

OKTATÁSI MINISZTERIUM

A gimnáziumi nevelés és oktatás terve

TANKÖNYVKIADÓ

Ministerium für Unterricht

Gymnasialerziehung und Unterrichts-
plan

Szabolcs, Ottó [Red.]

Budapest: Lehrbuchverlag, 1978.

Georg-Eckert-Institut BS78

1 101 374 5

OKTATÁSI MINISZTERIUM

A gimnáziumi nevelés
és oktatás terve

TANKÖNYVKIADÓ VÁLLALAT

KÉSZÜLT
AZ OKTATÁSI MINISZTER RENDELETÉRE,
AZ ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI INTÉZETBEN

JÓVÁHAGYTA ÉS BEVEZETÉSÉT ELRENDELTE
AZ OKTATÁSI MINISZTER
124/1978. (M. K. 14) OM SZÁMÚ UTASÍTÁSÁVAL

Főszerkesztő
DR. SZABOLCS OTTÓ

Georg-Eckert-Institut
für Internationale
Schulbuchforschung
Raumfahrtweg
Schulbuchbibliothek

87/2915

ISBN 963 17 3846 9

H
2-7 (1,78)

Az oktatási miniszter
124/1978. (M. K. 14) OM számú
u t a s í t á s a
a gimnáziumi nevelés és oktatás tervének
jövőhágyásáról és bevezetéséről

A közép fokú oktatási intézményekről szóló 1965. évi 24. számú törvény-
erejű rendelet végrehajtásáról intézkedő 27/1965. (XII. 1.) Korm. számú ren-
delet 13. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendelem el:

1. A gimnáziumokban az 1979/80. tanévtől kezdődően az I. osztályban, a to-
vábbi tanévekben pedig fokozatosan a következő magasabb osztályban
„A gimnáziumi nevelés és oktatás tervé”-t kell alkalmazni.
2. A gimnáziumi nevelés és oktatás terve külön kiadványként jelenik meg és
azt az érdekeltek közvetlenül kapják meg.
3. A fizika és a technika tantárgy új tantervének alkalmazása az I. osztályban
az 1981/82. tanévben kezdődik, majd felmenő rendszerben folytatódik.
4. A gimnázium alapóratervét az 1. számú melléklet, az 1979/80. és 1980/81.
tanévben induló I. osztályokban felmenő rendszerben alkalmazandó átme-
neti óratervet a 2. számú melléklet, az ének-zenei és a testnevelési osztályok,
valamint a speciális matematikai és idegen nyelvi osztályok óratervét pedig
a 3. számú melléklet tartalmazza.
5. A fakultatív rendszerű oktatás bevezetéséről és a szakosított tantervű osz-
tályok további működéséről, valamint a nemzetiségi gimnáziumok óratervé-
ről és tantervéről külön utasítás rendelkezik.
6. Ez az utasítás közzététele napján lép hatályba.
7. A gimnáziumi nevelés és oktatás tervének bevezetésével egyidejűleg fokoza-
tosan hatályukat veszítik a következő utasítások:
a gimnázium új tantervének és óratervének bevezetéséről szóló 124/1965.
(M. K. 8.) MM számú utasítás;
a szakosított gimnáziumi tantervek bevezetéséről szóló 133/1967. (M. K.
18.) MM számú utasítás;

a honvédelmi ismeretek oktatásáról szóló 164/1968. (M. K. 15.) MM számú utasítás gimnáziumokra vonatkozó része;

a szakosított tanterv alapján működő általános iskolai és gimnáziumi osztályok szervezéséről és működéséről szóló 120/1970. (M. K. 10.) MM számú utasítás gimnáziumokra vonatkozó része;

a szakosított tantervű általános iskolai és gimnáziumi osztályok szervezéséről és működéséről szóló 120/1970. (M. K. 10.) MM számú utasítás módosításáról kiadott 117/1972. (M. K. 8.) MM számú utasítás;

a „Világnézetünk alapjai” tantárgy új tantervének és tantervi utasításának bevezetéséről és tanításának egyes kérdéseiről szóló 140/1972. (M. K. 16.) MM számú utasítás gimnáziumokra vonatkozó része;

a gimnáziumi óratervekről kiadott 115/1973. (M. K. 9.) MM számú utasítás;

a gimnáziumi tanulók túlterhelésének csökkentéséről szóló 116/1973. (M. K. 9.) MM számú utasítás;

a gimnáziumi, valamint a szakközépiskolai tanulók túlterhelésének csökkentéséről szóló miniszteri utasítások módosításáról szóló 108/1974. (M. K. 16.) MM számú utasítás gimnáziumokra vonatkozó része;

az osztályfőnöki órák tantervének módosításáról szóló 119/1975. (M. K. 14.) OM számú utasítás gimnáziumokra vonatkozó része.

Dr. Polinszky Károly
miniszter

TARTALOM

Az oktatási miniszter utasítása a gimnáziumi nevelés és oktatás tervének jóváhagyásáról és bevezetéséről	3
Gimnáziumi óraterv	7
I. Alapelvek a gimnázium nevelő és oktató munkájához	33
II. A tanítási órán folyó nevelés terve	35
Magyar nyelv	39
Magyar irodalom	61
Történelem	97
Világ nézetünk alapjai	131
Orosz nyelv	147
Angol nyelv	167
Francia nyelv	191
Német nyelv	215
Olasz nyelv	239
Spanyol nyelv	265
Latin nyelv	287
Szlovák nyelv	303
Szerb-horvát nyelv	325
Román nyelv	347
Matematika	367
Fizika	395
Kémia	411
Biológia	437
Földrajz	463
Ének-zene	489
Rajz és műalkotások elemzése	507
Testnevelés	519
Gyógytestnevelés	559
Technika	585
Osztályfőnöki óra	603
III. Felzárkóztatás és orientáció	647
IV. A tanórán és az iskolán kívüli nevelés terve	657

THE HISTORY OF THE

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

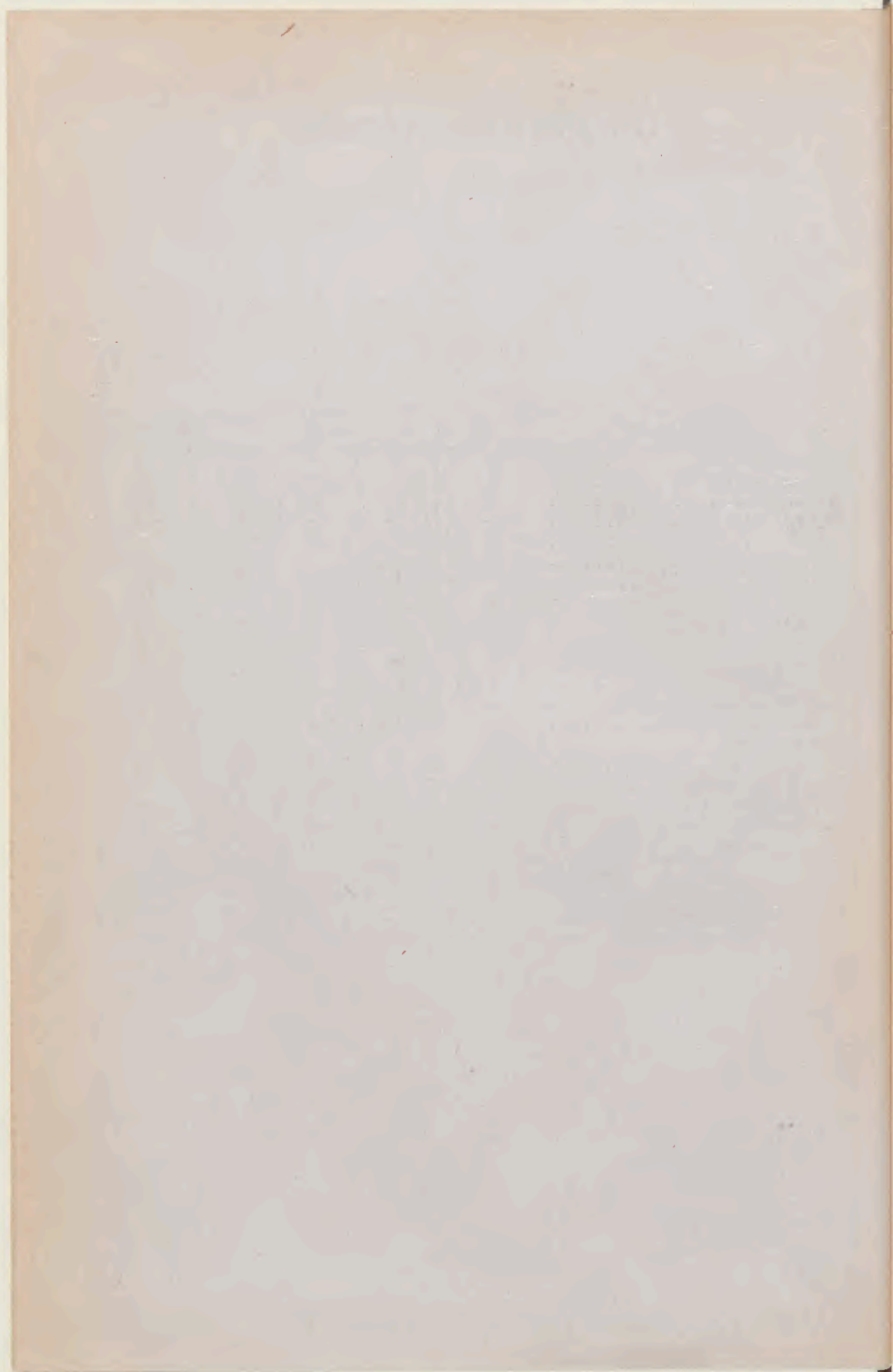
... of the ...

... of the ...

... of the ...

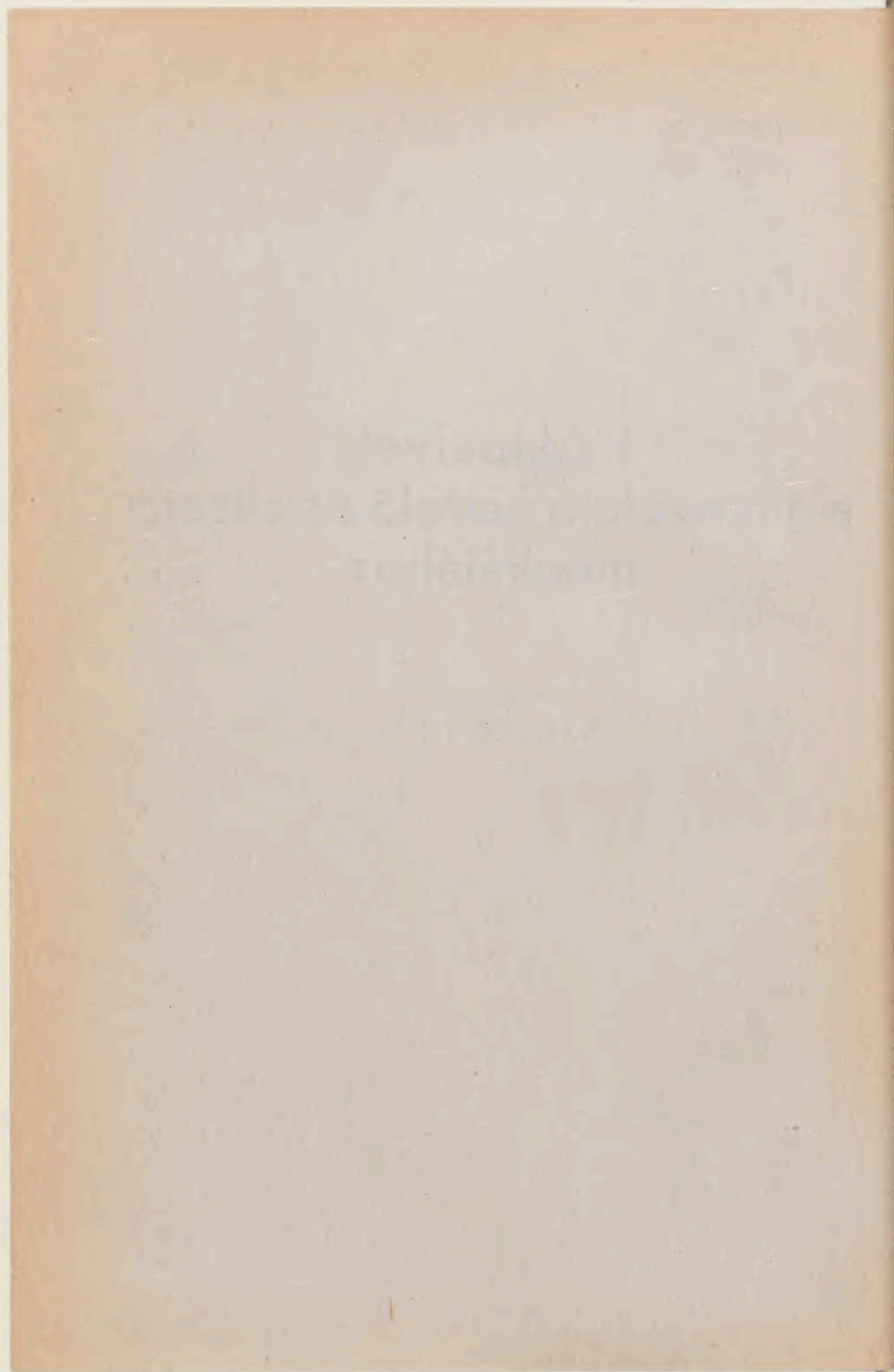
Gimnáziumi óraterv

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	Összesen
Magyar nyelv	2	2	1	1	6
Magyar irodalom	2	3	3	3	11
Történelem	2	2	3	4	11
Világnézetünk alapjai	—	—	—	2	2
Orosz	4	3	3	2	12
2. idegen nyelv	3	2	—	—	5
Matematika	5	4	3	3	15
Fizika	2	2	3	3	10
Kémia	2	4	—	—	6
Biológia	—	—	4	2	6
Földrajz	3	2	—	—	5
Ének-zene	1	1	1	—	3
Rajz és műalkotások elemzése	1	1	1	—	3
Testnevelés	—	—	—	—	—
Technika	3	3	3	3	12
Osztályfőnöki óra	2	2	—	—	4
Pályairányítás	1	1	1	1	4
Kötelezően választható tantárgyak	—	1	—	—	1
	—	—	7	9	16
Összesen	33	33	33	33	132
Szabadon választható tantárgy	—	2	2	2	6

**I. Alapelvek
a gimnázium nevelő és oktató
munkájához**

Szerkesztette
BAKONYI PÁL

A gimnázium célja, szerepe, feladatai

1. A gimnázium célja

A gimnázium általános művelő középiskola. Célja, hogy – az általános iskolai nevelés és oktatás eredményeire építve – folytassa, kiegészítse és elmélyítse a szocialista ember személyiségének az ismeretek, képességek, világnézet, magatartás és izlés egységében történő alakítását. A gimnázium az adott életkor lehetőségeit figyelembe véve dolgozza fel és rendszerezze a kor társadalmi műveltségét. Tegye képessé tanulóit a felsőfokú továbbtanulásra, szakképzettség megszerzésére, a gimnázium elvégzése utáni munkavállalásra. Fejlessze ki a tanulóiban az önművelés, önnevelés, önmegvalósítás igényét és képességét.

A gimnázium

nyújtson minden tanulójának alapjaiban egységes, korszerű, továbbfejleszthető műveltséget. Ez a műveltség terjedjen ki a nyelvi-kommunikációs, a matematikai, a társadalomtudományi, a természettudományi, a technikai, az esztétikai és a testi-egészségügyi műveltségterületekre, egyben foglalja magába valamely választott pályairány tartalmának elemeit is;

bontakoztassa ki és tegye tudatossá tanulóiban a dialektikus és történelmi materialista világnézet alapjait olyan módon, hogy a tanultak valamint a társadalmi tapasztalatok vezessenek – szintézisként – tudományos világnézethez;

fejlessze a tanulóiban tudatosan vállalttá a szocialista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat, különösen a szocialista hazafiságot és internacionalizmust, a becsületes munkavégzést és a dolgozó ember tiszteletét, a közösségi magatartást és a humanizmust;

szélesítse a tanulók napjaink termelésének műszaki alapjaira és közgazdasági összefüggéseire vonatkozó politechnikai szemléletét; tegye őket képessé az esztétikum befogadására és igénylésére; neveljen testileg, szellemileg egészséges, edzett, munkabíró és állóképes nemzedéket.

A gimnázium mindezzel tegye alkalmassá és képessé a fiatalokat arra, hogy meggyőződéssel és cselekvően vegyenek részt a fejlett szocialista társadalom építésében, hogy hazánkknak öntudatos, aktív állampolgáraivá, jól felkészült dolgozóivá és védelmezőivé váljanak.

2. A gimnázium szerepe, feladatai

A gimnáziumnak figyelembe kell vennie, hogy az általános iskolát végzett tanulóknak csak meghatározott hányada iratkozhat gimnáziumba. E fiatalok nem mindig rendelkeznek kialakult pályaelképzelésekkel, bár sokukban él valamilyen továbbtanulási szándék.

Az első osztályba lépő tanulók neveltségi szintje, felkészültsége – különböző okok, tényezők következtében – jelentősen eltérő. A továbbhaladás esélyegyenlősége érdekében gondos és sokoldalú vizsgálatok, felmérések figyelembevételével már az I. osztályban *fel kell zárkóztatni* a többiekhez azokat a tanulókat, akik valamely vonatkozásban lemaradást mutatnak. A gimnáziumi nevelésnek mindvégig külön gondot kell fordítania azokra, akik életkörülményeik vagy alapismereteik bizonytalansága miatt nehezen teljesítik a gimnázium követelményeit, lassabban haladnak a tanulmányokban. Minden pedagógiai eszközt fel kell használni további lemaradásuk megakadályozására.

A gimnáziumnak elő kell mozdítania, hogy a tanulóknak kialakuljon a pályairány megválasztásához szükséges érettség. Ehhez nyújt alapot a II. osztályban szervezendő *orientáció*, melynek keretében a tanulók tájékoztatást kapnak egyes pályairányok tartalmáról, az azokat jellemző tevékenységekről, és ezeket egybevetik elképzeléseikkel, képességeikkel. Ennek alapján választanak a III. osztályban *fakultatív* tantárgyakat. A fakultatív tárgyak funkciója: a továbbtanuláshoz nélkülözhetetlen képességek kibontakoztatása, valamint a munkába álláshoz szükséges készségek kialakítása. A gimnázium nevelő munkájával el kell érni, hogy ha a továbbtanulni szándékozó nem jut be azonnal a kívánt felsőfokú intézménybe, képes legyen munkát vállalni. Aki pedig munkába kíván állni – s ezért gyakorlati jellegű fakultatív tárgyat választ –, érezze, hogy ezen az úton is alkalmassá válik valamely irányú továbbtanulásra.

A tanulók egy része felsőfokú végzettség megszerzésére törekszik, de a többiek is – a gimnázium elvégzése után azonnal vagy a későbbiekben – bizonyos műveltségi szintet igénylő pályát választanak. Ez az igény határozza meg a gimnáziumban folyó nevelés-

oktatás *intellektuális színvonalát*, s egyben arra is figyelmeztet, hogy mindenképpen el kell kerülnünk az egyoldalúságot. Nagyon fontos az intellektuális képzéssel együtt a széles érdeklődésnek, az érzelmeknek az alakítása, a szellemi igénybevétel mellett a testi nevelés folyamatossága, valamint a rendszeres vagy időszakos fizikai munka végeztetése.

A fakultatív tantárgyak tanulása szükségszerűen egyes sajátos képességek gyorsabb fejlődéséhez vezet. Ennek pozitív lehetőségeit messzemenően kihasználva a gimnáziumi nevelés olyan tevékenységrendszer megvalósítására törekedjék, amelyben a tanulók képességei *sokoldalúan* és harmónikusan fejlődnek. A sokoldalú fejlesztés érdekében a gimnázium igyekezzék átfogni a tanulók teljes életét. Tegye lehetővé megfelelő tevékenységek szervezésével a nevelőhatások érvényesülését a tanítási órákon, a tanítás-tanulás folyamatában, a különböző munkafeladatok végzésében, a szabadidő művelődési-szórakozási keretei között, az iskolai és az iskolához kapcsolódó közéletben, a közösségi megnyilvánulásokban.

A gimnáziumban folyó nevelés-oktatás széleskörű tevékenységet biztosító, önálló döntésekre és felelősségvállalásra is feljogosító közösségi keretben folyják. A *közösségi nevelés folyamatában*, a közösségi tevékenységek rendszerében formálódnak és bontakoznak ki a tanulók személyisége; jusson ebben jelentős szerep a KISZ-nek. A gazdag közösségi élet eredményeképpen a gimnáziumból 18–19 éves életkorban kilépő lányok és fiúk legyenek képesek meghatározott fokú önálló életvitelre, ugyanakkor tudják, hogy fejlődésük közel sem befejezett. Éppen azt a meggyőződést kell bennük érlelni, hogy a továbbiakban fejlődésük iránya, üteme nagymértékben önmaguktól függ.

A gimnáziumi nevelés feladatai – a hagyományos fogalmi felosztásban – a következőképpen csoportosíthatók:

Értelmi nevelés

Az értelmi nevelés középpontjában a tanulók önálló ismeretszerzési képességének alakítása álljon. A tanulók sajátítsák el a megismerés módszereit, fejlődjön gondolkodásuk, problémamegoldó, problémamegoldó, értelmező- és ítélőképességük. Alakuljon ki a tanulóknak az állandó önművelés iránti igény. Legyenek képesek a szakmai fejlődésre, az ideológiai-politikai tájékozódásra, az önművelődésre, a pihenésre. Az állandó önművelés az önnevelésnek is alapja; a valóság megismerésének vágya és képessége teszi fogékonnyá, nyitottá az embert a jelenségek megértésére és a megfelelő cselekvésre. Az értelmi nevelés a művelődési anyag aktív, alkotó feldolgozását, a tanulás célszerű módszereinek tudatos alkalmazá-

sát, az iskolában tanult és az iskolán kívülről származó ismeretek egységes értelmezését kívánja meg. Ezzel együtt az eredményes szellemi tevékenységgel járó intellektuális érzelmek is kibontakoznak. Egységes, integrációra törekvő nevelési-oktatási folyamatban kell – a tanultakra és a közösségi tapasztalatokra támaszkodva – egyre tudatosabbá tenni a tanulóknak a *dialektikus materialista világnézet alapjait*. El kell érni, hogy az elemzett, értelmezett, rendszerezett, szintetizált ismereteken és élményeken nyugvó világnézet határozza meg a fiatalok magatartását, igényüket a további megismerésre, állásfoglalásra és cselekvésre.

Erkölcsei-politikai nevelés

Az erkölcsi-politikai nevelés annak a meggyőződésrendszernek és magatartásnak az alakítására irányuljon, amely a közélet területén, munkahelyén, foglalkozásának gyakorlásában és magánéletének különböző szféráiban a szocialista embert jellemzi. Ennek érdekében ismerjék meg és értsék meg a tanulók a szocialista erkölcs legfontosabb fogalmainak, normáinak, állásfoglalásainak tartalmát és rendszerét, hogy el tudjanak igazodni korunk nagy etikai kérdéseiben. Érténiük kell az alapvető szocialista erkölcsi kategóriák – kollektívizmus és humanizmus – osztálymeghatározottságát és érvényesülésüknek problémáit. Meg kell érteniük a nagy világproblémák – a béke megvédése, energiagazdálkodás, táplálkozás, környezetvédelem – tartalmát, erkölcsi tényezőit, jelentőségét és perspektíváit. Meg kell érteniük azt is, hogy ezeknek megoldása hogyan függ össze a marxizmus-leninizmus *internacionalista* álláspontjával, a *szocialista hazafisággal*, hazánk, népünk és ezen belül az egyének boldogulásával. Az így kialakított értékrendben tudja a tanuló elhelyezni saját jövőjét, feladatait is.

Különösen fontos, hogy a tanuló ismerje a munka szerepét a társadalomban általában és a fejlett szocializmus építésében különösen. Mint a jövő szocialista állampolgára ismerje, értse, becsülje a pontos, megbízható, fegyelmezett, magas minőségű munka jelentőségét. Tisztelje a felnőtt generáció így dolgozó tagjait. Ebben az értékrendben helyezze el és valósítsa meg saját munkáját, tanulását is.

Fel kell készíteni a gimnazistákat a családi életre, legyen határozott, szocialista erkölcsön alapuló álláspontjuk a nemek egymással való kapcsolatáról. A gimnazisták váljanak képessé arra is, hogy minden területen fellépjenek a polgári-kispolgári erkölcs nézeteivel, jelenségeivel szemben. A tanulók éljenek tevékeny közösségi életet, cselekvően vegyenek részt társadalmi feladatok megoldásában. Ennek folyamatában ismerjék, tanulják és szeres-

sék meg a kollektív társadalmi tevékenységet, s a közös munkában formálják társadalmi környezetüket és önmagukat. A közösségben felbukkanó konfliktusok, viták során tanuljanak meg értelmileg és érzelmileg állást foglalni, harcolni a helyes álláspont érvényesülése érdekében. Így készülnek fel hazánk, társadalmi rendünk megvédésére, internacionalista kötelezettségeink teljesítésére.

Politechnikai nevelés

Bármilyen pályairányt választanak a tanulók, ahhoz, hogy korunkban, társadalmunkban el tudjanak igazodni, el kell sajátítaniuk a korszerű termelés-gazdálkodás megértéséhez szükséges természettudományos, technikai, szervezési, közgazdasági, szociológiai ismereteket. Ezen ismeretek bázisán alakíthatjuk ki bennük a politechnikai szemléletet, amely nélkülözhetetlen oldala az általános műveltségnek, korunk megértésének, a közéleti tájékozottságnak. Helyes, ha az iskola – adottságainak megfelelően – a lehetőségek gondos számbavételével bekapcsolja tanulóit egy adott területen a fizikai munkába, és a politechnikai szemlélet alakítása érdekében az abban szerzett tapasztalatokat is feldolgozza. A fizikai munka során élhetik át a tanulók az olyan fogalmak valóság-tartalmát, mint munkakultúra, technológiai fegyelem, munkaszervezés, s közben sokfajta munkacselekvés hasznos elemeit is elsajátíthatják.

Esztétikai nevelés

Az esztétikai nevelés egyrészt az esztétikum befogadására való igényt, felkészültséget, érzelmi beállítódást, másrészt az esztétikum megbecsülésének, megóvásának, létrehozásának képességét kívánja meg. Ehhez a tanulóknak tudniuk és érteniük kell a művészetek keletkezésének és a társadalom életében – különösképpen a fejlett szocializmusban – játszott szerepének jelentőségét. A gimnáziumi nevelés alakítsa ki a tanulóknak az egyes művészeti ágak sajátos formanyelvének felfogásához szükséges ismeretrendszert, ébressze fel bennük a műalkotások értelmi és érzelmi átélésének igényét.

A gimnáziumi környezet alakításával, az életmód, az életrend szervezésével teremtsünk olyan esztétikus környezetet, amely már önmagában is személyiségformáló, nevelő erejű, s ezt tudatosítva hívjuk fel a tanulók figyelmét az esztétikus életforma lehetőségeire, a „mindennapok esztétikájának” tényezőire. El kell érni, hogy a tanulók a maguk életében is – környezetükben, érintkezési formáikban, szokásaikban – az esztétikum megvalósítására törekedjenek.

Egészséges életmódra nevelés

A tanulóknak ismerniük kell saját egészségük megóvásának tényezőit, feltételeit és ennek megfelelően kell élniük. Az iskola a napirend megfelelő alakításával, az életrend szervezésével és tanácsokkal biztosítsa a tanulók egészségvédelmét, járuljon hozzá a higiénias igények kialakításához és szokássá válásához. Az egészségvédelem szempontjából kiemelkedő jelentősége van a testnevelésnek és sportnak, amely fejleszti a fiatalok edzettségét, állóképességét, munkabírását. Meg kell értetni a tanulókkal, hogy minden foglalkozásnak megvannak a sajátos egészségügyi feltételei, követelményei, és hogy a foglalkozással esetlegesen együttjáró egészségügyi ártalom megfelelő életmóddal ellensúlyozható.

A diákéletmód sajátos ártalmait a tanulás-pihenés, ébrenlét-alvás, ülőtevékenység-mozgásos tevékenység megfelelő ritmusával lehet ellensúlyozni. El kell érni, hogy ez a szervezett ritmusú életmód a fiatalok szokásává, belső igényévé váljék. Az egészséges életmód az egyén és a környezet együttesében valósul meg. Fontos, hogy a gimnazisták ismerjék azokat az általános veszélyeket, amelyeket a környezet fokozódó szennyezettsége jelent az emberiség számára. Ismerjék és értsék nemzedékük tennivalóit e veszély elhárításában.

3. A pedagógiai tevékenység általános tendenciái

A gimnázium nevelési feladatait – mint a többi iskolatípusét is – a szocialista pedagógia által feltárt törvényszerűségek alapján oldjuk meg. A nevelés feladatai a gyakorlatban egymással összefonódva – a tanítási órán, a tanórán kívüli iskolai, valamint az iskolán kívüli tevékenység együtthajtásában – valósulnak meg. Az egységesen tervezett és összehangoltan végrehajtott nevelőhatások folyamatában szerzett tanulói tapasztalatok a személyiségben integrálódnak, és belső alakító tényezővé válnak. Ezért a nevelés-oktatás feladatai elválaszthatatlanok a tanulói személyiség megismerésétől és tudatos, pszichológiailag is megalapozott alakításától.

A nevelési feladatok megvalósítását szolgáló általános pedagógiai törvényszerűségek figyelembevétele és érvényre juttatása mellett meg kell határoznunk azokat a társadalmi fejlődésünket konkrétan tükröző, korszerű oktatáspolitikai, pedagógiai elveket, amelyek megszabják napjainkban a gimnáziumban folytatott pedagógiai tevékenység tendenciáit.

Ilyen elvek:

Az iskola környezeti nyitottsága

Ez az elv azt az igényt fejezi ki, hogy a gimnázium keresse a kapcsolatot a helyi társadalmi környezettel a tanulók fejlődése érdekében. Vegye figyelembe és értelmezze a különféle forrásból származó ismereteket, szintetizálja azokat az iskolai információkkal a nevelés-oktatás folyamatában. A különböző forrásokból nyert információk együttes felhasználásával alakítsa a tanulók megismerési és gondolkodási képességét. Az információk hasznosítása és az egész nevelő-oktató tevékenység sikere szempontjából igen fontos, hogy az iskola vonja be a szülőket és más, arra alkalmas felnőtteket a különféle nevelési feladatok megvalósításába, a hozzá szükséges tevékenységek szervezésébe. Ilyen összehangolt tevékenység lehet pl. a fakultatív irányok tartalmának kialakítása, vagy tanításának segítése is. Fontos, hogy a tanulók kapcsolódjanak be a társadalom életébe, helyi megmozdulásaiba, tevékenységébe, egyes konkrét problémáinak megoldásába, és társadalmi munkával nyújtsanak annyi segítséget, amennyi csak lehetséges.

Demokratizmus

Alapvető követelmény, hogy a demokratizmus hassa át az iskola egész légkörét, életét. A tanuló csak demokratikus légkörben tanulhatja meg a társadalom életében szocialista módon való aktív részvételt. A demokratizmus jellemezze tehát minden szinten a vezetés stílusát, a pedagógusközösség életét, a KISZ irányítását, alkalmassá tételét az önkormányzásra, a döntési és a cselekvési jogok, valamint a felelősség kiterjesztését a tanulókra, a pedagógusközösség és tanulóközösség kapcsolatának tartalmát és hangnemét. A gimnáziumban legyen olyan közélet, amelyben felnőhet feladataihoz a szocialista demokratizmussal élni tudó és azt fejleszteni képes állampolgárok nemzedéke. Nem lebecsülendő a demokratizmus formai elemeinek a gondos megtartása sem, de nem szabad megengedni, hogy a „demokratikusnak” tűnő formák mögött antidemokratikus valóság húzódjék meg.

Egyéni különbségek figyelembevétele

A gimnáziumba sok iskolából érkeznek tanulók, és sok irányba távoznak onnan. A gimnáziumi évek alatti életkörülményeik is jelentősen eltérnek egymástól. Élnek gimnazisták gondos családi nevelés légkörében, élnek kollégiumban, mások esetleg rossz családi környezetben; a bejáró tanulók értékes órákat töltenek utazással.

A pályairány megválasztását egyes családok túlságosan is befolyásolják, de vannak tanulók akik magukra hagyottan, véletlenszerűen döntenek ebben a fontos kérdésben. A gimnázium nevelőinek mind-ezek tudatában kell alkalmazniok a legmegfelelőbb differenciált eljárásokat a *felzárkóztatás*, az *orientáció*, a *fakultatív* tantárgyak megválasztása és a pedagógiai tevékenység valamennyi területén. A gimnázium ne szelektáljon a tanulók között olyan külső okok miatt, amelyekről a tanulók nem tehetnek, hanem messzemenően segítse minden tanulóját, különösen a hátrányos helyzetben levőket. Különös gonddal fejlesszék e tanulók öntevékenységét, amely az egyik biztosítéka fejlődésüknek.

Motiválás

A gimnáziumban a tanulóknak fokozatosan meg kell érteniök, hogy az iskola mit és miért követel tőlük. Az iskolai követelményrendszer váljék fokozatosan a tanulók belső igényévé. Feladataikat ne csak kényszerből oldják meg, hanem egyre inkább önként, bensőleg is vállalt, átértett meggyőződésből. A fakultatív tantárgyak választásának lehetősége fontos hozzájárulás a tanulók motiválásához. A tanulók azt a tantárgyat választhatják, amit szeretnek, ami érdekli őket, ami jövőjük szempontjából is hasznos. Ha jól élünk ezzel a lehetőséggel, akkor a választhatóság, a sajátos érdeklődés és igény kielégítése fejleszti a tanulóknak az iskolához fűződő pozitív érzelmi viszonyát. A tanulókat meg kell győzni, hogy a fejlődésük iránt támasztott különböző – tantárgyi és nem tantárgyi – követelmények nem velük szemben, hanem ellenkezőleg, értük vannak, az ő érdekeiket szolgálják.

A tanulás fogalmának tág értelmezése

Az eredményes gimnáziumi nevelés azt kívánja, hogy a tanár és a tanuló szemléletében és tevékenységében messze meghaladjuk a tanulás fogalmának hagyományos értelmezését. Nemcsak adatokat, szövegeket, készségeket tanulnak a korszerű iskolában, hanem megismerést, gondolkodásmódot, szemléletet, ítélőképességet is. Tanulás eredményeképpen alakulnak a tanulók érzelmei, tanulás alakítja a cselekvésmódokat, a szociális magatartást. A különböző tulajdonságok, képességek is tanulás útján jönnek létre, például tanulni kell a különböző viszonyulásokat, a kreativitást, a kritikai magatartást is. A tanulás ilyen tág értelmezése a feltétele annak, hogy a személyiségben integrálódó egységes nevelőhatások a tanulók sajátjává váljanak.

A folyamatos értékelés – önértékelés jelentőségének növekedése

Nagy jelentőséget tulajdonítsunk annak, hogy a pedagógiai folyamatban állandóan jelen legyen az ellenőrzés és a hozzákapcsolódó értékelés mozzanata. A tudatos nevelés nélkülözhetetlen feltétele annak megállapítása, hogy a megtervezetthez képest milyen az egyes tanulók, illetve tanulócsoporthoz, osztályok fejlődése, előrehaladása – illetőleg melyek a tipikus hibák, fogyatékoságok. Csak az értékelés ilyen felfogása és gyakorlása mellett valósul meg a megfontolt, célratoró és differenciált pedagógiai tevékenység. A folyamatos értékelés a tanuló részére is megbízható alapot ad annak megítélésében, hogy eddig milyen eredményeket ért el, milyen teljesítményével lehet elégedett, milyen területen vannak hiányosságai, s mit és hol kell javítania. A folyamatos, rendszeres és igazságos értékelés hozzászoktatja a fiatalokat a közös, tárgyilagos önértékeléshez. Az értékelés hitelesebbé tétele érdekében – különösen az egyes szakaszok kezdetén és végén – korszerű mérési technikát is fel lehet és kell használni.

Tanesszközök, oktatástechnika

A nevelés és oktatás tervének, ezen belül a tantervnek a végrehajtásban fontos szerepe van a tanesszközöknek, közöttük az oktatástechnikai eszközöknek. Az eszközök rendszeres használata nem a pedagógusok jelentőségének csökkenését, hanem szerepük módosulását eredményezi. A tanterv végrehajtását szolgáló tanesszközök, az oktatástechnika felhasználása visszahat a tananyag feldolgozásának és alkalmazásának módjára, menetére és folyamatára, az óravezetésre. A korszerű oktatástechnikai eszközök rendszeres használata új szervezeti formák bevezetését teszi lehetővé és szükségessé, előmozdítja a differenciált oktatás kialakulását. Az oktatástechnikai eszközök alkalmazása természetesen semmiképpen sem lehet öncél, hanem ellenkezőleg, épp az önálló tanári munka pedagógiai helyzetéhez, adottságokhoz és helyi szükségletekhez igazodó segítője. Fontos, hogy a pedagógus a megfelelő pedagógiai feladat megoldására mindig a megfelelő eszközt használja. A modern tanesszközöknek közvetlen nevelőhatásuk is van. Olyan tanulási technikák elsajátításához vezetnek a tanulókat, amelyek mindenféle továbbtanulásban, valamint az egész életen át folyó önművelésben nélkülözhetetlenek.

A pedagógiai tevékenység általános tendenciáinak érvényre juttatása a nevelési gyakorlatban – mint arra utaltunk – szükség-

szerűen befolyásolja, a hagyományokhoz képest módosítja a pedagógus szerepét. A gimnáziumban működő pedagógus semmiképpen sem tekintheti magát pusztán ismeretközvetítőnek. A pedagógusoknak egyénileg is és a pedagógusközösségekben is magukévá kell tenniük azt a pedagógiai és pszichológiai szemléletet, amelyet a GIMNÁZIUMI NEVELÉS ÉS OKTATÁS TERVE tartalmaz. Egyre tudatosabban, célratörőbben kell folytatniuk a pedagógiai tevékenységet. Ez egyben azt is jelenti, hogy a rendelkezésre álló eljárások, módszerek, eszközök közül azt választják, amely az adott körülmények között, a konkrét közösségekben a kívánt célnak legjobban megfelel.

A gimnáziumot végzett tanulók iránt támasztott társadalmi követelmények

A marxizmus-leninizmus embereszménye a mindenoldalúan és harmórikusan fejlett személyiség. Ez az embereszmény korunkban, társadalmunk fejlődésének jelenlegi szintjén fontos *orientáló* szerepet tölt be a pedagógiai tevékenység tartalmának és irányának meghatározásában. Társadalmunknak a gimnáziumot végzett tanulók iránt támasztott követelményei megfogalmazásakor a marxizmus-leninizmus embereszményének *orientáló* szerepe mellett meghatározóak a *fejlett szocialista társadalom építésének konkrét igényei és feltételei, lehetőségei*. Ugyanakkor figyelembe kell venni a gimnáziumi tanulók életkorának sajátosságait, a gimnáziumokban végzett pedagógiai tevékenység célját, feladatait, tartalmát, általános tendenciáit és jellemző módszereit.

A társadalom követelményeit kifejező személyiségjegyek a gimnáziumot végzett tanulók *összességére* vonatkoznak. Az *egyes tanulóknak* ezek a személyiségjegyek – természetesen – *különböző szinten és különböző arányban* alakulnak, hiszen egy-egy tanuló a gimnázium által közvetített valamennyi társadalmi követelménynek nem tud ugyanazon a színvonalon eleget tenni. A *társadalom által megkívánt személyiségjegyek minden egyes fiatalban egyedi módon ötvöződnek*. A társadalomnak a gimnáziumot végzett tanulók iránti követelményei mégis jellemzik azt az „emberi tartalmat”, amelyet elsősorban méltányolunk, értékelünk. Jelzik továbbá azt a fejlődési irányt, amely felé a gimnáziumot végzett fiataloknak további életükben – saját erejükben is – változniuk, alakulniuk kell, megőrizve személyiségük sajátosan egyedi mivoltát.

A társadalmi követelmények tartalma összhangban van a gimnázium céljával, szerepével, feladataival, a benne folyó pedagógiai tevékenység általános tendenciáival, hiszen éppen az előbbi határozza meg az utóbbiakat. Az egyes iskolatípusok cél- és feladatrendszerét természetesen egyik oldalról a társadalom igényei, elvárásai, másik oldalról az adott társadalmi, tudományos, életkori lehetőségek határozzák meg. Az iskola számára adott célok és feladatok megvalósításakor ezt az összefüggést – a mindennapi gyakorlatban is – világosan kell látni.

A társadalom követelményei a gimnáziumot végzett tanulók iránt a következők:

A 18–19 éves leány vagy fiú legyen képes a saját tevékenységét önállóan szervező életvitelre. Legyen képes – a felnőttek és kortársai tanácsainak meghallgatása után – önálló döntésekre és ezen döntések felelősségteljes végrehajtására. Nagyon lényeges, hogy érdeklődését koncentrálja a *választott pályairány tartalmára*, akár felsőfokú tanulmányokat folytat, akár munkát vállal. A választott pályáján, munkájában törekedjék jó teljesítményt nyújtani, ugyanakkor őrizze meg érdeklődését, *nyitottságát* más területek felé is, óvakodjék a korai „beszűküléstől”. *Munkájában* – tanulmányjaiban – *legyen igényes, fegyelmezett, törekedjék sokoldalú tevékenység végzésére.*

Életvitelét a *kollektívizmus* és *humanizmus* jellemezze. Munkahelyén, illetőleg a felsőoktatási intézményben vegyen részt a KISZ munkájában, éljen aktív közéletet. Tevékenységét hassa át a kötelességtudat és a segítőkészség. Szükség esetén egyéni érdekeit rendelje a közösségi érdek alá, adott körülmények között vállaljon vezető szerepet is a közösségben. Törekedjék kölcsönösen bizalomteljes emberi kapcsolatok alakítására. *Elsajátított és egyre gazdagodó műveltségének, feldolgozott élettapasztalatainak bázisán rendelkezék a dialektikus materialista világnézet alapjaival*, váljék ez szemléletének, személyiségének jellemző sajátjává, állásfoglalásainak, magatartásának irányítójává. Legyen igénye a folyamatos, a választott pályairánnyal kapcsolatos és egyéb területen való önművelésre.

Dolgozzék, gondolkozzék és éljen a szocialista erkölcs normái szerint. Ez az erkölcs jellemezze magatartását a munkahelyén, a közéletben és a magánéletben. Ismerje társadalmunk eredményeit – legyen rájuk büszke –, felelősen elemezze és bírálja a hibákat, törekedjék – lehetőségeihez mérten – a jelentkező problémák megoldására. Lépjen fel a szocialista erkölcs ellenében ható jelenségekkel szemben. Érzelmait, nézeteit, magatartását a szocialista hazafiság és proletár internacionalizmus hassa át. Szeresse hazáját,

annak társadalmi rendjét, legyen kész a dolgozó nép hatalmának megvédésére. Óvja múltunk és jelenünk népi-nemzeti értékeit, anyanyelvünket, természeti kincseinket, anyagi javainkat és művészeti alkotásainkat. Érezze sajátjának a szocializmus létesítményeit, gazdasági és kulturális eredményeit, törekvéseit.

Értelemileg és érzelmileg kötődjék a szocialista világrendszer országaihoz, népeihez, értse gazdasági, politikai, katonai és kulturális kapcsolataink szükségességét. Érezze magáénak – és támogassa – a világ haladó erőinek törekvéseit a szocializmusért, a demokráciáért, a gazdasági felemelkedésért, az önrendelkezésért és a békéért folyó küzdelemben. Ítéljen el minden hátrányos megkülönböztetést, lépjen fel az emberi jogok megsértése ellen.

A szocialista magatartás jellemezze munkáját, tanulmányait, igyekezzék minőségileg jobbat alkotni, ennek érdekében befolyásolja környezetét is. Szűkebb családi környezetében is ugyanazon erkölcsi normák szerint éljen: osztozzék családjá örömeiben és gondjaiban, vegyen részt a háztartási munkában, támogassa az időseket, segítse kisebb testvéreit. Válgék mind önállóbbá kapcsolataiban, tudatosan készüljön a házastársi, szülői szerepre.

Ismerje a korszerű termelés természettudományos alapjait és közgazdasági problémáit. Igazodjék el hazánk termelési-technikai, gazdasági és munkaerő-problémáiban. Értse az embernek mint termelőerőnek a szerepét a társadalom – a szocialista társadalom – életében, fejlődésében. Tisztelje a fizikai és a szellemi munkát végző dolgozókat. Bármilyen pályán kezdett el dolgozni, bármely irányú tanulmányokat folytat: legyen képes egyszerű, fizikai munkát igénylő munkacselekvéseket elvégezni, semmilyen munkától ne vonakodjék, ha arra szükség van. Legyen igénye arra, hogy politéchnikai látókörét szélesítse.

Törekedjék az értelmes és szép életvitelre. Szabad idejében keresse a személyiségét gazdagító, érzelmileg is jelentős művelődési lehetőségeket. Értse és élvezze a művészeti alkotásokat, ismerje fel a kifejezési eszközök mögött a mondanivalót, értse a szépet és az igazat. Környezetében – lakásában, öltözködésében – valósítsa meg a „mindennapok esztétikáját”. Ápolja a társas érintkezés hagyományos esztétikus formáit. Alakítson ki magában a társadalmunknak, korunknak megfelelő önálló ízlést.

Életvitelében kapjon jelentős helyet egészségének megóvása, fejlesztése. Ezt a szempontot is figyelembe véve alakítsa napirendjét, a munkaszüneti napok tevékenységét. Törekedjék a rendszeres sportolásra vagy legalábbis rendszeres, szabad levegőn végzett mozgásra. Fejlessze munkabírástát, állóképességét, kerülje azokat a káros szenvedélyeket, amelyek megronthatják egészségét. Gon-

doljon a környezet védelmére, lépjen fel azokkal szemben, akik rongálják a természetet, ártanak az együttélő, dolgozó emberek egészségének. Tartsa meg a higiéniai szabályokat, szokásokat, és azok megtartását másoktól is kívánja meg.

A gimnáziumot végzett tanuló éljen tudatosan, értse a természeti, tárgyi és társadalmi környezethez való viszonyát: ismerje függését e tényezőktől, de ismerje fel változtató-alkotó lehetőségeit is környezete – és ezáltal ön maga – formálásában, nevelésében.

A különböző nevelési tényezők szerepe a nevelési cél elérésében és az iskola koordináló tevékenysége

A gimnáziumi tanulók fejlődésére ható különböző tényezők egynémelyike spontán jellegű, mások viszont valamilyen irányban tudatosan nevelni kívánják a tanulókat. Az egyes nevelési tényezők erősíthetik egymást, vagy ellenkezőleg: gyengítik, vagy éppen megszüntetik egymás hatását. A személyiség fejlődése szempontjából az a kívánatos, hogy a gimnázium célját, feladatait támogató hatások domináljanak, erősítsék egymást és integrálódjanak a tanulóknál. Ennek az integráló hatásnak a szervezése, az egy irányban ható tényezők koordinálása az iskola feladata.

Ahhoz, hogy a gimnázium az iskolán kívüli tényezőkkel eredményes együttműködést tudjon kialakítani, mindenekeelőtt az iskolán belül kell megszervezni, kialakítani az egységes ráhatást.

Az iskola mint központi nevelési tényező

Az iskola maga is bonyolult, sok nevelési tényezőt magában foglaló intézmény. Pedagógiai tevékenységének hatékonysága első sorban azon múlik, hogy milyen mértékben tudja kialakítani a nevelő közösséget, amely a pedagógustestület és a tanulók közösségének szerves egysége. A nevelő közösség kialakítása hosszú, céltudatos folyamat. Létrehozása függ a helyi viszonyoktól, az iskola adottságaitól és lehetőségeitől – a pedagógusok felkészültségétől, a tanulók neveltségi szintjétől –, hagyományaitól és még sok más tényezőtől. A kialakítás folyamatában az igazgatónak vezető szerepe van. Az igazgató az intézmény felelős vezetője, a pedagógiai koordináló tevékenység kezdeményezője és irányítója.

Elsősorban az ő feladata a gimnázium pedagógiai koncepciójának kialakítása, a tanári kollektíva segítségével a nevelő munka tervezése, szervezése, ellenőrzése és elemző értékelése. Munkaköréhez tartozik az iskolához közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódó nevelési tényezők – KISZ, diákotthon, üzemek, létesítmények, közművelődési intézmények és a család – nevelési hatásának koordinálása is. Ehhez az első lépés a pedagógustestület szemléleti egységének és az ezen alapuló követelményrendszerének, gyakorlati nevelő munkájának kialakítása az iránymutató dokumentumok alapos feldolgozásával, a munka közös elemzésével.

A szemléleti egység kialakításában, az ezen alapuló követelményrendszer gyakorlati megvalósításában jelentős szerepük van a *különböző tanári munkaközösségeknek*. A tanári munkaközösségek egyszerre több funkciót látnak el: egyrészt továbbképzési kollektívák, a dokumentumok, tanulmányok, szócikkek feldolgozói, közvetítői, másrészt a mindennapos gyakorlat elemzői, a tennivalók meghatározásában javaslattevő egységek. Különösen jelentős az *osztályfőnöki munkaközösség* szerepe, feladata. Az osztályfőnökök tudnak legtöbbet a tanulókról, ők ismerik az osztályközösségek életét, a felmerülő tipikus és egyedi pedagógiai problémákat. Az osztályfőnökök állnak a legszorosabb kapcsolatban a KISZ választott vezetőségeivel, ők érintkeznek rendszeresen a szülőkkel, a diákotthoni nevelőkkel. Ilyen módon az osztályfőnöki munkaközösség álláspontja, szemlélete döntően hathat az iskola pedagógiai légkörére. A munkaközösség véleményét az osztályfőnökök érvényesítik az osztályukban tanító pedagógusok között, ez ad lehetőséget a nevelési kérdések egységes megoldására, az egyes osztályközösségek fejlesztésére, az egyes tanulók problémáinak eredményes megközelítésére. A *szaktanári munkaközösségek* sokat tehetnek a követelmények egységes értelmezése, az értékelés szempontjainak kialakítása érdekében és mindezek előtt a közös, egymást támogató szakmai tájékoztatásban, a hatékonyabb módszerek kialakításában és alkalmazásában. A munkaközösségeknek arra kell törekedniük, hogy az általuk kialakított szemlélet és gyakorlat érvényesüljön a tanulókkal kapcsolatos minden pedagógiai tevékenységben.

Együttműködés a KISZ-szel

A gimnázium számára a KISZ a legfontosabb nevelőtárs. Élénk, gazdag élete, működése nélkülözhetetlen a közösségi, a politikai nevelés megvalósításában. Tevékenységének fontos szerepe van az önkormányzó képesség fejlődésében, a demokratikus jogok és köteleességek gyakorlásában. A gimnázium pedagógiai tevékenységét össze kell hangolni a KISZ programjával, munkájával. Az is-

kola felelős azért, hogy a KISZ megkapja a tevékenységéhez szükséges pedagógiai segítséget. Valamennyi pedagógusnak el kell sajátítania azt a „stílust”, amely a felnőtt mozgalmi vezetőt jellemzi: egyrészt a magasfokú politikai és pedagógiai tudatosságot, másrészt a fiatalok önállóságának, törekvéseinek messzemenő figyelembevételét, támogatását. A KISZ-szel együttműködve kell az iskolaközösség alakításán fáradozni, létrehozni a tanulóknak az egész iskolára kiterjedő közvéleményét. Az iskolaközösségen belül, azt erősítve működjenek a KISZ alapszervezetei, a különböző érdeklődési körök és alkalmi csoportok, valamint az osztályközösségek. Az osztályközösségek hozzák létre a maguk szerveit, az ODB-t. A fakultatív tanulócsoporthoz tovább gazdagítják a közösségi formákat. A pedagógusok lörekedjenek a különféle közösségek harmónikus együttműködésének biztosítására.

Együttműködés a családdal és a kollégiummal

A gimnáziumi nevelés eredményességéhez nagyban hozzájárul a folyamatos együttműködés a tanulók családjával. Az együttműködés megszervezésében különös felelősség hárul az iskolára. Pedagógiai felelőssége és szakértelme feljogosítja az iskolát – az igazgatót, az osztályfőnököket, a szaktanárokat –, hogy fontos kérdésekben a kölcsönös tisztelet és megértés alapján befolyásolja a család, a szülők álláspontját, hogy tanácsokat adjon. Különös jelentősége van ennek akkor, amikor a tanulónak választania kell a fakultatív tantárgyak között, illetőleg amikor továbbtanulása, pályája, élethivatása kérdésében döntenie kell. Az iskola nagy felelőssége nem jelenti azt, hogy a családok felmentve érezhetik magukat a gimnazista tanulók életének irányítása alól. Nagyon lényeges ezért a kölcsönös bizalom légkörének megteremtése és fenntartása. Ennek érdekében az iskola-család kapcsolatának szervezeti kereteit gazdag és mindig aktuális tartalommal kell megtölteni: egymás problémáiról tájékoztatni és tájékozódni, megvitatni azokat, és ennek alapján közös álláspontra jutni. Ezek a szervezeti keretek: a fogadóórák, a családlátogatások, a szülői értekezletek, a szülői munkaközösség.

Ugyancsak a kölcsönös bizalom az előfeltétele az iskola és a kollégium (diákotthon) együttműködésének. A diákotthoni nevelés kiegészíti az iskola pedagógiai tevékenységét azáltal, hogy a tanulók mindennapi életét átfogja, szervezi. A két intézmény közötti együttműködés alapja a szemléleti egység, az ezen nyugvó egységes követelménytámasztás. Ezért az iskolának a diákotthonban dolgozó pedagógusokkal minden lényeges kérdést meg kell vitatnia: fontos, hogy véleményükkel ők is vegyenek részt az iskola pedagó-

giai koncepciójának alakításában, és ennek végrehajtásához kapják meg a támogatást. Feltétlenül szükséges, hogy az alapvető pedagógiai kérdésekben nézetazonosság jöjjön létre, és azonos gyakorlatot kövessenek.

Együttműködés a környezet különböző tényezőivel

A gimnáziumi tanuló számára elengedhetetlen, hogy a tantervi anyag feldolgozásán túl is minél gazdagabb tapasztalatokat szerezzon a környező világról. Ezért támogatni kell a tanulókat az információszerzésben, a széleskörű társadalmi kapcsolatok kialakításában. Kapjanak szerepet a környezetben működő szervek, üzemek, létesítmények az egyes fakultatív tantárgyak oktatásának segítésében.

A környezet különösen fontos hatótényezői az állami, társadalmi-politikai szervek. A velük való kapcsolatban szerzik a tanulók a legtöbb társadalmi tapasztalatot, ugyanakkor a fiatalok értelmes, értékes tevékenysége gazdagíthatja ezek munkáját. Például a KISZ-esek ifivezetői megbízatása, önkéntes munkája a helység érdekében stb.

A közművelődési és kulturális intézmények egyre nagyobb szerepet kapnak az ifjúság nevelésében. Sajátos „szolgáltatásaikkal” kiegészíthetik, elmélyíthetik a művelődési anyagot, kielégíthetik az egyéni érdeklődést. Lehetőséget adnak az ismeretszerzés módszereinek fejlesztésére, az öntevékeny művelődés gyakorlására. Szerepük rendkívül fontos, semmi mással nem pótolható az önművelő-képesség alakításában. Ezekben az intézményekben a fiatalok helyet kapnak a művészeti vagy egyéb „hobby” jellegű tevékenység gyakorlására is. A fiatalok látogassák a közelben levő kulturális intézményeket, rendezvényeket: színházakat, hangversenyeket, múzeumokat, könyvtárakat. Egyes fakultatív tantárgyak színvonalas megvalósítása alig képzelhető el a közművelődési intézményekkel való tervszerű együttműködés nélkül.

Fontos szerepet kapnak az ifjúság nevelésében a helybeli ipari és mezőgazdasági üzemek, kereskedelmi és szolgáltató vállalatok, egyéb létesítmények is. A fakultatív oktatás egyes irányainak kialakítása csak velük együttműködve valósítható meg. Ezen túlmenően is: az üzemek segítsége feltétlenül szükséges ahhoz, hogy minden gimnazista képet kaphasson a termelési folyamatokról, az üzemszervezésről és egyes közzgazdasági problémákról. Nevelési értéket jelenthetnek az üzemek és iskolák más munkakapcsolatai is: a tanulók időszakos termelőmunkája, a szocialista brigádok és az iskolák együttműködése, a tanulók részvétele az üzemek kulturális és sportéletében.

Mindezek az együttműködési formák és tartalmak közvetlenül is hatnak a tanulók átgondolt pályaválasztására. A szakszerű orientáció érdekében folyamatos kapcsolatot kell létesíteni a pályaválasztási tanácsadó intézetekkel.

Jelentős környezeti tényező a tömegkommunikáció is. A gimnazistákat meg kell tanítani a tömegkommunikáció értelmes, célszerű felhasználására, a meggondolt műsorválogatásra, és különösképpen az egyes műsorok elemzésére, értékelésére. Bizonyos esetekben az iskola közvetlenül is kapcsolja be a tömegkommunikáció egyik-másik műsorát a maga tevékenységébe.

A gimnázium nevelő-oktató munkája sikerének egyik feltétele, hogy építsen ezekre a környezeti tényezőkre, azok alig felbecsülhető hatására. A lehetőségekhez képest igyekezzék hatásukat a nevelőmunka más tényezőivel *összehangolni*, s az együttműködést tervszerűvé, szervezetté és folyamatossá tenni. Az együttműködés során természetesen a rossz tapasztalatok, a negatív hatások sem kerülhetők el. Ezeket éppúgy, mint a pozitív tapasztalatokat, kellemes élményeket, az iskolai munka valamely megfelelő helyén, formájában értelmezni és értékelni kell. Az a szerencsés, ha a tanár elsősorban szervez és irányít, s az integráló-szelektáló folyamatból egyre inkább kivesszik a részüket maguk a tanulók: szerepet vállalnak a rájuk ható tényezők egymáshoz rendezésében, és ezzel is segítik egyre inkább tudatossá váló önnevelésük fejlődését.

A művelődési anyag szerepe a nevelési cél elérésében; belső arányai

A tanítási órán folyó nevelés tervei, azaz az egyes tantárgyak tantervei a *gimnáziumi művelődési anyag* cél-, feladat- és követelményrendszerének — tantárgyak közötti és azokon belüli elrendezésének —, s az erre épülő tanítási-tanulási folyamat irányításának, szabályozásának dokumentumai.

A *művelődési anyag* feldolgozása a gimnáziumban — mint eddig is — tantárgyakra bontva, elsősorban a tanítási órákon és a hozzájuk kapcsolódó egyéni tanulási folyamatban történik. Az egyes tantárgyak, tantárgycsoportok művelődési anyagának feldolgozása nélkülözhetetlen része a nevelési folyamat egészének, és pótolhatatlan hozzájárulás a gimnázium céljának megvalósításához, a szo-

cialista ember személyiségének alakításához. A művelődési anyagot sajátosságaiban és egyben egységében kell tekintenünk, mint a nevelési folyamat nélkülözhetetlen faktorát és szerves részét. Csak így tudjuk differenciáltan feldolgozni, s ugyanakkor egységbe olvasztani a tantárgyakra bontott művelődési anyagot. Így töltheti be minden tantárgy a maga szerepét az egész gimnáziumi nevelés-oktatás nagy munkamegosztásában, ezáltal szolgálhatja tudatosan a gimnázium céljának elérését.

A gimnázium művelődési anyagát az emberiség által létrehozott kultúra egészéből kellett kiválogatni, mégpedig úgy, hogy az kielégítse a gimnáziumot végzett tanulók iránt támasztott követelményeket.

A tanítási órákon szükségszerűen jelentkeznek olyan műveltségelemek is, amelyek nem szerepelnek a tantervekben, de a tanulók különböző forrásokból hozzájutottak. E műveltségelemek a tantervben foglaltakhoz képest esetlegesekek, értelmezésüktől, értékelésüktől mégsem volna helyes eltekinteni; egyes esetekben pedig egyenesen ösztönözni kell a tanulókat arra, hogy maguk szerezzenek be egyes tárgykörökből információkat.

A tanítás-tanulás folyamatában feldolgozott művelődési anyagnak a személyiség fejlődésében játszott szerepét jelentősen befolyásolja a *feldolgozás módja*. A tanterv művelődési anyaga az *aktív elsajátítás* során válik a tanulók műveltségének, személyiségének szerves részévé. *A megismerés módja éppen olyan mértékben elemé a művelődésnek, mint maga a megismerés anyaga*. A tanulóknak át kell élniök a megismerés racionális formáit és emocionális élményét. Ez elengedhetetlen az önművelőképesség kialakításához is.

A tantárgyak művelődési anyagának kiválasztásában a gimnázium céljából következő művelődési igényeket kellett összhangba hozni a 14–18 éves korosztály felfogóképességével, életkori adottságaiból és általános iskolai tanulmányaiból adódó igényével, lehetőségével, s a szocialista társadalomban való eligazodásra, annak tudatos építésére vonatkozó követelményekkel.

A gimnáziumban a tantárgyak hagyományos rendszere megmaradt. A tantárgystruktúrán belüli arányok sem változtak lényegesen a természettudományi és társadalomtudományi tantárgyak között.

A felosztásnak sokkal korszerűbb alapja, ha a tantárgyakat sajátos nevelési irányultságuk szerint csoportosítjuk. A nyelvi-kommunikációs nevelést szolgálják az anyanyelv és az idegen nyelvek. Nem szabad azonban elfelejtkeznünk arról, hogy az anyanyelvi nevelés nemcsak a magyar nyelv és a magyar irodalom órák, hanem valamennyi tantárgy feladata. Ugyancsak kommunikációs funkciót tölt be a matematikai nevelés, amelyet a matematika

tantárgy tanításával és más tantárgyak matematikai vonatkozásaival feldolgozásával valósítunk meg. A matematikai oktatás alapvető funkciója, hogy kialakítsa a valamennyi tantárgy feldolgozásához nélkülözhetetlen matematikai szemléletet, és hozzájáruljon a tanulók logikai készségének alakításához. A társadalomtudományi nevelés sajátos tantárgyai a történelem, a világnézetünk alapjai, amelyhez szorosan kapcsolódnak az összes többi tantárgyban található történeti, társadalmi, politikai vonatkozású ismeretek. A történelemoktatás alapvető funkciója, hogy kialakítsa a valamennyi tantárgy feldolgozásához szükséges, a dolgok történetiségükben való látásának szemléletét, és erősítse a dialektikus gondolkodás kialakítását. A természettudományi és technikai nevelést szolgálják a fizika, a kémia és a biológia, valamint a technika, szorosan kapcsolva ezekhez a többi tantárgy (pl. földrajz) természettudományos-technikai ismereteit. Az esztétikai nevelést szolgáló tantárgyak az irodalom, az ének-zene, a rajz és műalkotáselemzés, de a nevelési feladat érdekében az oktatási folyamatban valamennyi tantárgy esztétikai vonatkozásait fel kell használni az esztétikai igény formálásához, a szemlélet kialakításához. Ugyancsak minden tantárgynak vannak feladatai – a testnevelés mellett – a testi-egészségügyi nevelés megvalósításában.

Bárhogyan is csoportosítjuk a gimnáziumban tanított tantárgyakat, tanításuknak-tanulásuknak egységes folyamatot kell képeznie. Ez az igény vonatkozik a gimnáziumokban jelentkező új művelődési elemekre, a fakultatív tantárgyakra is. Ezeknek egy része kapcsolódik valamely „hagyományos” tantárgyhoz, tantárgycsoporthoz. Más részük olyan művelődési elemeket tartalmaz, amelyek vitathatatlan részei a szükséges műveltségnek, de eddig nem kaphattak helyet a gimnáziumi órateremben. Valamennyi fakultatív tantárgyra vonatkozik az a megállapítás, hogy tanításával-tanulásával egyrészt a munkába állást kívánjuk elősegíteni, anélkül, hogy szakmai képzést valósítanánk meg, másrészt szélesítjük, nyitottabbá, rugalmasabbá tesszük vele a tanulók általános műveltségét is. A tanulók egyéni érdeklődését kielégítő, sajátos képességeit továbbfejlesztő, az egyes tantárgyak elmélyültebb tanulmányozására, vagy a gyakorlati munkára alkalmassá tevő *fakultatív rendszert* – amely a pályairány megválasztását is előmozdítja – mint a korszerű műveltség teljességét megvalósító eszközt kell felfognunk a gimnáziumban.

A személyiségfejlesztés tudatos vállalása minden pedagógustól megkívánja, hogy *teljes áttekintése legyen a gimnázium művelődési anyagáról*, és maximálisan használja ki a koncentrációs lehetőségeket az egyes tantárgyak, az egy irányba mutató nevelési területek

között. Vonatkozik ez az igény a fakultatív tantárgyak kapcsolódására is.

Ezt a feladatot kívánta segíteni a tantervek kidolgozásában az a szemlélet, amely *nagyobb hangsúlyt helyezett a követelményrendszerre*. Ez a hangsúlymódosulás is azt fejezi ki, hogy a személyiséget az ismeretek, képességek, világnézet, magatartás és ízlés egységében alakítjuk; nem csupán ismereteket kívánunk közvetíteni az egyes tantárgyak tanítási óráin, hanem – erre is alapozva – a tanulók teljes személyiségét is alakítanunk kell.

A tanítási órákon folyó munka differenciáltságát és ezáltal hatékonyságát mozdítja elő a tanterv azzal, hogy a művelődési anyagot *törzsanyagra* és *kiegészítő anyagra* felosztja. A *törzsanyag feldolgozása kötelező*: ez tartalmazza a nevelési cél eléréséhez feltétlenül szükséges művelődési tartalmat. Elsősorban *ennek ismeretét, alkalmazását szorgalmazzuk, értékeljük, osztályozzuk*. A tanórán a tanulócsoportok igényeiknek megfelelően kiegészítő anyagot is feldolgozhatnak. Ennek kiválasztásában szerepet játszhatnak a sajátos helyi lehetőségek is. A kiegészítő anyag kiválasztásában a pedagógusnak nagy szabadsága van. A kiegészítő anyag tanulását azonban nem teheti kötelezővé, annak tudását értékelheti, de nemtudásáért nem marasztalhatja el a tanulókat.

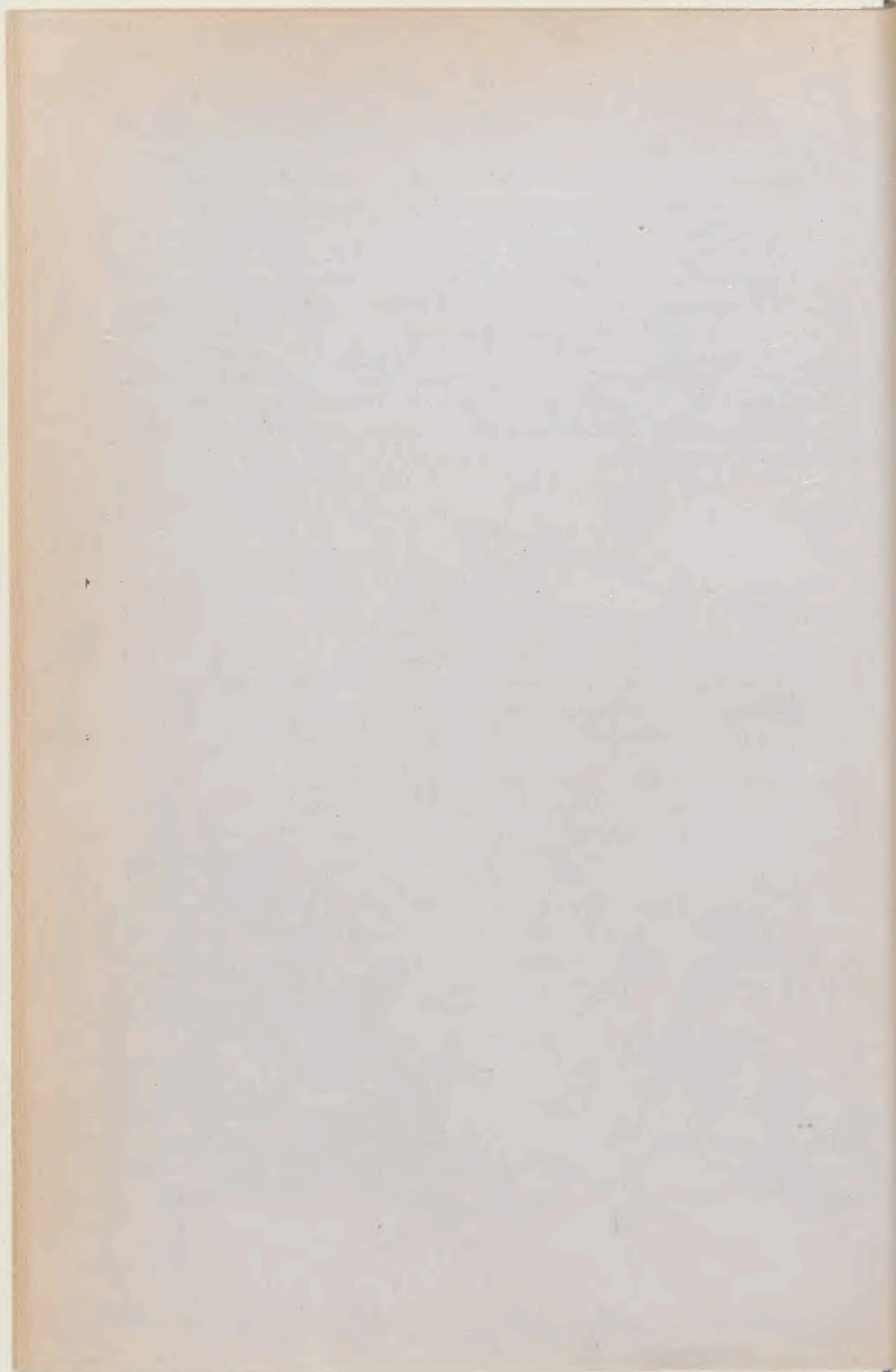
Ugyancsak a differenciált foglalkozás irányában hat az a tény is, hogy a tanulók a fakultatív tantárgyakat *csoportokban* tanulják; a többi tantárgy tanítási óráin ezek a tanulók is – általában – egy osztályban tanulnak, dolgoznak a más fakultatív tantárgyat választott tanulókkal.

A törzsanyagban foglalt anyag, az arra épülő követelmények az osztályzat szempontjából a tudás *optimumszintjét* jelentik. Osztályzatban kifejezve a törzsanyag hibátlan, alkalmazásra kész tudása jeles osztályzatot ér. A külön füzetekben megjelenő részletes tantárgyi követelményrendszerekben megtalálhatóak lesznek a minimumszintek, amelyek a továbbhaladáshoz elengedhetetlen tudást, a tantárgyi minimumot tételesen is kijelölik. A minimum megjelölése azt a célt szolgálja, hogy jelezze a pedagógusnak: melyik tárgyban, melyik anyag részben kell a hiányok pótlását, a felzárkóztatást feltétlenül elvégeznie.

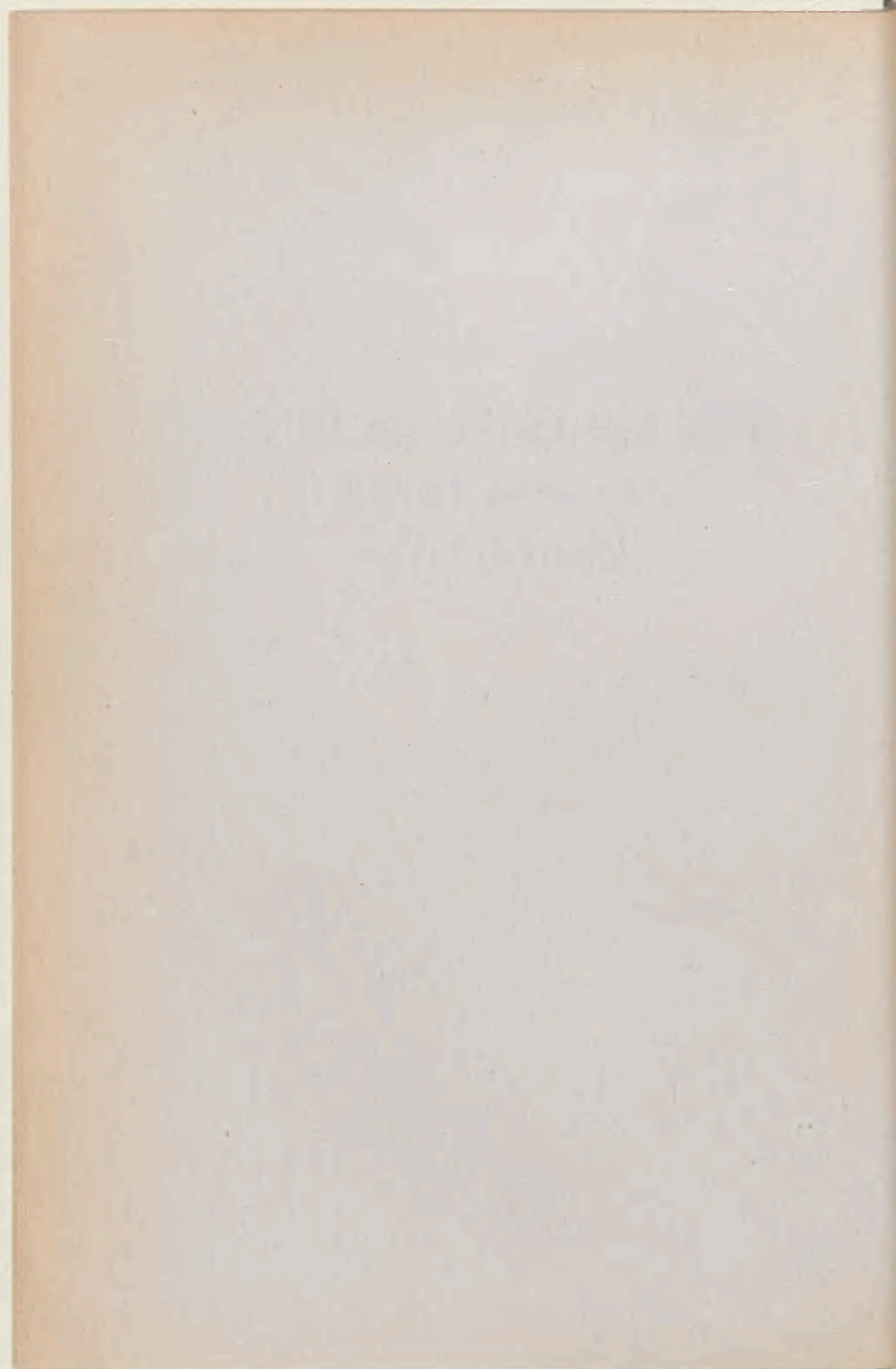
A nevelés és oktatás terve, ezen belül a tanterv, a tanulók céltudatos fejlesztése érdekében nagyobb szabadságot ad a pedagógusoknak az eljárások, módszerek megválasztásában. Az egyetlen – korántsem jelentéktelen – kötöttség, hogy a választott eljárás valóban *minden tanuló fejlődését* szolgálja. A gimnázium valamennyi tanulóját el kell juttatnunk képességei maximális kifejtésének a fokára. Ezért szükséges a differenciált foglalkoztatás, egyéni

bánásmód és az ennek megvalósításához nélkülözhetetlen pedagógiai-módszertani kultúra. A *nagyobb szabadság* a *nagyobb eredményességet* szolgálja, a nagyobb szabadsággal élni csak igazán megértett és átértzett célok birtokában lehet, jól ismerve a celhoz vezető utak lehetőségeit.

Az új gimnáziumi tantervek meghatározott pedagógiai szemléletet tükröznek. A kiválasztott ismeretanyag pedig tekintetbe veszi a tudományok újabb eredményeit, társadalmunk fejlődésének igényeit. Az új tantervek sikeres megvalósítása azt kívánja valamennyi pedagógustól, hogy sajátítsa el, fogadja el ezt a *pedagógiai szemléletet*; kísérje figyelemmel – rendszeres önképzéssel – *szaktudományának* új eredményeit, és rendelkezék a fejlett szocialista társadalom fejlődési tendenciáit átlátó *ideológiai-politikai* tájékozottsággal.

**II. A tanítási órán folyó
nevelés terve
(tantervek)**

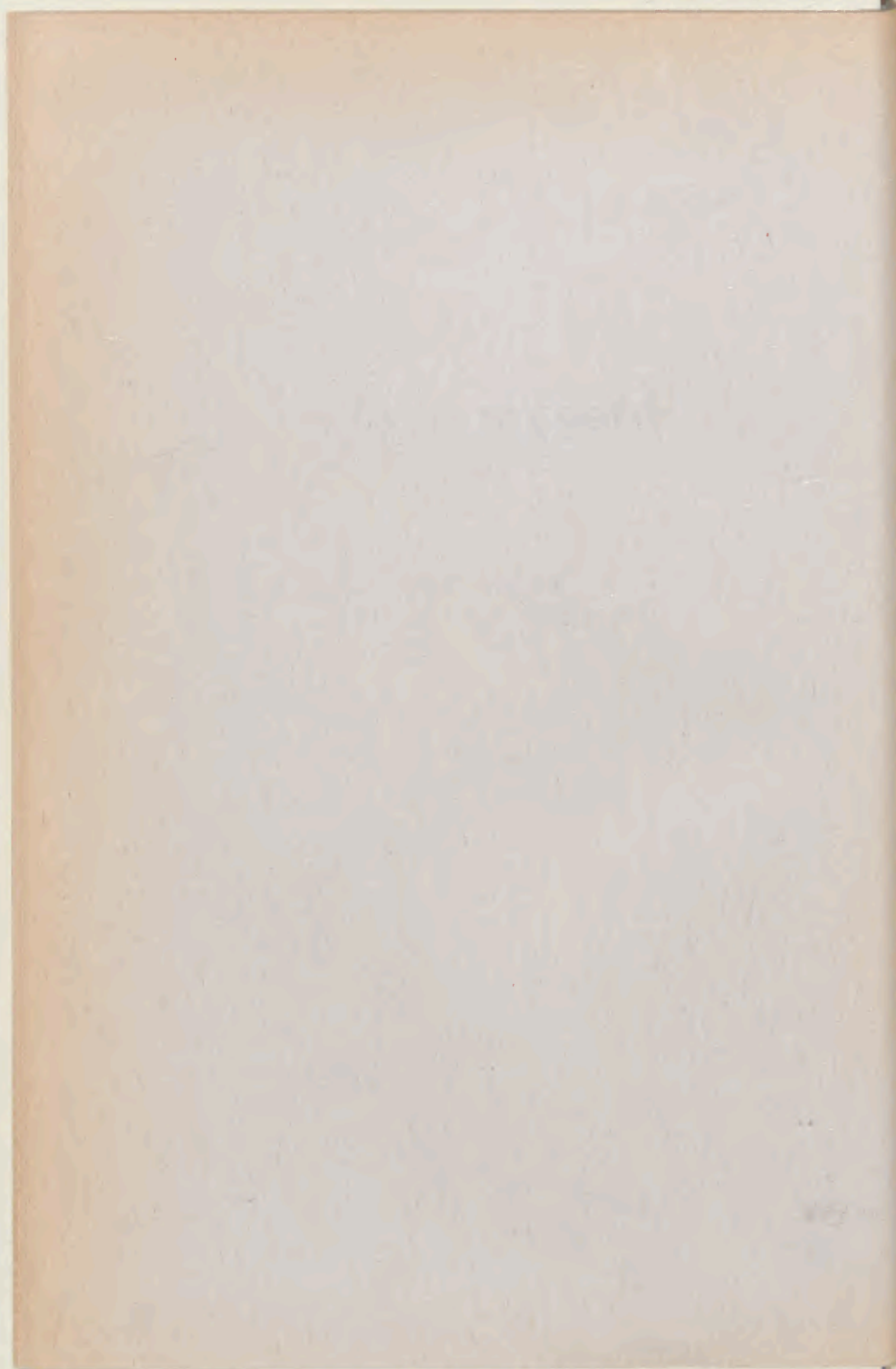

Magyar nyelv

I—IV. osztály

Szerkesztette

DR. SZENDE ALADÁR

Cél és feladatok

A magyar nyelv gimnáziumi tanításának célja az, hogy – az általános iskolában megszerzett ismeretekre, készségekre és képességekre építve – kialakítsuk a tanulóknak a középszintű anyanyelvi műveltség tartalmi és magatartásbeli elemeit. Középszintű anyanyelvi műveltségnek tekintjük a nyelvismeretnek és a nyelvhasználatnak azt a szintjét, amely a befogadás (szóbeli és írásbeli szövegek megértése) és a közlés (beszéd és írás) területén kiművelt és szilárd alapot ad az ismeretszerzésre, felsőfokú tanulmányok végzésére, illetőleg a választott életpálya nyelvhasználati feladatainak teljesítésére, valamint a társadalmi életben vállalt szerepek betöltésére.

Az anyanyelvi műveltség megfelelő szintjének elérését nevelési, oktatási és képzési *feladatok* rendszerében valósítjuk meg.

1. Az anyanyelvi *nevelés* feladatait a nyelvnek a társadalomban és az egyén életében betöltött szerepe határozza meg.

a) Tevékeny részt veszünk a tanulók marxista világnézetének formálásában; a tudomány legkorszerűbb, a marxista filozófia tételeivel összhangban álló eredményeinek alapján ismertetjük meg velük a magyar nyelvet mint az azonos értékű nyelvek egyikét, a nyelv változásainak történeti-társadalmi meghatározottságát, a mai kor nyelvének rétegződését, a nyelvi rendszer törvényszerűségeit.

b) Az anyanyelv megbecsülését, az iránta érzett felelősséget azzal a szemlélettel kell a tanulóknak megerősíteni, amely szerint a nyelv az emberi kultúra s ezen belül az anyanyelv a nemzeti műveltség értékeinek megőrzője, közvetítője és továbbfejlesztésének eszköze.

c) Az anyanyelv alapos ismerete és grammatikai eszközeinek az idegen nyelv kifejezőeszközeivel történő összevetése segíti és serkenti az idegen nyelv elsajátítását. A különböző nyelvek rend-

szerének, kifejezőeszközeinek, egyező és eltérő elemeinek vizsgálata közben tudatosítanunk kell, hogy valamennyi nyelv a mi anyanyelvünkkel azonos módon tölti be történelmi-társadalmi szerepét.

d) Érzékeltetni kell a tanulókkal a társadalom rétegzettségét és a nyelvhasználati változatok közötti kapcsolatokat, a helyzeteknek megfelelő alkalmazásuk társadalmi meghatározottságát, a nyelvi viselkedés és a társadalmi normák közötti viszonyt. Meg kell értetnünk, hogy a nemzeti nyelv rendszerének, normáinak megismerése nem jelent számukra korlátokat, hanem lehetőségeket a közlésvágy kielégítésére. Az egyéni mondanivaló egyéni kifejezése azt is jelenti, hogy a tanuló nemcsak közömbös befogadója és használója anyanyelvének, hanem tevékeny művelője, működésének és fejlődésének alkotó részese is. Ebből következik a személyiségformálás feladata: egyrészt a gondolkodás, az ismeretszerzés és az önművelés képességének fejlesztése, másrészt megalapozzák a személyiség érzelmi tartalmának, képzeletvilágának gazdagítása a megtárgyalt témák és szövegek feldolgozása, illetőleg kifejezése útján.

2. Az *oktatási* feladatok azoknak az általános és nyelvrendszerbeli ismereteknek a közvetítését kívánják, amelyek egyrészt a nyelv életéről, a gondolkodással való kapcsolatáról, társadalmi szerepéről tájékoztatják a tanulókat, másrészt megalapozzák a helyes, stílusosan árnyalt, tudatosult beszédet és írást.

A fejlett nyelvhasználatot megalapozó ismeretek:

a) A leíró nyelvtan rendszerének – az általános iskolai tanulmányokhoz képest fejlettebb, átfogóbb szemlélet jegyében újrászervezett és némileg kiegészített – fogalmai, kategóriái, szabályai.

b) A helyes beszéd normái.

c) A helyesírás rendszere, szabályai.

d) A szóbeli és írásbeli szövegek alkotásának – szerkesztésének és megformálásának – a szabályai.

e) A stílusztika fogalmai, kategóriái és normatívái.

3. Az ismeretekre épülő anyanyelvi *képzés* a tanulók nyelvhasználatának tudatosítását és fejlesztését célozza tervszerűen szerkesztett feladat- és gyakorlatrendszerekkel. A befogadás és a kifejezés helyzeteinek, területeinek megfelelően fejleszteniünk kell a tanulóknál

a) a szó- és kifejezőkészséget;

b) a hallott és olvasott szövegek megértésének, tartalmi feldolgozásának képességét;

c) a stílusrétegek és -változatok felismerését;

d) a beszéd érthetőségét, technikai (kiejtésbeli) helyességét és stílusosságát;

e) a közlés szándékához, céljához, tartalmához, helyzetéhez, körülményeihez való stílári alkalmazkodás képességét;

f) a szóbeli és írásbeli szövegalkotás tartalmi és formai követelményeinek érvényesítését az életkornak megfelelő közlésformákban;

g) a helyesírás alapvető szabályainak készségszintű alkalmazásán túl az írásmód gondolat- és érzelmetükröző sajátosságainak alkalmazási képességét;

h) az anyanyelvi műveltség alapvető tudományos kézikönyveinek ismeretét és használatát.

I. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Az ember és a nyelv

(kb. 25 óra)

Törzsanyag

A beszéd: a nyelv alkalmazása. A nyelv: a beszéd szabálya. A nyelv általános és a beszéd egyedi jellege. Nyelv és társadalom kapcsolata.

A beszéd a társadalmi tevékenység összehangolásának egyik módja, a felhalmozott tudás, ismeret és tapasztalat közvetítője.

A nyelv mint elemek és szabályok rendszere és ennek alkalmazása a beszédben és az írásban.

Hogyan tanuljuk meg anyanyelvünket? (A nyelv és a valóság, a nyelv és a gondolkodás kapcsolata.)

Mit jelent egy nyelv „tudása”, illetőleg „ismerete”? (A nyelvi elemek – szavak és toldalékok –, valamint a használati szabályok együttes szerepe a közlésben.)

Anyanyelv és idegen nyelv.

Egynyelvű és kétnyelvű szótárak; A magyar helyesírás szabályai, a Helyesírási tanácsadó szótár.

A nyelvi jelrendszer: a) a jelek természete és típusai; jel és jelölt kapcsolata; b) a nyelvi jelek, írásos formáik; az elemek és összefüggéseik a rendszerben.

A kommunikáció tényezői: a nyelv, az „üzenet”, a „feladó”,

a „vevő”, a „kapcsolat” és ennek megvalósításához szükséges közvetítő közeg, a „csatorna” és a kellőleg alacsony zajszint. Az „üzenet” továbbításának körülményei: a szövegösszefüggés, a beszédhelyzet, a „feladó” és a „vevő” közös ismeretei.

A nyelv különféle szerepei: a kifejező, az ábrázoló, a felhívó funkció; a költői és a metanyelvi (magára a beszédre vonatkozó) használat.

Miért és hogyan változik a nyelv? A szókészlet mozgékonyasága (a társadalmi és technikai változások gyors követője), a nyelvtani és a hangtani változások társadalmi függésének korlátozott volta. A nyelv változó jellegének bemutatása a Halotti Beszéd és egyéb nyelvemlékek elemzésével.

A nyelv rétegződése területi és társadalmi szempontból (nyelvjárások és csoportnyelvek). A köznyelv mint az állandó változások (differenciálódás és integrálódás) kiegyenlítője és mint közös norma a nyelvváltozatok fölött.

Nyelvrokonaink. A nyelvrokonság mibenléte (az alapszókincs – ennek keretében a szabályos megfelelések – és a közös mondattani jelenségek).

Kiegészítő anyag

Mi a különbség az állatok „nyelve” és az emberi nyelv között? (Olvasmány)

Az emberi nyelv keletkezése. (Olvasmány)

A világ nyelvei. A nyelvtípusok: a toldalékoló, az elszigetelő, a hajlító, a bekebelező nyelvek. (Olvasmány)

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Az általános iskolában feldolgozott ismeretek alkalmazásos felelevenítése, valamint az elsajátított készségek továbbfejlesztése a téma feladatrendszerébe iktatva:

Nyelvtan: Ismétlő-alkalmazó gyakorlatok a következő tárgykörökből: *a*) a szófajok (a névszók és fajai, az ige, az igekötő, a határozószó, az igenevek, a névelő), *b*) a szavak toldalékolása (ragozás, jelezés, képzés), *c*) a mellérendelő és alárendelő szóösszetétel.

Helyesírás: Helyesírásunk alapelvei; érvényesítésük a feldolgozott nyelvtani témakörben adódó esetekben.

Olvasás és szövegértés: A témakörbe és más tantárgyak témakörébe vágó szövegek néma olvasásához kapcsolódó feladatok. Tantárgyi, irodalmi, újságszövegek kifejező olvasása.

Beszédművelés: Helyes hangképzés a helyes kiejtés igényének feleltetésével; a közléshelyzeteknek és eseményeknek megfelelő,

a témához illő, értelmes, hangerőben a kapcsolatot tartók térbeli távolságához igazodó beszéd gyakorlása. A közlékenység serkentése, esetleges gátlások feloldása.

Szerkesztés-fogalmazás: A korábban megismert és gyakorolt – elbeszélő, leíró, elemző – közlésformák szerkesztése és kidolgozása. A véleménynyilvánítás, a hozzászólás megszerkesztése tanári irányítással.

A szövegalkotás alapjai

(kb. 25 óra)

Törzsanyag

A szó és a mondat jelentéshordozó szerepe a szövegben. Az egyéni szókészlet terjedelme, bővítésének jelentősége.

A szöveg belső szerkesztettsége: tagolás és összefüggés, kapcsoló elemek mondatok és bekezdések között. Az írott szöveg tartalmának megközelítése az olvasás helyes módjával.

Testesebb szövegek szerkesztésének gyakorlati kérdései: a téma körülhatárolása, a címadás, a tagolás, bekezdések szerkesztése, formálása.

A vázlatkészítés, a jegyzetelés, a cédulázás célja és módja.

A magán- és a nyilvános nyelvhasználat néhány szövegének jellemzői: *a)* beszélt szövegek: beszélgetés, alkalmi közlés, vita, felelet, riport, megbeszélés, felszólalás; *b)* írott szövegek: egyszerű hivatali írásművek, magánlevél, napló.

A hangos beszéd sajátosságainak (hangsúly, dallam, hangerő, szünet) tagoló és összefüggést érzékeltető szerepe. A beszéd megértésének feltételei.

A stílus fogalma. A nyelvi elemekből és a lehetséges szerkesztési formák közül való választás jelentősége a közlési helyzetnek, a témának, a szándéknak, a körülményeknek megfelelő módon.

Kiegészítő anyag

A szóbeli és az írásbeli közlés különbségei.

A beszédhelyzet szövegformáló tényezői (a hallgató szempontja, a kérdés, a válaszolás stb.). A rögtönzés sajátosságai, stílusa.

Irodalmi, tudományos és hivatalos szövegek eltérő szerkesztési és stílusbeli vonásai. A terminológia fogalma, jelentősége.

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Az általános iskolában feldolgozott ismeretek alkalmazásos megszilárdítása, a készségek továbbfejlesztése a téma feladatrendszereibe iktatva:

Nyelvtan: A szó és a szólások jelentése. Egyjelentésű, több jelentésű, azonos és hasonló alakú, rokon értelmű szavak és stílusértékük.

Az egyszerű és az összetett mondat szerkesztése. Elemzési gyakorlatok.

Helyesírás: A mondat tagolása írásjelekkel; a mondat végi írásjelek használata.

Olvadás és szövegértés: Gép közvetítette szövegek megértése. A tanuló társak magnóra vett szövegeinek elemzése a megértés szempontjából.

Beszédművelés: Élő vitának alkalom kínálta szervezése, lebonyolítása, elemzése.

Írott szövegek szóbeli elmondásának, tartalmi közvetítésének gyakorlása, különös tekintettel az artikuláció épségére.

Idegen nevek helyes kiejtése.

A szóbeli közlésformák tagoltságának és a részek összefüggésének szóbeli érzékeltetése: a lezárás és a lebegtetés (nyitva hagyás) gyakorlása a szakaszosság és a folyamatosság egységének jegyében.

Szövegszerkesztés, fogalmazás: A törzsanyagban feltüntetett szóbeli és írásbeli közlésformák gyakorlása a szókincsfejlesztés (a rokonértelműség, a párhuzam, az ellentét, a szóhangulat) lehetőségeinek kiaknázásával.

Mondatszerkesztés a lehetséges változatok értékkülönbségeinek mérlegelésével.

Irodalmi és egyéb tantárgyi dolgozatok nyelvi-stilisztikai elemzése (javítása).

Követelmények

A) A tanuló a tanév végén legyen birtokában az alább felsorolt tények, fogalmak, összefüggések, szabályok, kategóriák *ismeretének*; legyen képes ezeket felismerni, megkülönböztetni, rendszerbe illeszteni, illetőleg kifejteni magyarázattal, a rendszerbe tartozó elemek (példák) felsorolásával, meghatározással:

1. Az általános iskolai tanulmányok során feldolgozott nyelvtani és helyesírási ismeretek az általános iskolai szintnek megfelelően.

2. Az évfolyam új tárgyköreinek keretében:

a) Nyelv és társadalom; nyelv és gondolkodás. – A nyelv mint rendszer; a nyelvi jel és jelrendszer. – A kommunikáció és

tényezői. – A nyelv szerepei. – A nyelv változása és rétegződése. A nyelvrokonság mibenléte.

b) Az írás- és beszédmű témája, címe, tagolása. – A szöveg. – A vázlat. – A jegyzet. – A stílus. – A feldolgozott közlésformák jellemzői.

B) A tanuló a megszerzett ismeretek alkalmazásával legyen képes a következő *teljesítményekre* (tevékenységi formák végzésére):

Az általános iskolai szintnek megfelelően tudjon biztosan elemezni egyszerűbb nyelvi jelenségeket nyelvtani és helyesírási szempontból, és ezekre tudja alkalmazni helyesírásunk alapelveit.

Értse meg, és tartalmi szabotossággal közvetítse (azaz idézze fel, olvassa fel, adja elő) a tanulmányai és művelődése körébe vágó szövegeket.

Valósítsa meg a logikus tagolást a megalkotandó szövegekben, és formálja meg őket stílusosan.

Tudjon vázlat alapján ismert témáról szabadon beszélni 3–5 percig. Az élőbeszédben kövesse a környezetének megfelelő, de a köznyelvi szint irányába mutató normát; beszéljen kellő hangerevével, jól érthető artikulációval.

Ejtse ki helyesen a tanulmányaiban előforduló idegen szavakat, neveket.

Tudja használni a következő forrásműveket: Magyar értelmező kéziszótár, A magyar helyesírás szabályai, Helyesírási tanácsadó szótár, Idegen szavak és kifejezések szótára, Idegen nevek kiejtési szótára.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Új anyag feldolgozására:

Az ember és a nyelv	kb. 13 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
A szövegalkotás alapjai	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Készségfejlesztő gyakorlásra:

Az ember és a nyelv	kb. 12 óra
A szövegalkotás alapjai	kb. 13 óra
Felmérésre, ellenőrzésre, dolgozatjavításra	kb. 10 óra
Rendszerezésre, összefoglalásra	kb. 4 óra

64 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

A mondat és a szó a közlésben

(kb. 25 óra)

Törzsanyag

A mondat és a szó mint a közlés beszédbeli egysége. A mondat értékű szó és a szó értékű szókapcsolatok. A mondatfajták ismétlődő rendszerezése, értékük a kommunikációban.

Az állítmány mint mondatközpont és kifejező szófajai (az állítmány fajtái). Az igefajták (cselekvő, műveltető, visszaható, szenvedő igék) alkalmazásának hatása a mondat szerkesztésére.

Az alany, a határozó, a tárgy és kifejező szófajaik.

Az alany és az állítmány kapcsolata a mondatban; az egyeztetés szabályai.

A tárgyas szó szerkezet a mondatban.

A határozós szó szerkezet szerepe a mondatban (fajtaik, kifejezőeszközök, alaki sajátosságai). Ragjaink és névutóink helyes használata (-nál, -nél; belül - alatt, előtt - ezelőtt, gyanánt - helyett, miatt - végett, léte - lévén).

A jelzős szerkezetek; az értelmező jelző.

A mondat szórendje, hangsúly- és dallamviszonyai. Az -e kérdőszócska helye a mondatban.

A mellé- és alárendelő kapcsolódás a tagmondatok, a szerkezettagok, a mondatrészek között és az összetett szavakban.

A szerkezetileg elemezhetetlen, jelentéssűrítő szóösszetételek (pl. csigalépcső, lestvérváros stb.).

A szókincsfejlesztés lehetőségei az összetételek révén.

Az összetett szavak helyesírása. A központozás az összetett mondatban.

Kiegészítő anyag

Szólás- és közmondáskincsünk értékei.

Az igenevek sajátos szerepe a mondatban.

A jelzői értékű határozó.

A magyar nyelv és a tanult idegen nyelvek fontosabb mondat-szerkesztési szabályainak azonossága és eltérése.

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Szövegvizsgálat: Az irodalmi tantervben rögzített szövegek mondatstilisztikai elemzése.

Szövegalkotás, nyelvhelyesség, beszédművelés: A helyes és stílusos élőszóbeli és írásbeli közlés gyakorlása.

Mondatszerkesztési gyakorlatok különös figyelemmel a szó-rendre. Átalakító gyakorlatok a mondat-szerkesztés köréből.

Az igei és a névszói állítmány stilisztikai értékének felismerése és alkalmazása (az igei és a névszói stílus).

Az általános alany különféle jelentésárnyalatainak alkalmazása.

A vonzatok (állandó határozók) helyes használata. A módhataározó helyes és stílusos megválasztása.

A birtokos jelző *-nak, -nek* ragjának használata.

Az értelmező stíluslehetőségeinek kiaknázása.

Az alárendelő és a mellérendelő kapcsolatok stílusértékeinek alkalmazása.

Az alárendelő összetett mondatok helyes szerkesztése: az utalószó és a kötőszó (különösen a vonatkozó névmási kötőszó) helyes alkalmazása. A kötőszó elhagyása a kiemelés érzékeltetésére. A „meg kell mondanom”-féle főmondatokhoz kapcsolódó mellékmondat helyes szerkesztése. Túlzásúfolt mondat-szerkezetek egyszerűsítése.

A mellérendelő összetett mondatok szerkesztése köréből: az ellentétes kötőszók (a szembeállító *azonban, ellenben, pedig, viszont*, a kizáró *hanem*, a megszorító *pedig, de*) helyes használata.

A rokon értelmű kötőszók árnyalt használata.

Helyesírás: Írásjelek a mondatban (az értelmező elkülönítése vesszővel, a többszörös és a halmozott jelző írásmódja).

A szó-szerkezet és az összetétel megkülönböztetése az írásban.

Az idézés írásmódja. A kettőspont, a pontosvessző, a gondolatjel használata a többszörösen összetett mondatok célszerű tartalmilogikai tagolására.

A hangalak és a jelentés

(kb. 17 óra)

Törzsanyag

Mondatjelentés és szójelentés. A nyelvi elemek jelentés-funkciói.

A szavak csoportjai a hangalak és a jelentés viszonya szerint.

A jelentésváltozás leggyakoribb fajtái. A metaforán és a metonímián alapuló névátvitel; a jelentéstapadás.

A rokonértelműség a mondatban és a szavakban. Szinonimaszótárunk.

A képzők és jelentésárnyalataik.

Kiegészítő anyag

A jelentésváltozások történeti-társadalmi háttere.

Termékeny és terméketlen, gyakori és ritkább használatú alaktani elemek.

A szóképzés stilisztikai kérdései.

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Szöveg- és jelentésvizsgálat: Az irodalmi tantervben megjelölt szövegek tanulságos jelentéstani eseteinek elemzése.

Irodalmi és szakmai szövegek megértésének próbái.

Szövegalkotás, stílusfejlesztés: A rokon értelmű szavak készletének gyarapítása; alkalmazásuk a pontos, szabatos, árnyalt, stílusos közlésben. A szinonimák alkalmazása az eddig is gyakorolt műfajokban, továbbá a jellemzés, a minősítés fogalmazási gyakorlataiban. A szinonimaszótár használata.

A több értelmű szavak a szépirodalmi szövegekben és a mindennapi társalgásban.

A több alakú szavak és a rokon hangzású szavak (paronimák) használata.

A szó értékű nyelvi elemek – a szólások és közmondások – szemléltető és stílusélenkítő hatásának kiaknázása.

Az irodalmi dolgozatok nyelvi-stilisztikai elemzése (javítása).

Beszédhangjaink

(kb. 8 óra)

Törzsanyag

A hangképzés mint a magyar hangrendszer magyarázó elve.

A magyar nyelv hangállománya; összevetése más, ismert nyelvek hangállományával.

A magánhangzók csoportosítása időtartamuk és hangszínük (a nyelv vízszintes mozgása) szerint. A mássalhangzók csoportosítása időtartamuk és a hangszalagok működése szerint. A hangok helyes képzése.

A fonéma (beszédhang) fogalma.

A hangok igazodása egymáshoz: *a*) a hangrend és az illeszkedés; *b*) a mássalhangzók találkozása (a hasonulások, az összeolvadás, a megrövidülés, ezek helyesírási és kiejtési következményei).

Kiegészítő anyag

A magyar nyelv hangzása (zeneisége).

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Beszédművelés: A köznyelvi beszédnormán alapuló gyakorlatok a hangok időtartamának helyes visszaadására, a torz ejtés-mód kiküszöbölésére (a kelleténél alacsonyabb, illetőleg magasabb nyelvtalálással képzett magánhangzók, a hangsúlytalan magánhangzók elnyelésének, a betűejtésnek a kerülése).

A mondatdallam, a hangsúly, a szünet, a beszédtempó és a dinamika (hangerő) szerepének elemzése és gyakorlása prózai és verses szövegeken. Szövegmondó (olvasó) gyakorlatok.

Az idegen szavak helyes kiejtése.

Helyesírás: A magyar helyesírás alapelveinek érvényesítése a feldolgozott esetekben.

Gyakorlatok a mássalhangzók találkozásának (a hasonulásoknak, az összeolvadásnak) helyesírási vonatkozásai köréből.

Közhasználatú idegen szavaknak, a szakmai szókészlet ismert elemeinek helyesírása.

Követelmények

Az I. osztály követelményeiben feltüntetett szempontok szerint:

A) Az ismeretek körében:

A mondat és a szó szerepe a beszédben.

Az egyszerű és az összetett mondat szerkezetének sajátosságai.

– A mondat szerkezetben élő mondatrészek és szó szerkezeti tagok viszonya. – A mondatbeli egyeztetés esetei.

Az alaktani elemek helyes használatának szabályai.

A mondatrend alapkérdései.

A mellé- és alárendelés esetei az összetett mondatban, a szó szerkezetekben és az összetett szavakban.

A központosásnak és az összetett szavak írásának főbb szabályai.

A jelentés és a hangalak összefüggései; a szóelemek jelentésértékei. – A jelentésváltozás fajtái.

A fonéma fogalma. A magyar fonémák rendszere; hangrendszerünk törvényszerűségei, ezek kiejtésbeli és helyesírási következményei.

B) A tanuló – a *nyelvhasználat* tekintetében – legyen képes a következő teljesítményekre (tevékenységi formák végzésére):

Tudja különféle tartalmú szövegek mondatait nyelvtanilag helyesen elemezni, stílus szempontjából értékelni, saját mondatait a közlésrészletek tartalmi súlyának megfelelő szórenddel, a mondatrészeket és a szerkezettagokat szabályosan és stílusosan megszerkeszteni, a vonzatokat, a kötőszókat, az utalószókat helyesen használni, a mondatszerkezet logikai összefüggéseit felismerni és megvalósítani.

Használja helyesen a mondat és az idézés írásjeleit. – Írja helyesen az összetett szavakat.

Elemezzen helyesen ismert szöveget jelentéstani szempontból.

Kellő szóbőség birtokában válassza meg pontosan és stílusosan a rokon értelmű szavakat, használja a szinonimaszótárt.

Mondanivalóját közvetítse élőszóval a kiejtési szabályoknak és a mondatfonetikai eszközöknek követésével, illetőleg célszerű alkalmazásával. – Ismert irodalmi szövegeket olvasson föl, illetőleg mondjon el tartalmi és stílusbeli hűséggel.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Új anyag feldolgozására:

A mondat és a szó a közlésben kb. 15 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)

A hangalak és a jelentés kb. 7 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2–3 óra)

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Beszédhangjaink kb. 4 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)

Készségfejlesztő gyakorlásra:

A mondat és a szó a közlésben kb. 10 óra
A hangalak és a jelentés kb. 10 óra
Beszédhangjaink kb. 4 óra
Felmérésre, ellenőrzésre, dolgozatjavításra kb. 10 óra
Rendszerezésre, összefoglalásra kb. 4 óra

64 óra

III. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

A stílus, a stílusrétegek

(kb. 13 óra)

Törzsanyag

A stílus mint a nyelvi eszközök közlést meghatározó tényezőktől függő válogatásának az eredménye.

A nyelvi eszközöknek az egyes közleményekre jellemző tipikus felhasználási módja: a stílusrétegek. A stílusárnyalatok.

Az írott stílusrétegek: a tudományos, a hivatalos, a publicisztikai, a szépirodalmi stílus. A beszélt stílusrétegek: a társalgási, a közéleti és a szónoki stílus. Ezek legjellemzőbb ismertetőjegyei (a szépirodalmi stílus kivételével).

Kiegészítő anyag

A beszédhelyzet meghatározó hatása a stílusra.

Stílusosság – stílustalanság.

A szónoklat klasszikus magyar hagyományai. A mai közéleti beszéd.

Az ifjúság nyelve.

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Szövegvizsgálat: Szakmai, tudományos szövegek elemzése teljes megértésük és helyes értelmezésük érdekében. Hivatalos és publicisztikai közlemények megszerkesztésének és stílusának vizsgálata.

Szövegszerkesztés, fogalmazás, beszédművelés:

a) Írásbeli feladatok: iskolai (tantárgyi) beszámolók, tudósítás iskolai és iskolán kívüli eseményekről (cikk, iskolarádióbeli közlés stb.).

A rádió- és televízióbemondók, riporterek, riportalanokok beszédbeli sajátosságainak megfigyelése, elemzése.

Magánlevél írása mint az egyéni stílus alkalmazásának legfőbb lehetősége.

b) Szóbeli feladatok: az iskolai élettel kapcsolatos tervek előadása, indoklása; érvelés saját álláspontunk mellett, ellenkező vélemény cáfolása; eredmények és megoldások értékelése, jellemzése, magyarázata; vetélkedő lebonyolítása; riport készítése.

A közéleti megszólalás (hozzászólás, beszámoló, tárgyalás stb.) és a szónoki beszéd (előadás) szerkesztése és elmondása iskolai és társadalmi helyzetek szerint.

A beszédstílus sajátos eszközeinek (hangerő, hangmagasság, dallam, hangszín, tempó) alkalmazása.

Helyesírás: A helyesírás stilisztikai értékű használatának gyakorlása (a kis és nagy kezdőbetűk, a betűformák, az idegenmagyaros íráskép, az írásjelek stílusértékének tudatosítása végett).

A művészi nyelvhasználat sajátosságai

(kb. 11 óra)

Törzsanyag

A nyelv poétikai funkciója (a költőiség mint a nyelvnek az az ereje, mely az elsődleges tartalmat esztétikai-poétikai hírértékekkel gazdagítja).

A hangszimbolika; a zeneiség eszközei a művészi stílusban.

A nyelvi elemek szinonimarendszerének és a szerkesztési-szerkezeti formák különbségeinek stilisztikai értéke a költői és a prózai alkotásokban.

Stilisztikai formák, képletek: a szóképek (a metaforák fajtái, a szinesztézia, a megszemélyesítés, az allegória és a szimbólum; a hasonlat; a metonímia); az alakzatok kifejező hatása.

Írói szótáraink.

Kiegészítő anyag

A forma mint tartalom a költői stílusban.

Az egyéni stílus és a korstílus. Az író és a nyelv viszonya: nyelvfejlés-újítás.

A stílusérzék fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Szövegelemzés: A művészi stílus sajátosságainak vizsgálata kiválasztott szövegeken. A nyelvi-stilisztikai elemzés különféle típusainak gyakorlása; szövegek párhuzamos elemzése (különböző írók szövegeinek egybevetése a nyelvi szint és a tematikai szint egységének szem előtt tartásával); részletelemzés – teljes elemzés.

Verses és prózai szövegek rövidebb stíluselemzése, ezek előadása.

Irodalmi dolgozatok nyelvi-stilisztikai elemzése (javítása).

Írói szótáraink használata.

Szövegalkotás: A társadalmi tevékenység körébe vágó témák (írásbeli beszámoló, tudósítás, közlemény stb.) kidolgozása.

Beszédművelés: Verses és prózai szövegek felolvasása, elmondása esztétikai értékük hű tolmácsolásának szándékával.

Művészek vers- és prózamondásának elemzése (rádió- és televízióadásokból, hanglemezről, magnóról).

Az egyéni beszédstílus kialakítása.

Helyesírás: Az általánosan kötelező helyesírás és az „írói helyesírás” viszonyának megfigyelése, elemzése.

Követelmények

Az I. osztály követelményeiben feltüntetett szempontok szerint:

A) Az ismeretek körében:

A stílus fogalma.

A stílusrétegek és a stílusárnyalatok, ezek főbb sajátosságai.

Az író művészi hang-, szó- és mondathasználata.

A szóképek és az alakzatok fajtái.

Az írásképek stilisztikai vonatkozásai.

B) A tanuló – a nyelvhasználat tekintetében – legyen képes a következő teljesítményekre (tevékenységi formák végzésére):

Tudjon kiszemelt szövegeket stílusuk szempontjából elemezni, értékelni.

Fogalmazza meg stílusosan az iskolai és a társadalmi tevékenység körébe vágó témákat (írásbeli beszámoló, tudósítás, közlemény stb. formájában).

Élőszóban is oldja meg stílusosan az iskolai és a társadalmi élet

helyzeteihez kapcsolódó kommunikációs feladatokat; a társas érintkezésben tudja alkalmazni a megfelelő stílusárnyalatot.

Tudja használni az írói szótárakat.

Értelmezze helyesen a szépírói helyesírás aktuális eseteit; alkalmazza az írásjeleket stílusárnyalásra.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Új anyag feldolgozására:

A stílus, a stílusrétegek kb. 6 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1–2 óra)

A művészi nyelvhasználat sajátosságai kb. 5 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1–2 óra)

Készségfejlesztő gyakorlásra:

A stílus, a stílusrétegek kb. 7 óra

A művészi nyelvhasználat sajátosságai kb. 6 óra

Felmérésre, ellenőrzésre, dolgozatjavításra kb. 6 óra

Rendszerezésre, összefoglalásra kb. 2 óra

32 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 28 óra

Tananyag

Szövegvizsgálat és szövegalkotás

(kb. 6 óra)

Törzsanyag

A szöveg elemzésének módszerei, alkotásának szerkesztési követelményei.

A bekezdést alkotó, jelentéstanilag viszonylag önálló, illetőleg kevésbé önálló mondatok mint szövegjellemző tényezők.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A mondatok összefüggésének megszervezése grammatikai eszközökkel: vissza- és előreutalás határozószóval, mutató és vonatkozó vagy egyéb névmással; határozatlan névelő felváltása határozottal; a megelőző mondat egy részének (szavaknak, kifejezéseknek) megismétlése azonos vagy rokon értelmű megfelelővel; a résztartalmak egymáshoz viszonyítása megfelelő kötőszóval; a mondatépítésnek (a szórendnek, mondatrendnek) az összefüggést és folytonosságot tekintetbe vevő módja, a tartalmi súlypont célszerű elhelyezése.

A tartalmi kifejtésnek megfelelő szerkesztéstípusok: a mondanivaló részletező taglalása „mondatsorral”, a részletek egymásra építése „mondatlánccal”. A közbevetés.

Az egységes gondolattartalmat közvetítő bekezdések egymáshoz viszonyítása indító kötőszóval, az előzményre való utalással.

A terminológia fogalma és használata.

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Szövegvizsgálat: Elsősorban XX. századi, főként mai műalkotások komplex, nyelvi-stilisztikai elemzése bő műfaji változatosságban (költői, szépprózai, drámai, esszészövegekre kiterjedőleg, kiegészítve publicisztikai, tudományos, értekező, szónoki szövegek vizsgálatával).

Szövegalkotás, stilisztika, beszédművelés: A tanulók várható társadalmi feladataival, a továbbtanulással kapcsolatos szóbeli és írásbeli közlésfajták szerkesztése és kidolgozása a szövegalkotás ismereteinek alkalmazásával.

A beszédstílus szabályainak alkalmazása szövegek felolvasásában, elmondásában és a gyakorolt szóbeli műfajok szövegeinek alkotásában.

A rögtönzés gyakorlása.

Nyelvünk élete

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

A nyelv történetisége. Szinkronikus (leíró) és diakronikus (történeti) vizsgálati módszer.

A nyelvcsaládok: a nyelvrokonság bizonyítékai az összehasonlító nyelvtudomány szerint. Nyelvünk finnugor eredetének bizonyítékai; téves elméletek nyelvünk eredetéről és rokonításáról.

Rendszer és mozgás a nyelvben. A nyelvi változások okai, lefolyásuk. A magyar nyelv hangállományának és szókincsének vál-

tozásai; a jövevénytörzsek. A nyelvi jelek, jelkapcsolatok és a nyelvtani szabályok változásai.

A magyar nyelv történeli-etimológiai szótára.

A magyar helyesírás kialakulásának legfőbb állomásai, mai rendszere.

Irodalmi és köznyelvünk kialakulása.

Újítás a nyelvben. A magyar nyelvújító mozgalmak elvei, történetük, hatásuk. Bessenyei György, Kazinczy Ferenc, a reformkor nyelvi programja. A Magyar Nyelvőr mozgalma. Nyelvművelés a két világháború között.

A mai magyar nyelv legfőbb sajátosságai, változásai a felzabálás óta.

Köznyelvünk jellemzői; a tömegkommunikáció nyelve; a nyelvi rétegek egymásra hatása.

Nyelvművelésünk elvei, feladatai és gyakorlata. Nyelvművelő irodalmunk legjelentősebb művei.

Kiegészítő anyag

Az indoeurópai nyelvcsalád.

A finnugor népek mai kultúrája.

Nyelvünk századai. A régi magyar nyelv néhány kiemelkedően fontos emlékének vizsgálata.

A közlőképesség fejlesztésének formái (gyakorlatok)

Szövegelemzés és -feldolgozás: Régi és nyelvjárási szövegek elemző olvasása.

Nyelvtudományi, nyelvművelő írások feldolgozása.

Szövegalkotás, stílus: Összehasonlító elemzések készítése a nyelvváltozatok között.

Történelmi–irodalmi–esztétikai–nyelvi szempontok együttes érvényesítése a nyelvi művelődés témáinak feldolgozása során.

„A magyar nyelv történeli-etimológiai szótára”-nak használata.

Az irodalmi dolgozatok nyelvi és helyesírási elemzése (javítása).

Beszédművelés: Ismertető-elemző szóbeli feladatok megoldása a téma feldolgozása folyamán.

Irodalmi és tudományos művek stílusos felolvasása, elmondása.

Követelmények

Az I. osztály követelményeiben feltüntetett szempontok szerint:

A) Az ismeretek körében:

Az írásmű alapszerkezete és építő elemének, a bekezdésnek főbb szerkesztési tudnivalói.

A szöveg tartalmi összefüggéseit biztosító szerkesztési típusok.

A terminológia fogalma.

A nyelv életének vizsgáló módszerei, a nyelvrokonság mibenléte és bizonyítékai.

A nyelv változásainak okai; a magyar nyelv elemeinek és nyelvtanának változásai.

Irodalmi és köznyelvünk kialakulása. Mai helyesírásunk legfontosabb előzményei. A nyelvi rétegek egymásra hatása.

Nyelvújító mozgalmak. Mai nyelvvelésünk feladatai, elvei.

B) A tanuló – a *nyelvhasználat* tekintetében – legyen képes a következő teljesítményekre:

Legyen képes irodalmi és más tantárgyak köréből vett szövegek komplex elemzésére és stílusos közvetítésére (előadására, felolvasására).

Tudjon életpályájával és társadalmi feladataival kapcsolatos szóbeli és írásbeli közlésfajtákat szerkeszteni, jó helyesírással megírni, kidolgozni.

Értekező-tartalomkifejtő írásműben valósítsa meg a logikus rendet; használja helyesen a terminológiát.

Tudja használni a történeti-etimológiai szótárat.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Új anyag feldolgozására:

Szövegvizsgálat és szövegalkotás	kb. 3 óra
Nyelvünk élete	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	

Készségfejlesztő gyakorlásra:

Szövegvizsgálat és szövegalkotás	kb. 3 óra
Nyelvünk élete	kb. 5 óra
Felmérésre, ellenőrzésre, dolgozatjavításra	kb. 5 óra
Rendszerezésre, összefoglalásra	kb. 2 óra

28 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Módszerek

A tanulóknak cselekvőképes anyanyelvi műveltséget kívánunk kialakítani. Ezért minden ismeretet azzal a céllal dolgozunk fel, hogy az a *nyelvi tevékenység* serkentőjévé, tudatosult elemévé váljék. Azzal emeljük az *anyanyelv oktatását anyanyelvi neveléssé*, hogy a tanári munka nyomán a tanuló „nyelvi magatartása” a tantervi cél és feladatok fejezetben megfogalmazott szintre fejlődjen.

Az anyanyelvi nevelés azáltal kap nagy szerepet, hogy a nyelvnek a gondolatot, érzelmet, akaratot kialakító és közvetítő erejét a nyelvi jelenségekben tárja fel. Minél jobban ismeri a tanuló ezeket, minél fejlettebbek a készségei, annál differenciáltabban képes megragadni a valóságot. Minden ismeret a nyelv eszköztárával válik hozzáférhetővé, elsajátíthatóvá mindenki számára.

Kapcsolat az általános iskolával

Nem a gimnáziumban teszik meg a tanulók az első lépéseket az anyanyelvi műveltség megszerzésében, hanem az általános iskolában. A tanulók előképzettsége korántsem egységes, ezért a szaktanárnak tájékozódnia kell a tanulók beszéd- és olvasási készségéről, kifejezőképességük szintjéről, nyelvtani tudásukról, helyesírási készségükről, és az első – a tanítás második-harmadik hetében végzett – felmérés eredménye szerint kell kialakítani a munkatervet.

A felmérés módja különféle lehet. A tanulók beszédképességét megfigyelhetjük szóbeli megnyilatkozásaikból, szövegszerkesztő és helyesírási készségüket egy-két bekezdésnyi írásukból, nyelvtani tájékozottságukat megítélhetjük egyszerűbb elemzési feladatokból. Fontos, hogy a tanuló is informálódjon teljesítményéről anélkül, hogy érdemjegyet kapna rá, de tisztában legyen az eredmény értékével, azzal, hogy honnan indul középiskolai tanulmányainak kezdetén.

Egységes nyelvi nevelés – tanlárgyi ágazatokban

Az oktatás és képzés feladatainak teljesítése során megvalósuló anyanyelvi nevelés más-más eljárásokat kíván tantárgyunk ágazatai szerint.

a) A nyelvre vonatkozó *általános ismeretek* tanításakor a témák egy részében bátran támaszkodhatunk a tanulók élettapasztalataira. Amikor ugyanis a nyelvet mint a kommunikáció eszközt vizsgáljuk, és szerepeit, tagolódását, változatait stb. tanulmányozzuk, a mindennapi élet beszédtapasztalatai szolgálhatnak a tanítás célravezető alapjául. A témák más részében a tájékoztató olvasmá-

nyok feldolgozása, szemléltető nyelvi anyag bemutatása és elemzése, a nyelv művelő irodalom búvárlása ajánlható (például a nyelvrokonság, a nyelv keletkezése stb. tárgyalásakor).

b) Nyelvünk *grammatikai rendszerének* feltárása során a lehető legnagyobb mértékben támaszkodhatunk a tanulók öntevékenységre. Amikor ugyanis a grammatikát feldolgozzuk, voltaképpen arra kívánjuk a tanulókat megtanítani, amit már „tudnak”. Tudáson ez esetben azt a beidegzett módon működő és legfeljebb csak többé-kevésbé tudatosult nyelvismeretet értjük, amelyet a tanuló beszédtevékenysége során korai gyermekkorától kezdve alkalmaz.

Nem szükséges tehát a grammatikai ismereteket „kívülről” megközelíteni és mesterkéltn eljárásokkal „megalkottatni”, sokkal célravezetőbb ezeket – feladatlapokkal – a nyelv élő anyagából és a tanulók valóságos nyelvtudásából *kibontani*.

c) A *helyesírás* tanításában a folyamatos ellenőrzés, a hibák számontartása és elemzése vezet célra. Az ellenőrzés terjedjen ki más tantárgyak írásbeli munkáira, valamint az életszerű körülmények között történő írás megfigyelésére is. A tanulók szokjanak hozzá az „önkiszolgáláshoz”: kezeljék jártasan a helyesírási szabályzatot és a szótárakat. Az elkövetett hibákat pedig ne elszigetelten javítsuk, hanem világítsuk meg őket helyesírásunk rendszerével, „logikájával”.

d) A *nyelvhelyességi problémák* vizsgálatát főképpen a magyar nyelvre vonatkozó rendszerbeli ismeretek alkalmazásával végezzük. A nyelv művelés gyakorlati feladatait hibák elemzésével, ezek okainak felderítésével, a tartalomnak megfelelő egyenértékű megoldás keresésének a módszerével oldjuk meg. A helyes nyelvhasználatot a tanulók minden szóbeli és írásbeli megnyilatkozásakor folyamatosan ellenőrizzük. Adott esetben mozgalmoszerű formákkal fokozhatjuk az osztály kollektív éberségét a nyelvhasználat helyessége iránt.

e) A *szövegértés* voltaképpen a szövegtartalomnak a fejlett olvasással való megközelítését jelenti. Azért vált tantervi feladattá, mert a szöveg megértése a tanulás eredményességének feltétele. Azt, hogy a tanuló megértette-e és helyesen értette-e meg a szöveget, annak az elolvasása után a tartalomra vonatkozólag feltett kérdésekkel ellenőrizzük. Elsősorban az olvasmányokból való tájékozódás alkalmait használjuk föl a szöveg megértés gyakorlására.

f) A *szövegalkotás* tanulói módszereinek elsajátítása két párhuzamos vonalon történik: *szerkesztéssel* és *szövegformálással* (azaz a szűkebb értelemben vett „fogalmazással”). A *szerkesztés*: a mondanivaló tartalmának megfelelő elrendezés. Gyakorlása a logikus gondolatmenet megtervezésével, a tartalmi elemek súlyának mérle-

gelésével, fontosságuk megfelelő sorrendjének megállapításával történhet legcélszerűbben mind a hosszabb, mind a rövidebb beszéd- és írásművek esetében.

A szövegformálást a részleteknek csoportokban történő kidolgoztatásával, bekezdések íratásával stb. fejleszthetjük, ügyelve a mondatok helyes szerkesztésére, valamint a mondatok összefüggéseinek (egymáshoz való viszonyának) logikus kifejezésére.

g) A *beszédművelésben* elsőrendű szempont a mondanivaló tartalmának előzetes tisztázottsága. Ez a követelmény mind a kész művek előadására, mind alkotására egyaránt vonatkozik.

A beszéd művelése csak az élőbeszéd rendszeres, állandó és céltudatos gyakorlásával valósítható meg. Ezért adjunk a tanulóknak minél több alkalmat a beszédre, de annak tudatában, hogy az igényes szövegformálás szándéka nélkül magának a „beszélésnek” nincs fejlesztő hatása. A tanulókat érintő személyes, szakmai vagy közösségi témák kijelölése beszédművelő feladatok céljára lehetővé teszi a szubjektív azonosulást a tárggyal, ezáltal kevésbé lesz indokolható a közhelyek használata, viszont alkalmuk lesz a témához, helyzethez, körülményekhez igazodó *stílusos kifejezés-mód* gyakorlására.

A beszédművelés követelményeihez tartozik a helyes beszédtechnika, a helyes kiejtés elsajátítása is mint a szövegtartalom hangos megjelenítésének akusztikai-motorikus eszköze. A helyes artikuláció gondozásának két eljárását ajánlhatjuk különösen: szép példák követését (művészek előadásmódját figyelve és elemezve), valamint az ellenőrzést (például magnóra vett beszéd visszahallgatásával). A beszédtechnika fejlesztésének szolgálatában állnak a beszéd fiziológiájára vonatkozó ismeretek (beszélőszerveink működése).

A beszédműveléssel a szép magyar köznyelvi beszéd elsajátítása a célunk; ne törekedjünk azonban a tanulók nyelvjárási vagy regionális köznyelvi beszédsajátosságainak erőszakos lekoptatására.

h) A *stilisztikai tanulmányoknak* két területe van: a stílustani ismeretek közvetítése és a *stílusfejlesztés*.

Az ismereteket alkalmas szövegek elemzésével, az ebből levonható következtetések megfogalmaztatásával dolgozzuk fel. A stílusérzék és az erre épülő aktív stilizálóképesség fejlődését azonban csak akkor remélhetjük, ha a szövegelemzéssel stílusélményt tudunk kelteni a tanulóknak, azaz a stílusos kifejezés legjobb példáit tudjuk követésre készítő hatásúvá tenni. Erre a remekművek és a különféle egyéb beszéd- és írásművek stílusmegoldásainak tudatosítása a leginkább célravezető eljárás.

A stílus tanulmányok adnak legtöbb alkalmat az irodalmi tanulmányokkal való koncentrációra.

A követelmények megvalósítása

A tantervi követelmények osztályonként rögzítik azt a szintet, amelyet a tanév végére a tanulóknak el kell érniük.

A követelményeknek két kategóriájuk van: az egyik az *ismeretek*, a másik a *nyelvhasználat* kategóriája. Az ismeretek a nyelvről szerzendő tudnivalókat jelentik, a nyelvhasználat pedig a nyelv eszközeivel való bánni tudást. Az utóbbi kategóriának a különválasztásával a tantervnek *nyelvhasználat-központú* elgondolása érvényesül.

A feldolgozandó nyelvi ismeretre épülnek a helyes nyelvhasználat készségei és képességei. Az eredményeket elsősorban ezek színvonalával mérjük. De mérjük a tudatosság fokát is azzal, hogy a tanuló milyen mértékben tudja nyelvhasználatát – nyelvtani és egyéb ismereteivel – indokolni.

A tanulók tudásának megítélésében a fő szerepet a „nyelvi teljesítmények” játsszák; ezek képezik a tanulók minősítésének alapját. Tantárgyunk ágazatai szerint többretű tudásnak, készségeknek és képességeknek a szintjét vesszük alapul a minősítésben és értékelésben: a beszédkészséget éppúgy, mint az írásbeli kifejező-képességet stb.

A különféle tudáspróbák, feleletek, az évenként három-négy alkalommal megírandó ellenőrző dolgozatok és egyéb teljesítmények, az irodalmi dolgozatok nyelvi megoldásai egyaránt latba esnek az anyanyelvi műveltség színvonalának megállapításában, tehát a tanulók minősítésében is.

Taneshközök

Nyomtatott taneshközök

- a) *Tanulói segédletek*
Tankönyv
- b) *Tanári segédletek*
Népszerű nyelvi kiadványok, szakszótárak stb.
Folyóiratok (Magyartanítás, Magyar Nyelvőr stb.)
Segédkönyvek (tantervi útmutató, „A középiskolai tan-
anyag tudományos alapjai” c. kiadvány)
Ajánlott szakirodalom

Nyomtatott grafikai taneshközök

Nyelvtani és helyesírási faliképek

Auditív információhordozók

Beszédművelési magnetofonszalagok, nyelvi és irodalmi
hanglemezek, a rádió anyanyelvi adásai

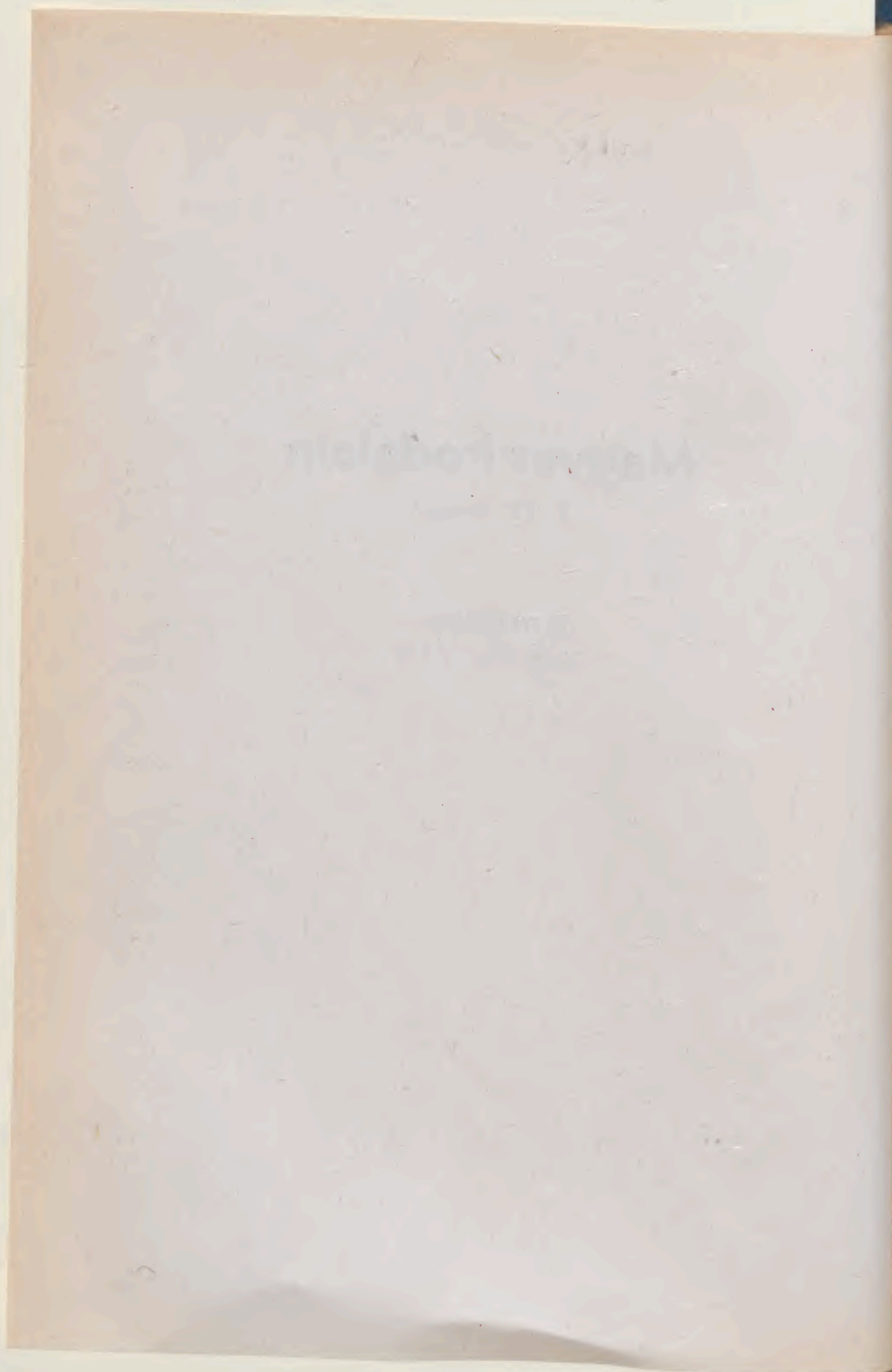
Audiovizuális információhordozók

Oktatófilmek, a televízió anyanyelvi adásai

Magyar irodalom

I—IV. osztály

Szerkesztette
NOBEL IVÁN

Cél és feladatok

A gimnáziumi irodalomtanítás *célja*, hogy – az általános iskolában szerzett ismereteket és olvasmányélményeket bővítve, a 14–18 éves korosztály életkori sajátosságainak megfelelő szinten – tudatosítsa az ifjúságban a marxista–leninista világnézetnek azokat az elemeit, melyeket az irodalom közvetít. Mutassa meg a világ megismerésének az irodalomban rejlő lehetőségeit, a társadalmi fejlődés és az irodalom szoros kapcsolatát; adjon a műalkotások érzelmi és értelmi hatásával maradandó esztétikai élményt. Formálja a tanulók személyiségét, erősítse bennük a szocialista magatartás jellemvonásait, segítse őket olyan tartalmas, értékes életforma kialakításában, amellyel harmonikusan kapcsolódhatnak a közösség életéhez. Mutassa meg, hogy irodalmunk a nemzeti kultúra hordozója is.

Az irodalomtanítás *feladata*, hogy a szépirodalmi művek és néhány társművészeti ághoz tartozó alkotás elemzésével támogassa az iskola nevelőmunkáját:

Járuljon hozzá az értelmi és az érzelmi nevelés egyensúlyának biztosításához.

Sajátíttassa el a tantervi anyagban szereplő ismereteket.

Alakítsa tovább a műalkotások belső világát és annak megjelenési formáját elemző készséget, az összefüggések meglátásának képességét.

Ismertesse meg a tanulókkal, és tudatosítsa bennük a műalkotásokban feltáruló emberi élményeket, magatartásformákat, a mögöttük álló társadalmi, egyéni mozgatóerőket.

Fejlessze tovább a tanulók izlését, esztétikai fogékonyságát, ítéletalkotó képességét, hogy az irodalmat szerető, értő, élvező, az irodalmi élményeket igénylő, tudatos olvasókká váljanak; fejlessze ki bennük a folyamatos, rendszeres önművelés igényét.

Tegye képessé a tanulókat arra, hogy eligazodjanak az értékes és értéktelen alkotások megítélésében, és ennek megfelelően válo-

gassanak az olvasmányok, a színházi és filmművészeti alkotások között. Ez a tudatosság érvényesüljön a rádió- és televízióműsorok megítélésekor is.

Sajátíttassa el a tájékoztató adatok megtalálásának és felhasználásának módjait.

Az anyanyelvi oktatással szoros egységben fejlessze a tanulók kifejező képességét.

Mindezekkel formálja a tanulók gondolkodásmódját, gazdagítsa érzelmvilágát, erősítse és alakítsa bennük a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség tudatát; alakítsa tovább marxista-leninista világnézetüket, hogy meggyőződésük tevékenységükben is érvényesüljön.

Az irodalomtanításnak biztos és megalapozott tudást kell nyújtania a tanulóknak ahhoz, hogy a felsőoktatási intézményekben továbbtanulhassanak, valamint biztosítania kell irodalomból azt a műveltségi szintet, amelynek segítségével a tovább nem tanuló fiatalok megfelelően illeszkedhetnek be a mindennapi életbe.

I. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

A) Irodalmi olvasmányok

Művészet, valóság, érték

(kb. 12 óra)

Ez a témakör bevezetés az irodalomolvasásba, tehát elsősorban esztétikai élmény közvetítésére törekszik. Emellett segít a tanulók tudásszintjének megállapításában is. A feldolgozandó szemelvényeket a tanár választja ki a tankönyvből és a szöveggyűjteményből. (A kötelezően feldolgozandó szemelvények száma ötnél több nem lehet.)

Ebben a témakörben mutassuk meg a művészet és a valóság szoros kapcsolatát, azt, hogy a művészet a valóságot tükrözi, de ez a tükrözés nem közvetlenül, hanem áttételekkel, a művészi absztrakcióval történik. Az itt tanítandó művekkel azt is mutassuk meg, hogy a művészeteknek milyen fontos szerepe van az ember életében, hogy ezek az emberiség legnagyobb esztétikai élményeit adják. Valamint azt, hogy a művészi alkotó tevékenység nagyszerű és nehéz folyamat.

Törzsanyag

Babel:	A levél
Csehov:	A csinovnyik halála
Gogol:	Az orr
Gelléri Andor Endre:	Varázsló, segíts!
József Attila:	Thomas Mann üdvözlése
Karinthy Frigyes:	A cirkusz
Kosztolányi Dezső:	Októberi táj
Örkény István:	Ballada a költészet hatalmáról

Kiegészítő anyag

Fejes Endre:	A hazudós
Kosztolányi Dezső:	Vörös hervadás
Weöres Sándor:	Az éjszaka csodái
Bartók Béla:	Cantata Profana

Szemelvények az ókor irodalmából

(kb. 17 óra)

Törzsanyag

Gilgames-részlet:	A teremtés
Biblia-részlet:	Mózes I. könyvéből: A világ teremtése 23. zsoltár
Kalevala-részlet:	Vejnemőjnen muzsikál
Homérosz:	Iliász-részletek: A fal megostromlása Akhilleusz és Agamemnon Akhilleusz és Priamosz vagy: Odüsszeia-részletek: Odüsszeusz és Kalüpszó Nauszikaá A szirének
Szophoklész:	Antigoné
Malomdal	
Rhodoszi fecskedal	
Szapphó:	Édesanyám... Aphroditéhez Gyülölöm azt... Engem a szerelem... Lesbiához Gyűlölet és szerelem
Anakreon:	
Anakreon:	
Catullus:	IX. ecloga
Vergilius:	Licinius Murenához
Horatius:	

Kiegészítő anyag

Biblia-részlet:	József története
Korán-részlet:	József története
Orpheusz-mitosz	
Homérosz:	Iliász-részletek: Akhilleusz pajzsa Hektor halála
	Odüsszeia-részletek: A küklopsz Békekötés
Szophoklész:	Oidiposz király
Vergilius:	Aeneis-részlet: Laocoon
Szimonidész:	A thermopülei hősökre Az athéniak
Phaedrus:	A farkas és a bárány
Tibullus:	Háború és béke
Ovidius:	Daedalus és Icarus
Horatius:	Thaliarchushoz
Ismeretlen:	Venus virrasztása
Arisztotelész:	Részletek a Poetikából

Szemelvények a középkor irodalmából

(kb. 7 óra)

Törzsanyag

Ómagyar Mária-siralom	
Az Amor Sanctus-ból:	Todi: Himnusz a Fájdalmas Anyáról
Dante:	Isteni Szinjáték: A Pokol kapujának felirata (III. ének) <i>vagy:</i> A Pokol beosztása (XI. ének) Odysseus utolsó utazása (XIV. ének)
Villon:	Jó tanítás balladája a rossz életűeknek <i>vagy:</i> Ellentétek

Kiegészítő anyag

Biblia-részlet:	A tékozló fiú
Részlet a Trisztán-mondából	

Részlet a Margit-legendából	
Részlet a Roland-énekből	
Részlet az Aucassin és Nicolette-ből	
Walter von der Vogelweide:	A hársfaágak csendes árnyán
Dante:	Isteni Színjáték: A szerelem halottjai (V. ének)
Villon:	Záróballada

Szemelvények a reneszánsz irodalmából

(kb. 14 óra)

Törzsanyag

Petrarca:	Ti szerencsés füvek, <i>vagy:</i> Po, gyorsfutású
Boccaccio:	A sólyom feláldozásának története
Janus Pannonius:	Pannonia dicsérete Egy dunántúli mandulafára Búcsú Váradtól
Balassi Bálint:	Midőn beteg volt a táborban Hogy Júliára talála, így köszöne néki Egy katonaeének (A végek dicsérete)
Shakespeare:	Adj már csendességet Rómeó és Júlia <i>vagy:</i> Hamlet

Kiegészítő anyag

Chaucer:	Canterbury mesék
Janus Pannonius:	Galeotto Marzióhoz Mars istenhez békességért
Balassi Bálint:	Búcsúja hazájától Bocsásd meg Úristen Mint a szomjú szarvas
Cervantes:	Don Quijote
Bandello:	Rómeó és Júlia
Shakespeare:	75. szonett

B) Elméleti ismeretek

(Az általános iskolában tanultak felidézése szolgáljon alapul.)

A *művészi tükrözés*, a művészet szerepe az ember életében; a műalkotás lényegének meghatározói és az ehhez kapcsolódó elméleti kérdések: képi ábrázolás, jelenség és lényeg kapcsolata; néhány esztétikai minőség: a szép, a rút, a groteszk, a humoros, a fenséges, a tragikus; az író és műve, az író és kora; a tartalom és forma kapcsolata, a műalkotás kompozíciója, a részek kapcsolata egymáshoz és az egészhez, a különböző művészeti ágak kapcsolata.

Műfaji ismeretek: az epikusság és epika, a mítosz és a monda, az eposz, a legenda, a novella, a ballada; a líraiság és a líra, dal, epigramma, óda, elégia, himnusz, zsoltár, szonett; a drámaiság és a dráma, tragédia, a konfliktus, a drámai hős, katarzis, monológ, dialóg, akció, dikció; a színház fogalma.

Verstani ismeretek: a verstani alapfogalmak rendszerezése; alapvető versrendszerek: az *időmértékes* (a versláb, a versláb fajtáiból a spondeus, daktilus, jambus, trocheus, a hexameter, a disztichon, a terzina); a *hangsúlyos* (az ütem, az ütemegyenlőség; a Balassi-strófa). A rím, a rímfajták.

Stilisztikai ismeretek: a stilisztikai formák (szóképek, alakzatok) rendszerezése.

Filmesztétikai fogalmak: A film helye a művészetek között, az irodalomtól eltérő formanyelvi sajátosságai.

*

Az év folyamán *két dolgozatot* kell íratni az értekezés műfajából (közösen nem olvasott mű önálló elemzése megadott szempontok szerint), és két központi feladatlapot kell megoldatni.

Könyv nélkül tudjon a tanuló 80–100 sornyi verset vagy prózát a tananyagból a tanár vagy saját választása szerint.

Házi olvasmányok:

az 1. témakör olvasmányai (a tanár kijelölése alapján)

Szophoklész: Antigoné

Shakespeare: Rómeó és Júlia *vagy*: Hamlet

Követelmények

A tanuló első osztályos irodalmi tanulmányai alapján – az anyanyelvi oktatással szoros egységben – az év végére:

ismerje alaposan, részleteiben a tantervi törzsanyagban megjelölt olvasmányokat, tudja elmondani az epikai és drámai művek cselekményét, jellemezni a szereplőket, cselekvéseik mögött ismerje fel a társadalmi és egyéni mozgatóerőket, a történeti összefüggéseket is figyelembe véve tudja megfelelően indokolni a műalkotásokban feltáruló magatartásformákról alkotott ítéletét;

az irodalmi művek elemzésekor – tanári kérdésre – ismerje fel a műalkotásokban kifejezett legfontosabb gondolatokat, az érzelmeket, hangulatokat, ezek korhoz kötött jellemzőit;

ismerje az elméleti ismeretek és a tanult művek kapcsolatát, ennek egy-egy korhoz kötött általános jellemzőit; a műfajok azonos és megkülönböztető jegyeit; ezekről tudjon önállóan, összefüggően beszámolni szóban és írásban;

ismerjen néhány jelentős filmalkotást, és ismerje azoknak az irodalmi alkotásoktól eltérő formanyelvi jegyeit;

tudjon folyamatosan, értelmesen olvasni először látott prózai szöveget, előzetes tanulmányozás után verset;

tudja könyv nélkül a kijelölt és a választott szöveget;

tudjon önállóan az olvasott műről megadott szempontok szerint egyszerű értekezést írni.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Művészet, valóság, érték	kb. 12 óra
Szemelvények az ókor irodalmából	kb. 17 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5–6 óra)	
Szemelvények a középkor irodalmából	kb. 7 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2–3 óra)	
Szemelvények a reneszánsz irodalmából	kb. 14 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Dolgozat	kb. 4 óra
Filmesztétika	kb. 4 óra
Ismétlés	kb. 6 óra

64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

II. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A) Irodalmi olvasmányok

Szemelvények a XVII. század és a XVIII. század első felének magyar irodalmából

(kb. 6 óra)

Törzsanyag

- Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem – részletek:
Az előhang (Első ének)
A szigetiek esküje (Ötödik ének)
A szultán és Zrínyi halála
(Tizenötödik ének)
- Kuruc költészet: Áll előttem egy virágszál
Őszi harmat után (Zöld erdő harmat-
ját...)
- Mikes Kelemen: Rákóczi nóta
A Törökországi levelek-ből: Rákóczi
halála

Kiegészítő anyag

- Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem – részletek:
Bevezetés
Zrínyi a harcban (Tizedik ének)
- Kuruc költészet: Peroratio
Csinom Palkó
Szegénylegények éneke (Mit búsulsz
kenyeres...)
- Mikes Kelemen: A Törökországi levelek-ből a 108.
levél

Szemelvények a XVII. század világirodalmából és a felvilágosodás irodalmából

(kb. 20 óra)

Törzsanyag

- Molière: A fősvény
vagy:
Tartuffe

Swift:	Gulliver utazásai – részlet: IV. rész
Voltaire:	Candide
Rousseau:	Az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól – részlet
Goethe:	Vándor éji dala
Bessenyei György:	Magyarság – részlet
Batsányi János:	A franciaországi változásokra
Csokonai Vitéz Mihály:	Az estve A Reményhez A tihanyi Ekhóhoz A magánossághoz Osztályrészem A magyarokhoz I. <i>vagy:</i> A magyarokhoz II. A közelítő tél <i>vagy:</i> Levéltöredék barátnéemhez Vitkovics Mihályhoz
Berzsenyi Dániel:	

Kiegészítő anyag

Racine:	Phaedra
Defoe:	Robinson Crusoe
Swift:	Gulliver utazásai
Blake:	A tigris

Részletek az
Enciklopédiából
(Babona, józan ész,
egyenlőség)
vagy:

Montesquieu:	A perzsa levelekből a 30. levél
Rousseau:	Emil – részlet
Goethe:	A kedves közelléte Faust: I. rész
Schiller:	Az örömhöz
Batsányi János:	A látó
Kazinczy Ferenc:	A tövisek és virágok-ból
Kisfaludy Sándor:	A kesergő szerelem-ből
Csokonai Vitéz Mihály:	A méla Tempefői A boldogság Dorottya

Petőfi Sándor:	Csokonai
Tóth Árpád:	Invokáció Csokonai Vitéz Mihályhoz
Ady Endre:	Vitéz Mihály ébresztése
Ady Endre:	Csokonai Vitéz Mihály
Berzsenyi Dániel:	Napoleonra
	Horác
	A Pesti Magyar Társasághoz

Szemelvények a romantika irodalmából

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Shelley:	Óda a nyugati szélhez
	<i>vagy:</i>
Keats:	Óda egy görög vázához
Hölderlin:	Menón panasza Diotimáért
	<i>vagy:</i>
	Az élet fele
E. T. A. Hoffmann:	Az arany virágcserep
V. Hugo:	Mert minden földi lélek...
	Hernani: Flőszó – részlet
Puskin:	Anyegin

Kiegészítő anyag

Wordsworth:	Táncoló tűzliliomok
Coleridge:	Kubla Kán
Novalis:	Himnuszok az éjszakához
Heine:	A dal szárnyára veszek
	Loreley
V. Hugo:	1793
Lamartine:	A tó
Mickiewicz:	A lengyel anyához
	A tó lelett
Puskin:	Az emlékmű
	A cigányok

A XIX. század első felének magyar irodalmából

(kb. 24 óra)

Törzsanyag

Katona József:	Bánk bán
Kölcsey Ferenc:	Elfojtódás
	Himnusz

- Vörösmarty Mihály: Vanitatum vanitas
Zrínyi második éneke
Zalán futása: Előhang
Szózat
Késő vágy
A Guttenberg-albumba
Előszó
vagy:
A vén cigány
- Petőfi Sándor: Temetésre szól az ének
vagy:
Fa leszek, ha
vagy:
Ez a világ amilyen nagy
A természet vadvirága
vagy:
Dalaim
A puszta télen
vagy:
A Kiskunság
Úti levelek – III.
Emlékezet
A bánat? egy nagy óceán
A XIX. század költői
Beszél a fákkal a bús őszi szél
vagy:
Minek nevezzelek?
Nemzeti dal
A szabadsághoz
vagy:
Respublika
Az apostol
Pacsirtaszót hallok megint

Kiegészítő anyag

- Katona József: Mi az oka, hogy Magyarorszáiban
a játékszíni költőmesterség lábra
nem tud kapni (részletek)
- Kölcsey Ferenc: Zrínyi dala
Huszt
Emléklapra
Rebellis vers

	Búcsú az Országos Rendektől Parainesis – részletek
Vörösmarty Mihály:	Csongor és Tünde A merengőhöz Az emberek Gondolatok a könyvtárban Országháza
Eötvös József:	Én is szeretném . . .
Petőfi Sándor:	A helység kalapácsa Sors, nyiss nekem tért A négyökrös szekér A nemzetgyűléshez Magyar vagyok Világosságot Az ítélet Szörnyű idő
Részletek Petőfi és Arany levelezéséből	
Illyés Gyula:	Petőfi Sándor

**Szemelvények a XIX. század második felének
magyar irodalmából**

(kb. 17 óra)

Törzssanyag

Arany János:	A rab gólya Toldi estéje Kertben <i>vagy:</i> Visszatekintés Szondi két apródja Ágnes asszony Az örök zsidó Epilógus <i>vagy:</i> Mindvégig Sárga rózsza
Jókai Mór:	
Madách Imre:	Az ember tragédiája

Kiegészítő anyag

Arany János:	Buda halála Ősszel
--------------	-----------------------

Jókai Mór: Vojtina Ars poétikája
 Magányban
 Tengeri-hántás
 Hid-avatás
 Vörös Rébék
 A régi panasz
 A tölgyek alatt
 Egy magyar nábob

B) Elméleti ismeretek

Művészeti, stílusirány: a barokk; a rokokó; a klasszicizmus; a szentimentalizmus; a romantika jellegzetességei. Népiesség, énépiség; népköltészeti hatások.

Műfaji ismeretek: A komédia, a tragikomédia; a levél; az episztoła, az elégia, az óda változása; a ballada; a verses regény; a drámai költemény.

Verstani ismeretek: Az Anyegin – strófa

Filmesztétikai ismeretek: A film különböző műfajai, a film-elemzés legfontosabb szempontjai.

*

Az év folyamán két dolgot kell iratni az értekezés műfajából és két központi feladallapot kell kitölteni. (A dolgozat: önálló elemzés a tanult szempontok alapján.)

Könyv nélkül tudjon a tanuló a tananyagból a tanár vagy saját választása szerint 80–100 sornyi verset vagy prózát.

Házi olvasmányok:

Molière:	A fősvény vagy: Tartuffe
Voltaire:	Candide
E. T. A. Hoffmann:	Az arany virágcserep
Puskin:	Anyegin
Katona József:	Bánk bán
Petőfi Sándor:	Az apostol
Arany János:	Toldi estéje
Jókai Mór:	Sárga rózsa
Madách Imre:	Az ember tragédiája

Követelmények

A tanuló – az anyanyelvi tananyaggal szoros egységben – az év végére

ismerje fel Csokonai, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai és Madách közösen megbeszélt műveinek legfontosabb gondolatait, formajegyeit, a korhoz kötött jellemzőit;

szóban és írásban tudjon számot adni arról, hogy tisztában van a kor – a tantervben szereplő – költőinek, íróinak kiemelkedő műveiben rejlő eszmei és művészi jegyeivel; jusson kifejezésre, hogy ezek az ismeretek olvasmányélményen alapulnak;

ismerje a tanult korszak irodalmi törekvéseit, és ezeket az órán megbeszélt művek ismerete alapján ki is tudja fejteni; ismerje a házi olvasmányokat; a cselekményt, a jellemek rendszerét, műfaji jegyeiket; ismerje fel az adott kor kifejeződését a művekben, megindokolt véleményt tudjon mondani a szereplők által képviselt magatartásformákról;

tanári irányítással ismerje fel a közösen elemzett művekben a stílusirányok legjellemzőbb jegyeit;

ismerje fel a tanult korszakok irodalmi csomópontjait, alkosson ítéletet ezeknek a társadalmi-eszmei és esztétikai értékeiről, tudja indokolni ítéletét;

lássa tisztán a nép és művészet kapcsolatát, a népművészet megtermékenyítő hatását;

lássa világosan a magyar és világirodalom néhány összefüggését; önállóan is tudjon elemezni egy-egy irodalmi alkotást a közösen nem elemzett művek közül;

önállóan tudjon véleményt mondani a látott filmekről és színdarabokról;

önállóan tudjon olvasott műről – ismert szempontok szerint – egyszerű értékelést írni.

Tudja könyv nélkül a kijelölt vagy választott szöveget. Kifejezőképessége a magyar nyelv tantervi követelményeinek szintjén legyen.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Szemelvények a XVII. század és a XVIII. század első felének magyar irodalmából	kb. 6 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
Szemelvények a XVII. század világirodalmából és a felvilágosodás irodalmából	kb. 20 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Szemelvények a romantika irodalmából	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3–4 óra)	
Szemelvények a XIX. század első felének magyar irodalmából	kb. 24 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 8 óra)	
Szemelvények a XIX. század második felének magyar irodalmából	kb. 17 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4–5 óra)	
Dolgozat	kb. 6 óra
Filmesztétika	kb. 4 óra
Ismétlés	kb. 9 óra
	<hr/>
	96 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A) Irodalmi olvasmányok

Szemelvények a XIX. század világirodalmának prózájából és drámáiból
(kb. 16 óra)

Törzsanyag

Stendhal:	Vörös és fekete
<i>vagy:</i>	
Balzac:	Goriot apó

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Gogol:	Az orr <i>vagy</i> : A köpeny
Dosztojevszkij:	Feljegyzések az egérlyukból
<i>vagy</i> :	
Lev Tolsztoj:	Iván Iljics halála
Csehov:	Sirály <i>vagy</i> : Ványa bácsi
Ibsen:	A vadkacsa <i>vagy</i> : Sollnes építőmester

Kiegészítő anyag

Balzac:	Az ismeretlen remekmű
Gogol:	Holt lelkek
Lev Tolsztoj:	Anna Karenina
Dosztojevszkij:	Bűn és bűnhődés
Csehov:	A 6-os számú kórterem

Szemelvények a XIX. század végének, a századfordulónak magyar irodalmából

(kb. 9 óra)

Törzsanyag

Vajda János:	A vaáli erdőben <i>vagy</i> : Nádas a tavon Húsz év múlva Credo
Mikszáth Kálmán:	Beszterce ostroma <i>vagy</i> : Új Zrinyiász
Krúdy Gyula:	Utazás éjjel <i>vagy</i> : Szindbád halála

Kiegészítő anyag

Vajda János:	Az üstökös Harminc év után
Mikszáth Kálmán:	Az a fekete folt A Noszty fiú esete Tóth Marival
Krúdy Gyula:	A vörös postakocsi Utolsó szivar az Arabs Szürkénél

**Szemelvények a XIX. század második felének
világirodalmi lírájából**

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

- Whitman: Hallom Amerika dalát
vagy:
Téli mozdony
- Baudelaire: Az albatrosz
Kapcsolatok
Őszi ének
- Mallarmé: E szűz, a szertelen...
Sóhaj
- Verlaine: Őszi chanson
Költészettan
- Rimbaud: Kóborlásaim
vagy:
A részeg hajó
A magánhangzók szonettje
- Rilke: Archaikus Apolló torzó
Őszi nap
vagy:
Párduc

Kiegészítő anyag

- Browning: Egy Galuppi-toccata
- Gautier: A művészet
- Baudelaire: A macskák
- Verlaine: Példázatok
- Rimbaud: A meghökkentek
- Proust: Az eltűnt idő nyomában – Swann
(részlet az 1. fejezetből)

**Szemelvények a XX. század első évtizedeinek
magyar irodalmából**

(kb. 40 óra)

Törzsanyag

- Ady Endre: Góg és Magóg fia vagyok én...
Héja-nász az avaron
vagy:
Lédával a bálban

- A Gare de l'Est-en
vagy:
 A Tisza-parton
 Páris, az én Bakonyom
 Temetés a tengeren
 Nekünk Mohács kell
vagy:
 A fajok cirkuszában
 A muszáj-Herkules
 A Sion-hegy alatt
vagy:
 Istenhez hanyatló árnyék
 Bújosó kuruc rigmusa
vagy:
 Sípja régi babonának
 Kocsi-út az éjszakában
 A magyar Messiások
 Rohanunk a forradalomba
vagy:
 A Tűz csiholója
 Ember az embertelenségben
 Az eltévedt lovas
 De ha mégis?
 Hunn, új legenda
 Szegény emberek
 Barbárok
 Tündérgert
vagy:
 Úri muri
 Himnusz az emberhez
 Testamentum („Nektek hagyom, ha
 innen elmegyek...”)
 Tápai lagzi
 Anna örök
 Elégia egy rekettyebokorhoz
 Lélektől lélekig
vagy:
 Álarcosan
 Esti sugárkoszorú
 A lírikus epilógja
 Húsvét előtt
 Cigány a siralomházban
 Csak posta voltál
- Móricz Zsigmond:
- Juhász Gyula:
- Tóth Árpád:
- Babits Mihály:

Kosztolányi Dezső: *vagy:*
 Ősz és tavasz között
 Jónás könyve – Jónás imája
 Édes Anna
 Vörös hervadás
vagy:
 Őszi reggeli
vagy:
 A vad kovács
 Hajnali részegség
 A villamosutazás
vagy:
 Az utolsó fölolvadás
 Kassák Lajos: Mesteremberek
 A ló meghal, a madarak kirepülnek

Kiegészítő anyag

Ady Endre: La Barre – Dózsa György
 Ismeretlen Korvin-kódex margójára
 Petőfi nem alkuszik
 Dózsa György unokája
 Harc a Nagyúrral
 Sirni, sirni, sirni
 Három őszi könnyecsepp
 Áldásadás a vonaton
 Elbocsátó, szép üzenet
 Valaki útravált belőlünk
 A mesebeli János
 A Május: szabad
 Krónikás ének 1918-ból
 Cifra szűrőmmel betakarva
 Mag hó alatt
 Az én hadseregem
 Az utolsó hajók
 Ady Endréhez
 Ady emlékezele
 A feltámadás szomorúsága
 Tóth Árpád: Rembrandt eladja holttestét
 József Attila: Tragédia
 Nagy László: Judit és Eszter
 Ady kritikák Betyár
 Bródy Sándor: Rokonok
 MórícZ Zsigmond:

Ady Endre:	Levél-féle Móricz Zsigmondhoz
Juhász Gyula:	Milyen volt... Gulácsy Lajosnak Anyák Új vallomás
Tóth Árpád:	Az új isten Március Jó éjszakát!
Babits Mihály:	Messze... messze Fekete ország Május huszonhárom Rákospalotán Petőfi koszorúi Balázsolás
Kosztolányi Dezső:	A gazda bekeríti házát Boldog, szomorú dal A bús férfi panaszai-ból Esti Kornél éneke Marcus Aurelius Halotti Beszéd A kulcs
Karinthy Frigyes:	Találkozás egy fiatalemberrel Barack Így irtok ti...

B) Elméleti ismeretek

Ábrázolási mód, stílusirány: a realizmus (kritikai realizmus), a szimbolizmus, az impresszionizmus, az expresszionizmus.

Műfaji ismeretek: a regényciklus; a dráma változása; a novelláról és a kisregényről tanultak elmélyítése; a publicisztika; a szabadvers.

Verstani fogalom: a szimultán ritmus.

Filmesztétikai ismeretek: A film, a színházi előadás és a televíziójáték hasonló és eltérő jegyei.

*

Az év folyamán *két dolgozatot* az értekezés műfajából (önálló elemzés legyen egy-egy műről vagy pályaszakasz bemutatása egy-két szempont alapján) és *két központi feladatlapot* kell íratni.

Könyv nélkül tudjon a tanuló a tananyagból a tanár vagy saját választása szerint 80–100 sornyi verset vagy prózát.

Házi olvasmányok:

Stendhal:	Vörös és fekete
<i>vagy:</i>	
Balzac:	Goriot apó
Gogol:	Az orr
	<i>vagy:</i>
	A köpeny
Csehov:	Sirály
	<i>vagy:</i>
	Ványa bácsi
Ibsen:	A vadkacsa
	<i>vagy:</i>
	Sollnes építőmester
Mikszáth Kálmán:	Beszterce ostroma
	<i>vagy:</i>
	Új Zrinyiász
Móricz Zsigmond:	Szegény emberek
	Barbárok
	Tündéerkert
	<i>vagy:</i>
	Úri muri
Kosztolányi Dezső:	Édes Anna

Követelmények

A tanuló – az anyanyelvi tananyaggal szoros egységben – az év végére

ismerje alaposan a törzsanyagnak azokat a szemelvényeit, amelyeket az órán közös elemzéssel – tanári irányítás mellett – dolgoznak fel; ismerje a tanult kor irodalmának kiemelkedő (magyar és világirodalmi) alkotásait, lássa meg bennük a kifejezésre jutó gondolatok lényegét és a legjellemzőbb esztétikai jegyeket;

ismerje a tanult korszakok művészi, irodalmi törekvéseit, és ezeket az olvasott művek ismerete alapján ki is tudja fejteni;

ismerje a kor stílusáramlatainak legjellemzőbb vonásait;

ismerje fel az adott korszakok és az alkotások kapcsolatát;

ismerje fel Ady és a Nyugat költőinek legjellemzőbb eszmei és művészi törekvéseit;

lássa világosan a hagyománynak és az alakulónak a kölcsönhatását;

a fenti jegyeket, stílusjellemzőket a megtanult elméleti ismeretek alapján tudja önálló elemzésben megmutatni;

ismerje a házi olvasmányokat, eszmei és művészi jegyeikről tudjon véleményt mondani, megállapításait indokolni tudja;

tudjon véleményt mondani, értékelő ítéletet alkotni – a tanult ismeretek segítségével – olvasmányairól;

tudjon véleményt mondani a látott filmekről, színdarabokról, a legjellemzőbb szempontok alapján értékelni is tudja azokat;

kifejezőképessége a magyar nyelv tantervi követelményeinek szintjén legyen;

tudjon meghatározott követelmények alapján önállóan olvasott műről értekezést írni, és tudja legalább 60%-os eredménnyel megoldani a feladatlapokat. Tudja könyv nélkül a kijelölt vagy választott szöveget.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Szemelvények a XIX. század világirodalmának prózájából és drámáiból	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Szemelvények a XIX. század végének, a századfordulónak magyar irodalmából	kb. 9 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Szemelvények a XIX. század második felének világirodalmi lírájából	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Szemelvények a XX. század első évtizedeinek magyar irodalmából	kb. 40 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 14 óra)	
Dolgozat	kb. 6 óra
Filmesztétika	kb. 4 óra
Ismétlés	kb. 9 óra
	<hr/>
	96 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átesoportosíthatók.

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

A) Irodalmi olvasmányok

Szemelvények a XX. század első felének világirodalmából

(kb. 14 óra)

Törzsanyag

Apollinaire:	Kikericsok A Mirabeau-híd
Kafka:	Átváltozás
Th. Mann:	Tonio Kröger <i>vagy:</i> Mario és a varázsló
Gorkij:	Az Artamonovok
Babel:	A Lovashadseregből – Egy ló története Gedali
Majakovszkij:	Parancs a művészek hadseregéhez Önagyonülésezők <i>vagy:</i> Költemény a Mjasznyickaja utcáról
Brecht:	Kurázi mama és gyermekei <i>vagy:</i> A kaukázusi krétakör

Kiegészítő anyag

Apollinaire:	Égőv Búcsú A megsebzett galamb és a szökőkút
Eliot:	A mágusok utazása
Lorca:	Torreádorsírató
Aragon:	Ars poetica
Blok:	Tizenketten
Majakovszkij:	Nadrágba bújt felhő Lilikének
Gorkij:	Éjjeli menedékhely
Solohov:	Csendes Don
Kafka:	A per

Joyce:	Finnegan ébredése – részlet: A dücsöke és a hantý
Hemingway:	Francis Macomber rövid boldogsága Az öreg halász és a tenger
Hašek:	Svejk, a derék katona
Čapek:	Történelmi görbe tükör
Brecht:	Koldusopera

**Szemelvények a XX. század 30-as, 40-es éveinek
magyar irodalmából**

(kb. 22 óra)

Törzsanyag

József Attila:	Tiszta szívvel Nem én kiáltok Holt vidék Külvárosi éj <i>vagy:</i> Téli éjszaka Elégia A város peremén A Dunánál Hazám Óda Flórának Ars poetica Talán eltűnök hirtelen Január Puszták népe Facipő Mint a bika Járkálj csak, halálraitélt Nem bírta hát... I. ecloga <i>vagy:</i> IV. ecloga À la recherche... Erőltetett menet Razglednicák
Nagy Lajos:	
Illyés Gyula:	
Gelléri Andor Endre:	
Radnóti Miklós:	

Kiegészítő anyag

József Attila:	Curriculum vitae Medáliák
----------------	------------------------------

	Szép, nyári este van
	Vígasz
	Ritkás erdő alatt
	Munkások
	Falu
	Levegőt!
	Eszmélet
	Ős patkány terjeszt... .
	Karóval jöttél
	Íme, hát megleltem hazámat
Nagy László:	József Attila
Kis Ferenc:	József Attila halálakor
Szabó Lőrinc:	Az Egy álmai
	Semmiért, egészen
	Mozart hallgatása közben
Tamási Áron:	Ábel a rengetegben
Németh László:	Horváthné meghal
	Gyász
Gelléri Andor Endre:	Villám és esti tűz
Radnóti Miklós:	Kortárs útlevelére
	A Meredek út egyik példányára
	Tegnap és ma
	Béke, borzalom
	Álomi táj
	Sem emlék, sem varázslat
	VII. ecloga

Szemelvények a mai világ- és magyar irodalomból

(kb. 18 óra)

Ebben a témakörben a felsoroltakból vagy más tetszés szerinti művekből a tanár saját izlésének, a tanulók olvasottságának, a könyvtári lehetőségeknek és a tankönyvi feldolgozásnak megfelelően válasszon. Legalább négy világirodalmi mű (ebből kettő legyen szocialista szemléletű alkotás) és hat mai magyar alkotó szerepeljen; tanítható az utóbbi évek egy-két kiemelkedő alkotása is.

Törzsanyag: a felsoroltak közül tíz mű, a többi, kiegészítő anyag.

Semprun:	A nagy utazás
Camus:	Közöny
Ajtmatov:	A versenyló halála
	Fehér hajó

Hrabal:	Táncórák idősebbeknek és haladóknak
Fukazava:	Zarándokének
A. Miller:	Az ügynök halála
Capote:	Hidegvérrel
Dürrenmatt:	Fizikusok
	A baleset
Beckett:	Godot-ra várva
Déry Tibor:	Niki
	Szerelem
Lengyel József:	Igéző
Ottlik Géza:	Iskola a határon
Örkény István:	Tóték
	Az Egyperces novellák-ból
Sánta Ferenc:	Nácik
	Sokan voltunk
Sarkadi Imre:	Elveszett paradicsom
	Farkaskaland
Veres Péter:	Próbatétel
Illyés Gyula:	Bartók
	Koszorú
Vas István	Óda a tegnapi asszonyokhoz
	Cambridgei elégia
Weöres Sándor:	Dalok Na Conxy Panból
	Harmadik Szimfónia
	Négy korál
Zelk Zoltán:	Sirály
	Tűzből mentett hegedű
Benjámín László:	Köznapi dolgok igézete
	A Vadaskerti úttól a Kálvin térig
Pilinszky János:	Mire megjössz
	Harbach, 1944
	Apokrif
Nagy László:	Ki viszi át a Szerelmet?
	Himnusz minden időben
	Versben bújosó
Váci Mihály:	Mondd, kedvesem, milyen a tenger?
	Valami nincs sehol
Juhász Ferenc:	A csönd virága
	A szarvassá változott fiú kiáltozása
	a titkok kapujából
	Isten szájában
Garai Gábor:	Tűztánc
	Rózsa

Tandori Dezső:

Változatok homokórára
Illusztráció Kleehez

A gimnáziumban tanult irodalmi anyag rendszerezése

(kb. 20 óra)

Ez a témakör nemcsak a négyéves anyag ismétlésére, hanem elsősorban annak rendszerező áttekintésére szolgál alapul. A szintetizálás során az eddig tanult művekből induljunk ki, itt már új műveket ne tanítsunk.

A rendszerezés témakörei:

- a művészet és valóság kapcsolata
- a művészi érték és az izlés fogalma
- a műelemzés különböző módjai
- a korstílusok és stílusirányzatok történetisége és egymásmellettsége
- a műfajok fejlődése
- a modernség fogalma
- az irodalom és a társművészetek kapcsolata
- filmszétletikai fogalmak

B) Elméleti ismeretek

Abrázolási mód, stílusirány; a szocialista realizmus; az avantgarde stílusirányai (futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus).

Verstani fogalmak: a szabadvers, (a műfaji fogalommal együtt).

Filmszétletikai ismeretek: a filmművészet legjelentősebb, legkiemelkedőbb stílusirányai.

*

Az év folyamán *három dolgozatot* kell íratni az értekezés műfajából (önálló, sokoldalú elemzés legyen egy-egy műről; két mű sokszempontú összehasonlítása a hasonló és ellentétes vonások megmutatásával; valamely átfogó irodalmi vagy történelmi téma kifejtése). Ezenkívül az év folyamán *egy központi feladatlapot* is kell íratni.

Könyv nélkül tudjon a tanuló a tananyagból a tanár vagy saját választása szerint kb. 100 sornyi verset vagy prózát.

Házi olvasmányok: A tanár által kijelölt világirodalmi alkotások, valamint néhány, ugyancsak a tanár által kijelölt mai magyar

irodalmi alkotás (novella, regény vagy dráma) a harmadik témakörből, valamint:

Kafka:	Átváltozás
Th. Mann:	Tonio Kröger
	<i>vagy:</i>
	Mario és a varázsló
Gorkij:	Az Artamonovok
Babel:	Egy ló története
	Gedali
Brecht:	Kurázi mama és gyermekei
	<i>vagy:</i>
	A kaukázusi krétakör
Nagy Lajos:	Január
Illyés Gyula:	Puszták népe
Gelléri Andor Endre:	Facipő

Követelmények

A tanuló – az anyanyelvi tananyaggal szoros egységben – gimnáziumi tanulmányainak végére

ismerje részleteiben is a törzsanyagnak a tanórán feldolgozott szemelvényeit;

az elolvasott és elemzett művek alapján ismerje a tanult korszakok legjellemzőbb eszmei és művészi törekvéseit, ezekről tudjon beszámolni szóban és írásban;

lássa irodalmunk legfontosabb csomópontjait, ismerje fel a legjelentősebb alkotók néhány fontos művében megjelenő eszmeiséget, esztétikai értéket; mindez konkrét olvasmányélményeken alapuljon;

ismerje a világirodalom legkiemelkedőbb alkotóinak néhány jelentős művét, igazodjon el azok eszmei és művészeti jegyeiben; lássa nemzeti irodalmunk és a világirodalom összefüggéseit;

ismerje az alkotókra legjellemzőbb stílusjegyeket;

ismerje részleteiben is a házi olvasmányokat; ismereteit, véleményét szóban és írásban indokolni is tudja;

tudjon olvasmányélményeiről önállóan beszámolni;

tudjon olvasmányélményeiről a műfaj legfontosabb követelményeinek ismeretében elemző tanulmányt írni;

ismerjen néhány jelentős filmművészeti alkotást, értse meg

a más formanyelven megjelenő társadalmi problémákat, ismerje fel művészi értékeiket;

érezze szükségét az olvasásnak, legyen igényes olvasmányainak megválasztásában, tudjon különbséget tenni értékes és értéktelen irodalom között;

alkalmazza az irodalmi alkotások megismerésekor a tanult művészetelméleti ismereteket.

Kifejezőképessége legyen a magyar nyelv tantervi követelményeinek szintjén.

Tudjon az önállóan olvasott művekről a legfontosabb elemzési szempontok felhasználásával értekezést írni, a feladatlapok megoldásakor érjen el legalább 70%-os megoldási szintet. Tudja könyv nélkül a kijelölt vagy választott szöveget.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Szemelvények a XX. század első felének világirodalmából.....	kb. 14 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3-4 óra)	
Szemelvények a XX. század 30-as, 40-es éveinek magyar irodalmából.....	kb. 22 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 7-8 óra)	
Szemelvények a mai világ- és magyar irodalomból	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5-6 óra)	
A gimnáziumban tanult irodalmi anyag rendszerezése ..	kb. 20 óra
Dolgozat	kb. 6 óra
Filmesztétika	kb. 4 óra
	<hr/>
	84 óra

Módszerek

A tananyagot jelentő témakörök törzsanyagra és kiegészítő anyagra oszlanak. A törzsanyag tartalmazza a kötelezően feldolgozandó anyagot, azonban sok helyen több változat is található,

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

ezekből bármelyiket lehet választani, de csak az egyik változat lehet az értékelés alapja. A másik változat csak kiegészítő anyagként használható fel. A törzsanyag a teljes anyagnak kb. kétharmadát teszi ki, a harmadik harmad a kiegészítő anyag. Ez utóbbi javaslatként fogható fel, tanítható is, de ki is cserélhető más, a tanár ízlésének, az osztály értelmi szintjének megfelelő alkotásokkal. Ezt a keretjellegét befolyásolhatja még az iskolai könyvtár felszereltsége vagy más helyi jellegzetesség (pl. névadó, helyi irodalmi hagyomány stb.). A kiegészítő anyaggal a tanulók ismeretei elmélyíthetők, hangulatosabbá, élményszerűbbé tehető az óra, de ez nem szolgálhat az ellenőrzés, értékelés alapjául, bár a tanár által kijelölt, a kiegészítő anyagban szereplő szemelvény a tanuló számára kötelező. A kiegészítő anyag – ha az idő a törzsanyag feldolgozására, elvégzésére nem elegendő – el is hagyható.

A témakörök után a II. fejezetben az irodalom- (művészet-) elméleti fogalmak (esztétikai, stilisztikai, műfaji, verstani stb.) szerepelnek. Ezek tanításakor helyes felhasználni az általános iskolában tanultakat, tehát tanításuk mélységét az előzmények figyelembevételével a tanár döntheti el.

A tananyag feldolgozásakor érvényesüljön a műközpontúság elve. Inkább kevesebb mű részletesebb elemzésével jussanak el a tanulók az irodalmi élményhez, mint több mű felületes feldolgozásával. Helyes, ha az elemzés törekszik az irodalomtörténeti szemlélet kialakítására, illetve továbbfejlesztésére.

A feldolgozandó művek elemzésekor többféle szempont érvényesülhet, többféle módszer használható. A teljesen „zárt” elemzés – az irodalmi művek minden szempontból való feldolgozása – főként az első, második osztályban, a „nyílt” elemzés – a művek összehasonlító elemzése – a felsőbb osztályokban alkalmazható. Természetesen meghatározó maga a mű, valamint a tanulók műelemzési készsége. A módszerek az órák változatossá tétele végett is változtathatók. A törzsanyagban felsorolt művek közül sem fontos mindegyiket részletesen elemezni, elég egyiket-másikat felolvasni vagy elolvastatni, így építve be a megtanítandó anyagba.

A törzs- vagy kiegészítő anyag feldolgozásának módszere is többféle lehet. A feldolgozandó mű gondolatvilága, műfaja, stílusa, hangneme, esztétikai élményanyaga, valamint a tanulók műveltségi szintje, érdeklődési köre, életkora, az osztály létszáma szabhatja meg, hogy a tanár a frontális módszert, a csoportos, differenciált vagy egyéni foglalkozást választja-e, vagy esetleg egy órán több módszert is alkalmaz.

A művészetelméleti ismeretek tanításának ugyancsak többféle módszere lehetséges. Nem ajánlott egy-egy fogalom általánosítását

egy-egy műhöz kötni, több mű elemzése – esetleg több éven keresztül – készítheti elő egyes fogalmak végleges tisztázását. (Például ilyen hosszabb folyamat eredménye lehet a szép, a rút, a különöség stb. fogalmak elmélyítése, megértése.) Így az is szabadon dönthető el, hogy a fogalmak mely mű vagy művek tárgyalásakor kerüljenek elő. Az osztály értelmi színvonala, olvasottsága döntheti el, hogy többször is előkerüljenek-e ezek a fogalmak.

A témakörökben szerepelnek olyan művek is, melyeket az általános iskolában már elemeztek a tanulók. Ezek a gimnáziumban újra taníthatók, hiszen újabb ismeretanyag és életkori fejlettség birtokában új szempontok alkalmazhatók az elemzéskor új megvilágításba helyezve ezzel ezeket a műveket.

A tananyag beosztása, a témakörök lehetővé teszik a magyar nyelvvel, az ének-zenével, a vizuális neveléssel való koncentrációt. Ajánlatos minden ilyen lehetőség kihasználása, hiszen ez is biztosíthatja a tanulók sokoldalú esztétikai nevelését. Természetesen nem alkalmazható koncentráció minden esetben, de ha igen, akkor segítségül hívható a kapcsolódó tárgyak tananyaga is. A történelemmel való együtthaladás mindenkor nem oldható meg, ilyenkor, ha az irodalom előbb jár, helyes bizonyos történelmi áttekintést adni vagy az általános iskolában tanultakra hivatkozni, ellenkező esetben pedig alapozni lehet a történelemórákon tanultakra. Az azonban fontos, hogy a műveket a tanulók történetiségükben tekintsék és értsék meg.

Helyes kihasználni a szemléltetés minden lehetőségét, de mindig érvényesüljön a műközpontúság elve, és a szemléltető anyag ne nőjön az éppen tárgyalt irodalmi mű fölé. Nem ajánlható a minden órán való szemléltetés, mert így éppen annak kiegészítő, segítő, hangulatteremtő jellege tűnne el. Eredményes lehet a tanuló bevonása a szemléltető anyag gyűjtésébe, így az élmény még jobban elmélyítheti a tanított ismereteket.

A filmesztétika tanításához több módszer is ajánlható. Az egyik a hagyományos, a Tankönyvkiadó által kiadott tankönyvvel és az ehhez kapcsolódó filmekkel való munka. Ezeknek a filmeknek az elemzéséhez a tankönyv módszerét lehet felhasználni, de alkalmazhatók a filmelemzés egyéb módszerei is. A másik módszer az Iskolatelevízió filmjeinek közös megnézése, elemzése. A harmadik módszer: filmklubok létrehozása a tanulók számára. A Filmtudományi Intézet segítségével vetíthetők (mozikban vagy művelődési házakban) a filmtörténet legjelentősebb alkotásai, melyek azután a filmesztétika-órákon elemezhetők. Így a tanulók a négy év 16 filmesztétikai óráján képet kaphatnak a filmtörténet kiemelkedő egyéniségeiről, filmjeikről. A negyedik módszer szerint a filmeszté-

tikát tanító tanár kijelölhet a mozik műsorán szereplő művészi filmek közül néhányat, melyeket a közös megtekintés után elemeznek a tanulók. Képet kaphatnak a film sajátos formanyelvéről, a különböző alkotások más-más művészi módszereiről, a filmekből kisugárzó etikai és esztétikai értékekről. A filmesztétikai órák – bármelyik módszer esetében – a filmvetítések időpontjához igazodva használhatók fel.

A házi olvasmányok ellenőrzésére javasolható a feladatlapos ellenőrzés, az órán történő beszélgetés, a tanulók által tartott kiselőadások egy-két, előre kiadott szempont alapján, ugyancsak meghatározott szempontok szerint kijelölt házi feladatok révén, de alkalmazható más, hasznosnak ígérkező módszer is. Az ajánlott olvasmányok kijelöléséhez figyelembe vehető az iskolai vagy közkönyvtári ellátottság, az egyes könyvek beszerezhetősége vagy hozzáférhetősége, de természetesen elsősorban a tanulók érdeklődési köre, olvasottsága, értelmi szintje. Figyelembe kell venni azonban a tanulók iskolai megterhelését.

A dolgozatok és feladatlapok javítására annyi idő számítható, amennyi szükségesnek látszik. Lehetséges, hogy a dolgozatok műfaja miatt (értekezés) a megadottnál több időre van szükség a javítatáshoz, de az is lehet, hogy ez ennél kevesebb időt igényel. Az időtartam meghatározását a szükségesség dönti el.

Ajánlatos az 1. és a 2. osztályokban más műfajú (pl. novellisztikus leírás, elbeszélés) házi feladatokat is adni.

A tudatos önképzéshez, állandó önneveléshez nagy segítséget adhat a tanulóknak a helyes, mértéktartó tanári irányítás. Könyvtár, kiállítás, hangverseny, színház látogatásához, televízió- és rádióműsorok élvezetéhez és értéséhez adott szempontok kiegészíthetik és segíthetik a tananyag feldolgozását, megértését is. Nagy szerepe lehet a nevelésben az iskolai diákköröknek, versenyeknek (irodalmi, nyelvi, szavaló stb.).

Taneshközök

Nyomatott taneshközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Szöveggyűjtemény

Feladatlap (évfolyamonként 2-2 sorozat)

b) *Tanári segédletek*

Útmutató az irodalom tanításához

Útmutató a filmesztétika tanításához

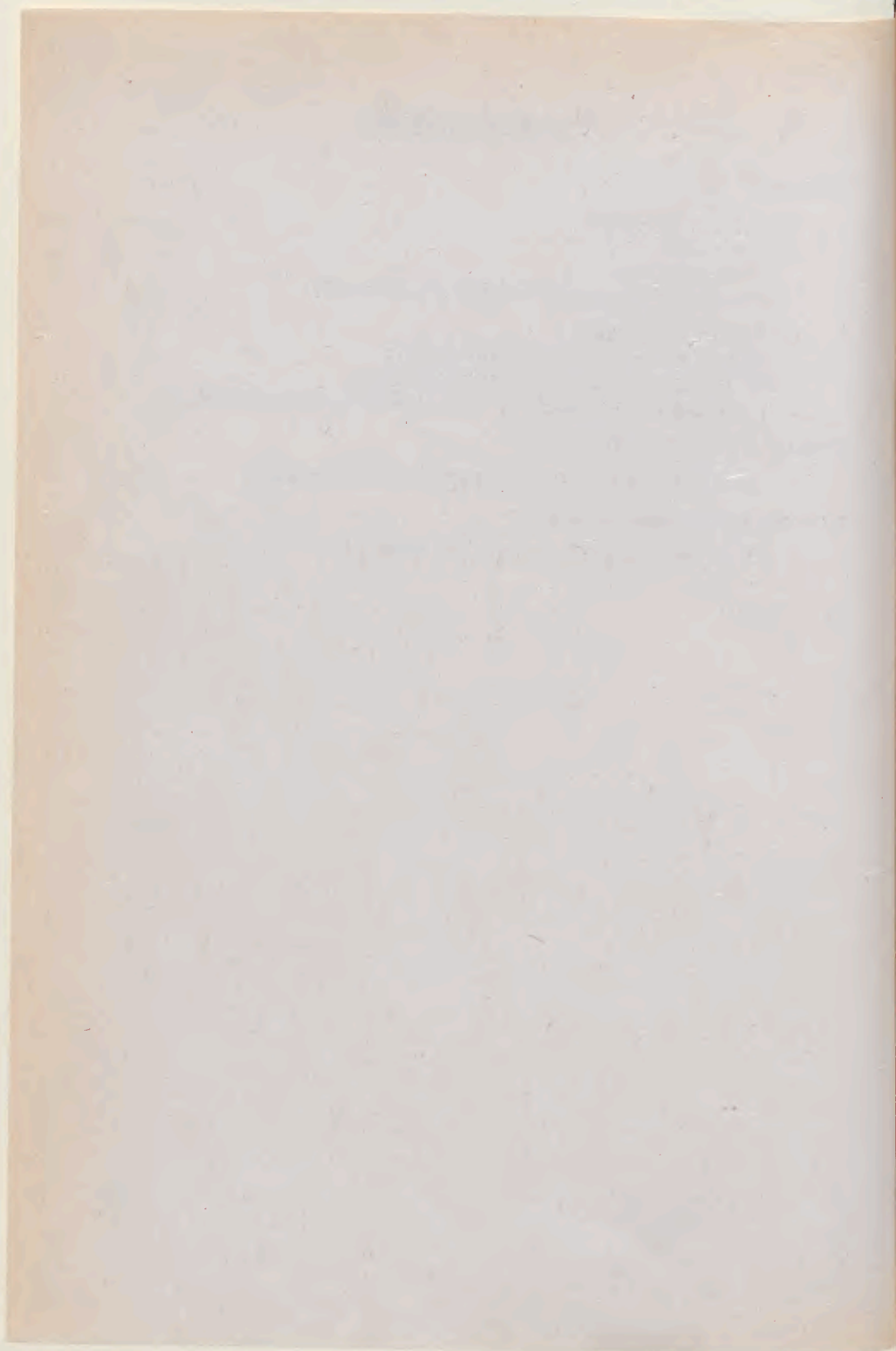
Útmutató a diaképek és a magnószalag használatához

Auditív információhordozók

Magnószalag (1-1 db, 60 perc/évfolyamonként)

Vizuális információhordozók

Diaképsorozat (50 db évfolyamonként)

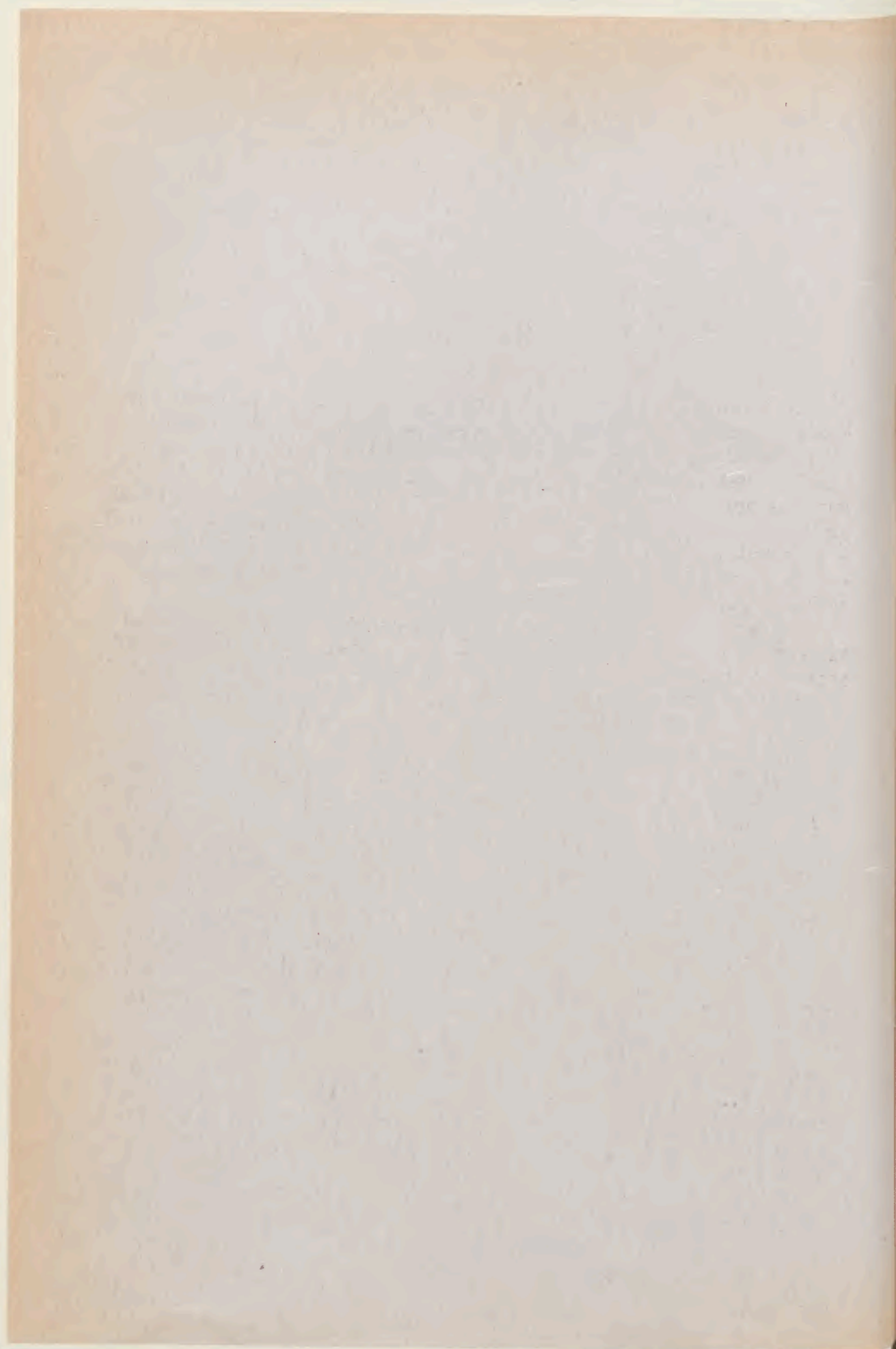

Történelem

I—IV. osztály

Szerkesztette

FALUS ANDRÁS NÉ

Cél és feladatok

A gimnáziumi történelemtanítás *célja*, hogy a történeti fejlődés legjellemzőbb tényeinek, eseményeinek bemutatásával és elemzésével eljuttassa a tanulókat az alapvető társadalmi és történelmi összefüggéseknek, a társadalom mozgástörvényeinek a felismeréséhez, és megértesse azt a folyamatot, amely az emberek gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális tevékenysége által – a fejlődés különböző lépcsőfokain és ellentmondásain keresztül – szükségszerűen vezet el a szocializmus és a kommunizmus győzelméhez.

Megértesse, hogy bár ezt a folyamatot végső soron a társadalmi törvényszerűségek szabályozzák, az egyénnek lehetősége van választani a különböző, a társadalmi fejlődést elősegítő vagy gátló alternatívák támogatása vagy ellenzése között, és választásáért morálisan felelős a társadalom és önmaga előtt. Az alternatívákat a társadalmi küzdelmek alakulása határozza meg, ezért különösen fontos a társadalmi mozgástörvények megismerésének tudományos útja: a marxista–leninista szemlélet. Ezt a szemléletet – amelynek kialakítását már az általános iskola elkezdte – kell továbbfejleszteni és magasabb szintre emelnie a gimnáziumnak, hogy segítse a tanulókat a jelenben való eligazodásban: elérje, hogy a tanulók ismerjék, megértsék és tudatosan vállalják a szocializmus, a kommunizmus építéséből rájuk háruló kötelezettségeket.

A történelemtanítás *feladata*, hogy a fenti cél megvalósítása érdekében rendszeresen és tudatosan, harmonikusan fejlessze a tanulók értelmét és érzelmeit, ügyelve a történelem jelenségeinek elemzésekor az értelmi és érzelmi ráhatások egységére.

A társadalmi mozgás megismerése feltételezi az alapan és felépítményben végbemenő változások sokoldalú összefüggéseiben és kölcsönhatásaiban való vizsgálatát, a társadalmi lét különböző területei közötti összefüggések megértetését. Ezért a történelemtanítás feladata, hogy az egyes korok gazdasági, társadalmi, poli-

tikai és kulturális fejlődését szerves egységben mutassa be, kapcsolatban az emberi életviszonyokkal és az ezek által befolyásolt gondolkodással és ideológiákkal. A történelemtanításnak az emberiség történelmi fejlődését folyamatában, ugyanakkor a különböző kultúrák és civilizációk együttélésében és egymásrahatásában kell bemutatnia. Az emberiség történetén belül kell megértetnie az európai történelem helyét, ezen belül a közép-kelet-európai, amelybe beleágyazódik népünk, országunk múltja és jelene. Meg kell értetnie az egyetemes és a hazai történelem viszonyát és kapcsolatait, hogy a tanuló reális képet kapjon népünk helyéről és szerepéről. Ezzel is alakítsuk és erősítsük reális nemzeti önértékelésünket, a tanulók szocialista hazafiságát és proletár internacionalizmusát. A szocialista internacionalizmusra és hazafiságra nevelés fontos részeként kell hozzájárulnunk a honvédelmi neveléshez, a szocializmus vívmányainak a megvédéséhez.

A történelemtanítás feladatait csak úgy valósíthatja meg, ha a társadalom mozgásfolyamatát saját összefüggésében, területeinek és megismerési módjainak sokoldalúságában vizsgálja. Ezért a történelem hagyományos megközelítési módjai mellett nagyobb mértékben kell támaszkodni a technikatörténet, a tudománytörténet, az eszmetörténet, a szociológia, a néprajz, a régészet és más társadalomtudományok ismeretanyagára és tudományos megismerési módjaira, mindig azokra az ágazatokra helyezve a hangsúlyt, amelyek a tárgyalt korban vagy területen a fejlődést meghatározták vagy leginkább jellemezték.

A történelemtanítás feladatai között az eddiginél lényegesen nagyobb szerepet tölt be a jelenkor történetének, társadalmának megismertetése, hogy ezzel is hozzásegítsük a fiatalokat az eligazodáshoz abban a társadalomban, amelyben élnek. Az egyes korok történetének tárgyalásakor meg kell ismertetnünk a tanulókat a korra jellemző társadalmi viszonyokkal, a társadalmi gondolkodásnak és küzdelmeknek sajátos formáival. A társadalmi áttekintés és elemzés a jelenkorhoz közeledve egyre inkább kiszélesedik, részletesebbé válik annak a feladatnak a teljesítése érdekében, hogy a tanulók ismerjék és értsék a jelen társadalom gazdasági, politikai és társadalmi berendezkedésének és működésének alapjait, hogy a történelemtanítás során kialakított érzelmi és akaratú tényezők birtokában ne csak ismerői, hanem cselekvő részesei lehessenek szocialista életünknek.

A társadalom jelenségeiben való eligazodás végett a történelemtanításnak alapvetően hozzá kell járulnia a dialektikus gondolkodóképesség fejlesztéséhez, hogy a tanulók képesek legyenek a történelmi információk önálló elemzésére, következtetésekre

levonására és ítéletalkotásra, az egyes jelenségek értékelésére és a jelenségek közötti összefüggések felismerésére. Ki kell alakítani a tanulóknban a történetiség tudatát, azt a képességet, hogy a természet és a társadalom jelenségeit fejlődésükben szemléljék. Ennek a látásmódnak formálásával a történelem a többi tárgyban is segíti a dialektikus szemlélet érvényesítését.

I. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Az ősközösségi társadalom

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

Az emberré válás tényezői és folyamata: a munka szerepe, a tűz megismerése, a beszéd kialakulása. A természetes (korok és nemek szerinti) munkamegosztás. Az ősi tulajdonformák és az elosztási viszonyok a zsákmányolás korában.

Az élelmiszertermelés megindulása. A háziipar (fonás, szövés, fazekasság) kezdetei. A társadalmi munkamegosztás, a csere kialakulása. A neolitikus falu társadalma, a közösség irányítása és szervezettsége.

Az őskori ember anyagi és szellemi kultúrája.

Kiegészítő anyag

Az emberi élet kezdetei. Az őskori civilizációk, jelentősebb ásatások, lelőhelyek. Őskori lelőhelyek hazánkban.

Az ókori keleti társadalmak

(kb. 9 óra)

Törzsanyag

A technika fejlődése: a réz- és bronzművesség kialakulása. A többlettermék megjelenése, a magántulajdon és az osztályviszonyok kialakulása. A törzsi-nemzetségi arisztokrácia és a közrendű szabadok osztályellentéteinek kezdetei. Az ősközösség felbomlása, az osztálytársadalom kialakulása, az állam létrejötte.

A sumerek. A gazdálkodás fejlődése. A templomvárosok; a főpap-királyok despotikus hatalma. Az állam létrejötte. A kormányzás eszközei: a katonaság és a hivatali apparátus; a papság szerepe. Az írás kialakulása. A kezdetleges ókori keleti osztály-társadalom struktúrája (arisztokraták, ill. felszabad parasztok és kézművesek; hadifogoly rabszolgák).

Az óbabiloni birodalom. Hammurabi törvénykönyve. A szellemi kultúra (csillagászat, matematika, építészet).

Az egyiptomi birodalom kialakulása. A fáraó isten-királysága. A társadalmi struktúra. A parasztok és kézművesek felkelése. A tudomány, a vallás és a művészetek.

A bronzkor, vaskor korszakváltása.

Fönícia tengeri kereskedelme; a betűírás.

Palesztina. A zsidó vallás és a Biblia.

A vasfegyverek és harci szekerek megjelenése. Az asszírok világbirodalma.

A perzsa birodalom és szerkezete.

Az indiai kasztrendszer kialakulása.

Kína anyagi és szellemi kultúrája.

Kiegészítő anyag

Az újbabiloni birodalom. A zsidó állam az i. e. 1. évezredben. A brahman vallás és a buddhizmus. A kínai vallás. A világ civilizációja az i. e. 2. évezredben.

Az ókori Görögország története

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

A mükénéi kor városállamai.

Átmeneti gazdasági és társadalmi visszaesés. A vas használatának elterjedése.

A gazdasági fellendülés. A földtulajdon a poliszban. Árutermelés a mezőgazdaságban és a kézműiparban: a vert pénz használata. A tengeri kereskedelem. Az adórszolgátság. A gyarmatosítás mint az osztályharc kezdeti formája; ennek gazdasági, társadalmi és politikai következményei.

Spárta. A spártai társadalom struktúrája.

A köznép első harcai az arisztokrácia ellen. A démosz hatalomért folytatott harcának eredményei az athéni állam fejlődésében (Drakon törvényei, Szolón alkotmánya, Peiszisztratosz türannisza, Kleiszthenész reformjai).

A görög vallás és intézményei. A tudományos gondolkodás kezdetei. A művészetek.

A görög–perzsa háborúk kora. A klasszikus, árutermelő rabszolgaság (rabszolgák az ipari üzemekben és a mezőgazdaságban). Athén tengeri kereskedelme. A társadalom struktúrája. Az athéni állam virágkora Periklész idején. Az antik rabszolgatartó demokrácia és történelmi jelentősége.

A polisz rendszer válsága.

A virágzás és a válság kultúrája. A tudomány: szaktudományok, filozófia.

Nagy Sándor birodalma. A hellenizmus: gazdasági, társadalmi élet, államszervezet. A szaktudományok fellendülése, a filozófia, a vallási áramlatok.

Kiegészítő anyag

Kréta. Krétai régészeti emlékek és mondák. A görög törzsek vándorlása. A spártai nevelés és életmód. A görög–perzsa háborúk eseményei. A színház közösségi szerepe, a képzőművészet. A peloponnészosi háború. Makedónia felemelkedése és hegemoniája. Nagy Sándor háborúi.

Az ókori Róma története

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

A latin és szabin törzsek letelepedése, az etruszok, Róma alapítása. A királyság korának társadalma. Az etruszok uralom összeomlása. A római köztársaság államrendje. A plebejusok és az adórszolgaság. A patriciusok és plebejusok harca és Itália meghódítása.

A harc eredményei; a társadalom átrétegződése. A Földközi-tenger nyugati és keleti medencéjének meghódítása. A klasszikus római rabszolgatartó társadalom gazdasága: a rabszolgamunkán nyugvó árutermelő latifundiumok; az ipar és a tengeri kereskedelem. A klasszikus római rabszolgatartó társadalom struktúrája.

A köztársaság válsága. A Gracchusok reformkísérlete. Marius hadseregreformja. A Spartacus-féle rabszolgaháború.

Caesar uralma. Octavianus monarchiája: a principátus. Belső reformok a rabszolgatartó társadalmi rend megszilárdítására. A római béke megteremtése.

Gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok a császárság első századaiban. A szellemi élet átalakulása: tudományok, művészetek, vallás; a kereszténység.

A rabszolgatartó társadalom válsága. Kísérlet a válság megoldására: Diocletianus dominatusa, Constantinus reformjai. A rabszolgatartó társadalmi rend alapjának felbomlása; a társadalom struktúrájának változásai. A népvándorlás következményei. A Római Birodalom területi kettészakadása; a nyugati rész gazdasági hanyatlása; a barbárok betelepülése a birodalomba, a Nyugat-római Birodalom és a rabszolgatartó társadalmi rend bukása. Justinianus kísérlete a Római Birodalom helyreállítására.

Római örökségünk. Hazánk mint római provincia.

Kiegészítő anyag

Római mondák, a római vallás. A nagy hódítások eseménytörténete. A római élet. A római kultúra aranykora. A Római Birodalom területi kiterjedése a császárság első századaiban.

A korai feudalizmus (V—XI. század)

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

A feudális gazdaság és tulajdonviszonyok kialakulásának körülményei. A mezőgazdaság változásai, az ipar és kereskedelem formái.

Európa társadalma a Nyugat-római Birodalom bukása után. A feudális függés kibontakozása. A feudális uralkodó osztály és a hűbériség. A jobbágyság helyzete.

A frank birodalom és az egyházi állam kialakulása. Nagy Károly birodalmának közigazgatása. A Karoling birodalom felbomlása, Nyugat-Európa politikai tagozódása, az új feudális államok jellege.

A bizánci társadalom válsága és a délszlávok betelepülése. Bizánc feudalizálódása. A nyugati és a keleti szláv államok kialakulása. Az iszlám, az arab hódítás és az arab társadalom.

A magyar nép eredete, vándorlása. A honfoglalás. A politikai keretek, a gazdálkodás, a társadalom, a szellemi élet. A feudális rend feltételeinek kialakulása. Géza bel- és külpolitikája. István állam- és egyházszervezése.

Kiegészítő anyag

A világ civilizációi az V. században. Az ókeresztény és a bizánci művészet. A koraközépkori műveltség. Az arab kultúra. A magyar őstörténet mondái.

Követelmények

A tanulók *értsék és tudják*:

a munka szerepét az emberréválás történelmi folyamatában; az emberi munka értékét, az emberi munka környezetét-
alakító szerepét;

a munkamegosztás létrejöttének, a magántulajdon kialakulá-
sának folyamatát;

a magántulajdon megjelenésével kialakuló ellentétek kibonta-
kozását; az osztályok megjelenésének okait és szükségességét; az állam kialakulásának okát és osztályérdekektől függő funkció-
nalását;

hogy az „emberi társadalom története osztályharcok törté-
nete”;

a termelőerők szakadatlan fejlődését, a termelőerők és terme-
lési viszonyok kölcsönhatását és összhangjának szükségességét;

a társadalom fejlődésében a mennyiségi felhalmozódásokat
minőségi változások követik;

a társadalomban, akárcsak a természetben, a fejlődés az egy-
szerűbbtől a magasabbrendű felé halad;

az egyes korok társadalmi mozgásában a haladó és visszahúzó
erőket;

a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés közötti összefü-
ggéseket;

a történelem folyamán egyidejűleg különböző fejlettségű nép-
csoportok, államok léteztek;

az ősközösségi társadalomban a kezdetleges termelés és az
egymásrautaltság határozza meg az emberek kapcsolatát;

a vallási képzetek létrejöttét, okait;

a rabszolgamunka kialakulását, amely lehetővé tette a tár-
sadalmi munkamegosztás megvalósításának olyan fokát, amelynek
eredményeként létrejöttek a modern emberi kultúrát is meghatá-
rozó anyagi és szellemi értékek;

a rabszolgatartó termelési mód fő vonásait; a fejlődés fokoza-
tait az ókori Görögország és Róma történetében;

a társadalom életének továbbfejlődését csak a rabszolga-
munkánál korszerűbb termelésen alapuló feudális termelési mód
biztosította;

a feudalizmus kialakulásának a szakaszában az önellátó gaz-
dálkodás legfontosabb jellemzőit;

a magyar történelmi fejlődés az európai, ezen belül a sajátos
keleteurópai fejlődés része;

a feudális magyar állam megalapítása hozzájárult népünk fennmaradásához, és kereteket teremtett további, feudális fejlődéséhez.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Az ősközösségi társadalom	kb. 4 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)	
Az ókori keleti társadalmak	kb. 9 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
Az ókori Görögország története	kb. 15 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3–4 óra)	
Az ókori Róma története	kb. 15 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
A korai feudalizmus (V–XI. század)	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
Múzeumlátogatás	kb. 2 óra
Ismétlésre és szabad felhasználásra	kb. 7 óra
	<hr/>
	64 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Az érett feudalizmus (XI–XV. század)

(kb. 16 óra)

Törzsanyag

A mezőgazdasági technika fejlődése, a háromnyomásos gazdálkodás, a szabad költözésű jobbágyság kialakulása. Az (egyszerű) árutermelés és pénzgazdálkodás kibontakozása és annak következményei: a falusi földközösség bomlása, a jobbágyság vagyoni differenciálódása. A mezőgazdaság és a kézműipar különválása. A városok kialakulása, kommuna mozgalmak. A kézművesipar céhes szervezete. A középkori kereskedelem formái és fontosabb központjai.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A keresztes háborúk gazdasági, társadalmi okai és jelentősége.
A pápaság és a császárság világoralmi törekvései, tartomány-
úri rendszer Németországban.

A kézműipari technika fejlődése.

A vallásos világkép és a skolasztika, egyetemek.

A rendi fejlődés Nyugat- és Közép-Kelet-Európában; a rendi
monarchia. Eretnekmozgalmak és parasztfelkelések. Kelet-Európa
népeinek küzdelme a német terjeszkedéssel, illetőleg a mongol és az
oszmán-török hódítással. A reneszánsz és a humanizmus társadal-
mi alapjai és kulturális jelentősége.

Kiegészítő anyag

A keresztes háborúk, az investitúraharcok és a százéves há-
ború története. A lovagi műveltség, a román és a gótikus művészet.
Az itáliai városállamok.

Magyarország a korai és az érett feudalizmus korában (a XI. század közepétől 1526-ig)

(kb. 16 óra)

Törzsanyag

A korai feudális állam válsága. A feudális rend megszilárdulása.
I. László és Kálmán törvényei. A természeti gazdálkodás az egyházi
és a világi nagybirtokon. A király körül kialakuló uralkodó osztály,
a szabadok lesüllyedése, a szolgáló népek különböző rétegei, királyi
és földesúri telepítések. A királyi vármegyerendszer bomlása, a
serviensek és az Aranybulla, a nemesi vármegye kezdetei. IV. Béla
kísérlete a királyi hatalom megerősítésére. Az ország újjáépítése
a tatárjárás után. Feudális széttagoaltság a XIII. század második
felében. A jogilag egységes jobbágyság kialakulása. Anyagi és szel-
lemi kultúra a korai feudalizmus idején.

Az árutermelés, a mezővárosi és városi fejlődés kibontakozása,
a céhes kézműipar, a kereskedelem és bányászat fejlődése. A feudális
állam újjászervezése az Anjouk idején; pénzügyi és katonai refor-
mok. Károly Róbert külpolitikája. A rendi fejlődés kezdetei, a ki-
lenced és az ősiség, a nemesség és a városok rendi szervezkedése,
a bárói ligák. Az 1437. évi parasztfelkelés. Küzdelem a török hódítás
ellen, Hunyadi János hadművészete, a néptömegek szerepe a hon-
védő harcban. A rendi monarchia létrejötte, a centralizáció gazda-
sági, társadalmi és politikai bázisa. Mátyás király bel- és külpoliti-
kája. A centralizációs kísérlet kudarcának gazdasági, társadalmi
okai. A rendi monarchia. A jobbágyság helyzetében bekövetkezett

változások. Dózsa parasztháborúja. Az önálló magyar állam összeomlása.

Kiegészítő anyag

Trónviszályok és pogánylázadások a XI. században. Magyarország kapcsolatai a szomszédos országokkal a XI–XII. században. A pápai és a bizánci befolyás elleni küzdelem. I. Lajos háborúi. A korai és az érett feudalizmus kultúrája.

A feudalizmus bomlása és a kapitalista viszonyok kialakulása (a XV. század végétől 1640-ig)

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

A nagy földrajzi felfedezések, a gyarmatosítás kezdetei. Az árforradalom és a világpiac kialakulása, súlyponteltolódás a világkereskedelemben. Az eredeti tőkefelhalmozás, a tőkés árutermelés, a paraszti földek elrablása, a tőkés ipar első formái: a kiadási és felvásárlási rendszer, a manufaktúra.

A reformáció mint a polgárság első nagy „hadművelete”. A reformáció fő irányzatai. A német parasztháború. Az ellenreformáció. Az abszolutizmus kialakulása Angliában és Franciaországban. A spanyol világbirodalom és a németalföldi szabadságharc: Hollandia, a tőkés mintaország. A feudalizmus megmerevedése Kelet-Európában, a „második jobbágság”. A Habsburg abszolutizmus és a 30 éves háború. A lengyel „nemesi köztársaság”, Oroszország fölemelkedése.

Kiegészítő anyag

A világ képe a XVI. század elején, az egyidejűleg egymás mellett létező különböző formációk, régiók, a prekolumbiánus társadalmak. A természettudományos világkép, elképzelések a jövő társadalmáról, a barokk művészet.

Magyarország a késői feudalizmus időszakában (1526–1711)

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

Az ország három részre szakadása. Habsburg-centralizáció a királyi Magyarországon. Az erdélyi fejedelemség. Küzdelem a török terjeszkedés ellen; a végvári harcok. A török birodalom berendezkedése a hódoltsági területen.

A második jobbágyság Magyarországon. A reformáció. Az ellenreformáció és a Habsburg abszolutizmus.

Rendi küzdelmek és függetlenségi harcok. Erdély „aranykora”.
Zrínyi politikai programja.

A kuruc mozgalom kezdete. A török kiűzése, ennek gazdasági, társadalmi és politikai következményei. A Rákóczi-szabadságharc. Az ellentétes érdekű osztályok együttműködése és ennek korlátai. A szabadságharc állama és hadserege. A vereség okai.

Kiegészítő anyag

Mindennapi élet a három részre szakadt Magyarországon. Erdély és a 30 éves háború. A török és a Habsburg ellenes harcok hadművészete. A Rákóczi-szabadságharc külpolitikája. A késői feudalizmus szellemi kultúrája.

Követelmények

A tanulók *értsék és tudják:*

a jobbágy érdekeltsége a termelésben a mezőgazdasági technika nagyarányú fejlődését idézte elő;

a mezőgazdasági technika tökéletesedése a termelőerők fejlődéséhez vezetett;

a termelőerők fejlődésének következménye a természeti gazdálkodás bomlása, ill. az (egyszerű) árutermelés és pénzgazdálkodás kialakulása;

a felesleg halmozódása meggyorsította a mezőgazdaság és kézműipar különválását, továbbá a városoknak mint az ipar és kereskedelem központjainak létrejöttét;

a feudális társadalom két alapvető osztálya között megjelent a városi polgárság;

az árutermelés és pénzgazdálkodás következtében létrejött a jogilag egységes jobbágyosztály, s megkezdődött a parasztság vagyoni differenciálódása;

a mezőgazdaság termelőerőinek fejlődését a földesurak a maguk javára akarták kihasználni, ez az osztályharc erősödéséhez vezetett;

az érett feudalizmus időszakában az antifeudális mozgalmak többnyire vallásos köntösben, az ún. eretnekségek formájában jelentkeztek;

a parasztfelkelések során a jobbágyokat a városi szegénység, a plebejusok támogatták;

a városi polgárság növekvő pénzszolgáltatásai biztosítottak lehetőséget a királytól függő zsoldos hadsereg és a központilag irányított (fizetett tisztviselők-ből álló) hivatalszervezet létrehozására, a rendi monarchia megerősítésére;

a rendi monarchia a központi hatalom megerősödését, az ország gazdasági, területi és politikai egységének megszilárdítását eredményezte;

a kelet-európai országokban a rendi monarchia az árutermelésnek kevésbé előrehaladott gazdasági és társadalmi talaján jött létre; a királyi hatalom – fejlett polgárság hiányában – a jobbágyság adóterheinek növelésével biztosította a pénzügyi fedezetet, a nagybirtokosokkal szemben a középnemességre igyekezett támaszkodni;

a feudális gazdasági és társadalmi rend bomlása Itáliában kezdődött, ott született meg a kialakuló társadalmi viszonyoknak megfelelő szellemi irányzat, a humanizmus;

a korai feudalizmus időszakában Magyarországon (az államalapítástól a XIV. század elejéig) megszilárdultak, illetőleg általánossá váltak a feudális osztályviszonyok;

a magyarországi gazdasági, társadalmi és politikai fejlődés a korai és az érett feudalizmus időszakában főként Cseh- és Lengyelország fejlődésével mutat párhuzamos vonásokat;

az érett feudalizmus idején Magyarországon is kialakult az (egyszerű) árutermelés és pénzgazdálkodás; az ipar és kereskedelem, a városok fejlődése azonban lassúbb volt, mint Nyugat-Európában;

a magyarországi rendi fejlődést a polgárság gyöngesége és a nemesi-földesúri elemek túlsúlya jellemzi;

a centralizációt Magyarországon a külső veszély, a török támadás is szükségessé tette;

más kelet-európai országokhoz hasonlóan, a XV. század második felétől Magyarországon is jelentkeztek a feudalizmus megmerevedésének (a második jobbágyság) tendenciái, amelyek lelassították a polgári fejlődést; a földesúri osztály megtette az első lépéseket a jobbágyság földhöz kötésére;

a központosító kísérlet kudarca, a bárói és köznemesi pártversengése – a külpolitikai elszigeteltséggel párosulva – a mohácsi csatavesztést és a független magyar állam megdöntését eredményezte;

a polgárság első nagy „hadművelete” a feudalizmus ellen a reformáció vallási köntösében jelentkezett;

Nyugat-Európában az eredeti tőkefelhalmozás polgári forradalmak létrejöttéhez vezetett;

az (egyszerű) árutertermelés a tőkés árutertermelés váltotta fel; nemcsak a munka terméke, hanem az emberi munkaerő is áruvá vált;

a kapitalista viszonyok kialakulása idején nagy fejlődésnek indultak a természettudományok is;

az eredeti tőkefelhalmozás korában létrejött a feudális állam legfejlettebb formája, az abszolút monarchia, amely a merkantilista gazdaságpolitika révén is elősegítette az egységes nemzeti piac kialakulását, a burzsoázia gazdasági megerősödését;

a kelet-európai országokban az abszolutizmus nem, vagy csak későn jött létre, s főként a földesúri osztályra támaszkodott; Kelet-Európában nem egységes nemzeti államok, hanem soknemzetiségű országok alakultak ki;

a késői feudalizmus időszakában – más kelet-európai országokhoz hasonlóan – Magyarországon is uralkodóvá lett a „második jobbágyság” rendszere;

az újraéledő feudalizmus mind az ipari, mind a mezőgazdasági termelőerők fejlődését gátolta Magyarországon;

a városi és a polgári fejlődés megtorpanása következtében a paraszti árutertermelés alulmaradt a földesurak árutertermelő és kereskedő tevékenységével szemben; a földesurak kiépítették majorságaikat, a majorsági gazdálkodás kibontakozása pedig a robotterhek növekedéséhez vezetett;

a magyarországi gazdasági és társadalmi fejlődés eltorzulásának következményeit a másfél évszázados török uralom nagymértékben súlyosbította, a török hódítás a termelőerők nagyarányú pusztulását idézte elő;

a török elleni védekezéshez elégtelenek voltak az ország erői, ezért szorult az ország a Habsburg-dinasztia támogatására;

a Habsburg-abszolutizmus jelentős részt vállalt a török elleni küzdelem anyagi fedezetéből és szervezéséből, de a török elleni védekezést alárendelte nagyhatalmi politikájának;

a késői feudalizmus időszakának politikai történetét a Habsburgok centralizációs törekvései és a rendiség közötti ellentét jellemezte;

a török kiűzése után a Habsburg-abszolutizmus rendszere a magyarországi társadalom valamennyi osztályát fenyegette. A Rákóczi-szabadságharcban így létrejöttek a feltételei az ellentétes érdekű osztályok nemzeti összefogásának és ideiglenes együttműködésének.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Az érett feudalizmus (XI–XV. sz.)	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Magyarország a korai és az érett feudalizmus korában (a XI. sz. közepétől 1526-ig)	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
A feudalizmus bomlása és a kapitalista viszonyok kialakulása (a XV. sz. végétől 1640-ig)	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Magyarország a késői feudalizmus időszakában (1526–1711)	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Múzeumlátogatásra	kb. 2 óra
Ismétlésre, szabad felhasználásra	kb. 6 óra
	<hr/>
	64 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A kapitalizmus kialakulása és győzelme.

A munkásmozgalom kezdetei

(1640–1849)

(kb. 20 óra)

Törzsanyag

A kapitalista gazdasági-társadalmi fejlődés. Az abszolutizmus ellentmondásai. Az angol polgári forradalom. A polgári forradalom főbb szakaszai Angliában; küzdelem a parlament és a feudális erők között, a presbiteriánusok, independensek és levellerek. A forradalom győzelme. Cromwell diktatúrája. Az alkotmányos monarchia. Az angol gazdaság és társadalom sajátosságai.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Az abszolutizmus fénykora és hanyatlása Franciaországban; a merkantilizmus. A felvilágosodás társadalom- és államelmélete. A felvilágosodott abszolutizmus Poroszországban, a Habsburg birodalomban és Oroszországban. Lengyelország felosztása. Az észak-amerikai angol gyarmatok függetlenségi harca, politikai és ideológiai hatása Európára.

Az ancien régime társadalma, a francia abszolutizmus válsága. A nagy francia forradalom. Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata. A forradalom szakaszai. A belső és külső osztályharc, a girondisták és a jakobinusok. Az 1791. évi polgári alkotmány. A forradalom hatása a feudális Európára. A jakobinus diktatúra. Napóleon uralma és a napóleoni háborúk jellege.

A szentszövetségi rendszer és belső ellentmondásai.

Harc a szentszövetségi rendszer ellen. A liberalizmus és nacionalizmus ideológiája. A dekabrista mozgalom. A júliusi polgári forradalom Franciaországban és nemzetközi hatása. Az Európán kívüli világ.

Az ipari forradalom. A munka- és erőgépek megjelenése. A gyáripar kialakulásának gazdasági-társadalmi feltételei és következményei. A közlekedés forradalma. A társadalom szerkezeti, települési és demográfiai változásai.

A modern proletariátus létrejötte, a munkásosztály kizsákmányolása. A munkásmozgalom kezdetei; a charlista mozgalom, a francia és német proletariátus harcai. Az utópista és kispolgári szocializmus. A tudományos szocializmus kialakulása. A marxizmus filozófiai, politikai és közgazdaságtani alapjai. A proletariátus világtörténelmi hivatása; a Kommunista Kiáltvány elemzése.

Az 1848–49. évi polgári forradalmak. Forradalom Franciaországban, nemzetközi hatása. A polgári forradalom sajátosságai Németországban és a Habsburg birodalomban.

Kiegészítő anyag

Nagy-Britannia létrejötte. A lengyel nemesi köztársaság válsága. A francia forradalmi háborúk. A napóleoni háborúk. Független államok létrejötte. Latin-Amerikában. Forradalmak Itáliában, Csehországban és a román fejedelemségekben 1848–49-ben. A polgári átalakulás hatása a tudományra és a művészetekre, az ideológiai életre. A marxizmus küzdelme a kispolgári áramlatokkal. A kor szellemi élete.

A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon (1711–1849)

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

A Habsburg abszolútizmus hatalmi szervezetének újjászervezése Magyarországon. A központi kormánysszervek; az igazságszolgáltatás és a hadügy reformja. A Pragmatica Sanctio. A telepítések és demográfiai változások. Az etnikai viszonyok átalakulása. A majorsági gazdálkodás kiszélesedése, a jobbágyság osztályharca. A Habsburgok gazdaságpolitikája. A felvilágosodott abszolútizmus Magyarországon. Az úrbérrendezés, a Ratio Educationis, a türelmi- és a jobbágyrendelet. A rendek és a központi hatalom viszonya Mária Terézia és II. József idején.

A polgári átalakulásért és a nemzeti függetlenségért vívott küzdelem elindulása. A nemzeti mozgalom kezdetei. A magyar jakobinusok. A napóleoni háborúk gazdasági és társadalmi következményei. Magyarország a Habsburg birodalomban. A feudalizmus bomlása a gazdasági életben és a társadalomban. A tőkés viszonyok csíráinak kibontakozása a mezőgazdaságban, a kereskedelemben és az iparban. A jobbágyságon és a köznemességben belüli fokozódó differenciálódás, a szelléresedés növekedése, a kisbirtokos nemesség deklasszálódása.

Kiütkeresés; a reformmozgalom. Széchenyi és Kossuth reformprogramja. Az örökválság és a közteherviselés követelése. A magyar nacionalizmus kibontakozása, az érdekegyesítés politikája. A nemzetiségi mozgalmak kezdetei. A nemzeti függetlenség és a polgári átalakulás liberális nemesi értelmezése. A nemzeti kultúra szerepe a reformmozgalomban.

Az 1848–49. évi polgári forradalom és a szabadságharc. A pesti forradalom és a 48-as törvénykönyv. Paraszt- és nemzetiségi mozgalmak. Az ellenforradalom fegyveres támadása, a szabadságharc megindulása. A forradalom, ill. ellenforradalom belső és külső támaszai. A szabadságharc megszervezése, a tavaszi hadjárat, a Függetlenségi Nyilatkozat. A polgári forradalom és szabadságharc jelentősége, hatása a magyar nemzet fejlődésére.

Kiegészítő anyag

A reformországgyűlések története. Magyarok és a szomszéd népek a forradalomban és szabadságharcban. Az európai és a magyarországi forradalom összefüggései. A magyar szabadságharc nemzetközi visszhangja. A polgári forradalmak és Európa.

A szabadversenyos kapitalizmus. Az imperializmus kialakulása (1849-1914)

(kb. 16 óra)

Törzsanyag

A „második császárság” kialakulása Franciaországban; a bo-napartizmus. A német és az olasz egység megvalósulása. A jobbágy-ság felszabadítása és a kapitalista viszonyok térhódítása Orosz-országban. A kapitalizmus világrendszerré válása; a szabadverse-nyen alapuló kapitalizmus fő vonásai. Az amerikai polgárháború.

A kapitalizmus ellentmondásainak kiéleződése. A nemzetközi munkásmozgalom kialakulása, a főbb kapitalista országok munkás-mozgalmának sajátosságai. Marx és Engels elméleti és gyakorlati munkássága, a marxizmus küzdelme a kispolgári és anarchista irányzatokkal. Az I. Internacionálé. A párizsi kommun.

A tudomány, a technika és a termelőerők fejlődése a század utolsó harmadában. A termelés és a tőke koncentrációja; a mono-polkapitalizmus kialakulása. Az imperializmus. Lenin az imperia-lizmusról, az új viszonyok marxista elemzése.

A felosztott világ képe, s az új erővonalak. Eltolódások a ha-talmi erőviszonyokban, a szövetségi rendszerek kialakulása. Há-borús tűzfészek és konfliktusok. Törökország „Európa beteg em-bere”, a balkáni népek szabadságküzdelme; önálló államok létre-jötté. Küzdelem a világ újrafelosztásáért.

Az imperializmus és a munkásosztály. A munkás tömegpártok kialakulása és harci módszerei. A munkásmozgalom összetétele, irányvonalai, küzdelme Nyugat-Európában. A II. Internacionálé tevékenysége. Az oroszországi munkásmozgalom, küzdelem a cári zsarnokság ellen. Lenin elméleti és gyakorlati munkássága. Az új típusú munkáspárt megteremtése; a bolsevikok és mensevikok. Az 1905. évi polgári demokratikus forradalom Oroszországban.

A gyarmatosítás új módszerei, jellemző vonásai. A gyarmati világ képe, gazdasági, politikai és társadalmi jellemzői. A gyarma-tok és a gyarmatosítók. Az imperialista országok jellemzői, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, az Amerikai Egyesült Álla-mok és Japán.

Kiegészítő anyag

Az egymás mellett élő, egymásra ható civilizációk és kultúrák a 19. század második felében és a 20. század elején. Gazdasági és politikai reformok Japánban. Kína. A dél-amerikai népek sza-badságküzdelme; a kontinens politikai térképének kialakulása. A gyarmati világ kialakulása, az emberek élete a gyarmatokon.

A közlekedés és a hírközlés fejlődése. Az emberek életviszonyainak alakulása a fejlett tőkés országokban. A polgári ideológia és művészetek legfontosabb irányzatai és válságjelei.

A kapitalizmus kibontakozása és az imperializmus megjelenése Magyarországon (1849–1914)

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A Habsburg-udvar centralisztikus és föderalisztikus tervei. A Bach-rendszer jellemzése. A magyar társadalom a forradalom és a kiegyezés választóján. A kiegyezés mint a polgári forradalom „felülről” való lezárása. A dualizmus államszervezete. A nemzetiségi kérdés rendezése „az egy állam – egy nemzet” elve alapján. Haladó elképzelések a nemzetiségi kérdés megoldására.

A mezőgazdaság „porosz utas” fejlődése. A kapitalizmus előretörése a hiteléletben, az iparban, a kereskedelemben és a közlekedésben. A dualizmus társadalma. A demográfiai változások. Az urbanizáció; Budapest rohamos fejlődése. A magyarországi munkásmozgalom kibontakozása, szervezeti és ideológiai fejlődése, kapcsolatai a nemzetközi munkásmozgalommal. Az MSZDMP megalakulása és programja. Agrárszocialista mozgalmak.

A magyarországi monopolkapitalizmus jellemző vonásai. A dualizmus válsága. A nemzetiségi törekvések. Az osztrák és a magyar uralkodó osztályon belüli viták tükröződése a politikai programok alakulásában. A tudomány és a művészet fejlődése a dualizmus idején.

Kiegészítő anyag

Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchiában. Parlamenti harcok a dualizmus korában. A polgári radikálisok eszméi. A magyar technikai találmányok nemzetközi hatása. Tervek a Monarchia átalakítására és a magyar politika. Művelődési lehetőségek a dualizmus korában.

Követelmények

A tanulók értsék és tudják:

amikor a társadalomban új anyagi szükségletek jelentkeznek, és azok kielégítése általános igény lesz, a termelőerők forradalmasodnak;

ha a fejlődést a meglevő termelési, társadalmi és politikai viszonyok akadályozzák, le kell rombolni azokat;

társadalmi forradalom csak akkor mehet végbe, ha a társadalom belső ellentmondásai a robbanásig kiéleződnek, s olyan társadalmi-politikai válság alakul ki, amelyben az erőviszonyok az elnyomott, a haladó társadalmi osztályok javára változnak meg, s ezek az erők széles tömegbázisra támaszkodva magukhoz ragadják a politikai harcba a kezdeményezést;

a forradalom az osztályharc legmagasabb és legfejlettebb formája;

a polgári forradalmak megnyitották az utat a termelőerők gyökeres átalakulása, az ipari forradalom kibontakozása előtt;

a könnyűipar és a nehézipar forradalma óriási változásokat eredményezett: a gyáripar kialakulását, jelentős népességszaporulatot, a munkásosztály megjelenését;

a kapitalista társadalomban minden termelőeszköz a tőkés tulajdonában van; a proletár csak a munkaerejét, szaktudását bocsáthatja áruba;

a tőkés gazdasági rendszer a munkásosztály kizsákmányolásán alapul, ezért a kizsákmányolást csak a tőkés rendszerrel együtt lehet megszüntetni;

a munkásosztály kizsákmányolásának módja az értéktöbblet kisajátítása;

a munkásosztály és a tőkésosztály közötti kibékíthetetlen ellentét csak forradalommal szüntethető meg;

Marx – azzal, hogy kiterjesztette a filozófiai materializmust a társadalmi jelenségek vizsgálatára – feltárhatta a társadalom fejlődésének objektív törvényeit, és megteremtette a proletariátus kizsákmányolás alóli felszabadításának és a kapitalista társadalom megdöntésének tudományos és forradalmi elméletét;

a munkásosztály történelmi feladata a kapitalizmus megdöntése, a kizsákmányolás megszüntetése és a kollektív tulajdonon alapuló, osztály nélküli társadalom megteremtése;

a nemzeti államokat a kapitalista fejlődés hozta létre;

a polgári haladás a feudalizmus elleni harc érdekében kialakította a felvilágosodás, továbbá a liberalizmus és a nacionalizmus eszméit;

a romantika a Szent Szövetség elleni szabadságmozgalmak, a realizmus a kapitalizmus ellentmondásainak talaján jött létre;

a polgári forradalmak – a konkrét történelmi viszonyoknak megfelelően – sajátos nemzeti vonásokkal rendelkeznek;

a nyugati paraszti-polgári árutermeléssel szemben Magyarországon nemesi árutermelés (allodizálás) vált uralkodóvá;

az alodiális robotterhek a paraszti osztályharc erősödéséhez vezettek;

a feudalizmus válságának idején Magyarországon – fejlett polgárság híján – a jómódú középbirtokos nemesség állt élére a polgári átalakulásért vívott harcnak;

a polgári átalakulásért folyó harc Magyarországon szorosan összefonódott a nemzeti függetlenség kivívásával;

a reformpolitikuskok egyik része a robot eltörlésében, a hitelviszonyok megváltoztatásában, a polgári átalakulásban leginkább érdekelt, liberális középbirtokos nemesség pedig a jobbágyterhek örökös megváltásában, illetve az önálló magyar ipar és kereskedelem megteremtésében kereste a válság megoldását;

a nemzeti mozgalom ideológiája, a nacionalizmus Magyarországon bonyolult, ellentmondásos jelenség: jogos és haladó a Habsburg uralommal, jogtalan és káros a nemzetiségek nemzeti törekvéseivel szemben;

a 48-as forradalom jellegét tekintve polgári; megdöntötte a feudalizmust, de számos csökevényét meghagyta; visszavonhatatlanul megnyitotta azonban a polgári fejlődés kapuit;

az imperializmus kialakulásával kiéleződött a tőke és a munka közötti ellentmondás, ez alapot teremtett a tudományos szocializmus térhódításának, lehetővé tette az önálló munkáspártok fellépését és nemzetközi összefogását, forradalmi központ kialakulását Oroszországban, Lenin és a kommunisták fellépését;

a monopolkapitalizmusban a verseny nem szűnik meg, hanem nemzetközi méretűvé válik;

a világ újrafelosztására való törekvés maga után vonja az imperialista háborúkat;

a közép- és kelet-európai országokban – amelyekben polgári forradalmak nem voltak, vagy nem győztek – felülről számolták fel a feudalizmust;

ezekben az országokban a mezőgazdaság „porosz úton” kapitalizálódott;

a kiegyezés után Magyarországon rohamos mértékben bontakozott ki a kapitalizmus (megkésett ipari forradalom);

a 19. század utolsó évtizedeitől Magyarországon sajátos módon fonódtak össze a feudalizmus maradványainak és a kapitalizmusnak, illetve a monopolkapitalizmusnak az ellentmondásai.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELSZTÁSA*

A kapitalizmus kialakulása és győzelme. A munkásmozgalom kezdetei (1640–1849)	kb. 20 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 10 óra)	
A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon (1711–1849)	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
A szabadversenyos kapitalizmus. Az imperializmus kialakulása (1849–1914)	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
A kapitalizmus kibontakozása és az imperializmus megjelenése Magyarországon (1849–1914)	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Múzeumlátogatás, helytörténet, összefoglalás stb.	kb. 32 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 112 óra

Tananyag

Az első világháború és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom (1914–1918)

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Felkészülés a háborúra. A szövetségi rendszerek; a háború okai és kitörése. A II. Internacionálé és a háború. Lenin küzdelme a munkásmozgalom baloldali erőinek a tömörítéséért. Fordulat a háború menetében és a forradalmi válság. Polgári demokratikus forradalom Oroszországban. A polgári demokratikus forradalom ellentmondásainak kiéleződése; a kettős hatalom. Átmenet a szocialista forradalomba. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A forradalom következményei. A háború befejezése. Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása. A versailles-i–washingtoni béke-rendszer.

Kiegészítő anyag

A háború eseménytörténetének elmélyítése, az egyes döntő frontok és a hátszág életének bemutatása. Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének bomlása. Magyar internacionalisták Szovjet-Oroszországban.

A kapitalizmus általános válságának kezdete. A szocializmus építése a Szovjetunióban. Forradalmak Magyarországon (1918–1939)

(kb. 20 óra)

Törzsanyag

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténeti jelentősége és nemzetközi hatása. A kapitalizmus általános válságának kezdete. Intervenciók, polgárháború; a proletárforradalom megvédése Oroszországban. Forradalmi hullám Európában; forradalom Németországban.

Az „őszirózsás” forradalom. A polgári demokratikus forradalom válsága Magyarországon. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása, harc a proletárforradalomért. A Magyar Tanácsköztársaság. A proletárdiktatúra gazdasági, szociális, kulturális politikája és honvédő háborúja. A Magyar Tanácsköztársaság megdöntése. Nemzeti és nemzetközi jelentősége.

A népgazdaság helyreállításának kérdése a Szovjetunióban. A hadikommunizmus. A NEP. A szocializmus építésének lenini terve; a szocialista iparosítás, a mezőgazdaság kollektivizálása, a kulturális forradalom. A szocializmus gazdasági alapjainak lerakása; az első ötéves tervek. A termelési és társadalmi viszonyok átalakulása. Az első szocialista alkotmány.

A kapitalizmus átmeneti stabilizációja. A nagy gazdasági világválság. A tőkés rendszer két útja; a fasizmus (Olaszország, Japán és Németország) és a polgári demokrácia (Franciaország, Anglia, Amerikai Egyesült Államok). Nemzetközi küzdelem a fasizmus ellen; a Komintern VII. kongresszusa; a népfrontpolitika eredményei és nehézségei. A spanyol polgárháború. A fasiszta agresszió megerősödése. A Szovjetunió a kollektív biztonságért, a nyugati hatalmak megbékélési politikája.

Kiegészítő anyag

A Kommunista Internacionálé megalakulása és tevékenysége. Lenin elméleti és gyakorlati tevékenységének jelentősége (források alapján). A Szovjetunió internacionalista politikája. A világ újrafelosztása; a gyarmati rendszer és az érdekszférák kérdései. Felszabadító harcok és polgárháborúk Kínában.

A kapitalizmus monopolkapitalista tendenciáinak erősödése. A termelés növekedése, a világkereskedelem kiszélesedése. A gyarmati politika új tendenciái. A nemzetközi politikai élet; a Népszövetség. A fasiszmus és a katonai rendszerek sajátosságai a különböző országokban. A német fasiszmus terrorjának kialakulása, módszerei (a lipcei per, a fajüldözés, a koncentrációs táborok).

Az ellenforradalmi rendszer Magyarországon (1919–1939)

(kb. 11 óra)

Törzsanyag

Az ellenforradalom hatalomra jutása, a fehérterror. A trianoni békeszerződés. Az ellenforradalmi rendszer társadalmi és ideológiája. A tőkés rendszer ideiglenes stabilizációja. A munkásmozgalom küzdelme.

A nagy gazdasági válság és hatása. Kísérlet a totális fasiszta diktatúra kiépítésére. A munkásmozgalom harca az ellenforradalom és a faszálódás ellen: a népfrontpolitika. A Horthy-rendszer külpolitikája; út a háború felé.

Kiegészítő anyag

A különböző rétegek életviszonyai az ellenforradalmi Magyarországon; a mindennapi élet. A társadalmi érintkezés szokásai, szabályai. A kultúra és a művészet. A munkásmozgalom hétköznapijai.

A második világháború (1939–1945)

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Német agresszió Ausztria és Csehszlovákia ellen. A háború kirobbanása, Nyugat-Európa lerohanása, az „angliai csata”. A Szovjetunió megtámadása, Magyarország háborúba lépése. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja. Az antifasiszta koalíció létrejötte. For-

duló a II. világháború menetében. A főbb frontok. Az antifasiszta koalíció együttműködése. Az antifasiszta ellenállás és partizánháború Európában és Magyarországon a II. világháború alatt. A második front. A távolkeleti háború. Magyarország szerepe a háborúban, a II. magyar hadsereg pusztulása, a hintapolitika. A német megszállás. A népfrontmozgalom, az ellenállás. A nyilas rémuralom. Hazánk felszabadulása. A hitleri Németország és a militarista Japán veresége.

Kiegészítő anyag

A német fasiszta ideológia és tömegpusztító következményei. A német állam militarizálásának és fasiszálásának módszerei, eszközei, rendszere. A hadtudomány és technika fejlődése, a tömegpusztító fegyverek és alkalmazásuk. Versenyfutás az atom- és rakétafegyverekért. A front és a hátszág élete, megpróbáltatásai. A nemzetközi jog és értelmezése; a háborús bűnösök felelősségrevonása; a nürnbergi per. A magyarországi jobboldali mozgalmak és tömegházisuk. Magyarok részvétele az antifasiszta harcban, itthon és külföldön.

A szocialista világrendszer kialakulása és a kapitalizmus általános válságának elmélyülése (1945–1975) (kb. 18 óra)

Törzsanyag

A nemzetközi erőviszonyok átrendeződése a II. világháború után. A győzelem morális és hatalmi következményei. Európai és ázsiai országok a szocializmus útján. A szocialista világrendszer kialakulása. A monopolkapitalizmus nemzetközi rendszere. A két világrendszer ellentéteinek a kiéleződése; a hidegháború. Az erőegyensúly kérdése. A gyarmati rendszer bomlása. A nemzetközi politika új szintere: az ENSZ. A katonai tömbök és a gazdasági integrációk létrejötte. A forradalmi és ellenforradalmi erők a tőkés és a szocialista országokban. A szocialista fejlődés útjai.

A békés egymás mellett élés és versengés eszméinek kialakulása és elterjedése; a hidegháború vége. Az SZKP XX. kongresszusa. A társadalmi struktúra átalakulása a szocialista jellegű országokban. A tudományos-technikai forradalom, s következményei a politikára és az emberek mindennapi életére. A nemzetközi kommunista és munkáspártok stratégiája. Az ideológiai és eszmei küzdelem. Kína külön útra lép.

Az imperializmus új taktikája; neokolonialista eszmék és kísérletek. Az imperializmus új ideológiai fegyverei; a fellazítási politika, különösen a konvergencia és a jóléti társadalom elmélete. A „harmadik világ”; a volt gyarmati országok útjai. A nemzeti kérdés, hazafiság, szocializmus és internacionalizmus elméletei és gyakorlata napjainkban. Az osztályharc új formái a tőkés és a felszabadult gyarmati országokban.

A termelőerők szakadatlan fejlődése, a nemzetközi piac és a gazdasági kapcsolatok. Az emberiség nagy kérdései (a nyersanyag és energia, a környezet megvédése, a nyomor és éhezés leküzdése, a tömegbetegségek megszüntetése, a világűr meghódítása, a faji, vallási, nemzeti egyenlőség).

Kiegészítő anyag

A II. világháború emberi és anyagi áldozatai. A kommunisták és más haladó erők a kapitalista országokban a II. világháború utáni években. A hidegháború ideológiája és eszközei. A szocialista átalakulás konkrét folyamata a közép- és délkelet-európai országokban. Az ázsiai szocialista országok, a kínai politika ideológiája. Új gazdasági tényezők; a nyersanyag, az ipar és a mezőgazdaság egyensúlyváltozásai. A fegyverkezési verseny. A nemzetközi szervezetek működése és megváltozott szerepe. A nemzetközi jog. Megoldatlan nemzetközi kérdések, háborús tűzfészkek, a lokális háborúk nemzetközi veszélye. Földünk mai politikai, gazdasági, nemzetiségi képe, a mai civilizációk és kultúrák.

Magyarország a szocializmus útján

(1945–1975)

(kb. 28 óra)

Törzsanyag

Politikai küzdelmek a népi demokrácia létrehozásáért. A fordulat éve; a proletárdiktatúra győzelme hazánkban. Az ipar, a pénzügyi és kereskedelmi élet társadalmisítása. A kollektív nagyüzemi mezőgazdasági termelés kérdése. A szocializmus építésének koncepciója az 1940-es évek végén. Társadalmi és kulturális törekvések és változások. A Magyar Népköztársaság első alkotmánya. A szocializmus építésének kezdeti sikerei és problémái. A dogmatizmus és a revizionizmus harca. Az 1956. évi ellenforradalom.

Az MSZMP politikája az ellenforradalom leverése után; a kétfrontos harc. A szocializmus teljes felépítésének folyamata. Az ipar,

a mezőgazdaság, a kereskedelem, a közlekedés fejlődése. A társadalmi struktúra átalakulása, a társadalmi politika. Demográfiai változások. Az urbanizáció és az infrastruktúra változásai; az életviszonyok átalakulása. Művelődés, a művészet és a tudományos élet. A hírközlés forradalma. Hazánk helye és szerepe a nemzetközi életben. Napjaink gazdasága és gazdasági alapkérdései.

A Magyar Népköztársaság módosított alkotmánya. Jogrendünk. Az állampolgári jogok és kötelességek. A Magyar Népköztársaság államszervezete. A törvényhozó és végrehajtó hatalom; a parlament és a tanácsok rendszere. Az államigazgatás mechanizmusa; a Minisztertanács, a minisztériumok és a tanácsok szakigazgatási szervei. Az igazságszolgáltatás rendszere, az ügyészségek és a bíróságok. A szocialista törvényesség. Az országgyűlési és tanácsi választások. A szocialista demokrácia.

Az MSZMP szerepe a gazdasági, a társadalmi és a kulturális életben. A párt felépítése, működési szabályzata; a demokratikus centralizmus elvének érvényesülése. A tömegszervezetek. A Hazafias Népfront, a szakszervezetek, a KISZ. A párt és a tömegszervezetek szerepe és kapcsolatai.

A szocializmus építésének mérlege és távlatai hazánkban.

Kiegészítő anyag

Magyarország és a szomszéd népek a II. világháború után. Az újjáépítés nehézségei, álláspontok és küzdelmek (nyugati segély, jó pénz). A Szovjetunió segítségének tényei és mutatói. A békekötés és az államforma kérdése. A nagy létesítmények. A dogmatikus politika gazdasági és társadalmi következményei. Imperialista mesterkedések és belső ellenforradalmi erők a szocialista építés ellen. A párt kulturális politikája az ellenforradalom leverése után. Kulturális és művészeti alkotások. Magyarország helye és szerepe a nemzetközi kulturális életben. A magyar és a szomszéd népek kulturális kapcsolata. A nemzetiségek élete Magyarországon. Magyarok a nagyvilágban.

A magyar társadalom felépítése. Társadalmi megoszlás, presztizsek, szokások; hagyomány és korszerűsödés. A régi kultúra hagyományainak megőrzése és a mai létrehozásának együttese. A gépesített civilizáció életátalakító hatása; előnyei és veszélyei. A továbbfejlődés útja.

Magyarország szerepe a nemzetközi életben, kapcsolatai, külpolitikájának iránya.

Követelmények

A tanulók értsék és tudják:

az imperializmus alapvető ellentétei idézték elő az első világháborút; az imperialista háború imperialista békével zárult;

az imperializmus ellentmondásai az imperializmus „leggyengébb láncszemében”, Oroszországban éleződtek ki a legerősebb formában, létrejöttek a forradalom objektív és szubjektív feltételei;

az oroszországi második polgári demokratikus forradalom szocialista forradalommal való továbbfejlesztése szükségszerű volt;

a Nagy Októberi Szocialista Forradalom jellegében különbözőt minden addigi forradalomtól; (a Föld egyhatodán) mindenféle kizsákmányolást megszüntetett;

a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal megkezdődött a proletárforradalmak időszaka: az emberiség történetének legújabb kora;

a NOSZF a kapitalizmus általános válságának kezdetét jelentette: „A kapitalizmus általános összeomlásának és a szocialista társadalom születésének” (Lenin) korszakát;

a szocialista forradalom vívmányait a proletárdiktatúra biztosította, amelyet a parasztsággal szövetséges munkásosztály a kommunista (bolsevik) párt irányításával valósított meg;

az I. világháború kiélezte az Osztrák–Magyar Monarchia belső ellentmondásait és a magyarországi társadalom megoldatlan problémáit, a háborús vereség pedig napirendre tűzte a kérdések forradalmi megoldását;

a Magyar Tanácsköztársaság megszületése a magyar munkásosztály forradalmi harcának győzelme volt; a Magyar Tanácsköztársaság államrendje és intézkedései a magyar társadalom szocialista átalakítására irányultak; e cél megvalósítását azonban a belső erőviszonyok alakulása és a külső katonai intervenció megakadályozta;

a nagy világgazdasági válság az imperializmus alapvető ellentmondásaiból szükségszerűen következett; a válság kirobbanásával egyidőben a Szovjetunióban megkezdődött a szocializmus építése;

az 1929–33-as világgazdasági válság kiélezte az imperializmus összes ellentmondását és megrendítette az egész társadalmat; a válságból a burzsoázia gazdasági és szociális reformok végrehajtásával vagy nyílt fasiszta diktatúra megteremtésével keresett kivezető utat;

a faszizmus elleni – nemzeti és nemzetközi – harcot a munkásosztály vezette a kommunista pártok irányításával, a népfront-

politika jegyében; a népfront olyan széles osztályszövetséget jelentett, amely minden antifasiszta erőt egyesített;

a magyarországi ellenforradalmi rendszer a faszizmus olyan sajátos változata volt, amelyben a faszizmus terrorista elemei – időszakonként – konzervatív-reakciós, olykor „liberális” politikai módszerekkel keveredtek;

a fasiszta rendszerek legfőbb külpolitikai célkitűzése a világ területi újrafelosztására irányuló törekvés volt, amely a második világháborúhoz vezetett;

a fasiszta agresszió egyaránt veszélyeztette a nyugati polgári demokráciát és a Szovjetuniót, s ez szükségszerűen elvezetett az antifasiszta koalíció létrejöttéhez;

a második világháború a fasiszta államok részéről mindvégig imperialista, rabló háború volt. A Szovjetunió kezdettől fogva igazságos, honvédő háborút vívott a faszizmus ellen; a nyugati hatalmak kezdetben imperialista háborút viseltek, majd küzdelmük fokozatosan antifasiszta, igazságos háborúvá fejlődött;

Magyarország részvétele a II. világháborúban az ellenforradalmi rendszer politikájának és ideológiájának egyenes következménye volt;

a második világháború után elmélyült a kapitalizmus általános válsága;

a monopolkapitalizmus állammonopolista kapitalizmusba nőtt át; a népi demokratikus országok létrejöttével a szocializmus világrendszerévé vált;

a második világháború után az imperializmus gyarmati rendszere felbomlott; a „harmadik világ” fejlődése, országainak sikeres nemzeti függetlenségi harca a szocialista erők világméretű erősödésével, az imperializmus hanyatlásával függ össze;

Magyarország felszabadulása után népi demokratikus forradalom ment végbe; a két munkáspárt egyesülése után létrejött a (második) magyar proletárdiktatúra;

a proletárdiktatúra a kommunista párt vezetésével éles osztályharcban, de fegyveres harc nélkül valósult meg Magyarországon;

a proletárdiktatúra győzelme után hazánkban is megkezdődött a kommunista párt vezetésével a szocializmus építése; a dogmatizmus és revizionizmus leküzdése, majd az ellenforradalom leverése után leraktuk a szocializmus alapjait; létrejöttek a szocialista termelési viszonyok; alapvető társadalmi osztályaink a munkásosztály és a (termelőszövetkezeti) parasztság;

a szocialista gazdasági és társadalmi struktúra kiépítésével párhuzamosan létrejött a szocialista államrendszer, amelynek alapelveit a Magyar Népköztársaság Alkotmánya foglalja magában:

meghatározza az államhatalmi és államigazgatási szervek hatáskörét, továbbá az állampolgárok jogait és kötelességeit;

a szocialista országok nemzetközi politikája a békés egymás mellett élés elvén alapul; politikájukban korunk fő kérdésének, a háború és a béke kérdésének kedvező megoldására irányuló erőfeszítés valósul meg.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Az első világháború és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom (1914–1918)	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
A kapitalizmus általános válságának kezdete. A szocializmus építése a Szovjetunióban. Forradalmak Magyarországon (1918–1939)	kb. 20 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Az ellenforradalmi rendszer Magyarországon (1919–1939)	kb. 11 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
A második világháború (1939–1945)	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
A szocialista világrendszer kialakulása és a kapitalizmus általános válságának elmélyülése (1945–1975)	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Magyarország a szocializmus útján (1945–1975)	kb. 28 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 10 óra)	
Ismétlés, múzeumi óra, helytörténeti óra, összefoglalás	kb. 15 óra
	<hr/> 112 óra

Módszerek

Az új tanterv alapvetően a tanulók ismeretszerző és feldolgozó képességének rendszeres fejlesztésére épít. Ennek érdekében a történelemtanítás módszereit az önálló történelmi gondolkodásra nevelés igényei határozzák meg. Olyan módszereket kell tehát első-

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógia helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

sorban alkalmazni az oktatási folyamatban, amelyek nagymértékben támaszkodnak a tanulók szellemi aktivitására, az érdeklődést fölkeltve és végig ébren tartva fejlesztik a megismerő képességet a jelenségektől az ítéletalkotásig és az akarat-cselekvési készségek kifejléséig vezető úton. Ennek érdekében az általános iskolai történelemtanítás eseményes és elbeszélő módszereiről fokozatosan és tervszerűen át kell térni a differenciáltabb, a magasabbrendű absztrahálásra támaszkodó, a történelemtudomány alapvető módszerével dolgozó műveletekre, természetesen a tanulók életkori fejlettségéből adódó lehetőségek szerint és szinten. A gimnáziumi történelemtanítás folyamatában alkalmazhatjuk az induktív és a deduktív módszereket, azonban mindkettővel a történelmi megismerést és a megismerő képesség fejlődését kívánjuk szolgálni.

A történelemtanítás nem produkálhatja a történelem eredeti jelenségeit mint az elemzés alapját, ezért kénytelen a reprodukálás különböző eszközeivel élni. Különösen fontos a kormegelevenítés: egyes korok és egyes történelmi szituációk valóságának az életrekléte a különböző jellegű korabeli, vagy utólagos írásos, vagy képi dokumentáció alapján. A kormegelevenítéssel ne csupán a feldolgozandó történelmi esemény felidézését akarjuk elérni, hanem a kor hangulatát is igyekezzünk érzékeltetni, hogy a kettővel együtt segítségük elő a valóságnak megfelelő többoldalú megismerést, az értelmi és érzelmi hatások együttes érvényesülését.

A kormegelevenítés igénye helyezi a történelemtanítás módszertanának homlokterébe a sokoldalú szemléletességet. A szemléletesség a történelmet érzékelhetővé teszi a tanítási órán. Direkt módon vagy a tanulók alkotó képzeletére építve megjeleníti, átélhetővé teszi úgy, mint amilyen az a jelenségekkel való közvetlen találkozásokkor. Ez különösen fontos a tanulók érdeklődésének fölkeltése és ébrentartása érdekében. Az érdeklődés serkenti a szellemi aktivitást. Szellemi aktivitás nélkül a tanuló nem résztvevője a megismerési folyamatnak, a megismerési folyamatban való állandó részvétel nélkül pedig nem gyakorolhatja, nem rögzítheti a megismerési módszereket, tehát az új tanterv célkitűzései nem valósulhatnak meg. Ezért az új tanterv alapvető módszertani iránya a szemléletesség, a kormegelevenítés és a tanulói aktivitás.

A történelem különböző jelenségeit, helyzeteit, a múlt valóságának egy-egy darabját a tanulókkal szemléletesen megismertetni csak korszerű eszközök és módszerek birtokában lehet. A történelem a társadalom mozgását kutatja, amely a világ mozgásformáinak legösszetettebbje és legsokrétűbbje. Éltrekléte is hasonló sokrétűséget feltételez. A tanulók érdeklődésének fölkeltése és fenntartása is megkívánja a változatosságot. Amíg a megismerés ismeret-

elméleti útja a tanítás folyamatában elvileg lényegében állandó, addig a megismerés konkrét tárgyainak rendkívüli változatossága a megismertetés konkrét módszereinek nagy változatosságát kívánja meg. Ehhez a módszerek variálására, sokféle történelmi forrásra és forrásmegelevenítő eszközre van szükség. A megelevenítés különböző oldalait az adott konkrét tananyagrészt határozza meg. Mindenképpen arra kell törekedni, hogy a dolgokat egészükben, lényegi teljességükben, sokoldalú összefüggés-rendszerükben mutassuk be; a gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális helyzetek közben megismerhetők legyenek az azokat létrehozó és azokban élő emberek; életviszonyaikkal, gondoljaikkal, gondolkodásmódjukkal, tetteik rugóival.

A történelemtanításnak tehát elsősorban a történelem különböző jellegű forrásait, vagy az azokról készült összeállításokat kell felhasználnia, és ennek érdekében együttműködnie mindazokkal az intézményekkel, ahol a forrás megtalálható, és alkalmaznia mindazokat az eszközöket, amelyből a történelmi jelenség, helyzet felidézhető. Különös jelentősége van a múzeumi, a könyvtári és a levéltári anyag felhasználásának. Vagy ezeket a forrásanyagokat kell bevinni a tanórára, vagy a tanulókat elvinni oda, ahol a forrásokat őrzik és feldolgozzák. A tanulók feltétlen ismerkedjenek meg a történelem emlékeit őrző intézményekkel – múzeumokkal, könyvtárakkal, levéltárakkal –, s azok munkájával. Erre a célra a tanterv külön órakeretet is biztosít. Ahol a helyi lehetőségek megengedik, több anyagrészt sikeres feldolgozása is megoldható múzeumban, könyvtárban, vagy levéltárban. A történelemtanításhoz a legnagyobb segítséget az iskolai szaktanterem, az iskolai könyvtár, a történelmi olvasókönyvek, filmek, diapozitív-sorozatok, képek, fóliák és más taneszközök használata adja. Céltudatos és tervszerű, pedagógiaileg átgondolt alkalmazásuk a történelemtanítás hatékonyságát nagymértékben növelheti.

A történelemtanításnak szükségszerűen figyelembe kell vennie, hogy a tanulók történelmi információik jelentős részét nem az iskolában kapják. A modern tömegkommunikációs eszközök révén a történelem megjelenítésének rendkívül színes, érdekesítő – de nem mindig megbízható – alkotásaival találkozhatnak. A történelemtanításnak elő kell segítenie az iskolai és az iskolán kívüli információk találkozását és szintetizálódását. A tudományos történelmi megismerés módszereinek elsajátíttatásával képessé kell tenni a fiatalokat a sokoldalú érkező információk befogadására, elemzésére, feldolgozására és a helyes ítéletalkotásra.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv
Teljesítménymérő lapok
Történelmi Atlasz

b) *Tanári segédletek*

Történelmi olvasókönyv-sorozat
Tanári kézikönyv
Összefoglaló munkák a hazai és az egyetemes történelem tanításához
Szakfolyóiratok
Idegen szavak és kifejezések szótára
Tantárgyi bibliográfia

Nyomtatott grafikai taneszközök

Történelmi falitérkép-sorozat
Történelmi falikép-sorozat
Fényképek
Reprodukciók

Auditív információhordozók

Hanganyag összeállítások magnószalagon
Hanglemezek
Az Iskolarádió adásai

Vizuális információhordozók

Diapozitív-sorozat
Transzparens-sorozat

Audiovizuális információhordozók

Iskolai történelmi hangosfilmek
Az Iskolatelevízió adásai

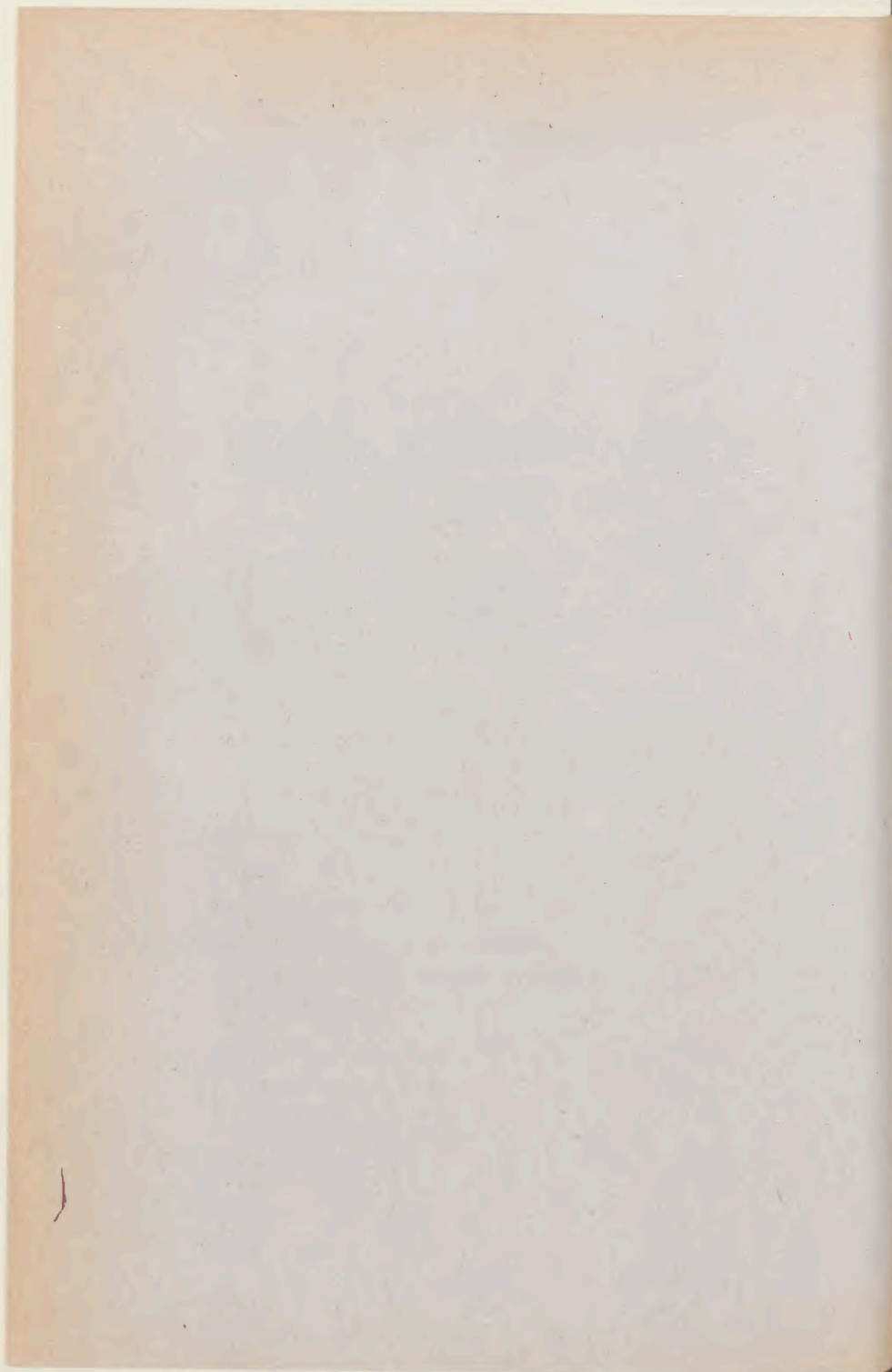
Tanulói manipulációs eszközök

Applikációs sorozat
Időszalag
Modellek, makettek
Tárgyi emlékek
Oktatócsomagok

Világnézetünk alapjai

IV. osztály

Szerkesztette
PAPP ISTVÁN

Cél és feladatok

A tantárgy *célja* a marxizmus-leninizmus alapvető igazságainak a tanulók korábbi tapasztalataira és tanulmányaira támaszkodó elsajátíttatása, annak a meggyőződésnek a kialakítása, illetve megerősítése, hogy korunk fő kérdéseire s az embert közvetlenül érintő „személyes” kérdésekre is csak a marxizmus-leninizmus elvi alapján alakítható ki hiteles válasz. Ezzel a tantárgy a társadalmi haladás, a szocializmus és a béke ügye, szocialista hazánk, a szocialista országok közössége, a nemzetközi munkásosztály, a szabadságukért küzdő népek iránt elkötelezett, dialektikus materialista gondolkodású fiatalok nevelését szolgálja.

A világnézetünk alapjai a középiskolai tantárgyak tartalmából levonható világnézeti-politikai következtetésekre épül. A tantárgy tanítási *feladata*, hogy ezekből kiindulva törekedjék egységes világnépkialakítására; bizonyítsa be, hogy a társadalom és az emberi tudat az anyag fejlődésének eredménye, s hogy bár a társadalom mozgása a tudatos emberi tevékenységen alapul, fejlődését – éppúgy, mint a természet folyamatait – objektív törvények határozzák meg. Tisztázza a tudat társadalmi forrásait és jelentőségét az objektív társadalmi folyamatokban, s mutassa be a tudat objektívalódásának reális feltételeit és korlátait. Ténylegesen is ismertesse a marxista-leninista világnézet legfontosabb témaköreit. Bizonyítsa be a marxizmus-leninizmus tudományos és forradalmi jellegét. Törekedjék arra, hogy a tanulók gondolkodásukban, következtetéseikben és állásfoglalásaikban magukévá tegyék és önállóan is érvényesítsék a dialektikus és történelmi materializmus alapelveit.

A társadalmi folyamatot elsősorban a társadalmi haladás szempontjából és a tudatosság szerepének folyamatos érzékeltetésével vizsgálja. Különös figyelemmel mutassa be és értelmezze a társadalomfejlődés legfontosabb tényezőit, a kapitalizmus és a szocializmus összehasonlítása útján meggyőzően bizonyítsa be a szocializ-

mus magasabbrendűségét. Mindezzel szolgálja a tanulók osztályharcos szemléletének kialakítását és megszilárdítását.

Érje el, hogy a tanulók a társadalmi folyamatokat az egyetemes emberi haladás, a szocializmus szemszögéből értékeljék, és személyes felelősségérzettel aktív részt vállaljanak hazánk szocialista építésében.

A tantárgyakra, az osztályfőnöki órákra, a KISZ-tevékenységre alapozva, a tömegkommunikációs eszközök információit is felhasználva mutassa meg az egyén helyének, szerepének különbözőségét a szocializmus és a kapitalizmus viszonyai között; igazolja, hogy a személyiség sokoldalú fejlődéséhez, az egyén képességeinek maximális kibontakoztatásához a szocializmus természetéből következően egyre növekednek a reális lehetőségek; törekedjék annak érzékeltetésére, hogy a szocializmus éppen közösségi jellegénél fogva minden más társadalomnál jobban biztosítja az egyén szabadságát.

A dialektikus és a történelmi materializmus álláspontjáról cáfolja a leginkább ható antimarxista nézeteket. A jobboldali és az ultrabaloldali, álforradalmi nézetek bírálata során alakítsa a tanulók helyes forradalmi szemléletét, magatartását, segítse őket e káros nézetek elutasításában. Ezzel összefüggésben is fejlessze kritikai érzéküket; ítéletalkotásuk, állásfoglalásuk megbízhatóságát.

A marxista-leninista világnézetnek különösen azokat a vonásait emelje ki, amelyekben legjobban tükröződik ennek az eszmrendszernek a nyitottsága és fejlődőképessége, gyakorlati irányultsága, pártos tudományossága, emberközpontúsága, aktív jellege.

Olyan ismereteket nyújtson és olyan képességeket formáljon, melyek a világnézet önálló továbbfejlesztéséhez szükségesek, és a felsőoktatás világnézeti oktató és nevelő munkájához is alapul szolgálnak.

IV. OSZTÁLY

Évi 56 óra

Tananyag

Bevezetés

(kb. 4 óra)

Törzsszanyag

A világnézet. Tudás és hit. Meggyőződés. Emberi gyakorlat, világnézet és világnézet. A világnézet társadalmi meghatározottsága, pártossága. A világnézet alapkérdése; materialista és idealista világnézet.

Tudomány és világnézet. A világnézet tudományosságának kritériumai. Hogyan alakul az ember világnézete? Az értelmi, az érzelmi tényezők és a tevékenység szerepe a világnézet alakulásában. A meggyőzés.

A marxista-leninista világnézet. Tudományosság és pártosság egysége. A marxista-leninista világnézet a munkásosztály világnézete, a valóság megváltoztatásának eszköze.

Kiegészítő anyag

A világnézet polgári, vallásos és marxista felfogása.

A világnézet és a gondolkodás fejlettsége.

A bizonyítás és a cáfolás követelményei.

Természet és társadalom

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

A természet és a társadalom egysége. A természet mint a társadalom létének feltétele. A természet és a társadalom kölcsönhatása. Természetszemlélet és emberi gyakorlat. A természetkép helye a világnézetben. A természetszemlélet társadalmi meghatározottsága. (A természetszemlélet történeti változásai; az ókori, a középkori és az újkori természetszemlélet fő jellemzői.)

A dialektikus materialista természetfelfogás kialakulása. A mechanika érvényességének korlátai. A dialektikus materialista természetszemlélet elemei a 19. századi természettudományokban. A dialektikus materialista természetszemlélet mint a gyakorlat és a tudományok fejlődésének szükségszerű következménye.

A dialektikus materialista természetszemlélet fő jellemzői. A természeti jelenségek anyagsága és kölcsönös meghatározottsága. A természet folyamatként való felfogása. Fejlődés a természetben.

A természeti törvények. Objektivitásuk, érvényességi határaik. Általános és specifikus természeti törvények.

Társadalomfelfogás és világnézet. A Marx előtti társadalomelméletek idealizmusa. A marxista-leninista társadalomfelfogás tudományossága. Az anyagi élet termelése mint a társadalom tudományos vizsgálatának kiindulópontja.

A társadalmi haladás. A történelmi fejlődés mozgatói. Osztályharc, forradalom. Az erőszak szerepe a társadalmi fejlődésben. Társadalmi haladás és társadalmi törvények.

A társadalmi-gazdasági alakulat. A társadalmi-gazdasági alakulat fő elemei. A társadalom struktúrája; osztályok, rétegek.

A társadalom alapja és felépítménye. A termelőerők és termelési viszonyok. Az alap és a felépítmény kölcsönhatása. A felépítmény elemei, a társadalmi-gazdasági alakulat nem felépítmény-jellegű elemei.

Állam és politika. A jog. Az állam létrejötte, funkciói. Demokrácia és diktatúra. A szocialista és a tőkés állam.

A szocialista társadalom. A történelmi fejlődés törvényszerűségei és az emberi tevékenység. A tudatosság és a szocializmus építése. A szocializmus általános és különös törvényszerűségei. (Belső, történelmi meghatározottsága és nemzetközi feltételei; a szocializmus eredete, a szocializmus és a kapitalizmus együtt létezése.)

Polgári társadalomelméletek. A társadalmi törvények, a társadalom fejlődésének tagadása. A technika szerepének túlbecsülése, a technicizmus szélsőséges megnyilvánulásai.

A szocializmus és a kapitalizmus lényegi különbségének tagadása: a konvergencia-elmélet. A kapitalizmus formaváltozásainak célja és lényege. (Monopolkapitalizmus, állammonopolista kapitalizmus.)

Harc a társadalmi haladásért. Mai helyzet és távlatok. Békés egymás mellett élés. A „harmadik világ”.

Kiegészítő anyag

A kísérlet és a matematikai leírás összekapcsolása mint a modern természettudomány megismerési módszere.

A Laplace-féle mechanikus (egy-egyértelmű) és a dialektikus determinizmus.

A természettudományok és a dialektikus materialista természetfelfogás kölcsönhatása. A természettudományok fejlődése napjainkban; az eredmények világnézeti értelmezése.

Az állam „elhalása”.

Tudományosság és politika.

Forradalmiság és lázadás. Az „újbaloldal”.

Általános és szakműveltség.

A társadalmi felemelkedés útja a gyarmati sorból felszabadult országokban.

A természet és a társadalom egyensúlyának biztosítása a társadalom fennmaradásának feltétele. A természetátalakítás veszélyei.

A marxista-leninista világnézet alapja a dialektikus és a történelmi materializmus

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

Lét és tudat. A világnézet alapkérdésének dialektikus materialista megoldása. A materialista monizmus; a materializmus és a dialektika egysége.

Az anyag. Az anyag filozófiai fogalma, az anyagság ismérvei: objektivitás, önmozgás, megismerhetőség. A természet és a társadalom anyagságának egyező és sajátos vonásai.

Anyag és mozgás. A mozgás filozófiai fogalma. A kölcsönhatás. Mozgásformák és struktúrák összefüggése. Mozgás és nyugalom. A mozgás az anyag létezési módja.

A valóság legáltalánosabb törvényei. A törvény. A természeti és a társadalmi törvények hasonlósága és különbözősége.

A dialektika alaptörvényei: a mennyiségi változások átcsapása minőségi változásokba; az ellentétek egysége és harca; a tagadás tagadása. A fejlődés.

A tudat. A tudat anyagi meghatározottsága (származása, tükrözésjellege). A tudat társadalmisága. Társadalmi és egyéni tudat. A tudat viszonylagos önállósága, aktivitása.

Társadalmi tudatformák. Politika és jog; tudomány és művészet; erkölcs, filozófia, vallás.

A világ anyagi egysége. A világ struktúrája, egyetemes összefüggései. A világ végtelensége.

A világ megismerhetősége. Megismerés és gyakorlat. Köznapi és tudományos megismerés; a művészi megismerés sajátosságai. Ismereteink megbízhatósága, az igazság. A gyakorlat mint az igazság kritériuma. A megismerés történetisége.

A materializmus és az idealizmus harca korunkban. Az idealizmus mai formái. A neopozitívizmus és a neotomizmus. Az egzisztencializmus.

A marxizmus és a vallás. A vallás mai formái és a marxista valláskritika. A vallás és az egyházak szocialista társadalmunkban.

Kiegészítő anyag

Mennyiség, minőség, mérték. (Természeti és társadalmi, történelmi példák elemzése.) A folyamatok iránya.

A világ végtelenségének kérdése. (Éntrópia-tétel, a világegyetem tágulása.)

A világnézeti harc és a fejlett szocializmus építése.

Objektív és szubjektív dialektika.

Véletlen és szükségszerű. A törvények tendencijellege.

Köznapi és elméleti tudat.

Jelenség és lényeg.

A konkrétéhoz való felemelkedés a valóság sokoldalú megismerésének egyedül helyes módja. (Érzéki konkrét – absztrakt – gondolati konkrét.)

Relatív és abszolút igazság.

Művészet és objektív valóság.

A művészet és a tudomány kölcsönhatása.

Az idealizmus gyökerei korunkban.

Modernizálási törekvések a mai keresztény egyházakban. A valóság szerepe a szocializmusban.

Az egyén és a társadalom

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

Az ember társadalmi lényege. Az ember mint a társadalmi viszonyok hordozója. Egyén, egyéniség, személyiség. A személyiség meghatározottsága. Szükséglet, érdek, tevékenység. Tevékenység és képességek. A tudatos tevékenység mint az egyén és a társadalom érdeke. A tudatos tevékenység helye, szerepe és lehetőségei a szocializmusban.

A munka mint az emberi viszonyok alapformája és meghatározója. A munkatevékenység hatása a személyiség fejlődésére. A munka jellege a szocializmusban és a kapitalizmusban.

A megismerő tevékenység. Érzéki és racionális megismerés. A tapasztalat és a gondolkodás viszonya. Egyéni és társadalmi tapasztalat. Az elvont gondolkodás mint a lényeg megismerésének eszköze.

A tevékenység társadalmi szabályozói. A politika, a jog, az erkölcs; szerepük és viszonyuk.

Az erkölcs. Az erkölcs társadalmi (osztálytársadalmakban osztály-) meghatározottsága. A szocialista erkölcs kialakulása. A munka, a kollektivizmus és a humanizmus elve.

Erkölcsei felelősség. A tettek erkölcsi megítélése. Szándék és következmény. Szabad akarat és determináció a szocializmusban.

Az egyén mindenoldalú fejlődése; egyén és közösség. A mindenoldalú fejlődés korszerű értelmezése. A képességek kibontakoztatásának lehetőségei és korlátai a szocializmusban. A közösség és az egyén fejlődésének kölcsönössége. Célok és eszközök. Kollektivizmus, individualizmus, szocialista hazafiság.

Az egyén a kommunista társadalomban. Szabadság és szükség-szerűség találkozása. Az egyén mindenoldalú fejlődésének megvalósulása. A kommunista erkölcs. A fejlett szocializmust építő ember kommunista magatartásvonásai.

Kiegészítő anyag

A munka elidegenülése; az elidegenülés megszüntetésének lehetőségei és tendenciái.

A munka elidegenülése mint az ember elidegenülése önmagától.

Mitoszok születése korunkban.

Az empirizmus és a racionalizmus egyoldalúságának kritikája.

Gondolkodási műveletek. Az indukció és a dedukció egysége.

Képességek, érdeklődés, jellem, magatartás.

Érzékelés, észlelés, emlékezet, képzelet, gondolkodás.

A személyiség dinamikája és struktúrája.

Érdekek és értékek.

Eszmények és életecélok. Eszmények, életecélok, tudatos tevékenység; kölcsönhatásuk. Reális célok és illúziók.

Követelmények

A) Ismerjék a tanulók a következő fogalmakat és alapvető összefüggéseket:

1. A fogalmakat a következő kategóriákba soroljuk. Köznapi-nak nevezzük a spontán módon született, ezért rendszeren kívüli és nem tudatosult fogalmakat. A tudományos fogalmak az ismeretek meghatározott rendszerének elsajátítása során alakultak ki: valódi tartalmuk rendszerben, más fogalmakkal való kapcsolatukban bontakozik ki.

A szaktárgyi fogalmak is tudományos fogalmak, csak egymással való kapcsolatuk rendszere nem feltétlenül vetülete a megfelelő szaktudományos rendszernek.

A filozófiai fogalmak is tudományos fogalmak, de a szaktudománynál átfogóbb, teljesebb rendszerben léteznek. A szaktárgyi fogalmak értelmezésének meghaladása a mi esetünkben tehát azt jelenti, hogy az illető fogalom közelítsen a filozófiai fogalmi rendszerhez.

a) Csak a köznapi értelmezés meghaladását tüzzük ki a következő fogalmak esetében: érdek, jog, erkölcs, visszatükrözés, igazság, érzékelés, észlelés, képzet, fogalom, tevékenység, adottság, képesség, egyén, egyéniség, személyiség, szabadság.

o) A szaktárgyi értelmezést elegendőnek tekintjük: társadalom, termelési mód, termelőerők, termelési viszonyok, társadalmi-gazdasági alakulat, társadalmi haladás, osztályharc, forradalom, politika, nyelv, beszéd.

c) A szaktárgyi értelmezés meghaladása szükséges: természet, anyag, mozgás, kölcsönhatás, struktúra, átalakulás, fejlődés, meghatározottság, dialektika, metafizika, törvény, minőség, gyakorlat, megismerés, tapasztalat, gondolkodás, szükséglet, munka, világnézet, ideológia, vallás, materializmus, idealizmus, osztály, réteg, kapitalizmus, szocializmus, kommunizmus, állam.

2. Alapvető összefüggések, illetve törvények

a) Bővítendő összefüggések, illetve törvények:

Az emberi gyakorlat és a világkép összefüggése.

Az ember és a természet viszonya.

A termelési-társadalmi szükségletek és a tudomány fejlődése.

A termelési mód két oldalának (termelőerők, termelési viszonyok) kölcsönhatása.

Az alap és felépítmény kölcsönhatása.

A békés egymás mellett élés: osztályharc új feltételek között.

A társadalmi forradalom és az osztályok tudatossága.

b) Új összefüggések, illetve törvények:

Az anyag és mozgás elválaszthatatlansága.

Az ellentétek egységének és harcának törvénye.

A tagadás tagadása.

A mennyiségi változások átcsapása minőségi változásokba.

Egyetemes, általános és specifikus törvények.

Az anyag és tudat viszonya.

A megismerés törvényei. A megismerés és a gyakorlat kapcsolata.

A gondolkodás törvényei.

A dialektikus determinizmus elve.

A természeti és a társadalmi törvények és a dialektika törvényeinek viszonya.

Szükséglet, érdek és tevékenység összefüggése.

A mai társadalomelméletek és az objektív társadalmi körülmények viszonya.

A jobboldali és az ultrabaloldali nézetek szükségszerű találkozására.

A munka mint az ember természettel való anyagcseréjének közvetítője és szabályozója.

A munka során az ember megváltoztatja a természetet és önmagát.

A munka az emberek közti viszonyok alapformája.

Az ember jelleme, képességei tevékenységben fejlődnek.

Az egyén társadalmi meghatározottsága és szabadsága.

A szocialista közösség az egyén kifejlődésének segítője.

Az ember világnézetének, jellemének és magatartásának viszonya.

Az eszmények társadalmi-történeti meghatározottsága.

Az idealizmus mai irányzatainak társadalmi meghatározottsága.

A tanuló ismerje fel és példákkal értelmezni tudja, illetve ismert jelenségek magyarázatában alkalmazni tudja az alapvető összefüggéseket.

A legáltalánosabb összefüggések és törvények (a dialektika alaptörvényei) esetében elegendő, ha tanuló a valóság különböző jelenségeiben, folyamataiban felismeri azokat.

B) Azokra a *gondolkodási műveletekre* vonatkozó követelmények, melyek feltétlenül szükségesek a helyes világnézeti, politikai, erkölcsi ítéletalkotáshoz, döntéshez, illetve a világnézet és magatartás tudatos alakításához:

a tapasztalt, illetve megismert tények, jelenségek világnézeti, politikai vonásainak *elemzése*, és ehhez szorosan kapcsolódva a tény-, illetve jelenségsoport lényeges vonásainak feltárása; világnézeti, politikai szempontú *szintézis* végrehajtása;

tudjon a tanuló *különbségeket* és *azonosságokat* megállapítani világnézeti, politikai szempontból lényeges és esetleges tapasztalatok, illetve ismeretek között;

ismerje fel a megismert jelenségek között és a jelenségekben a könnyebben feltárható ok-okozati, szükségszerű és véletlen kapcsolatokat, a rész és egész viszonyát, illetve a mellérendelést és alárendelést;

tudjon világnézeti, politikai *általánosítást* végezni (elegendő és lényeges tény, konkrét adat, tapasztalat, ismeret alapján; törvények, összefüggések megfogalmazása; törvények és fogalmak hierarchiája: egyetemes, általános és specifikus törvények, illetve szaktudományi és filozófiai fogalmak);

legyen képes általános érvényű, világnézeti jellegű tételek, megállapítások ismeretében a tanult konkrét jelenségeket *besorolni*, illetve ezeket a világnézeti jellegű általános tételeket, fogalmakat stb. egyszerűbb esetekben konkrét jelenségekre is alkalmazni;

bizonyításában és következtetéseiben érvényesüljön a megkövetelhető logikai szigorúság;

legyen képes a felmerülő kérdések többoldalú megközelítésére és a dialektikus ellentmondások megértésére;

törekedjék arra, hogy a jelenségeket folyamatukban, más jelenségekkel való kapcsolatukban vizsgálja.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELSZTÁSA*

Bevezetés	kb. 4 óra
(Ebből kiegészítő anyag 1 óra)	
Természet és társadalom	kb. 15 óra
(Ebből kiegészítő anyag 3 óra)	
A marxista-leninista világnézet alapja a dialektikus és a történelmi materializmus	kb. 18 óra
(Ebből kiegészítő anyag 4 óra)	
Az egyén és a társadalom	kb. 15 óra
(Ebből kiegészítő anyag 4 óra)	
Rendszerezésre	kb. 4 óra
	<hr/>
	56 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bának. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatóak.

Módszerek

A világnézetünk alapjai oktatásában különös jelentősége van a tanulók önálló ismeretszerzésének, az alkotó és meggyőző vitáknak és elemzéseknek. Minden módszer helyes tehát, amely elvezet a dolgok jobb megértéséhez, a meggyőződés és a cselekvési akarat, cselekvőképesség kialakításához és növeléséhez.

Az aktivitás ebben a tantárgyban elsősorban az önálló feladatmegoldó-képesség színvonalát növeli. Ezért szükséges, hogy a tanulói munkát a tananyag tanórai feldolgozásában *igényeljük, megfelelő szerephez juttassuk és elismerjük*. Erősítsük meg a tanulóknál azt a meggyőződést, hogy érdemes erőfeszítéseket tenniük, egyéni munkájuk révén fontos problémák megoldásának birtokába jutnak.

A) A tanulók kollektív és egyéni munkáltatását és ezzel képességeik fejlődését leginkább a megbeszélésre és a tanulói vitára épülő órák biztosítják.

1. A *megbeszélés* és a vita egyaránt *problémamegoldásra* irányul. A megbeszélésben azonban a problémákat a tanár a megoldás logikai menete alapján szakaszokra bontja, és *részfeladatok meghatározott sorrendjével* vezeti el a tanulókat a *felismerés, az értelmezés, az alkalmazás* vagy a *következtetés* szintjére. A megbeszélésre épülő órát nem annyira a nézetek megütközése, mint inkább a világnézet körébe tartozó problémák szisztematikus megoldásának megtanítása jellemzi. A megbeszélésre épülő órák jó alkalmat nyújtanak a *gondolkodás* bizonyos logikai szabályainak gyakoroltatására, fejlesztésére is.

Ügyelnünk kell arra, hogy következtetéseink igazságát a valósággal ellenőrizzük, és hogy gyakorlati használhatóságukat világgossá tegyük.

A megbeszélés megtervezésekor elsősorban témában (és nem órában) célszerű gondolkodni. Mindenekelőtt azoknak a fogalmaknak, összefüggéseknek szenteljük a figyelmet, amelyek az egyes tantervi egységekben alapvetőek. A nagyobb témakörök rendszerezése különösképpen igényli a beható megbeszélést.

2. A *tanulói vitákban* a problémák megoldását a tanulók önálló gondolkodásától várjuk. Az ilyen óra mindig problémafelvető: a megoldandó probléma világos exponálásából, problematikus jellegének megértetéséből indul ki. Itt a különböző megoldások, fel fogások lehetőségét nyitva hagyjuk, s az expozíció nyomán kiala-

külö nézetek megütőkötése révén, saját felismeréseik útján juttatjuk el a tanulókat a helyes megoldáshoz. A tanári vezetésnek a vita folyamán két követelményt kell teljesítenie: biztosítania kell, hogy az egyéni véleményekben meglevő és a vélemények közötti ellentmondások ne sikkadjanak el, s ha szükséges, kérdésekkel segítse a tanulókat ezek kiküszöbölésében, másrészt ügyelnie kell arra, hogy mindig a *lényegi megoldás bontakozzék ki*.

A vita során felmerülő nézetek, álláspontok, érvek az alakulóban levő meggyőződés ellentmondásait is tükrözik; a tanulói vita révén a *meggyőződés ellentmondásainak* kiküszöböléséhez, az egységes marxista meggyőződést erősítő felismerésekhez juttathatjuk el a tanulókat.

A tanulói vita eredményessége nagyrészt attól függ, hogy a korábbi megbeszélések során mennyire sikerült az összefüggésekben való gondolkodást és a fogalmak biztos kezelését kialakítani a tanulóknak.

Új problémakör feldolgozásának kezdetén csak akkor célszerű tanulói vitát szervezni, ha a tanulók az adott témában más forrásokból már rendelkeznek kellő tájékozottsággal. Eredményes kimenetelre számíthatunk az összefoglalások alkalmával is, hiszen a világnézeti és politikai tekintetben számottevő problémák általában széleskörű összefüggésrendszerek csomópontjaiban vannak, tehát áttekintést, mérlegelést tesznek szükségessé.

A megbeszélés és a vita nem különíthető el mereven, a szükségesség és a lehetőség szerint egymással kombinálva is alkalmazzuk őket, ha ez mutatkozik célszerűnek. Mint kiegészítő módszerre szükség van természetesen a tanári *magyarázatra* is. Ez azonban egyetlen órán se legyen kizárólagos, sohase ragadjon a tankönyvi szöveghez, hanem a lényeges részletekre vonatkozzék, vagy olyan áttekintést adjon, amelyhez másként a tanulók nem férnek hozzá.

B) Az aktivitás céltudatos fejlesztése megköveteli, hogy a *tanulók munkáját* – a témakörök feldolgozásának megtervezésekor – *előkészítsük*.

1. Először is meg kell vizsgálni az elvégzendő téma, a vele kapcsolatos cél és feladatok, valamint a sikeres feldolgozáshoz szükséges aktivitás biztosításának módjait.

a) Meg kell fontolnunk, hogy célkitűzéseinknek megfelelően mely feladatokat célszerű a téma feldolgozásához előzetesen megoldani.

Lehetnek előzetes megoldás tárgyai olyan feladatok is, amelyek irodalomfeldolgozást, anyaggyűjtést igényelnek, de ezek megoldásának gondolatmenete viszonylag egyszerű, a tanulók számára önállóan is bejárható, követhető legyen.

b) Olyan feladatokat, amelyek az osztály többsége számára *ismeretlenek*, a világnézet alakulása szempontjából *fontos elemet* tartalmaznak, vagy alapvető *világnézeti következtetésre* irányulnak, új anyag esetében csak a tanítási órán tűzzük ki. Lehetőleg úgy alakítsuk az óra (a téma) feldolgozásának menetét, hogy az előzetes feladatok készen hozott tanulói megoldásai, gondolatmenetei, illetve kollektív kiigazításuk elvezessen az óra (téma) célját reprezentáló feladatok *közös megfogalmazásához és közös megoldásához*.

2. Körültekintően kell mérlegelnünk, hogy kire, illetve kikre bízunk a kiválasztott feladatok megoldását.

Vegyük figyelembe, hogy a világnézeti problémákhoz mindenki elsősorban *saját érdeklődési köre felől* közeledik. Ezért az ésszerűség és a lehetőségek határain belül a tanulók érdeklődési irányaihoz is igazodnunk kell.

A problémamegoldási készség fejlesztése érdekében fontos tisztázunk a tanulók munkáltatásának kereteit is. Az egyéni és a közös foglalkoztatást felváltva, illetve kombinálva eredményesen alkalmazhatjuk.

A *csoportmunkát* jelentőségének megfelelően általában jóval nagyobb szerephez kell juttatnunk.

Tantárgyunk a szemléltetés változatos eszközeit és módjait igényli: jól hasznosíthatók a sematikus ábrák (ezekkel az általános filozófiai részek tanításakor bánjunk óvatosan), grafikonok, statisztikai adatok; a marxizmus klasszikusainak műveiből vagy szép-irodalmi munkákból vett rövid szemelvények; újságcikkek; elemzésre, bírálatra alkalmas idézetek.

Tantárgyunk a szemléltetés két egymást kiegészítő típusát foglalja magában: az egyik a legfontosabb átfogó összefüggésekhez vezető fontosabb *részproblémák* megoldásához nyújt szemléletes anyagot – ilyen anyagot az olvasókönyv és a tankönyv is tartalmaz –, a másik az *átfogó összefüggések* megértéséhez, elemzéséhez, alkalmazásához nyújt segítséget. Ilyen típusú szemléltető anyag főleg a tankönyvben szerepel.

A tankönyvet és az olvasókönyvet a tanulók tanórai munkájában is munkaeszközként kell használni.

Taneshközök

Nyomtatott taneshközök

- a) *Tanulói segédletek*
 - Tankönyv
 - Olvasókönyv
- b) *Tanári segédletek*
 - Szemelvénygyűjtemény
 - Nevelői kézikönyvek
 - Lexikonok
 - Szakkönyvek
 - Folyóiratok

Nyomtatott grafikai taneshközök

- Falitáblák
- Képek

Vizuális információhordozók

- Diaképsorozatok
- Pergófilmek
- Faliképek

Auditív információhordozók

- Hanglemezek, hangszalagok

Audióvizuális információhordozók

- Hangosfilmek
- Az Iskolarádió és az Iskolatelevízió adásai

Nevelői demonstrációs eszközök

- Modellek
- Applikációs tábla és felszerelés

Orosz nyelv

I—IV. osztály

Szerkesztette
PAÁL LÁSZLÓ

Cél és feladatok

Az orosz nyelv gimnáziumi tanításának *célja*, hogy a tantárgy sajátos eszközeivel járuljon hozzá a tanuló személyiségének sokoldalú fejlesztéséhez, a Szovjetunió népei iránti barátság elmélyítéséhez, a szocialista hazafiság és az internacionalizmus szellemében való neveléshez.

Az orosz nyelv oktatása

az általános iskolai orosz nyelvoktatásra építve fejlessze tovább a tanulók orosz nyelvi tudását, mint a nemzetközi kommunikáció eszközt;

adjon betekintést a Szovjetunió népeinek kultúrájába, történetébe, szokásaiba, az ország társadalmi és politikai életébe, ezzel is segítve a nemzetközi megértést, a népek barátságának elmélyítését;

az orosz nyelvoktatás is járuljon hozzá a tanulók logikus gondolkodásának, problémamegoldó képességének, általános nyelvi kultúrájának fejlesztéséhez.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár *feladatai*:

Az orosz *nyelvi nevelés* a gimnázium minden tantárgyra és tantárgyon kívüli területre kiterjedő egységes és összehangolt nevelőmunkájának szerves része. Az orosz nyelv oktatásának különös jelentősége és feladata van a tanulók erkölcsi-világnézeti és esztétikai nevelésében. A szaktanár feladata, hogy megértesse az orosz nyelv tanulásának jelentőségét, hangsúlyozva annak egyéni és társadalmi szükségességét. A Szovjetunióval, a szocialista országokkal egyre szorosabbra fonódó politikai, gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolataink, a fejlődő idegenforgalom, az orosz nyelv növekvő világjelentősége (az ENSZ, UNESCO, KGST egyik hivatalos nyelve) szükségessé teszi a nyelv elsajátítását. Az orosz nyelv, a klasszikus orosz és a haladó szovjet kultúra, az épülő kommuniz-

mus országának nyelve, ismerete az egész világon, de különösen a szocialista országokban fontos.

A *kommunikatív-gyakorlati feladatok* a tantervben meghatározott nyelvi anyag keretei között kell elvégezni, a szóbeliség előbbségének megtartása mellett arányosan fejlesztve a tanulók nyelvi készségeit: a beszéd és az írott szöveg megértését, a beszéd-készséget.

A *nyelvi készségek fejlesztése* érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási feladatokat oroszról-magyarra és magyarról-oroszra.

Képessé kell tenni a tanulót arra, hogy orosz nyelvi ismereteit, jártasságait, képességeit iskolai tanulmányainak befejezése után céltudatosan továbbfejlesztthesse, felhasználhassa általános és szakmai műveltségének elmélyítésére, korszerűsítésére, képes legyen élni a nyelvi önképzés különböző lehetőségeivel (magnetofon-, rádió-, televízió-, nyelvleckék, önálló olvasás stb.).

A gyakorlati feladatok megvalósítására az általános iskolai 1000 szavas szókincsre építve újabb 1000 produktíve (szóban és írásban, az alkalmazás szintjén) és 400 receptíve (csak a megértés szintjén) elsajátítandó lexikai egységet kell megtanítani az osztályokra lebontott témák alapján.

Az egyes témaköröktől, szituációktól függetlenül a beszélők kifejezhetik szándékaikat, állásfoglalásukat. A beszédszándékok (beszédintenciók) kifejezése nyelvtani eszközökkel vagy állandósult beszédfordulatokkal történik. A tanterv a beszédszándékokat nem bontja osztályokra, mivel azonos témához nagyon eltérő beszédszándékok kapcsolhatók, ugyanazon beszédszándék pedig több, különböző témakörben is kifejthető. A négy év folyamán az alábbi beszédszándékokat kell elsajátítani:

a társadalmi kapcsolatokra vonatkozó beszédszándékok (üdvözlés, bemutatás, bemutatkozás, megszólítás, köszönetmondás, megelégedés, hála és elismerés kifejezése, bocsánatkérés, meghívás, engedélykérés);

közlés és állásfoglalás kifejezése (tény közlése és rákérdezés; útbaigazítás, helyeslés és ellentmondás, vélemény és szándék kinyilvánítása);

érzelmek és hangulatok kifejezése (öröm, bánat, aggodalom, meglepetés, együttérzés, tetszés, nemtetszés kinyilvánítása);

felszólító jellegű beszédszándékok (kérés, figyelmeztetés, utasítás, tiltás kifejezése).

A *művelődési, művelési feladatok* az ország életét, történetét, kultúráját bemutató, a tanulók életkori sajátosságainak, fejlettségi

szintjének megfelelő érdekes és értékes, a marxista világnézet formálására és beszéd tanítására alkalmas szövegek alapján valósítjuk meg.

A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, hogy a tanulók országismeretét is gyarapítsák (pl. városnézés Moszkvában, Leningrádban; látogatás a Tretyakov képtárban).

Sajátíttassuk el a helyes nyelvi magatartásformákat is.

A szépirodalmi szemelvények feldolgozásával ébresszünk kedvet a tanulóknak további művek vagy a teljes művek megismerésére eredetiben, vagy (esetleg) magyar fordításban.

Lehetőleg mutassunk be orosz és szovjet képzőművészeti alkotásokat, zeneműveket (pl. Repin, Glinka, Csajkovszkij).

A tanulók művelésére, országismeretük bővítésére használjuk fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, diákkör, klubdéltán, orosz nyelvű műsoros estek, a rádió, televízió orosz nyelvű adásai, nyelvleckéi stb.).

I. OSZTÁLY

Évi 128 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

Az általános iskolában tanult 1000 + 300 új lexikai egység produktív és 50 lexikai egység receptív elsajátítása.

A szókincs témái

A társadalmi érintkezésben, a mindennapi beszédhelyzetekben használt beszédfordulatok és magatartásformák;
az iskola (régie és új tantárgyak a gimnáziumban, iskolai klub, diákkörök);
diáklevelezés;
egészség, betegség; rendelőintézetben, kórházban;
sport, kirándulás, táborelet;
utazás a Szovjetunióba; utazás vonaton és repülőgépen;
Moszkva; városnézés;

szállodában;
operában, moziban;
bevásárlás;
egy irodalmi szemelvény.

Nyelvtan

Az általános iskolában tanult hangtani és hanglejtési ismeretek gyakorlása, bővítése.

Az általános iskolában tanult főnév- és igeragozás alaptípusainak ismétlése, megszilárdítása, a melléknévragozás alkalmazási szintre való emelése.

A főnévvé vált melléknevek ragozása.

A birtokos névmások ragozási rendszere és használata. A *своѣ* névmás.

A vonatkozó névmás.

A melléknévből képzett határozószó.

A folyamatos és befejezett szemléletű igék.

A feltételes mód képzése.

A tanult nyelvtani ismeretek felhasználása az egyszerű és összetett mondatokban.

A birtoklás kifejezése.

A hely- és időhatározó kifejezése a *в* és a *на* előjárószóval. Eltérések a magyar nyelvi használattól.

Az irányhármasság.

A feltételes mellékmondat.

A tagadó mondatok.

Kiegészítő anyag

A magyar és a szovjet középiskola.

Olimpiai játékok.

Irodalmi szemelvények.

Versek, dalok, anekdoták.

A kiegészítő anyagban előforduló, a törzsanyagban nem tanult ismeretlen szavak, kifejezések nem terhelik a törzsanyag szónormáját.

A nem tanult nyelvtani alakokat, nyelvi szerkezeteket lexikailag kell kezelni.

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers és 1-2 dal.

A tanév folyamán 4 iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszéd, beszédértés

A tanuló

értse meg a tanár óravezetéssel kapcsolatos utasításait, közléseit, kérdéseit és tudjon azokra válaszolni;

értsen meg egyszerűbb orosz beszédet, rövid elbeszélést, felolvasott vagy orosz szanyelvi kiejtéssel magnetofonról elhangzott szöveget, ha

az ismeretlen szavakat nem tartalmaz.

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad,
a szokott beszédtempónál valamivel lassúbb;

tudja annak tartalmát magyar, illetve orosz nyelven összefoglalni;

tudjon a törzsanyagba tartozó lexikai témákat feldolgozó tankönyvi szövegekhez – az azokat illusztráló diafilmek, összefüggő képsorok, tematikus képek alapján is – a tanult produktív szókincs felhasználásával kérdéseket feltenni, tanulóársai és a tanár által feltett kérdésekre válaszolni;

tudjon röviden oroszul beszámolni személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről.

Olvasás, fordítás

A tanuló

tudja érthető kiejtéssel folyamatosan elolvasni, megérteni és lefordítani a törzsanyagként feldolgozott tankönyvi szövegeket; kiejtése, hanglejtése az orosz köznyelvi normától a magyar nyelvűek számára nehéz pontokon térhet el, de nem az érthetőség rovására;

értse meg néma olvasással a törzsanyagra épülő, fel nem dolgozott, 8–10 soros szintetikus olvasásra szánt szöveg tartalmát és tudjon róla magyar nyelvű összefoglalást adni;

értsen meg és fordítson le szótár segítségével a nyelvtani anyag alapján összeállított, néhány ismeretlen szót is tartalmazó 6–8 soros szöveget.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudjon írásban is feltenni kérdéseket a feldolgozott témákhoz; válaszoljon írásban a feldolgozott témakörökkel kapcsolatos kérdésekre;

vázlat vagy megadott kérdések alapján foglalja össze a feldolgozott olvasmányok tartalmát;

tudjon a tanult tárgykörökön belül szótár segítségével orosz nyelvű levelet írni;

tudja helyesen leírni a tananyag alapján összeállított és tollba mondott szöveget.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 80 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 40 óra
Dolgoztatásra, javításra	8 óra
	<hr/>
	128 óra

II. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 új lexikai egység produktív és 50 lexikai egység receptív elsajátítása.

A szókincs témái

A társadalmi érintkezésben használt beszédfordulatok, a nyelvi magatartásformák (nyelvi etikett) további bővítése;

a Szovjetunió szép tájai;

Leningrád alapítása, nevezetességei;

Leningrád, a hős város;

idegenvezetés;

közlekedés;

a városi és falusi élet;

foglalkozások;

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

az emberi külső;
ünnepek;
orosz szokások és tradíciók;
időjárás, éghajlat;
az idő kifejezése;
egy irodalmi szemelvény.

Nyelvtan

A fontosabb főnévragozási eltérések; személynevek, családnevek ragozása.

A melléknév rövid alakja.

A melléknév fokozása.

A határozószó fokozása.

A tőszámnevek ragozása (R)*.

A mutató névmások.

A *весь, каждый* névmások; a névmások összefoglalása.

A felszólító mód egyszerű és körülírt formáinak képzése és használata.

A tanult nyelvtani ismeretek felhasználása az egyszerű és összetett mondatokban, különösen:

A hasonlító szerkezet.

A mennyiség kifejezése számneves, tulajdonságjelzős szókapcsolatokban.

A melléknév rövid alakja mint az állítmány névszói része.

A *чтобы* használata.

Kiegészítő anyag

Látogatás egy szovjet gyárban.

Szovjet üdülőhelyek.

Irodalmi szemelvények.

Versek, anekdoták, dalok.

A kiegészítő anyag új szavai a törzsanyag szónormáját nem terhelik.

A kiegészítő anyagban előforduló, a törzsanyagban nem tanult nyelvtani alakokat lexikailag kell kezelni.

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers és 1–2 dal.

A tanév folyamán 3 dolgozat írása kötelező.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Követelmények

Beszéd, beszédértés

A tanuló

értsen meg a feldolgozott lexikai tematika keretében a tanult törzsanyag alapján összeállított, de egy-két ismeretlen szót is tartalmazó rövidebb beszédet, elbeszélést, felolvasott vagy magnetofonról orosz anyanyelvűek kiejtésében elhangzott, egy-két ismeretlen szót is tartalmazó szöveget, ha az ismeretlen szavak jelentése a szövegösszefüggésből könnyen érthető; tudja a szöveg tartalmát oroszul összefoglalni;

folytasson beszélgetést a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókincssel megközelíthető témákról;

irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket orosz nyelven;

alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat;

kérdés-felelet formában írjon le képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat.

Olvasás, fordítás

A tanuló

tudja elolvasni, megérteni és magyarosan lefordítani a törzsanyagként feldolgozott tankönyvi szövegeket;

néma olvasás alapján segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze 10–15 soros olyan orosz szöveget, amely a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető 2–3 ismeretlen szót tartalmaz;

tudjon helyes kiejtéssel, folyamatosan olvasni, megérteni – szótár segítségével –, helyes magyarsággal lefordítani néhány ismeretlen szót is tartalmazó 10–12 soros szöveget;

néma olvasás alapján szótár segítségével tartalmilag értsen meg 10–15 soros, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a feldolgozott olvasmányok tartalmáról vázlatot, illetve rövid írásbeli összefoglalást;

írjon ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű orosz nyelvű levelet az orosz nyelvterületen szokásos formában.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 új lexikai egység produktív és 150 új lexikai egység receptív elsajátítása.

A szókincs témái

Képek a Szovjetunió történetéből (Nagy Péter, az 1812-es háború, a dekabristák);

Lenin és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom;

a Szovjetunió térképe előtt;

a kommunizmus hatalmas építkezései (pl. BAM);

a szövetséges köztársaságok;

a szovjet nép mai életéből;

kiállításon, képtárban, múzeumban (Tretyakov képtár, Ermitázs);

hangversenyen, operában; az orosz zene kiemelkedő képviselői; színházban;

az orosz irodalom kiemelkedő képviselői: Puskin, Tolsztoj,

Csehov;

könyvtárban;

szovjet vendégek kalauzolása Magyarországon (Budapest nevezetességei, hazánk legszebb tájai; a szocializmus építésének eredményei).

* A megjelölt óraszámok keretjellegek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Nyelvtan

Folyamatos igékből befejezett, befejezett igékből folyamatos igék képzése (R) *.

Gyakrabban használt mozgást jelentő igék képzése.

A melléknévi igenév.

A határozói igenév.

Igeneves szerkezetek, átalakításuk mellékmondatokká.

Szenvedő szerkezet.

A szükségesség, lehetőség leggyakoribb kifejezéseinek összefoglalása.

Az alany és állítmány egyezésének sajátos esetei.

A magyartól eltérő esethasználatok összefoglalása.

A jelzős szerkezetek (a jelző kifejezése a jelzett szó után álló főnévvel vagy szókapcsolattal) (R).

Főnévi igeneves szerkezetek.

Függő beszéd.

Kiegészítő anyag

Orosz tudósok, művészek (pl. Lomonoszov, Repin, Saljapin).

A szövetséges köztársaságok életéből.

A szabadidő eltöltése.

Irodalmi szemelvények.

Versek, dalok.

A kiegészítő anyag új szavai a törzsanyag szónormáját nem terhelik.

Az előforduló és a törzsanyagban nem tanult nyelvtani alakokat, nyelvi szerkezeteket lexikailag kell kezelni.

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers és 1–2 dal.

A tanév folyamán 3 dolgozat írása kötelező.

Követelmények

Beszéd, beszédértés

A tanuló

értse meg a tantervi témákkal és a mindennapi élet témáival kapcsolatban elhangzó beszédet, elbeszélést, felolvasott vagy magnetofonról elhangzott szöveget, ha az a szokott beszédtempót nem

* *Megjegyzés:* a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tananyagot (R)-rel jelöljük.

haladja meg, és az előforduló egy-két ismeretlen szó a szövegösszefüggésből könnyen megérthető;

tudja a szöveg tartalmát oroszul összefoglalni;

folytasson beszélgetést a tantervi témákban és a mindennapi élet szituációiban;

tudja a törzsanyagként feldolgozott témákat önállóan oroszul ismertetni;

írjon le szóban képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;

alkalmazza a beszédintenciót kifejező eszközöket, és beszédintencióját juttassa egyértelműen kifejezésre;

használja a beszélt nyelv fordulatait, különös tekintettel a helyes nyelvi uzusra, a nyelvi etiketre.

Olvasás, fordítás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg, és magyarul, illetve oroszul foglaljon össze 15–20 soros orosz szöveget, ha az 4–5, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

néma olvasással, szótár segítségével tartalmilag értsen meg 15–20 soros egyszerű stílusú adaptált ismeretterjesztő vagy irodalmi szöveget;

értsen meg és fordítson le szótár segítségével néhány ismeretlen szót is tartalmazó 12–15 soros orosz szöveget;

szótár segítségével fordítson le egyszerűbb magyar szöveget oroszra;

otthoni feldolgozásban szótár segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (1–2 oldalnyi) szöveget, és számoljon be róla a tanítási órán magyarul, illetve oroszul.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján 10–15 soros összefoglalást;

írjon ismert témakörben kb. 15 soros fogalmazást.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 56 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

200 új lexikai egység produktív és 150 új lexikai egység receptív elsajátítása.

A szókincs témái

A Nagy Honvédő Háború;
a világúr meghódítása;
az orosz mint világnyelv (ENSZ, UNESCO);
magyar-szovjet politikai, gazdasági, kulturális, tudományos együttműködés (KGST, Varsói Szerződés);
a szovjet sajtó; újságok, folyóiratok;
a Komszomol és a KISZ;
foglalkozások, munkahelyek, pályaválasztás;
búcsú az iskolától;
hogyan fejleszthetem tovább orosz nyelvtudásomat?;
társalgási témák átisméltése;
a nyelvi etikett formáinak összefoglaló áttekintése;
szovjet írók, költők (Gorkij, Majakovszkij, Solohov, Jevtusenko).

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Nyelvtan

A tanult nyelvtani ismeretek rendszerező ismétlése funkcionális szempontok alapján, különös tekintettel a kontrasztív nehézségekre. (Az igei és névszói állítmány kifejezése, a tárgyas-, hely-, idő-, ok-, mód- (stb.) viszonyok kifejezése névszóval, főnévi ige-névvel, igeneves szerkezettel, mellékmondatokkal.)

A magyartól eltérő vonzatú igék csoportosítása, összefoglalása.

A szóalkotás legfontosabb módjai (R)*.

Russzicizmusok (összefoglalás).

Kiegészítő anyag

Szovjet művészek, tudósok.

További szovjet írók és költők (pl. A. Tolsztoj, Rozsgyesztvenszkij).

Versek, dalok, anekdoták.

A kiegészítő anyag új szavai a törzsanyag szónormáját nem terhelik.

Az előforduló és a törzsanyagban nem tanult nyelvtani alakokat, nyelvtani szerkezeteket lexikailag kell kezelni.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers és 1–2 dal.

A tanév folyamán *2 dolgozat írása* kötelező.

Követelmények

Beszéd, beszédértés

A tanuló

értsen meg a tantervi és a mindennapi élet egyéb témáihoz kapcsolódó beszédet, elbeszélést, felolvasott vagy magnetofonról orosz anyanyelvű kiejtésében elhangzott, egy-két ismeretlen szót is tartalmazó szöveget, ha az ismeretlen szavak jelentése a szöveg-összefüggésből vagy a szóalkotási elemek alapján könnyen megérthető; és tudja a tartalmát oroszul összefoglalni;

folytasson beszélgetést a tantervi témákban a mindennapi élet szituációiban;

* *Megjegyzés:* a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tananyagot (R)-rel jelöljük.

tudja a törzsanyagként feldolgozott témákat önállóan oroszul ismertetni;

használja a beszélt nyelv fordulatait, a leggyakrabban előforduló russzicizmusokat.

Olvasás, fordítás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel;

néma olvasás alapján segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg, és magyarul, ill. oroszul foglaljon össze kb. 20 soros 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmazó orosz szöveget;

értsen meg és fordítson le szótár segítségével néhány ismeretlen szót is tartalmazó 15–20 soros szöveget;

néma olvasás alapján szótár segítségével tartalmilag értsen meg 20 soros, egyszerű stílusú ismeretterjesztő, újság- vagy irodalmi szöveget;

otthoni feldolgozásban szótár segítségével tartalmilag értsen meg 1–3 oldalnyi általános jellegű szöveget vagy könnyebb stílusú irodalmi szöveget, és számoljon be róla a tanítási órán magyarul, illetve oroszul; szótár segítségével fordítson le egyszerűbb magyar szöveget oroszra.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a feldolgozott témákról 15–20 soros orosz nyelvű összefoglalást;

írjon a tantervi témákkal, élményeivel kapcsolatban 15–20 soros fogalmazást.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 36 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 16 óra
Dolgozatírásra, javításra	4 óra
	<hr/>
	56 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező. Az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Módszerek

A nevelés és oktatás egységének pedagógiai elvéből következik az orosz nyelvi nevelés átfogó koncepciója, mely szerint a nyelvet – a gondolatközlés, az emberek közti verbális kommunikáció eszközt – úgy kell tanítani, hogy a lehető legeredményesebben szolgáljuk a gimnáziumi nevelés célját, feladatait, a sokoldalú személyiségfejlesztést. Használjuk fel mindazokat a nevelési lehetőségeket, melyeket a tantervi anyag nyújt.

Olyan módszereket, eljárásokat kell alkalmazni, amelyek lehetővé teszik a tanulók aktivitásának maximális kibontakoztatását az oktatás egész folyamatában, elősegítik a négy alapkészség fejlesztését, s felkeltik a permanens önművelés és továbbképzés igényét.

A szóbeliség elsőbbségét megtartva, fontos szerepet szánunk a szövegmegértési és fordítási készség fejlesztésének, s különösen a III–IV. osztályban a szövegek önálló feldolgozásának. A beszédképesség fejlesztésében helyet kell kapnia a dialógikus és a monológikus beszédnek.

A szóbeliség fontossága megkívánja a tanítási óra optimális orosz nyelvűségét, az orosz nyelvi óravezetést. Az anyanyelv használatát redukáljuk a szükséges minimumra.

A tudatosság elvének jegyében az orosz nyelv és az anyanyelv kontrasztív egybevetése alapján fordítsunk kellő időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására.

A nyelvi képességek fejlesztése megkívánja, hogy az oktatásban optimálisan kapcsoljuk össze a tudatosítást a gyakorlással, az automatizálással.

A nyelvi képességek fejlesztésében különös szerepet kap az ismeretek tartós elsajátításának az elve.

A gyakorlatok rendszerét úgy kell felépíteni, hogy biztosítsák a tanult és az új produktív nyelvi anyag kellő gyakorlását, figyelembe véve a követelményekben meghatározott szinteket. A feladatlapokat is használjuk fel a gyakorlásra.

A gyakorlatok és különösen a feladatlapok fontos szerepet játszanak abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult anyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést is szolgáló feladatlapok használatát.

Az orosz nyelvnek a kommunikáció eszközeként való tanításából következik, hogy ne elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítsunk elsősorban, hanem nyelvi szerkezeteket, kommunikatív egységeket. Tudjuk, hogy a nyelvtan

eszköz gondolataink pontosabb kifejezésére. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanításnak mondatközpontúnak kell lennie: minden nyelvtani jelenséget mondatban szemléltetünk, mondatban gyakoroltatunk és sajátíttatunk el. Alapvető fontossága van a mintamondatokkal, a „mondatmodellekkel” végzett műveleteknek (szubsztitúció, transzformáció, mondatrövidítés stb.). E műveletek segítik elsajátítani a nyelvi elemek alkotó kombinációját, az analógiás képzést, a struktúraalkotó, mondatokat generáló nyelvhasználatot.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tudás nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete nem öncél, hanem eszköz a négy alapkészség kialakításának szolgálatában.

A tanterv a feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek nem szerepelnek, mivel nem kizárólagosan kapcsolódnak az egyes témakörökhöz vagy nyelvtani jelenségekhez. Gyakorlásukra viszont állandóan szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat kifejező sajátos fordulatokat a tanulóknak állandóan ébren tartsa, őket azok használatára bátorítsa.

A szókinces tanításánál figyelembe kell venni, hogy a produktíve elsajátítandó szavakat a szóbeli és írásbeli információcsere során kell a tanulóknak alkalmazniuk, a receptíve elsajátítandó szavakat csak a szövegösszefüggésben kell felismerniük. Az e szavakkal szerkesztett mondatokat a tanulók értsék meg, tudják lefordítani.

A szemantizáció alapformáit: a szemléltetést, valamint az anyanyelvi és az orosz nyelvi szemantizációs eljárásokat szükség szerint változatosan alkalmazzuk.

Az orosz nyelv tanításának minden fázisában használjuk fel az audiovizuális eszközöket.

A kiegészítő anyag szövegeit elsősorban a szövegértési és fordítási készség fejlesztésére használjuk fel.

A kiegészítő anyag feldolgozására maximálisan a tanítási órák 1/3-a fordítható, de a szaktanár, figyelembe véve az osztály tudásszintjét, érdeklődési körét, az arányt megváltoztathatja, és az órákat a következőképpen használhatja fel:

új szöveget dolgoz fel a tankönyv kiegészítő olvasmányjaiból vagy más forrásokból;

az órák egy részét új szövegek feldolgozására, másik részét a törzsanyag mélyebb gyakorlására fordítja;

a teljes óratervi keretet a törzsanyag elmélyítésére fordítja.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv
Nyelvtankönyv
Feladatlapok
Magyar–oroszl és orosz–magyar kisszótár

b) *Tanári segédletek*

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok
Tantervi útmutató

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

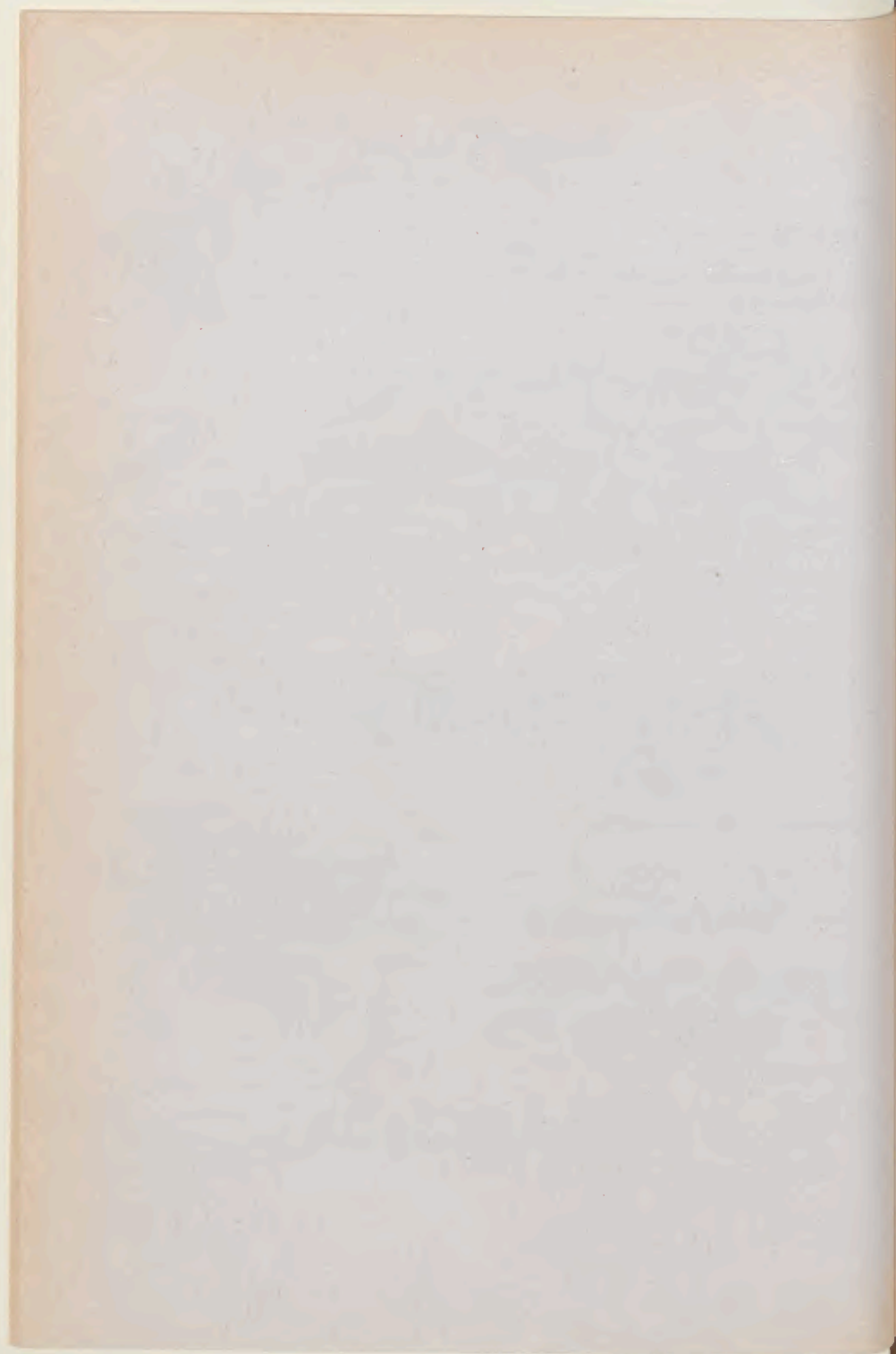
Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz
Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz
Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez
Hangszalag versekkel, dalokkal
Iskolarádió adásai

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez
Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz
Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

Audiovizuális információhordozók

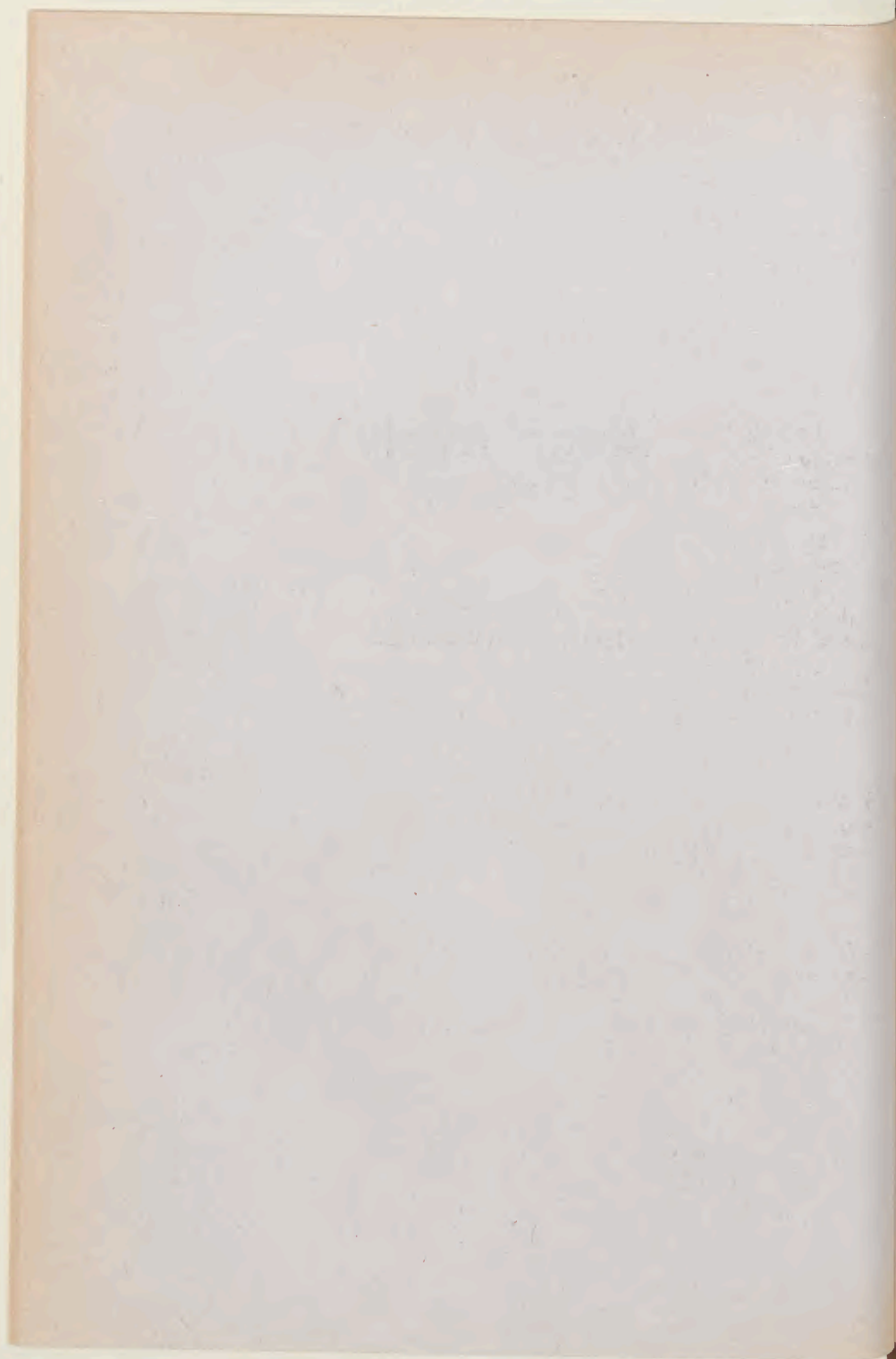
Az Iskolatelevízió adásai
Oktatófilmek

Angol nyelv

I—IV. osztály

Szerkesztette
HORVÁTH JÓZSEF

Cél és feladatok

Az angol nyelv tanításának *célja*, hogy a tantárgy jellegének megfelelő eszközökkel járuljon hozzá az *Alapelvekben* meghatározott nevelési célok megvalósításához.

Az angol nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak alapszintű nyelvi ismereteket, fejlessze készségeiket;

a második idegen nyelv kötelező szakaszának lezárása után fejlessze ezt a fakultatív órakeretben (a gimnázium III. és IV. osztályában) vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá;

adjon tájékoztatást az angol nyelvterület országairól, társadalmi rendszeréről, kultúrájáról, szokásairól, s ezáltal is szolgálja a nemzetközi megértés, a népek barátsága eszméjét.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár feladatai:

1. *Az angol nyelvi nevelés* a gimnázium egységes nevelő munkájának szerves része. Hozzá kell járulnia a sokoldalúan művelt szocialista személyiség formálásához. Az angol nyelvoktatás sajátos eszközeivel segítse a tanulók erkölcsi-világnézeti és esztétikai nevelését, az angol nyelvterület országai társadalmi rendszerének, az ott élő emberek gondolkodásának, érzélemlágnak megismertetését és megértését; ezzel egyúttal a népek közötti megértésre, más népek eredményeinek megismerésére, mások megbecsülésére és a népek közötti békés együttélésre is nevelünk. Ez a nevelés ne legyen szólamyszerű, alkalmazkodjék a tanulók életkori sajátosságaihoz, s a más tantárgyakban (magyar nyelv és irodalom, orosz nyelv, történelem, földrajz stb.) folyó neveléssel összhangban vezessen el a nagyobb történelmi-társadalmi összefüggések felismeréséhez és megértéséhez.

Az angol nyelvi órákon főleg az országismereti és művelődési témákat használjuk fel a tanulók érzelmi-esztétikai nevelésére. Ezt a célt szolgálja a nyelvileg egyszerű, de irodalmilag értékes

versek, hagyományos dalok tanítása, rövidebb prózai szövegek feldolgozása, képzőművészeti és zenei alkotások bemutatása.

2. *A kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztésének* legfontosabb motiváló alapját úgy teremtjük meg, hogy tanulóinkban tudatosítjuk az angol nyelv tanulásának jelentőségét.

Az angol nyelv a világ legerősebb nyelve, az angol nyelvterület országain kívül is, a világ minden részén tanítják, s az UNESCO és igen sok más nemzetközi szervezet, konferencia egyik hivatalos nyelve. Több szakterület legfontosabb irodalma angol nyelven jelenik meg, a külkereskedelem leggyakrabban használt nyelve az angol.

Az idegenforgalom, a nemzetközi turizmus fejlődése lehetővé teszi, hogy már a gimnáziumi tanuló is haszonnal alkalmazhassa angol nyelvi tudását. Leendő foglalkozásában, továbbtanulásakor pedig szaktudása fejlesztésében kiváló eszköz lehet a nyelvismeret.

A beszédértés és beszédképesség fejlesztése mind a négy évfolyamban fontos szerepet játszik. A nyelvi készségekhez szükséges nyelvtani alapismeretek nagy részét a kötelező szakaszban sajátítatjuk el, a fakultatív szakaszra marad a további begyakorlás, a nyelvtan kevésbé gyakori vagy csak a megértés szintjén elsajátítandó néhány jelensége. A fakultatív szakaszban a kezdő szakaszhoz képest nagyobb teret kap az angol nyelvű fogalmazás képességének fejlesztése és a néma olvasáson alapuló szövegértés. Az előírt szókincs és nyelvtani szerkezetek, valamint a tantervi követelményekben megfogalmazott nyelvi készségek elsajátítása után *alapszintűnek* tekinthető angol nyelvtudás birtokába jut a tanuló.

A tanterv a *szókincset* az alkalmazás szintjén elsajátítandó (produktív) és csak a megértés szintjén elsajátítandó (receptív) szókincsre bontja.

A szókincs mennyiségének meghatározásakor szavak helyett lexikai egységekről beszélünk, mivel a szótárak és a különféle nyelvkönyvek a szót gyakran nyelvtani környezetével együtt közlik (pl. az igét patternjeivel, az egyes névszókat és igéket idiomatikus kifejezésekben). A lexikai egység tehát többet jelent mint a szó, mert magában foglalja a nyelvtani környezetet is.

1200, beszédben és írásban alkalmazandó lexikai egységet kell megtanítani. Ez a szám csak az ún. „tartalmas” (content) szavakat (elsősorban igéket, főneveket és melléneveket) foglalja magában; a grammatikai szavak (névelők, névmások, elöljárók, kötőszók) a nyelvtani jelenségek megismerése során sajátítandók el. A tulajdonnevek nem szerepelnek a fenti számban.

A csak a megértés szintjén elsajátítandó szókincs 400 lexikai egység. Ez csupán irányszám. A szóalkotás szabályainak ismereté-

ben a további lexikai egységek jelentését is könnyen felismeri a tanuló. Lehet, hogy a megértés szintjén elsajátított lexikai egységek egy részét a tanuló fokozatosan beszédben és írásban is alkalmazza, s így ezek produktívvá válnak.

Az egyes témáktól, helyzetektől nem függ a beszélők szándékainak, állásfoglalásának nyelvi kifejezése. A *beszédszándékok* (beszédintenciók) kifejezésére nyelvtani eszközök vagy állandósult beszédfordulatok szolgálnak. Az alábbi összefoglalás közli a fontosabb beszédszándékokat, de nem sorolja azokat az egyes osztályok tananyagához, mivel tanításuk a különféle témakörökhöz kapcsolódik. A négy év folyamán az alábbi beszédszándékok kifejezését sajátíttatjuk el:

a társadalmi kapcsolatokra vonatkozó beszédszándékok (üdvözlési formák, bemutatkozás, megszólítás; köszönetmondás, a megelégedés, hála és elismerés kifejezése; meghívás, kínálás és erre válasz; engedélykérés);

közlés és állásfoglalás (tény közlése és rákérdezés; útbaigazítás; vélemény, szándék, lehetőség, kötelezettség, szükségyszerűség, bizonyosság kinyilvánítása; helyeslés és ellentmondás);

érzelmek és hangulatok kifejezése (öröm, bánat, aggodalom, csodálat, meglepetés, együttérzés, ellenszenv, tetszés vagy nemtetszés, remény);

felszólító jellegű beszédszándékok (kérés, tanács, figyelmeztetés, utasítás, tilalom kifejezése).

Kiemelt feladat a kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek – a beszéd és az írott szöveg megértése, a beszédképesség – fejlesztése.

A nyelvi készségek fejlesztése érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási feladatokat is.

A szövegek feldolgozásakor egy-két mondatot angolról magyarra, a nyelvtani gyakorlatok közt magyarról angolra is fordítatunk. A szövegek feldolgozását önálló írásbeli munkaként csak ritkán alkalmazzuk. Fordítási feladatot mindkét irányban adunk:

a) Fordítás angolról magyarra. A fordítás értékelésekor a tartalmi pontosságot és a szabatos magyar kifejezőmódot egyaránt figyelembe vesszük.

b) Fordítás magyarról angolra. Ezt a munkát a szaktanár a tanuló lexikai és nyelvtani ismeretei, helyesírása szintjének megállapítására végezteti.

3. A szaktanár a *tanulók művelődésének* feladatát elsősorban az angol nyelvi anyaggal végzi. A tanulók tanulmányaik során és isko-

lán kívüli forrásokból (rádió, televízió, sajtó) sok ismeretet szereztek az angol nyelvterület országairól, elsősorban Angliáról. Ezekhez az ismeretekhez adjunk nyelvi alapot az állami, társadalmi és kulturális élettel, az ifjúsági szervezetekkel kapcsolatos politikai és földrajzi fogalmak angol nyelvű megnevezésével. A tananyag tanórai feldolgozása és a hozzá kapcsolódó beszélgetés elsősorban az angol viszonyokat tükrözze. A különböző beszédészándékokat az angol nyelvterület országában szokásos módon fejezzük ki. A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, hogy a tanulók országismeretét gyarapítsák. Az angol nyelvterület országainak életét jól tükrözik a napilapok apróhirdetése, a reklámszövegek; hasznos nyelvi-országismereti, gyakorlati értékű anyagot tartalmaznak az utazási prospektusok, az úrújságok használati utasításai, a közlekedési táblák és feliratok, az időjárásjelentések stb. Mindamellet az olvasmányok elsődlegesen a nyelvi készségek fejlesztését segítsék elő, s csak másodsorban szolgálják a tanulók országismereti tájékozódását.

Szépirodalmi szemelvények, szövegrészek feldolgozásával ébresszünk kedvet a tanulóknak további művek vagy a teljes művek megismerésére (főleg magyar fordításban).

Lehetőleg mutassunk be angol képzőművészeti reprodukciókat, zeneműveket.

A tanulók művelésére, országismeretük bővítésére használjuk fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, iskolai dekoráció, diákkör, klubdelután, iskolai ki-mit-tud, a rádió, tévé angol nyelvű adásai stb.), különösen, ha szaktanterem is van az iskolában.

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egységé csak a megértés szintjén.

A szókincs témái

A tanuló személyi adatai (név, cím, telefonszám, születés helye és ideje, iskolája, a család összetétele stb.);

otthona (a lakás jellege, szobák, bútor, szolgáltatások, kert, a lakás környékének jellemzése);
szabadidejének felhasználása (I.), (érdeklődési területek, kedvtelések, rádió, televízió, színház, mozi);
a társadalmi kapcsolatok (barátok, étkezés otthon, vendégségben, ételek és italok);
a testápolás, ruházkodás;
az időpont és az időtartam megjelölése; az időjárás;
versek, dalok, játékok.

Angol nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

az iskolába járó fiatalok adatai;
jellegzetes ház, lakás;
rádió, televízió;
étkezési szokások, vendéglátás;
ruházkodás.

Nyelvtan

Az angol nyelv hangjai. A fonetikai átírás jeleinek olvasása. Az angol ábécé. A szavak betűzése.

A szó- és mondathangsúly. A leggyakoribb intonációs típusok, kétféle kérdésintonáció. Erős és gyenge kiejtésű alakok.

Egyszerű és összetett igealakok. Szabályos és rendhagyó igék fogalma.

A segédige fogalma, használata kérdésben, tagadásban, rövid válaszokban, visszakérdezésben.

A „be” ige főnévi, melléknévi és határozói kiegészítővel; folyamatos ragozás segédigéjeként.

A „have (got)” ige a birtoklás kifejezésére és főigeként.

A „do” ige önálló jelentésben és a kérdés-tagadás segédigéjeként.

A módbeli segédigék: can (képesség, megengedés), shall, will; a jövő segédigéje, udvarias kérés (R)*, javaslat (R).

A ragozott igealakok: Simple Present, Present Continuous, Simple Past, Past Continuous, Simple Future. Present Perfect (R).

A felszólító mód második személyben.

Igenek: Present Infinitive. Present Participle a folyamatos ragozásban.

Jelen idő: valóságos – általános (szokásos) szembeállítás.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt jelenségeket csak a megértés szintjén, receptíve tanítjuk.

Múlt idő: egyszeri és szokásos; Past Continuous és Simple Past összehasonlítása. – Jövő idő: „tisztá” jövő (shall, will), jövő idő + szándék („is going to”).

A főnév: birtokviszony, többes szám, számlálható és nem számlálható főnevek. A főnév jelzői használata.

A főnévi szerkezetek: melléknévi névmás névelő melléknév számnév + főnév. Főnév + határozói jelző („the book on the table”).

A melléknév jelzői és állítmánykiegészítő szerepe. Alapfokú hasonlítás. – Melléknév + Infinitive (R).

Tő- és sorszámnevek. A keltezés.

Főnévi (önálló) névmások: személyes, mutató, kérdő, a legfontosabb határozatlan névmások.

Melléknévi (jelzői) névmások: mutató, kérdő, birtokos, a legfontosabb határozatlan névmások.

A névelő és a melléknévi névmások kapcsolata a különböző kategóriájú főnevekkel.

Melléknévből képzett és önálló határozószók. A határozószók kapcsolata a tanult igeidőkkel.

Előjárósós határozók. Néhány igevonzat. Előjáró a kérdés végén (R).

A leggyakoribb mellérendelő és alárendelő kötőszók.

Egyszerű állító és kérdő mondatok szórendje. A tagadás kifejezése. – Felszólító mondatok.

A hangsúlytalan „there”.

Az alany és az állítmány egyeztetése.

Az igei állítmányt követő kiegészítő, illetve tárgy.

Függő beszéd: felszólítás (R).

Ige + közvetett tárgy (részeshatározó) + közvetlen tárgy.

A határozó helye a mondatban.

Mellérendelt összetételű mondatok.

Tárgyi mellékmondatok.

Idő-, hely-, okhatározói mondatok.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: a lakóhely jellemzése; város, falu; a szabadidő felhasználása; társadalmi kapcsolatok, versek, dalok, játékok; az angol nyelvterület országai.

*

A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha az

- a) ismeretlen szavakat nem tartalmaz;
- b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
- c) a kiejtés az angol köznyelvi normától nem tér el;
- d) a szokott (pl. a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel angolul

- a) válaszoljon a tanórán feldolgozott szövegekhez kapcsolódó kérdésekre, s tegyen fel kérdéseket ezekhez a szövegekhez;
- b) irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
- c) röviden számoljon be személyi körülményeiről.

Olvasás

A tanuló

- a) olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel;
- b) némán olvasson el rövidebb (4–6 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg csak ismert szókinccsre és nyelvtani jelenségekre épülhet.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

- a) tudja helyesen leírni az alkalmazás szintjén elsajátított tantervi szókinccset;
- b) válaszoljon írásban egy-egy mondattal a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szókinccset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl.

Az írásbeli munka megítélésének alapja a tanuló helyesírása és a nyelvtani helyesség.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgoztatásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egység csak a megértés szintjén.

A szókincs témái

Foglalkozások, munkahelyek (I.);
az iskolai élet, az osztály, az osztálytársak, a tanárok, a tan-
tárgyak;
a tanuló szabadidejének felhasználása (II.) (olvasás, zene, kép-
zőművészetek);

a szünidő (kirándulás, nyaralás, táborozás); sportok;
a közlekedési eszközök, utazás az iskolába és haza;
az emberi test részei; betegségek;
az üzlet, áruház, piac; mértékegységek; élelmiszerek;
a telefonálás;
az útbaigazítás, eligazodás térképen;
versek, dalok.

Angol nyelvi környezetben is bemutatandó témák:
foglalkozások, színház, mozi;
iskolai élet;

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

vásárlás; mértékegységek;
telefonálás;
nyaralás.

Nyelvtan

További intonációs alaptípusok (emelkedő-eső; eső-emelkedő).

A „be” ige mint a szenvedő ragozás segédigéje.

A „have” ige használata a szükségesség kifejezésére; a Perfect igealakok segédigéjeként.

Módbeli segédigék: could (képesség, lehetőség); may, might (lehetőség, megengedés); must (szükségesség, ellentéte: „need not”); shall I? will you?; should (tanács, erkölcsi kötelezettség); should, would (feltételes alakok segédigéje). – A körülírás módjai.

Ragozott igealakok: Present Perfect, Present Perfect Continuous, Past Perfect. – Szenvedő igeragozás: Simple Present és Past. – A feltételes jelen és múlt igealakjai. A felszólító mód körülírása.

Igeenevek: Perfect Infinitive a feltételes múltban, Past Participle a Perfect és szenvedő igealakokban. – Gerund igék és előjárósók után (R)*.

A viszonyított múlt idő: Present és Past Perfect.

A főnév „-’s” birtokos alakjának önálló használata (R).

A melléknév fokozása. – Közép- és felsőfokú hasonlítás.

A vonatkozó névmás. – A főnévi (önálló) birtokos névmás. További határozatlan névmások. (Főnévi és melléknévi használatuk.) – A névmások és a főnévi kategóriák összefüggései.

Határozósók kapcsolata a tanult időkkal. – Igékhez kapcsolt határozósók. (Adverb Particles)

A szóalkotás egyszerű formái: összetétel, gyakori képzők (R).

Felkiáltó mondatok (R).

Állítmány + tárgy + Infinitive.

Cselekvő és szenvedő szerkezetek összefüggése (R).

Állítmány + tárgy + közvetett tárgy (részeshatározó).

A határozósók további szórendi problémái (R).

Az egyszerű mondat bővítése határozókkal, jelzőkkel.

Az igeidők viszonya az összetett mondatban (R).

Függő állítás és kérdés az igealak egyeztetése nélkül. – Függő felszólítás.

A mellé- és alárendelés főbb típusai (R).

Feltételes mellékmondatok.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt jelenségeket csak a megértés szintjén, receptíve tanítjuk.

Meghatározó értelmű jelzői mellékmondatok. A vonatkozó névmás elhagyása.

Az előjárószó a jelzői mellékmondat végén (R).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola; a szabadidő felhasználása; versek, dalok.

Anglia földrajzáról, társadalmi rendszeréről, haladó hagyományairól.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán két iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáival kapcsolatos angolnyelvű beszédet, ha az

- a) ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők;
- b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
- c) a kiejtés az angol köznyelvi normától nem tér el;
- d) a szokott (pl. a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál némileg lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel angol nyelven

- a) kérdés-felelet váltással folytasson egyszerű beszélgetést a tantervi témákról;
- b) irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
- c) röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről;
- d) kérdés-felelet formában írjon le képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

b) némán olvasson el rövidebb (6–10 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg csak ismert szókincre és nyelvtani jelenségekre épülhet.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) válaszoljon írásban a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott témákat, szókinccset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl;

b) készítsen a tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros tartalmi összefoglalást;

c) ismert témakörben és ismert szókinccsel fogalmazzon néhány soros angol nyelvű levelet.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja a tartalmi helyesség, érthetőség, a nyelvtani helyesség és a helyesírás.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 45 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 15 óra
Dolgozatírásra, javításra	4 óra
	<hr/>
	64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bántik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

A szókincs témái

Az emberek jellemzése;
levelezőtársak, levélírás; postai szolgáltatások;
étkezés étteremben;
orvosi kezelés, fogorvos, kórház, mentők, gyógyszerár, gyógy-
szerek;
háztartási cikkek, háztartási gépek;
múzeumok, kiállítások, könyvtár;
tájleírás, állat- és növényvilág;
országok, tájak; városnézés; állomás, repülőtér; szálloda;
néhány irodalmi szemelvény.

Angol nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

háztartás, házi munkák;
tájak, városnézés, állomás, repülőtér;
szálloda, levélforma;
orvosi rendelő, vendéglő, posta, múzeum.

Nyelvtan

A simuló kérdés intonációja. – A jelzői mellékmondatok intonációja (R).* Az intonációs típusok rendszerezése.

A segédige erős alakja (R). A segédige a simuló kérdésben („ugye”).

A „have/get” ige műveltető használata.

Módbeli segédigék: must (valószínűség, ellentéte: cannot), should, ought (R), dare (R), used.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt jelenségeket csak a megértés szintjén, receptíve tanítjuk.

A módbeli segédigék használata a Perfect Infinitive-vel (R).
Ragozott igealakok: Past Perfect Continuous (R), Future Perfect (R). A szenvedő igeragozás Future és Perfect alakjai. Szenvedő Present, Past Continuous (R). A szenvedő és cselekvő szerkezetek használata (R).

A Perfect Infinitive (R). A Gerund használata. Szenvedő alakú igevek. A „to” nélküli Infinitive szerkezetei.

A viszonyított jövő idő: Future Perfect (R).

A főnévi szerkezetek rendszerezése.

A melléknévi szerkezetek rendszerezése. Határozó jelentésű melléknévek.

A visszaható, illetve nyomatékosító (R) névmás.

A határozószók és előjárószók kapcsolata a tanult igeidőkkel.

A szóképzés további esetei.

A felkiáltó és óhajtó mondatok (R).

Mondatrövidítés igeveves szerkezetekkel.

Az igeidők egyeztetése. Fügő beszéd a főmondatban szereplő Past után.

Célhatározó és megengedő mellékmondatok (R).

Bővítő jellegű jelzői mellékmondatok (R).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: tájak, városnézés, múzeumlátogatás, irodalmi szemelvények.

Képek az angol nyelvterület Anglián kívüli országainak (USA, Ausztrália, Kanada) életéből, hagyományaiból, szokásairól.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a tantervi témákban, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a) a tantervi szókincre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszéd-helyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

c) a kiejtés az angol köznyelvi kiejtési normától csekély mértékben tér el;

d) a szokott beszédtempónál kissé lassúbb, illetve azt nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

a) vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek angol nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, és angolul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

b) írjon le szóban képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;

c) folytasson beszélgetést a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról, feltéve, hogy a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

d) éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel; kiejtése az angol köznyelv normájától csak kevéssé térhet el;

b) néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb, 10–15 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető szót tartalmaz;

c) néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kyszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján körülbelül 10 soros, angol nyelvű összefoglalást;

b) írjon ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű angol nyelvű levelet; a keltezés, megszólítás, záróformula, címzés feleljen meg az angol szokásoknak.

Az írásbeli kifejezés megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

A szókincs témái

Foglalkozások, munkahelyek (II.) munkakörülmények, szakmai képzés;

iskolai végzettség, szakképzettség, vizsgák, pályaválasztás; főiskolák, egyetemek;

sajtó, újságok, folyóiratok;

tömegközlekedés, személyautó, közlekedési szabályok, baleset; utazás külföldre, úti okmányok, valuta;

rendőrség, tűzoltóság;

házi szerelés, javítások, barkácsolás;

társadalmi formák, politikai élet, ifjúsági szervezet; háború és béke;

néhány irodalmi szemelvény, ismeretterjesztő és a gyakorlati étellel kapcsolatos szövegek;

versek, dalok.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Angol nyelvű környezetben is bemutatandó témák:
foglalkozások;
sajtó;
a határon;
társadalmi-politikai jellegzetességek;
az ifjúság problémái;
iskolai végzettség.

Nyelvtan

- A „be” segédige Infinitive-vel kapcsolva (R)*.
- A módbeli segédigék és körülírásuk rendszeres áttekintése, gyakorlása.
- Future Continuous és Future Perfect Continuous (R).
- A ragozott igealakok és az igeidők (Tenses és Time) összefüggésének áttekintő gyakorlása.
- Az igenevek, igeneves szerkezetek rendszerezése, gyakorlása.
- A determináns + főnév kapcsolat összefoglaló gyakorlása.
- A szórendi problémák rendszerező gyakorlása.
- Az igei állítmányhoz kapcsolódó szerkezetek (Verb Patterns) rendszerező gyakorlása.
- Az összetett mondatokról tanultak gyakorlása.

Kiegészítő anyag

- A törzsanyag bővítése: foglalkozások, külföldi utazás; társadalmi, politikai élet; versek, dalok, irodalmi szemelvények;
az idegenforgalom;
az Egyesült Államok társadalma, kulturális élete; az amerikai nyelv sajátosságai, eltérések a brit angoltól.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelöl nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

a) a tantervi szókinszre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit alkalmazza;

c) az angol és amerikai köznyelvi kiejtési normától csekély mértékben tér el;

d) a szokott beszédtempót nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

a) vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek angol nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, az ismeretlen szavak angol nyelvű értelmezésében, és angolul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

b) folytasson beszélgetést a tantervi témákról, feltéve, hogy a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

c) éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel, illetve beszédszándékát egyértelműen juttassa kifejezésre;

d) alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek és a beszédszándék helyes kifejezésének elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvásás

A tanuló

a) olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel; kiejtése az angol köznyelv normájától csak a magyar anyanyelvűek számára különösen nehéz pontokon térhet el;

b) néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb, 12–20 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

c) néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi könnyebb, adaptált ismeretterjesztő, illetve irodalmi szöveget vagy újságcikket, ha a szöveg lexikai egységeit kishoztár használatával helyesen értelmezheti;

d) otthoni feldolgozás segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapra terjedő) általános jellegű szöveget vagy

könnyebb stílusú irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kiegészítő segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 15 soros, angol nyelvű, önálló összefoglalást;

b) kiegészítő segítségével írjon kb. 15 soros, a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódó fogalmazást.

A szótár nélkül végzett írásbeli munka megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyes-séggel és helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 48 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználás- ra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/> 84 óra

Módszerek

Az angol nyelv tanítására is vonatkozik az az általános alap-
elv, hogy minden eszközzel segítsük elő a tanulók aktivitását, tudat-
os részvételét az oktatás egész folyamatában. Adjunk lehetőséget
minél több önálló tevékenységre. Az aktív érdeklődés ébren tartá-
sára leginkább az érdekes, információban gazdag nyelvi anyag
alkalmas.

Az angol nyelvnek és a tanulók anyanyelvének az egybevetése
alapján fordítsunk több időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a ne-
hézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve).
A hibaelemzés állandó része legyen a tanár munkájának.

Az angol nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően a kom-

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kö-
telező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei
szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megje-
lölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon
átcsoportosíthatók.

munikáció eszközeként tanítjuk. Mivel a nyelv jelrendszer, nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem nyelvi jelenségek összefüggő rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra építjük.

A gyakorlati, kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédkészség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás készségét is. A receptív és produktív (passzív és aktív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló értse meg gyakorlatilag minél teljesebben a beszélt és írott angol nyelvet, de mert saját mondanivalóját az anyanyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, itt a legfontosabb kritérium kommunikatív képessége, mondatainak érthetősége.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete ugyanakkor nem lehet öncél, hanem csupán eszköz a négy alapkészség kialakítása és a fordítás tanítása szolgálatában. Különösen az I–II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van nagy szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás készségét kifejleszteni.

A tanterv a szaktanár számára megjelölt feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek azért nem szerepelhetnek, mert a legtöbb esetben sem a témakörökből adódó szituációkhoz, sem a nyelvtani jelenségekhez nem kapcsolódhatnak kizárólagos jelleggel. Gyakorlásukra viszont állandóan, a legkülönbözőbb tananyagrészekhez kapcsolva nagy szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat kifejező sajátos kifejezéseket, beszédfordulatokat a tanulóknál állandóan ébren tartsa, őket azok használatára bátorítsa.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.) írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak igen jelentős szerepük van ugyan a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában, de különösen akkor válnak hasznossá, ha felkeltik a tanuló érdeklődését, ha a tanuló értelmes, valószerű összefüggéseket érez bennük, mintegy szellemileg érdekeltté válik a gyakorlat elvégzésében. Ezért van nagy jelentőségük a különféle nyelvi játékoknak.

Fontos szerepet játszanak a gyakorlatok és főleg a feladatlapok abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult tananyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg

már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. A kisszótárak használata csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A fordítás technikájának megtanításában alapszintű teljesítményt érhetünk el. A magyarról angolra fordítást a gyakorlatok keretében, főleg a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése céljából alkalmazzuk. Az öncélú fordítás helyett inkább az alapkészségek fejlesztését szolgáló fordítást szorgalmazzuk.

Mivel a gyakorlati képességek csak tevékenységek útján fejlődnek, az angol nyelv használatának adjunk maximális helyet az órákon, az anyanyelv használatát pedig csökkentjük a minimumra.

Használjuk fel a tanításban a rendelkezésünkre álló korszerű technikai (magnetofon, diafilm, írásvetítő) és egyéb szemléltető eszközöket.

A kiegészítő anyagot a szaktanár a körülmények (az osztály tanulmányi szintje, a helyi adottságok stb.) figyelembevételével állítja össze, elsősorban a tankönyvben közölt kiegészítő anyag vagy más források felhasználásával. A kiegészítő anyag feldolgozására a tanítási óráknak legfeljebb egyharmad részét lehet felhasználni. A szaktanárnak azonban jogában áll, hogy a teljes óratervi keretet kizárólag a törzsanyag alapos elsajátíttatására fordítsa.

Tanesszközök

Nyomtatott tanesszközök

a) Tanulói segédletek

Tankönyv

Nyelvtankönyv

Feladatlapok

Magyar–angol és angol–magyar kisszótár

b) Tanári segédletek

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Tantervi útmutató

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

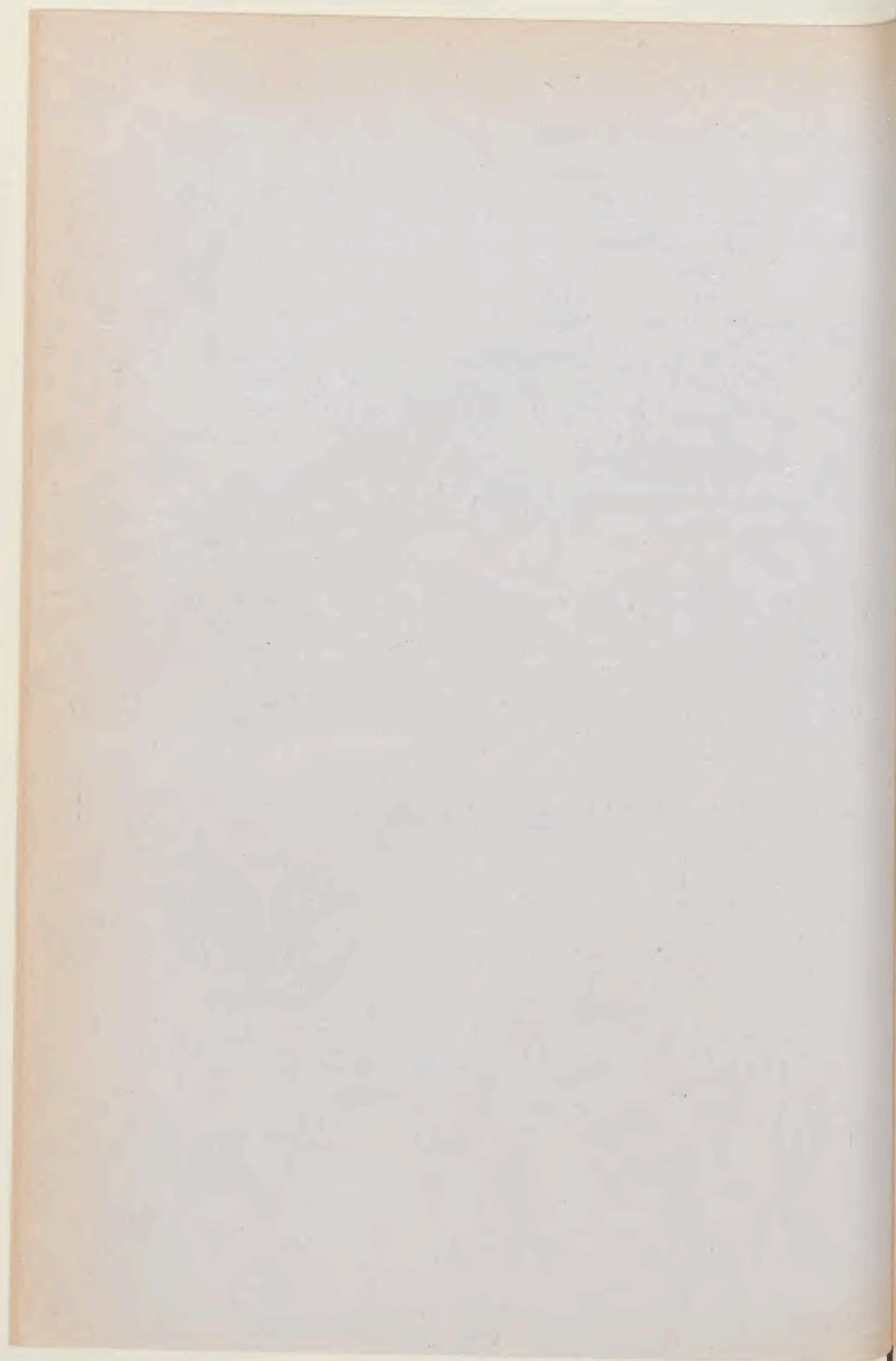
Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz
Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz
Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez
Hangszalag versekkel, dalokkal
Az Iskolarádió adásai

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez
Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz
Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

Audiovizuális információhordozók

Az Iskolatelevízió adásai

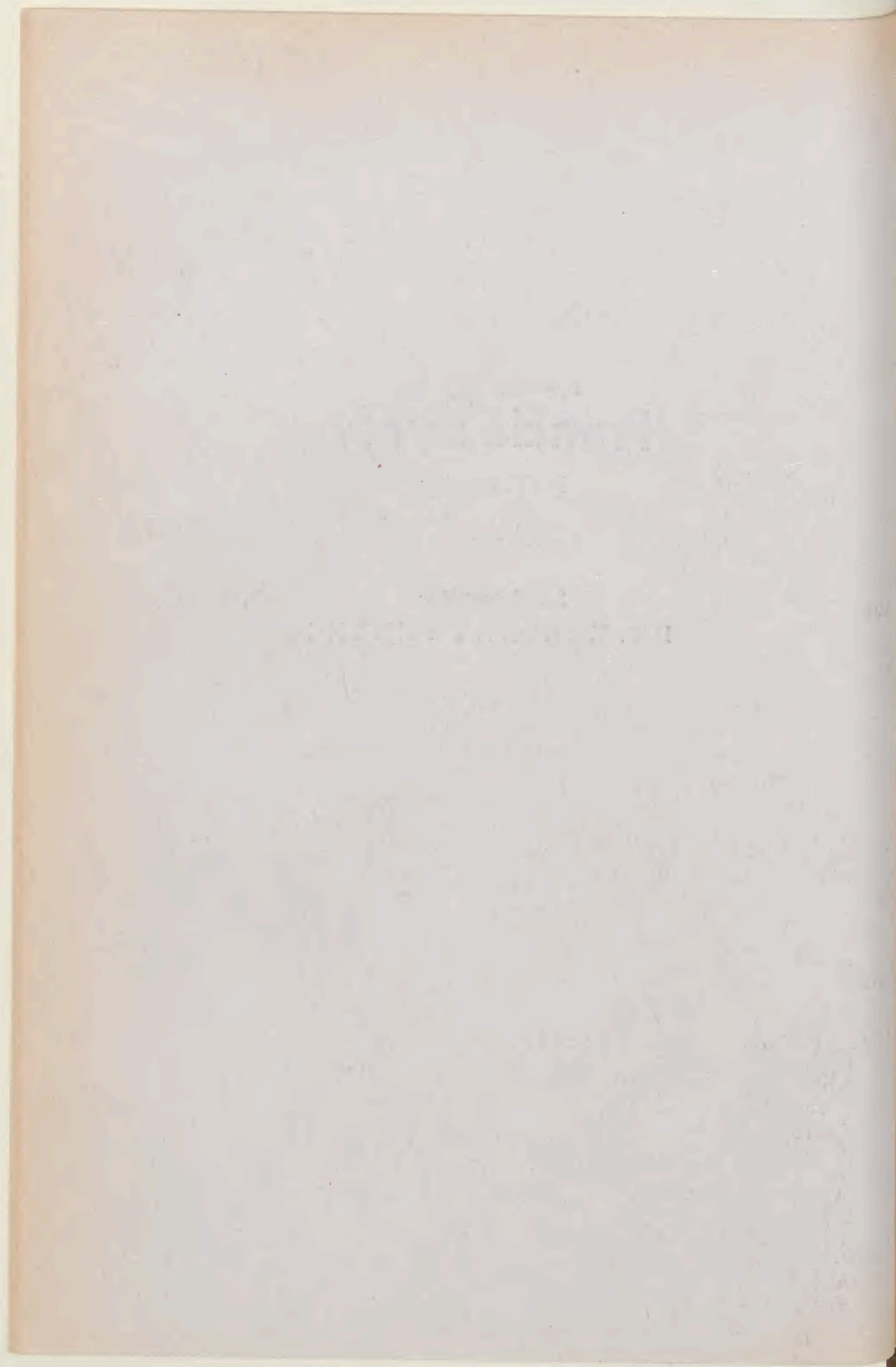

Francia nyelv

I-IV. osztály

Szerkesztette

DR. BOGDÁNY FERENC

Cél és feladatok

A francia nyelv tanításának *célja*, hogy a tantárgy jellegének megfelelő sajátos eszközeivel járuljon hozzá a gimnázium nevelési céljainak a megvalósításához.

A francia nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak alapszintű nyelvi ismereteket és fejlessze készségeiket. A második idegen nyelv kötelező szakaszának lezárása után ezt fejlessze a fakultatív órakeretben (a gimnázium III. és IV. osztályában), vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá;

adjon tájékoztatást a franciául beszélő népek országairól, társadalmi rendszeréről, kultúrájáról, szokásairól, s ezzel segítse elő a nemzetközi megértést, a népek barátságát.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár *feladatai*:

1. A francia nyelvi nevelés a gimnázium egységes nevelőmunkájának szerves része. Közösségben közösségi embereket nevelünk, s egyúttal arra törekszünk, hogy az egyénben kifejlesszük a szocialista emberre jellemző egyéni személyiségjegyeket.

A francia nyelvoktatás segítse a tanulók erkölcsi-világnézeti és esztétikai nevelését. A francia nyelv oktatása szolgálja a franciául beszélő népek, köztük a fejlődő országok társadalmi rendszerének, gondolkodásának, érzelmvilágának megismertetését és megértését. Ez segíti a tanulók politikai-társadalmi tájékozódását, s hozzájárul a békés együttműködésre és az internacionalizmusra neveléshez. Fontos, hogy ez a nevelés tárgyi ismereteken nyugvó legyen, alkalmazkodjék a tanulók életkori sajátosságaihoz, a tananyag, illetve a nyelvtudás adta lehetőségekhez, s a más tárgyakban (a magyar nyelvben és irodalomban, az orosz nyelvben, a tör-

tételemben, a földrajzban stb.) folyó neveléssel összhangban vezet- sen el a nagyobb történelmi-társadalmi összefüggések felismerésé- hez.

A francia nyelvi órákon, főleg az irodalmi és országismereti témákat használjuk fel a tanulók érzelmi-esztétikai nevelésére is. Ezt nyelvileg egyszerű, de irodalmilag értékes versek, dalok taní- tásával, rövidebb prózai szövegek feldolgozásával, képzőművészeti és zenei alkotások bemutatásával stb. segíthetjük elő.

2. A kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztésének leg- fontosabb motiváló alapját úgy teremtjük meg, hogy tanulóinkban tudatosítjuk a francia nyelv mint világnyelv tanulásának hasznát és jelentőségét.

A francia nyelv a nemzetközi szervezetek, köztük az UNESCO egyik hivatalos nyelve és a nemzetközi politikai, gazdasági, külke- reskedelmi érintkezés elismert tárgyalási nyelve. Nemzetközi jelen- tősége számunkra megnőtt azáltal, hogy nemcsak Franciaországgal, hanem a franciául beszélő más népekkel is egyre többretű gazdasági és kulturális kapcsolataink alakulnak ki. A francia nyelvterület országai (Belgium, Svájc, Kanada, Afrika, Közép- és Dél Amerika stb. franciául beszélő népei) fontos külkereskedelmi partnereink; idegenforgalmunk jelentős része bonyolódik le ezekkel az országok- kal. A francia nyelvű szakirodalom, a szakfolyóiratok ismerete ipari-gazdasági, tudományos és kulturális életünk fejlődésének egyik jelentős tényezője. Régi hagyományokra támaszkodó francia nyelvoktatásunk egy nagy haladó örökséggel rendelkező kultúra felé nyit kaput, amely történelmünk folyamán hazánkban oly sok- szor élesztője volt a forradalmi gondolkodásnak, a társadalmi hala- dásnak. Emellett tanulóink többsége jól felhasználhatja francia nyelvi ismereteit a mindennapi élet kommunikációs helyzeteiben, a választott továbbtanuláskor, a leendő foglalkozás körében.

A francia nyelvoktatás feladata a francia nyelv szóbeli és írásbeli használatához szükséges alapvető ismeretek (szókincs, nyelvtan) elsajátíttatása révén a négy nyelvi alapkészség fejlesztése. A kommunikatív célú nyelvoktatás nem tűzheti ki célul valamennyi nyelvi készség egyforma mértékű fejlesztését, ezért a gimnáziumi francia nyelvoktatás a beszéd és a beszédértés, s ezzel egyidejűleg a szövegértés (néma olvasás) fejlesztésére irányul. A beszédértés és beszédkészség fejlesztése mind a négy osztályban fontos szerepet játszik. A nyelvi készségekhez szükséges nyelvtani alapismereteket jobbára a kötelező szakaszban sajátíttatjuk el, a fakultatív szakasz- ra maradnak a nyelvtan bonyolultabb, inkább az írott nyelvre jellemző, vagy csak a megértés szintjén elsajátítandó jelenségei. A kezdő szakaszhoz képest a fakultatív szakaszban több lehetőséget

kap a francia nyelvi fogalmazási készség és a néma olvasáson alapuló szövegértés készségének a fejlesztése.

Ily módon érjük el azt a tudásszintet, amelyet az előírt szókinccs és a nyelvtani szerkezetek elsajátíttatása, valamint a tantervi követelményekben megfogalmazott nyelvi készségek fejlesztése után továbbfejlesztésre alkalmas alapszintű francia nyelvtudásnak tekinthetünk.

A tanterv a szókinccset az alkalmazás szintjén elsajátítandó, szóban és írásban felhasználható (produktív) és csak a megértés szintjén elsajátítandó (receptív) szókinccsre bontja.

A szókinccs mennyiségének meghatározásakor szavak helyett lexikai egységekről beszélünk, mivel a szótárak és a különféle nyelvkönyvek a szót gyakran nyelvtani környezetével együtt közlik (pl. az igét vonzatával, a főneveket a nemét jelölő névelővel, az előljarót a megfelelő esettel). A lexikai egység tehát többet jelent, mint a szó, mert magában foglalja a nyelvtani környezetet is.

1200, beszédben és írásban egyaránt alkalmazandó lexikai egységet kell megtanítani. Ez a szám csak az ún. „tartalmas” szavakat (elsősorban az igéket, főneveket és mellékneveket) foglalja magában. Az ún. „funkcionális” szavak (névelők, névmások, előljarók, kötőszók stb.) elsősorban a nyelvtani jelenségek megismerése során sajátítandók el. A tulajdonnevek nem szerepelnek ebben a számban.

A csak a megértés szintjén elsajátítandó szókinccs 400 lexikai egység. Ez csupán irányszám. A szóalkotás szabályainak ismeretében a további lexikai egységek jelentését a tanuló kikövetkezteti és megérti. A csak a megértés szintjén elsajátított lexikai egységek egy részét a tanuló a tanulás során beszédben és írásban gyakran alkalmazva a produktivitás szintjére emelheti.

A beszélők kifejezhetik szándékaikat, állásfoglalásukat az egyes témaköröktől, szituációktól függetlenül. A beszédszándékok (beszédintenciók) kifejezése nyelvtani eszközökkel vagy állandósult fordulatokkal történik.

Az alábbi összefoglalás közli a fontosabb beszédszándékokat, de nem sorolja azokat az egyes osztályok tananyagához, mivel tanításuk szorosan kapcsolódik a különféle témakörökhöz.

A négy év folyamán az alábbi beszédszándékok kifejezését *sajátíttatjuk* el:

a) a társadalmi kapcsolatokra vonatkozó beszédszándékok (üdvözlési formák, bemutatás és bemutatkozás, megszólítás, köszönetmondás, megelégedés, hála és elismerés kifejezése, bocsánatkérés; meghívás, kínálás és erre válasz, engedélykérés);

- b) közlés és állásfoglalás kifejezése (tény közlése és rákérdezés; útbaigazítás; vélemény, szándék, lehetőség, kötelezettség, szükség-szerűség, bizonyosság kinyilvánítása; helyeslés és ellentmondás);
- c) érzelmek és hangulatok kifejezése (öröm, bánat, aggodalom, csodálat, meglepetés, együttérzés, ellenszenv, tetszés vagy nem-tetszés, remény kinyilvánítása);
- d) felszólítás jellegű beszédszándékok (kérés, tanács, figyelmeztetés, utasítás, tilalom kifejezése).

Fontos feladat a *kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztése*.

A nyelvi készségek fejlesztése érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási feladatokat is. A szövegek feldolgozásakor egy-két mondatot franciáról magyarra, nyelvtani gyakorlatokban magyarról franciára is fordíthatunk. Önálló írásbeli fordítási feladatot mindkét irányban adhatunk:

a) Fordítás franciáról magyarra. A fordítás értékelésénél a tartalmi pontosságot és a szabatos magyar kifejezésmódot egyformán figyelembe vesszük.

b) Fordítás magyarról franciára. Ezt a munkát a szaktanár a tanuló lexikai és nyelvtani ismeretei, helyesírása szintjének megállapítására végezteti.

3. A szaktanár *a tanulók művelődésének feladatát* elsősorban a francia nyelvi anyaggal végzi. A tanulók tanulmányaik során és iskolán kívüli forrásokból (a rádióból, a televízióból, a sajtóból) sok ismeretet szereznek a francia nyelvterület országairól, elsősorban Franciaországról; ezekhez az ismeretekhez adjunk nyelvi alapot az állami, társadalmi és kulturális élet, az ifjúsági szervezetek, a politikai és földrajzi fogalmak francia nyelvű megnevezésével. A tananyag feldolgozása az órán és az ehhez kapcsolódó beszélgetés elsősorban eredeti francia viszonyokat tükrözzön. A különböző beszéd-szándékokat a francia nyelvterület országaiban szokásos nyelvi formában fejezzük ki. A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, hogy a tanulók országismeretét gyarapítsák (múzeumlátogatás a Louvre-ban, Versailles és a Loire-menti kastélyok, vásárlátogatás, városnézés, közlekedés Párizsban stb.), egyúttal ezzel növeljék a francia nyelv iránti érdeklődést is. A francia nyelvterület népeinek életét jól tükrözik, hasznos nyelvi-országismereti, gyakorlati értékű anyagot tartalmaznak a napilapok apróhirdetései, a reklámszövegek, az utazási prospektusok, a francia árucikkek használati utasításai, a közlekedési táblák

és feliratok, az időjárásjelentés stb. Mindamellet az olvasmányok elsősorban a nyelvi készségek fejlesztését segítsék elő, s csak másod-sorban szolgálják a tanulók francia országismereti tájékozódását.

Szépirodalmi szemelvények, szövegrészeket feldolgozásával ébresszünk kedvet a tanulóknban további művek vagy a teljes mű-vek megismerésére (főleg magyar fordításban).

Lehetőleg mutassuk be francia képzőművészeti alkotások rep-rodukcióit, zeneműveket, ha lehet utalva a magyar vonásokra is.

A tanulók művelődésére, országismeretük tágitására használ-juk fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, iskolai dekoráció, diákkör, klubdélután, iskolai ki-mit-tud, a rádió, a televízió francia nyelvű adásai stb.).

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, to-vábbi 50 lexikai egységé csak a megértés szintjén.

Témák

A tanuló személyi adatai (név, cím, telefonszám, születés helye és ideje, iskolája, a család összetétele stb.);

otthona (a lakás jellege, szobák, bútor, szolgáltatások, kert, a lakás környékének jellemzése);

szabadidejének felhasználása I. (érdeklődési területek, kedv-telések, rádió, televízió, színház, mozi);

a társadalmi kapcsolatok (barátok, étkezés otthon, vendég-ségben, ételek és italok);

testápolás, ruházkodás;

az időpont és az időtartam megjelölése; az időjárás;

versek, dalok, játékok.

Francia nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

Az iskolába járó fiatalok;

jellegzetes ház, lakás;

rádió, televízió;

étkezési szokások, vendéglátás;

ruházkodás.

Nyelvtan

Hangtan

A francia hangrendszer sajátosságai;
a francia nyelv – különösen a magyartól eltérő – hangjainak
kiejtése; jelölésük (abc, ékezetek); a magánhangzó-torlódás elkerü-
lésének főbb módjai; hangsúly, intonáció;
mondatszakasz, mondathangsúly (l.).

Szóalaktan

Ige: a főnévi igenév; a jelentő mód jelen idő; az önözés; a
közvetlen jövő; az imparfait; a participe passé; a passé composé;
a felszólító mód; rendhagyó igék I. (pl. être, avoir, venir, aller,
prendre, faire, dire, lire, mettre stb.);

néhány módbeli segédige (pouvoir, vouloir, savoir); az ige
visszaható ragozása; II (me) faut + infinitif;

főnév: a főnevek neme és többesszáma (a rendhagyó alakok
csak lexikailag);

melléknév: A melléknév hím- és nőnemű alakja, többesszáma;

számnév: a tőszámnevek I.; a sorszámnevek I.;

névmás: A főnév helyettesítése névmással; hangsúlytalan és
önálló személyes névmás; jelzői mutató névmás; jelzői birtokos
névmás; visszaható névmás; kérdő névmás I.; az általános alany
névmása; néhány határozatlan névmás (personne, rien, quelqu'un,
quelque chose); az „en” határozói névmás;

névelő: a határozatlan névelő; a határozott névelő és össze-
vont alakjai; az anyagnévelő I.;

előjárószó: néhány fontos előjárószó;

határozószó: néhány gyakori határozószó (lexikailag);

kötőszó: néhány gyakori kötőszó;

szóalkotás I.

Mondattan

Az egyszerű mondat; a kijelentő mondat szórendje; az állít-
mány; az „il y a” szerkezet; az alany és állítmány egyezése; a tárgy;
a birtokos szerkezet; a minőségjelző helye; a részes határozó;

a determináns; főnévi és igei szószervezetek (szintagmák);

a kérdés: „est-ce que” szerkezettel és egyenes szórenddel; a
tagadás; tagadó szerkezetek;

egyszerű főnévi igeneves szerkezetek.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: a lakóhely jellemzése, város, falu; szabadidő felhasználása, társadalmi kapcsolatok; dalok, játékok; a francia nyelvterület országai.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

A tanuló a nyelvi készségekben a következő teljesítményszinteket érje el:

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha az

- a) ismeretlen szavakat nem tartalmaz;
- b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
- c) a kiejtés a francia köznyelvi kiejtésnormától nem tér el;
- d) a szokott (pl. a rádió francia hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel francia nyelven

- a) válaszoljon a tanórán feldolgozott szövegekhez kapcsolódó kérdésekre;
- b) irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
- c) röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről.

Olvasás

A tanuló

- a) olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel;
- b) némán olvasson el rövidebb (4-6 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókinccsre és nyelvtani jelenségekre épüljön.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) tudja helyesen leírni az alkalmazás szintjén elsajátított szókincset;

b) válaszoljon írásban, egy-egy mondatral a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szókincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja a munka érthetősége és nyelvtani helyessége, valamint a tanuló helyesírása.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 62 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 28 óra
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egység csak a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek (I.);
az iskolai élet II. (az osztály, osztálytársak, tanárok, tantárgyak, az ifjúsági szervezet);
a tanuló szabadidejének felhasználása (II.); (olvasás, zene, képzőművészet);

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

a szünidő (kirándulás, nyaralás, táborozás, sportok);
közlekedési eszközök, utazás az iskolába és haza;
az emberi test részei, érzékszervek; betegségek;
üzlet, áruház, piac, árak, mértékegységek; élelmiszerek;
telefonálás;
útbaigazítás, eligazodás a térképen;
versek, dalok, anekdoták;

Francia nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

Foglalkozások;
színház, mozi;
iskolai élet;
vásárlás, telefonálás;
nyaralás;
mértékegységek.

Nyelvtan

Hangtan

Mondatszakas, mondathangsúly (II.);

Szóalaktan

Ige: A passé composé és az imparfait használata; a participe passé egyeztetése; a közvetlen múlt; a futur simple; a conditionnel présent; a „si + présent” és „si + imparfait” szerkezetek; rendhagyó igék (II.); néhány módbeli segédige (II.);

Főnév: a főnevek többesszáma (II.);

Melléknév: a melléknév nőnemű alakja (II.); a háromvégződésű melléknévek (beau, vieux, nouveau); a melléknév fokozása, összehasonlítás;

Számnev: a tőszámnevek (II.); a sorszámnevek (II.);

Névmás: a személyes névmás tárgy- és részes esetének szórendi problémái; az egyszerű vonatkozó névmás; kérdő névmás (II.); az önálló mutató névmás; az „y” határozói névmás; az „en” és „y” használata;

Névelő: az anyagnévelő (II.);

Határozószó: a melléknévből képzett módhatározószó és fokozása;

Kötőszó: gyakori kötőszavak;

Szóalkotás II.

Mondattan

Az egyszerű mondat fajai; kérdő mondat alanyismétlő szórenddel, kiemelő és korlátozó szerkezetek; a műveltetés; igeneves mondat szerkezetek és alárendelés; kérdés, tagadás, felkiáltás, felszólítás; a függő beszéd (I.);

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola, a szabadidő felhasználása, látogatás egy üzemben, a francia ifjúság haladó szervezeteiről, Franciaország földrajzáról, állami és társadalmi berendezéséről, képek a Nagy Francia Forradalomról, a Marseillaise.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán két iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

A tanuló a nyelvi készségekben a következő teljesítményszinteket érje el:

Beszédértés

Tartalmilag értse meg a tanuló a tanterv témáival kapcsolatos beszédet, ha az

- a) ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők;
- b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
- c) a kiejtés a francia köznyelvi kiejtésnormától nem tér el;
- d) a szokott beszédtempónál némileg lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel francia nyelven

- a) irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
- b) kérdés-felelet váltással folytasson egyszerű beszélgetést nem tantervi témákról is;
- c) röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről;

d) kérdés-felelet formában írjon le képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

b) némán olvasson el rövidebb (6–10 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókincsre és nyelvtani jelenségekre épüljön.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) válaszoljon írásban a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szókincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl;

b) készítsen a tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros tartalmi összefoglalást;

c) ismert témakörben és ismert szókincessel fogalmazzon néhány soros francia nyelvű levelet.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja az érthetőség és a nyelvtani helyesség, valamint a tanuló helyesírása.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra és javításra.....	4 óra
	<hr/>
	64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egysége a megértés szintjén.

Témák

Az emberek jellemzése;
levelezőtársak, levélírás; postai szolgáltatások;
étkezés étteremben;
orvosi kezelés, fogorvos, kórház, mentők, gyógyszertár;
háztartási cikkek, háztartási gépek;
múzeumok, kiállítások, könyvtár;
tájleírás, állat- és növényvilág;
országok, tájak; városnézés; állomás, repülőtér, szálloda;
néhány irodalmi szemelvény;
a francia történelem haladó hagyományai;
versek, dalok, mozgalmi dalok, mondák.

Francia nyelvű környezetben is bemutatandó témák:

Háztartás, házi munkák;
tájak, városnézés;
állomás, repülőtér, szálloda, levélforma;
orvosi rendelő, vendéglő, posta, múzeum.

Nyelvtan

Mondathangtan, hanglejtés.

Szóalaktan

Ige: a plus-que-parfait, a futur antérieur (R)*, a conditionnel passé, futur dans le passé; a „si + plus-que-parfait” szerkezet; személytelen igék; rendhagyó igék; a szenvedő szerkezet.

Főnév: az összetett főnevek többesszáma (R);

* *Megjegyzés*: a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tananyagot (R)-rel jelöljük.

Számnév: egyéb számnevek;

Névmás: az önálló birtokos névmás; az állítmányi névmás; az összetett vonatkozó névmás; gyakoribb határozatlan névmások.

Névelő: a névelőknek a magyartól eltérő használata; gyakoribb előljárósók, határozósók és kötősók;

Szóalkotás III.

Mondattan

az igeidők egyeztetése a kijelentő és a feltételes mondatban; a függő beszéd (II.); függő kérdés; igeneves mondatszerkezetek;

mondattani rövidítések.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: tájak, városnézés, múzeumlátogatás; a frankofon országokról (pl. Belgium, Svájc, Algéria, Kanada); a Párizsi Kommün; az Internacionálé; az FKP és lapja: a „L'Humanité”; az UNESCO szerepe.

versek dalok; néhány irodalmi szemelvény.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a tantervi témákban, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a) a tantervi szókinszre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv fordulatait és kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

c) a kiejtés a francia köznyelvi kiejtésnormától csekély mértékben tér el;

d) a szokott beszédtempónál kissé lassúbb, illetve azt nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

a) vegyen részt a tantervi tematikán alapuló szövegek francia nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában és franciául foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

b) írjon le szóban képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;

c) folytasson beszélgetést a tantervi témákról, feltéve, ha a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

d) éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek előbbősége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel, kiejtése a francia köznyelv kiejtés-normájától csak a magyar anyanyelvűek számára különösen nehéz pontokon térhet el;

b) néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb, 10–15 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető idegen szót tartalmaz;

c) néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kyszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján körülbelül 10 soros francia nyelvű összefoglalást;

b) írjon ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű francia nyelvű levelet; a keltezés, megszólítás, záróformula, címzés a francia nyelvterület szokásainak feleljen meg.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja a munka érthetősége és nyelvtani helyessége, valamint a tanuló helyesírása.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgoztatásra és javításra	6 óra
	<hr/> 96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egysége a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek (II.), munkakörülmények, szakmai képzés;
iskolai végzettség; szakképzettség; vizsgák, pályaválasztás;
főiskolák, egyetemek;
a sajtó, újságok, folyóiratok;
tömegközlekedés, személyautó, közlekedési szabályok, baleset;
utazás külföldre, úti okmányok, valuta;
rendőrség;
házi szerelés, javítások, barkácsolás;
társadalmi formák, politikai élet, háború és béke;
a francia munkásmozgalomról és a Résistance-ról;
néhány irodalmi szemelvény; ismeretterjesztő és a gyakorlati
élettel kapcsolatos szövegek;
versek, dalok, mozgalmi dalok.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Francia nyelvű környezetben is bemutatandó témák:
Foglalkozások;
sajtó;
a határon;
társadalmi-politikai jellegzetességek;
az ifjúság problémái;
iskolai végzettség.

Nyelvtan

Mondathanglan, hanglejtés.

Szóalaktan

Ige: a subjonctif présent, a subjonctif imparfait (R)*; a subjonctif passé, a subjonctif plus-que-parfait (R); a passé simple (R); a passé antérieur (R); a participe présent; a gérondif; az infinitif passé;
rendhagyó igék.

Szóalkotás IV.

Mondattan

Az igeidők egyezése; az igemódok és igeidők használata a melékmondatban; a subjonctif használata; a függő beszéd; igeneves szerkezetek; mondatnani rövidítések; az óhajtó mondat.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése:

Foglalkozások, külföldi utazás, társadalmi-politikai élet; az idegenforgalom; a szocializmus építésének eredményei hazánkban; politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok a francia nyelvterület országaival.

Néhány szemelvény az újabb francia irodalomból és a frankofon országok francia nyelvű irodalmából.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

* *Megjegyzés*: a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tananyagra (R)-rel jelöljük.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a) a tantervi szókincre épül, ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből következtethetők;

b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad; a beszélt nyelv kifejezéseit alkalmazza;

c) a beszélő kiejtése a francia köznyelvi kiejtésnormától csekély mértékben tér el;

d) a szokott beszédtempót nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

a) vegyen részt a tantervi tematikán alapuló szövegek francia nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, az ismeretlen szavak francia nyelvű értelmezésében, és franciául foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

b) folytasson beszélgetést a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról, feltéve, ha a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

c) éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel, illetve beszédszándékát egyértelműen juttassa kifejezésre;

d) alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek és a beszédszándék helyes kifejezésének elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel, kiejtése a francia köznyelv kiejtésnormájától csak a magyar anyanyelvűek számára különösen nehéz pontokon térhet el;

b) néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb, 12–20 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

c) néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, könnyebb, adaptált ismeretterjesztő, illetve irodalmi szöveget vagy újságcikket, ha e szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti;

d) otthoni feldolgozás segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapnyi terjedelmű) általános jellegű szöveget vagy könnyebb stílusú irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kisszótár segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 15 soros francia nyelvű önálló összefoglalást;

b) kisszótár segítségével írjon kb. 15 soros, a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódó fogalmazást.

A szótár nélkül végzett írásbeli munka megítélésének alapja a munka érthetősége és nyelvtani helyessége, valamint a tanuló helyesírása.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 54 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 24 óra
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	84 óra

*A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Módszerek

A nyelvoktatásban különösen fontos a tanulók aktivitása, tudatos részvétele az oktatás egész folyamatában. Adjunk lehetőséget minél több önálló tevékenységre. Az aktív érdeklődés ében tartására leginkább az érdekes, információban gazdag nyelvi anyag alkalmas.

A francia nyelvnek és a tanulók anyanyelvének egybevetése alapján fordítsunk több időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve). A hibaelemzés állandó része legyen a tanár munkájának.

A francia nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően a kommunikáció eszközeként tanítjuk. Mivel a nyelv jelrendszer, nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem a nyelvi jelenségek összefüggő rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra építjük.

A gyakorlati kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédképesség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás készségét is. A receptív és produktív (passzív és aktív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló gyakorlatilag minél teljesebben értse meg a beszélt és írott francia nyelvet, de saját mondanivalóját az anyanyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, s itt a legfontosabb kritérium csak mondatainak érthetősége, kommunikatív képessége lehet.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete ugyanakkor nem lehet öncél, hanem csupán eszköz a négy alapképesség kialakítása és a fordítás szolgálatában. Különösen a I–II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van nagy szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás készségét kifejleszteni.

A tanterv a szaktanár számára megjelölt feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek azért nem szerepelhetnek, mert a legtöbb esetben sem a témakörökből adódó szituációkhoz, sem a nyelvtani jelenségekhez nem kapcsolódhatnak kizárólagos jelleggel. Gyakorlásukra viszont állandóan, a legkülönbözőbb tananyagrészekhez kapcsolódva nagy szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat kifejező saját

tos kifejezéseket, beszédfordulatokat a tanulóknál állandóan ébrentartsa, őket azok használatára bátorítsa.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.) írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak igen jelentős szerepük van ugyan a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában, de különösen akkor válnak hasznossá, ha a tanulók érdeklődését felkeltik, ha a tanuló értelmes, valószínű összefüggéseket érez bennük, mintegy szellemileg érdekeltté válik a gyakorlat elvégzésében. Ezért nagy jelentőségük van a különféle nyelvi játékoknak.

Fontos szerepet játszanak a gyakorlatok, főleg a feladatlapok abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult tananyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. A kiegészítő anyagok használata csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A fordítás technikájának megtanításában alapszintű teljesítményt érhetünk el. A magyarról franciára fordítást a gyakorlatok keretében, főleg a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése céljából alkalmazzuk. Az öncélú fordítás helyett inkább az alapkészségek fejlesztését szolgáló fordítást szorgalmazzuk.

Mivel a gyakorlati képességek csak a nyelvi tevékenységek útján fejlődnek, a francia nyelv használatának biztosítsunk maximális helyet az órákon, az anyanyelv használatát pedig csökkentjük a szükséges minimumra.

Használjuk fel a rendelkezésünkre álló korszerű technikai (magnetofon, diafilm) és egyéb szemléltető eszközöket a tanításban.

A kiegészítő anyagot a szaktanár a körülmények (az osztály tanulmányi szintje, az iskolatípus igénye, a helyi adottságok stb.) figyelembevételével állítja össze, elsősorban a tankönyvben közölt kiegészítő anyag vagy más források felhasználásával. A kiegészítő anyag feldolgozására a tanítási óráknak legfeljebb egyharmad részét lehet felhasználni. A szaktanárnak jogában áll a teljes óratervi keretet kizárólag a törzsanyag minőségi elsajátítására felhasználni.

Tanesszközök

Nyomtatott tanesszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Nyelvtankönyv

Feladatlapok

Magyar-francia és francia-magyar kisszótár

b) *Tanári segédletek*

Tantervi útmutató

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok (Idegen Nyelvek Tanítása stb.)

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz

Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz

Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez

Hangszalag versekkel, dalokkal

Az Iskolarádió adásai

Vizuális információhordozók

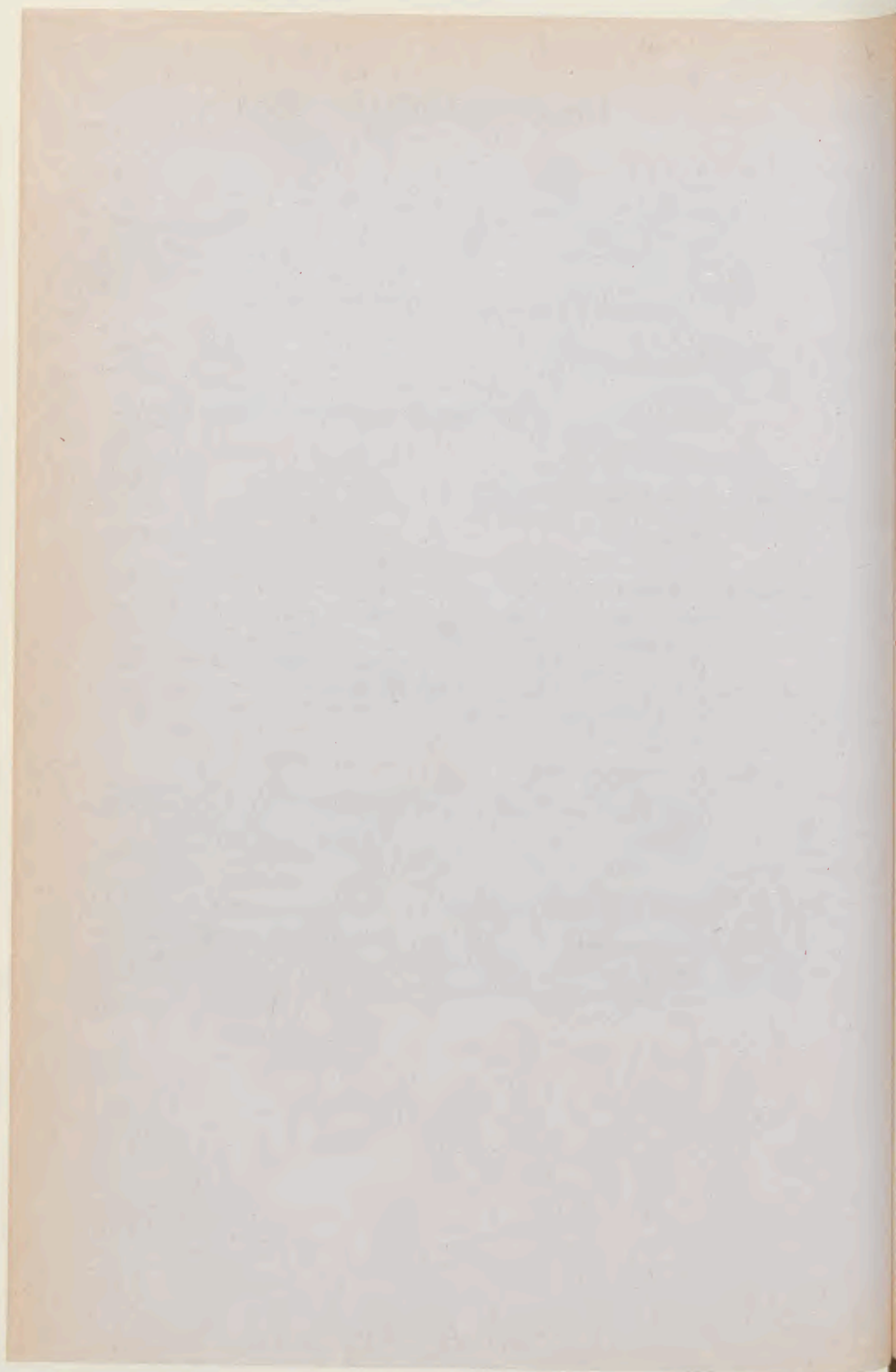
Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez

Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

Audiovizuális információhordozók

Hangosított diaképek a művelődési-országismereti témákhoz

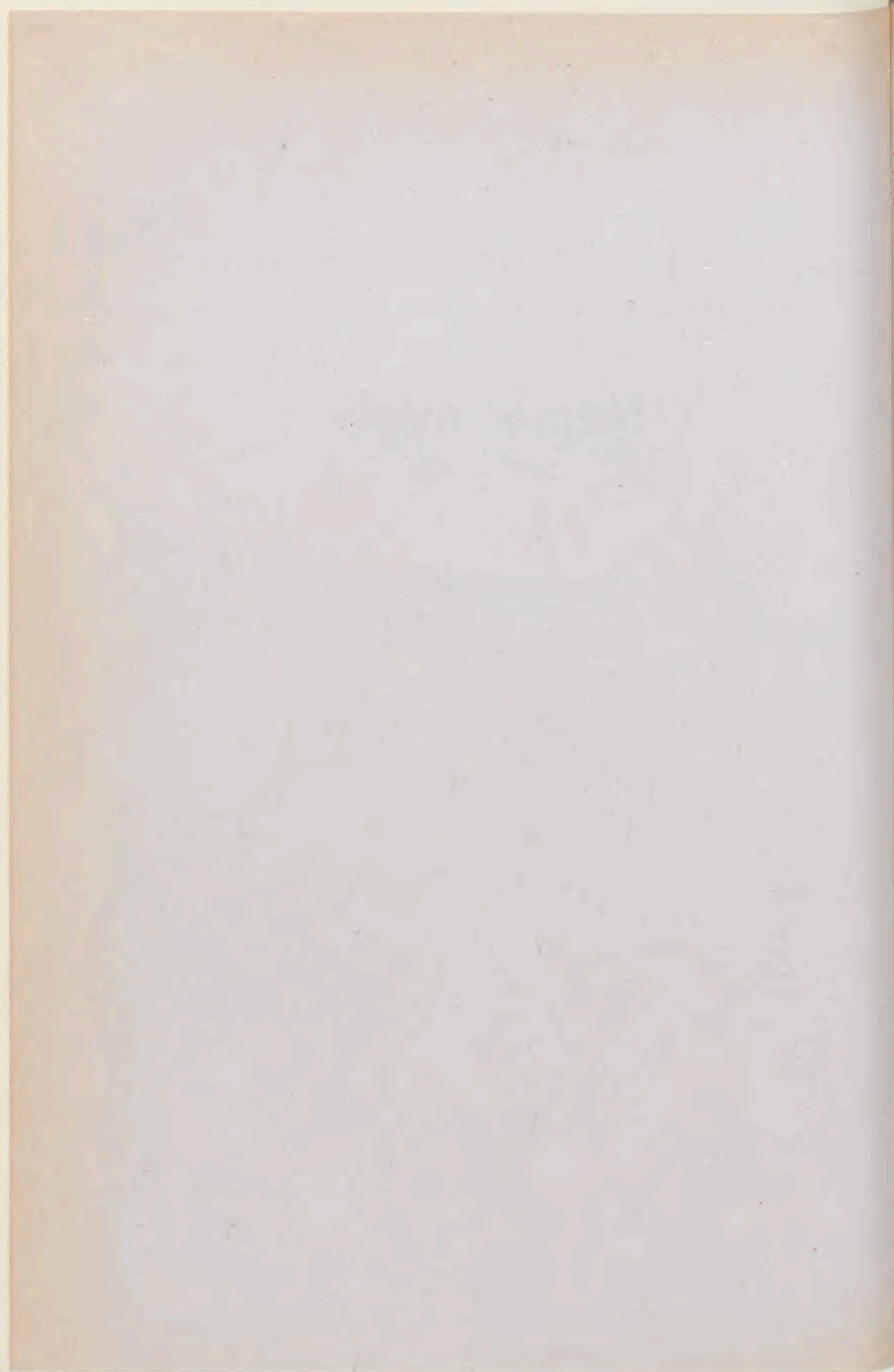
Az Iskolatelevízió adásai

Német nyelv

I–IV. osztály

Szerkesztette
DR. KÉRI HENRIK

Cél és feladatok

A német nyelv tanításának *célja*, hogy sajátos eszközeivel járuljon hozzá a gimnázium nevelési céljainak a megvalósításához.

A német nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak alapszintű nyelvi ismereteket, fejlessze készségeiket; a második idegen nyelv kötelező szakaszának lezárása után ezt fejlessze a fakultatív órakeretben (a gimnázium III. és IV. osztályában) vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá;

adjon tájékoztatást a németül beszélő népek országairól, társadalmi rendszeréről, kultúrájáról, szokásairól, s ezzel is szolgálja a nemzetközi megértés, a népek barátsága eszméjét.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár *feladatai*:

A gimnázium nevelési céljai minden tantárgyra, minden évfolyamra egyaránt vonatkoznak. A nyelvoktatás, így a német nyelv oktatása is szerves része a tervezett és összehangolt gimnáziumi nevelőmunkának. Közösségben közösségi embereket nevelünk, s egyúttal arra törekszünk, hogy az egyénben kifejlesszük a szocialista emberre jellemző egyéni személyiségjegyeket.

A nyelvoktatásnak is szolgálnia kell *a tanulók erkölcsi-világnevelési és esztétikai nevelését*. A német nyelv tanítása elősegíti a németül beszélő népek társadalmi rendszerének, gondolkodásának, érzelmvilágának megismerését, ezzel a népek közötti megértésre, más népek eredményeinek elismerésére, internacionalizmusra is nevel. A német nyelvoktatás kapcsán különböző társadalmi rendszerben élő népek szokásaival, kultúrájával, politikai életével ismerkedik meg a tanuló. Ez jelzi a német nyelv tanításának szerepét a politikai nevelésben, a társadalmi tájékozódásban. Ez a nevelés legyen szólamszerű, alkalmazkodjék a tanulók életkori sajátosságaihoz, a tananyag, illetve a nyelvtudás *adta lehetőségeihez*, s a más tantárgyakban (a magyar nyelvben és irodalomban, az orosz

nyelvben, a történelemben, a földrajzban stb.) folyó neveléssel összhangban vezessen el a nagyobb történelmi-társadalmi összefüggések felismeréséhez.

A német nyelvi órákon, főleg az irodalmi és országismereti témákkal kapcsolatban a tanulók érzelmi-esztétikai nevelése is kapjon helyet. Ezt elősegíthetjük nyelvileg egyszerű, de irodalmilag értékes versek, dalok tanításával, rövidebb prózai szövegek feldolgozásával, képzőművészeti és zenei alkotások bemutatásával.

A kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztésének motíváló alapját úgy teremthetjük meg, hogy tanulóinkban tudatosítsuk a német nyelv tanulásának jelentőségét.

A német nyelv a baráti Német Demokratikus Köztársaság és a szomszédos Ausztria lakói többségének, valamint hazánk legnépesebb nemzetiségének anyanyelve. A német nyelvterület orszá-gai (a Német Demokratikus Köztársaság, a Német Szövetségi Köz-társaság, Ausztria és Svájc) a Szovjetunió után legfontosabb kül-kereskedelmi partnereink, idegenforgalmunk jelentős része ezekkel az országokkal bonyolódik le. A német nyelvű szakirodalom, a szak-folyóiratok a tudományos és ipari-gazdasági élet területén jelentős tényezőként hatnak. Tanulóink többsége tehát haszonnal alkalmaz-hatja a megszerzett német nyelvi ismereteket a mindennapi élet kommunikációs helyzetekben, a továbbtanuláskor és leendő foglal-kozásában.

A második idegen nyelv oktatásának kötelező és fakultatív sza-kaszra tagolódása az egyes osztályokban a nyelvi készségek eltérő mértékű fejlesztését vonja maga után. A beszédértés és beszédkész-ség fejlesztése mind a négy évfolyamon fontos szerepet játszik. A nyelvi készségekhez szükséges nyelvtani alapismereteket jobbára a kötelező szakaszban sajátíttatjuk el, a fakultatív szakaszra ma-radnak a nyelvtan bonyolultabb, inkább az írott nyelvre jellemző, vagy csak a megértés szintjén elsajátítandó jelenségei. A fakultatív szakaszban a kezdő szakaszhoz képest nagyobb teret kap a német nyelvi fogalmazási készség fejlesztése és a néma olvasáson alapuló szövegértés. Ezzel érjük el azt a szintet, amelyet az előírt szókincs és a nyelvtani szerkezetek, valamint a tantervi követelményekben megfogalmazott nyelvi készségek elsajátíttatása után továbbfej-lesztésre alkalmas alapszintű német nyelvtudásnak tekinthetünk.

A tanterv a szókincset az alkalmazás szintjén elsajátítandó, szóban és írásban felhasználandó (produktív) és csak a megértés szintjén elsajátítandó (receptív) szókincsré bontja.

A szókincs mennyiségének meghatározásakor szavak helyett lexikai egységekről beszélünk, mivel a szótárak és a különféle nyelv-könyvek a szót gyakran nyelvtani környezetével együtt közlik (pl.

az igét vonzatával, a főnevet a nemét jelölő névelővel, az előljárót a megfelelő esettel). A lexikai egység tehát többet jelent, mint a szó, mert magában foglalja a nyelvtani környezetet is.

1200, beszédben és írásban alkalmazandó lexikai egységet kell megtanítani. Ez a szám csak az ún. „tartalmas” szavakat (elsősorban az igéket, főneveket és mellékneveket) foglalja magában; a grammatikai szavak (névelők, névmások, előljárók, kötőszók) elsősorban a nyelvtani jelenségek megismerése során sajátítandók el. A tulajdonnevek nem szerepelnek ebben a számban.

A csak a megértés szintjén elsajátítandó szókincs 400 lexikai egység. Ez csupán irányszám. A szóalkotás szabályainak ismeretében a további lexikai egységek jelentését a tanuló könnyen megérti. A megértés szintjén elsajátított lexikai egységek egy részét a tanuló idővel beszédben és írásban is alkalmazhatja, s így ezek produktívvá válhatnak.

Az egyes témaköröktől, szituációktól függetlenül a beszélők kifejezhetik szándékaikat, állásfoglalásukat. A beszédszándékok (beszédintenciók) kifejezése nyelvtani eszközökkel vagy állandósult fordulatokkal történik. Az alábbi összefoglalás közli a fontosabb beszédszándékokat, de nem sorolja azokat az egyes osztályok tananyagához, mivel tanításuk szorosan kapcsolódik a különféle témakörökhöz. A négy év folyamán az alábbi beszédszándékok kifejezését sajátíttatjuk el:

a társadalmi kapcsolatokra vonatkozó beszédszándékok (üdvözlési formák, bemutatás és bemutatkozás, megszólítás, köszönetmondás, megelégedés, hála és elismerés kifejezése, bocsánatkérés; meghívás, kínálás és erre válasz, engedélykérés);

közlés és állásfoglalás kifejezése (tény közlése és rákérdezés; útbaigazítás; vélemény, szándék, lehetőség, kötelezettség, szükség-szerűség, bizonyosság kinyilvánítása, helyeslés és ellentmondás);

érzelmek és hangulatok kifejezése (öröm, bánat, aggodalom, csodálat, meglepetés, együttérzés, ellenszenv, tetszés vagy nemtetszés, remény kinyilvánítása);

felszólító jellegű beszédszándékok (kérés, tanács, figyelmeztetés, utasítás, tilalom kifejezése).

Fontos feladat a *kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztése*.

A nyelvi készségek fejlesztése érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási feladatokat is.

A szövegek feldolgozásakor néhány mondat erejéig németről magyarra, nyelvtani gyakorlatoknál magyarról németre is fordítatunk.

Mindkét irányban önálló írásbeli fordítási feladatot adunk:

a) Fordítás németről magyarra. A fordítás értékelésénél a tartalmi pontosságot és a szabatos magyar kifejezőmódot egyformán figyelembe vesszük.

b) Fordítás magyarról németre. Ezt a munkát a szaktanár a tanuló lexikai és nyelvtani ismereteinek, helyesírása szintjének megállapítására végezteti.

A szaktanár *a tanulók művelésének* feladatát elsősorban a német nyelvi anyaggal végzi. A tanulók tanulmányaik során és iskolán kívüli forrásokból (a rádióból, a televízióból, a sajtóból) sok ismeretet szereztek a német nyelvterület országairól, elsősorban az NDK-ról; ezekhez az ismeretekhez adjunk nyelvi alapot (az állami, társadalmi és kulturális élet legfontosabb kulcsfogalmait, az ifjúsági szervezetek, a politikai és földrajzi fogalmak német nyelvű megnevezését stb.). A tananyag tanórai feldolgozása és a kapcsolódó beszélgetés elsősorban német viszonyokat tükrözzön. A különböző beszédszándékokat a német nyelvterület országaiban szokásos módon fejezzük ki. A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, hogy a tanulók országismeretét is gyarapítsák (pl. múzeumlátogatás a drezdai Zwingerben és Bécsben, vásárlátogatás Lipcsében, városnézés Weimarban, közlekedés Berlinben). A német nyelvterület népeinek életét jól tükrözik a napilapok apróhirdetései, reklámszövegek; hasznos nyelvi-országismereti, gyakorlati értékű anyagot tartalmaznak az utazási prospektusok, az úticikkek használati utasításai, a közlekedési táblák és feliratok, az időjárásjelentések szövege stb. Mindamellet az olvasmányok elsődlegesen a nyelvi készségek fejlesztését segítsék elő, s csak másodszorban szolgálják a tanulók országismereti tájékozódását.

Szépirodalmi szemelvények, szövegrészletek feldolgozásával ébresszünk kedvet a tanulóknak további művek vagy a teljes művek megismerésére (főleg magyar fordításban).

Lehetőleg mutassunk be német képzőművészeti alkotások reprodukcióit, zeneműveket.

A tanulók művelésére, országismeretük tágítására használjuk fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, iskolai dekoráció, diákkör, klubdelután, iskolai ki-mit-tud stb.).

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egységé csak a megértés szintjén.

Témák

A tanuló személyi adatai (név, cím, telefonszám, születésének helye és ideje, iskolája, a család összetétele stb.);

otthona (a lakás jellege, szobák, bútor, szolgáltatások, kert, a lakás környezetének jellemzése);

az iskolai élet I.;

a tanuló szabadidejének felhasználása I. (érdeklődési területek, kedvtelések, rádió, televízió, hangverseny, mozi);

társadalmi kapcsolatok (barátok, étkezés otthon, vendégségben, ételek és italok); vendéglőben; telefonálás; felvilágosítás;

vásárlás, pénz, mértékegységek;

az időpont és az időtartam megjelölése; az időjárás;

versek, dalok.

Német nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

az iskolai élet;

jellegzetes ház, lakás;

rádió, televízió;

étkezési szokások, vendéglátás, ruházkodás;

telefonálás.

Nyelvtan

Hangtan

A magyartól eltérő német hangok ejtése;

szóhangsúly és mondathangsúly;

a német mondat hanglejtése;

a hang és a betű; a német helyesírás.

Szóalaktan

Az *ige*: a főnévi igenév (Infinitiv);

szabályos és szabálytalan igék, a szabálytalan igék hangváltózása;

a II. melléknévi igenév (Partizip II) mint az állítmány ragozatlan része;

az igeragozás: a kijelentő mód jelen ideje (Präsens), egyszerű múltja (Präteritum), jövő ideje (Futur), és I. összetett múltja (Perfekt);

a felszólító mód (Imperativ);

a sein, a haben és a werden mint főige és mint segédege;

a können, a müssen és a wollen módbeli segédigék jelen ideje

és egyszerű múltja; ich möchte;

elváló és el nem váló igekötős igék.

A főnév: a főnév neme, többes számának jelölése;

a főnév erős ragozása.

A melléknév: a melléknév mint határozó és mint állítmányi kiegészítő.

A számnév: a tőszámnevek.

A névmás: a személyes névmás alany-, tárgy- és részesesete (Nominativ, Akkusativ és Dativ);

a jelzői birtokos névmás;

a der, dieser, jener mutató névmás;

a wer, was, welcher kérdő névmás;

az einer, keiner határozatlan névmás.

A névelő: a határozott és a határozatlan névelő ragozása; kein.

Az előjáró: tárgyesettel (Akkusativ-val) és részesesettel (Dativ-val) álló előjárók;

előjárók összevonása a határozott névelővel.

A határozószó: gyakoribb hely- és időhatározószók.

A kötőszó: mellérendelő mondatok kötőszavai (und, oder, aber, denn, sondern);

határozószói eredetű mellérendelő kötőszók (dann, deshalb, sonst).

Szóalkotás: főnévképzés szóösszetétellel;

a főnévi igenév (Infinitiv) főnevesítése.

Mondattan

Az egyszerű mondat;

a kijelentő, a kérdő és a felszólító mondat szórendje;

a keretes mondat;

a mellérendelő összetett mondat;

az ige mint a mondat magja; az ige kiegészítői;

a névmássá alakított mondatrészek szórendje;

a birtokosjelző (Genitivattribut) és az előjárós jelző (Präpositionalattribut) a mondatban;

a tagadás (nein, nicht, kein) és az állítás (ja, doch).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: a lakóhely jellemzése, város, falu; társadalmi kapcsolatok; versek, dalok, játékok; a német nyelvterület országai.

*

Könyv nélkül megtanulandó évenként két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.
A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha

- a) az ismeretlen szavakat nem tartalmaz;
- b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
- c) a német köznyelvi kiejtésnormától nem tér el;
- d) a szokott (pl. az NDK-rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel német nyelven

- a) válaszoljon a tanórán feldolgozott szövegekhez kapcsolódó kérdésekre, s tegyen fel kérdéseket ezekhez a szövegekhez;
- b) irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
- c) röviden számoljon be személyi körülményeiről.

Olvasás

A tanuló

- a) olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel;
- b) némán olvasson el rövidebb (4–6 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókinccsre és nyelvtani jelenségekre épüljön.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) tudja helyesen leírni az alkalmazás szintjén elsajátított szó-kincset;

b) válaszoljon írásban egy-egy mondattal a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szó-kincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl.

Az írásbeli munka megítélésének alapja a tanuló helyesírása és a nyelvtani helyesség.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra és javításra	kb. 6 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egysége csak a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek I.;

az iskolai élet II. (az osztály, osztálytársak, tanárok, tantárgyak; az ifjúsági szervezet);

a tanuló szabadidejének felhasználása II. (olvasás, zene, színház, képzőművészet);

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt elgazgató jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányk. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átesoportosíthatók.

a szünidő (kirándulás, nyaralás, táborozás); sportok;
közlekedési eszközök, utazás az iskolába és haza;
az emberi test részei, érzékszervek; betegségek; testápolás,
ruházkodás;

üzlet, áruház, árak; élelmiszerek;
útbaigazítás, eligazodás a térképen;
versek, dalok.

Német nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

foglalkozások;
olvasás, színház;
üzletek, árak;
nyaralás.

Nyelvtan

Szóalaktan

Az *ige*: a visszaható ige;
a dürfen, a sollen és a mögen módbeli segédigék jelen ideje
(Präsens) és egyszerű múltja (Präteritum);
a módbeli segédigék I. összetett múltja (Perfekt);
a személytelen igék.

A *főnév*: a főnév gyenge ragozása; rendhagyó ragozású főnevek;
a főnévvé vált melléknév ragozása.

A *melléknév*: a jelzői melléknév ragozása, a melléknév fokozása;
rendhagyó fokozású melléknévek.

A *névmás*: a visszaható névmás;
a der, die, das vonatkozó névmás;
a határozói névmás (Pronominaladverb);
a man és az es névmás használata;
a was für ein... kérdő szerkezet;
a wer, was kérdőnévmás előljárós szerkezetben.

A *számnév*: a sorszámnevek.

A *határozószó*: a határozószók fokozása.

A *kötőszó*: mellékmondati kötőszók (daß, ob, weil, als, wenn).

Szóalkotás: az -er, -in és -ung főnévképzők.

Mondattan

Az alárendelt összetett mondat; a mellékmondat szórendje;
a sich helye a mondatban;
a vonatkozó mellékmondat;
a hasonlító szerkezet (wie, als); az es gibt szerkezet;

az alanyi és tárgyi mellékmondat daß, ob kötőszóval illetve kérdőszavas kapcsolással (w-Fragen);
a főnévi igeneves szerkezetek (zu + Infinitiv) (R)*.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola; a szabadidő felhasználása; versek, dalok, anekdoták;
látogatás egy üzemben;
a német ifjúsági szervezet: a Freie Deutsche Jugend;
az NDK földrajzáról, állami és társadalmi berendezéséről.

*

Könyv nélkül megtanulandó évenként két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán két iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáival kapcsolatos beszédet, ha az

- a) ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők,
- b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad,
- c) a német köznyelvi kiejtési normától nem tér el,
- d) a szokott beszédtempónál némileg lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel német nyelven

- a) irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket,
- b) kérdés-felelet váltásával folytasson egyszerű beszélgetést tantervi témákról,
- c) röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről,

* *Megjegyzés:* a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tananyagot (R)-rel jelöljük.

d) kérdés-felelet formájában írjon le képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

b) némán olvasson el rövidebb (6–10 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókincsre és nyelvtani jelenségekre épüljön.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) írásban válaszoljon a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szókincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl,

b) készítsen tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros tartalmi összefoglalást,

c) ismert témakörben és ismert szókinccsel fogalmazzon néhány soros német nyelvű levelet.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja az érthetőség és nyelvtani helyesség, valamint a tanuló helyesírása.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra és javításra	4 óra
	<hr/> 64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

Témák

Emberek jellemzése;
levelezőtársak, levélírás, postai szolgáltatások;
étkezés étteremben;
orvosi kezelés, fogorvos, kórház, mentők, gyógyszertár, gyógyszer-
szerek;
háztartási cikkek, háztartási gépek;
múzeumok, kiállítások, könyvtár;
tájleírás, állat- és növényvilág;
országok, tájak; városnézés; állomás, repülőtér, szálloda;
néhány irodalmi szemelvény;
versek, dalok, mozgalmi dalok, mondák.

Német nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

háztartás, házi munkák;
tájak, városnézés, állomás, repülőtér;
szálloda; levélforma;
orvosi rendelő, vendéglő, posta, múzeum;
a német történelem haladó hagyományai.

Nyelvtan

Szóalaktan

Az ige: a II. összetett múlt (Plusquamperfekt);
a lassen ige használata;
a szenvedő igeragozás jelen ideje (Passiv Präsens) és egyszerű
múltja (Passiv Präteritum);
a szenvedő igeragozás további időalakjai (R)*;

* *Megjegyzés:* a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tan-
anyagot (R)-rel jelöljük.

a sein, a haben, a werden, a wissen igék és a módbeli segédigék kötőmódja (Konjunktív I és Konjunktív II); a módbeli segédigék használata;

a feltételes jelen körülírása (würde + Infinitív).

A főnév: a névelő nélküli főnév;

a tulajdonnevek ragozása;

idegen eredetű főnevek ragozása.

A névmás: az önálló birtokos névmás;

a welcher, wer, was vonatkozó névmás;

a kölcsönös névmás;

a jeder, alle, jemand, niemand határozatlan és általános névmás.

Az előljárók: a birtokos esettel (Genitív-vel) álló előljárók.

A határozószók: hely- és időhatározószók; kérdőhatározószók; módhatározószók (pl. fast, kaum, sehr, ganz, zu, ziemlich) (rendszerezés).

A kötőszók: a mellérendelő mondat kettős kötőszavai (entweder . . . oder, weder . . . noch, nicht nur . . . sondern auch).

Szóalkotás: a -heit, -keit, -schaft, -chen, -lein főnévképzők; a Ge- előképző;

melléknévképzés szóösszetétellel;

a -bar, -los, -ig, -lich, -haft, un- melléknévképzők (rendszerezés).

Mondattan

Az időhatározói mellékmondatok (egyidejűség, előidejűség, utóidejűség);

a folyamatot kifejező szenvedő szerkezet (Handlungspassiv);

a főnévi igeneves szerkezetek (zu + Infinitív, . . .);

a szükségesség, lehetőség kifejezése a haben . . . zu + Infinitív,

sein . . . zu + Infinitív szerkezettel;

a célhatározói mellékmondat (damit és um . . . zu);

a nem valós feltételes, óhajtó, hasonlító mondat (irrealer Konjunktív) (R);

a megengedő mondat.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: tájak, városnézés, múzeumlátogatás, versek, dalok, irodalmi szemelvények;

Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság, Svájc földrajzáról, állami és társadalmi berendezkedéséről.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a tantervi témákban, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a) a tantervi szókinszre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv fordulatait és kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

c) a német köznyelvi kiejtésnormától csekély mértékben tér el;

d) a szokott beszédtempónál kissé lassúbb, illetve azt nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

a) vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek német nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, és németül foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

b) írjon le szóban képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;

c) folytasson beszélgetést a tantervi témákról, feltéve, hogy a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

d) éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

a) olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel; kiejtése a német köznyelv normájától csak a magyar anyanyelvűek számára nehéz pontokon térhet el;

b) néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb, 10–15 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

c) néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

a) készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján körülbelül 10 soros német nyelvű összefoglalást;

b) írjon ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű német nyelvű levelet; a keltezés, megszólítás, záróformula, címzés a német nyelvterület szokásainak feleljen meg.

Az írásbeli kifejezés megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egység a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek II.; munkakörülmények, szakmai képzés;
iskolai végzettség, szakképzettség, vizsgák, pályaválasztás; főiskolák, egyetemek;
sajtó, újságok, folyóiratok;
tömegközlekedés, személyautó, közlekedési szabályok, baleset; utazás külföldre, úti okmányok, valuta;
rendőrség;
házi szerelés, javítások, barkácsolás;
társadalmi formák, politikai élet, háború és béke;
a német munkásmozgalomról;
néhány irodalmi szemelvény, ismeretterjesztő és a gyakorlati élettel kapcsolatos szövegek;
versek, dalok.

Német nyelvi környezetben is bemutatandó témák:

foglalkozások;
sajtó;
a határon;
társadalmi-politikai jellegzetességek; az ifjúság problémái;
iskolai végzettség.

Nyelvtan

Szóalaktan

Az ige: az I. és II. kötőmód (Konjunktiv I és II) (R)*;
az állapotot kifejező szenvedő szerkezet (Zustandspassiv) jelen

* *Megjegyzés:* a megértés (receptivitás) szintjén elsajátítandó tananyagot (R)-rel jelöljük.

ideje (Präsens) és egyszerű múltja (Präteritum); további időalakjai (R);

az I. és II. melléknévi igenév (Partizip I und II) mint jelző és mint határozó;

a szenvedő főnévi igenév: a módbeli segédigével bővített szenvedő szerkezet jelen ideje és egyszerű múltja (R).

Mondattan

A függő beszéd (R);

főnévi igeneves szerkezetek (ohne ... zu + Inf., anstatt ... zu + Inf.);

melléknévi igenevekkel járó szerkezetek (R);

az összetett mondatok rendszerezése.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: foglalkozások;

külföldi utazás; társadalmi-politikai élet;

versek, dalok, irodalmi szemelvények;

az idegenforgalom;

a szocializmus építésének eredményei hazánkban és az NDK-ban; a KGST;

politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok a német nyelvterület országaival.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers (vagy egy vers és egy rövidebb prózai szöveg) és egy-két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a) a tantervi szókincre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

b) a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv fordulatait alkalmazza;

- c) a német köznyelvi kiejtésnormától csekély mértékben tér el;
d) a szokott beszédtempót nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

- a) vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek német nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, az ismeretlen szavak német nyelvű értelmezésében, és németül foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
b) folytasson beszélgetést a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról, feltéve, hogy a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;
c) éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel, illetve beszédszándékát egyértelműen juttassa kifejezésre;
d) alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek és a beszédszándék helyes kifejezésének elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

- a) olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel, kiejtése a német köznyelv normájától csak a magyar anyanyelvűek számára nehéz pontokon térhet el;
b) néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb, 12–20 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;
c) néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi könnyebb, adaptált ismeretterjesztő, illetve irodalmi szöveget vagy újságcikket, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti;
d) otthoni feldolgozás alapján tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapra terjedő) általános jellegű szöveget vagy könnyebb stílusú irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kisszótár segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

- a) készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 15 soros német nyelvű önálló összefoglalást;
b) kiegészítő segítségével írjon kb. 15 soros, a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódó fogalmazást.

A szótár nélkül végzett írásbeli munka megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 52 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 26 óra
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	84 óra

Módszerek

A legfontosabb, hogy minden eszközzel segítsük elő a tanulók aktivitását, tudatos részvételét az oktatás egész folyamatában. Adjunk lehetőséget minél több önálló tevékenységre. Az aktív érdeklődés ébren tartására leginkább az érdekes, információban gazdag nyelvi anyag alkalmas.

A német nyelvnek és a tanulók anyanyelvének az egybevetése alapján fordítsunk több időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve). A hibaelemzés állandó része legyen a tanár munkájának.

A német nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően a kommunikáció eszközeként tanítjuk. Mivel a nyelv jelrendszer, nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem nyelvi jelenségek összefüggő rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra építjük.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért a megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A gyakorlati, kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédkészség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás készségét is. A receptív és produktív (passzív és aktív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló gyakorlatilag minél teljesebben értse meg a beszélt és írott német nyelvet, de saját mondanivalóját az anyanyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, s itt a legfontosabb kritérium kommunikatív képessége, mondatainak érthetősége.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete ugyanakkor nem lehet öncél, hanem csupán eszköz a négy alapkészség kialakítása és a fordítás tanítása szolgálatában. Különösen az I–II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van nagy szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás készségét kifejleszteni.

A tanterv a szaktanár számára megjelölt feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek azért nem szerepelhetnek, mert a legtöbb esetben sem a témakörökből adódó szituációkhoz, sem a nyelvtani jelenségekhez nem kapcsolódhatnak kizárólagos jelleggel. Gyakorlásukra viszont állandóan, a legkülönbözőbb tananyagrészeknél nagy szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat kifejező sajátos kifejezéseket, beszédfordulatokat a tanulóknál állandóan ébren tartsa, őket azok használatára bátorítsa.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.), írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak igen jelentős szerepük van ugyan a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában, de különösen akkor válnak hasznossá, ha felkeltik a tanuló érdeklődését, ha a tanuló értelmes, valószerű összefüggéseket érez bennük, mintegy szellemileg érdekeltté válik a gyakorlat elvégzésében. Ezért van nagy jelentőségük a különféle nyelvi játékoknak.

Fontos szerepet játszanak a gyakorlatok és főleg a feladatlapok abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult tananyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. A kisszótárak használata csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A fordítás technikájának megtanításában alapszintű teljesítményt érhetünk el. A magyarról németre fordítást a gyakorlatok keretében, főleg a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése céljából alkalmazzuk. Az öncélú fordítás helyett inkább az alapkészségek fejlesztését szolgáló fordítást szorgalmazzuk.

Mivel a gyakorlati képességek csak tevékenységek útján fejlődnek, a német nyelv használatának adjunk maximális helyet az órákon, az anyanyelv használatát pedig csökkentjük a szükséges minimumra.

Használjuk fel a rendelkezésünkre álló korszerű technikai és egyéb szemléltető eszközöket a tanításban.

A kiegészítő anyagot a szaktanár a körülmények (az osztály tanulmányi szintje, a helyi adottságok stb.) figyelembevételével állítja össze, elsősorban a tankönyvben közölt kiegészítő anyag vagy más források felhasználásával. A kiegészítő anyag feldolgozására a tanítási óráknak hozzávetőlegesen egyharmad részét lehet felhasználni. A szaktanárnak azonban jogában áll, hogy a teljes órakeretet kizárólag a törzsanyag alapos elsajátíttatására fordítsa.

Tanesszközök

Nyomtatott tanesszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Nyelvtankönyv

Feladatlapok

Magyar–német és német–magyar küsszótár

b) *Tanári segédletek*

Tantervi útmutató

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz

Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz

Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez

Hangszalag versekkel, dalokkal
Az Iskolarádió adásai

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez
Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz
Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

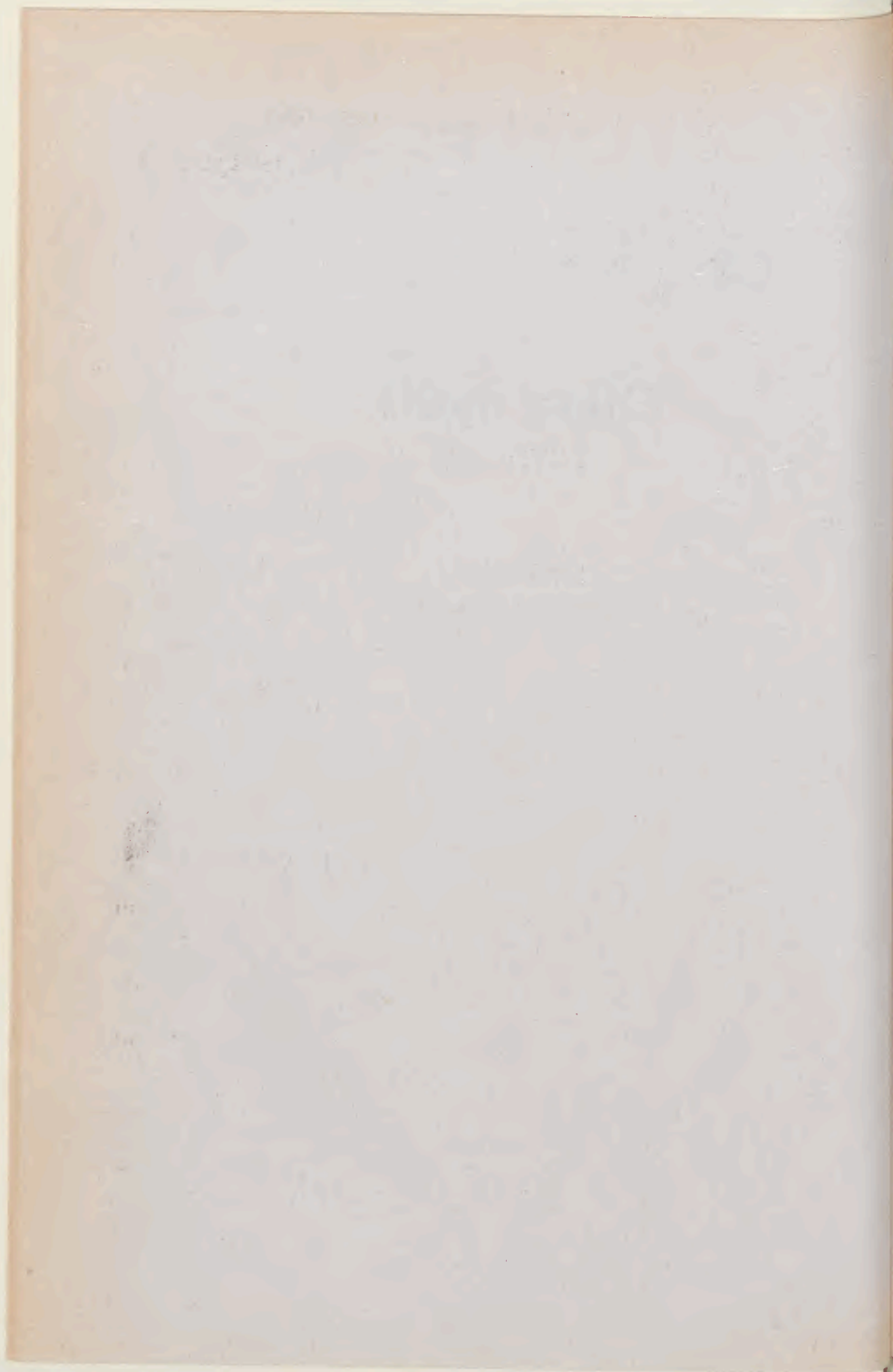
Audiovizuális információhordozók

Az Iskolatelevízió adásai

Olasz nyelv

I–IV. osztály

Szerkesztette
SZOBOSZLAY MIKLÓS

Cél és feladatok

Az olasz nyelv gimnáziumi tanításának *célja*, hogy hozzájáruljon a tanuló személyiségének sokoldalú fejlesztéséhez, széles látókörű, a társadalomba beilleszkedni, magát állandóan továbbképezni tudó szocialista ember képzéséhez.

Az olasz nyelv oktatása nyújtson a tanulóknak alapvető nyelvi ismereteket, fejlessze az olasz nyelv használatának képességeit a második osztály végére mintegy 600 produktív és 100 receptív, a negyedik osztály végére 1200 produktív és 400 receptív lexikai egységből álló szókincs megszerzésével a tantervben meghatározott lexikai témák és nyelvtani jelenségek keretei között;

művelje a tanulókat Olaszországra, az olasz nép és ifjúság életére, az olasz társadalmi rendszerre, kultúrára, az olasz-magyar kapcsolatokra vonatkozó korszerű ismeretekkel.

A fenti cél megvalósítása végett a gimnáziumi olasz nyelv-oktatásnak – sajátos eszközeivel – az alábbi *feladatokat* kell megoldania:

az olasz nyelv oktatásával, az olasz kultúrában való elmélyüléssel is hozzá kell járulnia a szocialista embert jellemző erkölcsi tulajdonságok, pozitív személyiségjegyek és magatartásformák kialakításához;

nevelnie kell a szépnek és minden nép alkotásainak, a művészetek egyetemességének megbecsülésére; a népek közötti kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatok fontosságának megértésére, a békés egymás mellett élés igénlésére;

az olasz nyelvi jelenségek elemzésével, egybevetésével az anyanyelvi jelenségekkel, az azonosságok és eltérések tudatosításával, a nyelvi törvényszerűségek induktív felismertetésével és deduktív alkalmazásával fejleszteni kell a tanulók analizáló, szintetizáló, differenciáló, absztraháló képességét, logikus gondolkodását;

a nyelvi anyag alkalmazása, a nyelvi szerkezetekkel végzett

műveletek kapcsán el kell sajátítani az analógiás képzést, fejleszteni kell a tanulók problémamegoldó képességét;

az olasz nyelv rendszerének, szerkezeti sajátosságainak, szépségének megismertetésével, az olasz nyelvi jelenségek egybevetésével az anyanyelvi és az első idegen nyelvként tanult orosz nyelvi jelenségekkel, egyes olasz szavak nemzetközi szavakként való használatának tudatosításával hozzá kell járulni az olasz nyelv gyorsabb és tartósabb elsajátításához, az olasz és az anyanyelv sajátosságainak, gazdagságának, szépségének tudatosabb megismeréséhez és használatához, a tanulók általános nyelvi kultúrájának fejlesztéséhez;

versek, dalok tanításával, szépirodalmi szemelvények olvasásával, a munkában megnyilvánuló és a természetben, a társadalom életében jelentkező, valamint a művészi alkotásokban, a feldolgozott irodalmi szemelvényekben ábrázolt szépek a felismertetésével hozzá kell járulnia a tanulók esztétikai és érzelmi neveléséhez.

A nyelvi képességek fejlesztésével egyidejűleg művelni kell a tanulót életkori sajátosságainak, fejlettségi szintjének megfelelő, érdeklődéséhez közel álló, érdekes, a nyelvi képességek fejlesztésére, a nevelési célok szolgálatára egyaránt alkalmas olyan maradandó értékű művelődési anyaggal, amely felkelti és ébren tartja érdeklődését az olasz nyelv és kultúra iránt, kialakítja és erősíti önművelődési igényét.

Az önálló munkára és olvasásra nevelésben fontos szerepe van az értékes, érdekes szépirodalmi szemelvényeknek azáltal, hogy felkeltik a tanulók érdeklődését az egész mű iránt, s azt az igényt, hogy ezekkel a művekkel anyanyelvükön részletesebben megismerkedjenek.

A nyelvi képességek korszerű fejlesztése megkívánja, hogy az Olaszországra vonatkozó művelődési anyag feldolgozásában érvényesítsük az országismeretnek azt a vonatkozását is, amely az olaszos szokások, tipikus magatartásformák, valamint a tanult beszédhelyzetekkel kapcsolatos helyes nyelvi úzus, a „verbális magatartás”-hoz szükséges sajátos kifejezések, beszédfordulatok elsajátítására vonatkozik.

A tanterv által elsajátításra előírt művelődési témákat úgy kell a tankönyvekben és a tanítási órán feldolgozni, hogy megvalósítsuk a szükséges és lehetséges természetes koncentrációt a többi tantárggyal – különösen a magyar nyelv és irodalommal, a földrajzzal, a történelemmel, a rajz és a műalkotások elemzésével.

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A tanítás kb. két hétig tartó szóbeli kezdő szakasszal indul, amelyben különös gondot kell fordítani a helyes kiejtés és intonáció alapjainak, valamint néhány, a beszélt nyelvben gyakran használatos szónak, kifejezésnek, beszédfordulatnak és alapvető mondat-szerkezetnek az elsajátítására.

Törzsanyag

Szókincs

400 lexikai egység (350 produktíve, az alkalmazni tudás fokán; 50 receptíve, a megértés fokán). A receptíve elsajátítandó lexikai egységek fenti mennyiségébe nem tartoznak bele az eredeti szövegek tankönyvi szerepeltetéséhez elengedhetetlenül szükséges, a köznyelvben kevésbé használatos, vagy kizárólag az irodalmi nyelvre jellemző szavak, kifejezések.

Témák

A társadalmi érintkezésben (megszólítás, köszönés, bemutatkozás, érdeklődés, megköszönés, búcsúzás), a mindennapi élet gyakori beszédhelyzetekben használatos beszédfordulatok és magatartásformák (a II., III. és IV. osztályban koncentrikusan bővítve);
az iskola (gimnázium-liceum; egy nap az iskolában);
az otthon, a család tagjai, foglalkozásuk, személyi adatok; étkezés (reggeli, ebéd, vacsora; fontosabb ételek, italok);
a napirend, részvétel a házi munkában (takarítás, bevásárlás);
a hasznos időtöltés, szórakozás (olvasás, mozi, rádió, magnetofon, televízió);
az év, az évszakok és a hónapok; az időjárás; a hét napjai, napszakok;
az idő mérése; az óra;
utazás Olaszországba; városnézés; utcai forgalom; közlekedés; szállodában;
bevásárlás (üzletek, áruházak);
postán (levél, levelezőlap, távirat, telefonbeszélgetés).

Nyelvtan

Az olasz nyelv – különösen a magyartól eltérő – hangjainak kiejtése; jelölésük (az olasz ábécé). A magánhangzókivetés. A szóvégi csonkulás. Mássalhangzónyújtás. Szó- és mondathangsúly. A mondat hanglejtése, beszédritmus, beszédtempó.

Helyesírás. A szavak elválasztásának fontosabb szabályai.

A határozott és határozatlan névelő. A részelő névelő.

A főnév neme és többes száma; fontosabb eltérések. A mennyiséget, mértéket jelentő szavak kapcsolása az anyagnevekhez.

A melléknév alakja, többes száma.

Határozó jelentésű melléknevek (pl. piano, forte, lontano).

A tőszámnevek. Fontosabb határozatlan számnevek (molto, poco, troppo).

A sorszámnevek.

A személyes és visszaható névmás hangsúlytalan alakjai. A birtokos névmás. A mutató névmás.

A kérdő (che, chi, che cosa, come, quanto, quale) és a vonatkozó (che, cui) névmás. A ci (vi) határozói névmás.

Fontosabb határozatlan névmások (pl. alcuno, nessuno, niente, nulla, ogni, qualche, qualcosa, qualcuno, tutto).

Az ige kijelentő módja: Presente, Passato prossimo, Imperfetto.

A felszólító mód (2. személyű alakok; a 3. személyű alakok lexikailag).

A jelen idejű főnévi igenév. A gerundio semplice.

Az *essere* és az *avere* segédige; a *stare* segédigei használata. Módbeli segédigék (*dovere, potere, sapere, volere*).

A visszaható ige.

Néhány fontosabb rendhagyó ige.

Fontosabb eredeti határozószók (pl. *adesso, allora, dopo, domani, oggi, spesso, sempre, presto, sotto, qui lì*).

Az előjárószók. Eredeti (a, di, da, con, in, per, su, fra, tra) és más szófajból keletkezett előjárószók (*contro, senza, verso, durante*).

A névelős előjárószók (di, a, da, in, su, con).

Fontosabb módosító, kötő- (elsősorban mellérendelő, mint pl. e, o, dunque, quindi, ma) és indulatszók.

Az egyszerű mondat. Az alany és az állítmány egyezése, különös tekintettel a magyartól eltérő esetekre.

Az általános alany (R)*.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell el-sajátítani.

Igei állítmány, összetett állítmány.

A tárgyias szerkezet. A határozós szerkezet. Jelzős szerkezetek: minőségjelzős szerkezet; birtokos jelzős szerkezet; számjelzős szerkezet.

Az egyenes és fordított szórend.

Az udvarias megszólítás (Lei, Loro).

A tagadás.

A c'è, ci sono szerkezet.

Mondatrövidítés jelen idejű főnévi igenévvel (di, a, per előjárószóval) és Gerundio semplice-vel.

Kiegészítő anyag

A törzssanyaggal összefüggő, a tanulók érdeklődésének megfelelő, a tanár által szabadon választott szövegeknek elsősorban a megértés, a fordítás szintjén való feldolgozása.

Kiegészítő anyagként olyan szövegeket kell választani, amelyek az egyes törzssanyagként tanult lexikai témákat más variációban, szituációban mutatják be, illetve az alább javasolt témákat dolgozzák fel:

Szakkör; klubdelután.

Kirándulás; kempingben.

A falusi ház és környéke (zöldségfélék, gyümölcsök, fontosabb háziállatok).

Egy-két irodalmi szemelvényrészlet.

Két-három dal, vers.

Anekdoták.

A kiegészítő anyagban előforduló – a törzssanyagban nem tanult – ismeretlen szavak, kifejezések nem terhelik a törzssanyag megállapított szónormáját (450 lexikai egység).

A kiegészítő anyagban előforduló, nem tanult nyelvtani alakokat, nyelvi szerkezeteket lexikailag kell kezelni.

*

A tanuló tudja emlékezetből, helyes kiejtéssel, kifejezően elmondani a törzssanyagként megtanult két verset és tanulótársaival együtt elénekelni a tanult dalokat (két dal).

A tanév során három iskolai írásbeli dolgotatot kell iratni.

Követelmények

A tanuló

ismerje meg az olasz nyelv fontosságát, tanulásának jelentőségét;

szokja meg a tervszerű, rendszeres nyelvtanulást, vegyen aktívan részt az olasz órák munkájában, sajátítsa el az idegennyelvtanulás helyes módjait, s az alapvető segédeszközök (tankönyv, iskolai szótár) célszerű használatát, a feladatlapok megoldási technikáját;

ismerje a mindennapi élet témáihoz kapcsolódó természetes és gyakori, a tankönyvben feldolgozott beszédhelyzetekben tanúsítandó fontosabb olasz magatartásformákat, szokásokat;

sajátítsa el az ezekben használatos sajátos kifejezéseket, beszédfordulatokat, a művelt köznyelvre jellemző alapvető nyelvi szerkezeteket, s tudja azokat nyelvi megnyilatkozásaiban a helyes nyelvi úzusnak megfelelően alkalmazni;

fejlessze a tantervben meghatározott nyelvi anyag keretei között az olasz nyelv értésének és használatának képességeit.

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értse meg a tanárnak az iskolai munkával, az olasz nyelvi óra vezetésével kapcsolatos utasításait, közléseit, kérdéseit, s tudjon az utóbbiakra válaszolni; értse meg a tanult törzsanyagra épülő egyszerű mondatokat, rövidebb összefüggő olasz beszédet, elbeszélést, felolvasott (vagy magnetofonszalagról hallott), a szokásos beszédtempónál lassúbb szöveget, ha annak kiejtése az olasz köznyelvi normától nem tér el, s tudja a hallottak lényegét magyarul néhány szóban összefoglalni;

tudjon a törzsanyagba tartozó lexikai témákat feldolgozó tankönyvi szövegekhez – az azokat illusztráló központi diafilmek (a tankönyvben szereplő összefüggő képsorok), tematikus képek alapján is – a tanult produktív szókincs és nyelvtani ismeretek felhasználásával – kérdéseket feltenni, tanulótársai és a tanár által feltett kérdésekre válaszolni;

tudja a törzsanyagba tartozó lexikai témákat ábrázoló képeket a produktív szókincs és nyelvtani anyag felhasználásával egyszerűen leírni, a képek alapján, illetve irányító kérdések segítségével a feldolgozott szöveg tartalmát olaszul röviden összefoglalni.

Olvasás

A tanuló

tudja a törzsanyagként feldolgozott tankönyvi szövegeket helyes kiejtéssel, a fontosabb intonációs szabályokat megtartva, folyamatosan elolvasni, megérteni, s magyar nyelvre – a tanár kívánságára esetenként egyes részeket szó szerint is – lefordítani;

értse meg a tanult törzsanyag keretei között összeállított egyszerű mondatokat, rövidebb összefüggő (6–8 sornyi) olasz szöveget, adjon tartalmáról magyar nyelvű összefoglalást, illetve – szótár igénybevétele nélkül – fordítsa le helyesen magyar nyelvre;

sajátítsa el az akadémiai kisszótár használatát, segítségével értsen meg és fordítson le helyes magyarsággal olyan rövidebb szöveget, amely a tanult nyelvtani anyagra épül, de néhány – a kisszótárban megtalálható – új szót is tartalmaz.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudja a tanult törzsanyag alapján összeállított, tollbamondott, egyszerű, rövid olasz szöveget helyesen leírni;

tudjon a törzsanyagba tartozó lexikai témákat feldolgozó olvasmányokhoz, a produktíve elsajátított szókincs és nyelvtani jelenségek felhasználásával – képek alapján is – írásban kérdéseket feltenni és a kérdésekre válaszolni;

tudjon a kisszótár felhasználásával írásban magyar nyelvre helyesen lefordítani olyan egyszerű olasz mondatokat, rövidebb összefüggő tankönyvi szöveget, amely a tanult nyelvtani anyagra épül, de néhány – a kisszótárban megtalálható – új szót is tartalmaz;

tudjon olaszra helyesen lefordítani a törzsanyag témáihoz kapcsolódó olyan egyszerű magyar mondatokat, rövidebb (5–6 sornyi) összefüggő szövegeket, amelyeknek a fordítása a törzsanyagban tanult nyelvtani jelenségek alkalmazását kívánja meg, a törzsanyag a szókincseré épül, de néhány – a kisszótárban megtalálható – új szót is tartalmaz;

tudja a tanítási órán feldolgozott szöveg tartalmát irányító kérdések alapján összefoglalni;

tudja a törzsanyag alapján összeállított feladatlapot írásban megoldani;

tanuljon meg a tanuló könyv nélkül a tanár által kijelölt néhány olasz közmondást, az alapvető mondat szerkezeteket illusztráló, vagy fontosabb olaszos kifejezéseket, beszédfordulatokat tar-

talmazó mondatokat, s tudjon azok analógiájára hasonló szerkezetű mondatokat alkotni.

A dolgozat jellegét (tollbamondás, kérdések megválaszolása stb.) az írásbeli követelményekkel összhangban kell megállapítani.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 új lexikai egység (250 produktív, 50 receptív). A receptíve elsajátítandó lexikai egységek fenti mennyiségébe nem tartoznak bele az eredeti szövegek tankönyvi szerepeltetéséhez elengedhetetlenül szükséges, a köznyelvben kevésbé használatos, vagy kizárólag az irodalmi nyelvre jellemző szavak, kifejezések.

Témák

Az I. osztályban tanult témák koncentrikus bővítése és az alábbi témák:

- az iskolai ifjúsági szervezetek szerepe, tevékenysége; diáklevelezés;
- az emberi test főbb részei; a test ápolása; az egészséges életmód;
- orvosnál;
- sportolás; a helyes táplálkozás;

* A megjelölt óraszámok keretjellegeűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

ruházkodás (fontosabb férfi és női ruhadarabok; az izléses és egészséges öltözködés);
vendégek fogadása; családi ünnepek;
szórakozás (színház, hangverseny);
felkészülés a továbbtanulásra, szakma választására;
nyári élmények (építőtábor, utazás);
az antik, a barokk és a modern Róma (az EUR); Róma néhány világhírű nevezetessége (Forum Romanum, Capitolium, Colosseum, Pantheon stb.);
Velece, Firenze, Nápoly és környéke (Pompei, Ercolano, Capri);
olasz étteremben (néhány közismert olasz étel);
közmondások.

Nyelvtan

Az intonációról tanultak elmélyítése.

A képzett és az összetett szavak. A fontosabb főnév-, melléknév- és igeképzők (R)*.

A melléknév fokozása, a hasonlító szerkezet.

További fontos határozatlan számnevek (pl. tale, tanto, parecchio).

A személyes és a visszaható névmás hangsúlyos alakjai.

További vonatkozó (chi, il quale) és határozatlan névmások (pl. certo, ciascuno, ognuno).

A „ne” határozói névmás.

A kijelentő mód: Passato remoto (R). Trapassato prossimo.

Futuro.

A kötőmód: Congiuntivo presente. A felszólító mód (3. személyű alakok).

A műveltető igék.

A személytelen ige lexikailag.

További fontos rendhagyó igék.

A melléknévből képzett határozószó és fokozása; további valódi határozószók.

Újabb módosító-, indulat- és (elsősorban mellérendelő: pl. oppure, cioè, infatti, perciò, anzi, ora és fontosabb alárendelő) kötőszók.

Az általános alany. A kiemelt alany. A kiemelt tárgy.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Az összetett mondat. (Mellérendelés. Congiuntivot nem kívánó alárendelés).

Az igeidők egyeztetésének fontosabb szabályai a kijelentő módban: ha a főmondat állítmánya jelen vagy jövő időben áll (előidejűség esetén passato prossimoval, vagy imperfettoval), ha a főmondat állítmánya múlt időben áll.

Mondatrövidítés jelen idejű főnévi igenévvel (prima di előjárószóval).

Kiegészítő anyag

A törzsanyaggal összefüggő, a tanulók érdeklődésének megfelelő, a tanár által szabadon választott szövegeknek elsősorban a megértés, fordítás szintjén való feldolgozása.

Kiegészítő anyagként olyan szövegeket kell választani, amelyek az egyes törzsanyagként tanult lexikai témákat más variációban, situációban mutatják be, illetve az alábbi lexikai témákat dolgozzák fel:

A tanuló részvétele az otthoni munkában (szerelés, javítás, barkácsolás);

mezőgazdasági munkák;

közkedvelt téli és nyári sportok; a Népstadion, a római olimpiai város;

könyvtárban;

képtárban; múzeumlátogatás;

részletek ifjúsági lapokból, folyóiratokból;

egy-két irodalmi szemelvény;

két-három vers, dal;

anekdoták.

A kiegészítő anyag ismeretlen szavai a törzsanyag szónormáját (300 új lexikai egység) nem terhelik.

A kiegészítő anyagban előforduló, a törzsanyagban nem tanult nyelvtani alakokat, nyelvi szerkezeteket lexikailag kell kezelni.

*

A tanuló tanuljon meg könyv nélkül néhány mondatot, két verset és két dalt.

A tanévben két iskolai írásbeli dolgozatot kell íratni.

Követelmények

A tanuló

az I. osztály követelményeiben jelöltek továbbfejlesztésén és magasabb szintű megvalósításán kívül bővítsse – elsősorban az antik, a barokk és a modern Róma, valamint néhány jelentős olasz város világhírű nevezetességének, műemlékének megismerésével – Olaszországra vonatkozó ismereteit, ezzel kapcsolatban tanulja meg az emberiség múltját és kultúráját tisztelni, műemlékeit megbecsülni;

szerezze meg az olasz nyelv (a III. és a IV. osztályban kötelezően választható órákon való) továbbtanulásához szükséges nyelvi alapokat;

szilárdítsa meg, gyakorolja és fejlessze tovább nyelvi képességeit az I. és a II. osztályban törzsanyagként elsajátítandó nyelvi anyag alkalmazásával, s az I. osztályban gyakorolt tevékenységi formák bővítésével.

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értse meg a tanult törzsanyagra épülő, a tanártól vagy magnetofonszalagról hallott rövid – a szokott beszédtempónál lassúbb – párbeszédet, elbeszélést, felolvasott (vagy magnetofonszalagról hallott) szöveget, ha annak kiejtése az olasz köznyelvi normától nem tér el, s mondanivalóját olaszul néhány mondatban foglalja össze;

tudja a törzsanyagként feldolgozott tankönyvi olvasmányok mondanivalóját ábrázoló képeket, a képsorokkal bemutatott helyzeteket, folyamatokat, cselekvéseket – a produktív szókincs felhasználásával – egyszerűen leírni, képek alapján az olvasott szöveg lényegét olaszul röviden összefoglalni, s vegyen részt az olvasmány dramatizált előadásában;

tudja a törzsanyagként feldolgozott olvasmányokat – a két osztályban tanult produktív nyelvi anyagot – s a dialogikus szövegekben megismert művelődési ismereteket felhasználva mondanivalóját olaszul röviden összefoglalni.

Olvasás

A tanuló

tudja a törzsanyagként feldolgozott tankönyvi szöveget helyes kiejtéssel, kifejezően elolvasni, megérteni s magyarosan lefordítani;

tudja folyamatosan, néma olvasással elolvasni, megérteni, s magyarosan lefordítani a tanult törzsanyagra épülő, fel nem dolgozott, rövidebb (8–10 sornyi), szintetikus olvasásra szánt szöveget, s az olvasottak lényegét olaszul – a tanult produktív szókincs és nyelvtani anyag segítségével – röviden összefoglalni;

tudjon folyamatosan elolvasni, megérteni, illetve helyes magyarsággal lefordítani egy-két ismeretlen szót is tartalmazó tankönyvi szöveget, ha az ismeretlen szavak jelentése a szövegösszefüggésből egyértelműen kikövetkeztethető;

értsen meg néma, analitikus olvasás formájában, és a kisszótár felhasználásával önállóan dolgozzon fel, helyes magyarsággal fordítson le a feldolgozott témákhoz kapcsolódó – a tanult nyelvtani anyag keretei közt mozgó, de néhány, a kisszótárban megtalálható, ismeretlen szót is tartalmazó – rövidebb összefüggő szöveget, s mondanivalóját olaszul röviden foglalja össze.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudja helyesen lefordítani olaszra a törzsanyag témáihoz kapcsolódó olyan egyszerű magyar mondatokat, rövidebb (6–8 soros) összefüggő szövegeket, amelyeknek a fordítása a törzsanyagban tanult nyelvtani jelenségek alkalmazását kívánja meg, a törzsanyag szókincsére épül, de néhány – a kisszótárban megtalálható – új szót is tartalmaz;

tudja a produktív nyelvi anyag felhasználásával a törzsanyagként feldolgozott olvasmány tartalmát néhány mondatban írásban olaszul összefoglalni;

tudjon a törzsanyag témáihoz kapcsolódva – a produktív nyelvi anyag felhasználásával – olasz nyelven egyszerű, rövid levelet írni, s ezen belül a kisszótárból vett néhány ismeretlen szót is használni.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra, javításra	4 óra
	<hr/> 64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

450 új lexikai egység (300 produktív, 150 receptív). A receptíve elsajátítandó szavak fenti mennyiségébe nem tartoznak bele az eredeti szövegek tankönyvi szerepeltetéséhez elengedhetetlenül szükséges, a köznyelvben kevésbé használatos, vagy kizárólag az irodalmi nyelvre jellemző szavak, kifejezések.

Témák

Olaszország térképe előtt; Olaszország egy-egy jellegzetes vidéke (Toszkána, Umbria, Szicília); regioni, provincie;

környezet- és természetvédelem;

olasz vendégek kalauzolása Budapesten és vidéken (Budapest nevezetességei, hazánk legszebb tájai; a szocializmus építésének kimagasló eredményei);

az olasz nyelv eredetéről; jelenéről;

az olasz nép mai életéből, nemzeti szokásaiból;

a rinascimento előfutárai (Dante, Petrarca, Boccaccio);

a legfontosabb olasz haladó hagyományok, szabadságmozgalmak (partizánok a II. világháború alatt);

a legnagyobb nemzetközi (Május 1.), magyar (Április 4., Március 15.) és olasz (Április 25., Június 2.) ünnepek;

olasz tudósok, gondolkodók életéből (pl. Galileo Galilei, Giordano Bruno, Macchiavelli);

olasz festők, képzőművészek (Michelangelo, Leonardo da Vinci, Raffaello stb.) életéből és alkotásairól; kiállítások;

irodalmi szemelvények elsősorban a XX. század irodalmából: előtérbe kell helyezni azokat a szerzőket, akiknek a szókincsé nem tér el nagy mértékben a mai olasz nyelv gyakran használt szókincsétől (pl. Pavese, Vittorini, Buzzati, Cassola, Pratolini, Soldati, Levi, Ungaretti);

közmondások.

Nyelvtan

További fontos főnév-, melléknév- és igeképzők; gyakoribb előképzők (R)*.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

A névelő magyartól eltérő használatának legfontosabb esetei.
A feltételes mód: Condizionale presente. Condizionale passato.
A kötőmód: Congiuntivo passato. Congiuntivo imperfetto.
Congiuntivo trapassato.

Infinito passato. Participio passato. A Gerundio composto
(R).

További rendhagyó igék.

A tanult sajátos igevonzatok, kifejezések, beszédfordulatok gyűjtése.

Újabb – elsősorban alárendelő – kötőszók (mint pl. benchè, senza che, comunque) és indulatszók.

A hangsúlytalan névmási alakok találkozása; sorrendje a mondatban.

A participio passato egyeztetése a tárggyal.

A feltételes mondat.

Az összetett mondat; az alárendelés Congiuntivo-t kívánó esetei.

A Congiuntivo igeidőinek egyeztetése (a magyar igeidők eltérő használatának tudatosítása).

Mondatrövidítés infinito passatoval, participio passatoval (produktív), gerundio compostoval (receptív fokon).

Kiegészítő anyag

A törzsanyaggal összefüggő, a tanulók érdeklődését, továbbtanulási igényét figyelembe vevő, a tanár által szabadon választott szövegeknek elsősorban a megértés, a fordítás szintjén való feldolgozása.

Kiegészítő anyagként olyan szövegeket kell választani, amelyek a törzsanyag témáit más variációban, szituációban mutatják be, illetve az alábbi témákat dolgozzák fel:

az olasz iparról; hazai iparunk fejlődése; látogatás gyárban, üzemben (pl. a torinói FIAT gyár);

újabb tudományos eredmények a természet meghódítása terén (az atomenergia felhasználása, az űrhajózás);

az olasz filmről;

irodalmi szemelvények elsősorban a törzsanyagban meghatározott íróktól; részletek Collodi Pinocchio című művéből;

részletek napilapokból, folyóiratokból;

két-három dal, vers.

A kiegészítő anyag ismeretlen szavai a törzsanyag szónormáját (150 új lexikai egység) nem terhelik.

A kiegészítő anyagban előforduló, ismeretlen nyelvtani alakokat, nyelvi szerkezeteket (pl. szenvedő szerkezet) lexikailag kell kezelni.

*

A tanuló tanuljon meg könyv nélkül néhány mondatot, két verset és két dalt.

Három iskolai dolgozatot kell íratni.

Követelmények

A tanuló

tudja a törzsanyagként tanult dialogikus szövegekben előforduló művelődési anyagot olasz és anyanyelvi beszélgetéseiben – a más tárgyakban tanultakhoz kapcsolva – felhasználni, arról véleményt mondani;

szilárdítsa meg és fejlessze tovább az olasz nyelv használatának képességeit az előző osztályok tevékenységi formáit gyakorolva, s az alábbiak szerint bővítve.

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értsen meg egy-két ismeretlen szót is tartalmazó, a törzsanyag témáihoz kapcsolódó, rövid (kb. 10–12 sornyi) beszédet, elbeszélést, felolvasott vagy magnetofonszalagról hallott, a szokott beszédtempónál valamivel lassúbb olasz szöveget – ha az ismeretlen szavak a megértés szempontjából nem kulcsszavak, s jelentésük a beszédhelyzetből, illetve a szövegösszefüggésből vagy a tanult szóalkotási ismeretek alapján egyértelműen érthető, s a hallottak lényegét a produktív nyelvi anyag felhasználásával olaszul röviden foglalja össze;

tudja a törzsanyagként feldolgozott tankönyvi olvasmányok mondanivalóját – a produktív szókincs és nyelvtani anyag felhasználásával – vázlat alapján röviden összefoglalni;

tudjon a törzsanyagként feldolgozott olvasmányokhoz kapcsolódva, a tanult produktív szókincs, nyelvtani és művelődési anyag felhasználásával beszélgetni – ha a beszélő fél kérdései és válaszai a tanterv által előírt nyelvi anyag kereteit nem lépik túl –, s tudja beszélgetésében a témával kapcsolatban tanult kifejezéseket, beszédfordulatokat alkalmazni;

tudja a mindennapi és az iskolai étellel kapcsolatos egyéni élményeit, tapasztalatait a tanult produktív nyelvi anyag felhasználásával egyszerűen, röviden elmondani.

Olvasás

A tanuló

helyes kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel folyamatosan olvasson el, értsen meg, illetve helyes magyarsággal fordítson le olyan, a tanult törzsanyagra épülő, rövidebb (10–12 sornyi), fel nem dolgozott, szintetikus olvasásra szánt szöveget, amely egy-két ismeretlen szót is tartalmaz – ha az ismeretlen szavak jelentése a szövegösszefüggésből és a tanult szóalkotási ismeretek alapján egyértelműen érthető –, s az olvasottak lényegét a tanult produktív szókincs és a nyelvtani anyag segítségével röviden foglalja össze;

értsen meg a kisszótár segítségével – közös, csoportos és egyéni foglalkozás keretében a tanítási órán a tanár által kijelölt vagy maga által választott – a törzsanyaghoz kapcsolódó, a tanult nyelvtani anyagra épülő, de ismeretlen szavakat is tartalmazó, rövidebb, olasz nyelvű ismeretterjesztő vagy irodalmi szöveget, a tanár kívánságára fordítsa le szóban a kijelölt részeket, s az olvasottakat magyarul, illetve olaszul röviden foglalja össze;

dolgozzon fel napilapokból, folyóiratokból stb. házi olvasmányként érdeklődésének megfelelő rövidebb (kb. 15–20 sornyi) olasz szöveget, s számoljon be róla a tanítási órán.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

fordítson le a szótár segítségével – közös, csoportos és egyéni foglalkozás keretében a tanítási órán írásban a tanár által kijelölt vagy maga által választott – a törzsanyaghoz kapcsolódó, a tanult nyelvtani anyagra épülő, de ismeretlen szavakat is tartalmazó, a tanuló érdeklődését, továbbtanulási irányultságát figyelembe vevő, rövidebb (kb. 10–12 sornyi) olasz nyelvű szöveget;

fordítson le írásban közös, csoportos és egyéni foglalkozás keretében a tanítási órán szótár segítségével olaszra a törzsanyaghoz kapcsolódó, a tanult nyelvtani anyag alkalmazását kívánó, de ismeretlen szavakat is tartalmazó, rövidebb (8–10 sornyi) magyar nyelvű szöveget;

tudjon a tanult produktív nyelvi anyag felhasználásával, az olasz szokásoknak megfelelően levelet írni, s azon belül a kisszótárból vett néhány ismeretlen szót is használni;

tudjon a tanult produktív nyelvi anyagra támaszkodva a törzsanyagként feldolgozott olvasmányokhoz vázlatot készíteni, s annak alapján az olvasmány tartalmát, gondolatait, egyéni véleményét az olvasottakról egyszerű formában írásban összefoglalni (10–12 sor).

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/> 96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

Az előző osztályokban törzsanyagként tanult szókincs és újabb 300 produktíve, valamint 150 receptíve elsajátítandó lexikai egység. A receptíve elsajátítandó szavak fenti mennyiségébe nem tartoznak bele az eredeti szövegek tankönyvi szerepeltetéséhez elengedhetetlenül szükséges, a köznyelvben kevésbé használatos, vagy kizárólag az irodalmi nyelvre jellemző szavak, kifejezések.

Témák

A mindennapi élettel kapcsolatos témakörök összefoglaló feldolgozása;

további jellegzetes olasz tájak, híres városok, világhírű műemlékek;

operában (a milánói Scalaban); színházban, hangversenyen; híres olasz zeneszerzők életéből, alkotásaiból (pl. Verdi, Rossini, Donizetti, Puccini, Mascagni);

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bűnik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

az olasz munkásmozgalom történetéből; az olasz kommunista párt (Gramsci, Togliatti); szerepe a törvényhozásban; a párt lapjai (pl. L'Unità, Paese Sera, Vie Nuove stb.);

a párt mai tevékenysége; szakszervezetek;

a magyar-olasz történelmi, kulturális, gazdasági-politikai kapcsolatokból (pl. a magyar szabadságharcban részt vett Monti légió; Garibaldi, Türr, Tüköry; a magyar nyelv tanítása az olasz egyetemeken; magyar írók műveinek olasz nyelvű fordításai stb.);

az olasz irodalom fejlődésének főbb korszakai; további irodalmi szemelvények a III. osztályban meghatározott, valamint az alábbi íróktól: Pirandello, Calvino, Luzzi, Quasimodo, Moravia; közmondások.

Nyelvtan

A szóalkotás (szóösszetétel és szóképzés) legfontosabb módjainak áttekintése; fontosabb kicsinyítő és nagyító (módosító) képzők (R)*.

Futuro anteriore (R).

Trapassato remoto (R).

Participio presente.

A szenvedő igeragozás; szenvedő szerkezet.

A tanult nyelvtani anyagnak a feldolgozott lexikai témák igénye szerinti bővítése, különös tekintettel a rendhagyóságokra, nyelvi finomságokra.

Az I–IV. osztályokban tanult nyelvtani anyag átfogó rendszerezése, különös tekintettel az igeidők és igemódok használatára, a szórendről tanultakra, a sajátos igevonzatokra és beszédfordulatokra.

Kiegészítő anyag

A törzsanyaggal összefüggő, a tanulók érdeklődését, továbbtanulási igényét figyelembe vevő, a tanár által szabadon választott szövegeknek elsősorban a megértés, a fordítás szintjén való feldolgozása, felhasználása az önálló szövegfeldolgozási munka elsajátítására, megkedveltetésére.

Kiegészítő anyagként olyan szövegeket kell választani, amelyek a törzsanyaghoz szervesen kapcsolódnak, illetve az alábbi témákat dolgozzák fel:

Az UNESCO szerepe;

Kossuth Lajos Torinóban;

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

híres olasz énekesek (pl. Caruso, Gigli) életéből; irodalmi szemelvények a törzsanyagban meghatározott íróktól, azonkívül elsősorban Verga és Svevo műveiből; további részletek napilapokból, folyóiratokból; anekdoták.

A kiegészítő anyag ismeretlen szavai a törzsanyag megállapított szónormáját (450 új lexikai egység) nem terhelik.

A kiegészítő anyagban előforduló, nem tanult nyelvtani alakokat, nyelvi szerkezeteket, lexikailag kell kezelni.

*

A tanuló tanuljon meg könyv nélkül néhány mondatot, két verset és két dalt.

A tanévben három iskolai írásbeli dolgot kell íratni.

Követelmények

A tanuló

ismerje a mindennapi élet – az I–IV. osztályban feldolgozott témáihoz kapcsolódó – természetes és gyakori beszédhelyzetekben tanúsítandó fontosabb olasz magatartásformáit, sajátítsa el a helyes verbális magatartást, a társadalmi érintkezés legfontosabb olasz nyelvi udvariassági és egyéb gyakori beszédformáit, s tudja azokat nyelvi megnyilatkozásaiban helyesen alkalmazni;

az I–IV. osztályban törzsanyagként tanult nyelvi anyag (lexika, nyelvtan) felhasználásával szilárdítsa meg és fejlessze tovább olasz nyelvi képességeit –, különös tekintettel önművelődési és továbbképzési igényére, az önálló szövegalkotás végzése képességének és szokásainak fejlesztésére – az előző osztályok tevékenységi formáit gyakorolva és az alábbiak szerint bővítve.

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értsen meg néhány ismeretlen szót is tartalmazó, a törzsanyag témáihoz kapcsolódó, rövid (kb. 12–15 sornyi) beszédet, elbeszélést, felolvasott vagy magnetofonszalagról hallott, szokásos beszédtempójú szöveget, ha az ismeretlen szavak jelentése a beszédhelyzethez, a szövegösszefüggésből és a szóalkotásról tanultak alapján

érthető –, s tartalmát a tanult produktív nyelvi anyag felhasználásával olaszul foglalja össze;

tudjon a törzsanyagként feldolgozott lexikai témákról – a produktív nyelvi anyag s a témával kapcsolatban más tantárgyakban tanult ismeretek felhasználásával – beszélgetni, tudja a beszélgetésben a témával kapcsolatban tanult kifejezéseket, beszédformákat alkalmazni.

Olvasás

A tanuló

folyamatosan, helyes kiejtéssel és hangsúllyal olvasson el és értsen meg, illetve helyes magyarsággal fordítson le szótár igénybevétele nélkül néhány ismeretlen szót is tartalmazó, rövidebb (kb. 12–15 sornyi), fel nem dolgozott tankönyvi szöveget, ha az ismeretlen szavak jelentése a szövegösszefüggésből és a tanult szóalkotási ismeretek alapján könnyen érthető, s az olvasottak lényegét a tanult produktív nyelvi anyag segítségével röviden foglalja össze.

dolgozzon fel szótár segítségével – közös, csoportos és egyéni foglalkozás keretében a tanítási órán – a tanár által kijelölt, a tanult nyelvtani anyag alapján érthető, néhány ismeretlen szót is tartalmazó, legfeljebb egy lapnyi terjedelmű olasz nyelvű, közérdekű társadalompolitikai, szépirodalmi, ismeretterjesztő szöveget, újságcikket; a tanár kívánságára fordítsa le helyes magyarsággal a kijelölt részeket, s adjon az olvasottakról a lényeges tartalmi elemekre kitérő rövid összefoglalót magyar, illetve olasz nyelven.

dolgozzon fel házi olvasmányként érdeklődésének megfelelő (1–1 féloldali) szöveget, amelynek ismeretlen lexikai egységei a kiegészítő segítségével helyesen értelmezhetők, s számoljon be róla a tanítási órán.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

fordítson le szótár segítségével – közös, csoportos és egyéni foglalkozás keretében a tanítási órán írásban a tanár által kijelölt, vagy maga által választott – a törzsanyaghoz kapcsolódó, a tanult nyelvtani anyag alapján érthető, néhány ismeretlen szót is tartalmazó, a tanuló érdeklődését, továbbtanulási irányultságát figyelembe vevő (kb. 12–15 sornyi), olasz nyelvű, közérdekű társadalompolitikai, szépirodalmi, ismeretterjesztő szöveget, újságcikkeket;

fordítson le a tanítási órán – közös, csoportos és egyéni foglalkozás keretében – szótár segítségével olasz nyelvre a tanult nyelvtani anyag és a művelt köznyelvben használatos szavak alkalmazását kívánó rövidebb (kb. 10–12 sornyi) szöveget;

tudja a törzsanyagként tanult témákkal kapcsolatban gondolatait, egyéni véleményét – vázlat alapján is – írásban összefoglalni, rövidebb fogalmazványt készíteni (kb. 12–15 sor).

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 54 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 24 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	84 óra

Módszerek

A módszereket, eljárásokat az alábbi elvekkel összhangban kell alkalmazni:

A *nevelő oktatás*, a nevelés és oktatás egységének pedagógiai elvéből következik az „idegennyelvi nevelés” átfogó koncepciója, mely szerint a nyelvet – mint a gondolatközlés, az emberek közti verbális kommunikáció eszközt – úgy kell elsajátítani, hogy a lehető legeredményesebben szolgáljuk a gimnáziumi nevelés általános célját, feladatait, a sokoldalú személyiségfejlesztés ügyét. Ennek érdekében érvényesül a tantervi koncentráció – a tananyag kiválasztásában, tantervi felépítésében – különösen a magyar nyelv és irodalom, a történelem, a művészi alkotások elemzése és a földrajz között. Az oktató-nevelő munka hatékonyságának érdekében meg kell valósítani a didaktikai koncentrációt, az oktató-nevelő munka folyamán koordinálni kell a nevelő hatásokat a más tantárgyakban folyó nevelő munkával.

Az oktató-nevelő munkában döntő szerepe van a tanítási órának. A tanítási óra keretében folyik a nyelvi jelenségek és törvényszerűségek megismerése, a tanult nyelvi anyag alkalmazási készségeinek a kialakítása, a nyelvi képességek fejlesztése.

A tanuló nyelvi tudásának fejlesztésére, művelésére, országismereteinek gyarapítására fel kell használni a tanítási órán kívüli (faliújság, iskolai dekoráció, diákkör, klubdelután, nyelvi szaktekrem) és – különösen a III. és a IV. osztályban – az iskolán kívüli

* A megjelölt óraszámok keretjellegek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

lehetőségeket (rádió-, televízióadások, napilapok, folyóiratok, mozi, színház, utazási prospektusok stb.) is.

A tanítási órán olyan módszereket, eljárásokat kell alkalmazni, amelyek lehetővé teszik a tanulók aktivitásának a kibontakoztatását – a megismerő, különösen pedig a cselekvő aktivitást –, elősegítik a nyelvi tevékenységek, köztük az önálló szövegolvasás képességének a fejlesztését, s felkeltik a permanens önművelődés és továbbképzés igényét.

A megismerkedés az olasz nyelv nyelvtani rendszerével az anyanyelvi nyelvtani jelenségekkel való kontrasztív egybevetés útján történik.

Érvényt kell szerezni a tudatosság elvének az oktatásban, különösen az olasz nyelvi nyelvtani jelenségek, szerkezetek, sajátosságok, törvényszerűségek megértésénél, felhasználva az anyanyelvi ismereteket, s meggyorsítva a készségek fejlesztésének folyamatát. Az anyanyelv az olasz nyelv elsajátításának bázisnyelve.

A produktíve elsajátítandó nyelvtani jelenségek közül a két nyelvben azonos jelenségeket kevésbé mélyen kell gyakoroltatni, az eltérőek alkalmazását viszont megfelelő mennyiségű és minőségű gyakorlattal kell automatizálni – ez az anyanyelvi gátlások leküzdésének legeredményesebb útja. A szókincs tanításánál, a szavak jelentésének tudatosításánál elvszerűen kell változtatni a szemantizáció mindhárom alapformáját: a szemléltetést, az anyanyelvi és az idegen nyelvi szemantizációs eljárásokat.

A szókincs, a nyelvtan, a nyelv komplex tanításánál messzeemenően támaszkodni kell a korszerű audovizuális technikai segédeszközök elvszerű használatára.

A nyelvi képességek fejlesztésének elsődlegességéből következik, hogy különösen fontos szerepet kap az ismeretek tartós elsajátításának az elve, a nyelvi anyag alkalmazási készségeinek a kialakítása, a nyelvi képességek fejlesztése.

A nyelvi képességek fejlesztése megkívánja, hogy:

az oktatásban helyes arányban kapcsoljuk össze a tudatosítást a gyakorlással, az automatizálással;

teremtsük meg a tanítási óra optimális idegen nyelvűségét, az olasz nyelvi óravezetést, az anyanyelv használatát pedig a szükséges minimumra csökkentsük.

Nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani alakokat és szabályokat), hanem nyelvi szerkezeteket, kommunikatív egységeket kell tanítani. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanításnak mondatközpontúnak kell lennie: minden nyelvtani jelenséget mondatban szemléltetünk, mondatban

gyakoroltatunk és sajátítatunk el. A nyelvi anyag alkalmazási készségeinek a kialakításánál alapvető fontossága van a mintamondatokkal, „mondatmodellekkel” végzett műveleteknek (szubsztitúció, transzformáció, mondarövidítés stb.). A műveletek segítik elsajátítani a nyelvi elemek alkotó kombinációját, az analógiás képzést, a struktúra-alkotó, mondatokat generáló nyelvhasználatot.

A beszéd tanításánál a variatív gyakorlatokon kívül különös gondot kell fordítani a szabad (kommunikatív) beszédgyakorlatokra, valamint a hallás utáni megértés képességét fejlesztő gyakorlatokra.

A szövegértés képességének fejlesztése érdekében egyaránt kell gyakorolni az analitikus és a szintetikus szövegolvasást, szövegértést.

Az életszerűség elve megkívánja az elméleti nyelvoktatással szemben a gyakorlati oktatást, a „nyelvről való ismeretek” elsajátítása helyett a nyelvi érintkezés alapformáinak, a nyelvi képességeknek a fejlesztését, az olasz nyelvnek a nemzetközi méretű információcsere, a kommunikáció és az önművelődés eszközeként való elsajátítását.

Az anyanyelvi és az olasz – esetenként az orosz – nyelvi jelenségek, nyelvtani szerkezetek kontrasztív egybevetése, az olasz nyelv szerkezeti sajátosságainak kiemelése, a feldolgozott szövegekben előforduló olasz szavak eltérő jelentéstartalmának, az olaszos kifejezések, beszédfordulatok jelentésének, egyes olasz szavak nemzetközi szavakként való használatának tudatosítása, a szóalkotás tanulságainak felhasználása járuljon hozzá a nyelv sajátosságainak, gazdagságának, szépségének további elmélyítéséhez, a tanuló általános nyelvi kultúrájának fejlesztéséhez, segítse a nyelv és a gondolkodás közti összefüggés megértését.

Használja fel a tanuló a diáklevelezést, az olasz nyelven beszélő tanulókkal való közvetlen írásbeli kapcsolatot, nyelvi képességeinek – elsősorban írásbeli kifejezőképességének – fejlesztésére, a nyelvtanulás motiválására, művelődési igényeinek táplálására.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

- a) *Tanulói segédletek*
 - Tankönyv
 - Nyelvtankönyv
 - Feladatlapok
 - Magyar–olasz és olasz–magyar kisszótár

- b) *Tanári segédletek*
 - Tantervi útmutató
 - Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz
Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz
Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez
Hangszalag versekkel, dalokkal

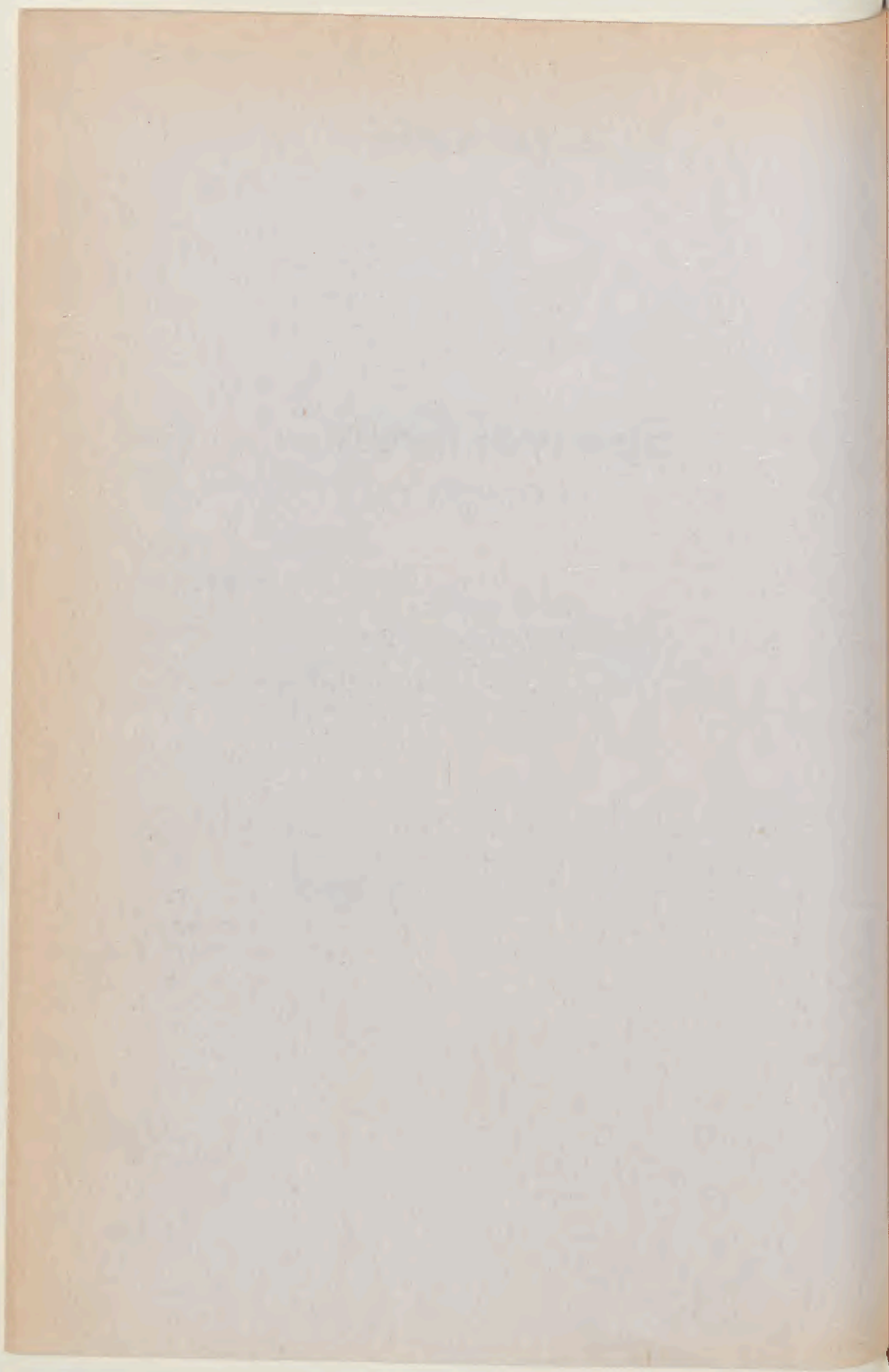
Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez
Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz
Transzparenszek írásvetítőhöz a nyelvtani anyag feldolgozásához

Spanyol nyelv

I-IV. osztály

Szerkesztette
HORVÁTH JÓZSEF

Cél és feladatok

A spanyol nyelv tanításának *célja*, hogy járuljon hozzá a tantárgy jellegének megfelelő eszközökkel a gimnázium nevelési céljainak a megvalósításához.

A spanyol nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak alapszintű nyelvi ismereteket, fejlessze készségeiket; a második idegen nyelv kötelező szakaszának lezárása után ezt fejlessze a fakultatív órakeretben (a gimnázium III. és IV. osztályában) vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá;

adjon tájékoztatást a spanyolul beszélő népek országairól, társadalmi rendszeréről, kultúrájáról, szokásairól, s ezzel is szolgálja a nemzetközi megértés, a népek barátsága eszméjét.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár *feladatai*:

A spanyol nyelvoktatásnak is be kell töltenie szerepét a közösségi *nevelésben*, s hozzá kell járulnia, hogy az egyénben kifejlesszük a szocialista emberre jellemző egyéni személyiségjegyeket.

Segítse a tanulók erkölcsi-politikai és esztétikai nevelését, a spanyolul beszélő népek társadalmi rendszerének, gondolkodásának, érzélemvilágának megismerését és megértését: ezzel egyúttal a népek közötti megértésre, más népek eredményeinek elismerésére, a békés egymás mellett élésre is nevel. Ez a nevelés alkalmazkodjék a tanulók életkori sajátosságaihoz, s a más tantárgyakban (magyar nyelv és irodalom, orosz nyelv, történelem, földrajz stb.) folyó neveléssel összhangban vezessen el a nagyobb történelmi-társadalmi összefüggések felismeréséhez.

A spanyol nyelvi órákon főleg az országismereti és művelődési témákat használjuk fel a tanulók érzelmi-esztétikai nevelésére. Ezt szolgálja a nyelviileg egyszerű, de irodalmilag értékes versek, dalok

tanítása, rövidebb prózai szövegek feldolgozása, esetleg képzőművészeti és zenei alkotások bemutatása.

A kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztésének legfontosabb motiváló alapjaként tanulóinkban tudatosítanunk kell a spanyol nyelv tanulásának jelentőségét.

A spanyol nyelv jelentőségét elterjedése is igazolja. Spanyolországon kívül Latin-Amerika sok népének is ez az anyanyelve. A spanyol nyelvterület országaival egyre fokozódik külkereskedelmünk, idegenforgalmunk.

Tanulóink az iskolában szerzett spanyol nyelvi ismereteket a továbbtanulásnál, leendő foglalkozásukban is haszonnal alkalmazhatják.

A beszédértés és a beszédképesség fejlesztése mind a négy évfolyamon fontos szerepet játszik. A nyelvi készségekhez szükséges nyelvtani alapismeretek nagy részét a kötelező szakaszban sajátítatjuk el, a fakultatív szakaszra marad a további begyakorlás, a nyelvtan kevésbé gyakori vagy csak a megértés szintjén elsajátítandó néhány jelensége. A fakultatív szakaszban a kezdő szakaszhoz képest nagyobb teret kap a spanyol nyelvű fogalmazás készségének fejlesztése és a néma olvasáson alapuló szövegértés. Az előírt szókincs, a nyelvtani szerkezetek, valamint a tantervi követelményekben megfogalmazott nyelvi készségek elsajátítása után alapszintűnek tekinthető spanyol nyelvtudás birtokába jut a tanuló.

A szókincs az alkalmazás szintjén elsajátítandó (produktív) és csak a megértés szintjén elsajátítandó (receptív) részre oszlik. A szókincs mennyiségének meghatározásakor szavak helyett lexikai egységekről beszélünk, mivel a szótárak és a különféle nyelvkönyvek a szót gyakran nyelvtani környezetével együtt tartalmazzák (pl. az igét vonzatával, a főnevet a nemét jelölő névelővel).

A lexikai egység tehát többet jelent, mint a szó, mert magában foglalja a nyelvtani környezetet is.

1200, beszédben és írásban alkalmazandó lexikai egységet kell megtanítani. Ez a szám csak az ún. „tartalmas” szavakat (első sorban igéket, főneveket és mellékneveket) foglalja magában; a grammatikai szavak (névelők, névmások, előjárók, kötőszók) a nyelvtani jelenségek megismerése során sajátítandók el. A tulajdonnevek sem szerepelnek a fenti számban.

A csak a megértés szintjén elsajátítandó szókincs 400 lexikai egység. Ez csupán irányszám. A szóalkotás szabályainak ismeretében további lexikai egységek jelentését is könnyen felismeri a tanuló. Lehet, hogy a megértés szintjén elsajátított lexikai egység-

gek egy részét a tanuló fokozatosan beszédben és írásban is alkalmazza, s ezzel ezek produktívvá válnak.

Az egyes témáktól, helyzetektől nem függ a beszélők szándékainak, állásfoglalásának nyelvi kifejezése. A beszédszándékok (beszédintenciók) kifejezésére nyelvtani eszközök vagy állandósult beszédfordulatok szolgálnak. Az alábbi összefoglalás közli a fontosabb beszédszándékokat, de nem sorolja azokat az egyes osztályok tananyagához, mivel tanításuk különféle témakörökhöz kapcsolódik. A négy év folyamán az alábbi beszédszándékok kifejezését sajátíttatjuk el:

a társadalmi kapcsolatokra vonatkozó beszédszándékok (üdvözlési formák, bemutatkozás, megszólítás; köszönetmondás, a megelégedés, hála és elismerés kifejezése; bocsánatkérés; meghívás, kínálás és erre válasz; engedélykérés);

közlés és állásfoglalás (tény közlése és rákérdezés; útbaigazítás; vélemény, szándék, lehetőség, kötelezettség, szükségszerűség kinyilvánítása; helyeslés és ellentmondás);

érzelmek és hangulatok kifejezése (öröm, bánat, aggodalom, csodálat, meglepetés; együttérzés, ellenszenv, tetszés vagy nemtetszés, remény);

felszólító jellegű beszédszándékok (kérés, tanács, figyelmeztetés, utasítás, tilalom kifejezése).

A nyelvi készségek fejlesztése érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási feladatokat is. A szövegek feldolgozásakor néhány mondatot spanyolról magyarra, a nyelvtani gyakorlatok közt magyarról spanyolra is fordíttatunk. A fordítást önálló írásbeli munkaként csak ritkán alkalmazzuk. Fordítási feladatot mindkét irányban adunk:

Fordítás spanyolról magyarra. A fordítás értékelésekor a tartalmi pontosságot és a szabatos magyar kifejezésmódot egyaránt figyelembe vesszük.

Fordítás magyarról spanyolra. Ezt a munkát a szaktanár a tanuló lexikai és nyelvtani ismereteinek, helyesírása szintjének megállapítására végezteti.

A szaktanár *a tanulók művelésének feladatát* elsősorban a spanyol nyelvi anyaggal végzi. A tanulók tanulmányaik során és az iskolán kívüli forrásokból (rádió, televízió, sajtó) sok ismeretet szereztek a spanyol nyelvterület országairól, elsősorban Spanyolországról és Kubáról; ezekhez az ismeretekhez adjunk spanyol nyelvi alapot az állami, társadalmi és kulturális élettel, az ifjúsági szerve-

zetekkel kapcsolatos, politikai és földrajzi fogalmak spanyol nyelvű megnevezésével. A tananyag feldolgozása az órán és a hozzá kapcsolódó beszélgetés elsősorban spanyol viszonyokat tükrözzön. A különböző beszédszándékokat a spanyol nyelvterület országaiban szokásos módon fejezzük ki. A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, amellyel a tanulók országismeretét gyarapítjuk.

A spanyol nyelvterület népeinek életét jól tükrözik a napilapok apróhirdetései, a reklámszövegek; hasznos nyelvi-országismereti, gyakorlati értékű anyagot tartalmaznak az utazási prospektusok, az úrújságok használati utasításai, a közlekedési táblák és feliratok, az időjárásjelentések stb. Mindamellett az olvasmányok elsődlegesen a nyelvi készségek fejlesztését segítsék elő, s csak másodsorban szolgálják a tanulók országismereti tájékozódását.

Szépirodalmi szemelvények, szövegrészek feldolgozásával ébresszünk kedvet a tanulóknak további művek vagy a teljes művek megismerésére (főleg magyar fordításban).

Lehetőleg mutassunk be spanyol képzőművészeti reprodukciókat, zeneműveket.

A tanulók művelésére, országismeretének bővítésére használjuk fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, iskolai dekoráció, diákkör, klubdelután, iskolai ki-mit-tud stb.), különösen, ha szakterem is van az iskolában.

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egységé csak a megértés szintjén.

Témák

A tanulók személyi adatai (név, cím, telefonszám, születés helye és ideje, iskolája, a család összetétele stb.);

a tanuló otthona (a lakás jellege, szobák, bútor, szolgáltatások, kert, a lakás környékének jellemzése);

a tanuló szabadidejének felhasználása I. (érdeklődési területek, kedvtelések, rádió, televízió, színház, mozi);

társadalmi kapcsolatok (barátok, étkezés, otthon, vendégségben, ételek és italok);
testápolás, ruházkodás;
az időpont és az időtartam megjelölése; az időjárás;
versek, dalok, játékok.

Spanyol nyelvi környezetben is bemutatandó témák

Az iskolába járó fiatalok adatai;
jellegzetes ház, lakás;
rádió, televízió;
étkezési szokások, vendéglátás;
ruházkodás.

Nyelvtan

A spanyol nyelv hangjai. A hangsúly. Intonáció. Helyesírás, a hangsúly jelölése, a magyartól eltérő írásjelek.

Egyszerű igealakok. Főnévi igenév. Szabályos és rendhagyó igék. A „ser”, „estar”, „hay” használata. A „tener” használata. A visszaható ige.

Az ige ragozása kijelentő mód jelen időben, egyszerű jövő időben és egyszerű feltételes módban. Az „ir a” + főnévi igenévvel képzett jövő idő. A pretérito indefinido (R)*.

A „tener que” és az „hay que” használata.

A főnév neme, többes száma és tárgyesete. Az a elöljáró használata a tárgyesettel. A birtokviszony.

A melléknév egyeztetése a főnévvel, helye a mondatban, rövidülése.

A tőszámnevek. A sorszámnevek 10-ig.

A személyes névmás hangsúlytalan és hangsúlyos alakjai: tárgyeset és részeseset. A birtokos névmás melléknévi és főnévi alakja. A mutató névmás. A visszaható névmás formája és helye a mondatban (R). A legfontosabb határozatlan névmások.

A határozószók képzése melléknevekből, a gyakoribb eredeti határozószók.

Néhány gyakoribb elöljárószó.

A tagadás kifejezése.

A névelő alakja és összevonásai.

A kiemelt tárgy.

Az egyszerű állító és kérdő mondat szórendje.

Mellérendelt összetett mondatok.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: a lakóhely jellemzése; város, falu; a szabadidő felhasználása; társadalmi kapcsolatok; versek, dalok, játékok;

A spanyol nyelvterület országai.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat írása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz;
a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
a kiejtés a spanyol köznyelvi normától nem tér el;
a szokott (pl. a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel, spanyol nyelven

válaszoljon a tanórán feldolgozott szövegekhez kapcsolódó kérdésekre, s tegyen fel kérdéseket ezekhez a szövegekhez;
irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

röviden számoljon be személyi körülményeiről.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel;

némán olvasson el rövidebb (4–6 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókincsre és nyelvtani jelenségekre épüljön.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudja helyesen leírni az alkalmazás szintjén elsajátított szó-kincset;

válaszoljon írásban, egy-egy mondattal a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szókincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl.

Az írásbeli munka megítélésének alapja a tanuló helyesírása és a nyelvtani helyesség.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra és javításra	kb. 6 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egységé csak a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek;
az iskolai élet, az osztály, osztálytársak, tanárok, tantárgyak;
a tanuló szabadidejének felhasználása II. (olvasás, zene, képzőművészet);
a szünidő (kirándulás, nyaralás, táborozás), sportok;

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ézért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

közlekedési eszközök, utazás az iskolába és haza;
az emberi test részei; betegségek;
üzlet, áruház, piac, mértékegységek; élelmiszerek;
telefonálás;
útbaigazítás, eligazodás a térképen;
versek, dalok.

Spanyol nyelvi környezetben is bemutatandó témák

Foglalkozások;
színház, mozi;
iskolai élet;
vásárlás, mértékegységek;
telefonálás;
nyaralás.

Nyelvtan

A kijelentő mód múlt idejének egyszerű alakjai: pretérito indefinido, imperfecto. Összetett múlt idejű alakok (R)*.

A kötőmód szükségességet kifejező használata és jelen idejű alakja. A kötőmód egyéb használata (R).

A felszólító mód és a tiltás.

Időegyeztetés a tanult igealakok alapján, kijelentő módban.

A legfontosabb rendhagyó igék áttekintése.

A melléknévi igenév képzése, rendhagyásai (R).

A melléknév és határozószó fokozása. Hasonlító szerkezetek.

A szükségességet kifejező további szerkezetek.

A vonatkozó névmás egyszerűbb alakja, további határozatlan névmások.

További elöljárószók. A leggyakoribb igevonatok.

A szóalkotás gyakoribb formái (R).

Alárendelő kötőszók.

Felkiáltó és felszólító mondatok.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola; a szabadidő felhasználása; Spanyolország és Kuba földrajzáról, állami és társadalmi berendezkedéséről.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán két iskolai dolgozat íratása kötelező.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáival kapcsolatos spanyol nyelvű beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők;
a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
a szokott beszédtempónál némileg lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel spanyol nyelven

kérdés-felelet váltással folytasson egyszerű beszélgetést a tantervi témákról;

irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről;

kérdés-felelet formájában írjon le képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

némán olvasson el rövidebb (6–10 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókinccsre és nyelvtani jelenségekre épüljön.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

válaszoljon írásban a szóban vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát, szókinccset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl;

készítsen a tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros tartalmi összefoglalást;

ismert témakörben és ismert szókinccsel fogalmazzon néhány soros spanyol nyelvű levelet.

Az írásbeli kifejezés megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra és javításra	kb. 4 óra
	<hr/>
	64 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

Témák

Emberek jellemzése;
levelezőtársak, levélírás; postai szolgáltatások;
étkezés étteremben;
orvosi kezelés, fogorvos, kórház, mentők, gyógyszerár, gyógy-
szerek;
háztartási cikkek, háztartási gépek;
múzeumok, kiállítások, könyvtár;
tájéleírás, állat- és növényvilág;
országok, tájak; városnézés; állomás, repülőtér, szálloda;

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

néhány irodalmi szemelvény;
a spanyol történelem haladó hagyományai;
versek, dalok, mozgalmi dalok, mondák.

Spanyol nyelvi környezetben is bemutatandó témák

Háztartás, házi munkák;
tájak, városnézés, állomás, repülőtér;
szálloda; levélforma;
orvosi rendelő; vendéglő; posta; múzeum.

Nyelvtan

A kijelentő mód összetett múlt idejű alakjai: pretérito perfecto, pretérito pluscuamperfecto.

Teljes időegyeztetés kijelentő módban.

A jövő idő és a feltételes mód összetett alakjai.

A „haber” segédigével képzett alakok gyakorlása.

A kötőmód múlt idejű és összetett alakjai és használatuk: pretérito imperfecto, pretérito perfecto, pretérito pluscuamperfecto.

Időegyeztetés a kötőmódban.

Melléknévi, határozói igenév. Képzésük rendhagyóságai.

A leggyakoribb igei körülírások.

Mondatrövidítés igeneves szerkezetekkel.

A névmások áttekintése. Bővelkedő használat.

A cselekvő ragozásról és időegyeztetésről tanultak rendszerzése.

Óhajtó mondatok (R)*.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: Tájak, városnézés, múzeumlátogatás. Latin-amerikai országokról. Spanyolország történelmi, haladó hagyományai, mai szokások. A spanyol polgárháború.

Versek, dalok. Néhány irodalmi szemelvény.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a tantervi témákban, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a tantervi szókincre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

a kiejtés a spanyol köznyelvi kiejtési normától csak csekély mértékben tér el;

a szokott beszédtempónál kissé lassúbb, illetve azt nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek spanyol nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, és spanyolul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

írjon le szóban képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;

folytasson beszélgetést a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról, feltéve, hogy a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel; kiejtése a spanyol köznyelv normájától csak a magyar anyanyelvűek számára különösen nehéz pontokon térhet el;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze rövidebb (10–15 soros) szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb (legfeljebb egy lapnyi), a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján körülbelül 10 soros spanyol nyelvű összefoglalást;

írjon ismert témakörben 10–15 soros, személyes jellegű spanyol nyelvű levelet; a keltezés, megszólítás, záróformula, címzés feleljen meg a spanyol nyelvterület szokásainak.

Az írásbeli kifejezés megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgoztatásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek; II. munkakörülmények, szakmai képzés;
iskolai végzettség, szakképzettség; vizsgák, pályaválasztás; főiskolák, egyetemek;
a sajtó, újságok, folyóiratok;
tömegközlekedés, személyautó, közlekedési szabályok, bal-
eset; utazás külföldre, úti okmányok, valuta;
rendőrség, tűzoltóság;
házi szerelés, javítások, barkácsolás;
társadalmi formák, politikai élet; ifjúsági szervezet; háború és béke;
néhány irodalmi szemelvény; ismeretterjesztő és a gyakorlati élettel kapcsolatos szövegek;
versek, dalok.

Spanyol nyelvi környezetben is bemutatandó témák

Foglalkozások;
sajtó; a határon;
társadalmi-politikai jellegzetességek;
az ifjúság problémái;
iskolai végzettség.

Nyelvtan

A feltételes mellékmondat.
A szenvedő ragozás a "ser", "estar" igékkel, "se" névmással.
Az általános alany kifejezésének módjai.
A szóalkotás legfontosabb módjai.
A mondattani ismeretek áttekintése, rendszerezése, a négy év során gyakorlatban megtanult mondattani ismeretek tudatosítása.
Összefoglaló ismétlés.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: foglalkozások; külföldi utazás; társadalmi-politikai élet.
Az idegenforgalom. Politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok a spanyol nyelvterület országaival.
Amerikai indián és néger hagyományok.
Néhány szemelvény az újabb spanyol irodalomból és a latin-amerikai országok irodalmából.
Az amerikai spanyol nyelv jellegzetes vonásai.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a tantervi szókincsre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit alkalmazza;

a beszélő kiejtése a spanyol köznyelvi kiejtési normától csak csekély mértékben tér el;

a szokott beszédtempót nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek spanyol nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, az ismeretlen szavak spanyol nyelvű értelmezésében, és spanyolul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

folytasson beszélgetést a tantervi témákról, feltéve, hogy a másik beszélő fél kérdései és válaszai a tanuló beszédértésének szintjét nem haladják meg;

éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel, illetve beszédszándékát egyértelműen juttassa kifejezésre;

alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi helyességnek és a beszédszándék helyes kifejezésének elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és a helyes kiejtéssel szemben.

Olvásás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel; kiejtése a spanyol köznyelv normájától csak a magyar anyanyelvűek számára különösen nehéz pontokon térhet el;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg, és magyarul foglaljon össze rövidebb (12–20 soros) szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi könnyebb, adaptált ismeretterjesztő vagy irodalmi szöveget, vagy újságcikket, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti;

otthoni feldolgozás segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapra terjedő) általános jellegű szöveget vagy könnyebb stílusú irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kisszótár segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 15 soros spanyol nyelvű önálló összefoglalást;

kisszótár segítségével írjon kb. 15 soros, a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódó fogalmazást.

A szótár nélkül végzett írásbeli munka megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a nyelvtani helyességgel és helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 52 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 26 óra
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/>
	84 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Módszerek

Minden eszközzel segítsük elő a tanulók *aktivitását*, tudatos részvételét az oktatás egész folyamatában. Adjunk lehetőséget minél több önálló tevékenységre. Az aktív érdeklődés ébren tartására leginkább az érdekes, információban gazdag nyelvi anyag alkalmas.

A spanyol nyelvnek és a tanulók anyanyelvének egybevetése alapján fordítsunk több időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve). A hibaelemzés legyen állandó része a tanár munkájának.

A spanyol nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően a kommunikáció eszközeként tanítjuk. Mivel a nyelv jelrendszer, nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem nyelvi jelenségek összefüggő rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra építjük.

A gyakorlati, kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédkészség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás készségét is. A receptív és produktív (passzív és aktív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló értse meg gyakorlatilag minél teljesebben a beszélt és írott spanyol nyelvet, de mert saját mondanivalóját az anyanyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, itt a legfontosabb kritérium mondatainak érthetősége, kommunikatív képessége.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete ugyanakkor nem lehet öncél, hanem csupán eszköz a négy alapkészség kialakítása és a fordítás szolgálatában. Különösen az I–II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van nagy szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás készségét kifejleszteni.

A tanterv a szaktanár számára megjelölt feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek azért nem szerepelhetnek, mert a legtöbb esetben sem a témakörökből adódó szituációkhoz, sem a nyelvtani jelenségekhez nem kapcsolódhatnak kizárólagos jelleggel. Gyakorlásukra viszont állandóan – a legkülönbözőbb tananyagrészekhez kapcsolva – nagy szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat

kifejező sajátos kifejezéseket, beszédfordulatokat a tanulóknál állandóan ébren tartása, bátorítsa őket azok használatára.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.) írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak jelentős szerepük van ugyan a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában, de különösen akkor válnak hasznossá, ha a tanulók érdeklődését felkeltik, ha a tanuló értelmes, valószerű összefüggéseket érez bennük, mintegy szellemileg érdekeltté válik a gyakorlat elvégzésében. Ezért nagy jelentőségük van a különféle nyelvi játékoknak.

A gyakorlatok és főleg a feladatlapok fontos szerepet játszanak abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhessék a tanult tananyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és a IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. Ez csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A fordítás technikájának megtanításában alapszintű teljesítményt érhetünk el. A magyarról spanyolra történő fordítást a gyakorlatok keretében, főleg a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése miatt alkalmazzuk. Az öncélú fordítás helyett inkább az alapkészségek fejlesztését szolgáló fordítást szorgalmazzuk.

Mivel a gyakorlati képességek csak nyelvi tevékenységek útján fejlődnek, a spanyol nyelv használatának adjunk maximális helyet az órákon, az anyanyelv használatát pedig csökkentjük a szükségés minimumra.

Használjuk fel a rendelkezésünkre álló korszerű technikai (magnetofon, diafilm) és egyéb szemléltető eszközöket a tanításban.

A kiegészítő anyagot a szaktanár a körülmények (az osztály tanulmányi szintje, az iskolatípus igénye, a helyi adottságok stb.) figyelembevételével állítja össze, elsősorban a tankönyvben közölt kiegészítő anyag vagy más források felhasználásával. A kiegészítő anyag feldolgozására a tanítási óráknak legfeljebb egyharmad részét lehet felhasználni. A szaktanárnak jogában áll a teljes óratervet kizárólag a törzsanyag alapos elsajátíttatására felhasználni.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Nyelvtankönyv

Feladatlapok

Magyar–spanyol és spanyol–magyar kisszótár

b) *Tanári segédletek*

Tantervi útmutató

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz

Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz

Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez

Hangszalag versekkel, dalokkal

Az Iskolarádió adásai

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez

Diaképek a művelődési és országismereti témákhoz

Transzparenszek az írásvetítőhöz a nyelvtani anyag feldolgozására

Audiovizuális információhordozók

Az Iskolatelevízió adásai

Latin nyelv

I-IV. osztály

Szerkesztette
DR. BANÓ ISTVÁN

Cél és feladatok

A latin nyelv és irodalom tanításának *célja*, hogy a maga sajátos eszközeivel segítse megvalósítani a gimnáziumi nevelés és oktatás céljait.

A latin nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak a gimnázium I–II. osztályában, a második idegen nyelv kötelező tanítási szakaszában olyan jellegű és mértékű ismereteket, jártasságokat és készségeket, hogy azok megfelelő alapot szolgáltatassanak a latin nyelvnek a gimnázium III–IV. osztályában fakultatív órakeretben folyó, ill. önálló tanulás útján való további eredményes elsajátításához;

oldja meg a tanulók értelmi, érzelmi, akarat, erkölcsi, politikai, közéleti tevékenységre előkészítő és a világnézeti nevelése terén a tantárgy oktatása során megvalósítható sajátos nevelési feladatokat;

tegye képessé a tanulókat a feldolgozott irodalmi szemelvények esztétikai értelmezésére és átélésére, a művek megértéséből fakadó következtetések levonására;

az ókori történelem, művelődéstörténet és közélet nagy eseményeinek, kiemelkedő alakjainak a bemutatásával érleljen nemes elhatározásokat a tanulóknak a pozitív példák követésére.

A gimnáziumi latin nyelv- és irodalomtanítás *feladata*:

a latin nyelv alapszókincsének és alapnyelvtanának az elsajátítása;

tegye képessé a tanulókat, hogy az alapvető szókincs és nyelvtan ismerete alapján, megfelelően magyarázott latin szövegeket szótár segítségével megértsenek, helyes magyarsággal lefordítsanak;

nyújtson alapot a mindennapi nyelvhasználatban, a sajtóban, a tudományos és szépirodalomban – köztük az iskolában tanított

tantárgyak anyagában – továbbelő latin eredetű szavak és kifejezések megértésében;

ismertesse meg a tanulókkal az antik Róma mindennapi életének lényeges vonásait, a római történelem – főleg a nagy történelmi fordulópontok (köztársaság, császárság) – legfontosabb eseményeit, a római kultúra, művészet általános jellemvonásait és néhány kiemelkedő alkotását;

nyújtson a szövegek esztétikai elemzésén alapuló művészi élményeket;

ismertesse meg a tanulókat azoknak a főbb hatásoknak az indítékaival, amelyeket a római kultúra és államszervezet az európai népekre, köztük a magyar népre is gyakorolt;

valósítson meg koncentrációt a gimnázium egyéb tárgyaival, főleg a magyar nyelv és irodalom, az orosz nyelv, továbbá a történelem, a földrajz, a műalkotások elemzése és az ének-zene tantárgyakkal, valamint a természettudományos tantárgyak terminológiájával; illetve építsen e tantárgyaknak az általános iskolában elsajátított anyagára.

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Bevezetés a latin nyelv tanulmányozásába

A latin nyelv általános jellemvonásai; a latin nyelv eredete, nyelvrokonaihoz való viszonya. Latin jövevényszavaink.

A latin nyelv olvasási és kiejtési szabályai (magyarországi hagyományos és a restituált ejtés).

Szókincs

A tantervi útmutatóban közölt tantervi szójegyzék figyelembevételével meghatározott 400 latin szó elsajátítása.

Olvasmányok, szövegek

A nyelvtani anyag és az előírt szókincs elsajátításához alkalmazott, a tankönyvirók által szerkesztett olvasmányok és a tematikai alapon kiválasztott eredeti (részben adaptált) szemelvények a

római nép életéből és történetéből (főleg Lívius alapján). Az olvasmányokhoz kapcsolódó proverbiumok és sentenciák (közmondások, szállóigék). Ez utóbbiakkal kapcsolatban utalás lelőhelyükre, szerzőjükre.

A tankönyv szövegeiben előforduló, a római magánéletre (lakás, család, nevelés, ruházat, szórakozás) vonatkozó fogalmak és jelenségek ismerete.

Nyelvtan

Az I–V. declinatio (főnévragozás); a locativus, vocativus, megkövült helyhatározó ill. megszólító eset).

Az I–III. declinatiohoz tartozó melléknevek.

A melléknév és a jelzős főnevek ragozása.

A melléknév fokozása.

A melléknévből képzett határozószók.

Az előforduló fontosabb névmások (R)*.

A tő- és sorszámnevek 20-ig.

Az I–IV. coniugatióba (igeragozás) tartozó igék ragozása az actívum (cselekvő igeragozás) indicativusában és coniunctivusában (kijelentő és kötőmód).

A szenvedő igeragozás (R).

A legfontosabb előjárószók.

Az egyszerű szó szerkezetek és az egyszerű mondat — az anyanyelv és az orosz nyelv megfelelő jelenségeivel való kontrasztív összevetés alapján.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag keretében feldolgozott olvasmányok, szemelvények egyes — a tankönyvben kiegészítő anyagként megjelölt — részei.

További szemelvények a klasszikus és a magyarországi latin nyelvű irodalomból (a szükségletnek megfelelő adaptálással).

*

Három iskolai dolgozat íratása kötelező.

* *Megjegyzés:* a nyelvtani anyagban (R)-rel (receptív) jelölt anyagot a tanulóknak csak a felismerés szintjén kell elsajátítaniuk.

Követelmények

A tanuló

ismerje meg és tudja alkalmazni a gyakorlatban a latin kiejtési, olvasási és írási szabályokat;

tanulja meg az elsajátításra kijelölt 400 szót úgy, hogy azokat a szövegben felismerje, tudja értelmezni a szövegből kiemelten, és tudjon velük bánni fel nem dolgozott új szövegekben is;

sajátítsa el a nyelvtani anyagot (névszórágózás, a jelzős főnevek ragozása, a cselekvő igeragozás, a melléknév fokozása, határozószó-képzés, a legfontosabb névmások, az egyszerű mondat szerkezete);

az elsajátított nyelvtani ismereteket tudja alkalmazni a fel dolgozott szövegek elemzése, fordítása során;

legyen képes olyan egyszerű új szövegeknek a lefordítására a tankönyvben megadott jegyzetek segítségével, amelyek nem tartalmazznak ismeretlen nyelvi anyagot;

tanuljon meg könyv nélkül néhány közmondást, szállóigét;

sajátítsa el a latin nyelv származására, a latin nyelv „leány nyelveire” vonatkozó legfontosabb ismereteket; tudjon példákat mondani a latin nyelv szavainak a mai magyar nyelvben való továbbélésére;

legyen képes a tárgyalt szövegben előforduló, a római ember magánéletére vonatkozó fogalmakat, jelenségeket röviden megmagyarázni.

A nyelv és gondolkodás viszonyának az illusztrálása orosz–latin, magyar–latin példák összevetése, műfordítások elemzése stb. útján történjen.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
(ebből a helyi, latin feliratokat tartalmazó épületek, emléktáblák, szobrok stb. megtekintésére kb. 1–2 óra)	
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/> 96 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Kiejtés, prozódia

A klasszikus verselés alapjai; a verslábak.

Szókincs

Újabb 300 szó elsajátítása.

Olvasmányok

Részben adaptált olvasmányok a római nép életéből és történetéből, főleg Livius alapján. Szemelvények Phaedrus, Ovidius és Caesar műveiből. Könnyebben feldolgozható szemelvények más szerzők műveiből. Az olvasmányokhoz kapcsolódó proverbiumok és sentenciák.

Nyelvtan

A tő- és sorszámnevek 100-ig, ill. 10 000-ig (R)*.

A teljes igeragozás activumban és passivumban (cselekvő, szenvedő).

Az igenevek. A melléknévi igenevek. A főnévi igenév (infinitivus).

Egyéb főnévi igenevek (gerundium, supinum) (R).

Az álszenvedő igék.

A szövegekben előforduló rendhagyó ragozású igék (R).

Az esetek alapjelentése és leggyakoribb sajátos jelentései.

Egyéb esettani jelenségek a szövegek adta szükségletek szerint (R).

Az igeves szerkezetek megfigyeltetése, elemzése.

A szenvedő szerkezet.

Az összetett mondatok.

A mellérendelő mondatok. Az alárendelő mondatok.

Az idő, ok, cél, módhatározó mondatok (R).

* *Megjegyzés:* a nyelvtani anyagban (R)-rel (receptív) jelölt anyagot a tanulóknak csak a felismerés szintjén kell elsajátítaniuk.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag keretében feldolgozott szemelvények egyes – a tankönyvekben kiegészítő anyagként megjelölt – részei; további szemelvények a klasszikus és a klasszikus kor utáni európai és magyarországi latin nyelvű irodalomból.

*

Két iskolai dolgozat megíratása kötelező.

Követelmények

A klasszikus verselés alapjainak az ismerete.

Újabb 300 szó elsajátítása.

A latin alaktan alapjai.

Az igeragozás activumban, passivumban. A melléknévi ige-
nevek. Az infinitivus. Az esetek alapjelentése. A szövegekben elő-
forduló esettani jelenségek értelmezése.

Az igeenes szerkezetek felismerése, értelmezése, lefordítása.
A szenvedő szerkezet.

A mellérendelő mondatok. Az alárendelő mondatok.

A feldolgozott szövegek értelmes olvasása, elemzése, lefordítá-
sa.

A tankönyv szövegeiből kijelölt részletek önálló elemzése, le-
fordítása.

Példák felidézése a feldolgozott szemelvények alapján a munka
értéke, a társadalmi tulajdon megbecsülése vonatkozásában.

A res publica, a populus, a plebs fogalma, jelentéstartalma.

A feldolgozott szövegekben előforduló – a földművelés, ipar,
kereskedelem, közlekedés, a jogrendszer elemei, valamint a görög-
római mitológia tárgykörére vonatkozó – fogalmak és jelenségek is-
mertetése, értelmezése.

A tárgyalt írók élete és munkássága.

Az antik Róma legjelentősebb műemlékeinek ismerete, kap-
csolatuk a szemelvényekben tárgyaltakhoz; rövid esztétikai értéke-
lésük.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 39 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 21 óra
(ebből antik tárgyú szépművészeti alkotások múzeumi tanulmányozására kb. 2 óra)	
Dolgoztatásra és javításra	4 óra
	<hr/> 64 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Kiejtés, prozódia

A klasszikus verselés; a hexameter, pentameter.

Szókincs

Újabb 500 szó elsajátítása.

Olvasmányok

Bővebb szemelvények Cicero műveiből és Vergilius: Aeneis c. eposzából. Rövidebb szemelvények Catullus, Ovidius és más szerzők műveiből.

Nyelvtan

Az esetek használatának a rendszerezése. Az igenevek.

Az igeneves szerkezetek rendszerezése (R)**.

Az idő-, ok-, mód-, célhatározó mondatok.

Az igeneves szerkezetek viszonya a magyar alárendelt mondatokhoz (R).

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

** *Megjegyzés:* a nyelvtani anyagban (R)-rel (receptív) jelölt anyagot a tanulóknak csak a felismerés szintjén kell elsajátítaniuk.

A mondattani ismeretek összegezése, különös tekintettel a magyartól eltérő jelenségekre.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag keretében feldolgozott szemelvények egyes — a tankönyvben kiegészítő anyagként megjelölt — részei;
további szemelvények a klasszikus és a klasszikus kor utáni európai és magyarországi latin nyelvű szépirodalomból és tudományos irodalomból.

*

Három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

A klasszikus verselés. A hexameter és pentameter szerkezete; skandálásuk.

Újabb 500 szó elsajátítása.

Az egyszerű és összetett mondatok alapvonásainak az ismerete.

A mondatlan legfontosabb jelenségeinek a latin–magyar–orosz kontrasztív összevetés alapján való elemzése.

Szerezzenek jártasságot a tanulók a szótár- és nyelvtankönyv ésszerű használatában. Legyenek képesek a tankönyv szövegeit — a tankönyv jegyzetei és a szótár felhasználásával — önállóan lefordítani, tartalmilag elemezni.

Fel nem dolgozott szövegek önálló lefordítása a szövegekhez megadott jegyzetek és szótár felhasználásával.

A könyv nélküli elsajátításra kijelölt szövegek, szövegrészek megtanulása.

A tárgyalt írók élete és munkássága.

A köztársasági Róma állami és politikai életének jellemzése főbb vonatkozásokban. A „res publica” szónak és fogalomnak a diadalútja keletkezésétől napjainkig.

A római jognak az európai jogalkotásban játszott szerepének az ismerete.

A szemelvények alapján megismert történelmi szereplők tevékenységének az ismerete; cselekvésük egyéni és társadalmi rugóinak az elemzése, következtetések levonása a közéleti etika szempontjából.

Az azonos tartalom, eltérő nyelvi forma elemzése alapján a nyelv dialektikája néhány jellemző vonásának a kifejtése.

Itáliai, európai és pannóniai műemlékek ismerete; történelmi és esztétikai szempontú elemzésük.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
(ebből múzeumi ókori gyűjtemények tanulmányozására kb. 2-3 óra)	
Dolgozatírásra és javításra	6 óra
	<hr/> 96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Klasszikus verselés

A legelterjedtebb strófaképletek ismerete.

Szókincs

Újabb 400 szó elsajátítása.

Olvasmányok

Bővebb szemelvények Tacitus történeti munkáiból és Horatius költeményeiből. Rövidebb szemelvények Tibullus, Propertius, Lucretius, ifj. Plinius és más szerzők műveiből.

Nyelvtan

Az igeneves szerkezetek rendszerezése.

Az eddig megismert nyelvtani jelenségek elmélyítése, gyakorlása.

A latin nyelvtan legfőbb alaktani, szó szerkezeti és mondattani jelenségeinek a rendszerezése.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag keretében feldolgozott szemelvények egyes – a tankönyvben kiegészítő anyagként megjelölt – részei;

további szemelvények a klasszikus és a klasszikus kor utáni, középkori és újkori és magyarországi latin nyelvű szépirodalomból és tudományos irodalomból.

*

Három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

A legelterjedtebb antik strófaépletek elemzése a feldolgozott költelmények alapján; a költemények skandálása.

400 új szó elsajátítása.

A latin jövevényszavak használatának a szabályai (akkor használjuk őket, ha alkalmazásuk nyelvi gazdagodást jelent, felesleges használatukat kerülni kell).

A tankönyv feldolgozott szövegeinek a latin prózódia szabályainak megfelelő elolvasása, helyes magyarsággal való lefordítása, a szövegek stilisztikai és tartalmi elemzése.

A szövegelemzési és fordítási jártasságok alkalmazása a gyakorlatban. Megfelelően magyarázott eredeti szövegek – szótár és nyelvtankönyv segítségével való – lefordítása.

A könyv nélküli elsajátításra kijelölt szövegek, szövegrészek megtanulása.

A tárgyalt írók élete és munkássága.

Az igeneves szerkezetek ismerete, magyarra való helyes lefordításuk.

Az igeneves szerkezetek elhelyezkedése a latin nyelvtan rendszerében.

Az igenevek szerepének kontrasztív vizsgálata a magyar, latin, orosz nyelv vonatkozásában.

A latin alapnyelvtan rendszerszerű ismerete.

A görög–római civilizáció, az antik művészet és irodalom főbb vonatkozásokban való jellemzése; hatásuk az európai és a magyar művelődésre.

Az ókortudomány, különösen a klasszika filológia (az ókori nyelvekkel és irodalmakkal foglalkozó tudomány) jelentősége.

A négy év nevelési eredményeinek aktualizáló összefoglalása, szintézise; jelentősége a szocializmust építő magyar nép számára.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 53 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 25 óra
(ebből magyarországi római kori ásatások, műemlékek megtekintésére kb. 3-4 óra)	
Dolgozatrásra és javításra	6 óra
	<hr/> 84 óra

Módszerek

A latintanításban használt módszerek, eljárások sok mindenben hasonlítanak az élő idegen nyelvek tanítása során használt módszerekhez, eljárásokhoz. Az azonosságok és főleg a különbségek tisztázásának a szükségessége, egyebek mellett, az idegennyelv-oktatás egyik legfontosabb metodológiai elvéből – a kontrasztív szemlélet alkalmazásának az elvéből – is következik.

A latintanításnak a leglényegesebb metodológiai sajátosságai abból származnak, hogy a latintanítás szöveggéközpontú – szemben az élő idegennyelvek tanításának döntő mértékű beszédközpontúságával. Az iskolai latintanítás központjában az ars legendi áll. A tanulóknak klasszikus szövegeket kell megérteni, lefordítani, tartalmilag elemezni és interpretálni. Hiányoznak a latintanítás módszertani kelléktárából a nyelv tipikusan aktív alkalmazási formáinak az elsajátítását előmozdító gyakorlatok: azaz a saját gondolatok beszédben, beszélgetésben, írásban (fogalmazványban) való kifejezésére való felkészítés.

Ebből adódik egyrészt, hogy mind a szókincs, mind a nyelvtan területén viszonylag nagyobb mennyiségű anyagot tudunk feldolgozni, mint az élő nyelvekben. Hiszen az aktív elsajátítás foka a mi esetünkben lényegében csak – a szövegösszefüggéstől is segített – felismerés, a bányai tudás szintjét jelenti, és nem jelent közlésekre is alkalmassá tevő szintet.

A szöveggéközpontúság legnagyobb pozitívuma – s egyben az iskolai latintanítás legfontosabb létalapja – az, hogy a tanulóknak transzfer jellegű, más területeken is alkalmazható filológiai alapképzést ad.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bántik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A tanulók szinte a kezdet kezdetétől a világirodalom legértékesebb szövegeit olvassák, elemzik, fordítják. Ez, logikus gondolkodásuk rendkívül hatékony fejlesztése mellett nagymértékben hozzájárul esztétikai nevelésükhöz és – az örök értékű szövegek elenézésére támaszkodó – erkölcsi, politikai, világnézeti nevelésükhöz.

A latintanítás módszertanának alapvonásait ezek a sajátos körülmények és lehetőségek határozzák meg.

A szókincs tanítása terén a fő feladat a latin alapszóikincs 1600 szavának elsajátítása. A fent megjelölt szómennyiségen felül szereplő szavakat a tanulóknak nem kell megtanulniuk; ezeknek a szavaknak a jelentését a tankönyvek jegyzetben közlik.

A gimnáziumban elsajátítandó 1600 szavas szóikincset a tantervi útmutatóban közölt szójegyzék figyelembevételével kell kialakítani.

Szerkesztett olvasmányok csak az I. osztály anyagában szerepelnek, de ott sem kizárólagosan. Elvszerűen arra kell törekedni, hogy a tanulók minél előbb eredeti szövegeket (kezdetben adaptáltan) olvassanak. Az eredeti szövegek közt már az I. osztályban nagy szerepük van a közmondásoknak, szólásoknak, szállóigéknek.

A közmondások tanítása során mutassunk rá a népi bölcsességre – már az ókorban megfogalmazott – gyöngyszemeinek a jelentőségére. A szólások, szállóigék szerzőire való hivatkozás jól felhasználható a tanulók irodalomtörténeti ismereteinek a gazdagítására.

A feldolgozott szemelvényeknek – a tartalom és forma szempontjából egyaránt értékes – egyes részeit tanulják meg a tanulók könyv nélkül is (memoriter). A memoriter mennyisége azonban nem lehet több a feldolgozott szemelvények 8–10%-ánál. Az ilyen szövegek szavait a tanulóknak – a szójegyzékben való szerepeltetésüktől függetlenül – el kell sajátítaniuk.

A kiegészítő anyag szemelvényeket tartalmaz a klasszikus irodalomból, valamint a klasszikus kor utáni, köztük a magyarországi latin nyelvű irodalomból (az első két osztályban részben adaptált formában). Ezeknek a fakultative választható szemelvényeknek a feldolgozási módja lényegében azonos a tankönyvi alapszövegek feldolgozási módjával. Az addig már elsajátított produktív szóikincs kereteit meghaladó szavakat azonban meg kell adni még akkor is, ha azok a későbbiekben szerepelnek a produktíve elsajátítandó szavak közt.

Kiegészítő anyagként a szaktanár természetesen feldolgozhat a tankönyvben nem szereplő szövegeket is. A szabadon választott szövegek feldolgozásában a kiegészítő anyag kezelésére vonatkozó elvek érvényesek.

A tanulóknak a nyelvtan tanulmányozása alapján alapvető

jártasságot kell szerezniük az alaktani (névragozási és igeragozási) alapjelenségek felismerésében és alkalmazásában. Ebben a munkában támaszkodjunk az orosz nyelvben megismert analóg jelenségekre.

Az alaktani jelenségek szilárd elsajátítása azonban hosszabb szövegolvasási és fordítási gyakorlat eredménye legyen, nem pedig annak kiindulási pontja vagy előfeltétele. Ugyancsak a gyakorlat alapján kell megismerkedniük a tanulóknak a latin mondattan jelenségeivel, különösen azokkal, amelyek a megfelelő magyar jelenségektől nagyobb mértékben eltérnek.

A tanulóknak jártasságot kell szerezniük a nyelvtankönyv, valamint a szótár használatában.

Az olvasmányok feldolgozása módot ad a tanulóknak az antik Róma életének, történetének, irodalmának, műveltségének a megismerésére. Meg kell ismertetni a tanulókat a római magánélet, állami, kulturális és irodalmi élet azon jelenségeivel, amelyek a tárgyalat szemelvények megértéséhez szükségesek. Az egy-egy területhez tartozó megismert jelenségek összekapcsolása, valamint a történelem és a más tantárgyakkal való koncentráció útján adjunk elemi szintézist a római kultúráról, társadalmi életéről, a római műveltségnek az európai – köztük a magyar – műveltségre gyakorolt hatásáról.

Taneshközök

Nyomtatott taneshközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Római élet c. segédkönyv

Feladatlapok

Magyar–latin és latin–magyar iskolai szótár

Rendszeres nyelvtan

b) *Tanári segédletek*

Tantervi útmutató

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Nyomtatott grafikai eszközök

A Római birodalom térképe

Az antik Róma térképe

Faliképek

Audíliv információhordozók

Hangszalag a hagyományos és restituált ejtés tanításához
Hangszalag a prózai, költői szövegek és megzenésített
versek, dalok bemutatására

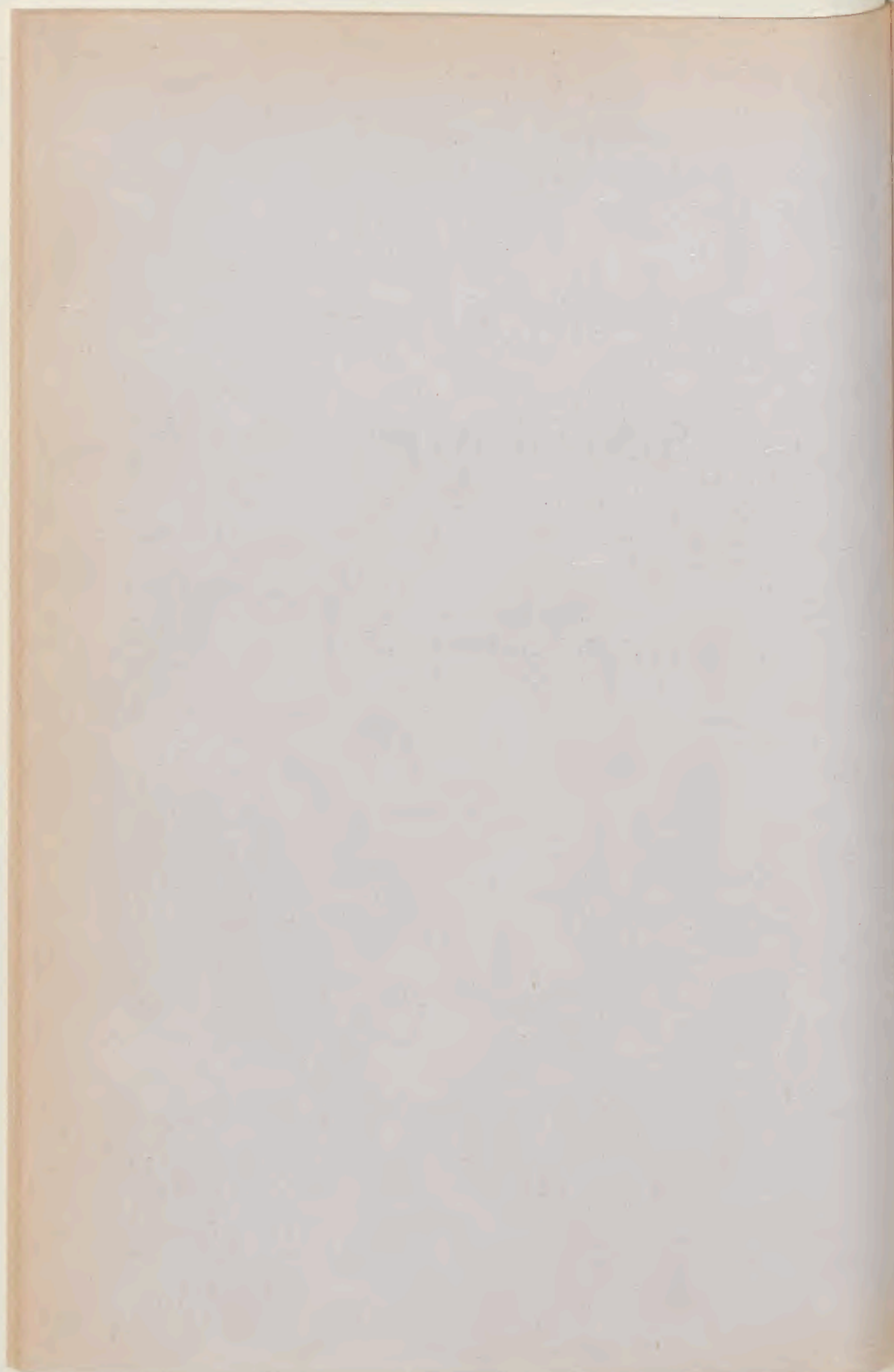
Vizuális információhordozók

Diaképek a művelődési, országismereti témákhoz

Szlovák nyelv

I–IV. osztály

Szerkesztette
JAKAB RÓBERTNÉ

Cél és feladatok

A szlovák nyelv tanításának *célja*, hogy a tantárgy jellegének megfelelő eszközökkel járuljon hozzá az Alapelvekben meghatározott célok megvalósításához.

A szlovák nyelv tanítása

nyújtson a tanulóknak alapszintű szlovák nyelvi ismereteket, fejlessze készségüket, amelyek a második idegen nyelv tanítása kötelező szakaszának lezárása után a fakultatív órakeretben (a gimnázium III. és IV. osztályában) vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá továbbfejleszthetők;

élményszerűen ismertesse meg a tanulókat a Szlovák Szocialista Köztársaság, valamint a magyarországi szlovákok életével, kultúrájával, irodalmával, a magyar és a szlovák nép történelmi, illetve jelenkori kulturális, politikai és gazdasági kapcsolataival, s ezáltal is szolgálja a nemzetközi megértés, a népek barátsága eszméjét.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár oktató-nevelő munkájának *feladatai*:

A szlovák nyelvi *nevelést* a gimnázium egységes nevelőmunkája szerves részeként kell tekinteni. A szlovák nyelvtanításnak is hozzá kell járulnia

a sokoldalúan művelt szocialista személyiség formálásához, a tanulók erkölcsi-világnézeti és esztétikai neveléséhez.

A szlovák nyelv ismerete elősegíti a szocialista Csehszlovákia népeinek, az ott élő emberek érzelmvilágának, gondolkodásának megismerését és megértését; ezzel egyúttal a népek közötti megértésre, más népek eredményeinek elismerésére, internacionalizmusra is nevelünk. Ez a nevelés a tanulók életkori sajátosságaihoz alkal-

mazkodva a más tantárgyakban folyó neveléssel összhangban vezessen el a nagyobb történelmi-társadalmi összefüggések (többek között a nemzetiségi kérdés helyes értelmezésének) felismeréséhez. Nevelési szempontból ezért különös fontosságú a közös, összefonódó múlt hagyományait, eseményeit idéző szlovák olvasmányok feldolgozása, megértetése, tudatformáló átélésük biztosítása.

Fejlesszük a tanulók logikus gondolkodását, problémamegoldó képességét, általános nyelvi kultúráját is azáltal, hogy tudatosítjuk a nyelvi jelenségek összefüggéseit, a szlovák nyelvnek a magyarral és az oroszsal egyező, ill. az ezektől eltérő jegyeit.

A szlovák nyelvi órákon az országismereti és művelődési témákat is használjuk fel a tanulók érzelmi-esztétikai nevelésére. Ezt a célt szolgálja a nyelvileg egyszerű, de eszmeileg és művészileg értékes irodalmi szemelvények, versek, dalok tanítása, feldolgozása, a szlovák és a cseh képzőművészeti és zenei alkotások bemutatása.

A kommunikatív-gyakorlati nyelvi készségek fejlesztésének legfontosabb motiváló alapját úgy teremtjük meg, hogy tanulóinkkal megismertetjük a szlovák nyelv tanulásának jelentőségét.

Tudatosítsuk a tanulóknak, hogy a szlovák nyelv elsajátításával nem csupán egy, a keleti, nyugati és déli szláv nyelvek földrajzilag és filológiailag is központi fekvésű, szépen zengő szláv nyelvet ismernek meg, hanem egy olyan nyelvet, amelynek ismerete – a szláv nyelvek nyelvfejlődési törvényeinek érvényesülése alapján – komoly segítséget jelent más szláv nyelvek tanulásában, értésében.

A szlovák nyelv ismerete azt is jelenti, hogy egy olyan nemzet nyelvét ismeri meg a tanuló, amellyel a több évszázados együttélés, a közös múlt számtalan szála köt össze bennünket, ill. amelynek nyelve a hazai szlovák nemzetiség nyelve is, segítségével tehát elmélyültebb tudást szerezhet a tanuló például a hazai szlovák folklór gazdagságáról, sokszínűségéről.

Az idegenforgalom fejlődése, a Szlovákiában tett látogatások, turistautak meggyőző lehetőségeket kínálnak arra, hogy már a gimnáziumi tanuló is haszonnal alkalmazhassa szlovák nyelvi tudását.

Használjuk ki a nyelvtanulás kezdeti – az oroszra alapozott – könnyű sikereit. Kezdetől fogva igyekezzünk azonban a beszélt szlovák nyelv – oroszsal nem egyező – ritmusának, intonációjának kialakítására, a nyelv zenéjének, sajátos ritmusvilágának érzékeltetésére, a szlovák artikulációs bázis megteremtésére, elsősorban a népzenei, népköltészeti, ill. egészen könnyű irodalmi művek elsajátításával.

A nyelvtanítás kötelező és fakultatív szakaszra tagolódása a nyelvi készségek eltérő mértékű fejlesztését vonja maga után. A

beszédértés és beszédkészség fejlesztése mind a négy évfolyamon fontos szerepet játszik. A nyelvi készségekhez szükséges nyelvtani alapismeretek nagy részét a kötelező szakaszban sajátíttatjuk el, a fakultatív szakaszra marad a további begyakorlás, a nyelvtan néhány kevésbé gyakori jelensége. Itt kap nagyobb teret a szlovák nyelvű fogalmazási készségek fejlesztése, a néma olvasásra alapuló szövegértés.

A tanterv a *szókincset* az alkalmazás szintjén elsajátítandó (produktív) és csak a megértés szintjén elsajátítandó (receptív) szókincsekre bontja: 1200, beszédben és írásban alkalmazandó lexikai egységet ír elő, a csak a megértés szintjén elsajátítandó szókincset 400 lexikai egységben állapítja meg. Ez utóbbi nem kezelhető mereven. A lexikai egységek egy része – a fokozatos használat során – produktívvá is válhat, s a szóalkotás szabályainak ismeretében további egységek jelentését is felismerheti a tanuló.

Az egyes témaköröktől, szituációktól függetlenül a beszélők kifejezhetik szándékaikat, állásfoglalásukat. A beszédszándékok (beszédszituációk) kifejezése nyelvtani vagy idiomatikus frazeológiai eszközökkel, állandósult beszédfordulatokkal történik. A tanterv a beszédszándékokat nem bontja osztályokra, mivel azonos témákhoz nagyon eltérő beszédszándékok kapcsolhatók, ugyanazon beszédszándék pedig több, különböző témakörben is kifejezhető. A négy év folyamán az alábbi beszédszándékok kifejezését sajátíttatjuk el:

a) A társadalmi kapcsolatokra vonatkozó beszédszándék (üdvözlési, köszönési formák, bemutatás, bemutatkozás, megszólítás, köszönetmondás, a megelégedés, hála és elismerés kifejezése, bossánatkérés, meghívás, kínálás, engedélykérés);

b) közlés és állásfoglalás kifejezése (tény közlése és rákérdezés, útbaigazítás, helyeslés és ellentmondás, vélemény, szándék, lehetőség kinyilvánítása);

c) érzelmek és hangulatok kifejezése (öröm, bánat, aggodalom, meglepetés, csodálat, együttérzés, reménykedés, tetszés, nemtetszés kinyilvánítása);

d) felszólító jellegű beszédszándékok (kérdés, tanács, figyelmeztetés, utasítás, tiltás kifejezése).

A nyelvi készségek fejlesztése érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási feladatokat is.

Önálló írásbeli munkaként a fordítást csak ritkán alkalmazzuk. Mindkét irányban adunk fordítási feladatokat:

Fordítás szlovákról magyarra. Értékeléskor a tartalmi pontosságot és a szabatos magyar kifejezésmódot vesszük figyelembe.

Fordítás magyarról szlovákra. A tanulók lexikai és nyelvi ismeretei, ill. helyesírása szintjének megállapítására végeztessük.

A művelődési feladatokat elsősorban a szlovák nyelvi (és irodalmi) anyaggal végezzük. Csehszlovákia földrajzának, történetének, kultúrájának bemutatását a tanulók életkori sajátosságainak, fejlettségi szintjének megfelelő érdekes és értékes, a marxista világnézet formálására, a beszéd tanítására alkalmas szövegek, szemelvények alapján kell megvalósítani. A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, hogy a tanulók országismeretét gyarapítsák.

A szépirodalmi szemelvények, szövegrészetek feldolgozásával ébresszünk kedvet a tanulóknál további művek vagy a teljes mű megismerésére.

Feltétlenül mutassunk be szlovák (és cseh) képzőművészeti produciókat, szlovák (és cseh) zeneműveket.

A tanulók művelésére, nép- és országismeretük bővítésére használjuk fel a tanórán és iskolán kívüli lehetőségeket is (pl. faluújság, iskolai dekoráció, diákköri foglalkozás, klubdelután, iskolai ki-mit-tud, szlovák falumúzeum, tájház meglátogatása, kirándulás szlováklakta településekre, részvétel szlovák nyelvű rendezvényeken).

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A tanítás kb. 2 hétig tartó szóbeli szakasszal indul. Ennek feladata a helyes szlovák kiejtés alapjainak, a nyelvi készségek fejlesztéséhez szükséges néhány alapvető szó- és nyelvtani szerkezetek elsajátítása.

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egysége a megértés szintjén.

Témák

A tanuló személyi adatai (név, cím, telefonszám, születés helye, ideje, iskolája, családjának összetétele, stb.);

a tanuló otthona (a lakás jellege, szobák, berendezés, kert);
a tanuló szabadidejének felhasználása (érdeklődési területek,
rádió, televízió, mozi, színház);
a társadalmi érintkezés, mindennapi beszédhelyzetek (bará-
tok, étkezés otthon, vendégségben, ételek, italok);
testápolás, ruházkodás;
az időpont és az időtartam jelölése; évszakok, az időjárás;
versek, dalok, játékok.

Nyelvtan

A szlovák nyelv hangjai. A szlovák ábécé.

A helyes szlovák hangsúly és intonáció.

A hangok felosztása (a magán-, a mással- és a kettőshangzók).
Az *a*, *é*, és a *ch*. A kemény, lágy és közömbös mássalhangzók. A *ky*,
chy, *gy*, *hy*, valamint a *dy*, *ty*, *ny*, *ly*; *di*, *ti*, *ni*, *li* és *de*, *te*, *ne*, *le*-
szabály. A kettőshangzók hosszúsága. A ritmustörvény. Az *i-i*,
y-y írása. A leggyakoribb válogatott szavak.

A főnév. A főnév neme, száma, esete.

A főnév ragozása a következő paradigmák felhasználásával:
chlap, *stroj*, *dub*; *žena*, *ulica*; *mesto*, *vysvedčenie*. (Össze-
vetés az orosz főnévragozással.)

A melléknév jelzői szerepe. Hármasszóúság.

A melléknév egyeztetése a főnévvel nemben, számban, esetben.

A személyes névmás. (Alanyként csak értelmi nyomaték esetén
használjuk). – Hosszabb és rövidebb alakjai (R)*. A kérdő névmás.
Néhány határozatlan névmás (R). A legfontosabb előljárósók.

Tő- és sorszámnevek. A számnév és a főnév egyeztetése. A
keltezés.

Az ige. A *byť* ige ragozott alakjai jelen, múlt és jövő időben. Az
igeidő.

A szabályos ragozású igék kijelentő módja. – A *môcť* és a
vziať ige (R). A rendhagyók közül – gyakoriságuk miatt – a *jesť*,
vedieť, *ísť* igék. A visszaható ige és használata.

A felszólító mód második személyben (eltérések az oroszától) a
gyakran használt igéknél.

Az igék állító és tagadó alakja.

Gyakori határozósók. Önálló és melléknévből képzett hatá-
rozósók (R).

Az egyszerű kijelentő, kérdő és tagadó mondat.

Az alany és az állítmány egyeztetése. A magázás. A szórend.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell
elsajátítani.

A tárggyal bővített mondat. A jelző.
Mellérendelt összetételű mondatok.
Tárgyi mellékmondatok.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése; rokoni kapcsolatok; a lakóhely leírása; a falu, a város, a szabad idő felhasználása, kedvtelés, hobby, társadalmi kapcsolatok, versek, népmesék, irodalmi szemelvények, közmondások, aforizmák.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, párbeszéd, közmondás és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz;
a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
a kiejtés a szlovák köznyelvi normától nem tér el;
a szokott beszédtempónál lassúbb;

a tanult szókinccsel, kifejezésekkel és mondat szerkezetekkel szlovákul

válaszoljon a törzsanyagba tartozó lexikai témákhoz kapcsolódó kérdésekre, tegyen fel kérdéseket a tankönyvi szövegekhez, képek és bemutatott események alapján kérdezzen, válaszoljon, és egyszerű eseménysort rövid összefüggő mondatokkal mondjon el; irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott tankönyvi szövegeket.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismert szöveget érthető kiejtéssel, helyes hangsúlylyal;

néma olvasással értsen meg rövidebb (6–8 soros) ismert szó-

kincsre és nyelvtani jelenségekre épülő ismeretlen szöveget, és ad-
jon róla magyar nyelvű összefoglalást.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

válaszoljon írásban a feldolgozott témakörökkel kapcsolatos
kérdésekre;

tudjon a tananyag alapján összeállított és tollbamondott szö-
veget helyesen leírni.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/> 96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 új lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén és
további 50 lexikai egység receptív elsajátítása.

Témák

Az iskolai élet, az osztály, osztálytársak, tanárok, tantárgyak;
a tanuló szabad idejének felhasználása (könyvtár, olvasás, ze-
ne, képzőművészetek); a szünidő (táborozás, utazás, nyaralás);
foglalkozások, munkahelyek, sportok;
az emberi test részei, egészség – betegség;

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása
kötelező, ezért az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag
felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelmé-
nyei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre meg-
jelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon
átcsoportosíthatók.

közlekedési eszközök, utazás az iskolába és haza;
üzlet, áruház, piac; mértékegységek; élelmiszerek;
telefonálás, eligazodás térképen;

Pozsony-Prága;

közös múltunk néhány kiemelkedő eseménye (jól megválasztott irodalmi szövegek alapján);

a szlovák nép- és műköltészet, széppróza néhány alapvető, nyelvileg könnyen hozzáférhető részlete; versek, dalok.

Szlovák nyelvi környezetben is bemutatandó témák

foglalkozások, színház, vásárlás (pénz), telefonálás, nyaralás.

Nyelvtan

A zöngés és zöngétlen hangok reciprocitása: a hasonulás, a s, so, z, zo szabály. A szótagképző r, l, ř, ě. – A hangváltozások leggyakoribb esetei (R)*.

A főnévragozás további típusai (stroj, dlaň, kost', dievča. A főnévragozási kivételek (R). A birtokviszony szerkesztése. A megnyiség kifejezése a részelő genitívusszal.

A melléknevek ragozásának rendszerezése és a birtokos melléknév. A melléknevek fokozása.

A birtokos névmás. A „svoj” használata. A mutató és a vonatkozó névmás.

A tő- és a sorszámnevek ragozása.

Az igeszemlélet. Az igemód. Az igealak felépítése. –

Az igeragozási osztályok áttekintése (R).

A határozószók képzése, fokozása.

Újabb előljárók. Gyakori indulat- és módosítószók.

A szóalkotás egyszerű formái: összetétel, gyakoribb képzők (R).

Az egyszerű mondat bővítése határozókkal, jelzőkkel.

Az állítmánykiegészítő.

A hely-, idő-, ok- és célhatározós mellékmondatok.

A kötőszók.

A mellé- és alárendelés főbb típusai (R).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola; a szabad idő felhasználása; versek, irodalmi szemelvények.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Szlovákia tájai, szlovák népszokások és tradíciók.

Haladó eszmeiségű, klasszikus értéket képviselő művek nyel-
vileg hozzáférhető részletei. (Pl. a Štúr-iskola költőinek, ill. M.
Kukučín, J. Jesenský, P. Jilemnický műveiből.)

A csehszlovák himnusz.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, párbeszéd, prózai szö-
veg és néhány dal.

A tanév folyamán két iskolai dolgozatot kell íratni.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló értse meg a tanterv témáival kapcsolatos szlovák
nyelvű beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen sza-
vak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők;
a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;
a kiejtés a szlovák köznyelvi normától nem tér el;
a szokott beszédtempónál némileg lassúbb.

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel szlo-
vák nyelven

kérdés-felelet váltással folytasson egyszerű beszélgetést a tan-
tervi témáról,

irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a fel-
dolgozott szövegeket;

röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységé-
ről, szűkebb környezetéről;

képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, eseménysort kér-
dés-felelet formájában írjon le.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel (a magánhang-
zók, a diftongusok, és az l' helyes ejtésével), folyamatos beszédtem-
póval;

némán olvasson el rövidebb (8–12 soros) ismeretlen szöveget,

értse meg tartalmát, adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg csak ismert szókinccsre és nyelvtani jelenségekre épülhet.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

válaszoljon írásban egy-két mondattal a feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott témákat, szókinccset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl;

készítsen a tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros szlovák nyelvű tartalmi összefoglalást;

ismert témakörben és ismert szókinccsel fogalmazzon néhány soros szlovák nyelvű levelet.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja a tartalmi helyesség, érthetőség, a nyelvtani helyesség és a helyesírás.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra, javításra	4 óra
	<hr/>
	64 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókinccs

300 új lexikai egység elsajátítása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Témák

Az emberek jellemzése;
diáklevelezés, levelezőtársak, postai szolgáltatások;
repülőtér, állomáson, szállodában, étteremben;
orvosi kezelés, kórház, mentők, gyógyszertár, gyógyszerek,
fogorvos;
háztartási cikkek, háztartási gépek;
kiállítások, szlovák tájház Magyarországon; opera, hangver-
seny (Suchoň, Cikker művek bemutatása);
Szlovákia üdülőhelyei, a Tátrában; (Martin Benka alkotásai);
tájleírás, állat- és növényvilág;
idegenvezetés Budapesten;
a szlovák irodalom néhány kiemelkedő képviselője (Janko
Král', Hviezdoslav, Kukučín, Jesenský, Krasko).

Szlovák nyelvi környezetben is bemutatandó témák

Tájak, repülőtér, állomás;
szálloda, posta, múzeum;
orvosi rendelő.

Nyelvtan

A szótagolás szabályai. Az előképzővel (igekötővel) képzett főnevek elválasztása (R)*. A nagybetűs írás.

Rendhagyó és idegen eredetű főnevek ragozása.

Hangváltakozás a morfológiai határon a melléknévi fokozás-
nál (R). Az „otcov” esetragjainak sajátságai.

A visszaható, a vonatkozó és a határozatlan névmások rago-
zása.

A szorzó-, osztó- és a törtszámnevek használata.

A visszaható cselekvés, a szenvedő szerkezet, az általános ala-
nyú cselekvés.

A melléknévi igenév.

A határozói igenév.

Mondatrövidítés igeneves szerkezetekkel.

A többszörösen összetett mondat (R).

Az egyenes és a függő beszéd.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése; tájak, városnézés, múzeumlátogatás,
irodalmi szemelvények.

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

Képek Csehszlovákia életéből, kultúrájából, hagyományaiból.
Társadalmi-gazdasági kapcsolataink egy-két területe.
A magyarországi szlovákok.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers (versrészlet), prózai szöveg, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozatot íratunk.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értse meg a tantervi témakörben, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a tantervi szókinszre épül, ill. az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályoktól megérthetők, a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvtani jelenségek között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

a szokott beszédtempónál kissé lassúbb, illetve azt nem haladja meg;

aktívan vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek, irodalmi szemelvények szlovák nyelvű feldolgozásában, és szlovákul foglalja össze azok tartalmát, mondanivalóját;

képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat írjon le szóban;

tudjon beszélgetni, a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókészlet segítségével megközelíthető témákról;

irodalmi, illetve személyes élményeiről, egyszerű, világos mondat szerkesztéssel adjon számot;

alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, szlovakizmusokat.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi és nyelvtani helyességnek elsőbbsége van a helyes kiejtéssel szemben.

Olvásás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan, értelmesen először látott egyszerű prózai vagy verses alkotást, kiejtése a szlovák köznyelvi normától csak kevéssé térhet el;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg, és magyarul foglaljon össze rövidebb, 15–20 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6. a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb 1–1 ½ lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha ismeretlen lexikai egységeit kyszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a feldolgozott tananyag alapján körülbelül 10 soros szlovák nyelvű önálló összefoglalást;

írjon ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű szlovák nyelvű levelet, a keltezés, a megszólítás, a záróformula, a címzés a szlovák szokásoknak feleljen meg.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egysége a megértés szintjén.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, ezért az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Témák

Képek Szlovákia jelenéből: az ország ipara, oktatási rendszere, idegenforgalma, a szlovák sajtó, folyóiratok, újságok; az ifjúsági szervezetek munkája (KISZ-SZM); magyar-szlovák gazdasági kapcsolatok; a KGST; határmenti forgalom; testvérmegyék, testvérvárosok; a sokszínű szlovák folklór;

képek Szlovákia múltjából: a Nemzeti Felkelés; a szlovák-magyar irodalmi kapcsolatok (kitekintés); a magyar irodalom ihletett tolmácsolói (Smrek, Lukáč);

a mai szlovák irodalom;

a tudomány és technika világából; a világűr meghódítása;

társadalmi formák, politikai élet, háború és béke;

a feldolgozott szókincs témakörönkénti ismétlése.

Szlovák nyelvi környezetben is bemutatandó témák

a sajtó;

az ifjúsági szervezet munkája;

iskolai végzettség;

a határon.

Nyelvtan

A névszóragozás áttekintő gyakorlása. – Rövidítések, jelek és betűszavak (R)*.

A ragozott igealakok és az igeidők áttekintő gyakorlása.

Az igenevek, igeneves szervezetek rendszerezése, gyakorlása.

A módosítószók. Mondatjelentés árnyalása módosítószókkal.

Az egyszerű mondatról tanultak gyakorlása.

A vonzat és a kapcsolás. A szó szerkezeten kívüli tagok: megszólítás, indulatszó, beszúrás (R).

Az összetett mondatokról tanultak rendszerezése, áttekintő gyakorlása.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: külföldi utazás, valuta, idegenforgalom,

versek, dalok, irodalmi szemelvények;

a cseh nyelv, a cseh irodalom, esetleg néhány soros cseh nyelvű verses, ill. prózai szemelvény.

*

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket csak receptíve kell elsajátítani.

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, próza szöveg, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat kötelező.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet, tartalmilag és szándékában, ha az

a tantervi szókinszre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvi jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit alkalmazza;

a szlovák köznyelvi kiejtési normától csak csekély mértékben tér el;

a szokott beszédtempót nem haladja meg;

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek szlovák nyelvű feldolgozásában, az ismeretlen szavak szlovák nyelvű értelmezésében és szlovákul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

folytasson beszélgetést a tantervi témákról;

alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket, szlovakizmusokat;

irodalmi, ill. személyes élményeiről, egyéni véleményt is kifejezve, egyszerű, világos mondatszerkesztéssel adjon számot, a kialakult vitában vegyen részt.

A beszéd szintjének megítélésében a tartalmi és nyelvtani helyességnek elsőbbsége van a helyes kiejtéssel szemben.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismeretlen szlovák szöveget jó kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel: kiejtése csak a magyar anyanyelvűek számára különösen nehéz pontokon térhet el;

a néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg és magyarul foglaljon össze körülbelül egy lapnyi szöveget, ha az legfeljebb 6–8, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb két lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget és könnyebb ismeretterjesztő vagy irodalmi szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kiszótár használatával helyesen értelmezheti;

otthoni feldolgozás segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapra terjedő) általános jellegű szöveget vagy könnyebb irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kiszótár segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 20 soros szlovák nyelvű, önálló összefoglalást;

kiszótár segítségével írjon kb. 20 soros, a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódó fogalmazást.

A szótár nélkül végzett írásbeli munka megítélésében a tartalmi helyességnek, érthetőségnek elsőbbsége van a helyesírással szemben.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 52 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 26 óra
Dolgoztatásra, javításra	6 óra
	<hr/> 84 óra

Módszerek

A szlovák nyelv tanítására is vonatkozik az az általános alapelve, hogy minden eszközzel segítsük elő a tanulók aktivitását, tudatos részvételét az oktatás egész folyamatában. Adjunk lehetőséget minél több önálló tevékenységre. Az aktív érdeklődés ébren tartására leginkább az érdekes, információban gazdag nyelvi anyag alkalmas.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átszoportosíthatók.

A szlovák nyelvnek és a tanulók anyanyelvének egybevetése alapján fordítsunk több időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve). A hibaelemzés állandó része legyen a tanár munkájának.

A szlovák nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően a kommunikáció eszközeként tanítjuk. Mivel a nyelv jelrendszer, nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem nyelvi jelenségek összefüggő rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra építjük.

A gyakorlati, kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédkészség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás képességét is. A receptív és produktív (passzív és aktív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló értse meg gyakorlatilag minél teljesebben a beszélt és írott szlovák nyelvet, de mert saját mondanivalóját az anyanyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, itt a legfontosabb kritérium mondatainak érthetősége, kommunikatív képessége.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete ugyanakkor nem lehet öncél, hanem csupán eszköz az alapkészségek kialakítása és a fordítás tanítása szolgálatában. Különösen az I–II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van nagy szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás képességét kifejleszteni.

A tanterv a szaktanár számára megjelölt feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek azért nem szerepelnek, mert a legtöbb esetben sem a témakörből adódó szituációkhoz, sem a nyelvtani jelenségekhez nem kapcsolódhatnak kizárólagos jelleggel. Gyakorlásukra viszont állandóan, a legkülönbözőbb tananyagrészekhez kapcsolva, nagy szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat kifejező sajátos kifejezéseket, beszédfordulatokat a tanulóiban állandóan ébren tartsa, bátorítsa őket azok használatára.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.) írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak jelentős szerepük van ugyan a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában, de különösen akkor válnak hasznossá, ha a tanuló érdeklődését felkeltik, ha a tanuló értelmes, valószerű összefüggéseket érez bennük, mintegy

szellemileg érdekeltté válik a gyakorlat elvégzésében. Ezért nagy jelentőségük van a különféle nyelvi játékoknak.

Fontos szerepet játszanak a gyakorlatok, s főleg a feladatlapok abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult tananyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az ellenőrzést, önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és a IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. Ez csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A fordítás technikájának megtanításában alapszintű teljesítményt érhetünk el. A magyarról szlovákra történő fordítást a gyakorlatok keretében, főleg a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése miatt alkalmazzuk. Az öncélú fordítás helyett inkább az alapkészség fejlesztését szolgáló fordítást szorgalmazzuk.

Mivel a gyakorlati képességek csak tevékenységek útján fejlődnek, a szlovák nyelv használatának biztosítsunk maximális helyet az órákon, az anyanyelv használatát pedig csökkentjük a minimumra, ill. iktassuk ki teljesen.

Használjuk fel a tanításban a rendelkezésünkre álló korszerű technikai (magnetofon, diafilm, írásvetítő) és egyéb szemléltető eszközöket.

A kiegészítő anyagban előforduló, a törzsanyagban nem tanult ismeretlen szavak nem terhelik a törzsanyag szónormáját. A kiegészítő anyag feldolgozására maximálisan a tanítási órák 1/3-a fordítható, de a szaktanár – figyelembe véve az osztály tudásszintjét, érdeklődési körét – az arányt megváltoztathatja, és az órákat a következőképpen használhatja fel:

- a) Az óraszám 1/3 részében új szövegeket dolgoz fel a tankönyv kiegészítő olvasmányaiból vagy más forrásokból;
- b) az órák egy részét új szövegek feldolgozására, másik részét a törzsanyag mélyebb gyakorlására fordítja;
- c) a teljes óratervi keretet a törzsanyag elmélyítésére használja fel.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Feladatlapok

Magyar–szlovák és szlovák–magyar kisszótár

b) *Tanári segédletek*

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Tantervi útmutató

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Audítv információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz

Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz

Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez

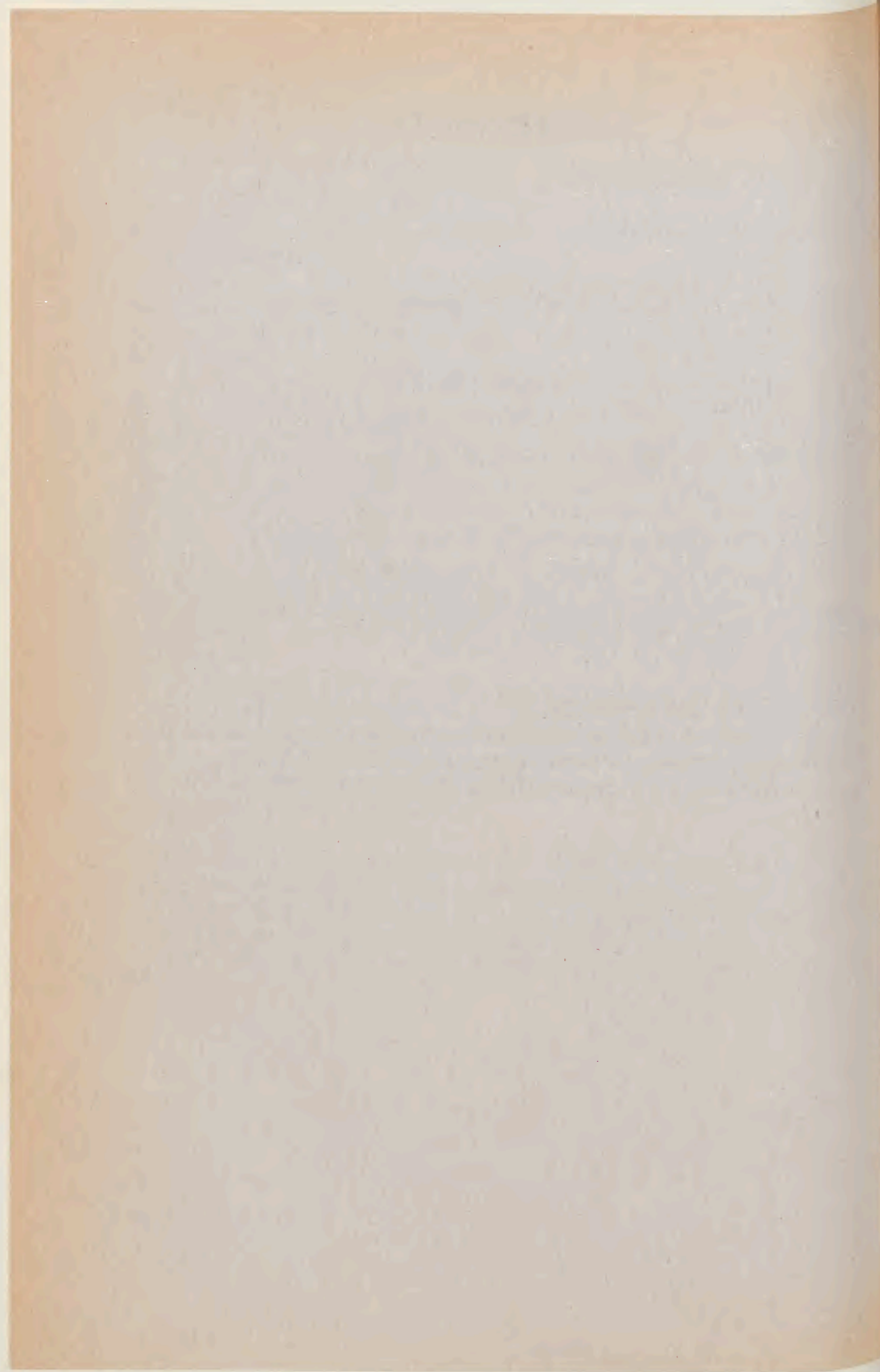
Hangszalag versekkel, dalokkal

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez

Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz

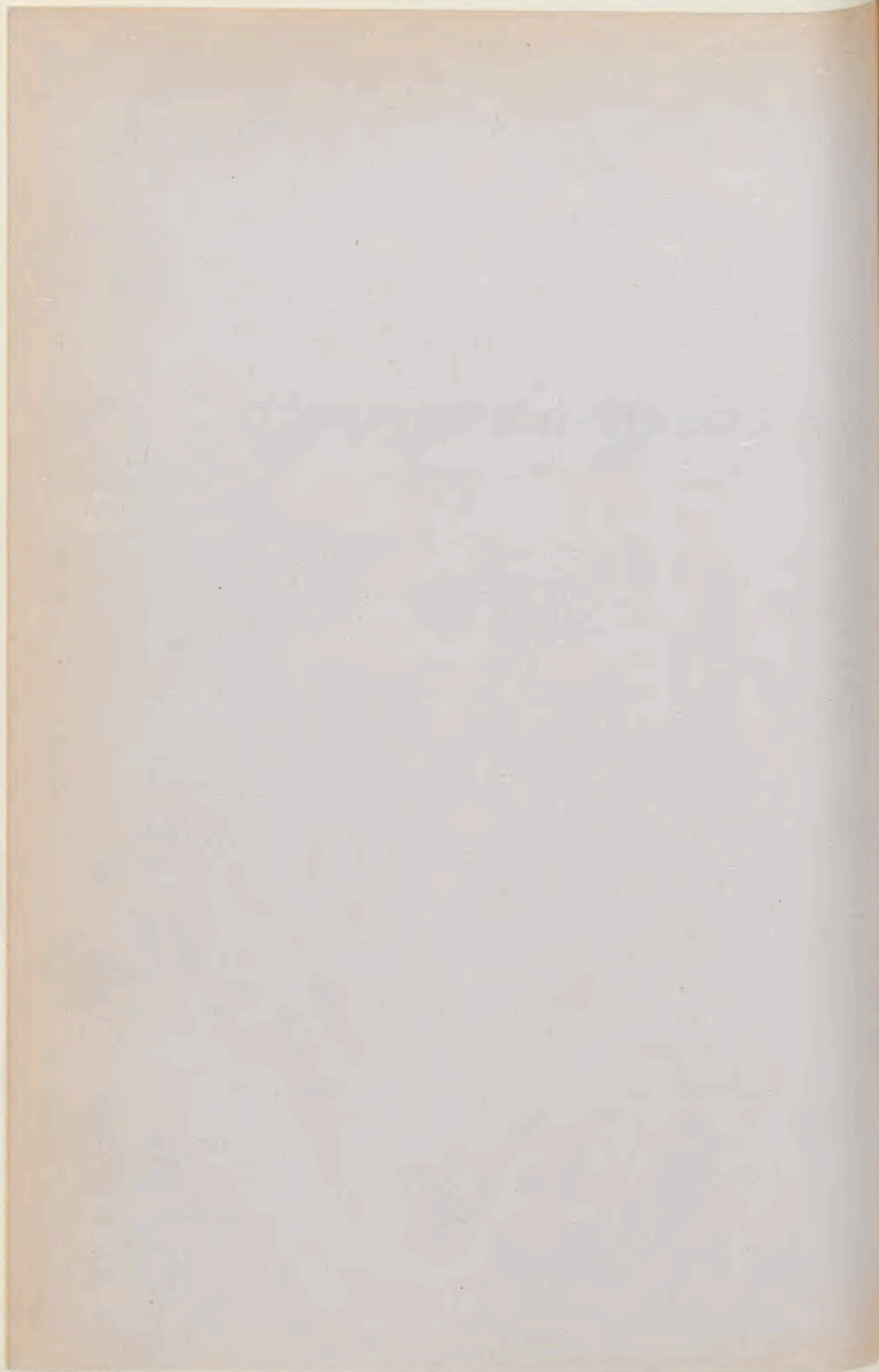
Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

Szerb-horvát nyelv

I-IV. osztály

Szerkesztette
SZIMICS ILONA

Cél és feladatok

A szerb-horvát nyelv tanításának *célja*, hogy sajátos eszközeivel járuljon hozzá a gimnázium nevelési céljainak a megvalósításához.

A szerb-horvát nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak alapszintű nyelvi ismereteket, fejlesszen készségeket; a második idegen nyelv tanulása kötelező szakaszának lezárása után ezt fejlessze a fakultatív órakeretben (a gimnázium III. és IV. osztályában) vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá;

adjon tájékoztatást Jugoszláviáról, az ország népeiről, társadalmi rendszeréről, kultúrájáról, valamint a hazánkban élő délszláv nemzetiségekről. Mindezzel szolgálja a nemzetközi megértés, a népek barátsága eszméjét.

A fenti célokkal összhangban a szaktanár *feladatai*:

A szerb-horvát nyelvi órákon főleg az országismereti és művelődési témákat használjuk fel a tanulók érzelmi – esztétikai nevelésére. Ezt szolgálja a nyelvileg egyszerű, de irodalmilag értékes versek, dalok tanítása, rövidebb prózai szövegek feldolgozása, esetleg képzőművészeti és zenei alkotások bemutatása.

A *kommunikatív – gyakorlati nyelvi készségek fejlesztésének* legfontosabb motiváló alapját úgy teremtjük meg, hogy tanulóinkban tudatosítjuk a szerb-horvát nyelv tanulásának jelentőségét.

A szerb-horvát nyelv a szomszédos Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság négy köztársaságának hivatalos nyelve, a hazánkban élő szerb és horvát nemzetiségek anyanyelve. Egyre szélesedő gazdasági, kulturális stb. kapcsolataink Jugoszláviával, az idegenforgalom, a nemzetközi turizmus fejlődése lehetővé teszik a szerb-horvát nyelvtudás hasznos alkalmazását.

A beszédértés és a beszédkészség fejlesztése mind a négy évfolyamon fontos szerepet játszik. A nyelvi készségekhez szükséges

alapismeretek nagy részét a kötelező szakaszban sajátíttatjuk el, a fakultatív szakaszra marad a további begyakorlás, a nyelvtan kevésbé gyakori, vagy csak a megértés szintjén elsajátítandó néhány jelensége. A fakultatív szakaszban a kezdő szakaszhoz képest nagyobb teret kap a szerb-horvát nyelvű fogalmazás készségének fejlesztése és a néma olvasáson alapuló szövegértés. Az előirt szókincs és nyelvtani szerkezetek, valamint a tantervi követelményekben megfogalmazott nyelvi készségek elsajátítása után továbbfejlesztéshez alkalmas, alapszintűnek tekinthető szerb-horvát nyelvtudás birtokába jut a tanuló.

A tanterv a szókincs az alkalmazás szintjén elsajátítandó (produktív) és csak a megértés szintjén elsajátítandó (receptív) szókincsre bontja.

A szókincs mennyiségének meghatározásakor szavak helyett lexikai egységekről beszélünk, mivel a szótárak és a különféle nyelvkönyvek a szót gyakran nyelvtani környezetével együtt közlik. A lexikai egység tehát többet jelent, mint a szó, mert magában foglalja a nyelvtani környezetet is.

A tanterv 1200, beszédben és írásban alkalmazandó lexikai egységet ír elő. Ez a szám csak az ún. „tartalmas” (content) szavakat (elsősorban igéket, főneveket, mellékneveket) foglalja magában; a grammatikai szavak (névmások, elöljárók, kötőszók) a nyelvtani jelenségek megismerése során sajátítandók el.

A csak a megértés szintjén elsajátítandó szókincs az a tanterv 400 lexikai egységben állapítja meg. Ez csupán irányszám. A szóalkotás szabályainak ismeretében további lexikai egységek jelentését is könnyen felismeri a tanuló. Lehet, hogy a megértés szintjén elsajátított lexikai egységek egy részét a tanuló fokozatosan beszédben és írásban is alkalmazza, s így ezek produktívvá válnak.

A nyelvi készségek fejlesztése érdekében, a két nyelv eltérő jelenségeinek tudatosítására a tanár végeztessen fordítási gyakorlatokat.

a) Fordítás szerb-horvátból magyarra. A fordítás értékelésekor a tartalmi pontosságot és a szabatos magyar kifejezőmódot egyaránt figyelembe vesszük.

b) Fordítás magyarról szerb-horvátra. Ezt a munkát a szaktanár a tanuló lexikai és nyelvtani ismeretei, helyesírása szintjének megállapítására végezteti.

A szaktanár a tanuló művelésének feladatát elsősorban szerb-horvát nyelvi anyaggal végzi. A tanulók tanulmányaik során és az iskolán kívüli forrásokból (rádió, televízió, sajtó) már szereztek ismereteket Jugoszláviáról; ezekhez az ismeretekhez adjunk nyelvi

alapot. A tanterven alapuló olvasmányok olyan környezetben játszódjanak, hogy a tanulók országismeretét is gyarapítsák; mind-
amellett elsődlegesen a nyelvi készségek fejlesztését segítsék elő,
s csak másodsorban szolgálják a tanulók országismereti tájékozódását.

Szépirodalmi szemelvények, szövegrészletek feldolgozásával
ébredszünk kedvet a tanulóknak további művek vagy teljes
művek megismerésére.

Lehetőleg mutassunk be a jugoszláv képzőművészeti alkotások
reprodukcióiból, zeneművekből.

A tanulók művelésére, országismeretük bővítésére használjuk
fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, iskolai dekoráció,
diákkör, klubdelután, iskolai ki-mit-tud stb.).

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, to-
vábbi 50 lexikai egysége csak a megértés szintjén.

Témák

A tanuló személyi adatai (név, cím, telefonszám, születés
helye és ideje, iskolája, családja stb.);

a tanuló otthona (a lakás, szobák, bútor, kert, a lakás környé-
kének jellemzése);

a tanuló szabadideje (érdeklődési területek, kedvtelések, rádió,
televízió, színház, mozi);

társadalmi kapcsolatok (barátok, étkezés otthon, vendégség-
ben, ételek és italok);

testápolás, ruházkodás;

az időpont és az időtartam megjelölése; az időjárás; versek,
dalok, játékok.

Nyelvtan

A szerb-horvát nyelv hangjai különös tekintettel a magyar
artikulációs bázistól eltérő hangok képzésére (a, e, lj, ć, ot és a szó-
tagképző r).

A szerb-horvát latin betűs ábécé.

A szóhangsúly típusai. Az emelkedő és ereszkedő intonációjú hangsúlyok megkülönböztetése.

A névszóragozással járó szabályszerű hangváltozások: a „mozgó” és a szibilarizáció (k-c, g-z, h-s).

Az alábbi nyelvtani jelenségek (formai és funkcionális szempontokból):

A főnév. A természetes és nyelvtani nem.

Főnévragozás (a mássalhangzóra végződő nőnemű főnevek kivételével): egyes számban genitívus és locatívus; egyes és többes számban accusatívus, élőlényt és élettelen dolgot jelentő főnevek genitívusa. A leggyakoribb személynévek vocatívusa.

A pluralia tantum néhány gyakoribb példája.

A legfrekvensebb főnevek többes számú alakja (čovek – ljudi, dete – deca, brat – braća).

A melléknév: tulajdonságot jelölő, az anyagi eredetre utaló és a birtokos melléknév.

A birtokos melléknév használata. A melléknév és a főnévi birtokos szerkezet használata (knjiga Jovana Petroviča, Jovanova knjiga, Petrovičeva knjiga).

A névmás: a személyes névmás, a birtokos névmás; ko? što? čiji? kakav? koji? kérdő névmások; ovaj, taj, onaj mutató névmások.

A számnév: a tő- és sorszámnevek 1000-ig.

Az ige: a kijelentő mód jelen ideje.

Igenevek: a főnévi igenév, a cselekvő melléknévi igenév.

Segédigék: biti, hteti.

Múlt idő (perfekt).

Jövő idő (futur I.).

A visszaható ige (csak elsődleges jelentésben).

A folyamatos és befejezett szemléletű igék szembeállítás.

A magázás és az önözés.

A tanult esetekkel járó néhány fontosabb elöljárószó; u na, o, iz, od, do.

Fontosabb határozószók lexikailag.

A fontosabb mellérendelő kötőszók: i, pa, a, ali, ili, nego.

A mondat. Az alany és az állítmány egyeztetése, különös tekintettel a nemben való egyezésre.

Az egyszerű mondat bővítése jelzőkkel, határozókkal.

Az egyszerű állító és kérdő mondatok szórendje.

A mellérendelt összetett mondatok.

Az állítmány és bővítményeinek szokásos szórendje, eltérések a magyartól.

Az egyszerűbb kapcsolású alárendelt mondatok.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: a lakóhely jellemzése; falu, város; a szabadidő felhasználása; társadalmi kapcsolatok; versek, dalok, játékok.

Jugoszlávia; a szerb-horvát nyelvterület köztársaságai; horvát és szerb nemzetiség hazánkban.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers, esetleg párbeszéd és két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;

„ező” kiejtésű, és a szerb-horvát köznyelvi normától nem tér el;

a szokott (pl. a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel szerb-horvátul

válaszoljon a tanórán feldolgozott szövegekhez kapcsolódó kérdésekre, s tegyen fel kérdéseket ezekhez a szövegekhez;

irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel latin betűs ismert szöveget jól érthető „ező” kiejtéssel, helyes hangsúllyal és hanglejtéssel;

némán olvasson el (4–6 soros) latin betűs ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg csak ismert szókincsre és nyelvtani jelenségekre épülhet.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudja helyesen leírni az alkalmazás szintjén elsajátított szó-
kincset;

válaszoljon latin betűs írásban, egy-egy mondattal a szóban
vagy írásban feltett kérdésekre; a kérdések a feldolgozott tematikát,
szókincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl.

Az írásbeli munka megítélésének alapja a tanuló helyesírása
és a nyelvtani helyesség.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

250 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén, további 50 lexikai egysége csak a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek;

az iskolai élet, az osztály, osztálytársak, tanárok, tantárgyak;

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, ezért az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

a tanuló szabadidejének felhasználása (olvasás, zene, képző-
művészetek);

a szünidő (kirándulás, nyaralás, táborozás); sportok;

közlekedési eszközök, utazás az iskolába és haza;

az emberi test részei; betegségek;

üzlet, piac, áruház, mértékegységek, élelmiszerek;

telefonálás;

útbaigazítás, eligazodás a térképen;

versek, dalok.

Nyelvtan

A főnévragozás további esetei; a három alapvető ragozási
típus teljes áttekintése.

A főnévragozással kapcsolatos főbb hangváltozások.

A személynevek és a személyeket jelölő főnevek megszólító
esetének legjellegzetesebb példái (-ic végű családnevek, drug -
družė, Marica - Marice).

A melléknév ragozása és fokozása; a hasonlító szerkezet.

A névmások további fajtái; a sebe, se visszaható személyes
névmás; a svoj visszaható birtokos névmás.

A leggyakoribb tagadó és határozatlan névmások.

A névmások ragozása.

A hangsúlyos és hangsúlytalan személynévmás alakok hasz-
nálata.

A számnév ezerig.

Az ige felszólító módja; a tiltás.

A feltételes mód.

Néhány fontosabb rendhagyó ige alakjainak áttekintése.

A folyamatos és befejezett igepárok.

Újabb fontos előljárószók; kod, pored, k, s, za, nad.

Újabb határozószók; a módhatározószók fokozása.

A szóalkotás elemi példái; néhány gyakori főnévi, melléknévi
képző, a fontosabb igekötők.

Az alárendelt összetett mondat főbb fajtái.

A mellékmondatok fűzése a főmondathoz: kötőszó, vonatkozó
névmás és határozószó segítségével.

A függő beszéd.

A jellegzetes igevonatok (a magyartól eltérő esetek).

A mondatrészek szokásos és fordított sorrendje.

A jelző inverziójának fontosabb esetei; stílusértéke.

A hangsúlytalan szóalakok, szócskák mondatbeli elhelyezése
(a segédigék és a személyes névmások enklitikus alakjainak szó-
rendje).

A számok egyeztetése más névszókkal.

Az alany és az állítmány egyeztetésének további fontos esetei (utalás az orosztól eltérő esetekre; pl. a nembeli egyeztetéssel kapcsolatban).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola, a szabadidő felhasználása; versek, dalok.

Jugoszlávia földrajzáról, államformájáról és társadalmi rendszeréről, haladó hagyományairól.

A hazánkban élő horvátok és szerbek életéről.

*

Könyv nélkül megtanulandó néhány vers, esetleg párbeszéd és néhány dal.

A tanév folyamán két iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáival kapcsolatos szerb-horvát beszédet, ha az

„ező” kiejtésű, és ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők;

„ijező” kiejtésű és ismeretlen szavakat nem tartalmaz;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;

a szokott (pl. a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál némileg lassúbb.

Beszéd

A tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani szerkezetekkel „ező” kiejtéssel szerb-horvát nyelven

tegyen fel kérdéseket a tanórán feldolgozott szövegekhez, és válaszoljon a szövegekhez kapcsolódó kérdésekre;

irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről;

kérdés-felelet formában írjon le képekkel, képsorokkal helyzeteket, folyamatokat.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismert, latin betűs, „ező” kiejtés-változatú szöveget jól érthető kiejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

olvasson fel ismert, latin betűs „ijező” kiejtés-változatú szöveget folyamatos beszédtempóval;

némán olvasson el rövidebb (6–10 soros) ismeretlen szöveget, értesse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást: a szöveg csak ismert szókincsre és nyelvtani jelenségre épülhet.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

válaszoljon latin betűs írásban a szóban vagy írásban feltett kérdésekre: a kérdések a feldolgozott témákat, szókincset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl;

készítsen a tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros tartalmi összefoglalást;

ismert témakörben és ismert szókinccsel fogalmazzon néhány soros szerb-horvát nyelvű levelet.

Az írásbeli kifejezés megítélésének alapja a tartalmi helyesség, érthetőség, a nyelvtani helyesség és a helyesírás.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra, javításra	4 óra
	<hr/> 64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, ezért az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátítása az alkalmazás szintjén, további 150 lexikai egysége a megértés szintjén.

Témák

Az emberek jellemzése;
levelezőtársak, levélírás, postai szolgáltatások;
étkezés étteremben;
orvosi kezelés, fogorvos, kórház, mentők, gyógyszertár;
háztartási cikkek, háztartási gépek;
múzeumok, kiállítások, könyvtár;
tájleírás, állat- és növényvilág;
országok, tájak; városnézés; állomás, repülőtér, szálloda;

Művelődési anyag:

Jugoszlávia szerb-horvát nyelvet beszélő népei, tagköztársaságok, néhány nevezetes város;

Szentendre, a délszláv kultúra nagymúltú központja;
a magyar-délszláv közös történelem hősei (pl. Hunyadi, Zrínyi), néhány irodalmi szemelvény: pl. egy hősi ének Hunyadi Jánosról;

Jovan Jovanović Zmaj, Branislav Nušić, Ivo Andrić műveiből.

Nyelvtan

A cirillbetűk.

A latin ábécéből és az orosz cirill betűsorból hiányzó betűk.
Az „azbuka”, cirillbetűs átírás.

A főnév gyakoribb rendhagyó alakjai.

Az instrumentál eszközhatározói és társhatározói funkciója (az s elöljárószo használata).

A részelő birtokos eset használata.

Néhány rendhagyó fokozású melléknév.

Újabb névmások (összetett főnévi és melléknévi határozatlan, tagadó és általános névmások).

Gyűjtő számnevek. Más névszókkal való egyeztetésük a számnévi szerkezetekben.

Az ige újabb alakjai: az aorist (R)*, az imperfekt (R), a jelen idejű határozói igenév (R), a szenvedő melléknévi igenév.

A személytelen ige (lexikailag).

A gyakoribb visszaható igék vonzata birtokos és részeshatározó esettel (pl. setiti se, čuditi se, bojati se).

Néhány további előjárószó.

Újabb, elsősorban alárendelő kötőszók.

Mondattan: a főbb, különböző nemű főnévi alany egyeztetése a névszói állítmánnyal, illetve a melléknévi igenevet tartalmazó igei állítmánnyal.

A mellékmondatok kapcsolásának módjai.

Eltérések a szerb-horvát és magyar mellérendelő és alárendelő összetett mondatokban; a vessző használata.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: tájak, városnézés, múzeumlátogatás.

A Magyarországon élő délszláv nemzetiségek felszabadulás utáni élete; kultúrájuk fejlődése.

Magyar nemzetiség Jugoszláviában, egy-két magyarlakta város.

Képek Szerbia, Horvátország, Bosznai-Hercegovina és Montenegró életéből.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers, esetleg párbeszéd és két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a tantervi témákban, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az a tantervi szókinszre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket receptíve kell elsajátítani.

szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetekből vagy beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv fordulatait és kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

„ező”, illetve „ijező” kiejtésű;

a szokott beszédtempónál lassúbb, illetve azt nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek szerb-horvát nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, az ismeretlen szavak szerb-horvát nyelvű értelmezésében, és szerb-horvátul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

„ező” kiejtésváltozaton folytasson beszélgetést a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról;

éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan latin betűs, „ező” kiejtésváltozatú ismeretlen szöveget jó kiejtéssel; kiejtése a szerb-horvát köznyelv normájától csak kissé térhet el;

olvasson fel latin betűs, „ijező” kiejtésváltozatú ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

olvasson fel folyamatosan cirillbetűs, „ező” kiejtésváltozatú ismert szöveget folyamatos beszédtempóval;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg, és magyarul foglaljon össze rövidebb, 10–15 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, szövegösszefüggésből kikövetkeztethető ismeretlen szót tartalmaz;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján körülbelül 15 soros szerb-horvát nyelvű önálló összefoglalást; írjon le tollbamondás után néhány soros szöveget cirillbetűkkel;

írjon ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű szerb-horvát nyelvű levelet; a keltezés, a megszólítás, a záróformula, a címzés feleljen meg a szerb-horvát helyesírásnak, illetve a jugoszláviai szokásoknak.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 lexikai egység elsajátíttatása az alkalmazás szintjén; további 150 lexikai egységé a megértés szintjén.

Témák

Foglalkozások, munkahelyek; munkakörülmények, szakmai képzés; iskolai végzettség, szakképzettség, vizsgák, pályaválasztás, főiskolák, egyetemek;

a sajtó; újságok, folyóiratok;

tömegközlekedés, személyautó, közlekedési szabályok, baleset;

utazás külföldre, úti okmányok, valuta;

rendőrség, tűzoltóság;

társadalmi formák, politikai élet, ifjúsági szervezet.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Művelődési anyag:

a jugoszláv kultúra nagy alakjai;
a nyelvújító Vuk Karadžić élete és munkássága;
Nikola Tesla, a nagy feltaláló;
Ivan Meštrović, a nemzetközi híré szobrász;
irodalmi szemelvények a XX. sz. horvát és szerb irodalomból,
pl. Vladimir Nazor, Miroslav Krleža, Meša Selimović műveiből; versek, dalok.

Nyelvtan

A szóhangsúly négy típusa (R)*.

A cveće típusú gyűjtő főnév jelentése, képzése, használata.

További rendhagyó főnévi alakok (a testrészeket jelölő főnevek többes birtokos esete: ruku, nogu, očiju stb. a testrészeket jelölő pluralia tantum: usta, prsa stb.).

A befejezett jövő idő (futur egzaktni) (R).

A pluskvamperfekt (R).

A múlt idejű határozói igenév (R).

Mondatrövidítés igeneves szerkezetekkel (R).

A szenvedő mondat szerkezet (szenvedő melléknévi igenév segítségével).

Újabb, főleg összetett előjárósók.

Az összetett mondatokról tanultak gyakorlása. A szórendi problémák rendszerező gyakorlása.

A kiejtés szerinti írásmódtól eltérő esetek rendszerezése.

A gyakoribb idegen, ill. nemzetközi tulajdonnevek magyartól eltérő írása, különösen a két magánhangzó közötti j. Pl. Marija, Austrija, hemija.

A magyar tulajdonnevek cirillbetűs átírása.

A nyugati nyelvváltozat főbb jellegzetességei; az „ijező” kiejtéssel kapcsolatos ije – je váltakozás (pl. lijep – ljepši).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: foglalkozások, külföldi utazás; társadalmi, politikai élet;

versek, dalok, irodalmi szemelvények az újabb kori szerb és horvát irodalomból;
idegenforgalom;

* *Megjegyzés:* az (R)-rel jelölt nyelvtani jelenségeket csak receptíve kell elsajátítani.

a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság népei és nemzetiségei; Macedónia és Szlovénia hivatalos nyelve; a macedon és a szlovén nyelv.

*

Könyv nélkül megtanulandó két vers, esetleg párbeszéd és két dal.

A tanév folyamán három iskolai dolgozat íratása kötelező.

Követelmények

Beszédértés

A tanuló értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott „ező” és „íjező” kiejtésváltozatú beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a tantervi szókincsre épül, a keleti nyelvváltozat szóalakjaitól teljesen eltérő hangtestű nyugati változatú szinonimát nem tartalmaz;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;

a szokott beszédtempót nem haladja meg.

Beszéd

A tanuló

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek szerb-horvát nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, az ismeretlen szavak szerb-horvát nyelvű értelmezésében;

folytasson beszélgetést „ező” kiejtéssel a tantervben megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról; éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel, illetve beszédszándékát egyértelműen juttassa kifejezésre;

alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen latin betűs szöveget jó „ező” kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel; ill. jól érthető „íjező” kiejtéssel;

olvasson fel ismeretlen cirillbetűs „ező” kiejtésű szöveget helyes hangsúllyal és hanglejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélküli tartalmilag értsen meg, és magyarul foglaljon össze rövidebb, 12–20 soros szöveget, ha az legfeljebb 4–6, a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető szót tartalmaz;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget és könnyebb irodalmi szöveget, ha a szöveg lexikai egységei kisszótár használatával helyesen értelmezheti;

otthoni feldolgozás segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapra terjedő) általános jellegű szöveget vagy könnyebb stílusú irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kisszótár segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 15 soros, szerb-horvát nyelvű, latin betűs, önálló összefoglalást;

betűtévesztés nélkül írjon át néhány soros latin betűs szöveget cirillbetűvel, tollbamondás után írjon le cirillbetűvel rövid, magyar és idegen tulajdonneveket tartalmazó szöveget;

kisszótár segítségével írjon kb. 15 soros fogalmazványt a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódva.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 52 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 26 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/> 84 óra

Módszerek

Minden eszközzel segítsük elő a tanulók *aktivitását*, tudatos részvételét az oktatás egész folyamatában. Adjunk lehetőséget minél több önálló tevékenységre. Az aktív érdeklődés ébren tartá-

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

sára leginkább az érdekes, információban gazdag anyag alkalmas.

A szerb-horvát és a magyar nyelv egybevetése alapján fordítunk több időt, nagyobb gondot az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve). A hibaelemzés állandó része legyen a tanár munkájának.

A szerb-horvát nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően a kommunikáció eszközeként tanítjuk. Mivel a nyelv jelrendszer, nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem nyelvi jelenségek összefüggő rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra építjük.

A gyakorlati, kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédképesség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás képességét is. A receptív és produktív (aktív és passzív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló értse meg gyakorlatilag minél teljesebben a beszélt és írott szerb-horvát nyelvet, de mert saját mondanivalóját a magyar nyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, itt a legfontosabb kritérium mondatainak érthetősége, kommunikatív képessége.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, ez azonban nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtani jelenségek ismerete ugyanakkor nem lehet öncél, hanem csupán eszköz a négy alapképesség kialakítása és a fordítás tanítása szolgálatában. Különösen az I-II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van nagy szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás képességét kifejleszteni.

A tanterv a szaktanár számára megjelölt feladatok között sorolja fel a beszédszándékokat. Az osztályokra bontott tananyagban ezek azért nem szerepelhetnek, mert a legtöbb esetben sem a témakörökből adódó szituációkhoz, sem a nyelvtani jelenségekhez nem kapcsolódhatnak kizárólagos jelleggel. Gyakorlásukra viszont állandóan, a legkülönbözőbb tananyagrészekhez kapcsolva igen nagy szükség van. A tanár feladata, hogy a beszédszándékokat kifejező sajátos kifejezéseket, beszédfordulatokat a tanulóknál állandóan ébren tartsa, őket bátorítsa azok használatára.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.) írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak nagy szerepük van ugyan a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában, de különösen akkor válnak hasznossá, ha a tanuló érdeklődését felkeltik, ha a tanuló

értelmes, valószínű összefüggéseket érez bennük. Ezért nagy jelentőségük van a különféle nyelvi játékoknak.

A gyakorlatok, s főleg a feladatlapok fontos szerepet játszanak abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult anyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és a IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. Ez csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A fordítás technikájának megtanításában alapszintű teljesítményt érhetünk el. A magyarról szerb-horvatra történő fordítást a gyakorlatok keretében, főleg a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése miatt alkalmazzuk. Az öncélú fordítás helyett inkább az alapkészségek fejlesztését szolgáló fordítást alkalmazzuk.

Mivel a gyakorlati képességek csak tevékenységek útján fejlődnek, a szerb-horvát nyelv használatának biztosítsunk maximális helyet az órákon, a magyar nyelv használatát pedig csökkentjük a minimumra.

Használjuk fel a tanításban a rendelkezésünkre álló korszerű technikai és egyéb szemléltető eszközöket.

A tanulókat tájékoztatni szükséges a szerb-horvát nyelv használatának területeiről, valamint a szerb-horvát nyelv helyéről a szláv nyelvek csoportjában. Tisztázni kell a nyelv elnevezéséből és a nyelvváltozatokból adódható problémákat.

A szerb-horvát és horvát-szerb elnevezés egyazon egységes irodalmi nyelvre vonatkozik, s mindkét elnevezés hivatalosan elfogadott és egyenjogú. Tantervünkben az egyszerűség érdekében a nyelv nevéként a szerb-horvát szókapcsolatot használjuk.

A szerb-horvát nyelv fontos sajátossága, hogy két kiejtés-változata van, az „ező” és az „ijező”. A két kiejtés egyenrangú, s a nyelvhasználat szempontjából egyenjogú. Az „ijező” kiejtés bonyolult szabályai miatt a tanterv produktív elsajátításra az „ező” kiejtés-változatot jelöli ki.

A beszédértés és olvasás alapkészségének fejlesztésében helyet kapnak „ijező” kiejtés-változatú szövegek (kis számban), de ezek végig receptíve kezelendők.

A lexika szempontjából a keleti nyelvváltozat az elsődleges, s a kötelező kurzus e tekintetben egységes. A két nyelvváltozat lexikai eltérései miatt a mindennapi élet dolgainak és fogalmainak jelölésére a nyugati változatú szinonimákat is el kell sajátítani. A teljesen eltérő hangtestű szinonimák száma azonban a IV. osztály végéig ne legyen több 60-nál.

A szerb-horvát nyelvben két írásmód; a *latin betűs* és a *cirillbetűs* használatos. A tanterv *kezdő írásként a latin betűs írást jelöli ki*; a cirillbetűs írás ismertetése és fejlesztése a III–IV. osztály tantervi feladata. A cirillbetűs szövegek aránya a III. osztályban 20%, a IV. osztályban 25–30%. A *cirillbetűs írás* gyakorlását a *minimumra* kell csökkenteni, a fő feladat a folyékony *cirillbetűs olvasás* elsajátítása.

A kiegészítő anyagot a szaktanár a körülmények (az osztály tanulmányi szintje, a helyi adottságok stb.) figyelembevételével állítja össze, elsősorban a tankönyvben közölt kiegészítő anyag vagy más források felhasználásával. A kiegészítő anyag feldolgozására a tanítási óráknak legfeljebb egyharmad részét lehet felhasználni. A szaktanárnak azonban jogában áll, hogy a teljes óratervi keretet a törzsanyag alapos elsajátíttatására fordítsa.

Tanesszközök

Nyomtatott tanesszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Feladatlapok

Magyar–szerb-horvát és szerb-horvát–magyar kiskönyvtár

b) *Tanári segédletek*

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok

Tantervi útmutató

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Audíliv információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz

Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz

Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez

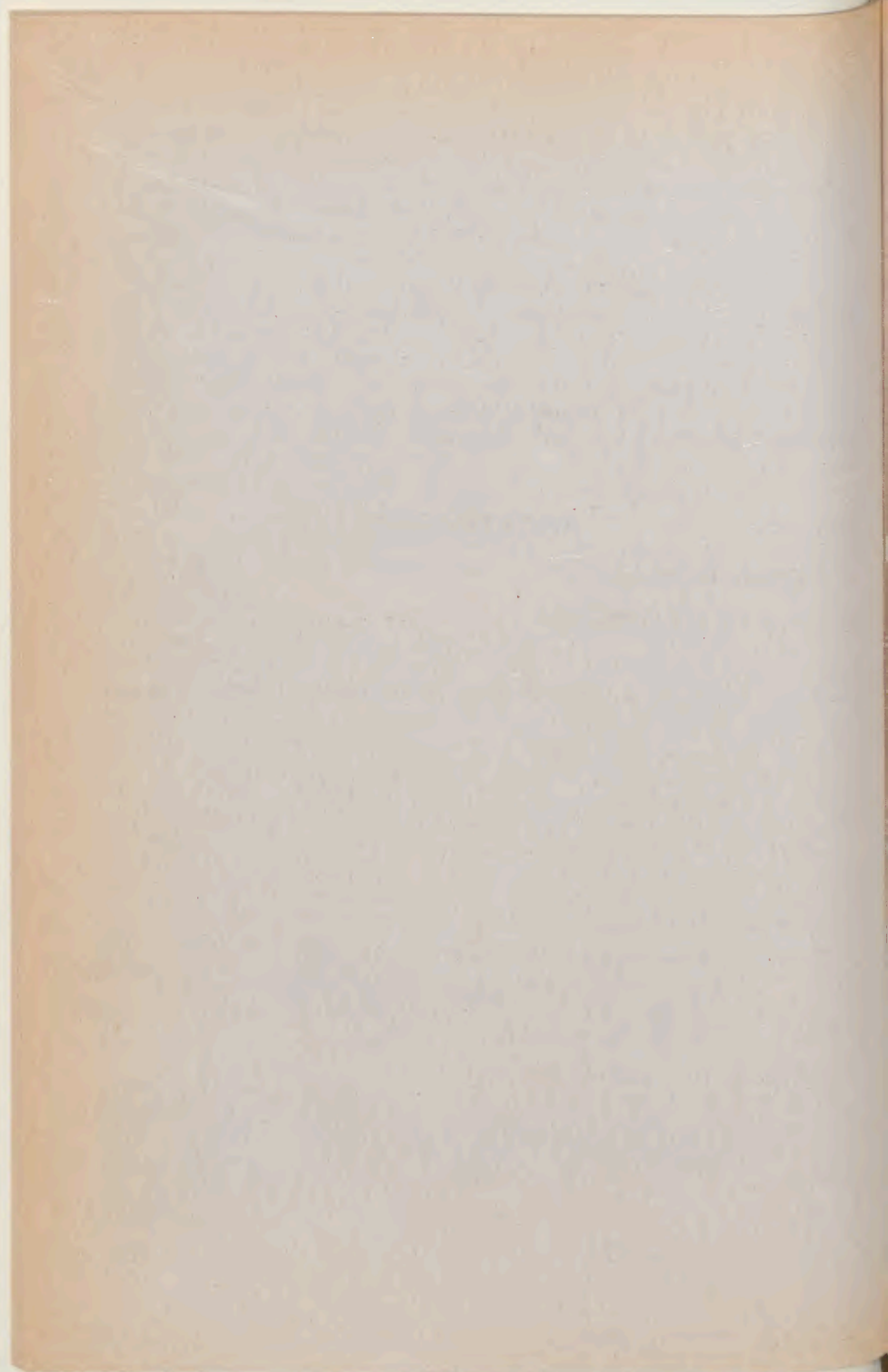
Hangszalag versekkel, dalokkal

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez

Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz

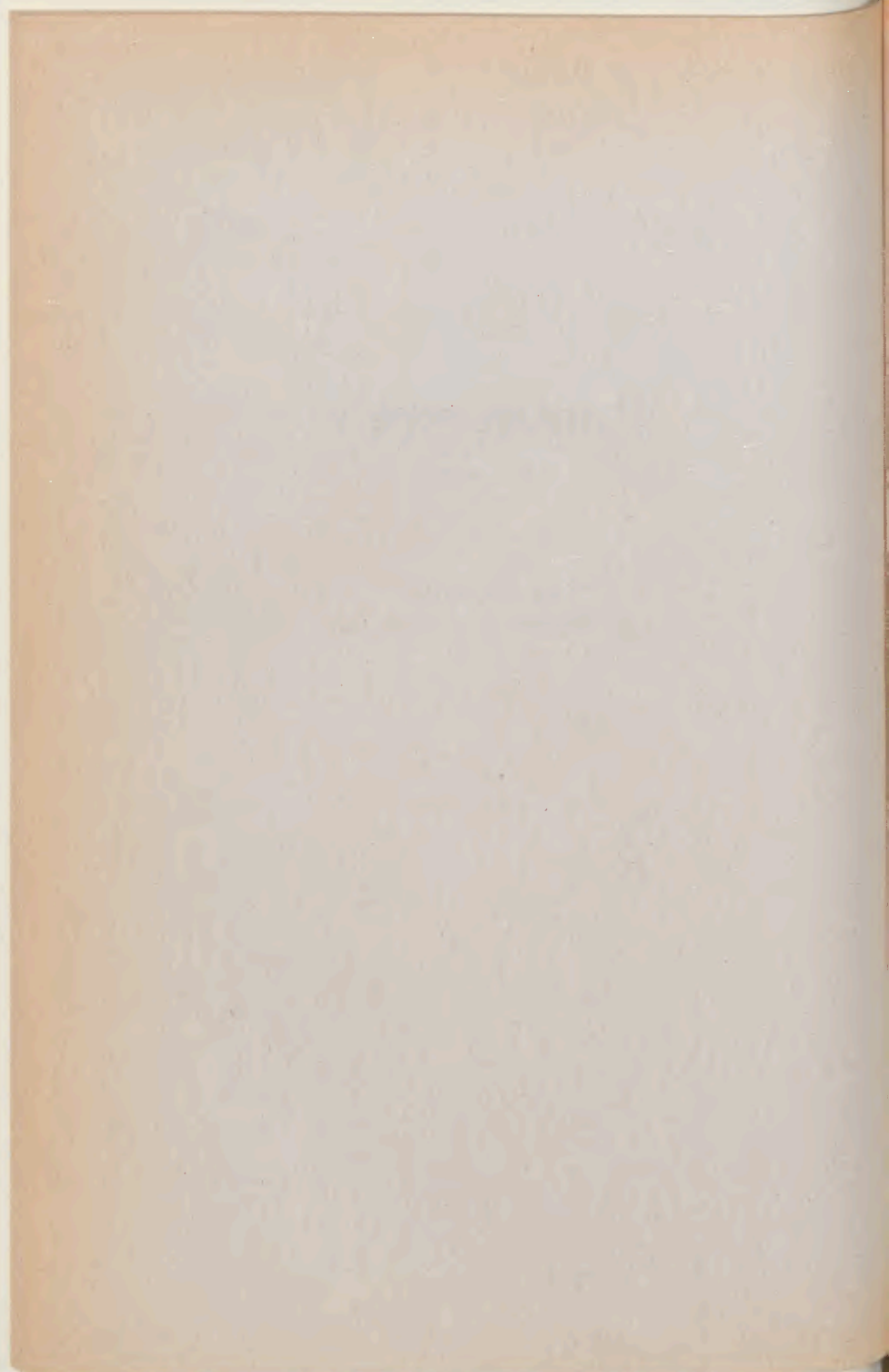
Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

Román nyelv

I–IV. osztály

Szerkesztette
TYIRITYÁN KATALIN

Cél és feladatok

A román nyelv tanításának *célja*, hogy járuljon hozzá a tanulók személyiségének sokoldalú fejlesztéséhez, a széles látókörű, a társadalomba beilleszkedni, magát állandóan továbbképezni tudó szocialista ember képzéséhez.

A román nyelv oktatása

nyújtson a tanulóknak alapszintű nyelvi ismereteket, fejlessze készségeiket; a második idegen nyelv kötelező szakaszának lezárása után ezt fejlessze a fakultatív órakeretben vagy önálló tanulással átfogó alapszintű nyelvtudássá;

adjon tájékoztatást Romániáról, a román nép jelenéről, társadalmi rendszeréről, történelmi múltjáról – a magyar–román történelem párhuzamairól –, kultúrájáról, a magyar–román kapcsolatokról, valamint a hazánkban élő román nemzetiségről.

A fenti célok megvalósítása érdekében a szaktanár *feladatai*:

a román nyelv oktatásával alakítani kell a tanulók politikai arculatát, hozzá kell járulni a szocialista embert jellemző erkölcsi tulajdonságok, pozitív személyiségjegyek és magatartásformák kialakításához; nevelni kell a szocialista humanizmusra, a népek közötti kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatok fontosságának megértésére;

ez a nevelés alkalmazkodjék a tanulók életkori sajátosságaihoz, s a más tárgyakban (magyar nyelv és irodalom, orosz nyelv, történelem, földrajz, stb.) folyó neveléssel összhangban vezessen el a nagyobb történelmi-társadalmi összefüggések felismeréséhez;

a román nyelvi jelenségek elemzésével, egybevetésével az anyanyelvi jelenségekkel, az azonosságok és eltérések tudatosításával, a nyelvi törvényszerűségek induktív felismertetésével és deduktív alkalmazásával fejleszteni kell a tanulók analízáló, szinten-

tizáló, differenciáló, absztraháló képességét, logikus gondolkodását;

a nyelvi anyag alkalmazása, a nyelvi szerkezetekkel végzett műveletek kapcsán el kell sajátíttatni az analógiás képzést, fejleszteni kell a tanulók problémamegoldó képességét;

a román nyelv rendszerének, szerkezeti sajátosságainak, szépségének megismertetésével, a román nyelvi jelenségek egybevetésével az anyanyelvi és az első idegen nyelvként tanult orosz nyelvi jelenségekkel, egyes román szavak nemzetközi szavakként való használatának tudatosításával hozzá kell járulni a román nyelv gyorsabb és tartósabb elsajátításához, a román nyelv és az anyanyelv sajátosságainak, gazdagságának, szépségének tudatosabb megismeréséhez és használatához, a tanulók általános nyelvi kultúrájának fejlesztéséhez;

formálni kell a nyelv, a gondolkodás és a beszéd kapcsolatáról, a nyelvről való dialektikus materialista szemléletet, segíteni a tanulók világnézeti nevelését; versek, dalok tanításával, szépirodalmi szemelvények olvasásával, a természetben, a társadalom életében jelentkező, a művészi alkotásokban (képzőművészet, zene), a feldolgozott irodalmi szemelvényekben ábrázolt szép felismertetésével hozzá kell járulni a tanulók esztétikai és érzelmi neveléséhez;

a nyelvi képességek fejlesztésével egyidejűleg művelni kell a tanulót életkori sajátosságainak, fejlettségi szintjének megfelelő, érdeklődéséhez közelálló, érdekes, a nyelvi képességek fejlesztésére, a nevelési célok szolgálatára egyaránt alkalmas, olyan maradandó értékű művelődési anyaggal, amely felkelti és ébren tartja érdeklődését a román nyelv és kultúra iránt, kialakítja és erősíti önművelődési igényét;

az önálló munkára és olvasásra nevelésben fontos szerepe van az értékes, érdekes szépirodalmi szemelvényeknek azáltal, hogy felkeltik a tanulók érdeklődését az egész mű iránt, s azt az igényt, hogy ezekkel a művekkel anyanyelvükön részletesebben megismerkedjenek;

a szaktanár a tanulók művelésének feladatát elsősorban a román nyelvi anyaggal végzi; a tanulók tanulmányaik során az iskolán kívüli forrásokból (a rádióból, a televízióból, a sajtóból) sok ismeretet szereznek Romániáról; ezekhez az ismeretekhez adjunk nyelvi alapot (az állami, társadalmi és kulturális élet legfontosabb fogalmait, az ifjúsági szervezetek, politikai és földrajzi fogalmak román nyelvű megnevezését stb.);

a tananyag tanórai feldolgozása és a kapcsolódó beszélgetés elsősorban román viszonyokat tükrözzön; a Romániára vonatkozó művelődési anyag feldolgozásánál érvényesítsük az országismeret-

nek azt a vonatkozását is, amely a román szokások, valamint a tanult beszédhelyzetekkel kapcsolatos helyes nyelvhasználat, a sajátos román kifejezések, beszédfordulatok elsajátítására vonatkozik;

lehetőleg mutassuk be a jelentősebb román képzőművészeti alkotások reprodukcióit, zeneműveket;

a tanulók művelésére, országismeretük tágitására használjuk fel a tanórán kívüli lehetőségeket is (faliújság, diákkör, klubdélután, iskolai ki-mit-tud stb.).

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A tanítás kb. két hétig tartó szóbeli kezdő szakasszal indul, amelyben különös gondot kell fordítani a helyes kiejtés és intonáció alapjainak, néhány, a beszélt nyelvben gyakran használatos szónak, kifejezésnek, beszédfordulatnak és alapvető mondat szerkezetnek az elsajátítására.

Törzsanyag

Szókincs

350 lexikai egység (produktív) és 50 lexikai egység (receptív).

A receptíve elsajátítandó szavak mennyiségébe beletartoznak a lexikailag kezelt nyelvtani alakok, a ritkábban használt szavak és kifejezések, amelyek az eredeti szövegek tankönyvi szerepeltetéséhez szükségesek.

Témák

A család, az otthon, a lakás;
a család tagjai; foglalkozásuk; személyi adatok;
étkezés (reggeli, ebéd, vacsora); evőeszközök; élelmiszerek;
az otthon; a lakás berendezési tárgyai, használati tárgyak;
a napirend; részvétel a házi munkában;
az iskola;
napirend az iskolában;
a tantárgyak; az órarend;
a természet; az évszakok; természeti jelenségek és időjárás évszakonként;
időmérés: év, hó, hét; a hét napjai; napszakok;
a naptár, az óra, az idő meghatározása;

szabadidő: a tanuló hasznos időtöltése, szórakozása (olvasás, televízió, mozi, rádió stb.);

az emberi test főbb részei;

a test ápolása, az egészséges életmód;

a falu és a város;

a falusi ház és környéke (zöldségfélék, gyümölcsök, fontosabb háziállatok);

a város általános képe; közlekedés a városban, a járművek; bevásárlás (piacon és élelmiszerboltban); üzletek, áruházak;

a társadalmi érintkezés román nyelven (köszönés, bemutatkozás, érdeklődés, megköszönés, búcsúzás és egyéb udvariassági fordulatok);

irodalmi szemelvények (a mindennapi élet témáit is lehetőleg könnyű, eredeti szövegek, irodalmi szemelvények segítségével kell feldolgozni).

Nyelvtan

A román nyelv – különösen a magyartól eltérő – hangjainak kiejtése; jelölésük (a román abc).

Szó- és mondathangsúly, hanglejtés.

Helyesírás. A szavak elválasztásának főbb szabályai.

A főnév és a névelő.

A főnév neme és többes száma; ragozása határozatlan és határozott névelővel. Hangsúlyváltozások. A melléknévi és a birtokos névelő.

A melléknév.

A melléknév him- és nőnemű alakja, többes száma (kétvégződésű és egyvégződésű melléknevek); a melléknév névszói állományként és jelzőként.

A névmás.

A személyes névmás hangsúlyos és hangsúlytalan alakjai; tárgyesetű és részeshatározó esetű alakjai kifejezésekben. A birtokos névmás és melléknévi használata. A mutató névmás (közelre és távolra mutató alakjai) önálló és melléknévi használata. A visszaható névmás. A kérdő és vonatkozó névmás.

A számnév.

A tőszámnevek 1000-ig; a sorszámnevek 100-ig.

Az ige.

A román igeragozás négy típusa: I–II–III–IV; Az igeragozás (főnévi igenév, igető – személyragok). Az ige kijelentő módja: jelen, összetett múlt és jövő idő (Prezentul, Perfectul compus, Viitorul I.).

A felszólító mód (2. személyű alakok).

Az a fi, a avea, és a vrea (voi) segédigék. Fontosabb rendhagyó igék (a sta, a da, a lua, a bea, a mînca). A szabályos igék ragozása. A visszaható ragozású igék. Néhány gyakori határozószó (lexikailag).

A fontosabb elöljárószók. A fontosabb kötőszók.

Az egyszerű mondat. Az alany és az állítmány egyezése. Igei állítmány; összetett állítmány. A tárgyas szerkezet; a „pe” elöljáró használata. A határozós szerkezet. Jelzős szerkezetek: minőségi jelzős szerkezet, birtokos jelzős szerkezet, számjelzős szerkezet; Az egyenes és fordított szórend. A kijelentő, kérdő és felszólító mondat szórendje. Az állítás és a tagadás.

Az udvarias megszólítás (udvariassági névmások).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: a lakóhely jellemzése (falu, város); a szabadidő felhasználása, társadalmi kapcsolatok;

közmondások, versek, dalok, tréfák;

Románia (néhány adat földrajzáról, mai életéről stb.);

a román nemzetiség hazánkban.

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers, 2 dalszöveg (+ 2 dialógus).

A tanév folyamán három írásbeli iskolai dolgozatot kell íratni.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáiban folytatott beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;

a román köznyelvi normától nem tér el;

a szokott (a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál lassúbb;

a tanult szókinccsel és nyelvtani anyaggal – szerkezetekkel – románul válaszoljon az órán feldolgozott szövegekhez kapcsolódó kérdésekre, s tegyen fel kérdéseket ehhez a szöveghez;

irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
röviden számoljon be személyi körülményeiről.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel feldolgozott tankönyvi szövegeket helyes román kiejtéssel, hangsúllyal, hanglejtéssel;

némán olvasson el (4–6 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg ismert szókincsre és nyelvtani jelenségekre épüljön;

az egyszerű mondatokból álló rövid, összefüggő román szöveget fordítsa le helyesen magyar nyelvre.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudja helyesen leírni az alkalmazás szintjén elsajátított szókincset;

tudjon írásban, egy-egy mondattal a szóban vagy írásban feltett kérdésekre válaszolni, amelyek a feldolgozott tematikát, szókincset és nyelvtani anyagot ölelik fel.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

Újabb 250 lexikai egység (produktív) és 50 lexikai egység (receptív).

Témák

A család, az otthon;
családi ünnepek (köszöntés, ajándékozás);
vendégek fogadása;
öltözködés; fontosabb női és férfi ruhadarabok; az ízléses és egészséges öltözködés;
az iskola;
egy román óra az iskolában;
az iskola diákszervezetének élete;
diáklevelezés; kirándulás;
nyári élmények (építőtábor, utazás);
szállodában; étteremben;
sport, egészség;
fontosabb nyári és téli sportok;
betegség; orvosnál;
postán (levél, levelezőlap, távirat, csomag feladása, telefonbeszélgetés);
Románia (néhány adat földrajzáról, államberendezéséről stb.);
képek a román dolgozó nép mai életéből;
irodalmi szemelvények (a mindennapi élet témáit is lehetőleg könnyű, eredeti szövegek, irodalmi szemelvények segítségével kell feldolgozni).

Nyelvtan

Az I. osztályban tanult hangtani, alaktani, mondattani ismeretek elmélyítése.

Névszóragszás: a főnév, melléknév, névmás ragozása;
a köznevek és a tulajdonnevek megkülönböztetése (a vokativusz);

a melléknév fokozása; a hasonlító szerkezet;
a birtokos névmás önálló alakjainak használata;
fontosabb határozatlan névmások.

Igeragozás; a román igeragozás négy típusának további változatai;

a kijelentő mód: a folyamatos múlt (imperfectul);

a kötőmód: jelen idő (conjunctivul prezent);

néhány személytelen, egyszemélyű és kopulatív ige;

további rendhagyó igék;

Fontosabb határozószók, előjárószók (összetett előjárószók); határozószóként használt szókapcsolatok (locuțiuni adverbiale);

előjárószóként használt szókapcsolatok (locuțiuni prepoziționale);

a leggyakoribb indulatszók;

az egyszerű bővített mondat; az általános alany; a melléknévi és főnévi jelző; a hiányos mondat;

az összetett mondat (a mellérendelés és az alárendelés egyszerűbb fajtái).

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: az iskola; a szabadidő felhasználása; mezőgazdasági munkák.

Dalok, történetek, anekdoták.

Románia tájairól, a román nép életéből.

A hazánkban élő románok életéről.

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers, 2 dalszöveg (+2 párszéd).

A tanév folyamán két iskolai dolgozatot kell íratni.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló tartalmilag értse meg a tanterv témáival kapcsolatos román beszédet, ha az

ismeretlen szavakat nem tartalmaz, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetekből vagy a beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad;

a szokott (pl. a rádió hírközlésénél alkalmazott) beszédtempónál némileg lassúbb;

a tanuló a tanult szókinccsel és nyelvtani anyaggal – szerkezetekkel – román nyelven irányító kérdések segítségével tartalmilag foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

röviden számoljon be személyi körülményeiről, tevékenységéről, szűkebb környezetéről;

szóban írjon le képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;

kérdés-felelet váltással folytasson egyszerű beszélgetést tantervi témákról.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel ismert szöveget jól érthető kiejtéssel, folyamatos beszédtempóval;

olvasson el némán rövidebb (6–10 soros) ismeretlen szöveget, értse meg tartalmát, és adjon róla magyar nyelvű összefoglalást; a szöveg csak az ismert szókincre és nyelvtani jelenségekre épülhet;

tudjon elolvasott, megértett, egy-két ismeretlen szót is tartalmazó tankönyvi szöveget helyes magyarsággal lefordítani, ha az ismeretlen szavak jelentése a szövegösszefüggésből egyértelműen kikövetkeztethető.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

tudjon írásban, egy-két mondattal, szóban vagy írásban feltett kérdésekre válaszolni; a kérdések a feldolgozott témákat, szókinccset és nyelvtani anyagot nem léphetik túl;

készítsen a tanórán feldolgozott szöveg alapján néhány soros tartalmi összefoglalást;

tudjon szótár segítségével írásban magyar nyelvre, helyesen lefordítani olyan egyszerű román mondatokat, rövidebb összefüggő tankönyvi szöveget, amely a tanult nyelvtani anyagra épül, de néhány új szót is tartalmaz;

hasonlóképpen fordítson magyarról románra;

ismert témakörben és ismert szókinccsel fogalmazzon rövid levelet román nyelven.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 40 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására, és szabad felhasználásra	kb. 20 óra
Dolgozatírásra, javításra	4 óra
	<hr/> 64 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 új lexikai egység (produktív) és 150 új lexikai egység (receptív).

Témák

Románia térképe előtt; Románia egy-egy jellegzetes vidéke: Havas-alföld, Moldva, Erdély; főbb városai; utazás Romániába (vasúton, repülőgépen); képek Bukarest életéből; a főváros nevezetességei; szállodában; étteremben (román ételek); Románia ipara; fontosabb ipari központok; a román nyelv eredetéről, jelenéről; a román nép nemzeti szokásaiból; a román tengerpart; román vendégek Magyarországon; idegenvezetés Budapesten és vidéken (fővárosunk nevezetességei, hazánk legszebb tájai); a román történelem legfontosabb eseményei; szabadságharcok; román tudósok, gondolkodók, művészek életéből (Pl. Parhon, Vlaicu, Babeş; Bălcescu, Iorga; Enescu, Grigorescu, Brâncuşi).

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, ezért az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Nyelvtan

A névelőknek a magyartól eltérő használata.

A rendhagyó (és összetett) főnevek.

A mutatónévmás és a birtokos névmás önálló használata (bővítés és gyakorlás).

A tőszámnevek 1000-tól. Egyéb számnevek.

Igeragozás. A kijelentő mód: egyszerű múlt (perfectul simplu);

a feltételes – óhajtó mód: jelen idő (condițional – optativ prezent);

az igenevek: infinitivul; geruniul;

participiul; supinul;

az igeneves szerkezetek: a főnévi, melléknévi és határozói igeneves szerkezetek; az ige szenvedő ragozása; szenvedő szerkezet; további rendhagyó igék;

az igeidők használata és egyeztetése az összetett mondatban (a magyartól eltérő igeidők használatának tudatosítása);

a feltételes mondat.

további alárendelt mondatfajták.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: múzeumlátogatás stb.

Román mesék, mondák, népdalok.

Irodalmi szemelvények a XIX. század román irodalmából:

pl. V. Alecsandri, M. Eminescu, G. Coșbuc, St. O. Josif lírájából;
I. L. Caragiale, B. Șt. Delavrancea, I. Slavici prózájából.

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers, 2 dalszöveg és 1 prózai szöveg.

A tanév folyamán három iskolai dolgozatot kell írni.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló értse meg a tantervi témákban, a mindennapi élet témáiban folytatott beszédet tartalmilag és szándékában, ha az

a tantervi szókincre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetekből vagy beszédösszefüggésből kikövetkeztethetők;

a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv fordulatait és kifejezéseit mértéktartóan alkalmazza;
a szokott beszédtempónál kissé lassúbb, illetve azt nem haladja meg.

A tanuló

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek román nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában és románul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;
írjon le szóban képekkel, képsorokkal ábrázolt helyzeteket, folyamatokat;
folytasson beszélgetést a tantervi témákról;
éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen szavakat is tartalmazó, rövidebb fel nem dolgozott szövegeket jó kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel;

néma olvasás alapján, segédeszközök használata nélkül tartalmilag értsen meg, magyarul foglaljon össze, valamint helyes magyarsággal fordítson le rövidebb, 10–15 soros szöveget;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, a tanterv témaköreibe vágó, egyszerű stílusú szöveget, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti.

Írásbeli kifejezés

A tanuló tudjon

a tanórán feldolgozott tananyag alapján körülbelül 10 soros román nyelvű összefoglalást készíteni írásban;

leírni ismert témakörben 10–15 soros személyes jellegű levelet; a keltezés, a megszólítás, a záróformula, a címzés feleljen meg a román helyesírásnak;

lefordítani szótár segítségével helyes magyarsággal román szöveget, amely a tanult nyelvtani anyagra épül, de néhány új szót is tartalmaz, hasonlóképpen fordítson magyarról románra.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 60 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására, és szabad felhasználásra	kb. 30 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Szókincs

300 új lexikai egység (produktív) és 150 új lexikai egység (receptív).

Témák

Bukarest mint irodalmi és kulturális központ;
színházban, hangversenyen;
Buftea, a román filmváros;
a román népköltészet és zene;
Sadoveanu a népköltészetéről;
Bartók és a román népzene;
Ciprian Porumbescu;
magyar-román történelmi, irodalmi, kulturális, gazdasági-politikai kapcsolatokról; pl. Kossuth és Bálcescu;
irodalmi szemelvények a XX. század román irodalmából;
pl. T. Arghezi, G. Topîrceanu;
N. Labiş, E. Jebeleanu, M. Banuş, stb. lírájából,
M. Sadoveanu, L. Rebreanu, M. Preda, D. R. Popescu stb. prózájából.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Nyelvtan

A szóalkotás (szóösszetétel és szóképzés) legfontosabb módjai (receptív fokon való elsajátításra).

Rokon értelmű és ellentétes értelmű szavak.

Azonos alakú szavak.

Az igemódok és igeidők használata.

A kijelentő mód: régmúlt – mai múlt ca perfectul.

A jövő idő kifejezésének három lehetősége: voi citi; am să citec; o să citec;

a szórend;

a függő beszéd (közvetlen és közvetett beszéd);

az előző osztályokban tanult produktív nyelvtani ismeretek bővítése, ismétlő-összefoglalása és rendszerezése.

Kiegészítő anyag

A törzsanyag bővítése: külföldi utazás; társadalmi, politikai élet; olvasmányaim; moziban (filmélmény).

Román népballadák, népdalok.

Irodalmi szemelvények az újkabkori román irodalomból (a tankönyvíró választása szerint).

*

Könyv nélkül megtanulandó 2 vers, 2 dalszöveg és egy prózai szöveg.

A tanév folyamán három iskolai dolgozatot kell íratni.

Követelmények

Beszédértés, beszéd

A tanuló

értse meg a mindennapi élet témáiban folytatott román beszédet tartalmilag és szándékában, ha az a tantervi szókinésre épül, illetve az ismeretlen szavak a tanult szóalkotási szabályokból megérthetők, a beszédhelyzetekből vagy beszédösszefüggésekből kikövetkeztethetők; a tanult nyelvtani jelenségek keretei között marad, a beszélt nyelv kifejezéseit alkalmazza; a szokott beszédtempót nem haladja meg;

vegyen részt a tantervi témákon alapuló szövegek román nyelvű, kérdés-felelet formájában történő feldolgozásában, a ismeretlen szavak román nyelvű értelmezésében, és románul foglalja össze a feldolgozott szövegeket;

folytasson beszélgetést helyes román kiejtéssel a tantervben

megjelölt, valamint az elsajátított szókinccsel megközelíthető témákról;

éljen beszédszándékát kifejező eszközökkel, illetve beszédszándékát egyértelműen juttassa kifejezésre;

alkalmazzon beszélt nyelvi fordulatokat, kifejezéseket.

Olvasás

A tanuló

olvasson fel folyamatosan ismeretlen szöveget szép román kiejtéssel, hangsúllyal és hanglejtéssel;

néma olvasás alapján értsen meg hosszabb, legfeljebb egy lapnyi, könnyebb, adaptált ismeretterjesztő vagy irodalmi szöveget, vagy újságcikkeket, ha a szöveg lexikai egységeit kisszótár használatával helyesen értelmezheti;

tudjon lefordítani 15–20 soros román, illetve magyar szöveget helyes magyarsággal illetve helyes románsággal;

otthoni feldolgozás segítségével tartalmilag értsen meg terjedelmesebb (néhány lapra terjedő) általános jellegű szöveget vagy könnyebb stílusú irodalmi szöveget, ha a szöveg ismeretlen lexikai egységei kisszótár segítségével helyesen értelmezhetők.

Írásbeli kifejezés

A tanuló

készítsen a tanórán feldolgozott tananyag alapján legfeljebb 15 soros, román nyelvű önálló összefoglalást;

fordítson le szótár segítségével helyes magyarsággal egyszerű stílusú 15–20 soros román szöveget, hasonlóképpen fordítson magyarról románra;

kisszótár segítségével írjon kb. 15 soros, a tanórán feldolgozott tematikához kapcsolódó fogalmazást.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A törzsanyag feldolgozására	kb. 52 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására és szabad felhasználásra	kb. 26 óra
Dolgozatírásra, javításra	6 óra
	<hr/>
	84 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, ezért az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Módszerek

Biztosítanunk kell a tanulók aktivitását, tudatos részvételét az oktatás egész folyamatában, lehetőséget kell adnunk önálló tevékenységük maximális kibontására.

A nyelvoktatásban – különösen annak kezdeti szakaszában – a szóbeliséget illeti meg az elsőbbség. Beszélgetéssel, társalgással, sok applikációs gyakorlattal kell kialakítanunk a tanulóknak az összefüggő, nyelvtanilag helyes, logikus beszéd alapjait.

Vannak azonban a nyelvoktatásnak olyan szakaszai is, amikor az írott szövegre fordítjuk a legfőbb figyelmet.

A román nyelvoktatás legyen maximálisan román nyelvű. A beszédképesség kialakítása, fejlesztése – különösen a nyelvoktatás kezdeti szakaszában – megköveteli az egynyelvűséget, a beszédközpontúság elvét.

A román nyelvoktatást a román nyelvnek, a magyar nyelvnek és az orosz nyelvnek egybevetése alapján kell megterveznünk úgy, hogy nagy gondot fordítunk az eltérésekre, a nehézségeket okozó jelenségek gyakorlására (a kontrasztivitás elve).

A nyelvoktatásban optimálisan össze kell kapcsolnunk a tudatosságot az automatizációval. Tehát a nyelvi anyagtól és a tanuló pszichikai sajátosságaitól függően imitatív – automatizáló gyakorlással – de a tudatos elemek megfelelő időben való bekapcsolásával tanítsuk a román nyelvet.

A román nyelvet társadalmi funkciójának megfelelően mint a kommunikáció eszközt kell tanítanunk. Mivel a nyelv jelrendszerként funkcionál, ezért nem elszigetelt nyelvi jelenségeket (szavakat, nyelvtani szabályokat) tanítunk elsősorban, hanem nyelvi jelenségek rendszerét. A nyelvi közlés alapvető egysége a mondat, ezért a nyelvtanítást a mondatra kell felépítenünk. Ez szoros összhangban történik az életszerűség elvével, amely megkívánja az elméleti nyelvoktatással szemben a gyakorlati oktatást, a „nyelvről való ismeretek” elsajátítása helyett a nyelvi ismeretek, képességek és készségek fejlesztését.

A gyakorlati, kommunikatív célok előtérbe helyezése nem csupán az értés és a beszédképesség fejlesztését jelenti, hanem az írott szövegekben való eligazodás készségét is. A receptív és produktív (aktív és passzív) nyelvtudást nem azonosíthatjuk. A tanuló értse meg gyakorlatilag minél teljesebben a beszélt és írott román nyelvet, de mivel saját mondanivalóját a magyar nyelvinél lényegesen egyszerűbb szóbeli és írott formában fogja kifejezni, itt a legfontosabb kritérium mondatainak érthetősége, kommunikatív képessége.

A nyelvtani ismeretek nem szerepelnek a tantervi követelmények között, de ez nem jelenti a nyelvtan fontosságának lebecsülését. Nyelvtani tájékozottság nélkül sem a megértés, sem a produktív nyelvi készségek terén nem érhetünk el megfelelő tudásszintet. A nyelvtan törzsanyag, de a nyelvtani jelenségek ismerete nem lehet öncél, csupán eszköz a négy alapkészség kialakítása és a fordítás tanítása szolgálatában. Különösen az I–II. osztályok nyelvtani anyagának alapos begyakorlására van szükség. Az alapvető nyelvtani jelenségek biztos tudása nélkül nem lehet a helyes beszéd és írás készségét kifejleszteni.

A különféle típusú (lexikai, nyelvtani, fordítási stb.) írott és szóbeli nyelvi gyakorlatoknak igen nagy szerepük van a tananyag egyes részeinek automatizáló begyakorlásában. Különösen akkor válnak hasznossá, ha a tanuló érdeklődését felkeltik, ha a tanuló értelmes, valószerű összefüggéseket érez bennük.

Az osztályozástól függetlenül is fontos szerepet játszanak a gyakorlatok, de főleg a feladatlapok abban, hogy mind a tanuló, mind a tanár ellenőrizhesse a tanult anyagrészek elsajátításának fokát. A tanulók szokják meg már az I. osztálytól kezdve az önellenőrzést szolgáló feladatlapok használatát.

A III. és IV. osztályban az írott szövegek önálló feldolgozása, valamint a fordítási feladatok megoldása a szótár használatának alapos ismeretét igényli. A tanterv a kisszótárt említi, de ennek a használatára is csak megfelelő gyakorlás után lehet eredményes.

A gimnáziumi tanterv adott órakeretében kevés lehetőség van a fordítás technikájának megtanítására, itt csak alapszintű teljesítményt érhetünk el. A fordítást elsősorban a lexikai és nyelvtani ismeretek rögzítése céljából alkalmazzuk, s az öncélú fordítás helyett törekedjünk inkább az alapkészségek fejlesztését szolgáló fordításra.

Használjuk fel a rendelkezésünkre álló korszerű technikai eszközöket és egyéb eszközöket a tanításban.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Feladatlapok

Magyar–román és román–magyar kisszótár

b) *Tanári segédletek*

Szakkönyvek, kézikönyvek, folyóiratok
Tantervi útmutató

Nyomtatott grafikai eszközök

Faliképek

Auditív információhordozók

Hangszalag a tankönyv olvasmányaihoz

Hangszalag a nyelvtani gyakorlatokhoz

Hangszalag a beszédértés fejlesztéséhez

Hangszalag versekkel, dalokkal

Vizuális információhordozók

Diaképek a tankönyv olvasmányainak szemléltetéséhez

Diaképek a művelődési-országismereti témákhoz

Írásvetítő transzparenszek a nyelvtani anyaghoz

Matematika

I-IV. OSZTÁLY

Szerkesztette
LASZTÓCZI GYULA

1000

Cél és feladatok

A matematikatanítás *célja*, hogy megismertesse a valóság leggyakoribb mennyiségi és térbeli viszonyait és formáit, szilárd, alkalmazásra kész ismereteket adjon, fejlessze a matematikai gondolkodást és ezzel a logikus gondolkodás általános kultúráját, helyes képet alakítson ki a matematikáról mint alapvető tudományról, s mindezekkel járuljon hozzá a dialektikus materialista világnézetre való neveléshez és a személyiségformáláshoz.

A matematikatanítás *feladatai* valamennyi évfolyamon:

a matematika alapvető ismereteinek, beszélt és írott nyelveinek, legfontosabb módszereinek, sajátos gondolatrendszerének megismertetése;

a matematika különböző területeken való alkalmazásának bemutatása;

a problémafelismerő és -megoldó képesség fejlesztése;

azoknak a nevelési lehetőségeknek a maximális kihasználása, amelyekre a matematikatanítás teret ad.

Ilyen területek:

önállóságra, kreativitásra, logikus gondolkodásra, tervszerű, pontos, kitartó, magunk által ellenőrzött munkára nevelés;

a munka esztétikája iránti érzék, az ítélőképesség, kritikai érzék, önfegyelem, önbizalom, önismeret, emlékezőképesség fejlesztése.

I. OSZTÁLY

Évi 160 óra

Tananyag

Ponthalmazok

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

Példák a halmazokra. A halmaz megadása. Az egyenes, a sík, a tér egyszerűbb ponthalmazai. (Például: adott ponttól vagy adott egyenestől adott távolságra, az adott távolságnál kisebb, az adott távolságnál nagyobb, az adott távolságnál nem kisebb, nem nagyobb távolságra levő pontok halmaza.)

Egynél több feltételt egyszerre kielégítő pontok halmazának megkeresése. Egyszerűbb példák egyenesen, síkban, térben. A szakaszfelező merőleges. A szögfelező. A háromszög köré írt kör. A háromszögbe írt kör. Szerkesztési feladatok.

Ponthalmazok jellemzése az egyenesen számokkal, a síkban rendezett számpárokkal, a térben rendezett számhármassal, illetve ezek halmazaival. A számegyenes. A Descartes-féle koordináta-rendszer. Speciális helyzetű ponthalmazok jellemzése Descartes-féle koordináták segítségével egyenesen, síkban, térben. (Például: intervallumok, speciális helyzetű téglalapok, téglatestek, egyenesek, síkok megadása Descartes-féle koordináták segítségével.)

A parabola, az ellipszis, a hiperbola mint adott feltételeknek eleget tevő pontok halmazai a síkban. (Pontjaik megszerkesztése a definíciók alapján. A görbékkel kapcsolatos legfontosabb elnevezések bevezetése.)

Kiegészítő anyag

A háromszöghöz írt körök. Szakaszfelező merőleges sík. Lap-szögfelező sík. A tetraéderbe és a tetraéder köré írható gömb.

Számhalmazok, aritmetika

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

Természetes számok. Számok osztói, többszörösei. A prímszám fogalma. A legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös. A természetes számok törzstényező felbontása. A szám-

elmélet alaptétele (bizonyítás nélkül). A legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös kiszámítása a számok törzstényezősz felbontásának ismeretében.

A pozitív egész kitevőjű hatvány fogalma. A hatványozás azonosságai. A racionális számok halmaza (alpműveletek és tulajdonságai: kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás). Számrendszerek. (Hangsúlyozott szerepet kapjon a tízes és a kettes számrendszer.) A hatványfogalom kiterjesztését indokoló problémák. A hatványfogalom kiterjesztése 0 és negatív egész kitevőjű hatványokra. A számok normálalakja.

Függvények

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

Két halmaz elemeinek egymáshoz rendelése. Egyértelmű és kölcsönösen egyértelmű egymáshoz rendelés. A függvény fogalma. Az értelmezési tartomány és értékkészlet elnevezések bevezetése. Változatos példák függvénykapcsolatra.

A függvény megadásának gyakorlati módjai: táblázat, grafikon, képlet, egyéb utasítások. Négyzettáblázat készítése és használata.

A függvényábrázolás különféle lehetőségei: Venn-diagram, két számegyenessel képezett ún. nyildiagram, grafikonok a Descartes-féle koordináta-rendszerben.

Néhány alapvető fontosságú függvény: $ax + b$ (egyenes arányosság), ax^2 , $\frac{c}{x}$ (fordított arányosság), $[x]$. Ezekből az összeadás, kivonás, szorzás, osztás, függvényösszetétel segítségével előállítható néhány egyszerűbb függvény. A függvények ábrázolása.

Kiegészítő anyag

$[x]$ (egészrészfüggvény), $\{x\} = x - [x]$ (törtrészfüggvény), $\text{sgn } x$ (előjelfüggvény), x^n ($n > 2$ és egész) (hatványfüggvény). Az ezekkel kibővített függvényhalmaz elemeiből az alpműveletek és a függvényösszetétel segítségével előállítható függvények és ábrázolásuk.

Algebra

(kb. 43 óra)

Törzsanyag

Állítások. Logikai függvények. Logikai függvények igazsághalmaza. Számváltozós logikai függvények. Az egyenlet és az egyenlőtlenség mint logikai függvény. Egyenletek, egyenlőtlenségek adott feltételek alapján történő felírása. Az egyenlet, egyenlőtlenség függvénytani értelmezése. Az egyenlet és egyenlőtlenség megoldásának grafikus módszere. A grafikus módszer korlátai.

Egyenletmegoldás tervszerű próbálgatással. A közelítő megoldás gondolata. A mérlegeelv alkalmazása.

Az azonosság fogalma. Az alpműveletekre vonatkozó azonosságok: kommutativitás, asszociativitás, disztributivitás. Zárójelek kitévése és elhagyása. Tényezőkre bontás. Néhány nevezetesebb azonosság. (Két tag összegének és különbségének négyzete, köbe, négyzetkülönbség szorzattá alakítása.)

Algebrai eljárás az elsőfokú egyismeretlenes egyenletek és egyenlőtlenségek megoldására. Elsőfokú egyismeretlenes egyenlet vagy egyenlőtlenség megoldására visszavezethető szóveges feladatok. A várható eredmény előzetes becslése. A kapott eredmény összevetése a feltételekkel és az előzetes becsléssel. A problémamegoldás menetének fővázolója. Paraméteres egyenletek.

Polinomok. A helyettesítési érték kiszámítása. Racionális törtkifejezések. Az algebrai kifejezésekkel kapcsolatos elnevezések: együtthető, fokszám stb. bevezetése. Törtkifejezések értelmezési tartományának megállapítása. Törtkifejezések egyszerűsítése, bővítése. Műveletek a törtkifejezések körében. Törtös egyenletek. Törtös egyenlet megoldására visszavezethető szóveges feladatok. Konjunkció, diszjunkció. Egyismeretlenes egyenlőtlenség-rendszerek. Törtös egyenlőtlenségek. Lineáris kétismeretlenes egyenletrendszerrel megoldható feladatok. A lineáris kétismeretlenes egyenletrendszer megoldásának algebrai módszerei. Szóveges feladatok.

Kiegészítő anyag

Paraméteres egyenlőtlenségek. Paraméteres törtös egyenletek. Paraméteres lineáris kétismeretlenes egyenletrendszerek. Az egyenes egyenlete. A lineáris kétismeretlenes egyenlet- és egyenlőtlenség-rendszerek megoldásának grafikus módszere. Adott két ponton áthaladó egyenes egyenletének meghatározása. Kettőnél több ismeretlent tartalmazó lineáris egyenletrendszerek.

Tetszőleges pozitív egész kitevő esetén $(a^n - b^n)$ osztható $(a-b)$ -vel. Páros pozitív egész kitevő esetén $(a^n - b^n)$ osztható $(a+b)$ -vel. Páratlan pozitív egész kitevő esetén $(a^n + b^n)$ osztható $(a+b)$ -vel.

A geometria alapfogalmai

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Az általános iskolai geometria-anyag legalapvetőbb fogalmainak átisméltése. A geometriai transzformációk bevezetését előkészítő feladatok (szemléletes alapon, a korábbi tapasztalatokra támaszkodva).

Az egybevágósági transzformációk összefoglalása a tapasztalatok alapján. A transzformációk mint síkbeli vagy térbeli pontokhoz síkbeli vagy térbeli pontokat rendelő függvények.

Tükrözés síkban egyenesre, térben síkra

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A transzformáció alaptulajdonságai. Fixpontok. Invariáns alakzatok. Szimmetrikus idomok. Thálész tétele. Adott kör adott külső pontból húzható érintőinek megszerkesztése. Adott gömbhöz adott külső pontból húzható érintők. A gömb érintőkúpja. A gömb síkmetszetei.

Érintőnégyszögek. Egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási feladatok. (A térbeli esetek tárgyalásának mélységét az osztály ismeretében a tanár szabhatja meg.)

Kiegészítő anyag

A tetraéder éleit érintő gömb létezésének feltétele.

Tükrözés pontra síkban és térben

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A transzformáció alaptulajdonságai. Fixpont. Invariáns alakzatok. Pontra vonatkozóan szimmetrikus alakzatok.

A paralelogramma. A paralelogrammatételek és megfordításai. A paralelogramma, a háromszög és a trapéz középvonala. A háromszög magasságvonalai, magasságpontja. A háromszög súlyvonalai, súlypontja. Egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási

feladatok. (A térbeli esetek tárgyalásának mélységét az osztály ismeretében a tanár szabhatja meg.)

Kiegészítő anyag

A tetraéder súlyvonalai, súlypontja. A tetraéder magasságvonalai, a magasságpont létezésének feltétele.

Eltolás, síkbeli és térbeli vektorok

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A traszformáció alaptulajdonságai. Invariáns alakzatok. Két kör közös érintői.

A vektor fogalma. Vektorok összeadása és kivonása. A vektorösszeadás kommutatív és asszociatív művelet. Egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási feladatok. (A térbeli esetek tárgyalásának mélységét az osztály ismeretében a tanár szabhatja meg.)

Kiegészítő anyag

Két gömb közös érintőkúpjai.

A síkidomok fontosabb tulajdonságainak összegyűjtése

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

Háromszögek, négyszögek, sokszögek, görbe vonalak által határolt síkidomok. Legfontosabb jellemzőik. (Például: háromszögegyenlőtlenség, egy csücsből húzható átlók száma, az egy csücsből kiinduló átlók hány háromszögre bontják a sokszöget, átlók száma, belső szögek összege, külső szögek összege, konvex és konkáv idomok.) Szabályos sokszögek.

Követelmények

Ponthalmazok

A tanulóknak

tudjanak adott tulajdonság alapján alapvető ponthalmazokat megkeresni és fordítva, alapvető ponthalmazokat tulajdonsággal jellemezni;

legyen nagy gyakorlatuk abban, hogy pontokat koordinátaikkal jellemezzenek és koordinátaikkal adott pontokat megkeressenek a Descartes-féle koordináta-rendszerben;

tudjanak jellemezni koordináták segítségével egyszerűbb pont-halmazokat (például a koordináta-rendszerben speciális helyzetű egyeneseket, téglalapokat stb.).

Számhalmazok, aritmetika

A tanulók

biztonsággal tudják alkalmazni a szereplő számelméleti alapfogalmakat;

legyen gyakorlatuk a számok törzstényező felbontásában, a legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörös törzstényező felbontás alapján történő kiszámításában;

tudják indokolni a 0 és negatív egész kitevőjű hatványok értelmezésének célszerűségét;

tudják alkalmazni a hatványozás azonosságait;

ismerjék a racionális számok halmazának felépítését.

Függvények

A tanulók

ismerjék a függvény fogalmát, a függvény megadásának gyakorlati lehetőségeit, az alapvetően fontos függvények legfontosabb jellemzőit;

legyen gyakorlatuk függvénykapcsolatok felismerésében, a függvények különböző módokon történő ábrázolásában, a négyzet-táblázat használatában.

Algebra

A tanulók

ismerjék az egyenlet és az egyenlőtlenség fogalmát, az azonosság fogalmát;

konkrét példákban ismerjék fel a logikai függvényeket és ezek igazsághalmazát;

ismerjék és tudják alkalmazni az egyenletek és egyenlőtlenségek megoldásának grafikus módszerét a tanult esetekben;

tudják alkalmazni a megismert nevezetes azonosságokat;

legyen nagy gyakorlatuk az elsőfokú egyismeretlenes egyenletek és egyenlőtlenségek, az elsőfokú kétismeretlenes egyenletrendszerek algebrai megoldásában, a megoldásnál előforduló azonosságok alkalmazásában;

legyen gyakorlatuk egyenletek, egyenlőtlenségek, egyenletrendszerek szöveg alapján történő felírásában;

ismerjék a problémamegoldás főbb mozzanatait;

a szöveges feladatokkal kapcsolatban törekedjenek a várható eredmény ésszerű előzetes becslésére, a kapott eredmény ellenőrzésére;

legyen gyakorlatuk a törtkifejezések értelmezési tartománynak megállapításában, a törtkifejezésekkel való számolásban.

Geometria

A tanulók

- ismerjék a szükséges alapfogalmakat;
- tudják a tanult geometriai transzformációk konkrét kivitelezését, ismerjék legfontosabb tulajdonságaikat;
- tudják alkalmazni a tanult geometriai tételeket egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási feladatok megoldásában;
- legyen gyakorlatuk a vektorfogalom és a vektorműveletek alkalmazásában;
- ismerjék a tanult síkidomok legfontosabb jellemzőit.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELSZTÁSA*

Ponthalmazok	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Számhalmazok, aritmetika	kb. 15 óra
Függvények	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Algebra	kb. 43 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 10 óra)	
A geometria alapfogalmai	kb. 10 óra
Tükrözés síkban egyenesre, térben síkra	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Tükrözés pontra síkban és térben	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Eltolás, síkbeli és térbeli vektorok	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Síkidomok fontosabb tulajdonságainak összegyűjtése	kb. 4 óra
Dolgozatok írására, javítására, évközi és év végi ismét- lésre, összefoglalásra	kb. 22 óra
	160 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportíthatók.

II. OSZTÁLY
Évi 128 óra

Tananyag

A számfogalom bővítése, Pitagorasz tétele, négyzetgyök (kb. 18 óra)

Törzsanyag

A racionális számok halmaza. A racionális számok halmaza a négy alapműveletre vonatkozóan zárt. A racionális számok végtelen szakaszos tizedes törtalakban írhatók. (A megfordítás bizonyítás nélkül.) Irracionális számok mint végtelen nem szakaszos tizedes törtek. Irracionális számok racionális közelítő törtjei. A valós számok halmaza.

Pitagorasz tétele és a tétel megfordítása. A négyzetgyök fogalma. A négyzetgyöktáblázat használata. Az n -edik gyök fogalma. A gyökvonás kivezet a racionális számok halmazából. Azonosságok a négyzetgyökös kifejezések körében.

Tételek távolsága, hajlásszöge. Síkra merőleges egyenes tétele. A Pitagorasz-tétel alkalmazásával megoldható síkbeli és térbeli feladatok.

A \sqrt{x} függvény. Négyzetgyökös kifejezések értelmezési tartománya. Számolás négyzetgyököt tartalmazó kifejezésekkel (a nevező gyöktelenítése stb.). Az x^2 ($x \geq 0$) és a \sqrt{x} függvény kapcsolata. A \sqrt{x} függvény transzformációi. Egyszerűbb négyzetgyökös egyenletek.

Kiegészítő anyag

A racionális számok halmaza mindenütt sűrű. A számegyenes racionális pontjainak összessége (racionális számoknak megfelelő pontok) nem tölti be a teljes számegyenest. A valós számok halmaza és az egyenes pontjainak halmaza között kölcsönösen egyértelmű megfeleltetés létesíthető.

Iterációs módszer számok négyzetgyökének közelítő kiszámítására.

Pont körüli elforgatás

(kb. 14 óra)

Törzsanyag

A transzformáció alaptulajdonságai. Fixpont, invariáns alakzatok. Forgásszimmetrikus alakzatok. Egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási feladatok.

A kör kerülete, körív hossza (szemléletes alapon). A szög mérése: fok és radián. Forgásszögek. Irányított szögek. Az előjeles irányszög fogalma.

Kerületi és középponti szög. Az ugyanazon íven nyugvó középponti és kerületi szögek kapcsolata. A kerületi szögek tétele. Adott szakaszhoz és szöghöz tartozó látókör ívek. Adott szöghöz és szakaszhoz tartozó látókörívek szerkesztése. A húrnégyszögek tétele és megfordítása.

Kiegészítő anyag

A pont körüli elforgatás előállítására két egyenesre vonatkozó tükrözéssel.

Az egybevágóság fogalma

(kb. 3 óra)

Törzsanyag

Az egybevágósági transzformációk összefoglalása. Síkidomok egybevágóságának fogalma. Háromszögek egybevágóságának alap- esetei. Sokszögek egybevágóságának feltételei.

A hasonlóság és alkalmazásai

(kb. 23 óra)

Törzsanyag

A párhuzamos szelők tétele és megfordítása (bizonyítás nélkül). Középpontos kicsinyítés és nagyítás. A középpontos hasonlóság fogalma. A középpontos hasonlóság tulajdonságai. Fixpont, invariáns alakzat létezésének vizsgálata. Szerkesztési feladatok. A hasonlóság fogalma. Hasonlósági transzformációk.

Az első bekezdés helyett választható: A középpontos hasonlóság mint síkbeli pontokhoz síkbeli pontokat rendelő függvény. A középpontos hasonlóság tulajdonságai. Fixpont, invariáns alakzat létezésének vizsgálata. Szerkesztési feladatok. A hasonlóság fogalma. Hasonlósági transzformációk. A párhuzamos szelők tétele és a tétel megfordítása. (A tétel itt most a középpontos hasonlóság tulajdonságának következményeként szerepel.)

Háromszögek hasonlósága. Négyzetek, sokszögek, síkidomok, poliéderek, testek hasonlósága. Hasonló síkidomok területének, hasonló testek térfogatának aránya.

Magasságtétel, befogótétel. Külső pontból adott körhöz húzható érintőszakasz hossza mértani közepe bármely, ugyanezen pontból húzott szelő két szeletének. A számtani és mértani közép, összehasonlításuk.

Vektor szorzása valós számmal. Vektorösszeget tagonként lehet számmal szorozni. Vektor adott irányú komponensekre bontása. Komponensekre bontás derékszögű egységvektor-rendszerben. A vektor koordinátái. Vektor hosszának kifejezése a koordináták segítségével. Koordinátáival adott vektorok összegvektora és különbségvektora. Koordinátáival adott vektor számmal való szorzása.

Kiegészítő anyag

A háromszög belső szögfelezője a másik két oldal arányában osztja a metszett oldalt, a tétel általánosítása tetraéderre. Ptolemaiosz tétele.

Trigonometria

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

Vektor forgatása. Koordinátáival adott vektor 90° -os elforgatottjának koordinátái. $\sin\alpha$, $\cos\alpha$ fogalma tetszőleges forgásszög esetén. $\operatorname{tg}\alpha$, $\operatorname{ctg}\alpha$ fogalma. A szögfüggvények, illetve szögfüggvényértékek közötti kapcsolatok. (Például: α és $-\alpha$ szögfüggvényei, $\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$ stb.).

A derékszögű háromszögek alkotórészeinek kiszámítása a szögfüggvények segítségével, a táblázatok használata. Nevezetes szögek szögfüggvényértékei. Terület- és kerületszámítás a szögfüggvények felhasználásával. Szögfüggvények alkalmazása fizikai problémák megoldásában.

A valós számok halmazán értelmezett trigonometrikus függvények ábrázolása és vizsgálata. A trigonometrikus függvények transzformációi.

Az első két bekezdés helyett választható; Távolság számítása hasonlóság alapján, a $\operatorname{tg}\alpha$, $\operatorname{ctg}\alpha$, $\sin\alpha$, $\cos\alpha$ fogalma hegyesszögekre. Egyszerűbb feladatok megoldása a szögfüggvénytáblázatok felhasználásával. A definícióból következő egyszerűbb összefüggések ($\sin^2\alpha + \cos^2\alpha = 1$, szögek és pótszögek közötti összefüggések, nevezetes szögek szögfüggvényértékei stb.).

Vektor forgatása. Koordinátáival adott vektor 90° -os elforga-

tottjának koordinátái. A $0^\circ < \alpha < 90^\circ$ irányszögű egységvektor koordinátái $\cos \alpha$, $\sin \alpha$ az eddigi definíció alapján. A szögfüggvények általánosítása tetszőleges forgásszögre.

A szögfüggvények, illetve szögfüggvényértékek közötti kapcsolatok (Például: α és $-\alpha$ szögfüggvényei, $\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1$, stb.). Terület- és kerületszámítás a szögfüggvények felhasználásával. A szögfüggvények alkalmazása fizikai problémák megoldásában.

Függvénytranszformációk Másodfokú egyenletek, egyenlőtlenségek

(kb. 23 óra)

Törzsanyag

A függvénytranszformációkkal kapcsolatos eddigi tapasztalatok összegyűjtése, rendszerezése. A függvénytranszformációk összefoglalása: az x és az y tengely irányú eltolások, az x és az y tengely irányú nyújtások. A fenti transzformációk egymásutánjaként összeállítható transzformációk.

A függvénytranszformáció mint a függvényábrázolás egyik módszere. Függvénytulajdonságok: párosság, páratlanság, periodikusság, monoton növekedés, fogyás, szélsőértékek.

Egyenletek, egyenlőtlenségek megoldásának grafikus módszere. A gyökök közelítő meghatározása. Az $ax^2 + bx + c$ függvény vizsgálata: ábrázolása a teljes négyzetté alakítás és a függvénytranszformáció segítségével; növekedés, fogyás, szélsőérték.

A másodfokú egyenlet és egyenlőtlenség algebrai megoldása. A másodfokú egyenlet megoldhatóságának vizsgálata a diszkrimináns segítségével. A másodfokú egyenlet gyökei és együtthatói közötti összefüggések. A másodfokú egyenlet gyöktényezős alakja. Másodfokú egyenlet, egyenlőtlenség megoldására visszavezethető szöveges feladatok. Másodfokú függvény vizsgálatára visszavezethető szélsőérték-feladatok.

Kiegészítő anyag

Másodfokúra visszavezethető magasabbfokú egyenletek, negyzetgyökös egyenletek. Paraméteres másodfokú egyenletek.

Kombinatorika

(kb. 9 óra)

Törzsanyag

Véges halmaz részhalmazainak száma. A logikai szita formula és néhány alkalmazása. Egyszerűbb kombinatorikai feladatok megoldása, összeadási és szorzási szabály.

Követelmények

Számfogalom bővítése, Pitagorasz tétele, négyzetgyök

A tanulók

ismerjék a racionális szám fogalmát, az irracionális szám, a valós szám szemléletes fogalmát;

legyen nagy gyakorlatuk a derékszögű háromszög bármelyik oldalának a másik két oldal ismeretében történő meghatározásában;

tudják alkalmazni a Pitagorasz-tételt összetettebb számítási feladatok megoldásában;

legyen nagy gyakorlatuk a négyzetgyök fogalmának alkalmazásában, a megismert azonosságok alkalmazásában, a négyzetgyök-táblázat használatában;

ismerjék azt a tényt, hogy a racionális számok négyzetgyöke legtöbbször irracionális szám;

ismerjék a \sqrt{x} függvényt, ismerjék ennek kapcsolatát az x^2 ($x \geq 0$) függvényvel;

legyen gyakorlatuk a négyzetgyökös kifejezések értelmezési tartományának megállapításában, a négyzetgyököt is tartalmazó kifejezésekkel való számolásban, egyszerűbb négyzetgyökös egyenletek megoldásában.

Pont körüli elforgatás

A tanulók

ismerjék a szereplő fogalmakat;

tudják a tanult transzformáció konkrét kivitelezését, legfontosabb tulajdonságait;

tudják alkalmazni a tanult tételeket egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási feladatok megoldásában.

Az egybevágóság fogalma

A tanulók

ismerjék az egybevágóság fogalmát, a háromszögek, sokszögek egybevágóságának kritériumait.

A hasonlóság és alkalmazásai

A tanulók

ismerjék a párhuzamos szelők tételét és a tétel megfordítását;

ismerjék a középpontos hasonlóság és a hasonlóság fogalmát, a transzformációk legfontosabb tulajdonságait;

tudják alkalmazni a háromszögek és sokszögek hasonlóságának kritériumait;

tudják alkalmazni a tanult geometriai tételeket egyszerűbb szerkesztési és bizonyítási feladatok megoldásában;

ismerjék a vektorkomponensek és vektorkoordináták fogalmát, a vektor számmal való szorzásának műveleti tulajdonságait;

tudják alkalmazni a derékszögű egységvektor-rendszerben való komponensekre bontást, a koordinátaival adott vektor megkeresését;

legyen gyakorlatuk a koordinátaival adott vektor hosszának megállapításában, a műveletek koordináták segítségével történő elvégzésében.

Trigonometria

A tanulók

ismerjék a $\sin\alpha$, $\cos\alpha$, $\operatorname{tg}\alpha$, $\operatorname{ctg}\alpha$ fogalmát;

legyen gyakorlatuk a trigonometrikus táblázatok használatában, a tanult fogalmak, összefüggések feladatmegoldásban való alkalmazásában;

ismerjék a trigonometrikus függvényeket és legfontosabb tulajdonságaikat;

legyen gyakorlatuk a trigonometrikus függvények ábrázolásában, egyszerűbb transzformációik kivitelezésében.

A függvénytranszformációk. Másodfokú egyenletek, egyenlőtlenségek

A tanulók

rendelkezzenek gyakorlattal a tanult függvénytranszformációk kivitelezésében;

ismerjék a tanult függvénytani fogalmakat;

tudjanak megoldani egyszerűbb egyenleteket, egyenlőtlenségeket grafikus és közelítő módszerrel;

tudják ábrázolni az $ax^2 + bx + c$ típusú függvényeket a teljes négyzetté alakítás és a függvénytranszformáció módszerével, ismerjék a függvény legfontosabb tulajdonságait;

tudják alkalmazni a másodfokú egyenlet, egyenlőtlenség megoldásának algebrai módszerét, a megoldhatóság diszkrimináns segítségével való vizsgálatát, a gyöktényezős alakban való felírást;

legyen gyakorlatuk szöveges feladatok algebrai megfogalmazásában és megoldásában, a megoldás ellenőrzésében, másodfokú függvény vizsgálatára visszavezethető szélsőérték-feladatok megoldásában.

Kombinatorika

A tanulók példákon keresztül ismerkedjenek meg a témában szereplő alapgondolatokkal, módszerekkel.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A számfogalom bővítése, Pitagorasz tétele, négyzetgyök	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Pont körüli elforgatás	kb. 14 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Az egybevágóság fogalma	kb. 3 óra
A hasonlóság és alkalmazásai	kb. 23 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Trigonometria	kb. 18 óra
Függvénytranszformációk. Másodfokú egyenletek, egyenlőtlenségek	kb. 23 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Kombinatorika	kb. 9 óra
Dolgozatok írására, javítására, évközi és év végi ismét- lésre, összefoglalásra	kb. 20 óra
	<hr/> 128 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Hatvány, gyök, logaritmus

(kb. 20 óra)

Törzsanyag

A hatványozás azonosságainak átismétlése. A hatványfogalom általánosítása racionális kitevőre. A hatványfogalom kiterjesztése irracionális kitevőre (szemléletes alapon). A hatványozás eddigi azonosságai érvényben maradnak. Az exponenciális függvény, ábrázolása, vizsgálata. Számolás a 10-es alap hatványtáblázata

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

segítségével. A logaritmus fogalma. A logaritmus azonosságai (szorzat, hányados, hatvány logaritmus, áttérés más alapú logaritmusra).

A logaritmusfüggvény, ábrázolása, vizsgálata. Adott alaphoz tartozó exponenciális függvény és logaritmusfüggvény kapcsolata. A logaritmustáblázat használata. Exponenciális és logaritmikus egyenletek.

Kiegészítő anyag

A logarléc használata. Számolás közelítő értékekkel.

A trigonometria alkalmazásai

(kb. 14 óra)

Törzsanyag

Vektorok skaláris szorzata. A skaláris szorzás alaptulajdonságai, disztributivitás. Két vektor skaláris szorzatának kifejezése a vektorkoordináták segítségével.

Sinustétel. Cosinustétel. Addíciós tételek. Trigonometrikus egyenletek. Számításos geometriai feladatok. Példák a trigonometria alkalmazására.

Kiegészítő anyag

A skaláris szorzat geometriai alkalmazásai.

Vektorok vektoriális szorzata. A vektoriális szorzás tulajdonságai.

Számítástechnikai alapfogalmak

(kb. 9 óra)

Törzsanyag

Ítéletek. Konjunkció, diszjunkció, negáció. A logikai áramkörök elméletének elemei. Számolás közelítő értékekkel. Egyenletek közelítő megoldása. Példák algoritmusokra és folyamatábrákra.

Koordináta-geometria

(kb. 23 óra)

Törzsanyag

A Descartes-féle koordináta-rendszer és a koordinátákkal adott vektorok összekapcsolása. Helyvektor és szabad vektor. Végpontjaival adott szakasz osztópontjának koordinátái. A háromszög súlypontjának meghatározása a csúcspontok koordinátáinak

ismeretében. Két pont távolságának kiszámítása koordinátáik segítségével.

Adott helyvektorú ponton áthaladó adott normálvektorú egyenes vektoregyenlete. Az egyenes és a kétismeretlenes elsőfokú egyenlet. Az egyenes irányítványozós egyenlete. A párhuzamosság és a merőlegesség feltétele.

A kör egyenlete. A kör és a másodfokú kétismeretlenes egyenlet. Kör és egyenes, kör és kör metszéspontjainak meghatározása. Adott egyenletű kör adott pontbeli érintőjének egyenlete.

A parabola csúcsponti egyenlete. A másodfokú függvény grafikonja parabola. A parabola adott pontbeli érintőjének egyenlete.

Kiegészítő anyag

Az egyenes paraméteres vektoregyenlete és paraméteres egyenletrendszere. Az egyenes vektoregyenlete térben. Adott egyenes által határolt félsíkok jellemzése egyenlőtlenségekkel. Szakaszok és félegyenesek által határolt tartományok jellemzése. A lineáris programozás elemei. Az ellipszis és hiperbola kanonikus egyenlete. A határérték-fogalom (szemléletes alapon). A másodfokú függvény deriváltja.

Kombinatorika

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

Gráfelméleti alapfogalmak. Fák felhasználása leszámolási feladatokra. A Pascal-háromszög és a binomiális együtthatók néhány egyszerűbb tulajdonsága.

Kiegészítő anyag

Binomiális tétel.

Követelmények

Hatvány, gyök, logaritmus

A tanulók

tudják indokolni a törtkitevőjű (és a korábban tanult) negatív, egész és 0 kitevőjű hatványok értelmezésének célszerűségét; legyen gyakorlatuk a hatványozás azonosságainak alkalmazásában;

ismerjék az exponenciális függvényt, legyen gyakorlatuk a függvény grafikonjának megrajzolásában;
ismerjék a logaritmus fogalmát;
legyen gyakorlatuk a logaritmus azonosságainak alkalmazásában, a logaritmustáblázat használatában;
ismerjék a logaritmusfüggvényt, legyen gyakorlatuk a függvény grafikonjának megrajzolásában;
ismerjék az azonos alapú exponenciális és logaritmusfüggvény kapcsolatát;
legyen gyakorlatuk logaritmikus és exponenciális egyenletek megoldásában.

A trigonometria alkalmazásai

A tanulók

ismerjék a vektorok skaláris szorzatának fogalmát;
legyen gyakorlatuk a skaláris szorzat kiszámításában, a műveleti tulajdonságok alkalmazásában;
ismerjék a sinus- és cosinustételt, tudják alkalmazni ezeket feladatok megoldásában;
legyen gyakorlatuk az addíciós tételek alkalmazásában, trigonometrikus egyenletek megoldásában.

Számítástechnikai alapfogalmak

A tanulók

ismerjék a matematikai logika tanult alapfogalmait, a műveletek tulajdonságait; példákon keresztül ismerkedjenek meg az egyenletek közelítő megoldásának gondolatával, az algoritmusok és folyamatábrák szerepével.

Koordináta-geometria

A tanulók

rendelkezzenek gyakorlattal a helyvektorokkal való számolásban;
ismerjék az alakzat egyenletének fogalmát;
alkossanak képet az algebra és a geometria összekapcsolásának matematikai módszeréről;
legyen gyakorlatuk az egyenes, a kör, a parabola tanult egyenleteinek alkalmazásában.

Kombinatorika

A tanulók példákon keresztül ismerkedjenek meg a témában szereplő alapfogalmakkal, módszerekkel.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Hatvány, gyök logaritmus	kb. 20 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
A trigonometria alkalmazásai	kb. 14 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Számítástechnikai alapfogalmak	kb. 9 óra
Koordináta-geometria	kb. 23 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Kombinatorika	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Dolgozatok írására, javítására, évközi és év végi ismét- lésre, összefoglalásra	kb. 18 óra
	<hr/> 96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Számsorozatok

(kb. 22 óra)

Törzsanyag

A számsorozat fogalma. Néhány számsorozat tulajdonságai-
nak vizsgálata (pl. $\frac{1}{n}$; n^2 ; n^3 ; $\frac{(-1)^n}{n}$ stb.). Különbség sorozatok,
hányados sorozatok.

A számtani sorozat. A számtani sorozat n -edik eleme. A szám-
tani sorozat első n elemének összege. A mértani sorozat. A mértani
sorozat n -edik eleme. A mértani sorozat első n elemének összege.
Gyakorlati alkalmazások.

Az első n négyzetszám, illetve köbszám összege zárt alakban.
A teljes indukció bizonyítási módszere.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása
kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő
anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet
követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért
az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyama-
tában szabadon átcsoportosíthatók.

Kiegészítő anyag

Fibonacci sorozat. A primszámok sorozata.

A számsorozat monotonitása, korlátossága, konvergenciája (szemléletes alapon). A végtelen mértani sor. Végtelen tizedes törtek.

Kerület-, terület-, felszín- és térfogatszámítás

(kb. 20 óra)

Törzsanyag

A kerület-, terület-, felszín- és térfogatszámítás már megismert eredményeinek összefoglalása. A kör területe és kerülete. Körcikk, körszelet területe.

Az egyenes és ferde hasáb, a henger, a gúla, a forgáskúp, a csonkagúla, a csonkakúp, a gömb térfogata és felszíne. Térfogat- és felszínszámítási feladatok.

Rendszerező összefoglalás

(kb. 42 óra)

Halmazelméleti alapfogalmak

Törzsanyag

Halmazok megadása. Az alaphalmaz szerepe. A részhalmaz fogalma. Halmazalgebrai műveletek (unió, metszet, különbség). A műveletek tulajdonságai. A kombinatorika alapfogalmai.

A matematikai logika alapfogalmai

Törzsanyag

Állítások. Az állítások logikai értéke. Konjunkció, diszjunkció, negáció és tulajdonságaik. Logikai függvények.

Kiegészítő anyag

Implikáció. Ekvivalencia. Az elektronikus számítógépek működésének logikai alapjai.

Számfogalom.

Az algebra alaptörvényeinek áttekintése

Törzsanyag

Természetes számok. Alapműveletek. Az alapműveletek és tulajdonságaik. A számfogalom kiterjesztésének szükségessége.

Permanencia-elv. Negatív számok. Törtek. A racionális számok halmaza. Az irracionális számok halmaza. A valós számok halmaza.

A számok írása: tízes és kettes számrendszer.

Az azonosság fogalma. Nevezetes azonosságok.

Kiegészítő anyag

Más alapú számrendszerek.

Algebrai struktúrák.

A függvény fogalma

Törzsanyag

A függvény fogalma. A tanult függvények áttekintése. Az inverz függvény fogalma. Függvények között értelmezett műveletek. A függvényábrázolás megismert lehetőségei és módszerei.

A függvénytulajdonságok összegyűjtése: monoton növekedés, fogyás, párosság, páratlanság, periodikusság, szélsőérték, szakadás, folytonosság (szemléletesen). Függvénytranszformációk.

Egyenletek, egyenlőtlenségek

Törzsanyag

Az egyenlet és egyenlőtlenség mint logikai függvény. Az egyenlet és egyenlőtlenség függvénytani értelmezése. Az egyenlet illetve egyenlőtlenség megoldásának fogalma. Az alaphalmaz szerepe a megoldás megkeresésében.

Egyenlet-, illetve egyenlőtlenség-rendszerek.

Az egyenletek, egyenlőtlenségek megoldásának grafikus és közelítő módszerei. Az egyenletek, egyenlőtlenségek megoldásának algebrai módszerei. Ekvivalens és nem ekvivalens átalakítások.

Geometriai transzformációk

Törzsanyag

A geometriai transzformációk mint ponthoz pontot rendelő függvények. A fixpont, az invariáns alakzat fogalma. Az alakzatok tulajdonságainak és a geometria megismert tételeinek áttekintése.

Kiegészítő anyag

A transzformációk összetétele. Az egyenesre vonatkozó tükrözések összetételével az összes többi síkbeli egybevágósági transzformáció kifejezhető.

A geometria és az algebra összekapcsolása

Törzsanyag

A megismert ponthalmazok áttekintése. A koordináta-rendszerek. A vektor fogalma. A tanult vektorműveletek és alkalmazásaik. A koordináta-rendszer és a vektorfogalom összekapcsolása. Az alakzat egyenletének fogalma. A koordináta-geometriában megismert alakzatok és egyenleteik áttekintése. A trigometria fogalomalkotásai.

A mérés problémaköre

Törzsanyag

Hosszúság, ívhossz, terület, felszín, térfogat.
Tételek szövege és távolsága.
Számolás közelítő értékekkel.

A matematika tanult módszerei

Törzsanyag

Feltétel és következmény. Szükséges és elégséges feltétel. „Mindⁿden” és „van olyan” használata a matematikában.
Következtetések.
Bizonyítás, bizonyítási módszerek.

Kiegészítő anyag

Axiómarendszerek.

A számítási segédeszközök

Törzsanyag

A számítási segédeszközök áttekintése. A segédeszközök helyes használata (előnyeik, korlátaik).

A matematika néhány filozófiai kérdése

Törzsanyag

A matematikai fogalmak eredete és jellemző sajátosságai. A matematika fejlődésének belső és külső hajtóerői. A matematika tárgya és módszere. A matematika alkalmazhatósága. Az igazság kérdése a matematikában.

Követelmények

Számsorozatok

A tanulók

ismerjék a témakörben előforduló fogalmakat;
legyen gyakorlatuk a számtani és mértani sorozatokról, vala-
mint az egyéb sorozatokról tanultak alkalmazásában;
ismerjék a teljes indukció bizonyítási módszerét.

Kerület-, terület-, felszín- és térfogatszámítás

A tanulóknak

legyen világos képük a tanult testekről, a testek származtatási
módjairól, a feladatokban előforduló térbeli viszonyokról;
legyen gyakorlatuk a tanult összefüggések feladatmegoldásban
való alkalmazásában.

Rendszerező összefoglalás

A tanulók

ismerjék a rendszerezést lehetővé tevő fogalmakat, szerezzene-
nek áttekintést az egyes témákról;
ismerkedjenek meg lehetőség szerint nyitva maradó problé-
mákkal és némelyikük megoldásának vázlatos alapgondolatával;
értsék az előkerülő bizonyítási és egyéb módszerek lényegét;
világos képük legyen a matematika különböző problémakörei-
nek egymással és a kultúra más területeivel való összefüggéseiről;
legyen gyakorlatuk a témakörökhöz tartozó feladatok megoldá-
sában (csak olyan témakörökre értendő, amelyekben a tanítás so-
rán a témakör feldolgozásához feladatmegoldás is tartozott).

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Számsorozatok	kb. 22 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Kerület-, terület-, felszín- és térfogatszámítás	kb. 20 óra
Dolgozatok írására és javítására, évközi és rendszerező összefoglalásra	kb. 42 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 12 óra)	

84 óra

Módszerek

A korszerű matematikatanításban az aktív, önálló munkán alapuló ismeretszerzés áll a tanítási óra középpontjában. Alapvető a tanulói tevékenység biztosítása, a problémákkal szemben tanúsított matematikusi magatartás kialakítása.

A korszerű matematikatanítást jellemzi, hogy az órán a tanulás kerül előtérbe. A tanár a tanulási folyamat szervezője és irányítója. Mindez nem zárja ki azt, hogy adott helyzetekben tanári előadásra is szükség van.

A szemléltetés mellett a cselekedtetés is hangsúlyt kap. A cselekvés *tárgyai* a konkrét eszközökön kívül elvont dolgok is lehetnek. Cselekvést jelenthet: vázlatok készítése, konkrét adatok kipróbálása, táblázatok összeállítása stb.

A differenciált foglalkoztatás lehetőségeinek keresése és alkalmazása fontos szerepet kap. A kiscsoportos foglalkoztatástól az egyéni munkáig, a beszélgetésig, feladatlapok egyéni feldolgozásáig, személyre szóló házi feladatok adásáig minden célirányos munkaforma és módszer alkalmazható.

Az önállóságra nevelés és az önállóság is nagy teret kap a tanulási folyamat minden fázisában.

A külső motivációval szemben nagy teret kap a belső motiváció. Az elért eredmény fölötti öröm, a siker, a problémák iránti érdeklődés, a dolgok tisztázásának vágya nagyobb ösztönző erő, mint a külső ösztönzők.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Az alábbiakban felsoroljuk azokat a szempontokat, amelyeket célszerű szem előtt tartani mind a nagyobb tanítási témák, mind az egyes órák tervezésekor:

- a tananyag logikus felépítése;
- a valóság és a matematika kapcsolatának megvilágítása, az alkalmazások lehetőség szerinti bemutatása;
- a tananyag nyitottsága (azokra az általános lehetőségekre hívjuk fel a figyelmet, amelyek kihasználásával a matematikatanítás hozzájárulhat a matematikáról alakítandó helyes kép megformálásához, a matematika hasznának bemutatásához);
- a tananyag felépítését egységesebbé tevő fogalmak keresése és alkalmazása (ilyenek például a halmazelmélet és a matematikai logika alapfogalmai, a függvényfogalom, a számfogalom, a műveletek fogalma);
- a fogalmak fokozatos érlelése;
- feladatközpontúság;
- változatos tanítási módszerek alkalmazása (egyrészt természetes követelményeket fogalmazunk meg, másrészt a matematikatanítás hatékonyságát növelő lehetőségekre hívjuk fel a figyelmet).

A hagyományos anyagban rejlő lehetőségek jobb kihasználását, a fenti elvek hatékonyabb megvalósítását teszi lehetővé a tér és a sík, a vonalak és a tartományok, illetve az egyenletek és az egyenlőségek párhuzamos vizsgálata is.

Tanesszközök

Nyomtatott tanesszközök

- a) *Tanulói segédletek*
 - Tankönyv
 - Példatárak
 - Függvénytáblázat
 - Feladatlapok
- b) *Tanári segédletek*
 - Tanári kézikönyvek
 - Útmutatók
 - Matematikai lexikonok
 - Szakkönyvek
 - Folyóiratok (A Matematika Tanítása stb.)

Nyomtatott grafikai taneszközök

Fényképek, táblázatok, faliképek, lyukkártyák

Auditív információhordozók

Hangszalagok

Iskolarádió által készített hangszalagok

Vizuális információhordozók

Vetített képek (diaképek, diafilmek)

Transzparenszek (fóliaképek)

Pergőfilmek

Audiovizuális információhordozók

Hangosfilmek

Hangosított diafilmek

Iskolatelevízió rögzített adásai

Tanulókísérleti eszközök

Manipulációs eszközök, logikai készletek

Modellek, applikációs eszközök

Mérőeszközök, zsebszámológépek

Tanári demonstrációs eszközök

Modellek, táblai rajzeszközök

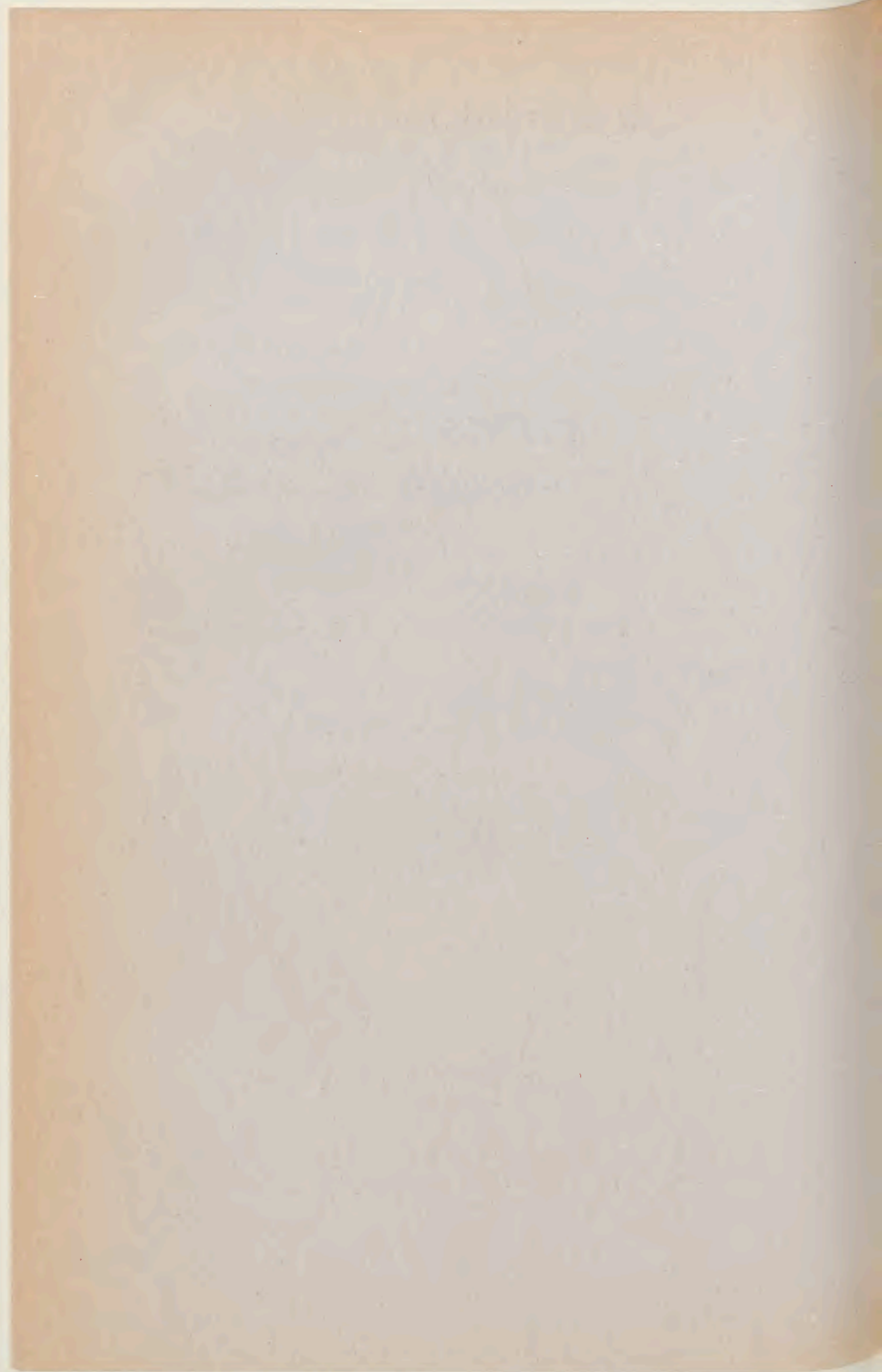
Demonstrációs logarléc

Zsebszámológép, mérőeszközök

Fizika

I-IV. OSZTÁLY

Szerkesztette
DR. GECSŐ ERVIN

Cél és feladatok

A gimnáziumi fizikatanításnak az a *célja*, hogy az anyag fizikai mozgása alapvető törvényszerűségeinek megismertetésével és megértésével, s a megismerési folyamat közbeni tevékenységgel járuljon hozzá a tanuló személyisége egészének fejlesztéséhez és szilárd világnézetének kialakulásához.

Ennek megvalósítása érdekében a fizikatanításra a következő fő *feladatok* hárulnak:

az anyag mozgásában megnyilvánuló általánosabb fizikai elvek, a fizikai megismerés alapvető módszereinek feltárása és gyakoroltatása, szilárd fizikai ismeretek nyújtása, elméleti és gyakorlati jártasságok kimunkálása által járuljon hozzá a természettudományos általános műveltség kialakításához;

segítse az anyag alapvető tulajdonságainak, szerkezetének, általánosabb mozgástörvényeinek megismerését;

az anyag mozgástörvényeinek megismertetésével erősítse a tanulók dialektikus és materialista szemléletét;

tegye képessé a tanulókat a fizikai és a műszaki környezetben való tájékozódásra, fizikai és műszaki jelenségek megértésére, értelmezésére, a bennük megnyilvánuló fizikai elvek tudatos alkalmazására, további műszaki és természettudományos ismeretek befogadására;

érzékeltesse a fizika és általában a természettudományok gazdasági, társadalmi jelentőségét a gyakorlati alkalmazások példáin;

segítse a szocialista hazafiságra és a proletár internacionalizmusra nevelést, főleg a fizikatörténeti vonatkozások, a tananyaggal kapcsolatba hozható országos és nemzetközi jelentőségű létesítmények bemutatásával;

erősítse a haza védelmére való készséget és képességet a szocialista építőmunka fizikai vonatkozású eredményeinek érzékeltetésé-

vel, a tananyag alapján megérthető haditechnikai alkalmazások
vázolásával;

fejlessze a fizikai és általában a természettudományi, technikai
irányú önművelés iránti igényt;

nyújtson szilárd alapot a felsőfokú továbbtanuláshoz.

I. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

A természet megismerési módszerei

(kb. 4 óra)

A megfigyelés.

A kísérlet.

A modellezés (megfigyelés, modellalkotás, jóslás, ellenőrző
kísérlet, felhasználás).

Mechanikai és termikus kölcsönhatások

(kb. 36 óra)

A gáz (belső) energiája = molekulák mozgási energiájának
összege.

A II. főtétel kvalitatív statisztikai bevezetése.

Az energia egyenletes eloszlása.

A gázok nyomásának kvalitatív értelmezése ($p = f \cdot m \cdot \Delta v$,
ahol f a falba ütköző molekulák időbeni gyakorisága, m egy mole-
kula tömege, Δv a faira merőlegesen haladó molekulák sebesség-
változása).

Az elzárt gáz nyomása és térfogata közötti összefüggés:
állandó hőmérsékleten $p \cdot V = \text{állandó}$ (Melve-csőves kísérlet
és a kinetikus modell alapján is).

A gázmolekulák rendezett áramlásának (szél) és rendezetlen
mozgásának (forróság) megkülönböztetése.

A hőmérséklet és a molekulák rendezetlen haladó mozgásból
származó mozgási energiája közötti kapcsolat.

Gázhőmérő készítése, abszolút hőmérsékleti skála.

Az általános gáztörvény.

A gázok állapotváltozásai.

Avogadro törvény.

Az I. főtétel (rendezett és rendezetlen mozgásból származó energia).

Hőkapacitás és fajhő (gázokra a modell alapján).

Kapilláris jelenségek.

Halmazállapot-változások leírása.

Folyadékok hőkapacitása és fajhője kísérleti alapon.

Olvadáshő, forráshő és méréseik.

A szilárdtest kristályszerkezete.

A rugalmas és maradandó alakváltozás fenomenológiai leírása.

Az energia eloszlása a különböző energiatípusok között.

A Dulong-Petit törvény.

A szilárdtestek és folyadékok hőtágulása.

Kiegészítő anyag

A valódi gázok állapotegyenlete.

A felületi feszültség (mint mennyiség).

A molekulaméretek becslése.

A Boltzmann állandó és az Avogadro szám meghatározása.

Követelmények

A tanulók

az általános iskolában szerzett ismeretek közül – ismétlés után – tudják felhasználni a kölcsönhatás, lendület, erő, energia, munka és hőcsere fogalmát és kiszámításának módját a tárgyalt esetekben, tudjanak hosszúságot, időt és hőmérsékletet mérni;

ismerjék a fizika megismerési módszereit;

tudják megfigyeléseik eredményét reprodukálhatóan rögzíteni, az adatokat táblázatba rendezni, a táblázat adatait grafikonon ábrázolni;

tudjanak megfigyeléseik alapján következtetéseket levonni; értelmezzék a gázok alapvető tulajdonságait és az állapotváltozásaira vonatkozó törvényeket a molekulák rendezett és rendezetlen mozgásával;

ismerjék a hőmérséklet és a molekulák haladó mozgásából származó mozgási energia közötti összefüggést;

ismerjék a gázhőmérő készítési módját és az abszolút hőmérsékleti skálát;

tudják felhasználni a Boyle–Mariotte törvényt és az általános gáztörvényt problémák megoldására;

ismerjék a halmazállapot-változások kvantitatív összefüggéseit;

tudják magyarázni a halmazállapot-változásokat az anyag szerkezetére vonatkozó egyszerű modell segítségével.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A természet megismerési módszerei	kb. 4 óra
Mechanikai és termikus kölcsönhatások	kb. 36 óra
(a 40 órából kiegészítő anyag kb. 12 óra)	
Fizikai gyakorlatokra	kb. 6 óra
Írásbeli ellenőrzésre	kb. 4 óra
Gyakorlásra, évközi és év végi ismétlésre, összefoglalásra, üzemlátogatásra	kb. 14 óra
	<hr/> 64 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Törzsanyag

Tehetetlenség, lendület, erő

(kb. 18 óra)

Az egyenesvonalú mozgás, állandó és pillanatnyi sebesség (kiskocsis kísérlet sor).

Tehetetlenség, inerciarendszer.

Egyforma testek ütközése (tömeg; lendület megmaradása), kölcsönhatás mint lökés: lendület átadása.

Az ütközések intenzitása: az időegység alatt átáramló lendület, erő, Newton mozgástörvénye, akció és reakció tétele, a gyorsulás fogalma, mozgás állandó erő hatására, rezgőmozgás kvalitatívan.

Kétdimenziós és háromdimenziós mozgások, sebességvektor, gyorsulásvektor, erővektor.

Erőtörvények, mozgások előrelátása, a kauzalitás elve a newtoni dinamikában.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ézért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Tömegközéppont mozgása

(kb. 4 óra)

Kiterjedt testek, pontrendszerek, tömegközéppont.
Kényszermozgások (lejtő kvantitatívan, inga kvalitatív példaként).

Egyensúlyi állapotok.

Energia

(kb. 6 óra)

A munkatétel, mozgási energia.

A kölcsönhatási energia.

Az energia megmaradása.

Rugalmas és gravitációs kölcsönhatási energia.

Az energia megmaradásának matematikai megfogalmazása a mechanikában.

Konzervatív és disszipatív erők.

Súrlódás.

Perdület

(kb. 12 óra)

A körmozgás, centripetális és érintőirányú gyorsulás.

Az egyenletes körmozgás, bolygómozgás.

Newton gravitációs törvénye.

Kepler III. törvényének levezetése.

A bolygók, bolygóholdak, mesterséges holdak.

Számításos példák (körmozgásra szorítkozva).

Az egyetemes tömegvonzás, súlyos és tehetetlen tömeg, Eötvös kísérlet, a földi nehézségi gyorsulásnak és a Hold centripetális gyorsulásának kvantitatív összehasonlítása, a Föld tömege.

Centrális erő, a perdület megmaradása.

Merev test forgása rögzített tengely körül, a perdület, tehetetlenségi nyomaték és forgatónyomaték kapcsolata Newton mozgástörvénye szerint.

Az időszámítás, a Föld forgása, a Föld keringése, másodperc szabvány.

Kiegészítő anyag

Összetett mozgások.

Hajítások.

Ballisztikus mozgás (közegellenállás).
Tömegmérés.

Követelmények

A tanulók

értsék a mechanika alaptörvényeit, és tudják felhasználni azokat mozgásokkal kapcsolatos problémák és más összetett események magyarázatára, megoldására;

ismerjék a tömegközéppont fogalmát és a vele kapcsolatos tételt;

értsék és tudják felhasználni az energia megmaradásának elvét;

ismerjék az egyetemes tömegvonzás törvényét, és tudják alkalmazni a Naprendszer tagjai mozgástörvényeinek értelmezésében;

értsék a nyugalom relatív voltának és a megmaradási elveknek világnézeti jelentőségét;

kísérletező, megfigyelő képességük fejlődjék (az első osztályhoz képest).

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Tehetetlenség, lendület, erő	kb. 18 óra
A tömegközéppont mozgása	kb. 4 óra
Energia	kb. 6 óra
Perdület	kb. 12 óra
(a 40 órából kiegészítő anyag kb. 12 óra)	
Fizikai gyakorlatra	kb. 6 óra
Írásbeli ellenőrzésre	kb. 4 óra
Gyakorlásra, évközi és év végi ismétlésre, összefoglalás- ra, üzemlátogatásra	kb. 14 óra
	<hr/> 64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Rezgések és hullámok

(kb. 11 óra)

A harmonikus rezgőmozgás leírása és dinamikája, az energia megmaradása, csillapítás, kényszerrezgés, rezonancia.

A hullámmozgás általános leírása, hullámhossz, frekvencia, rugalmas hullám, longitudinális és transzverzális hullám, polarizáció.

A Huygens-elv, állóhullámok.

A töltés és az elektromos mező kölcsönhatása

(elektrosztatika)

(kb. 18 óra)

Az erő mint a testre jellemző adat és a környezetben elfoglalt helyzettől függő adat szorzata.

Az elektromos térerősség és az elektromos töltés fogalma (mező hatása testre).

A töltés mint a mező forrása, Gauss törvénye (töltés hatása mezőre).

Coulomb törvénye.

Konzervatív mező, potenciál, potenciálkülönbség = feszültség.

A dipólus.

Fémek, kapacitás.

A mező energiája.

Áram és mágneses mező kölcsönhatása

(egyenáram)

(kb. 12 óra)

Áram, Ohm törvénye (mint súrlódásos áramlás Newton mozgástörvénye alapján), Joule-hő, vezetőképesség, ellenállás.

A töltés megmaradása, áramelágazások törvényei.

Áramok kölcsönhatása, mágneses mező hatása áramra, Lorentz-erő.

Az áram hatása mágneses mezőre, mágneses örvények keltése.

Egyenes vezető, tekercs mágneses mezejének kiszámítása, elektromágnes, permanens mágnes, vasmag.

Önindukciós együttható, mágneses energia.

Vákuum-cső, TV képeső.

Mágneses mező hatása elektromos mezőre

(váltakozó áram)

(kb. 7 óra)

A változó mágneses mező elektromos mezőben örvényt kelt. Váltakozó feszültség keltése, váltakozó áram.

A transzformátor, az elektromos energiatovábbítás technikai és gazdaságossági kérdései.

Rezgőkörök, rezonancia.

Elektromos mező hatása mágneses mezőre

(sugárzás)

(kb. 14 óra)

Az elektromos mező változása a mágneses mezőben örvényt kelt.

Elektromágneses hullám keltése (kvalitatívan).

Az antenna sugárzása, információtovábbítás elektromágneses hullámmal, moduláció, rezgőkör szerepe adóban és vevőben.

Az elektromágneses hullám leírása, energiája (Poynting-vektor), az elektromágneses energia terjedése, a rezgőkör csillapodása energia-kisugárzás miatt, a visszacsatolás.

Az elektromágneses mező impulzusa, $E = m \cdot c^2$ (kvalitatívan).

A fény mint elektromágneses hullám, szín, polarizáció, visszaverődés levezetése, a törés elemi magyarázata, elhajlás, interferencia, hullámhossz mérése, színekép, színeképelemzés.

Az elektromágneses sugárzás spektruma.

Kiegészítő anyag

Rezgések összetétele.

Hangszerek, hangmagasság, konsonancia, rezonátor, fül.

A Doppler-effektus.

Az ultrahang.

Elektroncsövek.

Az $E = m \cdot c^2$ részletes magyarázata.

Követelmények

A tanulók

ismerjék az elektromágneses jelenségek leírásához szükséges mennyiségeket és a közöttük levő összefüggéseket;

értsék az elektromágneses kölcsönhatások következményeit; tudják alkalmazni az elektrosztatikában, az egyenáramoknál és a váltakozó áramoknál megismert törvényeket feladatok megoldásában;

ismerjék a rezgőmozgás és hullámmozgás leírásához szükséges mennyiségeket;

értsék Huygens elvét; értelmezzék a fénytani jelenségeket a fény hullámtermészetével.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Rezgések és hullámok	kb. 11 óra
A töltés és az elektromos mező kölcsönhatása	kb. 18 óra
Áram és mágneses mező kölcsönhatása	kb. 12 óra
Mágneses mező hatása elektromos mezőre	kb. 7 óra
Elektromos mező hatása mágneses mezőre	kb. 14 óra
(a 62 órából kiegészítő anyagra kb. 18 óra)	
Fizikai gyakorlatokra	kb. 8 óra
Írásbeli ellenőrzésre	kb. 6 óra
Gyakorlásra, évközi és év végi ismétlésre, összefoglalásra, üzemlátogatásra	kb. 20 óra
	<hr/> 96 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Statisztikus fizika

(kb. 15 óra)

Irreverzibilis folyamatok, az első főtétel nincs ellentétben az irreverzibilitással, második főtétel elemi statisztikus megfogalmazása: zárt rendszerben növekszik a rendetlenség.

A térbeli sűrűség egyenletessége (diffúzió modellje számítással). Az energia-adagok eloszlása a molekulák közt, Boltzmann-eloszlás, hőmérséklet statisztikus bevezetése. Termodinamikai állapotot megvalósító molekulaállapotok száma, a termodinamikai valószínűség (ez csak nőhet), nagy szám lévén célszerűbb a logaritmusát venni, az S entrópia.

Az első főtételben W nem növeli nyílt rendszer entrópiáját, Q növeli azt, S nőhet belső irreverzibilis entrópiaprodukción és hőfelvétel révén (Kvalitatív megfogalmazás!).

Entrópia átadás = Q/T , körfolyamatok hatásfoka.

Atomok és részecskék

(kb. 20 óra)

A fény kvantumos természete (kísérleti indítékok) Bohr-frekvencia.

Az elektron kvantumos természete (Millikan-kísérlet, sörétzaj, e/m) és hullámtermeztete (Davisson-Germer kísérlet), Broglie-hullámhossz.

A komplementaritás elve mint egyetemes természettörvény, határozatlansági összefüggés.

Az atomi alapállapot stabilitása határozatlansági összefüggés alapján.

Állóhullámok egy és három dimenzióban.

Atomok gerjesztett állapotai, energiaszintjei, vonalas szinkép.

A Pauli-elv, periódusos rendszer.

Molekulapálya (H_2^+ ion), kémiai kötés (H_2 molekula).

Fémek, delokalizált elektronok, vezető, szupravezető, fényabszorpció.

A sáv szerkezet.

A tiltott sáv, szigetelők, félvezetők.

Magfizika

(kb. 10 óra)

Az atommag összetétele, proton és neutron, magerők: intenzív rövid hatótávolságú erők, amelyek nem tesznek különbséget proton és neutron között.

A könnyű atommagok áttekintése a héjmodell alapján, He-4 és O-16 lezárt héjai, kötési energia, legkedvezőbb proton-neutron arány.

A nehéz atommagok, a sűrűség állandó volta, a magerő és a molekulaközi erő analógiája, a kötési energia képlete a cseppmodell alapján, Coulomb-energia, a proton-neutron arány szerepe, izotópok, legstabilabb izotópok, kapcsolat a II. főtétellel.

Rádióaktív bomlások, mozgás az energiaminimum felé, gam-mabomlás; béta-bomlás, alfa-bomlás, spontán maghasadás.

Az atomenergia felszabadítása, maghasadáskor keletkező neutronok, láncreakció, A-bomba, transzuránok, atomreaktor, atomerőmű természetes uránnal, dúsított uránnal, Pu-239, U-235, U-233 szerepe, tenyésztő reaktorok, a reprodukálás társadalmi veszélyei, a földi energiaforrások áttekintése, energiaforrás-alternatívák, magfúzió, H-bomba, n-bomba, fúziós reaktor lehetősége.

Csillagászat

(kb. 10 óra)

A megfigyelt elemgyakoriság, ősi hidrogénfelhők, gravitációs instabilitás, galaxisok és csillagok születése.

A Nap energiatermelése: H-He fúzió, a rádióaktivitás szabályozó szerepe, a csillagok élettartama.

Az elemek kialakulása csillagokban, a kozmikus elemgyakoriság értelmezése.

A Naprendszer keletkezése második generációként, perdület megmaradás: kettőscsillagok, bolygórendszerek kialakulása, a mechanikai törvények átisméltése.

A különböző bolygók kémiai összetételének kialakulása.

A Föld eredeti légköre.

Kiegészítő anyag

Disszipatív rendszereken átáramló energia stabil struktúrákat hozhat létre (hőgép, élőlény, fotoszintézis, napsugárzás szerepe).

A kémiai termodinamika elemei, izoterm nyílt rendszer egyensúlya, az energiaminimum-elv és entrópiamaximum-elv kompromisszuma, szabad energia félkvitatív fogalma.

A szennyeződés szerepe a félvezetőknél, tranzisztor, termisztor, félvezetők mint elektronikai elemek, a számítógépek, automatizálás lehetősége, társadalmi vonatkozások.

A kémiai evolúció, az élet megjelenése, másodlagos és harmadlagos légkör.

A biológiai evolúció és a második főtétel kapcsolata.

Követelmények

A tanulók

- értsék a termodinamikai törvények statisztikus jellegét;
- ismerjék az anyagot alkotó elemi részecskéket és létezésük kísérleti bizonyítékait;
- ismerjék a fény természetére vonatkozó tapasztalatokat, a fény kettős természetét;
- ismerjék az anyag kettős természetére utaló kísérleti tényeket;
- ismerjék az anyag szerkezetére vonatkozó legmodernebb elképzelést;
- értsék az atomenergia felszabadításának és felhasználásának fizikai alapjait és társadalmi jelentőségét;
- ismerjék az anyag fejlődésével kapcsolatos alapvető tényeket.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Statisztikus fizika	kb. 15 óra
Atomok és részecskék	kb. 20 óra
Magfizika	kb. 10 óra
Csillagászat	kb. 10 óra
(az 55 órából kiegészítő anyagra kb. 18 óra)	
Írásbeli ellenőrzésre	kb. 5 óra
Gyakorlásra, évközi és év végi ismétlésre, összefoglalásra üzemlátogatásra	kb. 24 óra
	<hr/> 84 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átszoportosíthatók.

Módszerek

A gimnáziumi fizika alapvetően kísérleti fizika. Ebből következik, hogy tanításában is a kísérlet az alapvető módszer.

A tanári bemutató kísérleteknél nagyobb hangsúlya van a tanulói kísérleteknek, mert azok hatékonyabban biztosítják a motivációt, az önálló ismeretszerzést és az alkalmazásra való nevelést.

Ennek megfelelően, ahol csak a tananyag természete és a tárgyi feltételek lehetővé teszik, az új anyag feldolgozásában (az oktatási folyamat ismeretszerző fázisában) is a tanulók maguk végezzenek el egyszerűbb kísérleteket. Az ismeretszerzést szolgáló tanulói kísérletek szervezési formájának az azonos munkájú forma felel meg legjobban.

Az alkalmazás fázisába iktatott tanulói kísérletekre (az ún. fizikai gyakorlatokra) rendszerint egész tanórát fordítunk. A fizikai gyakorlatokon lehetőleg mérőkísérletek példáján gyakorolják a tanulók ismereteik és jártasságaik alkalmazását. A fizikai gyakorlatokon is az azonos munkájú szervezés felel meg a legjobban. Ha a tárgyi feltételek nem teszik lehetővé az azonos munkájú szervezést, akkor a forgószínpadszerű forma a legcélszerűbb.

A tananyag természete egyes esetekben a tanári bemutató kísérletet sem teszi lehetővé. Ezeknek a témáknak a feldolgozásában a tanári magyarázat, előadás az alapvető módszer. A tanári magyarázat, előadás alkalmazása esetén is törekedni kell azonban a célszerű és megfelelő mértékű szemléltetésre (tablók, vetített képek, filmek, modellek, makettek alkalmazásával).

A tanítási-tanulási folyamat fő irányítója a tanár. Arra kell törekednie, hogy a tanulók minden olyan esetben önállóan sajátítsák el, dolgozzák fel a tananyagot, amikor ezt a tananyag természete és a tanulók felkészültsége lehetővé teszi. Ennek formája lehet esetenként a tankönyvi szöveg önálló iskolai vagy otthoni feldolgozása is.

A tanításban és a tanulásban igen fontos a gyakorlás, a gyakorlás azonban nem szűkülhet le csak az elméleti feladatok megoldására, hanem ezzel egyenértékűnek kell tekinteni a kísérleti feladatok (lehetőleg mérési feladatok) megoldását, táblázatok, grafikonok használatának gyakoroltatását.

Fontos szempont és módszer a fizikatanításban, hogy ahol csak lehetséges, gyakorlati (elsősorban technikai) példákból induljunk ki, és az ismeretek alkalmazása is elsősorban ilyen példákon történjék.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Munkafüzet

Feladatlapok

Négyjegyű függvénytáblázatok, matematikai, fizikai, kémiai összefüggések

b) *Nevelői segédletek*

Tantervi útmutató

Témazáró feladatlapok

Feladatgyűjtemények

Szakkönyvek

Folyóiratok (Fizikai Szemle, A Fizika Tanítása)

Nyomtatott grafikai taneszközök

Fali táblázat a fizikai mennyiségek jeléről és mértékegységeiről

Vizuális információhordozók

Diaképek

Fólia-sorozatok } témánkénti csoportosításban

Audiovizuális információhordozók

Hangosfilmek

Hangosított diasorozat

Iskolatelevíziós adások

Demonstrációs eszközök

a) *Tanulókísérleti eszközök*

Mérőeszközök

Laboratóriumi eszközök

Készletek (témakörönként)

b) *Tanári demonstrációs eszközök*

Szemléltető eszközök

Mérőeszközök

Készletek (témakörönként)

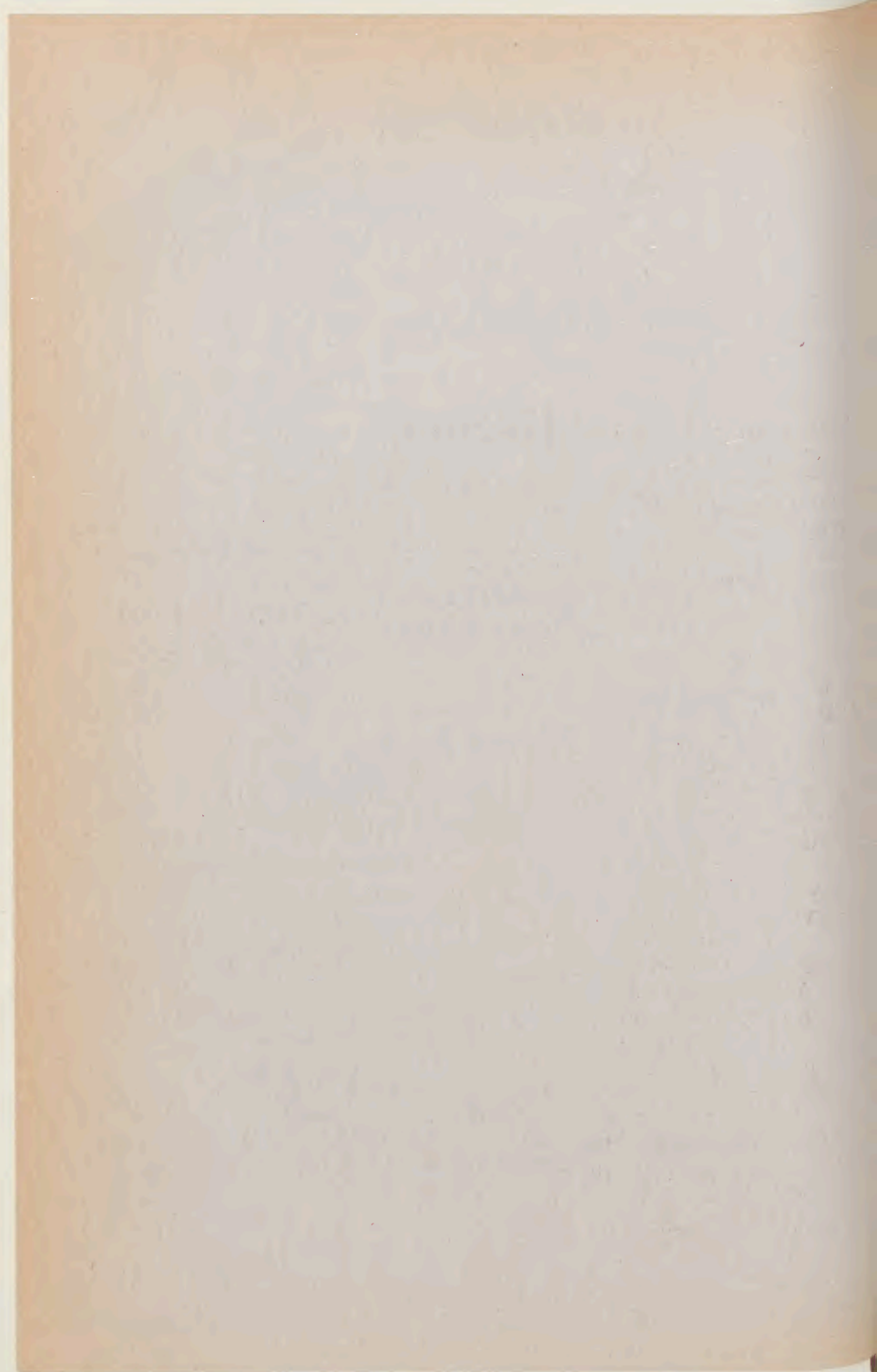
Laboratóriumi eszközök

Oktatástechnikai eszközök (írásvetítő, diavetítő, 16 mm-es hangosfilmvetítő).

Kémia

I-II. OSZTÁLY

Szerkesztette
Z. ORBÁN ERZSÉBET

Cél és feladatok

A gimnáziumi kémiatanítás alapvető *célja*, hogy a természet törvényeinek megismerése, a kémiai anyag tulajdonságainak és átalakulásainak közvetlen tanulmányozása alapján nyújtson korszerű, továbbfejleszthető kémiai műveltséget. E műveltség tartalmával járuljon hozzá a tudományos világnézet kialakításához, a dialektikus gondolkodás fejlesztéséhez, a tanulók képességeinek és személyiségének kibontakoztatásához.

A cél megvalósítása érdekében a kémiatanítás fő *feladata*:

járuljon hozzá a természettudományos műveltség megalapozásához az anyagi világ egységének, illetve sokrétűségének bemutatásával, valamint az anyag különböző komplexitású struktúráinak megismerése révén;

fejlessze a természettudományos gondolkodást az anyag tulajdonságainak az anyag szerkezetén alapuló magyarázatával, az anyagszerkezet és az anyagi átalakulások, továbbá az anyagi átalakulások és az energiaváltozások közötti kapcsolatok feltárásával;

erősítse a dialektikus materialista világnézet kialakítását az anyag alapvető tulajdonságainak, szerkezetének, általános mozgástörvényeinek megismerése útján, különös tekintettel a változásokra;

tegye képessé a tanulókat – életkoruknak megfelelően – a megismert tények és összefüggések alapján következtetések levonására, ítéletalkotásra, a jelenségek közötti hasonlóságok és különbségek felismerésére, a dialektikus kölcsönhatások meglátására;

mutassa be a kémia gyakorlati jelentőségét, a kémiának a társadalom anyagi életében betöltött szerepét a gyakorlati hasznosítás alapján;

neveljen az anyagi termelés és a tudományos megismerés közötti összefüggések felismerésére, jelentőségükre a társadalom életében; emelje ki az ember és a természet, az ember és környezete kapcsolatát;

támaszkodjék a lehető legnagyobb mértékben a közvetlen tapasztalatra, az önálló kísérleti munkára;

segítse elő a gondolkodásra nevelést és a problémamegoldó készség fejlesztését;

alakítson ki megfelelő önállóságot a számítási feladatok megoldásában, fordítson gondot a mennyiségi szemlélet fejlesztésére, az ábrák, táblázatok, grafikonok adatainak elemzésére és értelmezésére;

készítse fel a tanulókat a továbbtanulásra, illetve a gyakorlati életben, a termelésben való részvételre;

járuljon hozzá a permanens önművelés iránti igény felkeltéséhez és fejlesztéséhez.

I. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

A kémiai alapfogalmak áttekintése

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A kémiai reakciók hőhatása

A fizikai állandók mint a kémiai anyag jellemzői.

A fizikai állandók megváltozása kémiai reakciók során.

A halmazállapot-változásokat és a kémiai reakciókat leíró egyenletek. Alapvető kémiai számítások.

Különböző halmazállapotú elemek és vegyületek moláris térfogata. Avogadro törvénye. Egyszerű számítási feladatok a moláris térfogattal kapcsolatban.

A kémiai folyamatok hőhatása. Exoterm és endoterm folyamatok.

A képződéshő és a reakcióhő. Hess törvénye és a reakcióhő számítása. A folyamatok iránya.

A kémiai folyamatok energiaváltozásai.

Kiegészítő anyag

A tömeg- és az energiamegmaradás törvényének érvényesítése a kémiai folyamatokban. A halmazállapot-változások energia-viszonyai. Számítási feladatok gyakorlása a mól és a moláris térfogat, a sztöchiometria és a termokémia köréből.

Az anyag felépítése és szerkezete

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

Az atom szerkezete

Az atom felépítése; az atommag összetétele; izotóp atomok. Az atomok elektronszerkezete. A kvantumszámok. Az atompályák és a pályaenergia.

Az elektronszerkezet kiépülésének törvényei: az energia-minimumra törekvés elve, a Pauli-elv és a Hund-szabály. Periodicitás az atomok elektronszerkezetében. Az atomok periódusos rendszere.

Egyszerű ionok képződése atomokból; az ion fogalma.

Az ionizációs energia és az elektronaffinitás.

Az elektronegativitás. Az elektronegativitás változása a rendszám függvényében.

Az atomok és ionok mérete. A méret változása a rendszám függvényében.

Molekulák képződése és szerkezete

A kovalens kötés kialakulása azonos atomok között. A molekulapályák és a pályaenergia. A molekulák képződésének energia-viszonyai.

Kovalens kötés különböző atomok között. Gázállapotú vegyületek molekuláinak szerkezete. Vegyérték a molekulában.

Poláros és apoláros kötések.

A molekulák térbeli felépítése, mérete és alakja.

A molekulák polaritása, dipólmolekulák.

A molekulák jellemzői: a kötésszög, a kovalens sugár, a kötéshossz, a kötési energia.

Többszörös kovalens kötések. Kémiai kötés delokalizált elektronokkal; a kötésrend fogalma.

Kiegészítő anyag

A természetes elemek mint izotópegyek. Radioaktív izotópok és alkalmazásuk.

A Mengyelejev féle periódusos rendszer jelentősége.

Az ionok képződésének energiaviszonyai; grafikonok, diagramok elemzése, értékelése.

Kettőnél több atomból felépülő fontosabb molekulák elektron-szerkezete, geometriája.

A molekulák alakját befolyásoló egyéb tényezők.

Egyszeres és többszörös kötések energiájának összehasonlítása.

Az összetett anyagi rendszerek

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

Az anyag állapota

Az anyagi halmazok fogalma és értelmezése.

Halmazállapotok. A gázhalmazállapot.

A folyadékállapot; a folyadékok szerkezete.

A másodrendű kémiai kötések kialakulása, viszonylagos erősségük, energiájuk. A hidrogénkötés.

A kristályszerkezet és a rácsenergia fogalma. A rácsenergia megállapítása energiadiagramok alapján. Kristályrács típusok. A molekularácsos, az atomrácsos és a fémrácsos kristályok; a fémes kötés. Az ionrácsos kristályok; az ionkötés. Átmenet a kémiai kötések között; a polarizáció.

Az oldatok

Az oldás folyamata. Az oldószer és az oldandó anyag kölcsönhatása; az oldhatóság. A solvatáció és a hidratáció. Az oldódás energiaviszonyai; az oldáshő.

Ionvegyületek és kovalens vegyületek oldása. Az oldatok elektromos vezetése; az elektrolitok.

Az elektrolitos disszociáció és mértéke, a disszociáció foka. Az oldatok koncentrációja, az oldatok százalékos összetétele. Az oldatok koncentrációjának meghatározása. Számítások az oldatok koncentrációjával kapcsolatban. Ionreakciók oldatokban (csapadékképződéssel és gázfejlődéssel járó reakciók); a reakciók iránya.

Kiegészítő anyag

Olvadás, olvadáspont, olvadáshő.

A szublimáció, szublimációshő.

Koordinációs szám a kristályrácsban.

Számítási feladatok gyakorlása; táblázatok, grafikonok elemzése.

A kémiai reakciók általános jellemzése

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

A kémiai folyamatok időbeli lefolyása és azt befolyásoló tényezők.

Az aktiválási energia és a katalízis. Az egyensúlyra vezető

kémiai folyamatok. A kémiai egyensúly fogalma. A tömeghatás törvénye. Az egyensúlyi folyamatok befolyásolhatósága.

A sav-bázis reakciók. A savak és a bázisok fogalma. Oldatok kémhatása, sav-bázis indikátorok. Sav-bázis egyensúly. Redoxi reakciók és értelmezésük. Az oxidációs szám fogalma és alkalmazása redoxi folyamatok értelmezésében. Az oxidálószer és a redukálószer fogalma.

Redoxi reakciók galvánelemekben. A standard potenciálok és az elektromotoros erő.

A redoxi reakciók energiaváltozásai.

Az elektrolízis folyamata és törvényei.

Kiegészítő anyag

A komplex képződéssel járó kémiai reakciók.

Számítási feladatok a redoxi folyamatokkal kapcsolatban, az oxidációs szám alkalmazásával.

Követelmények

A kémiai alapfogalmak áttekintése

A kémiai reakciók hőhatása

A tanuló

ismerje a fizikai állandó, a standard körülmények, a moláris térfogat fogalmát, a reakcióhő, a képződéshő jelentését és kapcsolatát, az exoterm és az endoterm folyamatokat és jelölésüket;

tudja és értse, hogy a fizikai állandók csak standard körülmények között jellemzők az adott anyagra, hogy a gázok térfogata függ a molekulák számától, a nyomástól és a hőmérséklettől, de független az anyagi minőségtől. Értse a moláris térfogat fogalmát;

tudja, hogy a fizikai és a kémiai folyamatok energiaváltozásainak előjelét mindig a változásban részt vevő rendszer szempontjából állapítjuk meg; a kémiai reakciókat mindig energiaváltozások kísérik; fontos annak megértése, hogy a folyamatok energiaváltozása csak a kezdeti és a végállapottól függ, de független a reakcióúttól (a részfolyamatoktól), továbbá, hogy az önként végbemenő folyamatok irányát a hőváltások és a rendezetlenségre való törekvés együtt határozzák meg;

a reakcióhő fogalmának alkalmazásával tudja megállapítani az exoterm és az endoterm folyamatok előjelét; tudjon önállóan megoldani egyszerű számítási feladatokat.

Az anyag felépítése és szerkezete

Az atomok szerkezete

A tanuló

ismerje a proton, a neutron, az elektron töltését, tömegét, jelölését, az atomban elfoglalt helyét; az atommag felépítését, az elektronok elhelyezkedését az atomban; a rendszám és a tömegszám fogalmát, kapcsolatukat, az izotópatomok felépítését és az átlagos atomtömeg jelentését; a tartózkodási valószínűség és a kvantumszámok fogalmát, jelentését, az atompályákat és jelölésüket, a pályaenergia fogalmát; az elektronhéj-alhéj fogalmát és jelentését; az ionok felosztását, töltését, elnevezését, az ionizációs energia, az elektronegativitás és az elektronegativitás fogalmát;

értse a szabad atomok semlegességét, az elektronszerkezet kiépülésére vonatkozó elveket és szabályokat, a periódicitás elvének érvényesülését az atomok szerkezetében, az atom alapállapota és gerjesztett állapotai közötti összefüggést; az atomban kötött elektron energiaértékei és a kvantumszámok közötti kapcsolatot, az atompályák jelentését, az atompályák energiájának atomonkénti változását; a kémiai tulajdonságok és vegyértékhéj-szerkezet kapcsolatát; az ionok képződését szabad atomokból; az ionizációs energia és az elektronegativitás kapcsolatát az atomszerkezettel; az ionizációs energia és az elektronegativitás értékének változását a rendszám függvényében;

alkalmazza a rendszám, a tömegszám, az elektronszerkezet kiépülésére vonatkozó ismereteit az egyes atomok és ionok szerkezetének ábrázolásában, az egyes héjakon lehetséges elektronok maximális számának meghatározásában;

tudja a legfontosabb atomok szerkezetének cellás ábrázolását; táblázatok adatainak, grafikonok adatainak használatát, diagramok, grafikonok szerkesztését; a periódusos rendszer adatainak használatát.

A molekulák képződése és szerkezete

A tanuló

ismerje a kovalens kötés, a molekulapálya, a kötő- és a nemkötő elektronpár fogalmát, jelölését, a molekula szerkezeti jellemzőit, azok jelölését, a dipólus és az apoláros molekula jelentését, az egyszeres és többszörös kovalens kötés és a lokalizált, illetve delokalizált kötés fogalmát. A törzsanyagban foglalt elemi gázok és gázhalmozott vegyületek molekuláinak szerkezetét;

tudja a kovalens kötés kialakulását, a kovalens vegyérték

fogalmát, a molekula stabilitása és energiaállapota közötti kapcsolatot, a kapcsolódó atomok elektronegativitása és a kovalens kötés jellege közötti összefüggést; tudja, hogy a molekulák térszerkezetét a központi atomtörzs körül elhelyezkedő kötő- és nemkötő párok száma és térigénye határozza meg;

értse a molekula dipólus jellegének, a kötések polaritásának és a molekula térszerkezetének kapcsolatát; a többszörös kötések kialakulásának lehetőségét az atomtörzs méretével és töltésének nagyságával magyarázza; értse a többszörös kötések és a delokalizált kötések befolyását a molekula alakjára, a kötésszögek alakulására, a lokalizált és a delokalizált kötések közötti különbséget, a kötésrend fogalmát; a kötési energia és a reakcióhő kapcsolatát;

alkalmazza a molekulák szerkezetével kapcsolatos ismereteit a kötéspolaritás és a molekula dipólus vagy apoláros jellegének megállapítása esetében; tudja jelölni a legfontosabb molekulákat elektronegativitással.

Az anyagi rendszerek

Az anyag állapota

A tanuló

ismerje az anyagi halmaz fogalmát, a különböző halmazállapotokat és kölcsönhatásokat, a gáznyomás magyarázatát; a kristályrács fogalmát, a molekulárcsos, az atomrácsos, ionrácsos és a fémrácsos anyagok tulajdonságait; a folyadékokban és a kristályos anyagokban előforduló elsőrendű kémiai kötések és másodrendű kötőerőket, azaz a kovalens, az ionos és a fémes kötést; a molekulák közötti kölcsönhatást, a hidrogénkötést; a polarizáció fogalmát és hatását a kémiai kötések jellegére; ismerje az oldat, az oldhatóság és az oldáshő jelentését és kapcsolatát; az oldatkonzentrációkat; a hidratáció, a solvatáció, a disszociáció és elektroit fogalmakat;

tudja, hogy az anyagi halmazok szerkezetét, tulajdonságait az alkotórészek és a közöttük levő kölcsönhatások határozzák meg; értelmezze a folyadékok és a szilárd anyagok szerkezetének kapcsolatát az atomszerkezettel, ill. az alkotórészek közötti taszító és vonzó hatásokkal; ismerje a másodrendű kötések kialakulásának feltételeit és hatásukat a molekulákból felépülő anyagok sajátosságaira, a hidrogénkötés kialakulásának módját és hatását az anyagi tulajdonságokra; a kristályszerkezet és az atomszerkezet kapcsolatát, a molekulárcsos és az atomrácsos kristályokban működő másod- ill. elsőrendű kötőerők nagyságát, hatását az anyag fizikai

állandóira; értelmezze a fémek elektronszerkezete, a fémek kötése és a fémek jellegzetes viselkedése közötti szoros kapcsolatot; az ionkötés, az ionrács szerkezete, a rácsenergia kapcsolatát és hatását az anyagi sajátosságokra; ismerje a polarizáció fogalmát, kialakulásának feltételeit és hatását az anyagi tulajdonságokra; értse az oldószer és az oldott anyag szerkezeti hasonlósága, illetve különbözősége és az oldódás folyamata közötti összefüggést; a rácsenergia, a hidratációs energia és az oldáshő közötti szoros kapcsolatot; ismerje fel és értelmezze az elektrolitos disszociációt előidéző hatásokat, a disszociáció mértéke és az elektrolit erőssége közötti kapcsolatot;

tudja jelölni az ionvegyületeket, ismerje az ionképletek jelentését; táblázathól tudja megállapítani az elektronegativitások alapján a kötések százalékos ionjellegét; az oldatok koncentrációjával, százalékos összetételével kapcsolatban tudjon önállóan megoldani egyszerű számítási feladatokat.

Kémiai reakciók általános jellemzése

A tanuló

ismerje a reakciók időbeli lefolyását, az aktiválási energia és a katalízis fogalmát; a kémiai reakciók típusait, az oxidáció, a redukció, az oxidálószer és a redukálószer fogalmát; az elektród, az elektródpotenciál, a galvánelem és az elektromotoros erő jelentését; az elektrolízis fogalmát;

értse és tudja, hogy a kémiai folyamatok mindig kémiai kötések megváltozásával és energiaváltozással járnak, hogy a kémiai reakciók időbeli lefolyása az anyagi minőségtől, a koncentrációtól, a hőmérséklettől, az érintkező felületek nagyságától, a nyomástól függ; értse a folyamatok energiaigénye és az aktiválási energia kapcsolatát; a katalizátor hatását az aktiválási energiára, illetve a reakció energiaigényére;

tudja, hogy a kémiai folyamatok nagy része egyensúlyra vezet; a kémiai egyensúly (dinamikus egyensúly) kialakulása, illetve megváltozása a koncentrációtól, a hőmérséklettől és a nyomástól függ; a kémiai folyamatok egyirányúvá válnak, ha az egyik termék eltávozik a reakciótérből (gáz- ill. csapadékképződés); értse a sav-bázis fogalmat a protolitikus elmélet alapján, tudja, hogy egy anyag sav vagy bázis jellegét egy adott reakcióban elvileg a reakciópartner szabja meg. Tudja, hogy az oldat kémhatása az OH^- illetve a H_3O^+ ionok koncentrációjától függ; továbbá, hogy egy sav vagy bázis erősségét protonfelvételi ill. protonleadási hajlama jellemzi; a víz egyaránt tekinthető savnak és bázisnak;

értse az atomszerkezet és az oxidáció, ill. redukció közötti összefüggést, a kettő kapcsolatát; a redoxifolyamatokat az elektronátadás alapján értelmezze az oxidációs szám segítségével; ismerje a kémiai energia és az elektromos energia kapcsolatát, átalakulásuk lehetőségét; a redoxi folyamatok lejátszódásának mechanizmusát galvánelemekben; az elektródpotenciál kialakulását és nagyságát az elektród anyagi minősége, az oldat koncentrációja és a hőmérséklet, valamint a nyomás alapján értelmezze; tudja, hogy a galvánelemek elektromotoros ereje az elektródpotenciálok különbségével arányos; a standard potenciálok alapján következtetni lehet a redoxi folyamatok irányára; az elektródfolyamatok mindig redoxi folyamatok; az elektrolízis során az elektródokon képződött anyagok mennyisége arányos az áthaladó elektromos mennyiséggel;

tudja alkalmazni ismereteit a redoxi és a sav-bázis folyamatok jelölése, a redoxi folyamatok standard potenciáljának megállapítása, a galvánelemek elektromotoros erejének számítása és az elektrolíziskor leváló anyagmennyiség meghatározása során;

tudja önállóan használni és alkalmazni a kémiai jelrendszert és nevezéktant.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A kémiai alapfogalmak áttekintése	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 2 óra)	
Az anyag felépítése és szerkezete	kb. 18 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 4 óra)	
Az összetett anyagi rendszerek	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 2 óra)	
A kémiai reakciók általános jellemzése	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 2 óra)	
Rendszerezésre, összefoglalásra	kb. 8 óra
Kémiai kísérletekre	kb. 4 óra
	<hr/>
	64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

II. OSZTÁLY

Évi 128 óra

Tananyag

A kémiai elemek

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

Az elemek általános jellemzése a periódusos rendszer alapján. A tulajdonságok periódikus változása (atomi méretek, fizikai állapotok, képződéshők stb.)

Csoportosításuk kötéstípus és rácszípus szerint.

A molekulárcsos elemek és tulajdonságaik (a halmazállapot, a sűrűség, az oldhatóság és a kémiai sajátosságok áttekintése).

A hidrogén és a nemesgázok.

A halogéncsoport elemei.

Az oxigéncsoport elemei. Az oxigén, ózon és a kén.

A nitrogéncsoport elemei. A nitrogén és a foszfor.

A molekulárcsos elemek előfordulása a természetben, előállításuk és gyakorlati alkalmazásuk.

Az atomrácsos elemek és tulajdonságaik

Az atomrácsos kristályok. A szén és a szilícium.

A grafit és a gyémánt; a mesterséges szenek.

Az adszorpció és gyakorlati jelentősége.

A fémek és tulajdonságaik

A fémkristályok szerkezete, a szerkezet és a tulajdonság kapcsolata.

A fémek csoportosítása elektronszerkezetük alapján

Az s-mező fontosabb fémek (az alkáli és az alkáliföldfémek).

A p-mező fontosabb fémek (az alumínium, az ón és az ólom).

A d-mező fontosabb elemei; összehasonlító jellemzésük.

Az ötvözetek fogalma, tulajdonságaik.

A fémek korróziója. Korróziós folyamatok. Korrózióvédelem.

Kiegészítő anyag

A fontosabb elemek előfordulása és körforgása a természetben, az előfordulás gyakorisága.

A fémvezetők tulajdonságai és gyakorlati jelentőségük.
A fémrácstípusok, a fématomok illeszkedése a fémrácspan.
A fémrác szerkezete és a fém fizikai, mechanikai tulajdonságai közötti kapcsolat.
A korróziót kiváltó hatások. A korróziós folyamatok gazdasági hatása.

A szervesetlen vegyületek

(kb. 27 óra)

Törzsanyag

A szervesetlen vegyületek jellemzése és csoportosítása kötéstípus, rácsszerkezet, illetve a periódusos rendszer alapján.

A hidrogén vegyületei

A VII. A. csoport elemeinek hidrogénvegyületei. Legfontosabb reakcióik és előállításuk. Kémiai tulajdonságaik változása molekulatömegeik függvényében. A sósavgyártás. A láncreakció mechanizmusa.

A VI. A. csoport elemei hidrogénvegyületeinek összehasonlító jellemzése. A víz és a hidrogénperoxid. A sajátságok és a szerkezet kapcsolata. A vízionszorzat; a semlegesítés, a hidrolízis; egyensúlyok vizes oldatokban. A kénhidrogén.

Az V. A. csoport elemeinek hidrogénvegyületei, összehasonlító jellemzésük.

Az ammónia fizikai és kémiai tulajdonságai. Az ammónia-szintézis alapelve, egyensúlyi viszonyai.

A homogén és a heterogén katalízis.

A halogénelemek vegyületei

Oxidok, hidroxidok. Oxosavak és sóik.

Az oxid fogalma, az oxidok csoportosítása.

A hidroxidok és az oxosavak jellemzése; legfontosabb reakcióik.

Az amfoter oxidok, illetve hidroxidok.

Ionrácsos oxidok és hidroxidok. A legfontosabb fémoxidok és -hidroxidok sajátságai. A nátrium-hidroxid előállításának alapelve. A legfontosabb fémek előállításának alapelvei: az alumínium-, a vas- és az acélgártás.

Atomrácsos oxidok: a szilícium-dioxid és az üveg. A kovásvas és a szilikátok.

Molekularácsos oxidok: oxosavak és sóik.

A szén oxidjai, a szénsav, a karbonátok. A hidrogén-karbonátok.

A víz keménysége. A vizlágyítás kémiai alapelvei.

A nitrogén és a foszfor oxidjai, oxosavaik és ezek sói. A salétromsavgyártás kémiai alapjai. A műtrágyák.

A kén oxidjai, oxosavai és ezek sói. A kénsavgyártás kémiai alapjai, ipari előállítása. A kénsav és a szulfátok gyakorlati jelentősége.

A d-mező elemeinek fontosabb vegyületei. A vegyületek jellemzése, tulajdonságaik.

Kiegészítő anyag

A hidridek csoportosítása, általános jellemzésük a periódusos rendszer alapján.

A sósav gyakorlati jelentősége.

A nátrium-hidroxid gyakorlati alkalmazása.

Az üveges szerkezet, fontosabb üvegfajták.

A szilikátok jelentősége a természetben és az iparban.

A természetes és az ipari vizek. A környezetszennyeződés és a környezetvédelem.

A műtrágyák előállítása és felhasználása

Bevezetés a szerves kémiába

(kb. 5 óra)

Törzsanyag

A szerves kémia mint a szénvegyületek kémiája. Az organogén elemek (C, H, O, N, P, S) sajátosságai. A szén-szén kapcsolatok értelmezése. A szénvegyületek nagy száma.

A szénvegyületek csoportosítása.

Az izoméria. Az izomer vegyületek szerkezete, összetétele, jelölése és tulajdonságai.

Kiegészítő anyag

A szénláncok és a gyűrűk kialakulásának lehetőségei. A szerves és a szervetlen vegyületek szerkezetének, kémiai kötéseinek és sajátosságainak összehasonlítása.

A szénhidrogének

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

A szénhidrogének összetétele és csoportosítása.

A telített és a telítetlen szénhidrogének molekula- és térszer-

kezete. Az egyszeres és a többszörös kémiai kötések kialakulásának feltételei.

A nyílt láncú, telített szénhidrogének

Nyílt és zárt láncú vegyületek. A telített nyílt láncú szénhidrogének néhány fontosabb tagja. Jellemző reakciójuk: a szubsztitúció.

A szénhidrogének oxidációja.

A homológ sor fogalma. Az alkilgyök fogalma.

A kőolaj és a földgáz. Gyakorlati jelentőségük, feldolgozásuk kémiai alapjai; a krakkolás folyamata.

A nyílt láncú, telítetlen szénhidrogének

Az olefinek és az acetilén szénhidrogének szerkezete és tulajdonságaik. Jellemző reakcióik: az addíció és a polimerizáció.

A polietilén és a PVC.

A diének fogalma. A butadién és az izoprén. Polimerizációs reakciók. A természetes és a mesterségek kaucsuk. A gumi, a gumi gyártás kémiai alapjai.

A zárt láncú, aromás szénhidrogének

A benzol. A jellegzetes aromás szerkezet és tulajdonságai. Jellemző reakciók.

Zárt láncú, heterociklusos vegyületek

Hetero atomok a szénvázban, az elektronszerkezet megváltozása.

Néhány fontosabb heterociklusos vegyülettípus vázszerkezete.

Kiegészítő anyag

A gyökös reakciómechanizmus értelmezése.

A kőolaj és a földgáz képződése. Egyéb ipari vonatkozások.

Az ionos reakciómechanizmus értelmezése. A jellemző reakciók szerkezeti magyarázata és energiaviszonyaik.

Lokalizált és delokalizált kötések a telítetlen szénhidrogének molekuláiban. Az izoprénvázas vegyületek jelentősége.

Zárt láncú, aliciklusos szénhidrogének.

A benzolhomológok és gyakorlati jelentőségük. Néhány jellemző többgyűrűs aromás szénhidrogén.

Funkciós csoportokat tartalmazó szerves vegyületek

(kb. 24 óra)

Törzsanyag

A funkciós csoport fogalma. A funkciós csoport és a szénváz hatása a tulajdonságokra.

A vegyületek csoportosítása az alábbi funkciós csoportok szerint:

Halogénatom

A metán halogénszármazékai

Hidroxil-csoport

Az alkoholok fogalma és csoportosítása. Az alkoholos hidroxil-csoport jellemző tulajdonságai, reakciói.

A telített egyértékű alkoholok.

A többértékű alkoholok. A glicerin.

A fenol. Az alkoholos és a fenolos hidroxil-csoport viselkedésének összehasonlítása.

Az éterek fogalma, sajátosságai.

Oxo-csoport

Az aldehidek szerkezete és tulajdonságai. Jellemző reakciók.

A legfontosabb alifás aldehidek. Jelentőségük.

Ketonok és jellemző tulajdonságaik.

Amino-csoport

Az aminok és az amidok fogalma.

Karboxil-csoport

A karbonsavak fogalma és szerkezeti csoportosításuk.

Jellemző reakcióik. A savas jelleg értelmezése. A fontosabb alifás karbonsavak. Jelentőségük.

Telítetlen karbonsavak. Egy- és többértékű karbonsavak. A nagy szénatomszámú karbonsavak és sóik, a szappanok.

A hidrofil és a hidrofób jelleg.

Az észterek

Az észter fogalma, csoportosításuk. Az észterképződés folyamata, az egyensúlyi folyamat értelmezése.

Gliceridek, zsírok és olajok, jellemző tulajdonságaik.

Kiegészítő anyag

Néhány fontosabb halogénszármazék. Reakciókészségük szerkezeti magyarázata.

A szeszes erjedés folyamata.

A többértékű fenolok és származékaik. A színezékek, a szín és a szerkezet kapcsolata.

A karbonsavak disszociációs egyensúlya. Aromás karbonsavak.
A hidroxil-karbonsavak. A tejsav szerkezete.
A felületaktív anyagok sajátságai. A tisztító hatás kémiai
alapjai. A szintetikus mosószerek.

A természetes és mesterséges makromolekuláris anyagok

(kb. 16 óra)

Törzsanyag

A szénhidrátok

A monoszacharidok szerkezete és tulajdonságai. A szőlőcukor és a gyümölcscukor. Jellemző tulajdonságaik.

A diszacharidok. A legfontosabb diszacharidok és tulajdonságaik. A poliszacharidok. A keményítő, a glikogén, a cellulóz szerkezete és tulajdonságaik közötti kapcsolat.

A fehérjék, aminosavak

Az aminosavak szerkezete és jellemző tulajdonságaik, amfoter jellegük. Az aminosavak mint monomerek.

A peptidkötés. A polipeptid kialakulása.

A fehérjék felépülése aminosavakból. Összetételük, szerkezetük, csoportosításuk.

A fehérjék kolloid oldatai. A kolloid rendszerek fogalma, fizikai és kémiai sajátságai.

A nukleinsavak

Az RNS és a DNS molekula felépítése. Kémiai tulajdonságaik és szerkezetük közötti összefüggések.

A műanyagok

A műanyagok fogalma és csoportosítása. A monomer és a polimer fogalma. A polimerizációs és a polikondenzációs műanyagok előállításának kémiai alapjai. A legfontosabb műanyagok és sajátságai.

Kiegészítő anyag

A szénhidrátok előfordulása és jelentősége a természetben.

A keményítő és a cellulóz fokozatos lebontásának termékei, a szerkezet bizonyítása.

Az aminosavak reakcióinak szerkezeti magyarázata.

Az aminosavak gyakorlati jelentősége.

A makromolekulákon belüli jellemző kötéstípusok kialakulásának szerkezeti magyarázata, kapcsolatuk az anyagi sajátságokkal.

Követelmények

A második osztály követelményei az első osztályban elsajátított szerkezeti, energetikai és reakciókinetikai ismereteken és összefüggéseken alapulnak, részben azok továbbfejlesztését, alkalmazását jelentik a szervetlen és a szerves kémia körébe tartozó anyagok tulajdonságainak, reakcióik lefolyásának értelmezése során.

Kémiai elemek

A tanuló

ismerje a kémiai elem fogalmát, az elemek csoportosítását, az atom-, a molekula- és a fémrácsos elemek tulajdonságait;

tudja és értse az atom és az elem közötti különbséget, a kémiai elemet, mint az anyag szerveződésének új, magasabb szintű formáját értelmezze, amely a halmazszerkezetre jellemző tulajdonságokkal rendelkezik;

tudja az elemeket csoportosítani a periódusos rendszer, a kémiai kötéstípus, valamint a kristályszerkezet alapján; értse a kémiai kötés, az anyag szerkezete és a makroszkópikus tulajdonságok közötti kapcsolatot; az elemek redoxi átalakulásait, a reakciókészség összehasonlítását, a folyamatok irányát a standard potenciálok alapján értelmezze;

a molekularácsos elemek esetében értse a molekula szerkezetének (méretének, tömegének) hatását a kristályrács szerkezetére, az anyag fizikai és kémiai tulajdonságaira; a másodrendű kötőerők (hidrogénkötések) kialakulásának módját és szerepét az anyagi tulajdonságokban;

értse az elemmolekulák stabilitása, reakciókészsége és a kötési energia közötti összefüggést (pl. oxigén, nitrogén); az azonos elemek különböző molekuláinak (módosulatainak) szerkezete és tulajdonsága közötti kapcsolatot (pl. kén, foszfor);

értse az atomrácsos elemek atomjainak vegyértékhéj-szerkezete, az irányított kovalens kötések erőssége és az elem jellemző tulajdonságai közötti kapcsolatot (pl. szén, szilícium); a szénmódosulatok kristályszerkezete, tulajdonsága és felhasználása közötti összefüggést (pl. grafit, gyémánt);

tudja, hogy a fémes szerkezet meghatározza a fémek mechanikai tulajdonságait; a fémek kristályszerkezete a fémionok térkitöltésétől (koordinációs szám) függ; a fémek kémiai átalakulásai általában redoxi folyamatok, amelyek a standard potenciálok alap-

ján értelmezhetők; a fémek érceikben oxidált alakban fordulnak elő, ezért előállításuk redoxi folyamat;

ismerje az ötvözetek csoportosításának elvét, a fontosabb ötvözeteket és felhasználásukat;

tudja a legfontosabb ipari anyagok előállításának kémiai alap-
elvét és gyakorlati jelentőségét;

ismerje a korróziót kiváltó hatásokat, a korróziós folyamatok
lényegét, redoxi folyamatként való értelmezését;

értse a korrózióvédelmi eljárások kémiai alapjait;

a tanultak alapján tudja jelölni a fontosabb kémiai reakciókat
egyenletekkel: fontosabb fémek reakcióit vízzel, különféle savak-
kal, lúggal, sóoldatokkal; a fontosabb fémek előállításának kémiai
folyamatait;

a tanult egyenletek alapján tudjon megoldani kémiai számi-
tási feladatokat táblázati adatok és standard potenciál értékek fel-
használásával.

A szervesetlen vegyületek

A tanuló

ismerje a szervesetlen vegyületek csoportosítását, elnevezését,
jelölését, az ionrácsos, a molekulárcsós és az atomrácsos vegyület
fogalmát; az oxid, hidroxid, oxosav fogalmát és tulajdonságait,
kapcsolatukat; a fontosabb oxidok, hidroxidok, oxosavak előállít-
ását, gyakorlati felhasználását;

tudja a vegyületeket csoportosítani a periódusos rendszer, a
kémiai kötéstípus, valamint a kristályszerkezet alapján,

tudja értelmezni a vegyületek tulajdonságait, reakcióik lefo-
lyását az anyag szerkezete és az energiaváltozások alapján, a re-
doxi változásokat a standard potenciálok alapján;

tudja, hogy a vegyületek kémiai kötésének jellege szilárd álla-
potban meghatározza a kristályrács jellegét is, a szervesetlen vegyü-
letek főként ion- és molekulárcsót alkotnak; az ionrácsos vegyüle-
tek esetében a rácsenergia és a vegyület olvadás és forráspontja kö-
zött szoros kapcsolat van; a polarizációs hatások nagy mértékben
meghatározzák a vegyületek tulajdonságait;

tudja, hogy a molekulárcsós vegyületek esetében a molekulák
szerkezete és a másodrendű kötőerők nagysága együtt döntik el a
vegyület tulajdonságait;

tudja, hogy a hidrogén vegyületei általában kovalens kötése-
ket tartalmazó molekulákból felépülő vegyületek (hidrogén-halo-
genidek, víz, ammónia); a másodrendű kötőerőknek (hidrogénköté-
téseknek) nagy szerepük van a víz fizikai állandóinak és a jég szer-
kezetének.

kezetének alakulásában; a hidrogénkötésekre vezethető vissza a vízmolekulák disszociációja, a disszociációs egyensúly kialakulása; értse, hogy a víz dipólus jellege miatt a vízben oldott elektrolitok disszociálnak; a disszociáció a hidrolízis és a semlegesítés folyamatai összefüggnek, e folyamatok között a sav-bázis reakciók biztosítják a kapcsolatot; a vizes oldat kémhatását a hidroxid- és a hidroxoniumionok aránya szabja meg;

ismerje a fontosabb hidrogénvegyületek (hidrogén-klorid, ammónia) ipari előállításának kémiai folyamatait, gyakorlati jelentőségüket;

tudja és értse az oxidok csoportosítását az oxidképző elem elektronegativitása, illetve ebből következően a kémiai kötés jellege alapján; tudja, hogy a kovalens kötésű oxidok egy része zárt molekulát képez, ezek standard körülmények között általában gázállapotúak, az átmeneti jellegű oxidok szilárdak; tudja, hogy az oxidok vízzel szembeni viselkedése a kötés jellegétől függ, az ionrácós oxidokból vízfelvétellel általában hidroxidok, a kovalens kötésű oxidokból oxosavak képződnek; az amfoter hidroxidok disszociációs viszonyai az elektronegativitások és a polarizációs hatások alapján értelmezhetők;

ismerje a víz keménységét okozó vegyületek kémiai viselkedése és a megfelelő vízlágyítási eljárások közötti kapcsolatot, ennek alapján értelmezze a vízkeménységet és a vízlágyítási eljárásokat;

tudja a fontosabb vegyületek előállításának kémiai alapelveit, gazdasági vonatkozásait, ismerje kapcsolatukat a mindennapi élettel;

legyen járatos a szervetlen vegyületek körében a kémiai jelrendszer és a nevezéktan használatában;

tudjon jelölni kémiai folyamatokat: fontosabb vegyületek előállítását, fontosabb anyagok reakcióit, vízlágyítási folyamatokat; a tanult kémiai folyamatok és jelölésük alapján tudjon önállóan megoldani kémiai számítási feladatokat.

Bevezetés a szerves kémiába

A tanuló

ismerje a szerves vegyületek felosztását, képleteit;

tudja és értse, hogy a szénvegyületek molekuláinak stabilitása a kapcsolódó atomok térbeli elrendeződésével függ össze; nincs elvi különbség a szervetlen és a szerves anyagok között; a szerves vegyületeknél a kovalens kötés és a molekularácós kristályszerkezet az uralkodó.

A szénhidrogének

A tanuló

ismerje a szénhidrogének fogalmát, felosztását, a telített és telítetlen szénhidrogének homológ sorát; kötéseit, a telített szénhidrogénekből származtatható gyököket; a szubsztitúció, az addíció és a polimerizáció fogalmát; a diének fogalmát; az aromás szénhidrogéneket; a szénhidrogének nevezéktanát és jelrendszerét;

tudja és értse a telített és a telítetlen szénhidrogének közötti különbséget, a szerkezet és a jellemző reakció közötti kapcsolatot (addíció, polimerizáció); a homológ sorba tartozó vegyületek hasonló szerkezetének és hasonló tulajdonságainak összefüggését; az aromás szerkezet fogalmát és a jellemző tulajdonságokat; gyakorlatban is ki tudja mutatni a szénhidrogének telített vagy telítetlen jellegét;

tudja jelölni a szénhidrogéneket konstitúciós képlettel;

indokolja a szénhidrogének fizikai és kémiai tulajdonságait a molekulákban levő elsődrendű és molekulák között ható másodrendű kémiai kötések jellege és erőssége alapján (az általános kémiában tanultak szerint);

tudja alkalmazni ismereteit egyszerű számítási feladatok önálló megoldásában, vegyületek tulajdonságainak összehasonlító jellemzésében.

Funkciós csoportokat tartalmazó szerves vegyületek

A tanuló

ismerje a funkciós csoport fogalmát, a különböző funkciós csoportok jellegzetes hatását, a jellegzetes funkciós csoportokat tartalmazó vegyületeket (alkohol, fenol, éter, aldehid, keton, karbonsav, zsírsav, amin, amid), a jellemző reakciókat: elektrofil, illetve nukleofil addíció és szubsztitúció; az észter és a szappan fogalmát, a zsírokat és olajokat, a kolloid rendszer fogalmát;

tudja és értse a funkciós csoport szerkezete és a vegyületek tulajdonságai közötti kapcsolatot, valamint a funkciós csoport és a szomszédos gyökök, ill. csoportok együttes hatását;

a tanult molekula- és halmazszerkezeti ismeretek alapján értelmezze az egyes vegyületcsoportok fontosabb képviselőinek fizikai tulajdonságait (pl. oldékonyság, forráspont); tudja, hogy az oxovegyületek nukleofil reagensekkel való vegyülőképessége az oxocsoport elektronhiányos szénatomjával függ össze;

tudja levezetni az egyes vegyületcsoportok genetikus kapcsolatát, értelmezni egymásból való származtatását; magyarázza az

észterképződés egyensúlyi folyamatát, legyen ismerete az egyensúly befolyásolásáról;

tudja alkalmazni a nevezéktant és a jelrendszert a funkciós csoportokat tartalmazó szerves vegyületekre;

legyen képes számítási feladatok önálló elvégzésére, az ismeretek alkalmazására.

A természetes és a mesterséges makromolekuláris vegyületek

A tanuló

ismerje a szénhidrát fogalmát, csoportosítását, a gyümölcs és a szőlőcukor, a répacukor, tulajdonságait, molekulaösszetételét, a nem cukorszerű szénhidrát fogalmát, a keményítő és a cellulóz szerkezetét, tulajdonságait, felhasználását; ismerje az aminosav fogalmát, funkciós csoportjait, a peptidkötés és a polipeptid fogalmát; a fehérjék összetételét, tulajdonságait, élettani jelentőségét, az RNS és a DNS szerkezetét, biokémiai vonatkozásait, a műanyagok fogalmát, csoportosítását;

tudja és értse a cukrok szerkezete és redukáló, illetve nem redukáló képessége közötti kapcsolatot: a szénhidrátokat a többértékű alkoholok oxidációs termékeként értelmezze;

tudja, hogy a nem cukorszerű szénhidrátok (keményítő és cellulóz) eltérő sajátságait a molekuláikat felépítő monomerek különböző kapcsolódási módja okozza; a di- és a poliszacharidok lebonthatók monoszacharidokra;

ismerje az aminosavak funkciós csoportjainak szerepét a peptidkötések kialakulásában; értse a fehérjék aminosavakból való felépülésének és az aminosavak kapcsolódásának elvét a fehérjemolekulákban;

tudja, hogy a műanyagok hő hatására bekövetkező viselkedése molekuláik fonalas, illetve térhálós szerkezetével függ össze; értse a műanyagok kialakulásának mechanizmusát, csoportosításuk elvét;

tudja a szénhidrátok és az aminosavak elnevezésének szabályait, a kémiai jelrendszer használatát a makromolekuláris anyagok körében; tudjon megoldani számítási feladatokat a tanult összefüggések alapján;

tudja önállóan használni és alkalmazni a kémiai jelrendszert és nevezéktant.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A kémiai elemek	kb. 15 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 3 óra)	
A szervetlen vegyületek	kb. 27 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 5 óra)	
Bevezetés a szerves kémiába	kb. 5 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 1 óra)	
A szénhidrogének	kb. 15 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 3 óra)	
Funkciós csoportokat tartalmazó szerves vegyületek ..	kb. 24 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 4 óra)	
A természetes és mesterséges makromolekuláris anyagok	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyagra kb. 4 óra)	
Rendszerezésre, összefoglalásra	kb. 16 óra
Kémiai kísérletekre	kb. 10 óra
	<hr/>
	128 óra

Módszerek

A gimnáziumi kémiaoktatás nevelési és képzési feladatait olyan módszerekkel lehet megvalósítani, amelyek az adott életkorban képessé teszik a tanulókat a tantárgy struktúrájából fakadóan az átfogó összefüggések, elvek és törvények alkalmazására, az összefüggések differenciált elemzésére, a dialektikus kapcsolatok felismerésére.

Az alkalmazott módszerek a verbális ismeretek helyett a képesséfejlesztésnek és személyiségformálásnak adjanak nagyobb teret és lehetőséget, a legnagyobb mértékben készítsék önálló munkára, gondolkodásra a tanulókat.

A tanítási-tanulási folyamat legfontosabb színtere a tanítási óra. A módszerek helyes megválasztásával el kell érni, hogy a tanulók adottságaik szerint az ismereteket már a tanórán elsajátítsák,

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon áteszportosíthatók.

lehetővé kell tenni a tanultak alkalmazását és a képességek, készségek fejlesztését szolgáló tevékenységformák gyakorlását.

Az alkalmazott módszerek természetesen függnék a tanítási anyag tartalmától. De figyelembe kell venni, hogy a kémia alapvetően kísérleti tárgy, ezért tanításában is a kísérlet az alapvető módszer.

A tanári bemutató kísérletek mellett jelentős szerepe van a tanulóknak önálló kísérleti munkájának. Az új tantervi anyag tanítása során több figyelmet kell fordítani a tanulói kísérletekre, amelyek a közvetlen tapasztalat alapján az elméleti ismeretek forrásai, illetve azok igazolásai lehetnek, hatékonyabban biztosítják az ismeretszerzést és alkalmazást.

A tanulói kísérletek igénybe vehetik az egész tanítási órát, de egyszerűbb kísérletek végzése az új anyag feldolgozásának menetébe is beiktatható. A kísérleti munkát minden esetben a tapasztalati tények, megfigyelések elemzése, összehasonlítása, következtetések levonása, esetleg általánosítás kövesse.

Ha a tanítás anyaga nem teszi lehetővé a kísérletek bemutatását, végzését, az alapvető módszer a tanári előadás, magyarázat illetve megbeszélés. Ebben az esetben is törekedni kell a sokoldalú szemléltetésre, főként az elvontabb fogalmak tanításakor.

Az oktatás folyamatában fontos szerepe van az ismeretek rögzítésének, alkalmazásának, ellenőrzésének. Törekedni kell a tanulóknak önálló munkájára az alkalmazott módszerek bármelyike esetén. A rögzítés, alkalmazás és ellenőrzés funkcióját hatékonyan segítik a szóbeli és írásbeli munkára egyaránt felhasználható, adott szempontok szerint összeállított:

feladatlapok, munkafüzetek, tankönyvi szövegek;
kísérletek bemutatása, modellek használata;
számítási feladatok megoldása;
táblázatok, grafikonok adatainak értékelése, összehasonlító elemzése.

Fontos szempont a tananyag gyakorlati vonatkozásainak, a kémiának az iparban és a mindennapi életben betöltött szerepének a hangsúlyozása.

Taneshközök

Nyomtatott taneshközök

a) Tanulói segédletek

Tankönyv
Munkafüzet
Feladatgyűjtemény

b) Tanári segédletek

Tanári kézikönyvek
Módszertani kiadványok
Szakkönyvek a kémia különböző területeihez
Folyóiratok (módszertani és szakfolyóiratok)
Lexikonok

Nyomtatott grafikai taneshközök

Képek, falitáblák

Vizuális információhordozók

Diaképek (sorozatok)
Fóliaképek (sorozatok)

Audióvizuális információhordozók

Hangosított diasorozatok
Pergőfilmek (oktatófilmek)

Tanulókísérleti eszközök

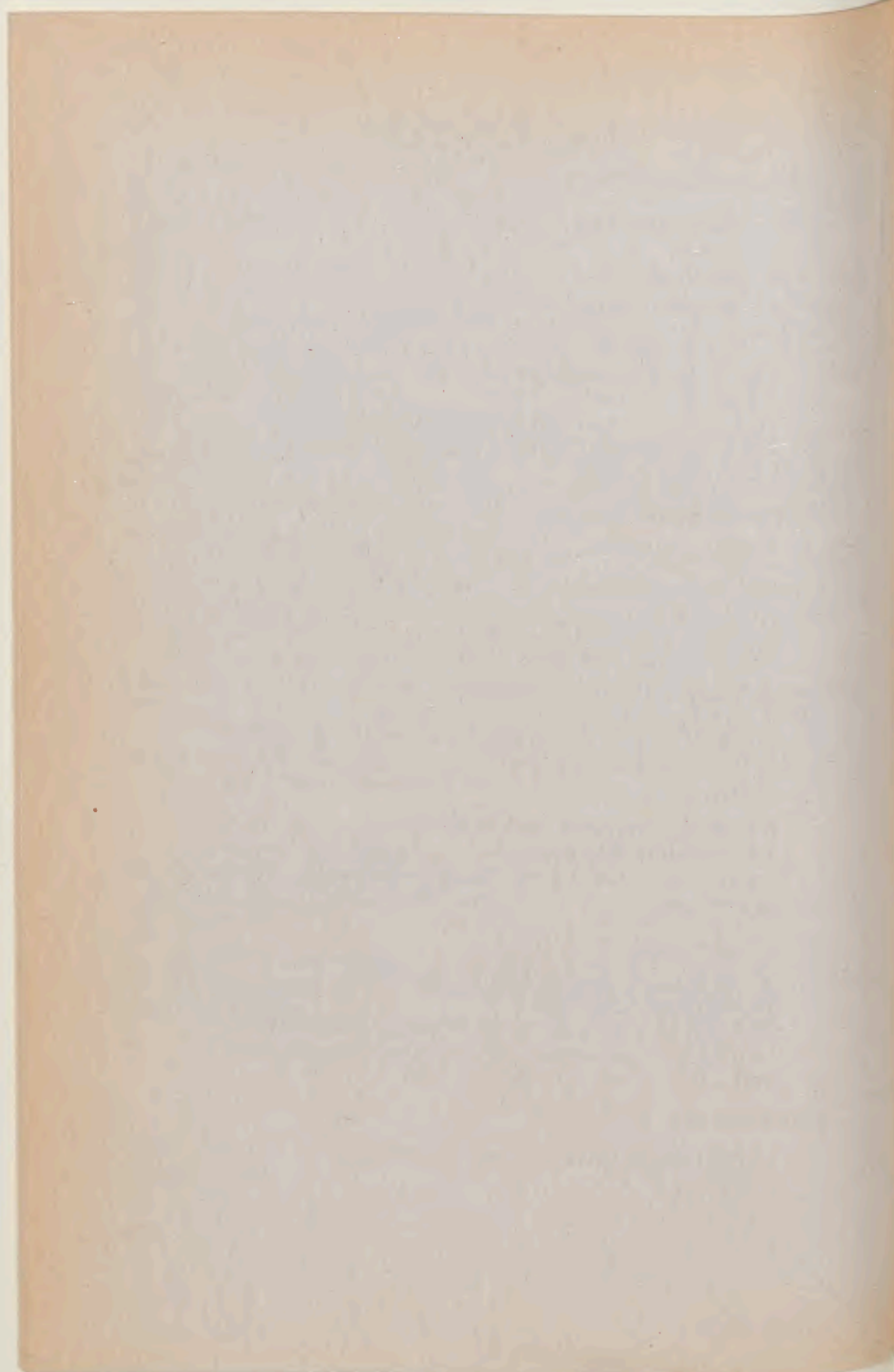
Félmikro tanulókísérleti készlet
Molekulamodell készlet
Tanulókísérletekhez szükséges eszközök, műszerek, berendezések

Tanári demonstrációs eszközök

Atom-, molekula-, és kristálymodellek
Molekulamodell-készlet
Különböző anyagok és termékek gyűjteménye
Demonstrációs kísérletekhez szükséges eszközök, műszerek, berendezések

Egyéb eszközök

Laboratóriumi felszerelések és eszközök
Vegyszerek

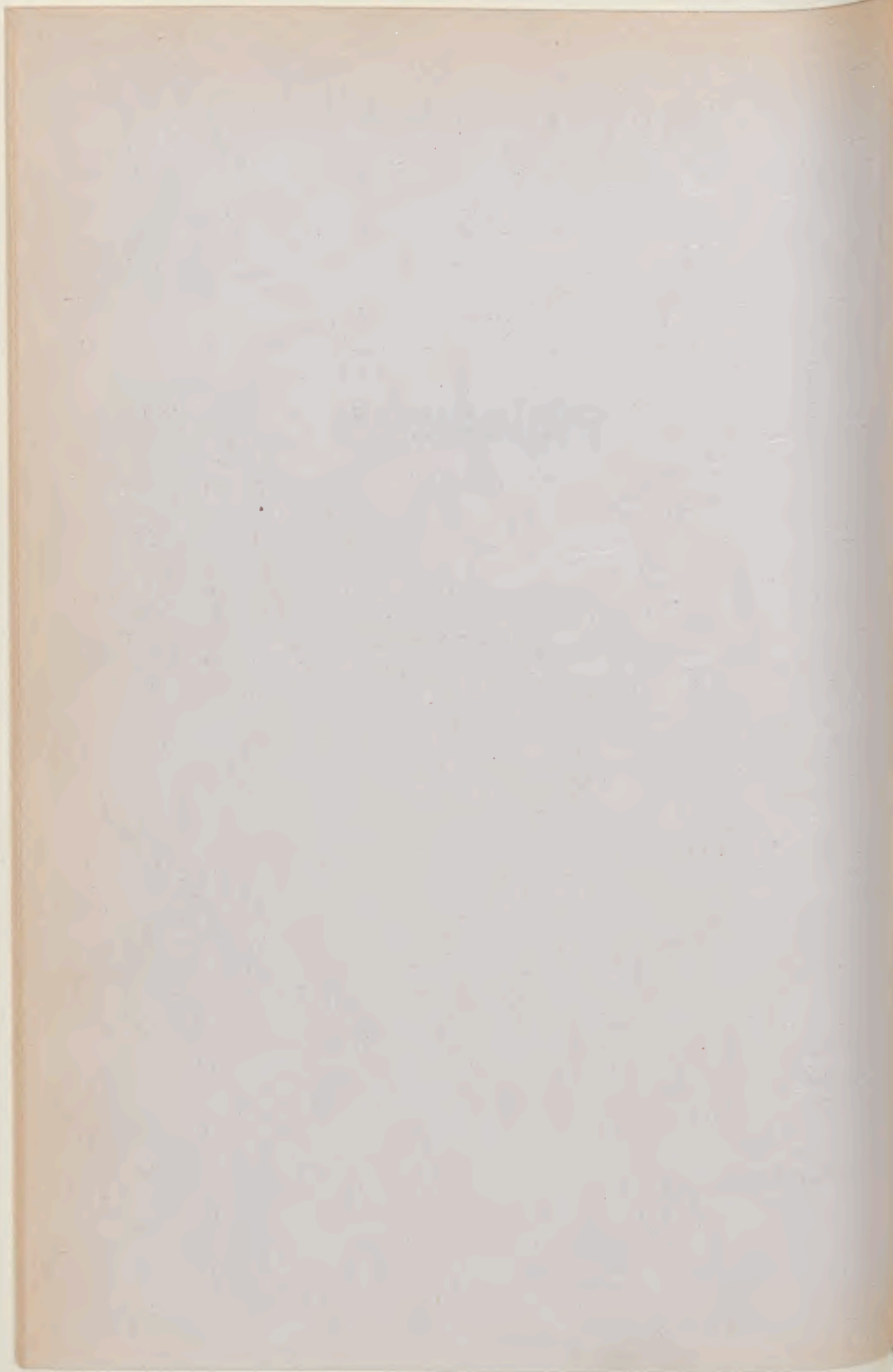
Biológia

III-IV. osztály

Szerkesztette

DR. FAZEKAS GYÖRGY

DR. LÉNÁRD GÁBOR

Cél és feladatok

A gimnáziumi biológiatanulmányok *célja*, hogy a természet biológiai mozgásának megismertetésével és alapvető törvényszerűségeinek megértésével hozzájáruljon a sokoldalúan fejlett személyiség kialakulásához. Annak érdekében, hogy a biológia a lényegében rejlő sajátosságok pedagógiai felhasználásával minél nagyobb mértékben segítse az általános nevelési célok megvalósítását, a tanulók dialektikus materialista világnézetének megalapozását, előtérbe helyezzzük a biológiai ismereteknek az evolúció szemszögéből való feldolgozását.

A fenti célkitűzés megvalósítása érdekében a biológiatanítás *feladata*, hogy evolúciós szemlélettel tárgyalja a növény- és állatvilág kialakulását, az ember kifejlődését, a ma élő növények és állatok, valamint az ember szervrendszereinek a felépítését és működését is.

A biológiai evolúció helyes szemléletének megfelelően az ismeretanyagot a bioszféra organizációs szintjeinek megfelelően tanítjuk a molekuláris szinttől egészen a környezeti rendszerekig.

A biológiatanítás feladata azonban nemcsak az, hogy a korszerű általános műveltséghez szükséges ismeretanyagot közölje és az összefüggéseket megállapítsa, hanem ismertetnie kell a legáltalánosabb biológiai törvényszerűségeket is. Meg kell ismertetni és értetni az élővilág egységét, az élő és élettelen természet elválaszthatatlan kapcsolatát, a struktúra és a funkció összefüggését, az evolúció legáltalánosabb törvényszerűségeit. Biológiai tanulmányai során meg kell ismerkedniük a tanulóknak az élet keletkezésével, az élő és az élettelen természet anyagi és fejlődéstörténeti egységével, az organizációs szintek evolúciójával, felépítésével és működésével, az öröklődés, a változékonyság és az evolúció alapfogalmaival és összefüggéseivel, valamint az élőlény és környezetének problémakörével.

Kiemelt fontosságot kell tulajdonítani az ember evolúciójá-

nak, az emberi szervezet felépítésének és működésének. Az emberi szervezet viszonylag részletes tárgyalását az egészséges életmódra való nevelés szolgálatába kell állítani. Biztosítani kell, hogy az embertani ismeretek hatására kialakuljon a tanulóknban a tesikultúra, a mozgás, az edzés igénye, mert csak így képzelhető el optimális továbbfejlődésük. Nem elhanyagolható része az embertan oktatásának az sem, hogy ez az ismeretanyag egyúttal része a honvédelmi alapismereteknek is.

A növény- és állatvilág jelenségeinek és törvényszerűségeinek tanítását úgy kell elvégezni, hogy hatásukra kialakuljon a tanulók helyes természetszemlélete, meggyőződjenek a természet- és környezetvédelem fontosságáról, és maguk is aktívan részt vegyenek benne. A biológia tanításával fejlesszük a tanulók erkölcsi és esztétikai érzékét is, hiszen a természet- és környezetvédelem aktív résztvevőjévé csak az válhat, aki felismeri az esztétikumot az élő természetben, és belső meggyőződéséből válik védelmezőjévé.

A tudományos ismeretanyag gyors változása indokolja, hogy tanítványainkat ne csak az aktuálisan korszerű ismeretanyaggal vétezzük fel, hanem tegyük őket képessé arra is, hogy tanulmányaikat befejezve önálló ismeretszerzésre is alkalmasak legyenek. Ennek érdekében meg kell ismertetni tanítványainkkal a tudományos kutatási módszereket. Az általános iskolában kialakított leíró és összehasonlító képességet tovább kell fejleszteni, és felhasználással ki kell alakítani a tanulók önálló kísérletező képességét. Majd a tanulókkal az evolúciós metodika lényegét is meg kell ismertetni.

Az önálló ismeretszerzés, a kutatási módszerek elsajátítása egyúttal arra is alkalmas, hogy a tanulók gondolkodását fejlesszük, és ezzel kialakíthassuk a problémák felismerésére és megoldására alkalmas képességeiket.

A gimnáziumi biológiaoktatásnak olyan tudással kell felvérteznie a tanulókat, hogy képessé váljanak az élő természet fejlődéstörvényeinek alkalmazására és eligazodjanak a világnézeti problémák között, felismerjék a biológiai és a többi mozgásforma közötti kapcsolatot és különbséget egyaránt.

III. OSZTÁLY

Évi 128 óra

Tananyag

Az élő anyag

Az élő anyag kialakulása

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

Az élő anyag fogalma. Az élőlények mint anyagi rendszerek. Jellemzőik: nyitott rendszer, dinamikus egyensúly, egyediség, önszabályozás, önreprodukció.

Az élő anyag kialakulásának előzményei. Az evolúció fogalma. A Föld őslégkörének és ósóceánjának kialakulása. Az őslégkör oxigénszintjének változása.

Az élő anyag kialakulása. A szerves vegyületek abiogén úton való keletkezése. A korai élet kialakulása. A növények kialakulása; és a légkör oxigéntartalmának fokozódása. A biológiai evolúció fő lépései.

Az élő anyag szerveződési szintjei. Az egyeden belüli szerveződési szintek: sejt, szövet, szerv, szervezet. Az egyed feletti szerveződési szintek: populáció, biocönózis, ökoszisztéma, bioszféra.

Az élő anyag megjelenési formái

(kb. 18 óra)

Törzsanyag

A vírusok és az egysejtű élőlények. A vírusok jellemzői. A prokarioták fogalma. A baktériumok és a kékmoszatok jellemzői. Az eukarioták fogalma. Az ostorosmoszatok, az egyfélelagvúak és a kétfélelagvúak jellemzői.

A többsejtű élőlények kialakulása. A növényi többsejtűek kialakulása. A sárgásmoszatok, a zöldmoszatok, a barnamoszatok és a gombák jellemzői. Az állati többsejtűek kialakulása. A szivacsok és a csalánozók jellemzői.

Gyakorlatok

Mohák, harasztok, nyitvatermők. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Zárwatermők. Kétszikűek. 1. ágazat. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Zárwatermők. Kétszikűek. 2-4. ágazat. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Zárwatermők. Egyszikűek. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Férgesek, puhatestűek, izellábuák. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Gerincesek. Halak, kétéltűek, hüllők. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Gerincesek. Madarak. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Gerincesek. Emlősök. Az ismert fajok rendszerező áttekintése.

Növényhatározás.

Állatfelismerés.

Sejtbiológia

A sejtek kémiai felépítése

(kb. 8 óra)

Törzsanyag

Az elemek és a szervetlen vegyületek biológiai jelentősége. Az elsődleges és másodlagos biogén elemek. A mikroelemek. A víz biológiai jelentősége.

A kolloid állapot biológiai jelentősége. A kolloidok fogalma. Az adszorpciós jelenség. A hidrofób és a hidrofil kolloidok. A szol-gél állapot.

A lipidek biológiai jelentősége. A lipid fogalma. A neutrális zsírok biológiai jellemzői. A lipidek jelentősége.

A szénhidrátok biológiai jelentősége. A monoszaharidok, a diszaharidok és a poliszaharidok biológiai jelentősége.

A fehérjék biológiai jelentősége. Az aminosavsorrend és a lánckonformáció jelentősége. A környezeti tényezők hatása a fehérjék szerkezetére. A fehérjék csoportosítása.

A nukleinsavak biológiai jelentősége. A nukleotidok felépítése. A nukleotidsorrend és a lánckonformáció. A DNS- és az RNS-molekula jellemzői.

Kiegészítő anyag

Lipidek kimutatása élő anyagból.

Szénhidrátok kimutatása élő anyagból.

Fehérjék kimutatása élő anyagból.

Biokolloidok vizsgálata.

A sejtek anyagcseréje és energiaforgalma

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Az *anyagcsere sajátosságai*. Az anyagcsere fogalma. Az anyagcsere reakcióviszonyai. Az enzimek mint biokatalizátorok.

Az *energiaforgalom sajátosságai*. Az anyagcsere-folyamatok energiaviszonyai. Az energia tárolása biológiai rendszerekben. Az energia- és anyagszállítás kémiai molekulákkal.

A *disszimilációs folyamatok*. A glükolízis folyamata. Az acetilkoenzim-A-molekula központi jelentősége.

A *disszimilációs folyamatok*. A citromsavciklus. A terminális oxidáció. A disszimilációs folyamatok energiatermelése.

Az *asszimilációs folyamatok*. A fényenergia megkötése. A fényenergia átalakítása kémiai energiává.

Az *asszimilációs folyamatok*. A szénhidrátok bioszintézise. A lipidek bioszintézise. Fotoszintézis és kemoszintézis összehasonlítása.

Az *asszimilációs folyamatok*. A nukleinsavak bioszintézise. A fehérjék bioszintézise.

Az *anyagcsere-folyamatok áttekintése*. Az autotrófia és a heterotrófia molekuláris értelmezése. Az asszimilációs és a disszimilációs folyamatok anyag- és energiaforgalmának összehasonlítása.

Kiegészítő anyag

Enzimek vizsgálata.

A sejtlegzés vizsgálata.

A klorofill vizsgálata.

A fotoszintézis vizsgálata.

A sejtalkotók felépítése és működése

(kb. 9 óra)

Törzsanyag

A *citoplazma és a membránok*. A citoplazma felépítése. A membránok szerkezete. A sejtártya, a sejtfal, az endoplazmatikus membrán és a Golgi-membrán.

A *mitokondriumok és a szintestek*. A mitokondriumok felépítése. A szintestek felépítése. A felépítés és a működés közötti összefüggés. A két sejtalkotó összehasonlítása.

A *sejtmag és a kromoszómák*. A sejtmag felépítése. A kromoszómák felépítése és jellemzőik. A gén fogalma.

A sejtek osztódása. A mitózis szakaszainak jellemzése. A meiózis szakaszainak jellemzése.

A sejtek anyagforgalma. A membránok áteresztőképessége. A passzív és aktív transzport. Az endocitózis. A lizoszómák.

A sejtek ingerületi állapota. A nyugalmi potenciál. Az elektromos kettős réteg kialakulása. Az ionpumpa mechanizmusa. Az akciós potenciál. A „minden vagy semmi” törvény lényege.

A sejtek mozgásjelenségei. A citoplazma-áramlás. Az amőboid mozgás, a csillós- és ostorosmozgás. Az izommozgás molekuláris értelmezése.

Kiegészítő anyag

A sejtalkotók vizsgálata.
Sejtélettani vizsgálatok.

A szervezetek öfenntartó működése

A táplálkozás

(kb. 7 óra)

Törzsanyag

Az autotróf növények táplálkozása. Tápanyagfelvétel talajból. A gyökér felépítése és működése. Az ionok és a víz felvétele. A turgorállapot és a plazmolízis. A rovaremésztő növények. Tápanyagfelvétel a levegőből. A szén-dioxid felvétele.

Az állatok táplálkozása. A sejten belüli emésztés. A sejten kívüli emésztés fejlődése. A bélcsatorna kialakulása és fejlődése. A táplálkozásmód és a bélcsatorna felépítése.

Az ember zsigeri szerveinek felépítése. A zsigeri rendszerek. Az üreges és csőszerű zsigeri szervek felépítése. A hámszövetek, a kötőszövetek és a simaizomszövet felépítése és működése.

Az ember táplálkozása. Az emberi bélcsatorna szakaszai. A rágás és az emésztés a szájüregben. A nyelés. A gyomor felépítése és működése. A vékonybél felépítése és emésztőnedvei.

Az ember táplálkozása. A tápanyagok felszívódása a vékonybélből. A bélbolyhok működése. A felszívott tápanyagok és a máj működései. A vékonybél mozgásai. A vastagbél és a végbél működése. A szervezet energia- és tápanyagszükséglete. A vitamin-szükséglet.

Kiegészítő anyag

Növények külső morfológiai vizsgálata.
A gyökér és a levél szöveti szerkezetének vizsgálata.

A növényi szövettípusok mikroszkópos vizsgálata.
Az emberi nyál enzimhatása.
A pepszin emésztőhatása.

A légzés (kb. 4 óra)

Törzsanyag

A növények légzése. A fizikai értelemben vett légzés lényege. A zárwatermők lomblevelének felépítése és működése. Az alapszövet felépítése és működései. A sejtlégzés intenzitását befolyásoló tényezők.

Az állatok légzése. A sejtlégzés és a gázcsere folyamatok. A légzőfelület fejlődése. Gázcsere sejt- és testfelületen, trachearendszerben, tracheatüdőben, kopolyóban és tüdőben.

Az ember légzése. A légzőszervrendszer felépítése. A légcsere. Az emberi légzőszervrendszer teljesítményadatai. Az oxigén és a szén-dioxid szállítása a vérben. A gázcsere folyamata.

Kiegészítő anyag

Növényi vagy állati légzés vizsgálata.

A belső környezet (kb. 6 óra)

Törzsanyag

A szervezet belső környezetének állandósága. A homeosztázis lényege és jellemzői. Az állatok hőszabályozása. Az ember hőszabályozása.

A növények és az állatok kiválasztása. A növények és az állatok kiválasztása közötti különbség. Az állatok kiválasztásának fejlődése. A lüktetőüregecske, az elővesécske, a vesécske, a Malpighi-féle edények, az elővese, az ősvese és az utóvese felépítése és működése.

Az ember kiválasztása. A szervezet folyadékterei. Az emberi vizeletkiválasztó szervrendszer felépítése. A vese felépítése. A vesetestecske felépítése és működése. A veseműködés szerepe a szervezet homeosztázisának szabályozásában.

A szervezet belső védekező rendszerei. A vér alkotói. A nyirok és a nyirokszervek. A véralvadás lényege és tényezői.

A szervezet belső védekező rendszerei. Az immunitás lényege. A fehérvérsejtek jelentősége az immunitásban. A falósejtek és a

nyiroksejtek működése. A sejtes és az antitestes immunitás működése. A mesterséges immunizálás. Az ABO és az Rh-vércsoport-rendszer.

Kiegészítő anyag

A vér mikroszkópos vizsgálata.

Az anyagszállítás

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

A növények anyagszállítása. Az anyagszállítás jelentősége az élőlényekben. A növényi szállítószövet felépítése. Az edénynyalábok felépítése és működése.

Az állatok anyagszállítása. Anyagszállítás keringési rendszer nélkül. Nyílt és zárt keringési rendszer. A keringési rendszerek felépítése és működése a gerinctelen állatokban. A gerincesek keringési rendszerének fejlődése.

Az ember anyagszállítása. Az erek és a szív felépítése. A véráramlás jellemzői az artériákban, a kapillárisokban és a vénákban. Az anyagok kicserélődése a kapillárisokban. A szívizom felépítése és működése. Az emberi vérkeringés jellemző adatai.

Kiegészítő anyag

A szár szöveti szerkezetének vizsgálata.

Férgek külső és belső morfológiai vizsgálata.

Ízeltlábú állat külső és belső morfológiai vizsgálata.

Gerinces állat külső és belső morfológiai vizsgálata.

A növények anyagszállításának vizsgálata.

A mozgás

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

A növények és az állatok mozgása. A mozgások csoportosítása. Az egysejtű élőlények mozgástípusai. A fejlett növények mozgásai. Az izommozgás fejlődése a többsejtű állatokban. A gerincesek vázrendszere és mozgása közötti összefüggés.

Az ember mozgása. Az ember mozgási szervrendszerének felépítése. A támasztószövetek. A csontok felépítése és kapcsolódása.

Az ember mozgása A harántcsikolt izomszövet felépítése. A harántcsikolt izmok felépítése és működése.

Kiegészítő anyag

Állati szövetek mikroszkópos vizsgálata.
A csont anyagainak vizsgálata.

A szervezetek önreprodukáló működése

(kb. 9 óra)

Törzsanyag

Növekedés, fejlődés, szaporodás. A növekedés és a fejlődés kapcsolata. A szaporodás kapcsolata a fejlődéssel. Szakaszosság és ritmus az élőlények életében. Az öregedés és a halál. A regeneráció. Szövettenyésztés, szervátültetés.

A növények és az állatok szaporodása. Az ivaros és az ivartalan szaporodás összehasonlítása. Az ivartalan szaporodás formái: osztódás, bimbózás, spóráképzés, vegetatív szervekkel való szaporodás. A nemzedékváltakozás lényege. A moszatok, a mohák, a harsztok, a nyitvatermők és a zárvatermők nemzedékváltakozása közötti különbség.

A növények és az állatok szaporodása. Az egysejtű élőlények ivaros szaporodása. A többsejtű élőlények ivaros szaporodása. A zárvatermők kettős megtermékenyítése, a mag kialakulása. A többsejtű állatok ivarszerveinek felépítése és működése. A növényi és állati ivarsejtek közötti különbség.

A növények növekedése és fejlődése. Az egyéves, kétéves, sokéves és évelő virágos növények életciklusa. A növényi fejlődés szakaszai. A növekedés külső és belső feltételei.

Az állatok növekedése és fejlődése. Az embrionális fejlődés szakaszai: a barázdálódás, a csíraállapotok kialakulása, a szövetszervi differenciálódás folyamata. A posztembrionális fejlődés. Az állatok növekedése és a fejlődés.

Az ember szaporodása. A férfi nemi szerveinek felépítése és működése. A női nemi szervek felépítése és működése.

Az ember növekedése és fejlődése. A magzat növekedése és fejlődése a terhesség alatt. A szülés. Az ember posztembrionális fejlődése. Az akceleráció. Az emberi posztembrionális fejlődés szakaszai.

Kiegészítő anyag

Csírázási kísérletek.

Növekedési kísérletek növényekkel.

A szervezetek életműködéseinek szabályozása

(kb. 21 óra)

Törzsanyag

Az életműködések szabályozása. A szabályozás alapelvei. Vezérlés és szabályozás. A növények szabályozása. A taxis, a tropizmus és a nasztia. A növényi hormonok.

A belső elválasztású rendszer működése. A hormonok és a belső elválasztású mirigyek típusai. A neuroszekréció. A gerinctelen állatok hormonális szabályozása. A hipofízis működése a gerinces állatok hormonális szabályozásában. A hipofízis hormonjai.

A belső elválasztású rendszer működése. A mellékvese szabályozó működése. A Langerhans-szigetek működése. A pajzsmirigy szabályozó működése. A vércukorszint szabályozása.

A belső elválasztású rendszer működése. A mellékpajzsmirigy működése. Az ivarmirigyek és az ivari hormonok. A férfi és a női nemi működések szabályozása. A születésszabályozás és a fogamzásgátlás lényege.

A neuron működése és a szinapszis. A neuron és a gliasejt. A dendritok és a sejttest ingerületvezetése. Az axon ingerületvezetése. Az elektromos és a kémiai szinapszisok működése. Serkentő és gátló szinapszisok.

A receptorok működése. A receptorok típusai. Az adekvát inger és érzet. A receptormembrán és az idegrostmembrán működése közötti különbségek.

A mechanikai receptorok. Az oldalvonal-rendszer. A zsigerek, a bőr és az izmok mechanoreceptorainak felépítése és működése. Az állatok és az ember helyzetérző és halló receptorainak felépítése és működése.

A kémiai, a hő- és a fényreceptorok. Az állatok és az ember ízlelő- és szaglószerveinek felépítése és működése. Az állatok és az ember hőreceptorai. Az állatok fényreceptorainak felépítése és működése.

Az ember fényreceptorainak felépítése és működése. Az emberi szem felépítése. A képpalkotás. A sugárizom működése. A rövidlátás és a távollátás. Az ideghártya felépítése és működése.

Az idegi szervezés fejlődése. Ingerlékenység idegrendszer nélkül. A diffúz idegrendszer felépítése és működése. A központosult idegrendszer. Központi és környéki idegrendszer. A dúcidegrendszer fejlődése. A csőidegrendszer felépítése. A reflexpálya, a reflexív és a reflexkör. A neuronhálózatok.

A gerincvelő és az agytörzs felépítése és működése. A gerincvelő szürke- és fehérállományának felépítése és működése. A gerincvelő-

idegek. A gerincevelő reflexei. Az agytörzs felépítése, az agyidegek. Az agytörzs működései.

A vegetatív idegrendszer. A vegetatív gerincevelői reflexek. A szimpatikus és a paraszimpatikus idegrendszer felépítése és működése. A hipotalamusz szabályozó központjai. A vegetatív működések szabályozása közötti különbségek.

A nagyagy felépítése. A nagyagy fehér- és szürkeállománya. A nagyagykéreg felépítése és működése. A sejtoszlopos működés lényege. A lebenyek és az agykamrák.

Az érző működés. Az analizátor fogalma. A látórendszer felépítése és működése. A halló- és helyzetérző analizátorok felépítése és működése. Az ízérző és a szaglóanalizátor felépítése és működése. A bőrreceptorok analizátorai. A talamusz működése. Az agykéreg érzőközpontjai. Az érzékelés tanult folyamatai.

A mozgató működés. Az agykéreg mozgató működése. Az extrapiramidális és a piramis rendszer felépítése és működése. A kisagy és az agytörzs mozgásszabályozó működése. A limbikus rendszer hatásai.

A magasabb idegrendszeri folyamatok. A viselkedés és az etológia. Öröklött és tanult mozgásformák. Az ösztön. Belső késztetés. Alapvető és másodlagos öröklött mozgásmechanizmusok. A viselkedés érzelmi összetevői. A tanulás mint maradandó viselkedésváltozás. Öröklött és tanult reflexek.

A magasabb idegrendszeri folyamatok. Öröklött és tanult gátlási folyamatok. A megerősítés szerepe a tanulási folyamatban. Tanulás ingerszelekcióval és mozgásszelekcióval. A tanulás bonyolultabb formái: a bevésés. Az emlékeztetárolás rövid idejű és tartós formái.

Az állatok és az ember kommunikációs működései. A kommunikáció lényege. A jeladás típusai. A valóság első és második jelzőrendszere. Az emberi hangképzés és a beszéd. A beszédközpontok. A két emberi agyfélteke működése közötti különbség. A beszéd és a tudat kapcsolata.

Kiegészítő anyag

Az ingerlékenység vizsgálata növényeken vagy egysejtű állatokon.

Érzékelés-élettani vizsgálatok.

Követelmények

A tanuló

ismerje az élő anyag fogalmát, kialakulásának előzményeit, az élő anyag kialakulását és szerveződési szintjeit;

ismerje az élő anyag megjelenési formáit, a legfontosabb állat- és növényfajokat, a legfontosabb állat- és növénytörzsek és osztályok általános jellegzetességeit;

ismerje az élő anyagot felépítő elemek, szervetlen és szerves vegyületek biológiai jelentőségét;

ismerje az anyagcsere és az energiaforgalom sajátosságait, az asszimilációs és disszimilációs folyamatok lényegét;

ismerje a sejtalkotók felépítését és működését;

ismerje a növények, az állatok és az ember önfenntartó, önreprodukáló és önszabályozó működését;

értse meg, hogy az élő anyag a szervetlen környezetből alakult ki, és hogy az élő anyag és a környezet kölcsönösen hatott egymásra a biológiai evolúció során;

értse meg az élő anyagot felépítő elemek és vegyületek fizikai és kémiai tulajdonságainak jelentőségét az élő anyag felépítése és működése szempontjából;

értse meg az anyagcsere és az energiaforgalom elválaszthatatlan kapcsolatát, az asszimilációs és a disszimilációs folyamatok egymást feltételező összekapcsolódását;

értse meg, hogy az anyagcsere-folyamatok a különböző sejtalkotókban mennek végbe;

értse meg a szervezetek önfenntartó, önreprodukáló és önszabályozó működésének evolúciós fejlődését;

értse meg, hogy a növények, az állatok és az ember különböző szervrendszerei csak a szabályozás segítségével képesek összehangolt működésre;

legyen képes szerves kémiai ismereteit alkalmazni a kémiai evolúció fő lépéseinek, valamint az élő anyag szerveződésének tanulásakor;

legyen képes az általa ismert növény- és állatfajok rendszerezésére;

tudja alkalmazni fizikai és kémiai ismereteit a sejtek kémiai felépítésének tárgyalásakor, az anyagcsere tanulása során, és a sejtalkotók működésének feldolgozásakor;

tudja alkalmazni molekuláris biológiai ismereteit a szervezetek életműködéseinek tanulása során;

legyen képes fizikai és kémiai ismereteinek alkalmazására a fiziológia tanulása során;

legyen képes a tankönyvvel és más segédeszközökkel önálló ismeretszerzésre;

legyen képes a tankönyv és más segédeszközök ábráit, grafikonjait, diagramjait önállóan feldolgozni;

legyen képes meglévő morfológiai ismeretei segítségével növényhatározásokra és állatfelismerésekre;

legyen képes alapvető növény- és állatmorfológiai vizsgálatok elvégzésére;

legyen képes egyszerű biológiai kísérletek lebonyolítására;

legyen képes fiktív kísérletek értelmezésére;

a vizsgálataiban és kísérleteiben összegyűjtött adatokat tudja áttekinthető formában rendezni;

legyen képes az adatok feldolgozására, elsősorban grafikus ábrázolásukra;

legyen képes az adatok alapján a függvénykapcsolatok felismerésére;

legyen képes önállóan az adatokból levonható következtetések összegezésére;

legyen képes problémaszituációk megoldására, meglévő ismeretei alapján;

legyen képes megfelelő teljesítményre mindazokban a tevékenységi formákban, amelyekben ismeretszerzést végzett;

legyen képes szóban és írásban közel ugyanolyan teljesítményre;

legyen képes mindkét jelzőrendszerben közel azonos értékű teljesítményre;

tudjon megoldani különböző jellegű kérdésekből álló feladatlapokat és tantárgyteszteket.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Az élő anyag	kb. 22 óra
Sejtbológia	kb. 27 óra
A szervezetek önfenntartó működése	kb. 25 óra
A szervezetek önreprodukáló működése	kb. 9 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bányik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A szervezetek életműködésének szabályozása	kb. 21 óra
(Ebből a 104 órából kiegészítő anyagra kb. 16 óra, gyakorlatra kb. 16 óra.)	
Összefoglalás, ismétlés	kb. 24 óra
	<hr/> 128 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 56 óra

Tananyag

Ökológia

Az élőlények és környezetük kölcsönhatása

(kb. 11 óra)

Törzsanyag

Az élőlény és a környezet egysége. A környezet fogalma. A környezeti tényezők fogalma. Az ökológiai tolerancia. A környezeti tényezők minimum és maximum értékei, az ökológiai optimum fogalma. A minimumtörvény.

A tartózkodási közeg. A tartózkodási közeg fogalma. A talaj összetevői és jellemzői. A víz, mint tartózkodási közeg; jellemzői. A levegő mint tartózkodási közeg.

A környezet abiotikus tényezői. Az abiotikus környezeti tényezők fogalma. A fény, a hő, a nedvesség és a páratartalom mint környezeti tényezők.

A környezet biotikus tényezői. Fajon belüli és fajok közötti kölcsönhatások fogalma. A fajok közötti kölcsönhatások.

A populációk szerkezete. Az egyedsűrűség fogalma. A térbeli eloszlás jelensége. A populációk korösszetétele és ivarmegoszlása.

A populációk változásai. A populációk szaporodóképessége és halandósága. A vándorlás és a fajon belüli versengés. A reprodukciós hanyados fogalma. A populáció-dinamika alapjai.

Populáció és viselkedés. A társas viselkedés fogalma. A kommunikációs viselkedések a populációban. A területiális viselkedés.

Populáció és viselkedés. Szexuális viselkedés a populációban. A szociális viselkedések főbb formái.

Kiegészítő anyag

A környezeti tényezők hatásának vizsgálata mikroorganizmusokra.

Levegő vizsgálata.

Vízvizsgálat.

Talajvizsgálat.

A mikrobiológiai technika alapjai.

Mikrobiológiai vizsgálatok.

Az életközösségek és környezetük kölcsönhatása

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A biocönózisok általános jellemzői. A biotóp fogalma. A biocönózis fogalma. Az aszpektus fogalma. A szukcesszió jelensége.

Az ökoszisztémák felépítése. Az ökoszisztéma és a bioszféra. Az ökoszisztémák szintjei: a producens, a konzumens és a dekomponáló szint. A tápláléklánc fogalma. A tápláléklánc típusai.

Az ökoszisztémák anyagforgalma. A biogeokémiai anyagforgalom. A víz, a szén, a nitrogén és a foszfor körforgása.

Az ökoszisztémák energiaáramlása. Az energiaáramlás fogalma. Az ökológiai folyamatok energiavesztesége. Az ökoszisztémák és a termodinamikai törvények. Az ökológiai rendszerek dinamikus egyensúlya.

Az ökoszisztémák produkciója. A biomassza fogalma. A földrajzi tényezők hatása az ökoszisztémák biomasszamennyiségére. A biológiai produkció fogalma. A produkciót befolyásoló tényezők. A biomasszapiRAMIS.

A vízi ökoszisztémák jellemzői. A vízi ökoszisztémák felépítésének sajátosságai. A vízi ökoszisztémák biológiai minőségének jellemzői.

A szárazföldi ökoszisztémák jellemzői. A talaj jelentősége az ökoszisztémák működésében. A talajlakó élőlények szerepe. A szárazföldi ökoszisztémák szukcessziója. Az anyagforgalom és az energiaáramlás jellemzői a szárazföldi ökoszisztémákban.

Az ökoszisztémák és az ember kölcsönhatása. Az ember hatása a természetes ökoszisztémákra. A kultúrókoszisztémák problémái. A biológiai produkció jelentősége az ember számára.

Kiegészítő anyag

Természetvédelmi megfigyelések.

Genetika és evolúció

A genetika molekuláris alapjai

(kb. 5 óra)

Törzsanyag

Az örökítő anyag. Összefüggés a ribonukleinsavak és a fehérjék szerkezete között. A DNS átörökítő szerepének igazolása. A bakteriumtranszformáció és a fágok fehérjeszintézise. A DNS megkettőződésének igazolása „nehéz” N-izotóppal.

Az örökítő anyag megváltozása és a génműködés. A génmutációk. Az allélia. A rekombináció. Az „egy gén–egy enzim” elmélet bizonyítása a Neurospóra gombák mutáns változataival.

A genetikai kód. Az aminosav-sorrend meghatározó jellegének bizonyítása. A ribonukleinsavak szerepe az információ megvalósulásában. A kodon és az antikodon. A genetikai kódszótár. A genetikai kód jellemzői.

A génműködések szabályozása. A génműködések összekapcsolódása a sejtben. Az enzimindukció. Gátlás és serkentés jellegű gén-szabályozás. Molekuláris genetikai folyamatok a magasabb rendű élőlényekben.

Kiegészítő anyag

DNS kimutatása sejtben.

Öröklődés a szervezet szintjén

(kb. 6 óra)

Törzsanyag

Egy allélpár által meghatározott tulajdonságok öröklődése. Genotípus és fenotípus. Homozigóta és heterozigóta. Haploid szervezet öröklődése. Diploid szervezetek intermedier és domináns-recesszív jellegű öröklődése. Az intermedier és a domináns-recesszív jellegű öröklődés. Az intermedier és a domináns-recesszív öröklődés magyarázata és összehasonlítása. Az I. és a II. Mendel-szabály.

Egy allélpár által meghatározott tulajdonságok öröklődése. A Mendel-szabályok érvényesülése az állatokban és az emberben. Az Rh-vércsoportrendszer öröklődése. A terhességi Rh-összeférhetetlenség. A recesszíven és a dominánsan öröklődő emberi megbetegedések.

A tulajdonságok öröklődésének bonyolultabb esetei. Dihibrid öröklésment. Mendel III. szabálya. Függetlenül öröklődő génpárok egymásra hatásának típusai. A kapcsolódási csoport és a kromoszómipár. A kromoszómamutációk.

Az allélsorok. Az ivarmeghatározás és a nemhez kapcsolt öröklődés. A génváltozatok jelentősége. Az ABO vércsoportrendszer öröklődése. A kromoszómális ivarmeghatározás. Az X kromoszómához kötődő megbetegedések öröklődése: vérzékenység, piroszöld szintévesztés.

A mennyiségi jellegek öröklődése. A mennyiségi jelleg megoszlása a populációkban. Kis hatású és nagy hatású gének. A kis hatású gének öröklődésének törvényszerűségei. A beltenyésztés és a heterózishatás. A környezet hatása a mennyiségi jellegek öröklődésére. A modifikáció. Az ember mennyiségi jellegeinek öröklődése.

Kiegészítő anyag

Kromoszómavizsgálat.

Populációgenetika és evolúció

(kb. 7 óra)

Törzsanyag

Az evolúció lényege. A populációk változásainak jelentősége az evolúcióban. A modifikáció és a mutáció evolúciós jelentősége. A természetes szelekció jelentősége az evolúcióban. A rátermettség lényege. Az egyedek és a populációk adaptációja közötti különbség.

A genetikai egyensúly. Az ideális populáció jellemzői. A Hardy-Weinberg-szabály lényege és jelentősége. A természetes populációk génegyensúlyát megváltoztató tényezők. A mesterséges szelekció lényege.

A természetes szelekció formái. A teljes és a részleges szelekció hatása a recesszív homozigótákra. A mutáció és a természetes szelekció hatása a recesszív homozigótákra. A mutáció és a természetes szelekció együttes hatása a genetikai egyensúlyra. A domináns gének ellen ható szelekció jellemzői. Viszonylag gyorsan végbemelő evolúciós folyamatok.

A szelekciós alkalmazkodás és a véletlen szerepe az evolúcióban. Káros hatású recesszív gének gyakoriságának növekedése: az emberi sarlósejtes vérszegénység. A kis egyedszámú populációk és a genetikai sodródás. Az alapítóelv érvényesülése. A génáramlás szerepe az evolúciós változásokban.

Az evolúció fokozatos és ugrásszerű formája. A földrajzi elkülönülés jelentősége új fajok kialakulásában. A szaporodási elkülönülés formái. A kromoszómaszám többszörződése mint ugrásszerű evolúció.

Az élővilág adaptív evolúciója. Az adaptív szétterjedés jelentő-

sége az evolúcióban. A kövületek. A földtörténeti őskor élővilága. A növényvilág evolúciója, a földtörténeti ókorban, középkorban és újkorban.

Az élővilág adaptív evolúciója. Az állatvilág evolúciója a földtörténeti ókorban, középkorban és újkorban. A Dolló-törvény. A homológ és az analóg szervek. Konvergencia és divergencia.

Az emberi evolúció

(kb. 5 óra)

Törzsanyag

A főemlősök evolúciója. A csontmaradványok jelentősége az emberi evolúció kutatásában. A félmajmok és az emberszerű majmok. A szélesorrú és a keskenyorrú majmok. Az ősi keskenyorrú majmok jelentősége az emberréválásban. Az emberszabású majmok és az emberfélék. A ma élő emberszabású majmok jellemzői.

Az emberfélék evolúciója. Az ősi emberszabású majmok. Az emberszabású majmok evolúciójának leválása az emberréválás folyamataról. Az Australopithecus leletek jelentősége. A Homo erectus leletei.

Az emberfélék evolúciója. A Homo sapiens leletei. Az emberréválást befolyásoló tényezők és következményeik. Az emberfajtak.

Az ember és a bioszféra. Az ember megjelenésének következményei a bioszférában. Az ember hatásának történeti áttekintése. Az ember hatása a jelenlegi helyzetben. Az ember törekvése a harmonikus környezet megőrzésére.

Kiegészítő anyag

Emberi ujj bőrlérendszerének vizsgálata.

Antropológiai termetvizsgálat.

Emberi szövetek vizsgálata.

Követelmények

A tanuló

ismerje az ökológiai alapfogalmakat, a környezeti tényezőket, a populációk szerkezetét, változásait és a populációs viselkedés problémáit;

ismerje a biocönózisok általános jellemzőit, az ökoszisztémák felépítését, anyag- és energiaforgalmát;

ismerje az örökítő anyag jelentőségét, működését, megváltozását;

- ismerje a genetikai kód működését, a génműködések szabályozását;
- ismerje az egy gén által meghatározott tulajdonságok öröklődését és az öröklődés bonyolultabb eseteit;
- ismerje az ivarmeghatározás menetét, a nemhez kapcsolt öröklődést és a mennyiségi jelleg öröklődését;
- ismerje az evolúció lényegét;
- ismerje a genetikai egyensúly fogalmát és változtató tényezőit;
- ismerje a természetes szelekció formáit, az adaptív és nem adaptív evolúciós folyamatokat, az ugrásszerű evolúció jelentőségét;
- ismerje az élővilág adaptív evolúciójának fő vonásait;
- ismerje a főemlősök és az ember evolúciójának legfontosabb lépéseit, az ember hatását a bioszférára;
- értse meg, hogy az élőlény elválaszthatatlan a környezetétől, és azt is, hogy az élőlény visszahat környezetének változására;
- értse meg a populációk szerkezete és változása közötti összefüggéseket;
- értse meg a populációs viselkedés jelentőségét;
- értse meg a biocönózisok és az ökoszisztémák felépítése és működése közötti összefüggést;
- értse meg az örökítő anyag változatlan átadásának jelentőségét és egyúttal a mutációk evolúciós jelentőségét is;
- értse meg, hogy az élőlények életműködéseit az összekapcsolódó génműködések irányítják;
- értse meg, hogy az élőlények öröklődését a kromoszómákban lokalizált gének irányítják, de az öröklődésre a környezet is jelentős hatást gyakorol;
- értse meg a minőségi és a mennyiségi jellegek öröklődése közötti különbséget;
- értse meg, hogy a ma élő növény- és állatfajok hosszú evolúciós folyamat eredményei;
- értse meg a természetes szelekció jelentőségét az evolúciós folyamatban;
- értse meg az adaptív és a véletlen evolúciós folyamatok közötti elvi különbséget;
- értse meg, hogy az élővilág evolúciója ma is folytatódó folyamat;
- világosan lássa, hogy az ember evolúcióját eleinte ugyanolyan tényezők irányították, mint az élővilág más fajainak evolúcióját;
- értse meg, hogy az emberi evolúciót nemcsak biológiai, hanem társadalmi tényezők is befolyásolták;

lássa be, hogy az emberi evolúció is folytatódó folyamat;
tudja alkalmazni molekuláris biológiai, sejtteni és az élő szervezetekről tanult ismereteit az ökológia, a genetika és az evolúció tárgyalása során;

tudja alkalmazni fizikai, kémiai és földrajzi ismereteit az ökológia, a genetika és az evolúció tárgyalása során;

legyen felelősségérzete a természetet érintő emberi tevékenységben;

legyen képes tankönyvvel és más segédeszközökkel önálló ismeretszerzésre;

legyen képes a tankönyv és más segédeszközök ábráit, grafikonjait, diagramjait önállóan feldolgozni;

meglevő morfológiai ismeretei segítségével legyen képes növényhatározásokra és állatfelismerésekre;

legyen képes alapvető növény- és állatmorfológiai vizsgálatok elvégzésére;

legyen képes egyszerű biológiai kísérletek lebonyolítására;

legyen képes fiktív kísérletek értelmezésére;

vizsgálataiban és kísérleteiben összegyűjtött adatokat tudja áttekinthető formában rendezni;

legyen képes az adatok feldolgozására, elsősorban grafikus ábrázolásukra;

legyen képes az adatok alapján a meglévő függvénykapcsolatok felismerésére;

legyen képes önállóan az adatokból levonható következtetések összegezésére;

legyen képes probléma szituációk megoldására meglévő ismeretei alapján;

legyen képes megfelelő teljesítményre mindazokban a tevékenységi formákban, amelyekben ismeretszerzést végzett;

legyen képes szóban és írásban közel ugyanolyan teljesítményre;

legyen képes mindkét jelzőrendszerben közel azonos értékű teljesítményre;

tudjon megoldani különböző jellegű kérdésekből álló feladatlapokat és tantárgyteszteket.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Ökológia	kb. 21 óra
Genetika és evolúció	kb. 23 óra
(Ebből a 44 órából kiegészítő anyagra kb. 8 óra.)	
Összefoglalás, ismétlés	kb. 12 óra
	<hr/> 56 óra

Módszerek

A biológiatanítás megtervezésekor és oktatásának folyamatában alapvetően figyelembe kell venni a természettudományos oktatás szerves egységéből és egymásra épülő rendszeréből adódó követelményeket. Egyrészt azt, hogy a természettudományos alapok megismerésében és a vele kapcsolatos ismeretek nyújtásában, a képességek kialakításában, a természet mozgását több tantárgy tárgyalja, másrészt azt, hogy a biológia önálló tantárgyként már az általános iskolában megjelenik, amelynek szerves továbbfejlesztése a gimnáziumi oktatás. Tehát egyszerre kell figyelembe venni a természettudományok párhuzamos oktatásából és a biológia folyamatos, lineárisan felépített oktatásából következő módszertani lehetőségeket és igényeket. Ugyanakkor számolni kell a gimnáziumi *Nevelés és Oktatás Tervének* azzal a sajátosságával, hogy a kémia és a biológia hagyományos párhuzamos oktatását az új tantervben felváltja az egymásra épülő, egymás utáni oktatás.

A fenti sajátosságok figyelembevételével nagymértékben kell támaszkodni egyrészt az általános iskolában tanultakra, a megszerzett ismeretekre, másrészt az alakuló képességekre. Mivel a tanulók a biológiai tanulmányokat a gimnáziumban csak két év megszakítás után folytatják, már a III. osztály kezdetén számba kell venni azt, hogy mi maradt meg az általános iskolában tanultakból, mi az, amire reálisan lehet építeni, aminek szerves folytatását képezheti a gimnáziumi biológiaoktatás. Ugyanakkor – mivel nem mindig azonos tanár tanítja a kémiát és a biológiát – azt is számba kell venni, hogy mire építhetünk az I–II. osztályban kémiában tanultakból, hogyan tudjuk megvalósítani a két tantárgy egységét és hogyan tudjuk kihasználni az új tanterv egymásra épüléséből követ-

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bínik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

kező lehetőségeket. Ilyen például a III. osztályos anyag „Élő anyag” című témacsoportja, amely rendkívül alkalmas az általános iskolákban tanult rendszertani ismeretek felelevenítésére és továbbfejlesztésére. Ennek az anyagnak a feldolgozásával és ezen az anyagon való gyakoroltatással kell törekedni a tanulók konkrét fajismeretének kialakítására és felismerési, illetve rendszerezési képességeik fejlesztésére. Külön szerepe van ebben a folyamatban a gyakorlatoknak; a növénymeghatározások és az állatfelismerési gyakorlatok rendszeres alkalmazásának. Erre kell felhasználni a tantervben megadott viszonylag nagy óraszámokat. Általában törekedni kell – amikor és ahol lehetőség van – arra, hogy a gyakorlatokat a terepen végezzék el, természetes környezetben, de a dolog lényegének mégis a gyakoroltatást kell tekinteni, amit egyaránt végezhetnek laboratóriumban, szaktanteremben, terepen. A biológia elsősorban kísérletező tantárgy, az iskolai és az iskolán kívüli tantárgyi megismerési folyamat központjába ezért a kísérletezést kell állítani. A szisztematikai gyakorlatoknak és a növény- és állatrendszertan tanulásának nemcsak az a célja, hogy a tanulók ismerjék a legfontosabb növény- és állatfajokat, hanem elsősorban magát a biológiai megismerést gyakorolják.

A sejtbiológia, a szervezetek biológiája és az egyed szintje feletti biológia ismereteinek elsajátításakor a tanulóknak fel kell használniuk mindazt, amit az általános iskolában a növények, az állatok és az emberi test felépítéséről és működéséről megismertek. Erre annál is inkább szükség van, mert az általános iskolában valójában legfeljebb funkcionális morfológiát tanultak, a fizikai és a kémiai ismeretek hiánya nem tette lehetővé a fiziológia tanítását. Amikor a gimnázium a funkcionális morfológiát fiziológiával egészíti ki, már magasabb absztrahálási képességekkel számol. Tehát nemcsak arra van szükség, hogy a tanulóknak a fizikai és kémiai oktatási folyamatban megtanítsuk mindazokat az ismereteket és összefüggéseket, amelyek az egzakt fiziológia megértéséhez szükségesek, hanem ezzel szerves egységben kifejlesszük bennük az absztrahálási képesség szükséges fokát. A tanítás során különösen ki kell használni azt az adottságot, hogy az új tantervben levő szerves kémiai és biológiai ismeretek nagymértékben egymásra épülnek. Itt már nem csupán a tananyagban, hanem a tanítás, a megismerés-megismertetés módjában is biztosítani kell a megismerés módszerének a megismerés tárgyával való adekvát egységét. Ugyanakkor a tanítás folyamatában mindig szem előtt kell tartanunk, hogy a gimnázium III–IV. osztályában az egységes természettudományos szemlélet kialakítása érdekében a biológiatanításra hárul a fizikai, kémiai és biológiai ismeretek szintetizálásának és az erre támaszkodó alkal-

mazási képesség kialakításának a feladata. Ehhez kell megtalálni a helyi adottságok és a konkrét pedagógiai helyzet által is meghatározott legalkalmasabb módszereket.

A megismerési folyamatnak, az elemzésnek és a gyakorlásnak ilyen mértékű előtérbe kerülése feltételezi hogy alapelveként váljon a tanulói aktivitás és önállóság növelése.

A sejtbiológia, a szervezetek biológiája, az ökológia, a genetika és az evolúció egyaránt alkalmas arra, hogy a tanulók a tankönyv és más segédeszközök segítségével – ott ahol erre lehetőség van – önálló munkával tárják fel az ismereteket és összefüggéseket. A problémamegoldó gondolkodás fejlesztése érdekében biztosítani kell, hogy a tanulók önálló ismeretszerzést végezzenek.

Az önálló munka egyik legfontosabb formája a természettudományokban – és így a biológiában is – a gyakorlati tevékenység. A biológiát csak akkor tanítjuk helyesen, ha az élő természettel való közvetlen kontaktust a lehető legtöbb esetben megteremtjük. Az esetek túlnyomó többségében ez csak gyakorlati tevékenység végeztetésével oldható meg. Éppen ezért szükséges az önálló tanuló laboratóriumi gyakorlatok minél nagyobb számban való beiktatása. A tantervben ezek szervezését főleg a kiegészítő anyag keretén belül kell megoldani. Nem a gyakorlatok konkrét tartalma, a kapott eredmények a leglényegesebbek, hanem az a képességfejlesztő hatás, amelyet a gyakorlatok tervszerű elvégzése jelent.

A korszerű ismeretszerzés, az önálló munka elősegítheti, hogy tanítványaink szilárd, bármikor használható ismeretekhez jussanak. A tevékenység közben elsajátított tudás ugyanakkor fejleszti képességeiket, és segít kialakítani természettudományos világnézetüket.

A gimnáziumi biológiatanítás során folyamatosan ellenőriznünk kell tanítványaink előrehaladását. A korszerű ellenőrzési módszerek pozitív nevelési hatást gyakorolnak a tanulókra, elmélyítik ismereteiket, és rendszeres munkára szoktatják őket. Az ellenőrzést és az értékelést úgy oldjuk meg, hogy mindenki a képességeinek megfelelő feladatokat kapjon. Ezzel elkerülhetjük a gyengébbek túlterhelését. Az ellenőrzés és az értékelés során nem a részletek ismerete a döntő, hanem az összefüggések, a törvényszerűségek felismerése és használata. A pedagógiailag helyes értékelés megkívánja, hogy az ellenőrzéskor olyan módszereket alkalmazzunk, amelyeket tanítványaink az ismeretszerzésben már elsajátítottak, kellőképpen begyakoroltak. Csak ezzel tudjuk biztosítani, hogy az ellenőrzés a tanulók tudásának reális képét tükrözze.

Tanesszközök

Nyomtatott tanesszközök

- a) *Tanulói segédletek*
 - Tankönyv
 - Biológiai album
- b) *Tanári segédletek*
 - Biológiai feladatgyűjtemény
 - Biológiai laboratóriumi gyakorlatok
 - Biológiai terepgyakorlatok
 - Kis növényhatározó
 - Állatismeret

Vizuális tanesszközök

Diasorozat a gimnáziumi biológia tanításához
Írásvetítő fóliaszorozat a gimnáziumi biológia tanításához
Filmek (néhány perces, ismeretterjesztő jelleggel)

Tanári demonstrációs eszközök

Műanyagból készült szétszedhető modellek
Múgyantába ágyazott szemléltető készítmények

A tanulói kísérletező munka eszközei és anyagai

Mikroszkópok
Mikroszkópizáló segédeszközök
Tenyészedények és eszközök
Bonceszközők
Egyszerű laboratóriumi mérőműszerek
Laboratóriumi üvegedények
Laboratóriumi fa- és fémesszközök

Eszközők a terepmunkához

Vegyszerek
Mikroszkópi festékek
Mikroszkópi metszetek
Kísérleti biológiai anyagok, élő növények és állatok

A felsorolt tanulói kísérletező eszközöket és anyagokat konkrétan az egyes iskolákban a szaktanár határozza meg, az általa kiválasztott gyakorlati tematika alapján, a gyakorlati kézikönyvek felhasználásával.

Földrajz

I-II. OSZTÁLY

Szerkesztette
VARAJTI KÁROLY

Cél és feladatok

A gimnáziumi földrajztanítás *célja*, hogy az általános iskolában megszerzett ismeretekre, készségekre, képességekre építve és továbbfejlesztve, új ismereteket nyújtson és összefüggéseket ismertessen meg a jelen társadalom földrajzi környezetéről és a benne folyó gazdasági tevékenységről. Mutassa be a földrajzi környezet alapvető tárgyainak, jelenségeinek, folyamatainak belső törvényszerűségeit, valamint azoknak a társadalom gazdasági tevékenységére gyakorolt hatását. Járuljon hozzá, hogy a tanulók a mai világ főbb társadalmi, gazdasági és politikai összefüggéseit megismerjék és megértsék.

A fenti célkitűzéseknek megfelelően a gimnáziumi földrajztanítás *feladata*, hogy az általános földrajz keretében a tanulók szerezzenek ismereteket a földrajzi környezet, a közetburok, a vízburok, a légkör, együttesen a földrajzi övek jellemző tárgyairól, jelenségeiről, folyamatairól, a velük összefüggő természetföldrajzi fogalmakról, törvényszerűségekről és gazdasági vonatkozásokról. Az általános földrajz továbbá nyújtson ismereteket a világ társadalmi-gazdasági-politikai arculatáról, népességéről, településeiről, a termelésről és annak természeti és társadalmi feltételeiről.

A világ regionális gazdasági földrajza mutassa be a főbb tőkésországok és országcsoportok, a szocialista országok és hazánk gazdasági életének általános és sajátos vonásait, területi megoszlását és kapcsolatait.

A gimnáziumi földrajztanítás sokoldalúan segítse a tanulók marxista-leninista világnézetének kialakítását. A tanítás elsőrendű követelménye legyen, hogy a tanulóknak a természeti és társadalmi ismeretekre egyaránt épülő egységes világkép alakuljon ki.

A tantárgy – jellegéből adódóan – kiemelkedően vegyen részt a szocialista hazafiságra, a proletár internacionalizmusra való nevelésben, ezzel szolgálja a honvédelmi nevelést is.

A földrajzi környezet és a gazdasági élet kapcsolatainak feltá-

rásával, a világgazdaságban érvényesülő földrajzi munkamegosztás bemutatásával adjon átfogó képet a termelő munkáról, és ezzel segítse a tanulók közgazdasági szemléletének fejlesztését. A hazai társadalmi-gazdasági céljainak megismertetésével segítse a tanulókat ahhoz, hogy az ország gazdasági-társadalmi adottságainak és céljainak feltárásával felismerjék és megértsék választandó életpályájuk és egyéni munkájuk helyét, szerepét a társadalmi munkamegosztásban, illetve a földrajzban kapott orientáció segítse a pályaválasztást.

A földrajz a természeti és környezetvédelmi ismeretek tanításával járuljon hozzá az aktív természet- és környezetvédelemre neveléshez; a természeti tájak és az emberi munka alkotta objektumok bemutatásakor szolgálja az esztétikai nevelést is.

Az általános és regionális földrajz tanítása alakítson ki a tanulóknál készséget a természet- és gazdaságföldrajzi megfigyelésekre és a tapasztalatok feldolgozására, a térképek olvasására és használatára. Alakítsa ki továbbá az önálló ismeretszerzés olyan készségét, hogy a tanulók figyelemmel kísérhessék és helyesen értelmezhessék a világ társadalmi-gazdasági és politikai folyamatait.

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

A földrajzi környezet ábrázolása

(kb. 7 óra)

Törzsanyag

A földrajzi környezet. A természet és a földrajzi környezet. Az átalakított természet. A természet és a környezetvédelem jelentősége.

A terep és részei. A terep. A domborzat alapelemei. A lejtő. A domborzat fő formái. A terep ábrázolása.

A térkép. A méretarány és az aránymérték. A térkép fajtái.

A térkép jelrendszere. A síkrajz. A domborzatrajz. A névrajz. A térkép színei. A térkép kerete. A fokhálózat és a keresőhálózat.

Mérések a térképen. Egyenes és kanyargós útvonal mérése. Távolagszmérés görbületmérővel. Magasság meghatározása szintvonalas térképen.

A tájékozódás. A térképi észak. Az északi irány megállapítása a terepen. A térkép tájolása. Az álláspont meghatározása.

Kiegészítő anyag

A térképészet története.

Térkép-vázlat szerkesztése, készítése.

Metszetszerkesztés, láthatóság.

Terepvázlat készítés a lakóhely környékéről.

A lakóhely földrajzi környezetének átalakulása.

A lakóhely környezetvédelme.

Gyakorlatok

A terep elemeinek felismerése a térképen és a terepen. Tájékozódás gyakorlása a térképen és a terepen: tájolás, azonosítás, térképolvasás. Mérések: magasság meghatározása, lejtőszög meghatározása, távolságmérés.

A kőzetburok

(kb. 16 óra)

Törzsanyag

A Föld szerkezete: a földszférák modellje. A kőzetburok (lithoszféra) és a kőzetburok lemezei. A belső hő, a nehézségi erő és a földmágnesség. A földrajzi környezetet alakító szférák általános összefüggései és törvényszerűségei.

A kőzetburok anyagi összetétele. Ásvány, kőzet és érc fogalma és képződése. Magmás, üledékes és átalakult kőzetek, a kőzetképződési ciklus.

A kőzetburok és felszínének dinamikus változásai a belső erők hatására. A kontinensek és óceánok eloszlása, domborzata. A hip-szografikus görbe értelmezése. A kőzetburok mozgásjelenségei. Törések, gyűrődések, vetődések. Vulkanizmus és földrengések, földrajzi eloszlásuk és típusaik. A kőzetburok mozgásjelenségeinek elméletei; zsugorodás, tágulás, lemeztektonika. Ezek összefüggése a magmaáramlással. Mélységi magmatizmus. Vulkáni formák és kőzetek. Magmás éreképződés.

A kőzetburok nagy formáinak kialakulása a lemeztektonika alapján. Ösmasszívumok, kontinentális és óceáni táblák (lemezek), ősi röghegységek, fiatal lánchegységek és röghegységek. Feltöltött nagymedencék. Óceáni árkok és hátságok, pacifikus szigetívek és kialakulásuk. A kőzetburok mozgásainak hatása a gazdasági tevékenységre.

A domborzat dinamikus alakulása a külső erők hatására. A kozmikus és belső erőhatások szerepe a külső erők tevékenységére. Az általános denudáció és résztényezői. Mállás, aprózódás.

A földtörténeti kor fogalma. A földtani idő mérésének elve és főbb módszerei. A Föld történetének nagy szakaszai: őskor, ókor, középkor, újkor, a negyedkor és az ember megjelenése.

Kiegészítő anyag

A Föld kialakulása.

A környék földtani és felszínalaktani megismerése (felszín anyagai, felszínalakító erők, felszínformák, ősmaradványok).

A külső és a belső erők által kialakított domborzattípusok és formák áttekintő rendszere (nagyságrend szerint is).

Antropogén hatásra alakuló formák. Mindezek hatása a gazdasági tevékenységre, a környezetre. Domborzatvédelem.

Gyakorlatok

Gránit, andezit, bazalt, andezittufa, homok, homokkő, lösz, agyag, márga, mészkő, dolomit, csillámpala, márvány, bauxit egyszerű eszközökkel való vizsgálata; legfontosabb fizikai és kémiai tulajdonságaik alapján történő felismerésük.

A Föld vízburka

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A víz körforgása.

A szárazföld vizei. Felszínalatti vizek: talajnedvesség és talajvíz, rétegvíz, ásvány- és hévíz, karsztvíz. Karsztjelenségek. A felszíni vízfolyások. A források. A vízrendszer és vízgyűjtőterület. A folyó vízhozama, vízjárása és sebessége. A folyóvíz felszínformáló munkája. Teraszok kialakulása. Folyótorkolatok. A szárazföld állóvizei: a tavak keletkezése, pusztulása és gazdasági haszna. A Föld vízkészlete, vízgazdálkodás. Vízfolyások szabályozása; árvízvédelem, belvízvédelem. Ivóvízellátás, ipari vízellátás, szennyvíztisztítás, víztárolás, öntözés, a vízenergia termelése, halászat és haltenyésztés. Belvízi hajózás.

Óceánok, tengerek. A Világtenger és tagolódása. A tengervíz tulajdonságai: sótartalma, hőhőztartása. Tengeráramlások és éghajlatmódosító hatásuk. Az óceánok és tengerek gazdasági jelentősége: tengerhajózás, élelemellátás, sópárlás, tengerfenék ásványkincsei.

A vizek védelme.

Kiegészítő anyag

A vízburok kialakulása.

Tengerjárás.

A környék vizeinek vizsgálata, elemzése.

A napi vízállás jelentések térképeinek olvasása, értékelése.

A környék vízgazdálkodása.

A légkör

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

A légkör anyaga, szerkezete, kutatása, jelentősége.

A levegő hőmérséklete. A levegő felmelegedése. Az üvegházhatás. A hajlásszög, a gömbalak, a domborzat és a földfelszín anyagának és színének hatása a levegő felmelegedésében. A levegő lehűlése. A hőmérséklet napi és évi járása. Napi, havi, évi középhőmérséklet. A hőmérséklet napi és évi közepes ingása. Az ingás hazai vonatkozásai. Izoterma térképek elemzése. A hőmérséklet, a napfénytartam gazdasági jelentősége.

A légnyomás és a szél. A légnyomás. A szél keletkezése és iránya. Az izobártérkép. A szél hasznosítása.

A nagy földi légkörzés. A nagy földi légkörzés kialakulása. A passzátszélrendszer öve. A nyugati szelek öve. A sarki szelek öve. A nyugati szél döntő szerepe. Ciklonok és anticiklonok. A monszun. A trópusi monszun.

A csapadék. A levegő vízgőztartalma. Felhő- és ködképződés. A csapadékképződés feltételei. A talajmenti csapadék. A hulló csapadék. A ciklon és a monszun szerepe. A csapadéktérkép. A csapadék pusztítása. Védekezés a talajerózió ellen. A csapadék gazdasági jelentősége.

Az éghajlati övek kialakulása. Az időjárás. Az éghajlat. Az éghajlatot kialakító tényezők. A napsugarak hajlásszöge szerint kijelölt éghajlati övek. A módosított éghajlati övek.

A légkör szennyeződése és védelme.

Kiegészítő anyag

A légkör kialakulása.

A légköri kutatás korszerű eszközei, módszerei és eredményei.

A környék légköri jelenségeinek megfigyelése, elemzése és az adatok ábrázolása.

Az időjárás előrejelzése (eszközök, módszerek).

Gyakorlatok

Az időjárási elemek megfigyelése, mérése.
Az időjárás előrejelzése. Az időjárási térképek elemzése.

A földrajzi övek

(kb. 8 óra)

Törzsanyag

A földrajzi öveket (zónákat) kialakító tényezők: éghajlat, természetes növényzet, talaj, a külső erők felszínformáló munkája, a mezőgazdasági termelés stb. Az övek legalapvetőbb összefüggéseinek bemutatása; az övezetesség törvénye, horizontális és vertikális övezetesség.

A forró öv: az egyenlítői, a trópusi átmeneti, a térítői öv komplex jellemzése. A szél felszínformáló munkája.

A mérsékelt öv: a szubtrópusi, a közepes szélességek és a boreális öv komplex jellemzése.

A hideg öv: a sarkköri és a sarkvidéki övek komplex jellemzése. A belföldi jégtakaró munkája.

Hegyvidéki övek komplex jellemzése. A gleccserek felszínformáló munkája.

Kiegészítő anyag

A környék éghajlati, növényzeti, talajtani jelenségeinek megfigyelése, vizsgálata.

Természetvédelem.

Üdülési környezet, idegenforgalom.

A táj tervezése, rendezése, fejlesztése.

A talaj tulajdonságainak és szeleveníének egyszerű eszközökkel való vizsgálata.

A világ társadalmi, népességi és gazdasági arculata

(kb. 22 óra)

Törzsanyag

A földrajzi környezet tér- és időbeli változása és szerepe a társadalmi gazdasági fejlődésben. Gazdálkodás és a földrajzi környezet.

A Föld területének és népességének megoszlása társadalmi rendszerek szerint. A gazdasági fejlettség világméretű különbségei. A gazdasági fejlettség mutatói. Típusok.

A világ népességének növekedése. A népesség területi elhelyezkedése, a népsűrűség. A természetes szaporodás, népesedési ciklus. A népesség térbeli mozgása (belső és nemzetközi vándorlás).

Települések: falu, város. Városfunkciók. Várostopusok. Az urbanizáció fő vonásai napjainkban. Településhálózat.

Termelés, a társadalmi munkamegosztás, termelési ágak és kapcsolatuk a földrajzi környezettel.

A mezőgazdaság fogalma, alapvető ágai és ágazatai, természeti és társadalmi feltételei, formái. Az extenzív és intenzív gazdálkodás. A hagyományos mezőgazdaság formái. A korszerű tőkés és a szocialista mezőgazdaság jellemzői. Iparszerű mezőgazdasági termelés. Élelmiszergazdaság. A világ élelmiszerhelyzete.

A világ nyersanyagtermelése és fogyasztása. A világ energia-gazdálkodása.

Az ipar fogalma, alapvető ágai és ágazatai. Az ipar jelentősége a nemzeti jövedelem és a népgazdaság egyes ágainak fejlődésében. Az ipartelepítés természeti és társadalmi tényezői. A tőkés és szocialista iparosítás.

A közlekedés jelentősége a gazdasági életben. A közlekedéshálózat kialakulására ható tényezők. Főbb közlekedési ágak, és fontosabb útvonalak.

A nemzetközi munkamegosztás fejlődése. Gazdasági integrációk. A nemzetközi árucserre struktúrája, a világkereskedelem és az idegenforgalom főbb zónái.

A települések, az ipari és a mezőgazdasági tevékenység és a közlekedés hatása a környezetre. A környezet védelme a káros hatások ellen.

Kiegészítő anyag

A területfejlesztés.

A környék népességének, településének, ipari és mezőgazdasági tevékenységének megfigyelése, elemzése.

A környék népességi, település földrajzi, ipari és mezőgazdasági adottságainak ábrázolása. Sematikus vázlat, diagram, grafikon, kartogram stb. készítése.

Gyakorlatok

Statisztikai adatok, adatsorok, kiadványok felhasználása, grafikonok, diagramok, kartogramok elemzése.

Követelmények

Az általános iskolai környezetismeret és földrajz keretében szerzett alapismeretekre, készségekre és képességekre támaszkodva – arra építve – *ismerjék meg* a tanulók az általános földrajz törzsanyagához kapcsolódó fogalmakat, folyamatokat, alapvető összefüggéseket és gyakorlati tevékenységeket.

Az általános földrajz követelményrendszere témakörönként megadja az elsajátítandó alapvető fogalmakat, folyamatokat, összefüggéseket és gyakorlati tevékenységeket.

A földrajzi környezet ábrázolása

Ismerjék a tanulók a földrajzi környezet és a nagyméretarányú térkép anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: természeti környezet, földrajzi környezet, természetátalakítás, természetvédelem, környezetvédelem, nemzetipark, természetvédelmi terület, terep, terepfedezet, mesterséges tereptárgyak, domborzat, medence, nyereg, domború lejtő, homorú lejtő, egyenes lejtő, normális lejtő, hegy, völgy, tető, csúcs, kúp, hát, gerinc, szoros, szurdok, kanyon, térkép, nagyméretarányú térkép, közepes méretarányú térkép, kis méretarányú térkép, méretarány, vonalas aránymérték, tengerszintfeletti magasság, viszonylagos magasság, földrajzi térképek, tematikus térképek, síkraajz, domborzatrajz, szintvonal, névrajz, a térkép kerete, fókálózat, keresőhálózat.

Értsék a tanulók a földrajzi környezet változásának és a földrajzi környezet átalakításának *folyamatait*.

Ismerjék fel és értsek a tanulók az alábbi *alapvető összefüggéseket*: a földrajzi környezet és a társadalom fejlődése közötti kapcsolatokat; a földrajzi környezet és a termelés kapcsolatát; a környezetátalakítás mértékének összefüggését a termelőerők és a termelési viszonyok fejlettségével.

Legyen jártasságuk az alábbi *gyakorlatok* megoldásában: a természetes és mesterséges tereptárgyak felismerése, olvasása az oktató térképlapon (jelkulcs segítségével); a világtájak meghatározása; a térkép tájolása iránytű és a tereptárgyak segítségével; álláspont meghatározása; mérések a térképen; lejtőszög megállapítása; magasság meghatározása szintvonalas térképen.

A kőzetburok

Ismerjék a tanulók a kőzetburok anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: geoszférák: levegőburok, vízburok, kőzetburok, földkéreg, földköpeny, asztrénoszféra, földmag, geotermikus grádi-

ens, nehézségi erő, földmágnesség, élővilág szférája, ásvány, érc, kőzet, kőzetlemez, mélytengeri árkok, tengeri árkok, tengeri hátságok, magma, magmakamra, magmaáramlás, láva, vulkán, vulkáni utóműködés, gejzír, földrengés, lánchegység, gyűrődés, röghegység, vetődés, medence, rög, sasbérc, árok, fedetlen és fedett ósmasszívum, síkság, mélyföld, alföld, fennsík, belső erők, külső erők, lepusztulás, üledékképződés, magmás kőzetek, üledékes kőzetek, átalakult kőzetek, ősmaradványok, földtörténeti időszámítás.

Értsék a tanulók a következő *folyamatokat*: gömbhéjas szerkezet kialakulása, a kőzetlemez vizszintes mozgása, vulkáni működés, vulkáni hegységek kialakulása, vulkáni utóműködés, vulkáni kőzet és ércképződés, üledékes ércképződés, fiatal lánchegységek és röghegységek kialakulása, röghegységek kialakulása, ósmasszívumok kialakulása, síkságok kialakulása, medencék kialakulása, mélysegi kőzetek keletkezése, üledékes kőzetek keletkezése, átalakult kőzetek kialakulása, vízburok kialakulása, légkör kialakulása, az élővilág fejlődése, a felszín nagy egységeinek fejlődése, éghajlat változása.

Ismerjék fel és értsek a tanulók az alábbi *alapeleő összefüggéseket*: a nehézségi erő és a gömbhéjas szerkezet kialakulásának összefüggése; a belső hő ok-okozati összefüggése a kéregmozgással, vulkáni működéssel; a magmaáramlás összefüggése a hegységképződéssel; a vulkáni működés és a gazdasági élet összefüggése; a földrengés és a gazdasági élet összefüggése; a földrengés övezetének és a kéregszerkezet kapcsolata; a nagy földi dinamizmus összefüggése a kontinensek fejlődésével; a szerkezet ásványkincseinek összefüggése a gazdasági élettel; a felszínformáló helő és külső erőhatások összefüggése a belső hővel és a Nap szerepével; a síkságok és a gazdasági élet összefüggése; a dialektikus materializmus törvényszerűségeinek bemutatása egy-egy példán keresztül.

Legyen jártasságuk a felsorolt kőzetek egyszerű eszközökkel való *vizsgálatában és felismerésében*; gránit, andezit, bazalt, andezit-tufa, homok, homokkő, lösz, agyag, márga, mészkő, dolomit csillámpala, márvány, bauxit.

A Föld vízburka

Ismerjék a tanulók a vízburok legfontosabb *fogalmait*: talajnedvesség, talajvíz, talajvízforrás, rétegvíz, rétegvízforrás, artézikut, karsztforrás, karsztvíz, ásványvíz, hévíz, karsztjelenségek, víznyelő, barlangi patak, barlang, dolina, cseppkő, vízrendszer, víznyelő, vízválasztó, vízhozam, vízjárás, folyó, kisvíz, közép-

víz, árvíz, a folyó esése, a folyó sebessége, a folyó munkaképessége, tölcser-torkolat, deltator-kolat, tó, folyószabályozás, árvízvédelem, belvízvédelem, ivóvíz, csápos kút, ipari vízmű, ipari víz, nyersvíz, vízforgatás, hűtőtorony, szennyvíztisztítás, víztárolás, öntözés, energiatermelés, halászat, belvizi hajózás, óceán, tenger, fajhó, hőmérsékleti anomália, sópárlás, tengeráramlás.

Értsék a tanulók az alábbi *folyamatokat*: a víz körforgása; karsztjelenségek keletkezése; a folyók felszinformáló munkája; folyó terasz-képződés; tavak keletkezése és pusztulása; tengeráramlás kialakulása.

Ismerjék fel és értsek a tanulók az alábbi *alapvető összefüggéseket*: a folyók vízjárása összefügg a terület éghajlatával; a folyók vízhozamának összefüggése a domborzattal; a delta- és tölcser-torkolat összefüggése a tengerjárással; a víz és a gazdasági élet összefüggése; a tengervíz hőmérsékletének éghajlatmódosító szerepe; a hideg- és meleg tengeráramlások éghajlatmódosító hatása; a Föld forgásának összefüggése a tengeráramlások kitérésével; a tenger és a gazdasági élet kapcsolata.

A légkör

Ismerjék a tanulók a légkör anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: légkör, troposzféra, ozonoszféra, sztratoszféra, üvegházhatás, középhőmérséklet, napi, havi és évi középhőmérséklet, hőmérséklet napi és évi közepes ingása, izoterma, izotermatérkép, napfénytartam, légnymás, izobár, izobártérkép, szél, ciklon, anticiklon, nagy földi légkörzés, nyugati szelek, futóáramlás, passzát szélrendszer, sarki szelek, monszun-szélrendszer, telítési hőmérséklet, abszolút vízgőztartalom, relatív vízgőztartalom, felhő, köd, harmat, fön, eső, hó, jégeső, dér, zúzmara, csapadéktérkép, talajerózió, időjárás, időjárás előrejelzése (prognózis), éghajlat, forró, mérsékelt és hideg öv.

Értsék a tanulók az alábbi *folyamatokat*: a levegő felmelegedése, a levegő lehülése, a szél keletkezése, ciklonok keletkezése, anticiklonok keletkezése, passzát-szélrendszer kialakulása, trópusi ciklonok kialakulása, a monszun-szélrendszerek kialakulása, a csapadék keletkezése, meleg front kialakulása, hideg front kialakulása, a csapadék felszinformáló munkája.

Ismerjék fel és értsek a tanulók a következő *alapvető összefüggéseket*: a gömbalak, a hajlásszög és a felmelegedés okozati összefüggése; a hőmérséklet napi és évi járásának összefüggése a Föld mozgásával; a hőmérséklet és a növényzeti övek összefüggése; a napfénytartam összefüggése a növénytermeléssel; a légnymás

összefüggése a hőmérséklettel és a magassággal; a levegő nyomásának, hőmérsékletének összefüggése a szél keletkezésével. A nagy földi légkörzés létrejöttének okozati összefüggése. A mennyiségi változások minőségi változásba való átcsapásának bemutatása a csapadék keletkezésekor. A növényzet és a csapadék összefüggése. Az éghajlati övek összefüggése a gömbalakkal, a Föld keringésével és a domborzattal.

Legyen jártasságuk az időjárási elemek megfigyelésében, mérésében, az időjárási térképek olvasásában és értékelésében.

A földrajzi övek

Ismerjék a tanulók az egyes földrajzi övek anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: nagy földrajzi övek (forró, mérsékelt, hideg), földrajzi övek; egyenlítői, trópusi, átmeneti, térítői, szubtrópusi, közepes szélességek, boreális, sarkkörü, sarkvidéki és a hegyvidékek övei. Egyenlítői, szavanna, trópusi sivatagi, mediterrán, szubtrópusi monszun, óceáni, nedves kontinentális, száraz kontinentális, mérsékelt övi sivatagi, tajga, tundra és állandóan fagyos éghajlat. Hőhatár, gleccser, moréna, fjord.

Értsék a tanulók a következő *folyamatokat*. Talajtipusok kialakulása. A szél felszínformáló munkája, futóhomok képződése, homokbuckák keletkezése, lösztakaró kialakulása, sziklasivatagok, agyagsivatag, homoksivatag kialakulása. A belföldi jég felszínformáló munkája. A gleccser felszínformáló munkája.

Ismerjék fel és értsék a tanulók az alábbi *összefüggéseket*: az övezetesség törvényszerűségét, az éghajlat, a növényzet és a talaj összefüggését; az egyes övek, területek összefüggése a folyók vízjárásával, felszínalakító-folyamatokkal és formákkal, a mezőgazdasági növények termelésével; a társadalom és a földrajzi környezet kölcsönhatását; a szél munkájának összefüggését a felszíni formákkal; a jég munkájának összefüggését a felszíni formákkal.

A világ társadalmi, népességi és gazdasági arculata

Ismerjék a tanulók a témakör anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: tőkés társadalmi-gazdasági rendszer, szocialista társadalmi-gazdasági rendszer, gazdasági fejlettség, nemzeti jövedelem, ipari-ország, agrár-ország, természetes szaporodás, népsűrűség, népességszabályozás, település, falu, város, városfunkció, ipari-város, világváros, megalopolisz, településhálózat, urbanizáció, termelés, fogyasztás, elosztás, társadalmi munkamegosztás, földrajzi munkamegosztás, nemzetközi munkamegosztás, mezőgazdaság,

hagyományos mezőgazdaság, kül- és belterjes mezőgazdaság, tőkés mezőgazdaság, szocialista mezőgazdaság, energiahordozók, energia-gazdaság, villamosenergia termelés, villamosenergia rendszerek, nyersanyag, nyersanyagtermelés, érc, ipar, nehézipar, könnyűipar, kohászat, gépipar, vegyipar, ipari-körzetek, közlekedés, közlekedéshálózat, kereskedelem, szolgáltatások, infrastruktúra, külkereskedelelem, export, import, gazdasági integráció.

Értsék a tanulók a világ egyenlőtlen fejlődése; a gyarmati rendszer felbomlása, a tőkésországok fejlődése, a szocialista országok fejlődése, népesedési ciklus, népesedési folyamatok regionális eltérései; urbanizálódás, energiagazdálkodás átalakulása; iparszerkezet átalakulása és az emberfajta kialakulásának *folyamatát*.

Ismerjék fel és értsék a tanulók az alábbi *alapvető összefüggéseket*: a földrajzi környezet átalakításának összefüggése a gazdasági-társadalmi viszonyokkal és a technika színvonalával; a fejlett és az elmaradott területek összefüggése a jelen világ politikai erőviszonyaival; a népesség és a település kapcsolata; természeti és társadalmi-gazdasági tényezők a népesség területi elhelyezkedésében; a települések és a gazdasági szerkezet összefüggései; a földrajzi környezet és a termelés kapcsolata a természeti feltételekkel; az ipari termelés összefüggése az ipartelepítő természeti és társadalmi tényezőkkel; a nemzetközi területi munkamegosztás tényezői.

Legyen jártasságuk a statisztikai adatok, adatsorok *elemzésében*, a statisztikai kiadványok *használatában*.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A földrajzi környezet ábrázolására	kb. 7 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
A közbürokok	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
A Föld vízburka	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
A légkör	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
A földrajzi övek	kb. 8 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A világ társadalmi, népességi és gazdasági arculata	kb. 22 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Évközi, év végi ismétlésekre, ellenőrzésre, gyakorlásra, gyakorlatra	kb. 21 óra
	<hr/> 96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Fejlett tőkés országok (kb. 15 óra)

Törzsanyag

A tőkés országok általános jellemzése.

A fejlett tőkés országok földrajzi helyzete, társadalmi, gazdasági és politikai rendszerük sajátos vonásai, területi típusai. A termelés koncentrációja. Tőkekivitel. Szerepük a világgazdaságban, az ipari és a mezőgazdasági termelésben, a külkereskedelemben.

Amerikai Egyesült Államok. A tőkés világ legfejlettebb országa. Gazdasági fejlődésének sajátos vonásai, fő tényezői. Népessége, bevándorlás, urbanizáció, megalopolisz kialakulása. Gazdasági szerkezete. Természeti és gazdasági erőforrásainak értékelése. Energiagazdaságának problémái. Ipari, mezőgazdasági termelésének sajátos vonásai; az autóipar és a hadiipar jelentősége. Gazdasági körzetei. A termelőerők területi átrendeződése. Szerepe a tőkés világ gazdasági és politikai életében.

Japán. Ázsia legfejlettebb tőkés országa. A japán társadalmi-gazdasági fejlődés sajátos vonásai. A népsűrűség és a népesség foglalkozás szerinti megoszlása. Természeti adottságainak hatása a gazdasági életre. Iparának szerkezete, területi megoszlása és jelentősége a tőkés világ termelésében. A mezőgazdasági termelés jellegzetessége és szerepe a népélelmezésben. Halászat. A nemzetközi munkamegosztás jelentősége az ország gazdasági életében.

Nyugat-Európa országai. Nyugat-Európa helyzetének, természeti és gazdasági erőforrásainak értékelése. Az Európai Gazdasági Közösség szerepe az országok gazdasági, politikai életében. Az integrálódási folyamat okai és eddigi eredményei. Iparuk kiemelkedő ágazatai és kapcsolata a természeti adottságokkal, importált nyersanyagokkal és a képzett munkaerővel. Fontosabb ipar-

vidékek és ipari központok. Nyugat-Európa mezőgazdasági termelésének regionális sajátosságai: birtokviszonyok, változatos éghajlati adottságok, fejlett agrotechnika. Mezőgazdasági termelési típusai. A külkereskedelem jelentősége, áruszerkezete és iránya.

Kiegészítő anyag

Dél-Európa. Országainak földrajzi helyzete, népességi és társadalmi jellemzésük. A mediterrán gazdálkodás sajátosságai, természeti és társadalmi feltételei. Az ipari termelés természeti és társadalmi feltételei, földrajzi megoszlása. Az idegenforgalom jelentősége.

Alpi országok. Fejlett ipari, semleges országok. Földrajzi helyzetük szerepe. Az Alpok természeti feltételeinek szerepe a gazdasági élet szempontjából (tejgazdálkodás, erdőgazdálkodás, vízerő, idegenforgalom). Iparuk sajátos vonásai. Az ipari, a mezőgazdasági termelés területi megoszlása.

Észak-Európa országai. Gazdasági életük szerkezete a természeti és a társadalmi viszonyok alapján. Ipari és mezőgazdasági termelésük regionális megoszlása. Jelentőségük a nemzetközi munkamegosztásban. Országainak politikai jellege.

Kanada. Nagy területű, ritkán lakott, fejlett ipari-agrár ország. Ipari, mezőgazdasági termelésének természeti és társadalmi tényezői. Iparának főbb ágazatai és fő körzetei. Mezőgazdasági termelésének jellemző vonásai. Kanada helye a világgazdaságban.

Ausztrália. Fejlett ipari tőkés ország, jelentős mezőgazdasággal. Ipari, mezőgazdasági termelésének természeti feltételei. Az ércbányászat, fémkohászat és a feldolgozóipar fejlődése. Az ipar társadalmi feltételei és területi megoszlása. Árutermelő mezőgazdaság. A külkereskedelem áruszerkezete és földrajzi iránya, Ausztrália szerepe a világgazdaságban.

Dél-afrikai Köztársaság. Népességi viszonyai, faji megkülönböztetés. Gazdasági életének természeti és társadalmi feltételei. Ipari és mezőgazdasági termelésének sajátos vonásai. Bányakincsek jelentősége az ország gazdasági életében. Gazdasági életének főbb ágazatai és körzetei. Az ország világgazdasági jelentősége.

Gyakorlatok

Gazdaságföldrajzi adatok ábrázolása. Grafikonok, diagramok, kartogramok készítése.

Fejlődő országok

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A fejlődő országok általános jellemzése.

A fejlődő országok földrajzi helyzete, társadalmi, gazdasági és politikai arculatuk azonos és eltérő vonásai. A termelőerők fejletlensége. A hagyományos és a modern szektor kettősségének ellentmondásai. Népesedési és élelmezési problémák. Gazdasági függésük a fejlett tőkés országoktól. A „nem kapitalista” fejlődés iránya. A szocialista országok gazdasági-politikai együttműködése a fejlődő országokkal.

Latin-Amerika. A természeti adottságok értékelése. A népesség összetétele és eloszlása. Bőséges erőforrások és tartalékterületek, fejletlen gazdálkodás, egyoldalú függés a vezető tőkés hatalmaktól. Latin-Amerika világgazdasági jelentősége. Népeségi, társadalmi, gazdasági eltérések az országok között. Integrációs törekvéseik. Trópusi ültetvényes gazdálkodás és termékei. Exportra termelő állattenyésztő mezőgazdaság, fejlett élelmiszer- és bőripar. Színes fémek érceinek bányászata. Venezuela kőolajtermelése. Brazília ipari fejlődése, területi egyenlőtlenségei.

A Hinduszáni-félsziget. Természeti adottságainak, népesedési és politikai viszonyainak áttekintése. Az Indiai Köztársaság társadalmi, gazdasági jellemzése. Mezőgazdasági termelése. Az ország élelmiszerellátása. Szerepe az ipari növények világtermelésében. Az állattenyésztés sajátossága. Iparának természeti és társadalmi feltételei. Textilipara. Legfontosabb ipari körzetei. Szerepe a világban.

Az arab országok. Elhelyezkedésük. Fekvésük és természeti adottságaik értékelése. Népeségi, társadalmi, gazdasági és politikai jellemzésük. Izrael és a palesztin probléma. Egyenlőtlen fejlődés az arab világban. A kőolajkészletek és a termelés földrajzi megoszlása, világgazdasági jelentősége, kivitelének iránya. A földgáz hasznosításának problémája. Sivatagi, félsivatagi és mediterrán területek mezőgazdasági termelése. Öntözéses gazdálkodás a Nílus, a Tigris és az Eufrátesz mentén. Nomád pásztorkodás. Ipari fejlődésük fő irányai.

Kiegészítő anyag

Trópusi-Afrika. Természeti adottságainak értékelése és főbb országainak térképi elhelyezése. A népesség társadalmi, gazdasági és kulturális életének egyenlőtlen fejlődése. A mezőgazdasági termelés jellemzése. A legjelentősebb bányavidékek és termékek. Trópusi-Afrika világgazdasági jelentősége.

Törökország, Irán, Afganisztán. Földrajzi, politikai helyzetük. Természeti és gazdasági adottságaik értékelése. Ipari, mezőgazdasági termelésük sajátosságai. A kőolaj- és krómércbányászat jelentősége. A külkereskedelem áruszerkezete és iránya. Szerepük a világgazdaságban.

Az Indokínai-félsziget és az Indonéz-szigetvilág országainak világgazdasági jelentősége. Ültetvényes gazdálkodásuk és bányászatok természeti feltételei és termékei.

A fejlődő országok társadalmi, gazdasági, politikai életével foglalkozó cikkek és kiadványok feldolgozása.

Gyakorlatok

Gazdaságföldrajzi atlaszok használata és a „kis méretarányú” gazdasági térképvázlatok készítése.

A szocialista világ országai

(kb. 14 óra)

Törzsanyag

A szocialista országok általános jellemzése.

A szocialista világrendszer kialakulása. A szocialista országok elhelyezkedése, területe és népessége. Természeti erőforrásaik értékelése. A szocialista társadalmi-gazdasági-politikai rendszer közös vonásai. A szocialista országok helye a világ társadalmi, gazdasági és politikai életében. A szocialista gazdasági integráció szerepe és jelentősége.

Szovjetunió. Természeti erőforrások értékelése. A népesség területi, nemzetiségi és foglalkozás szerinti megoszlása. Gazdasági fejlődése. Gazdasági szerkezete. A mezőgazdasági termelés természeti feltételei, sokoldalúsága, övezetes megoszlása. A mezőgazdaság fejlesztésének fő iránya. Energiagazdasága. A kéregszerkezet és az ásványi kincsek kapcsolata. A bányászat és a legfontosabb feldolgozóipari ágak elhelyezkedése az egyes körzetekben. A keleti ország-rész fejlesztésének problémái. Szibéria és Távol-Kelet ipartelepítő tényezői és iparágai. Közép-Ázsia és Kazahsztán gazdasági fejlődése. A Szovjetunió külkereskedelmének szerepe a világgazdaságban. A külkereskedelem áruszerkezete és földrajzi iránya. KGST országokkal kialakított gazdasági együttműködése.

Az európai szocialista országok. Elhelyezkedésük, földrajzi és politikai helyzetük. Természeti és társadalmi adottságaik szerepe a gazdasági fejlődésben. Népességük területi megoszlása. Gazdasági szerkezetük. A földtani adottságok és ipari termelés nyersanyagbázisa. A legfontosabb ipari ágazatok és főbb központok. A szocia-

lista integráció keretében kialakult munkamegosztás, s ennek természeti alapjai. A tagországok belső regionális földrajza. Mezőgazdasági termelésük természeti és társadalmi tényezői, legfontosabb ágazatai, területi megoszlása és fejlettsége. A külkereskedelem áruszerkezete és földrajzi iránya. Idegenforgalom.

Kína. Gazdasági fejlődésének természeti, történelmi, társadalmi tényezői. A mezőgazdaság természeti feltételei és sajátos vonásai: hagyományos öntözéses művelés, az állattenyésztés alárendelt szerepe. A hegyvidéki területek mezőgazdasága. Az élelmiszerkérdés megoldásának útja. A természeti erőforrások és felhasználásuk. Az ipar ágazati és területi megoszlása, szerkezeti sajátosságai. Kína gazdaságpolitikai kapcsolatainak alakulása.

Kiegészítő anyag

Kuba, Mongólia, Vietnam és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság. Elhelyezkedésük, természeti és gazdasági erőforrásaik értékelése. Társadalmi-gazdasági fejlődésük. Ipari, mezőgazdasági termelésük legfontosabb ágazatai és területi elhelyezkedésük. Közlekedésük és külkereskedelmük.

Ismeretterjesztő folyóiratok, kiadványok és egyéb ismeretterjesztő anyagok tanulmányozásának módszerei.

Hazánk gazdasága és helye a világgazdaságban

(kb. 15 óra)

Törzsanyag

Az ország földrajzi és politikai helyzete. Természeti erőforrásaink földrajzi megoszlása és hasznosítása. A népesség földrajzi elhelyezkedése, foglalkozási átrétegződésének jellemző vonásai; a mezőgazdasági népesség csökkenése, az ipari és szolgáltató ágazatok növekedése. Népgazdaságunk fejlődése, ágazati és térbeli szerkezete. A vaskohászat, az alumíniumkohászat, a gépipar, a vegyipar szerepe. Élelmiszergazdaságunk fejlődése. Az iparszerű mezőgazdasági termelés térhódítása. Hazánk gazdasági körzetei, azok gazdasági jellemzése. A központi, az Észak-magyarországi, az Észak-alföldi, a Dél-alföldi, az Észak-dunántúli, a Dél-dunántúli körzet. Közlekedési hálózatunk fejlődése, belső és nemzetközi szerepköre. Hazánk és a nemzetközi munkamegosztás. Idegenforgalmunk.

Kiegészítő anyag

Budapest gazdasági földrajza.

Megyéni gazdasági földrajza.

Területfejlesztési politika.

Menetrend használata.

Hazánk társadalmi-gazdasági életére vonatkozó cikkek, szak-
könyvek és egyéb anyagok feldolgozása.

Követelmények

Az általános iskolai földrajz és a gimnáziumi általános földrajz keretében szerzett alapismeretekre, készségekre és képességekre építve ismerjék meg a tanulók a regionális földrajz törzsanyagához kapcsolódó fogalmakat, folyamatokat, alapvető összefüggéseket és gyakorlati tevékenységeket.

A regionális földrajz követelményrendszere témakörönként megadja az elsajátítandó alapvető fogalmakat, folyamatokat, összefüggéseket és gyakorlati tevékenységeket.

A fejlett tőkés országok

Ismerjék a tanulók a fejlett tőkés országok anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: tőkésország, imperialista nagyhatalom, fejlett tőkésország, gyarmat, állami monopolkapitalizmus, tőkés magántulajdon, tőkés hatalom, profit, hadiipar, katonai-ipari komplexum, tőkekoncentráció, termelés területi koncentrációja, soknemzetiségű (multinacionális) vállalatok, tőke kivitel, neokolonializmus, automatizálás, óriásüzem, magasfokú termelékenység, munkanélküliség, vendégmunkás, faji megkülönböztetés, árutervezet, belterjes és külterjes mezőgazdaság, monokultúra, tőkés szővegyszövőipar, Európai Gazdasági Közösség, Európai Szabadkereskedelmi Társulás, vámpolitika, világgazdasági korszakváltás, cserarányok.

Értsék a tanulók a következő *folyamatokat*: a kapitalista termelés kibontakozása az Amerikai Egyesült Államokban; az állami monopolkapitalizmus kialakulása az Amerikai Egyesült Államokban; Japán gazdasági fejlődése; Nyugat-Európa országainak társadalmi-gazdasági fejlődése; a tudományos-technikai forradalom kibontakozása a fejlett tőkésországokban; nyugat-európai gazdasági integráció kialakulása.

Ismerjék fel és értsék a tanulók az alábbi *alapvető összefüggéseket*: az Amerikai Egyesült Államok természeti erőforrásainak szerepe a gazdasági fejlődésben; a bevándorlás és a gazdasági fejlődés kapcsolata; USA egyes gazdasági körzeteinek ipartelepítő

tényezői; USA mezőgazdaságának kapcsolata az éghajlattal; a nagy népsűrűség szerepe Japán gazdasági életében; Nyugat-Európa földrajzi fekvésének közlekedés fejlesztő hatása; Nyugat-Európa fejlődését elősegítő természeti és társadalmi tényezők; az éghajlat szerepe Nyugat-Európa mezőgazdasági termelésében; Nyugat-Európa mezőgazdasági terméshozamainak kapcsolata a gazdasági fejlettséggel; az Európai Gazdasági Közösség szerepe a tagországok társadalmi-gazdasági életében; A Ruhr-vidék fő telepítő tényezői, a kikötők ipari fejlődésének okai.

Legyen jártasságuk a gazdaságföldrajzi adatok *ábrázolásában*, grafikonok *szerkesztésében*, diagramok *készítésében*, kartogramok *szerkesztésében és készítésében*.

Fejlődő országok

Ismerjék a tanulók a fejlődő országok anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: fejlődő ország, gazdasági elmaradottság, kulturális elmaradottság, gyarmatosítás, függő helyzet, nemkapitalista fejlődés útja, monokultúra, ültetvényes gazdálkodás, nagybirtok, részesbérlet, oázis-gazdálkodás, nomád pásztorkodás, folyami-óázis, demográfiai robbanás, hiányos táplálkozás, agrárnyersanyagtermelő jelleg, neokolonializmus, Arab Liga, OPEC.

Értsék a tanulók a következő *jolyamatokat*: latin-amerikai országok függetlenné válása. Az arab világ gazdasági és politikai fejlődése. Az államkapitalizmus kiépítése az Indiai Köztársaságban. A gyarmati rendszer felbomlása a II. világháború után. A Hindusz-táni-félsziget országainak függetlenné válása.

Ismerjék fel és értsék a tanulók az alábbi *alapvető összefüggéseket*: a lakosság egyenlőtlen területi megoszlásának okai Latin-Amerikában; Latin-Amerika szerkezete és bányakincsei közötti kapcsolat; Latin-Amerika függő helyzetének okai; az éghajlat és a mezőgazdaság kapcsolata Latin-Amerikában; a külföldi tőke szerepe a latin-amerikai gazdaságban; az arab világ kéreg-szerkezete és ásványkincsei közötti kapcsolat; az arab világ kőolaj és földgáz termelésének szerepe a gazdasági fejlődésben és a világgazdaságban; az arab világ mezőgazdasági termelésének természeti tényezői; Indiai Köztársaság természeti erőforrásainak szerepe a gazdasági fejlődésben; a politikai felosztás és a nyelvi-nemzeti-vallási széttagoltság gazdasági következményei a Hindusz-táni-félszigeten.

Legyen jártasságuk a gazdaságföldrajzi atlaszok *használatában*, kisméretarányú gazdasági térképvázlatok *készítésében*.

A szocialista világ országai

Ismerjék a tanulók a szocialista világ országai témakör anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: szocialista ország, társadalmi tulajdon, szövetkezeti tulajdon, tervgazdálkodás, szocialista gazdasági integráció, KGST komplex program, együttműködés, szakosítás, közös beruházás, közös vállalat, szovhoz, kolhoz, Varsói Szerződés, békés egymás mellett élés politikája.

Értsék a tanulók a szocialista világrendszer kialakulásának, fejlődésének, a szocialista gazdaság megteremtésének, a szocialista iparosítás, a nagyüzemi mezőgazdaság létrehozásának, a szocialista gazdasági integráció kialakulásának, a Szovjetunió fejlődésének, az európai szocialista országok létrejöttének, fejlődésének és Kína sajátos fejlődésének *folyamatait*.

Ismerjék és értsek a tanulók az alábbi *összefüggéseket*: a társadalmi tényezők szerepe a szocialista világ társadalmi-gazdasági fejlődésében. A szocialista országok természeti erőforrásainak kapcsolata a gazdasági élettel. Az éghajlat, a talaj és a mezőgazdasági termelés összefüggése a szocialista országokban. Az egyes iparvidékek legfontosabb telepítőtenyezőinek szerepe. A szocialista termelési viszonyok hatása a szocialista országok társadalmi-gazdasági fejlődésére.

Hazánk gazdasági helye a világgazdaságban

Ismerjék a tanulók a témakör anyagához kapcsolódó alábbi *fogalmakat*: szocialista világrendszer, tranzit forgalom, szolgáltató ipar, népesedéspolitikai, tanyarendszer, aprófalvak, település-hálózat, szocialista város, felsőfokú központ, főváros, állami gazdaság, termelőszövetkezet, háztáji gazdaság, területfejlesztés, gazdasági körzet, energiamérleg, járműprogram, optimális termőtáj, komplex gépesítés, kemizálás, iparszerű termelés, külkereskedelmi mérleg.

Értsék a tanulók a nemzetközi kapcsolataink átalakulásának, társadalmi életünk fejlődésének, a népesség területi megoszlása változásának, iparunk szerkezeti átalakulásának, mezőgazdaságunk átalakulásának, nemzetközi munkamegosztásunk fejlődésének *folyamatait*.

Ismerjék fel és értsek a tanulók az alábbi *alapvető összefüggéseket*: társadalmi-gazdasági rendszerünk átalakulásának összefüggése a szocialista világ fejlődésével. Gazdasági elmaradottságunk felszámolása és a területfejlesztés kapcsolata. Népsűrűségünk összefüggése a termelés földrajzi megoszlásával. Természeti erőforrásaink és a gazdasági életünk kapcsolatai. Telepítőtenyezők szerepe a vaskohászatban, alumíniumkohászatban, gépgyártásban és a

vegyiparban. Az éghajlat és a talaj szerepe a mezőgazdasági termelésünkben. Mezőgazdaságunk kapcsolata a népgazdaság fejlődésével. Mezőgazdaságunk fejlődésének összefüggése az ipari-technikai forradalom eredményeivel. Dinamikus fejlődésünk és a szociálista integráció összefüggései. Idegenforgalmunk összefüggése a természeti, társadalmi tényezőkkel.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Fejlett tőkésországok	kb. 15 óra
(ebből a kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Fejlődő országok	kb. 10 óra
(ebből a kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
Szocialista országok	kb. 14 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
Hazánk gazdasága és helye a világgazdaságban.....	kb. 15 óra
Évközi, év végi ismétlésekre, ellenőrzésre és gyakorlásokra	kb. 10 óra
	<hr/>
	64 óra

Módszerek

A gimnáziumi földrajztanítás módszereinek megválasztását nagymértékben meghatározza a tanterv feladatrendszere és ismeretanyaga. E két fontos tényező mellett figyelembe kell venni az általános iskolai földrajztanítás módszertani gyakorlatát és eszközszerét.

A tantárgy sajátosságai bő lehetőséget nyújtanak a különböző módszerek és speciális eljárások alkalmazására. Tudatosan törekedjünk olyan módszerek felhasználására, amelyek lehetővé teszik a tanulók aktivitásának, önállóságának kibontakozását mind az ismeretek elsajátításában, mind azok gyakorlati alkalmazásában. A szaktanárok bátran éljenek a módszertani szabadság jogával. A fenti tantervi tényezők, valamint a helyi körülmények és lehetőségek mérlegelésével a leghatékonyabb eljárás módok kiválasztására, illetőleg gyakorlati alkalmazására törekedjünk.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átszoportosíthatók.

A földrajzi ismeretanyag tanításának folyamatában vegyük figyelembe a következő sajátos tantárgypedagógiai vonatkozásokat.

Az általános és regionális földrajz anyagának feldolgozása egyaránt lehetővé teszi, hogy az oktatás folyamatában támaszkodjunk a tanulók spontán vagy korábbi földrajzi tanulmányaik során szerzett közvetlen tapasztalataikra. A hatékonyabb munka érdekében adjunk előre megtervezett megfigyelési szempontokat is. A szervezett megfigyelésekre elsősorban az iskola földrajzi környezete nyújt alkalmat, de épp úgy alkalmasak a természetföldrajzi környezetben, a településekben, az ipari és mezőgazdasági üzemekben tett tanulmányi kirándulások. A megfigyelések jelentőségét hangsúlyozzák a tantervben előírt gyakorlatok is. A természetföldrajzi megfigyelések vonatkozhatnak az egyszerű felszíni formákra, kőzetekre, időjárásjelentésekre, a vizekre, a talajra, növényzetre stb. A gazdaságföldrajzi megfigyelésekre is jó lehetőséget nyújt a lakóhely szűkebb és tágabb környezete. A népszerűség, a település, az ipari és a mezőgazdasági tevékenység jelenségeinek, folyamatainak és objektumainak megfigyelése nagymértékben elősegíti – megkönnyíti – a helyes következtetések levonását, az ismeretek alkalmazását.

Az általános természeti földrajz ismeretanyagának feldolgozását, elsajátítását megkönnyíti az egyszerű földrajzi kísérletek bemutatása. Különösen a „légkör” és a „vízburok” anyaga alkalmas kísérletek bemutatására.

A földrajztanítás gyakorlatában elengedhetetlen a valóság közvetlen és közvetett szemléltetése. A szemléltetéssel elsősorban tényanyagot nyújtunk az új ismeretek szerzéséhez, de a szemléleti anyagot az oktatási folyamat minden mozzanatában felhasználhatjuk. A földrajzi jelenségeket, folyamatokat lehetőleg keletkezésükben, változásukban, fejlődésükben és összefüggéseikben mutatjuk be, mindig a jellemzőt szemléltetve, oly módon, hogy lehetőleg minél több érzékszervet foglalkoztassunk.

Az általános és regionális földrajz tanítása számára egyaránt fontos a földrajzi tárgyak, jelenségek, objektumok térbeli elhelyezkedésének, területi megoszlásának megismertetése. Ezért az oktatási gyakorlat során tudatosan törekedünk a térképi szemléltetés rendszeres és következetes alkalmazására.

A tantervi célok és feladatok elérése érdekében minden földrajztanár keresse a jobb eredményekhez vezető új eljárásokat, a leghatékonyabb módszerkombinációkat.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

Atlasz

Témazáró feladatlap

Munkanapló

b) *Tanári segédletek*

A gimnáziumi nevelés és oktatás terve. Földrajz I–II. osztály

Tantervi útmutató a földrajz tanításához a gimnáziumok I–II. osztálya számára

A földrajz tartalmi megújítása a gimnáziumban

A Földrajztanítás c. módszertani folyóirat

Földrajzi feladatgyűjtemény

Szakkönyvek

Módszertani segédkönyvek

Nyomtatott grafikai taneszközök

Fal térképek

Táblázatok

Vizuális információhordozók

Diakép sorozat

Transzparenszek

Audiovizuális információhordozók

Hangosfilmek

Tanulókísérleti eszközök

Tanulói felszerelés ásvány- kőzet- és ércvizsgálathoz

Tanulói földgömb

Tanári demonstrációs eszközök

Ősmaradványgyűjtemény

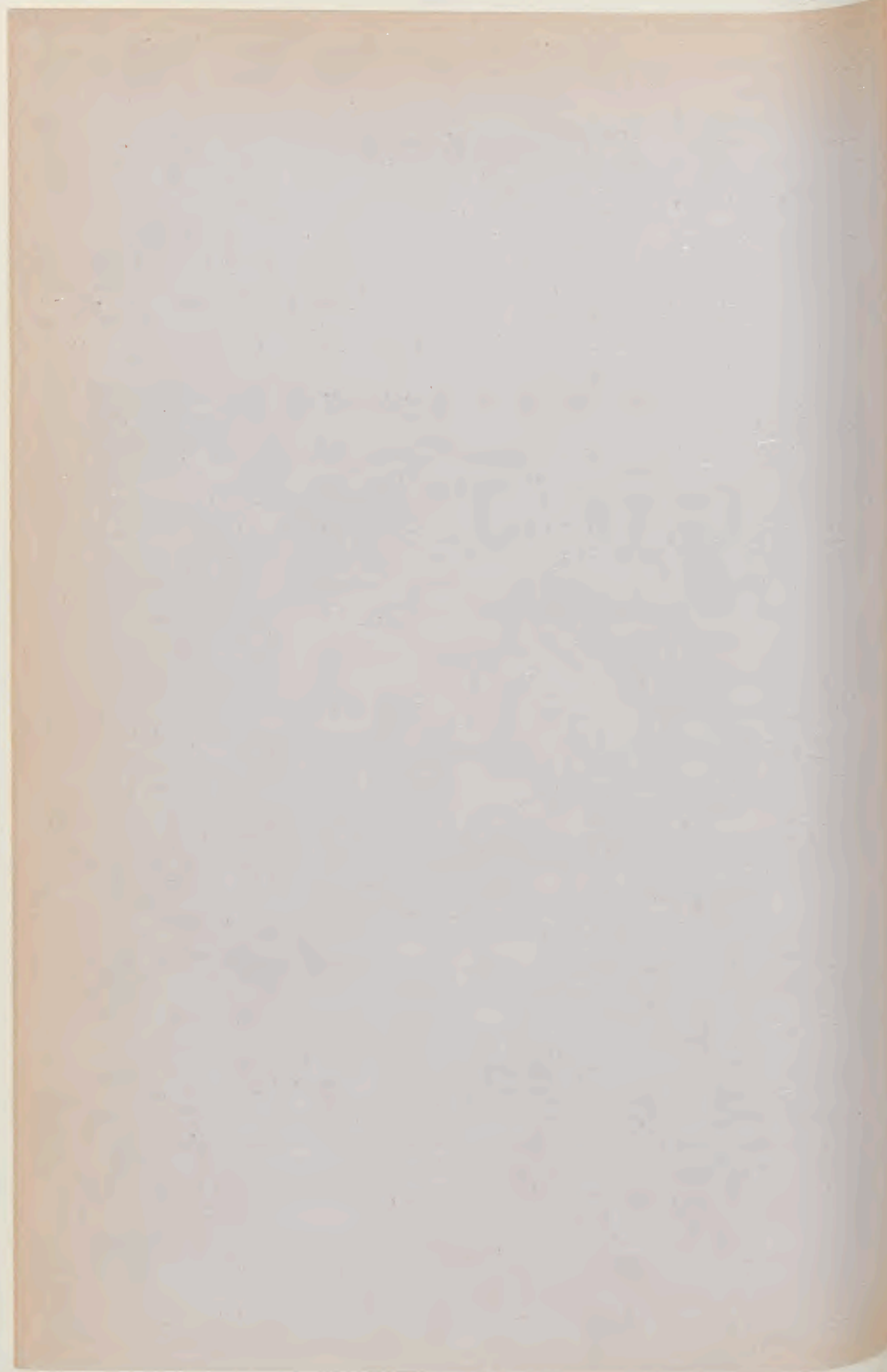
Ásvány-, kőzet- és ércgyűjtemény

Domborzati modellek

Mérőeszközök

Földgömb

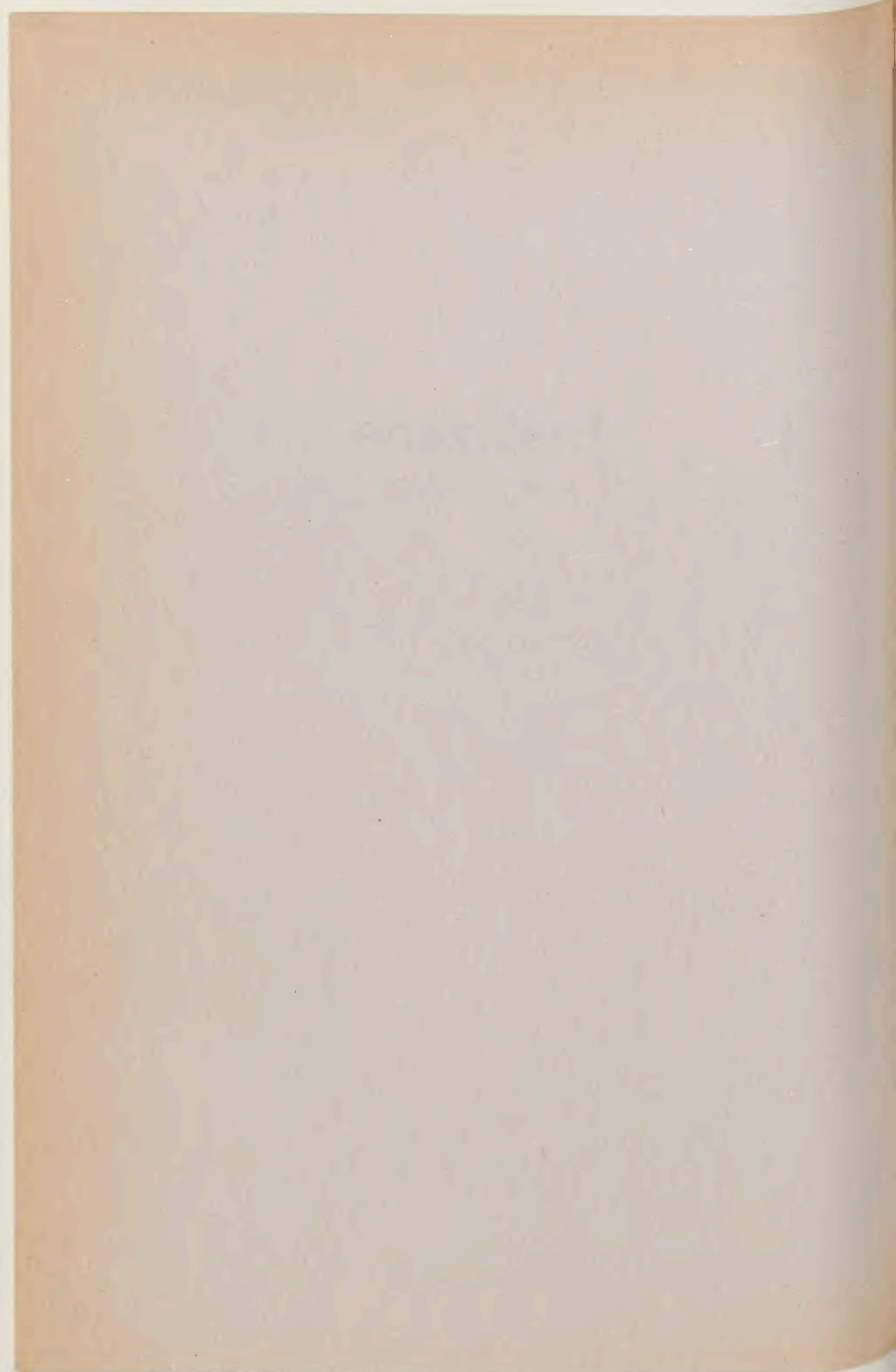
Talajszelvények

Ének-zene

I-III. OSZTÁLY

Szerkesztette
KONTRA ISTVÁN

Cél és feladatok

Az ének-zene tanítás *célja* a világ esztétikai birtokbavétele a zene sajátos eszközeivel.

Az ének-zene tanítása járuljon hozzá a gimnázium céljainak megvalósításához: a sokoldalúan művelt, az esztétikum iránt érzékeny és fogékony, alkotó-cselekvő szocialista személyiség kialakításához.

Fel kell tárni a nép- és műzenei alkotásokban rejlő esztétikai tartalmakat, melyek révén az ember viszonya környezetéhez és tevékenységéhez aktívabbá és harmonikusabbá válhat.

El kell érni, hogy a tanulók az énekelt és meghallgatott zene segítségével teljesebben és mélyebben éljék át a valóságot, az emberi érzelmeket és viszonyokat;

legyen az ének-zene hatékony részese eszmei (erkölcsi, politikai, világnézeti) arculatuk kialakulásának, gazdagítsa érzelmi világukat;

válják a magatartásuk, a szocialista társadalom értékrendjébe illeszkedő cselekvéseik serkentő és gazdag motivációs részévé.

E célok elérése érdekében a tanulókat aktív énekléssel és zenehallgatással mindenekelőtt kollektív zenei élményekhez kell juttatnunk.

Ismertessük meg a tanulókat a nép- és műdalkincs legértékesebb, zeneileg igényes és gazdag élményt nyújtó darabjaival, a zeneirodalom jelentősebb stílusköréit képviselő remekműveivel, valamint a forradalmi munkásosztály és az ifjúsági mozgalom dalival.

Tovább kell fejlesztenünk a tanulók zenei képességeit.

Az ének-zene tanítása bővítse tovább és mélyítse el az általános iskolában szerzett élményeket, ismereteket, jártasságokat és készségeket;

a reprodukív-produktív – a kulturált, kollektív egy- és többszólamú éneklést;

a zenei írás-olvasást;

a befogadó (receptív) zenehallgató tevékenységek révén tegye tájékozottá a tanulókat a zenei kifejező eszközök, a zenei műfajok, szerkezetek, előadói apparátusok és egyéb ismeretek világában.

Meg kell alapozni a tanulók helyes zenei értékítéletét és ízlését.

Neveljük a tanulókat az értékes zene befogadására és *aktív művelésére* (kóruséneklés, hangszertanulás, társas zenélés, hangverseny-, operalátogatás).

Bontakoztassuk ki a permanens zenei önművelés igényét.

Fejlesztteni kell művészi-képi gondolkodásukat a rendszeres zenehallgatás mellett a képzőművészeti, irodalmi koncentráció eszközeinek alkalmazásával is. Az ének-zene tanítása alakítson ki kor- és stílusismeretet. Tárja fel a társadalom és a zene fejlődésének összefüggéseit, mutasson rá az alapvető esztétikai törvényszerűségekre. Segítsük hozzá a tanulókat olyan világnézet kialakításához, amelyben a művészet – ezen belül a zene – méltó helyet és arányokat kap.

Érvényesítenünk kell a zenei tevékenységek fizikailag és szellemileg oldó és frissítő hatását, ezzel is erősítve más tantárgyak oktató-nevelő munkájának hatékonyságát.

I. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

Zeneművek

Énekes szemelvények:

15 dal, műzenei szemelvény és tömegdal, elsősorban a törzsanyagban megjelölt művek.

Törzsanyag

Magyar népdalok

A marosi füzes alatt
Megrakják a tüzet
Körösfői kertek alatt
és további 5 dal

Műzenei szemelvények

Dies irae

Josquin: Ave vera (Évszakköszöntő)

Bach: Már nyugosznak a völgyek (korál, vegyeskar)

Händel: Ária a Rinaldo c. operából (Csordul a könnyem)

Tömegdalok

Farkas-Dalos: Légy áldott szép hazánk

Kocsár-Kövesdi: Tavaszi dal

Loránd-Kapuvári: Egységbe forraszt a KISZ

Kiegészítő anyag

A tankönyv további dalai, énekes szemelvények, tájjellegű dalok. Az általános iskolában tanult forradalmi dalok és azok feldolgozásai.

Zenehallgatás

11 zenemű vagy zeneműrészlet, elsősorban a törzsanyagban megjelölt művek.

Hiteles népzenei felvételek, gregorián dallamok, reneszánsz kórusművek, barokk énekes és hangszeres művek.

A XI–XVIII. század magyar műzenéje.

Törzsanyag

Bartók: 15 magyar parasztdal

Kodály: El kéne indulni

Tinódi: Históriais ének

Bakfark: Fantázia lantra

Dufay: Kyrie a „L'home arme” miséből

Palestrina: Nigra sum

Palestrina: Drága fény

Lassus: Visszhang

Corelli: La folia

Couperin: Az aratók

Rameau: Tambourin

Vivaldi: Négy évszak (Tavaszi I., Tél IV).

Bach: 2. brandenburgi verseny (F-dúr)

C-moll prelúdium és fuga

G-moll fantázia és fuga

Händel: Halleluja a Messiás c. oratóriumból

Táncetételek a Vietorisz-kódexből és a Bártfai gyűjteményből

Eszterházy Pál: Kantáta a Harmonia Coelestist-ből

Kiegészítő anyag

Barokk opera, szvit
Monteverdi: Poppea megkoronázása
Bach: H-moll szvit
Máté-passio
Händel: Vízizene
Magyar gregoriánium
Magyar udvarok zenéje (I–II. lemez)
A tankönyvben található további zeneművek.

Zenei ismeretek és készségfejlesztés

Törzsanyag

A pentatónia, a dúr, a moll hangsorok (3 #, 3b előjegyzésig)
A modális hangsorok
Az ötfokúság hangközei
A dúr és a moll hármashangzat
A magyar népzene régi stílusa (melizmatikus és recitáló népdalok)
Homofónia, polifónia. Mise, mottetta, madrigál.
Régi stilizált táncok, a rondó, a barokk variáció, a fantázia, a prelúdium és fuga, a versenymű, az oratórium, a kantáta. A reneszánsz és a barokk zene stílusjegyei.
A zenei műfajok kialakulásának társadalmi alapja.

Kiegészítő anyag

A műzene és népzene összefüggése.
A kórus- és hangszeres művek kifejező eszközei.
A szvit, a barokk opera és zenekar.

Követelmények

Az osztály tanulmányai végén:

tudjon énekelni
15 dalt (a törzsanyag dalait) emlékezetből, zeneileg pontosan,
a szép és stílusos éneklés követelményeinek megfelelően,
a reneszánsz és a barokk korra jellemző könnyebb gyakorlatokat szolmizálva,
könnyű pentaton, ill. diaton dallamokat – a kezdőhang meg-

állapításával együtt – 3# és 3b előjegyzésig mérsékelt tempóban szolmizálva, első látásra;

ismerje a dúr és moll hangsorokat 3# és 3b előjegyzésig, a modális hangsorokat, az ötfokúság hangközeit, a dúr és moll hármashangzatot; ismerje fel hallás után és kottaképről a törzsanyag zeneműveit, a tanult részletek alapján, a törzsanyaghoz tartozó énekelt vagy meghallgatott zeneművek stílusjegyeit, műfajait, előadói apparátusát, tudja énekelni is a zenehallgatási törzsanyag témái közül a könnyebbeket; ismerje a tanult korok zeneszerzői életének és munkásságának legfőbb mozzanatait.

A tanuló tanulmányai végén:

tudjon 10 dalt (a törzsanyag dalaiból) egy vagy több társával együtt emlékezetből zeneileg pontosan, a szép és stílárís éneklés követelményeinek megfelelően énekelni;

ismerje a 3# és 3b előjegyzést, a magyar népzene régi stílusát; ismerje fel hallás után a pentatóniát; a törzsanyag 4 zeneművét a tanult részletek alapján; tudjon egy vagy több társával együtt a zenehallgatási törzsanyag témái közül egy-egy könnyebbet énekelni is.

A kottaolvasást folyamatosan, az órakereten belül kell gyakoroltatni. A rendelkezésre álló idő kb. 60%-át éneklésre, kottaolvasásra, kb. 40%-át zenehallgatásra és zenetörténeti ismeretek nyújtására kell fordítani.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA *

A magyar népzene régi stílusa és európai öröksége. kb. 8 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)

A középkor és a reneszánsz zenéje. A XI–XVI. század magyar műzenéje. kb. 8 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

A barokk zene. A XVII–XVIII. század magyar műzenéje	kb. 14 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
Isméltésre	kb. 2 óra
	<hr/> 32 óra

II. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

Zeneművek

Énekes szemelvények:

15 dal, műzenei szemelvény és tömegdal, elsősorban a törzs-
anyagban megjelölt művek.

Törzsanyag

Magyar népdalok

Sok számos esztendőket
Sej, haj, szép a páva
A nagy bécsi kaszárnyára
és további 6 dal

Műzenei szemelvények

Haydn: Falusi jókedv
Beethoven: Karfantázia (téma)
Schubert: Hová?

Tömegdalok

Carmagnole
A gond az éhség (KIMSZ induló)
Borgulya–Kapuvári: Zászlónkhoz ifjúság

Kiegészítő anyag

A tankönyv további dalai, énekes szemelvények. Tájjellegű
dalok.

Zenehallgatás

11 zenemű vagy zeneműrészlet, elsősorban a törzsanyagban
megjelölt művek.

Klasszikus szimfónia, versenyműtétel, vonósnégyestétel, klasszikus és romantikus operarészlet, dal, szimfonikus költemény, klasszikus és romantikus zongoramű.

A XVIII. és XIX. század magyar műzenéje.

Törzsanyag

- Haydn: D-dúr vonósnégyes (Pacsirta)
- Mozart: C-dúr (K 296) hegedű-zongora szonáta
- Beethoven: Pastoral (op. 28.) szonáta
- Mozart: D-moll zongoraverseny
- Beethoven: Hegedűverseny
- Mozart: Figaro házassága
- Beethoven: V. szimfónia
Karfantázia
- Schumann: A két gránátos
- Schubert: A rémkirály (Erlkönig)
- Chopin: A-moll mazurka
E-dúr etűd
- Liszt: Les Preludes
Esz-dúr zongoraverseny
- Verdi: Don Carlos
- Wagner: Nürnbergi mesterdalnokok (nyitány)
- Muszorgszkij: Egy kiállítás képei
- Erkel: Bánk bán

Kiegészítő anyag

- Lavotta: Lassú, Bihari: Friss
- Magyar udvarok zenéje (II–III. lemez)
- Haydn: Oxford szimfónia
- Rossini: A tolvaj szarka (nyitány)
- A tankönyvben található további zeneművek.

Zenei ismeretek és készségfejlesztés

Törzsanyag

- A dúr, a moll hangsorok (4#, 4b előjegyzésig).
- A kvintoszlop.
- A hétfokúság hangközei.
- A négyeshangzat.
- A magyar népzene új stílusa.
- A periódus, a szonátaforma, a szonáta, a klasszikus versenymű, a vonósnégyes; a szimfónia, a romantikus kisebb műfajok (dal, mazurka, etűd),

a szimfonikus költemény,
a klasszikus és romantikus opera.
A bécsi klasszicizmus és a romantika stílusjegyei.

Kiegészítő anyag

Tonika, domináns, szubdomináns.
A verbunkos zene.
A klasszikus és romantikus zenekar kifejező eszközei.

Követelmények

Az osztály tanulmányai végén:

tudjon énekelni
15 dalt (a törzsanyag dalait) emlékezetből, zeneileg pontosan,
a szép és stílárís éneklés követelményeinek megfelelően,
a klasszikus és romantikus korra jellemző könnyebb gyakorlatokat szolmizálva,
könnyebb XIX. századi témát – a kezdőhang megállapításával együtt – 4# és 4b előjegyzésig mérsékelt tempóban szolmizálva – első látásra;
ismerje a dúr és moll hangsorokat 4# és 4b előjegyzésig,
a hétfokúság hangközeit,
a kvintoszlop fogalmát,
a négyeshangzatot;
ismerje fel – hallás után és kottaképről – a törzsanyag zene-műveit a tanult részletek alapján,
a törzsanyaghoz tartozó énekelt vagy meghallgatott zeneművek stílusjegyeit, műfajait, előadói apparátusát;
tudja a zenehallgatási törzsanyag témái közül a könnyebbeket énekelni is;
ismerje a tanult korok zeneszerzői életének és munkásságának legfőbb mozzanatait.

A tanuló tanulmányai végén:

tudjon 10 dalt (a törzsanyag dalaiból) egy vagy több társával együtt emlékezetből, zeneileg pontosan, a szép és stílárís éneklés követelményeinek megfelelően énekelni;
ismerje a 4# és 4b előjegyzést; a magyar népzene új stílusát;
ismerje fel hallás után a diatóniát és
a törzsanyag 4 zeneművét a tanult részletek alapján;

tudjon egy vagy több társával együtt a zenehallgatási törzs anyag témái közül egy-egy könnyebbet énekelni is.

A kottaolvasást folyamatosan, az órakereten belül kell gyakoroltatni. A rendelkezésre álló idő kb. 50%-át éneklésre, kottaolvasásra, kb. 50%-át pedig zenehallgatásra és a zenetörténeti ismeretek elsajátítására kell fordítani.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

A magyar népzene új stílusa	kb. 6 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)	
A bécsi klasszicizmus. A XVIII. század magyar műzenéje	kb. 13 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
A romantikus zene. A XIX. század magyar műzenéje... ..	kb. 13 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
	<hr/>
	32 óra

III. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

Zeneművek

Énekes szemelvények:

12 dal, műzenei szemelvény és tömegdal, elsősorban a törzsanyagban megjelölt művek.

Törzsanyag

Magyar népdalok

Magos a rutafa

Molnár Anna

Kőműves Kelemen

és további 3 dal

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Műzenei szemelvények

Bartók: Levél az otthoniakhoz

Kodály: Psalmus – téma

Honegger: Trimazo (francia koldusének) a Jeanne d'Arc c. oratóriumából

Tömegdalok

Jöjj el, Mózes (néger spirituálé)

Sosztakovics: A béke dala
és további dal

Kiegészítő anyag

A tankönyv további dalai, énekes szemelvények. Tájjellegű dalok.

Zenehallgatás

11 zenemű vagy zeneműrészlet, elsősorban a törzsanyagban megjelölt művek.

Hiteles népzenei felvételek.

A századforduló, Kodály és Bartók zenéje.

A XX. század néhány jellegzetes irányzata.

Törzsanyag

Debussy: Nocturne

A tenger

Sztravinszkij: Oidipus rex

Zsoltárszimfónia

Schönberg: Egy varsói menekült

Sosztakovics: XI. szimfónia

Kodály: Psalmus Hungaricus

Galántai táncok

Bartók: A kékszakállú herceg vára

Concerto

Szonáta két zongorára

Cantata profana

Kiegészítő anyag

Durkó: Halotti beszéd

Farkas: Cantus Pannonicus

Petrovics: Jónás könyve

Szokolay: Várnász

Ravel: Bolero

Schönberg: Szvit (op. 28.)
Honegger: Jeanne d'Arc
Orff: Carmina Burana
Berg: Hegedűverseny
Magyar népzene I., II.
A tankönyvben található további zeneművek.

Zenei ismeretek és készségfejlesztés

Törzsanyag

A dúr, a moll hangsorok (5#, 5b előjegyzésig).
Aszimmetrikus és különböző méretegységű ütemek.
Az egészhangúság, a dodekafónia.
Népdal és tömegdal.
A későromantika.
Az impresszionizmus, a folklorizmus és a neoklasszicizmus
stilis jelei.
A hagyományos formák, szerkesztésmódok átalakulása.
A jelenkor zenei életének szervezete.

Kiegészítő anyag

Atonalitás; szeriális, elektronikus zene, aleatorika.

Követelmények

Az osztály tanulmányai végén:

tudjon énekelni
12 dalt (a törzsanyag dalait) emlékezetből, zeneileg pontosan,
a szép és stilis éneklés követelményeinek megfelelően,
a századforduló és a XX. század korára jellemző könnyebb
gyakorlatokat szolmizálva,
könnyebb tonális dallamokat 5# és 5b előjegyzésig kottáról
olvasva, mérsékelt tempóban szolmizálva;
ismerje a dúr és moll hangsorokat 5# és 5b előjegyzésig;
az aszimmetrikus ütemeket.
ismerje fel – hallás után és kottaképről – a gimnáziumi törzs-
anyag zeneműveit a tanult részletek alapján;
a XX. század egy-egy zeneművének stílusjegyét, műfaját;
tudjon a zenehallgatási törzsanyag témái közül könnyebbeket
énekelni is;

ismerje a tanult korok kiemelkedő zeneszerzői életének és munkásságának legfőbb mozzanatait.

A tanuló tanulmányai végén:

tudja a gimnáziumi törzsanyag dalait egy vagy több társával együtt, emlékezetből, zeneileg pontosan, a szép és stíláriis éneklés követelményeinek megfelelően énekelni;

ismerje az 5# és 5b előjegyzést;

ismerje hallás után a törzsanyag 3 zeneművét és az előző évek törzsanyagából egy-egy zeneművet a tanult részletek alapján;

tudjon egy vagy több társával együtt a gimnáziumi zenehallgatói törzsanyag témái közül néhány könnyebbet énekelni is.

A kottaolvasást folyamatosan, az órakereten belül kell gyakoroltatni. A rendelkezésre álló idő kb. 40%-át éneklésre, kottaolvasásra, 60%-át zenehallgatásra és a zenetörténeti áttekintésre kell fordítani.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELÖSZTÁSA*

A századforduló Debussy és Kodály zenéje alapján ... kb. 5 óra (ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)	
A népdal és a tömegdal szerepe a hagyományos magyar népeletben, a XX. századi haladó mozgalmakban és a magyar művelődésben kb. 5 óra (ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)	
Bartók, Sztravinszkij és az új bécsi iskola kb. 12 óra (ebből kiegészítő anyag kb. 2 óra)	
A jelenkor néhány jellegzetes irányzata és zenei élete . kb. 5 óra (ebből kiegészítő anyag 1 óra)	
Ismétlésre	kb. 5 óra
	<hr/> 32 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Karének

I-IV. OSZTÁLY

Évi 64 óra

A tanulóifjúság legnagyobb művészeti csoportja az énekkar, mely közösségi, érzelmi és esztétikai nevelő hatásával befolyásolja az egész iskola kulturális életét.

Az énekkar megszervezése és hatékony működésének biztosítása – a szaktanár mellett – az iskolavezetés feladata. Fontos, hogy a KISZ egyéni vállalásként ismerje el, és támogassa az ének-kari munkában való részvételt. Kívánatos, hogy az ének-kari foglalkozások és szereplések alkalmain elsődlegesen a karének művészeti nevelő hatása érvényesüljön.

A megtanulandó művek legyenek művészi értékűek. A repertoár kialakításában körültekintően vegyük figyelembe az ének-kar hang adottságait, zenei színvonalát, teherbíró képességét. A jó hangulatú, eredményes próbákkal, élményt nyújtó szereplésekkel, a közösségi érzés erősödését szolgáló egyéb alkalmak megteremtésével (klubest, kirándulás, hangversenyen, színházi előadáson való közös részvétel stb.) elérhető, hogy a tanuló ének-kari kötelezettségének örömmel és szívesen tegyen eleget.

Tananyag

Zeneművek

Két-, három- és négyszólamú, művészi értékű kórusművek:
magyar népdalfeldolgozások,
ifjúsági és munkásmozgalmi dalok,
más népek dalai,
régii és mai zeneszerzők kórusművei.

Himnusz, a Szovjetunió himnusza, Szózat, Internacionálé, Marseillaise, DIVSZ-induló, KIMSZ-induló (zongorakisérettel, többszólamú feldolgozásban).

Ismeretek és készségfejlesztés

Hangképző gyakorlatok.

A zeneművek szólamai.

Az együtthangzás szabályai, a tiszta intonálás feltételei.

Követelmények

Az énekkar

tudja a kórusműveket szép előadásban, tisztán, pontos szövegmondással, a mű érzelmi tartalmának megfelelő kifejező erővel énekelni;

tudjon az iskolai ünnepélyeken, iskolai rendezvényeken, ifjúsági kulturális megmozdulásokon és egyéb nyilvános szerepléseken a karnagy vezetésével élményt nyújtóan szerepelni.

Módszerek

A gimnáziumi tanterv az általános iskolai tantervre épül, annak élményanyagát, az ott szerzett ismereteket és készségeket kívánja fejleszteni.

A zenei ismereteket éneklés és zenehallgatás alapján szerezzék a tanulók. Az énekelt dalok mellett kapjanak helyet népi előadóművészek és eredeti népzenei felvételek is.

A zenetörténeti stílusismeretekkel a tanulók zenei műveltségét kívánjuk kialakítani. Szaktárgyunk lehetőségei csak a zeneirodalom kiemelkedő alkotásainak megismertetésére szorítkozhatnak. A tanítás folyamatában minél többször kell élni az élőzenei bemutatók élményt nyújtó alkalmával.

A gimnázium I–III. osztályában továbbfejlesztjük a tanulók zenei képességeit:

az éneklési készség kialakítása a közös éneklés kereteiben, a rendszeres hangképzés és tiszta éneklés gyakorlásával;
a kottaolvasási készség a relatív szolmizáció alapján, a folyamatosság irányában;

a zenehallgatási készség a zeneirodalom kiemelkedő alkotásainak megismertetésével, azok stílári, műfaji, előadói apparátusának elemzésével fejleszthető.

Az éneklésnek és a zenehallgatásnak minden órán központi helyet kell kapnia. Az ismeretek feldolgozása is az aktív éneklés és zenehallgatás alapján történjék.

A követelmények a törzsanyag dalainak és énekes szemelvényeinek emlékeztetőből való szép előadását, a meghallgatott zeneművek stílári meghatározását és a kottaolvasási készség folyamatos olvasás irányában való fejlődését határozzák meg.

A követelményrendszer csak a törzsanyagra vonatkozatható, a kiegészítő anyagot csak jutalmazás jelleggel szabad értékelni.

A követelmények differenciálása egyértelművé teszi, mit kell követelnie a tanárnak az osztálytól és mit a tanulóól.

Az értékelés alapja elsősorban az osztály közös teljesítménye, mivel a tanítás folyamatában döntő szerepe van a tanítási órákon közösen elsajátított ismereteknek és készségeknek.

Az osztályra vonatkozó követelmények közepes szintet jeleznek. Ha azonban a tanuló az osztályra vonatkozó követelményeket önállóan és hibátlanul teljesíti, egyéni teljesítménye kiváló.

Az ének-zene tanításnak együtt kell működnie más tantárgyakkal, elsősorban az irodalommal, történelemmel, a rajz- és műalkotások elemzésével. E tantárgyak együttes esztétikai és társadalmi hatása érdekében ki kell alakítani a gyakorlatban a találkozási pontokat, a kölcsönös utalásokat és az együttműködés pedagógiai eszközeit és módjait.

A zenei nevelés hatékonyságát nagymértékben segítik a korszerűen felszerelt szaktantermek.

Az órán való munkáltatás lehetőségei mellett használják fel nevelőink a fakultáció, valamint a tanítási órákon kívüli zenei nevelés alkalmait is.

A zenei nevelés tanórákon elért eredményeit a karének mellett hatékonyan egészítik ki a tanórán kívüli és az iskolán kívüli egyéb zenei foglalkozások.

A KISZ-foglalkozások, a népdalok és munkásmozgalmi dalok éneklése és gyűjtése, ezek hagyományainak ápolása tovább erősíti az ifjúsági mozgalom legkedvesebb dalainak továbbélését.

A Magyar Rádió „Éneklő Ifjúság” hangversenyeire, a „Diáknapokra”, a zenei műveltségi versenyekre való felkészülés és az azokon való részvétel az egész évi folyamatos munkát szolgálja.

A közművelődési intézményekkel (művelődési házak, múzeumok, zeneiskolák) való együttműködés lehetőséget nyújt a hangszertanulásra, a hangszeres vagy énekes együttesekben való részvételre, az aktív zenei tevékenységekre.

Szakköri foglalkozásokon – többek között – zeneirodalmi ismereteiket bővítik tanulóink.

A Magyar Rádió és Televízió, az Állami Operaház, az Országos Filmharmónia ifjúsági hangversenyei, ill. előadásai a tantervi anyag elmélyítésével a jövő zenehallgató közönséget nevelik.

Az Ifjú Zenebarátok klubfoglalkozásaikon fiatal művészek és alkotók meghívásával hangversenyeket, ismeretterjesztő előadásokat, zeneirodalmi bemutatókat és vetélkedőket rendeznek.

A patronáló üzemek ünnepélyein, társadalmi rendezvényein

a gimnáziumi kórus szereplése az iskola és az üzem kapcsolatát gazdagítja.

A tanórán kívüli zenei foglalkozások erősítik a tanulók zenei érdeklődését, és elősegítik az állandó önművelés igényének kifejlődését.

A javasolt módszertani alapelvek soha nem öncélúak, hanem eszközök az ének-zenei nevelés céljának megvalósításában. Legyenek ezek az eszközök olyan hatékonyak, hogy a tanulók értékes zenét szerető és aktívan is művelő személyiségekké formálódjanak.

Taneshközök

Nyomtatott taneshközök

a) Tanulói segédletek

Tankönyv
Hangjegyfűzet
Öt- és hétfokú egy- és kétszólamú olvasógyakorlatok
Biciniumok, kórusművek
Zenei ismeretterjesztő könyvek

b) Nevelői segédletek

Népzenei kiadványok, dalgyűjtemények
Partitúrák
Hangverseny- és operaismertető
Zenei lexikon, zenei műszótár
A tanárok számára megjelent segédkönyvek

Nyomtatott grafikai taneshközök

Zeneszerzők arcképei, faliképek

Auditív információhordozók

Hanglemezek, hanglemezsorozatok
Magnetofonszalagok

Vizuális információhordozók

Diafilmek zeneszerzőkről
Fólialemezek

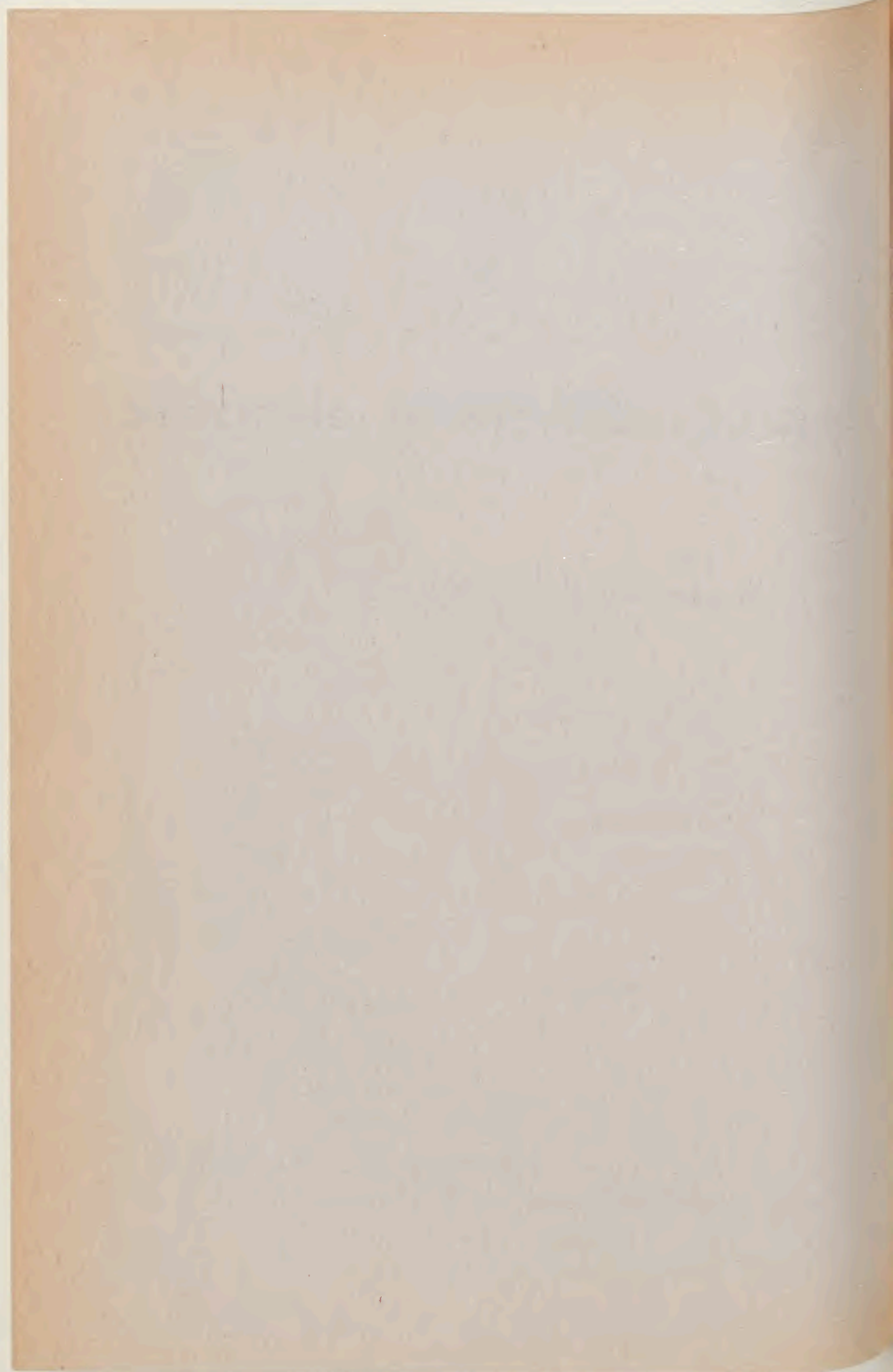
Audiovizuális információhordozók

Zenei oktatófilmek, az Iskolatelevízió aktuális adásai

Rajz és műalkotások elemzése

I-III. OSZTÁLY

Szerkesztette
FÜZÉR KÁROLYNÉ

Cél és feladatok

Célunk, hogy a rajz és műalkotás-elemzéssel hozzájáruljunk a sokoldalúan képzett, harmonikusan fejlett, alkotó szocialista személyiség formálásához. Kiművelt látású, vizuális emlékezetű, élnk képzeletű, találékony ifjakat neveljünk, akik értelmezni tudják a jelenségeket, kutatják azok ok-okozati összefüggéseit, és élményeiket, tapasztalataikat vizuálisan is ki tudják fejezni.

A valóság látható jelenségeiben rejlő összefüggések elemzésével, feltárásával, a képzőművészeti vizuális jelrendszerek megismertetésével, a törvényszerűségek felismertetésével és alkotó alkalmazásával fejlesszük a tanulók gondolkodását, dialektikus materialista szemléletét, értékelő és ellenőrző képességét.

Gazdagítsuk a tanulók érzelmi életét az eredményes alkotó jellegű munka megszerettetésével, a munka örömeivel. Neveljük őket a pontos, megbízható, fegyelmezett munka megbecsülésére, és ezzel is segítsük pozitív emberi tulajdonságaik kialakulását. Az ábrázolási tevékenységen kívül a művészeti alkotások elemzésével formáljuk esztétikai befogadó képességüket, igényességüket, izlésüket, ezzel növeljük érdeklődésüket a társadalom megismerése, környezetük alakítása iránt.

Fejlesszük szóbeli kifejező képességüket a látott, megfigyelt tények elmondatásával, szakszerű meghatároztatásával, a szaknyelv helyes használatával.

Tantárgyunk célja továbbá a megfigyelés és a vizuális emlékezet, a képzelet és képalakítási készség fejlesztése, a vizuális elvonatkoztató és konstruáló készség erősítése, a térszemlélet, a vizuális-plasztikai kultúra elmélyítése; a színismeretek tudatosítása, a színp kultúra kialakítása; az esztétikai fogékonyság és igényesség művelése, a saját és mások teljesítményének értékeléséhez és a műalkotások elemzéséhez szükséges ítélőképesség kialakítása.

A rajz és műalkotások elemzése tanításának feladata a látás fejlesztése a környező világ téri, formai, színbeli jelenségeinek ta-

nulmányozásával és vizuális kifejezésével, a természet utáni, emlékezet és képzelet alapján történő rajzolás, festés, mintázás stb. útján az élménykifejezés, a gyakorlati élet, a továbbtanulás igényeinek megfelelően.

Az általános iskolában tanult ábrázolási eljárások, mintázás és színelméleti ismeretek ismétlése, rendszerezése, gazdagítása és sokrétűbb alkalmazása.

A logikus gondolkodás és alkotó képzelet fejlesztése az anyag, a szerkezet, a funkció és a forma összefüggésének vizsgálatával. Működés, változás, alakulás tanulmányozása és kifejezése magyarázó rajzokban és plasztikus megoldásokban.

Széles tárgyi koncentráció megvalósításával segítsük elő a világ egységének megismerését a képi és fogalmi elvonatkoztatás összekapcsolásával.

A színekkel kapcsolatos ismeretek rendszerezése a művészi kifejezésben és a gyakorlati életben betöltött szerepük szerint.

A kifejezőképesség fejlesztésével, a különböző technikák gyakoroltatásával, konkrét feladatok megoldatásával neveljük a tanulókat környezetük esztétikus formálására. Készítsük fel őket a tudományos és a termelő munkába való bekapcsolódásra.

Tantárgyunknak fogékonnyá kell tenni a tanulókat a vizuális jelrendszer szóval nehezen kifejezhető érzelmi, hangulati sajátosságai, a kifejező eszközökben rejlő feszültségek, az esztétikai tartalmak megérezésére, megértésére.

A tanulókat a művészet igénylésére, értő szeretetere neveljük. A műalkotások elemzésével formáljuk gondolkodásukat, erkölcsi, politikai magatartásukat, világnézetüket. Vizsgáljuk az alkotásokat társadalmi háttérükben és korunk felfogása szerint, a mára is vonatkozó nevelő hatásuk kibontakoztatásával.

Erősítsük a hazafias nevelést a magyar művészeti alkotások bemutatásával és értékelésével. Neveljünk a nép szeretetére és alkotásainak megbecsülésére a népművészet legjellemzőbb ágainak ismertetésével.

Mindezek figyelembevételével, az alkotó munka és a művészet megszerettetésével neveljük tanulóinkat érdeklődő, aktív, szabadidejüket kulturáltan felhasználó emberekké. A képzőművészet eszközeivel segítsük az alkotó szocialista személyiség kialakítását, a világ mélyebb és sokoldalúbb megismerését.

I. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

Törzsanyag

Valóság-hű és céltudatosan elvont ábrázolás.

Az általános iskolában tanultak rövid áttekintése. Egyszerű mértani testek (kocka, hasáb, henger stb.) természet utáni rajzolás perspektivikus, axonometrikus, illetve Monge-féle ábrázolással, esetenként fény-árnyék alkalmazásával, a méretezés legegyszerűbb jelölésével.

Egyszerű szögletes és forgástestek csonkolása, összeépítése a különböző ábrázolási rendszerek alkalmazásával.

Az ábrázolási rendszerek összehasonlítása.

Törvényszerűségek alkalmazása téralakító feladatokban.

Rálátás, alálátás, a horizontvonal szerepe az ábrázolásban és a műalkotásokban.

Természeti formák szerkezetének tanulmányozása és kifejezése. (Termések, gyümölcsök stb.)

Alap és kevert színek, hideg-, meleg- és kiegészítő színárak.

Két és több szín egymáshoz való viszonya, a szín térképző szerepe. (A témához illeszkedő képzőművészeti alkotások reprodukcióinak gyűjtése.)

Betűírás: álló és dőlt szabvány.

Siktervezés, plakát és osztálydekoráció készítése.

Műalkotások elemző ismertetése a történelemmel koncentrálván.

Az őskori művészet, barlangrajzok, plasztikák. Az egyiptomi művészet áttekintése, legjellemzőbb alkotásainak elemzése. Egyiptomi térábrázolás, építészeti szerkezetek. Görög művészet. Római művészet. Ókeresztény művészet.

Népművészeti alkotások ismertetése. Épületek, népviselet.

Ipari formatervezések.

Múzeumlátogatás, múzeumi órák. Szakkönyvek használatának megismertetése. Művészi reprodukciók gyűjtése, rendszerezése.

Kiegészítő anyag

A kiegészítő anyag a térszemlélet- és téralakítást, az esztétikai és világnézeti nevelést, valamint a művészet személyiségnevelő hatását kívánja elmélyíteni a helyi viszonyoknak megfelelően, szabadon választott feladatokkal. Ennek keretében művészettörténeti, népművészeti, műszaki feladatok oldhatók meg.

Követelmények

A tanulók legyenek képesek:

felfedezni az érzékletes tárgyi világban a képzőművészeti, esztétikai, valamint a tudomány és technika területén jelentkező összefüggéseket;

egyszerű és összetett természetes és mesterséges tárgyakat megjeleníteni különböző ábrázolási rendszerekben; konkrét téralkító és formai feladatok megoldására (építészeti makett, téri játékok, mintázás stb.);

a különböző technikák ismeretére és célszerű használatára a kifejezés érdekében.

Ismerjék az alap- és kevert színeket, a hideg-meleg és kiegészítő színpárokat; ismerjék a színek egymáshoz való viszonyát, és tudják azokat térképezésre is felhasználni.

A képzőművészeti alkotásokról leolvasható tartalmi és formai jegyeket tudják önállóan elemezni, élményszerűen elsajátítani.

Ismerjék a magyar népművészet néhány jellegzetes ágát és alkotásait.

Ismerjék és alkalmazzák a szakmai szókincset.

Legyenek esztétikailag igényesek a munkában és magatartásában.

Fontos követelmény az önálló munkavégzés és önellenőrzés képességeinek a kialakítása is.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Tanulmányok	kb. 21 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Műalkotás-elemzések	kb. 11 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	

32 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

II. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

Törzsanyag

Az anyag, a szerkezet, a rendeltetés és a forma tanulmányozása és ábrázolása geometrikus és szabad formákon. A belső tagolt-ság vizsgálata.

Mesterséges tárgyak vizsgálata. A funkció és forma összefüggése. Működési vázlatok, metszetrajzok készítése. Műanyag dobozok formáinak kialakítása csonkolással, összeépítéssel. Használati tárgyak szerkezetének vizsgálata és értelmező ábrázolása.

A forma és környezet összefüggése. Tanulmányok, vázlatok, műszaki jellegű ábrázolások, metszettek és szelvények készítése.

A színharmónia. Színkompozíciók tervezése különböző szín-skálán.

Hazai és külföldi műalkotások elemző ismertetése, lehetőleg a történelemtanítás időbeosztása szerint. A középkor művészete: román és gót stílus, reneszánsz és barokk művészet Európában és hazánkban. Néhány klasszicista műalkotás.

Magyar népművészeti alkotások ismertetése. Fafaragás, kerámia, hímzés.

Kompozíció a festészetben és szobrászatban. Téralakítás az építészetben. Esetleg egyszerű makettek készítése.

Kiegészítő anyag

Antikva betűk. Diszitő jellegű feladatok: montázs és betű. Igényesebb plakátok, meghívók készítése. Összetettebb építészeti makettek készítése. A műalkotások elemzéséhez kapcsolódó formák mintázása gyurmából, agyagból.

Követelmények

Az I. osztályos követelmények igényesebb megvalósításából, magasabb szintre emeléséből kell kiindulni:

értsek meg a tanulók a természeti és az emberalkotta tárgyakban a forma, a szerkezet és a funkció összefüggéseit;
tudják a megértett folyamatokat ábrázolni;

ismerjenek néhány egyszerű színharmóniát, és legyenek képesek alkalmazni a gyakorlatban;

ismerjék fel a műalkotásokban a korokra jellemző kompozíciós elemeket; tudjanak a művekből önállóan következtetni az eszmei, világnézeti és társadalmi vonatkozásokra, összefüggésekre;

ismerjék fel a célszerű és esztétikus formálás lényegét a tárgyformáló művészetekben és a népművészetben;

legyenek képesek megfigyelés alapján és emlékezet után egyszerű, magyarázó rajzokat készíteni (technikai vagy természeti folyamat rajzsorozata, vetületek, metszetek).

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Tanulmányok	kb. 21 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 5 óra)	
Műalkotás-elemzések	kb. 11 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
	<hr/>
	32 óra

III. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Tananyag

Törzsanyag

A természeti formák tanulmányozása az ok és okozat összefüggésében. A tapasztalatok képi továbbfejlesztése, kifejezése a képzelet működtetésével, különféle téri megoldásokban. Növények, termések, gyümölcsök, virágok értelmező vázolása, koncentrálnva a biológia és földrajz anyagával, a jobb megértés érdekében.

Egyénileg választott téma vizuális feladatsorban való feldolgozása.

A színek érzelmi hatásának vizsgálata a művészeti alkotásokban. Színharmóniák, diszharmóniák, kontrasztok.

Művészeti alkotások elemző ismertetése. A XIX. és XX. szá-

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

zad művészete. Magyar művészeti alkotások, a szocialista művészet kialakulása. Az építészet, az egyik – a korra jellemző – művészeti ág ismertetése. Új anyagok: beton, acél, műanyagok felhasználása. Belső téralakítás, lakáskultúra.

A népművészeti ismeretek összefoglalása tájegységek szerint.

Fotó- és filmművészet, a tévé képi kifejező eszközeinek jellemzői. A fény szerepe, képkivágások, megvilágítások.

Az ismeretek rendezése, rendszerezése.

Kiegészítő anyag

A pályairányultságnak megfelelő konkrét rajzi feladatok. Technikák gyakorlása: meghívó, plakát, dekorációtervezés (metszet, monotípiá, nyomdai eljárások, színes nyomat).

A modern lakókörnyezet jellemzői. Tervezési feladatok.

A fotó- és a képzőművészet kapcsolatának vizsgálata. (Az objektív szerepe.) Képkivágások, nagyítás.

Követelmények

Tanulmányai végén a tanuló:

tudja a térrel, színnel kapcsolatos megfigyeléseit képi formában az ábrázolási rendszerek valamelyikével vagy három dimenziós téri megformálásban kifejezni;

legyen tájékozott valamennyi tanult ábrázolási rendszer lényegében, és ennek ismeretében legyen képes kifejezési szándékának megfelelően a legcélszerűbbet kiválasztani;

rendelkezzék olyan alapvető ismeretekkel, amelyek segítségével egyszerű és bonyolult formák vetületéből, műszaki vagy tudományos jellegű ábrázolásból – az iparban, a gyakorlati életben szükséges – formai felépítésre, szerkezetre, a forma téri helyzetére következtetni tud;

legyen rendszerezett színismerete; a színeket tudja a kifejezés értelmezésére, gazdagítására, a környezet harmonikus alakítására önállóan alkalmazni magyarázó ábrákon, tervezéseknél, alkotó munkában;

ismerje a színek szerepét és hatását a környezet alakításában és a művészetben;

legyen tájékozott a képzőművészet jelentősebb korszakaiban; jellegzetességeiből ismerje fel a nagy stíluskorszakok alkotásait, és tudja azokat időben is elhelyezni;

ismerje a főbb népművészeti tájegységek jellegzetességeit.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Tanulmányok	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
Műalkotás-elemzések	kb. 16 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 4 óra)	
	<hr/>
	32 óra

Módszerek

A tanterv szabadságot ad a nevelőknek a kiválasztott és alkalmazott módszerek tekintetében, a tananyag differenciált tervezésében, a tanulócsoportok szintjéhez való rugalmas alkalmazkodásban, és alkotó aktivitást vár tőlük.

A tanulók a tér-forma-szín elválaszthatatlan egységében vizsgálják a valóságot – a világ jelenségeit – életkoruknak megfelelő szinten és minőségben. A tanterv felépítése spirális jellegű, a problémák ismételten, az általános iskolára épülve, rétegezetten, egyre igényesebben jelentkeznek a törzsanyagban és a követelményekben. A lehetőségek további bővítését célozza gazdagabb tevékenykedtetéssel a kiegészítő anyag.

A törzs- és kiegészítő anyag feldolgozásában mindig az érzékeléstől haladunk az elvonatkoztatás felé, a tér, a forma és a szín sokoldalú vizsgálatával és ábrázolásával, a lényeglátás igényével.

Az érzékletes ismeretszerzést vizuálisan jól megragadható, egyéni, kézbe adható modellanyaggal biztosítsák. A tanuló figyelme ezekhez jobban tapad.

A teret és a formát ismételten értessük meg tapasztalati úton is, formák kirakásával, rendezésével, saját mintázásaik, sikkivágásaik összeállításával a három dimenziós térben.

Egy-egy órán ne egy feladatot, hanem összefüggő feladatsor részletét végezze el a tanuló (annál is inkább, mert befejezett, megoldott feladatok készítésére kevés az egy óra). A feladatsorok feldolgozása szilárdabb ismeretekhez, az összefüggések alaposabb ismeretéhez vezet.

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátás szerint bánt. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Nagy fontosságot tulajdonítunk a kifejezést szolgáló különböző tevékenységeknek. A technikák megválasztásában és használatában a tanár és tanuló egyaránt szabadságot kap.

A rajzolás és festés mellett legyen hangsúlyos szerepe a háromdimenziós térben való műveleteknek: a mintázásnak, a formaalakításnak, a rendszerezésnek.

Amennyire ez lehetséges, a történelemtanítással koncentráltan válasszuk ki és elemezzük a különböző korok jellegzetes alkotásait. Kiemelten foglalkozunk a magyar művészettel. Ismertetjük meg a tanulókat a művészet történelmének néhány nagy alakjával. A népművészet jellemző ágait és alkotásait is mutassuk be, ezzel elősegítve a kultúra gyökereinek megismerését.

Igyekezünk eredeti alkotásokat bemutatni múzeumokban, kiállításokon. Ha lehetséges, tartsunk múzeumi órákat. A hozzá nem férhető nagy műalkotásokat kitűnő reprodukciók, diák segítségével mutassuk be.

A történelemórákon is használt időszalag segítségével tudatosítsuk az egyes korok és alkotók, alkotások időbeli helyzetét.

Bemutatásnál alkalmazhatjuk az összehasonlító módszert hagyományos formában, esetleg két vetítógép alkalmazásával is.

Teremtsük meg – ha van rá lehetőség – a személyiség kibontakozását segítő, esztétikai magatartást és aktivitást eredményező műhely jellegű munkát. Különböző technikai eszközök használatával, gyakorlati lehetőségek nyújtásával a pályorientációt is megkönnyítjük.

Az ábrázoló tevékenységet mint a kifejezés, a gondolatcsere vizuális eszközét közelebb kell hozni a mindennapi élet gyakorlatához. Arra kell törekedni, hogy a vizuális kifejezőképesség ne csökkenjen a tanulóknál, hanem alakuljon, tudatosodjon.

Szaktárgyunk hatékonysága csak úgy érvényesülhet, ha megfelelő szintézist tudunk teremteni a többi tárggyal. Fordítsunk fokozott figyelmet a koncentráció, az együttműködés lehetőségeinek keresésére, megvalósítására. Ezáltal illeszkedjék bele a rajz és műalkotások elemzése a gimnázium tantárgyrendszerébe és nevelési egységébe.

Taneshközök

Nyomtatott taneshközök

a) *Tanulói segédletek*
Tankönyv
Feladatlapok

b) *Nevelői segédletek*
Reprodukciósorozat
Módszertani kiadványok, szakkönyvek, folyóiratok (Rajz-
tanítás, Művészet stb.)

Nyomtatott grafikai taneshközök

Tablók, plakátok, a tananyaghoz kapcsolódó színes reprodukciók, térképek

Vizuális információhordozók

Diapozitívek, diafilmek, pergőfilmek, fóliaképek

Audiovizuális információhordozók

Hangosított dia, az Iskolatelevízió és az Iskolarádió adásai (technikák, műemlékek stb.)

Tanulókísérleti eszközök

Kézimodellek, mértani testek és használati tárgyak az osztály létszámának megfelelően
Anyagok, szerszámok, eszközök a különféle műveletekhez és technikákhoz

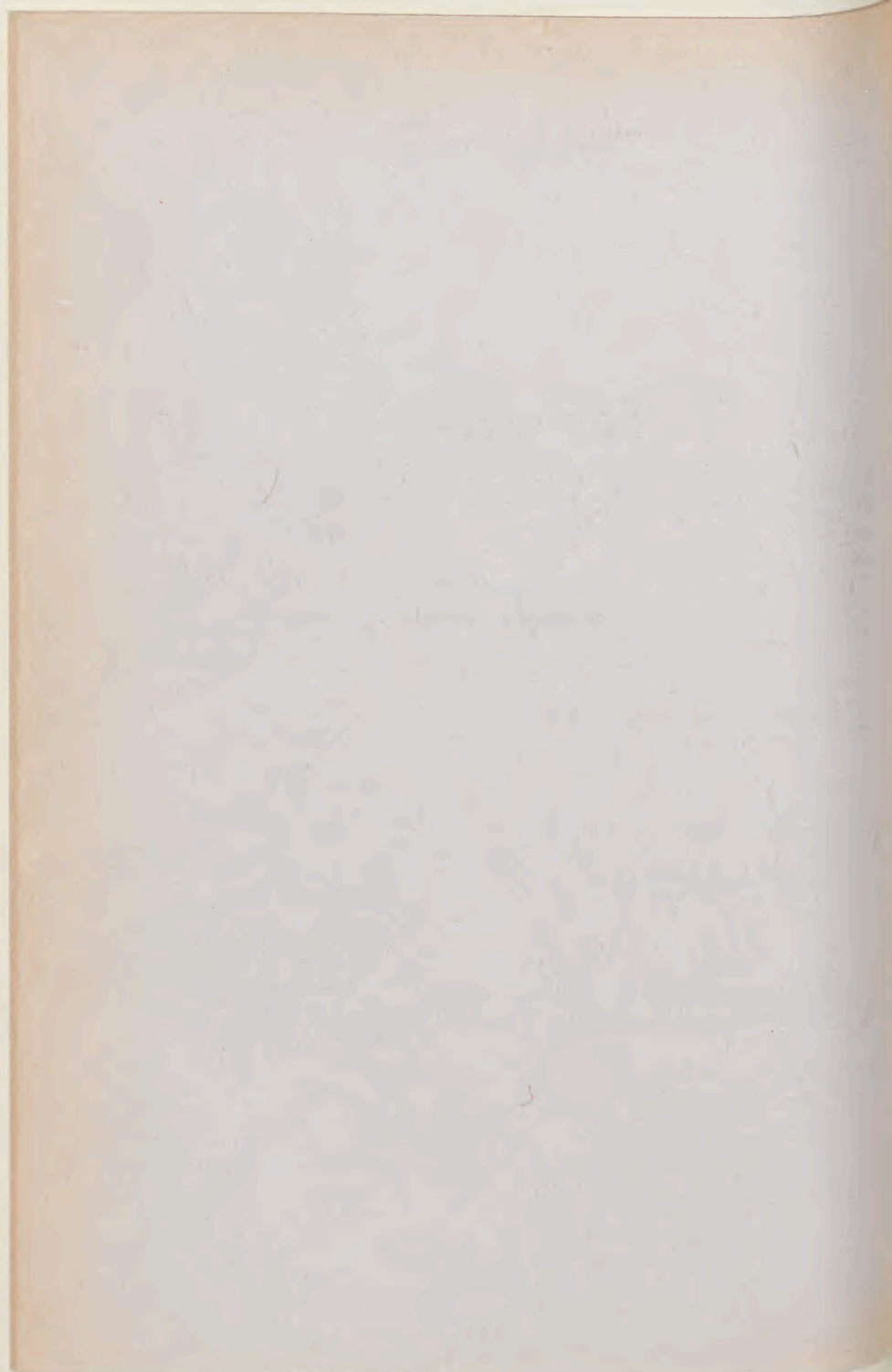
Nevelői demonstrációs eszközök

Nagyméretű geometriai modellek osztályszemléltetéshez
Tárgyasztal háttérlapokkal, drapériákkal, reflektorral
Építészeti modellek

Testnevelés

I-IV. OSZTÁLY

Szerkesztette
NAGY SÁNDOR

Cél és feladatok

A gimnáziumi testnevelés *célja*, hogy az iskola egész nevelő-
oktató munkájának részeként a sportágak, a játékok felhasználá-
sával úgy segítse elő a gimnáziumi tanulók nevelését, hogy képesek
legyenek alkotó, hasznos munka végzésére és a haza védelmére.
Legyenek edzettek és egészségesek. Fizikai cselekvőképességük fe-
leljen meg a gyakorlati élet és a honvédelmi felkészültség igényei-
nek. Rendelkezzenek az öntevékeny, meggyőződésen alapuló egész-
séges életmód kialakításához szükséges alapvető ismeretekkel, fel-
készültséggel. Szívesen és aktívan sportoljanak, s ez járuljon hozzá
szabad idejük kulturált eltöltéséhez. Ismerjék meg és használják
fel a természet eszközeivel történő edzést, növekedjék fizikai akti-
vitásuk.

Ennek érdekében a testnevelésnek három *alappeladatot* kell
megvalósítani:

- fejlessze a tanulók játék- és sportműveltségét;
- segítse elő testi fejlődésüket, fokozza erejüket, edzettségüket,
teherbíróképességüket;
- járuljon hozzá a szocialista embert jellemző tulajdonságok és
jellemvonások továbbfejlesztéséhez, megerősítéséhez.

A gimnáziumi testnevelés feladata, hogy a tanulókat fizikai és
mozgásos feladatmegoldó képességeik – fizikai cselekvőképességük
– szintjének emelése révén tegye alkalmassá a tanórán, a munkában
és a rendkívüli körülmények között adódó feladatok megoldására, a
haza védelmére.

A sportgyakorlatok révén elérhető sokoldalú élettani hatás ki-
aknázásával segítse, hogy a gimnáziumi tanulmányaikat befejező
tanulók egészségesek, testileg jól fejlettek, a mozgásos terheléssel
és az időjárással szemben ellenállóak és edzettek legyenek.

Kiemelt feladat a helyes testtartás kialakítása, a testi defor-
mitások megelőzése.

Fejlessze a tanulóiban az érdeklődést és a kedvet a rendszeres sportolás iránt, és fejlessze az oktatott sportágakban képességeiket olyan szintre, amely iskolai tanulmányaik befejezése után is alapul szolgál az öntevékeny sportolásukhoz.

Alakítsa ki bennük azt a meggyőződést, hogy a rendszeres sportolás az egészség megőrzésének, megszilárdításának fontos eszköze, egyben a szabadidő felhasználásának kulturált, szórakoztató formája is.

Fejlessze a szocialista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat – mint pl. a hazafiság, a bátorság, a fegyelmezettség, a határozottság, az önuralom, az akaraterő – és formálja közösségi magatartásukat.

Fejlessze a szép mozgás iránti érzéküket és szoktassa őket a helyes mozgásra.

I. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Rendgyakorlatok, katonai alaki gyakorlatok

A menet megindítása és megállítása. Helyben járásból átmenet lépésbe. A menetsebesség és lépéshosszúság változtatása. A menet irányának változtatása egyes és kettős oszlopban járás közben. Igazodás, takarás, köralakítás egy-, illetve kétsoros vonalból, egyes és kettős oszlopból.

Vigyázzállás, pihenjállás. Testfordulatok helyben. Sorakozó egy-, kettős-, három- stb. soros vonalban, valamint egyes, kettes, hármas stb. oszlopba. Jelentés. Tiszteletadás állóhelyben. Menet ütemtartással.

Képességfejlesztő gyakorlatok

(kb. 20 óra)

Gimnasztika

Az egész testet általánosan és sokoldalúan fejlesztő, a nagyobb izomcsoportokra, illetve testrészekre erősítő, valamint nyújtó hatású egyszerű, a kiinduló helyzeten kívül 2–3 alapformát tartalmazó, 4–8 ütemű szabad, illetve szabadgyakorlati alapformájú páros- társas gyakorlatok, kéziszer gyakorlatok (labda, bot, súlyzó, tö-

möttlabda, gumikötél stb.), *szergyakorlatok* (zsámoly, pad, bordásfal, stb.).

Testtartást javító és légzési gyakorlatok

Útmutatások az otthoni egészségügyi testedzéshez: az egész szervezet felfrissítésének, megmozgatásának szükségessége és módszere. A bemelegítés fontossága és módszere.

Munkaártalmakat megelőző és ellensúlyozó gyakorlatok

Lábboltozat süllyedése ellen ható és boltozaterősítő gyakorlatok. A lábfej kifelé fordulása ellen ható gyakorlatok. Alsó végtag-, csípő-, gluteuserősítő gyakorlatok. Kyphosis, skoliosis ellen ható gyakorlatok. Mellkásfejlesztő gyakorlatok. Gazdaságos légzést elősegítő gyakorlatok. Hasizom, csípőhorpaszizom, valamint mély és felületes hátizmokat erősítő gyakorlatok.

Az izomrendszer fejlesztését elősegítő gyakorlatok

Dobások: 2–3 kg-os tömöttlabdával, egy és két kézzel, egyénileg és párokban. Egyénileg végzett dobások: a szer feldobása és elkapása közötti időben feladatokkal. Párokban végzett dobások helyben, járásból és futás közben. Dobóversenyek egyénileg és párokban.

Gránáthajtás távolba és célba (fiúk 20–25 m, lányok 15–18 m, 5×2 m-es célárokba).

Ugrások: Fel-, le- és átugrások szerek felhasználásával: fel-futás lépcsőzetesen emelkedő akadályokra és onnan leugrás. Talajon ugrások és szökdelések egy lábon és páros lábon tovahaladással; lenyhe, majd guggolásig fokozódó térdhajlítással, különböző irányokba történő haladással is. Versenyek szökdelő feladatokkal. Szorozatugrások.

Függésgyakorlatok: Kötélmászás teljes magasságig, lefelé függeszkedés. Vándormászás fel és le több kötélén (fiúk).

Mászás teljes magasságig, vándormászás több kötélén fel-, egy kötélén lemászás (lányok).

Mászóversenyek: 4–5 m hosszú, 2 m magas kifeszített kötélén helyváltoztatás előre, hátra.

Gyűrűgyakorlatok (lányok).

Támaszgyakorlatok: Kúszás különböző helyzetekben: négykézláb, hason, laposkúszás stb. Talajon és szereken támaszban karhajlítások és -nyújtások. Támlázás. Haladások támaszhelyzetben. Saslendület (fiúk).

Emelések, hordások különböző feladatokkal: párokban, háton, ülő, fekvő testhelyzetekben, fészekkel, derékfogással stb.

Küzdő feladatok: társ húzása, tolása egy és két kézzel, különféle testhelyzetből. Birkózás állásban, fogáskeresés kiemelésig (csak fiúk). Küzdőgyakorlatok labdával. Küzdőjátékok párokban.

A keringési rendszer edzését elősegítő gyakorlatok

Egyenletes iramú futások. Ugrások és dobások (1–2 kg-os tömöttlabdával) sorozatban is. Versenyek, váltók. Iramfutások szakaszos terheléssel, 5 mp alatti részteljesítmények (ismétlések száma 5–10, közte 1 percig pihentető járás, séta). Kitartó futás 5–6 percig. Félperces futások ismétléssel, pihentető járással. Lassú iramú futásból átmenet gyaloglásba, majd gyaloglásból átmenet futásba. Gyakorlaskor a távolságot fokozatosan növelve 2000 m-ig: a futás és gyaloglás aránya: 60–40%. Tájékoztató időeredmény: fiúknál 13–15 perc, lányoknál 18–20 perc.

Labdaátadások ismétlésekkel, kézzel és lábbal is. Labdavezetések egyénileg, párosával, ismétlésekkel, Félperces fogó. Csapatjáték fogók.

A szenzomotoros koordináció fejlesztését elősegítő gyakorlatok

Rajtversenyek különböző helyzetekből. Versenyek tárgyakért, bedobott labdák megszerzése. Futóversenyek 15–20 méteren. Labdaadogatás egyénileg és társsal, több labdával is. Adogatás meghatározott területen csoportokban több labdával, mozgás közben (kézzel, lábbal, fejfel). Labdás fogók. Pontszerző.

Atlétika

(kb. 14 óra)

Előkészítő gyakorlatok

A futás, a távol- és magasugrás, a gránáthajtás és a súlylökés eredményesebb elsajátítását elősegítő, előkészítő gyakorlatok (cél-gimnasztika); rávezető gyakorlatok (feladathelyzetek); képességfejlesztő gyakorlatok.

Futóiskola: Futás térd- és sarokemeléssel, elnyújtott lépéssel, alszárkicsapással. Dzsoggolás és szkippelés támasszal, helyben, haladással és kifutással, különféle variációkkal. Keresztező futás. Futás hátrafelé.

Szökdelő-ugróiskola: Galoppszökdelés váltott lábbal. Indián-szökdelés, páros karú lendítéssel is. Szökdelés egy lábon, váltott lábon és ezek variációi haladás közben. Futó- és ugrólépés összekapcsolása. Felugrások jobb és bal lábról, magasságra és távolságra való törekvéssel. Futás közben ugrásfeladatok: fordulatok, ollózások stb. Sorozatugrások helyből indulva és 3–4 lépés után. Felug-

rások helyből 3-4-5 részes szekrényekre. Helyből magasugrás (szemből) és távolugrás, le-, fel-, átugrások akadályok felhasználásával, súlyterheléssel is. Ugrókötel-gyakorlatok helyben és haladással.

Dobóiskola: oldal-, illetve harántterpeszállásban (dobóterpeszben) hajítás, lökés, vetés hajszalabdával, súlygolyóval, gránáttal. Forgatás, illetve ívképzés helyből dobásokkal. A láb emelő és forgató mozgását kihangsúlyozó dobások. Célbadobások. A felsorolt dobások az ügyetlenebb kézzel is. Dobások előre, hátra, fej mellett, mellől terpeszállásban, mélytartásból a labda előre-, hátradobásával, magasbadobással, guggolásból felugrással stb.

Futószámok

Állórajtok. Térdelőrajt. Rajtversenyek 20-30 m távon.

Fokozó futás. Iramfutás.

Gyorsfutás 60-100 m távon. Gyorsfutóversenyek.

Ugrószámok

Magasugrás: ugrások léc felett 3-5 lépés nekifutással, különböző irányból történő indulással és ugrásfeladatokkal. A leggyakoribb ugrástechnikák - lépő, guruló, hasmánt és flop - megismerése, az egyénileg legmegfelelőbb ugrástechnikák kiválasztása érdekében. A választott ugrástechnikában a megfelelő felugrás (elrugaszkodás, kar- és láblendítés) és a légmunka kialakítása. Magasugróversenyek.

Távolugrás: nekifutással, guggoló és homorító technikával. Az elugrás biztosítása erőteljes elrugaszkodással, a kar- és láblendítés fokozásával. A talajérés késleltetése. A biztos egyensúlyi helyzet érdekében a karok hátralendítésével fejezzük be az ugrást. Távolugróversenyek.

Dobószámok

Gránáthajítás: távolba helyből és nekifutással, ívképzésre törekvéssel, a lendületszerzés és a dobás ritmusának összehangolásával. Dobóversenyek.

Súlylökés: a súlygolyó fogása. Lökések helyből, járásból elfordulással. Oldalfelállásból súlylökés szökkenéssel: fiúk 4-5 kg-os, lányok 3-4 kg-os súlygolyóval. Súlylökőversenyek.

Torna

(kb. 12 óra)

Előkészítő gyakorlatok

A vállöv, valamint a csípőízület mozgáshatárát növelő nyújtó,

illetve lazító hatású, a láb elugró, a hasizom, a vállöv támasztó-, valamint a kar húzóerejét növelő szabad-, kéziszer- és szergyakorlatok; különböző és változó testhelyzetek érzékeltetésének fejlesztése talajon, szereken, levegőben; különösen a fejfelé lefelé testhelyzethez való szoktatás.

Ritmikus sportgimnasztika (lányok)

Nyújtott és íves kartartások. Törzsdöntések fokozatai térdelő sarokülés helyzetében. Lebegőállások, mérlegállások. Érintőjárás, hintalépés, zárt és nyitott hármaslépés. 180°-os fordulatok két lábon állásban és guggolásban. Felugrás két lábról, érkezés két lábra – közben különböző lábtartások a levegőben.

A tanult mozgásanyag összekapcsolása.

Talaj

Gurulóátfordulás sorozatban előre, valamint hátra. Guggoló átfordulás sorozatban előre, valamint hátra – terpesztett lábbal. Alapállásból guggoláson át gurulás tarkóállásba és vissza. Emelés fejállásba – gurulás előre állásba. Fellendülés kézállásba, megállás-kísérletek szabadon. Kézenátfordulás oldalt – mindkét irányba. Mellső mérleg.

Összefüggő gyakorlatok: Gyakorlatkapcsolás az egymást követő elemek befejező, illetve kiinduló helyzeteinek összehangolásával, továbbá szabadgyakorlati elemek felhasználásával a különböző testhelyzetek közötti folyamatos átmenet érdekében.

Szekerényugrás

Fiúk: hosszában (4–5 rész): gurulóátfordulás előre, felguggolás, leterpesztés, terpeszátlugrás.

Lányok: keresztben (3–4 rész): guggolóátugrás; hosszában (3–4 rész): gurulóátfordulás előre.

Korlát (fiúk)

Támasz. Támaszban: haladás előre, hátra; karhajlítás, -nyújtás. Alaplendület támaszban. Ugrás felkarfüggésbe és lendület előre támaszból terpeszülésbe. Támaszban alaplendület, terpeszpedzés, alaplendület. Terpeszülésből guruló átfordulás előre terpeszülésbe. Kanyarlati leugrás.

A tanult elemekből összefüggő gyakorlat.

Gerenda (lányok)

Járás előre, oldalra, hátra. Különböző testhelyzetek: állás, guggolás, térdelés, fekvőtámasz, fekvés stb. Átmenetek egyik testhely-

zethől a másikba. Felugrás a gerendára mellső oldalállásból: egy láb átlendítéssel és 90°-os fordulattal lovaglólülésbe. Leugrás: függőleges repülés.

A tanult elemekből összefüggő gyakorlat.

Gyűrű (fiúk)

Függésben alaplendület. Lendület előre zsugorlefuggésbe. Lebegőfüggés. Emelés lefüggésbe. Zsugorfüggésből emelés lefüggésbe. Ereszkedés hátsó függésbe és visszahúzás. Függésben lendület hátra, homorított leugrás. Támasz-kísérletek.

A tanult elemek összekapcsolása összefüggő gyakorlattá.

Sportjátékok

(kb. 12 óra)

A helyi körülményektől, az iskola létesítményétől függően egy sportjáték, választás szerint.

Előkészítő gyakorlatok

Összetett, csoportos váltóversenyek labdavezetéssel és átadásokkal.

Akadályversenyek sportági feladatok beiktatásával.

Futásgyakorlatok labdavezetéssel is (az elzárások oktatásához).

Kézilabda

Védekezés egy és két zavaró játékosal (5+1 és 4+2); a védendő terület felosztása, a védők helyezkedése a részükre kijelölt területen. Támadás 5+1 és 4+2 ellen. A védelem fellazítása adogatásokkal, a keletkezett réseken betörés, kapura lövés.

A védőjátékos mozgása. Egykezes átadás futás közben. Különböző magasságból érkező labda elfogása. Kapura lövés mozgás közben, legfeljebb egy leütéssel.

Játék helyzetek: emberfölény kihasználása 4:3, 3:2, 2:1 elleni helyzetben.

Kosárlabda

Emberfogásos védekezés általános szabályai: hátrahelyezkedés, védővonal, védőtávolság; védőtől való elszakadás gyors indulással, iram- és irányváltoztatással. Ötletjáték két kosárra.

Alapmozgás: megindulás, megállás, sarkazás; felugrások, leérkezések, irányváltoztatások. Labdával: egy- és kétkezes átadás;

egy- és kétkezes felsődobás kosárra állóhelyből, középtávolságról (3–5 m). Labdavezetés: megindulás, megállás labdavezetéssel, sarkazás; egykezes kosárradobás (fektetett dobás) labdavezetéssel.

Játék helyzetek: 3:2, 2:1 és 1:1 elleni támadás – védekezés.

Labdarúgás

Védők és támadók kijelölése. Laza emberfogás poszt szerint. A védőjátékos helyezkedése, a védő feladata kijátszás esetén. Támadójáték helytartással. Szabadulás a védőtől gyors elfutással.

Álló és mozgó labda rúgása a láb belső részével. Guruló labda megállítása belsővel. Labdavezetés belsővel. Fejelés a homlok középső részével helyben és mozgás közben.

Játék helyzetek: emberfölny kihasználása 3:2, 2:1 elleni helyzetben.

Röplabda

Játék 9 × 9 méteres pályán (hálómagasság 224 cm). Érintések: 1. pattintó- (alkar- vagy kosár-) érintés; 2. elkapás és magas ívben dobás a talajról vagy felugrással a háló közelében álló társnak; 3. felső ütő mozdulattal átütés a talajról. Nyitás felpályás dobással, alsó- vagy felsőnyitással.

Játék kosár- vagy alkarérintéssel 1:1 ellen, csökkentett területen (hálómagasság 224 cm). Érintések: azonnal visszajátssza vagy először önmagának játssza fel, és azután üti át. Támadásban az ellenfél gyenge pontjainak figyelése, védelemben a saját mező veszélyeztetett pontjainak védelme, a többi terület bemozgása.

A kosár- és alkarérintés, az alsó- és felsőnyitás, a felső ütőmozdulat tanítása.

Téli foglalkozások szabadban

(kb. 6 óra)

A helyi körülményektől és az időjárástól függően: sízés, korszolyázás (gyors- és műkorszolyázás), jégkorong (csak fiúknak), szánkózás, illetve képességfejlesztő gyakorlatok.

Kiegészítő anyag

Kötelezően választható anyag (kb. 16 óra)

A megadott időkeretben választható anyagként az alábbi sportágakat lehet figyelembe venni:

Atlétika. A törzsanyag előírása szerint a futások, az ugrások, és a dobások gyakorlása, magasabb szintű elsajátítása. Alkalmaz-

ható az atlétika bármelyik ága, amelyek gyakorlására iskolai körülmények között lehetőség kínálkozik.

Torna. A törzsanyag magasabb szintű elsajátítása. Alkalmazható a törzsanyagban nem szereplő szerek anyaga is. Ez utóbbiaknál, illetve a törzsanyag magasabb szintű oktatásánál a középiskolai tornaversenyek versenykiírásában szereplő előírt gyakorlatelemek, gyakorlatok nehézségi fokát kell figyelembe venni.

Sportjátékok. A kötelező anyag előírása szerint választott egy sportjáték, vagy a törzsanyagban nem tanított másik (választott) sportjáték kötelező anyaga. A tanított labdajáték „továbbvitele” mellett tehát – sportjáték választása esetén – egy másik labdajáték is felvehető.

Szabadon választható anyag (kb. 16 óra)

Az iskola tárgyi feltételeinek és környezeti lehetőségeinek figyelembevételével választható: úszás, vízijátékok, sízés, szánkózás, korcsolyázás, tájékozódási futás, kerékpározás, tollaslabda, asztalitenisz; a kötelező és a választható anyagban nem tanított sportjátékok.

Követelmények

A képességfejlesztő gyakorlatok és a sportági tantervi anyag elsajátításának, gyakorlásának eredményeként alakuljon ki a tanulóknál az a meggyőződés, hogy a megismert összefüggések, feladatmegoldási minták széles körben érvényesek, alkalmazhatók, megszerzett tudásuk, mozgástapasztalataik a sporttevékenységen kívül, az életben is hasznosíthatók. Váljanak képessé arra, hogy a tanár által megjelölt szempont (követelmény) szerint értékeljék saját tevékenységüket, cselekvésüket, javítsák ki önállóan a szembetűnő hibákat és legyenek képesek teljesítményüket társaik teljesítményéhez viszonyítani. Kezdeményezzenek és vállaljanak sportági versenyeket.

Tapasztalataik alapján legyenek meggyőződve az ismert sportágak hasznosságáról, az azokban elért teljesítmények értékességéről (feladatmegoldás – leleményesség; növekvő feladat – bátorság; állóképesség – akaraterő; fizikai erő – erőfeszítés stb.). Ennek megfelelően értékeljék társaik teljesítményét is.

Váljon meggyőződésükké a sokoldalú felkészültség egyéni és társadalmi fontossága (állampolgári kötelezettség).

Vállaljanak kollektív feladatokat (pl. állandó csapatok keretében), rendeljék alá tudásukat a közös célnak, ennek érdekében is

javítsanak egyéni teljesítményükön. Rendelkezzenek alapvető szervezési felkészültséggel (csapatvezetés, bíráskodás, eredményilvántartás), és ezt részrehajlás nélkül gyakorolják.

A szervezeti kötöttségeket, a kötelékben való mozgás alakítását is vállalják, lássák be a szervezettség, a fegyelmélettség előnyeit. Az alaki gyakorlatokban legyenek igényesek, gyorsan, fel-tűnő helyezkedés nélkül hajtsák végre a vezényszavakat, helyüket az előírásoknak megfelelően foglalják el a zártrendi alakzatban.

Szokják meg és tartásuk meg az öltözök, a tisztálkodás kialakított rendjét, és örködjének a gyakorlóhelyek tisztaságán, higiénia-ján. Ezzel kapcsolatban feladatokat is készségesen vállaljanak (gyakorlóhelyek, sportszerek gondozása, tisztaságának megőrzése stb.).

Képességfejlesztő gyakorlatok

Erősítő, nyújtó (lazító) hatású szabadgyakorlati alapformájú gyakorlatok kapcsolásán és ütemre történő végrehajtásán kívül ismerjék a tanulók a különböző alapformák jelentőségét, a hatás növelésének néhány módozatát.

Az egyéni fejlődés mértékének megállapítása a következő gyakorlatokkal történik:

1. 60 méteres futás,
2. Súlypont emelkedés,
3. Tömöttlabda dobás,
4. Lányok 600, fiúk 800 méteres futás,
5. Labdapasszolás,
6. Négyütemű szabadgyakorlat,
7. Fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás.

A tanulók önmagukhoz mért fejlődésének megállapításához iránymutató teljesítményértékek (országos standard) állnak rendelkezésre.

A gyakorlatok leírását az "Útmutató" tartalmazza. A 10%-os szint teljesítése alapkövetelmény.

Atlétika

Sajátítsák el a tanulók a választott magasugró technikát leg-alább „durva” formában. A mozgás mutassa a kérdéses technika főbb jellegzetességeit. Mind a magas-, mind a távolugrásban legyen kifejezett a felugrás.

A hajításban az ívképzés, a helyes dobás valósuljon meg.

A súlylökés végrehajtásakor a szer folyamatos gyorsítására törekedjenek a tanulók.

Torna

A tanulók ismerjék és tudják jól a helyes alapállást. Tudják, hogy a tornában minden gyakorlatelem – mind a talajon, mind a szereken – az alapállásban jól megtanult testtartásra vezethető vissza.

Talajon az alapelemeket, szekrényugrásnál az elugrást és az el-lökést, szereken pedig az alaplendületeket sajátítsák el jól. A torna-elemek gyakorlása során ügyességüket törekedjenek felhasználni; legyenek erősek és lazák.

Sportjátékok

Kézilabda: Ismerjék a tanulók legfontosabb feladataikat a területvédekezésben, és szerezenek jártasságot a védelem együtt-mozgásában. Kapura lövés.

Kosárlabda: Szerezenek jártasságot a tanulók az alapvető technikai elemek végrehajtásában és törekedjenek azoknak a játékban való felhasználására. Támadásban keressék jó helyzetben levő társukat, annak haladéktalanul adják át a labdát.

Labdarúgás: Szerezenek jártasságot a tanulók a védők helyezkedési szabályainak az alkalmazásában és a támadó elszakadása esetén azonnal törekedjenek védő pozíciójuk elfoglalására. Labdavezetés belsővel; álló és mozgó labda rúgása a láb belső részével.

Röplabda: Sajátítsák el a tanulók a játék menetét (forgásszabály). Használják ki a 3 érintés lehetőségét, jellemezze játékukat az ellentérfélre történő átjátszásban a labda tudatos helyezése. Kosár- és alkarérintéssel labdatovábbítás. felső ütőmozdulattal átjátszás; osztályátlagban 6–8 érintésből álló menetek.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására kb. 64 óra.

Rendgyakorlatok	kb. 20 óra
Képességfejlesztő gyakorlatok	kb. 14 óra
Atlétika	kb. 12 óra
Torna	kb. 12 óra
Sportjátékok	kb. 6 óra
Téli foglalkozások szabadon	

A kiegészítő anyag feldolgozására kb. 32 óra.

Kötelezően választható anyag	kb. 16 óra
Szabadon választható anyag	kb. 16 óra
	<hr/>
	96 óra

II. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Rendgyakorlatok, katonai alaki gyakorlatok

Figurális menetek és futások. A menet irányának változtatása járás közben hármás, illetve négyes oszlopban. Fejlődés egyes oszlopból hármás, illetve négyes oszlopba, szakadozás hármás, négyes oszlopból egyes oszlopba.

Testfordulatok helybenjárás közben. Sorakozó egy-, kettős- stb. soros vonalba, illetve egyes, kettős stb. oszlopba. Menet többes oszlopban. Tiszteletadás menet közben. Nyitódás, illetve zárkózás helyben, valamint helybenjárás közben.

Menetsebesség, lépéshosszúság változtatása. Helybenjárás, helybenfutás. Átmenet járásból futásba és vissza.

Képességfejlesztő gyakorlatok

(kb. 20 óra)

Gimnasztika

Az egész testet általánosan és sokoldalúan fejlesztő, a nagyobb izomcsoportokra, illetve testrészekre erősítő és nyújtó hatású, valamint egymásutáni kapcsolataiban összetett, a kiinduló helyzetben kívül 2–3 alapformát tartalmazó 4–8 ütemű szabad-, illetve szabadgyakorlati alapformájú páros gyakorlatok, kéziszer gyakorlatok, szerygyakorlatok.

Testtartást javító és légzési gyakorlatok

Útmutatások az otthoni egészségügyi testedzéshez. Munkaár-talmakat megelőző és ellensúlyozó gyakorlatok (az I. osztálynál feltüntetett gyakorlatscsoportok alapján).

Az izomrendszer fejlesztését elősegítő gyakorlatok

Dobások: 2–4 kg-os tömöttlabdával egy és két kézzel, a dobás távolságának és a szer súlyának változtatásával. Dobások a test két oldalán, fej fölött előre és hátra, terpesztett láb alatt hátra. Dobások egyidejűleg két tömöttlabdával is, párokban.

Gránáthajítás célba, fiúknak 20–25, lányoknak 15–18 méterre levő 5×2 m-es célárókba.

Ugrások: Fel-, le- és átugrások szerek felhasználásával. Fel-

futás lépcsőzetesen összeállított akadályokon és onnan meredek felugrások, mélybe és távolba történő leugrások. Szökdelések, ugrások egy és két lábon, guggolásban, irányváltoztatással, súlyterheléssel is.

Függőgyakorlatok: Kötélmászás: függeszkedés fel-le; vándorfüggeszkedés fel – vándormászás le (fiúk);

vándormászás több kötélén fel – le, függeszkedés kísérletek lefelé, függésben karhajlítás, -nyújtás (lányok).

Mászóversenyek (fiúk – lányok).

Gyűrűgyakorlatok (lányok).

Támaszgyakorlatok: Kúszások, átmászások különböző helyzetekben, szerek közbeiktatásával. Egyéni és váltóversenyek kúszással, közben különböző feladatok végrehajtása.

Talajon és szereken támaszban karhajlítások és -nyújtások.

Támlázások. Saslendület (csak fiúknak).

Küzdő feladatok: Küzdőjátékok párokban (kakasviadal egy lábon, páros lábon, guggolásban stb.). Botbirkózás (csak fiúknak). Küzdés botért, labdákért. Versenyek.

A keringési rendszer edzését elősegítő gyakorlatok

Egyenletes iramú futások, ugrások, dobások (1–2 kg-os labdával), versenyek. Iramfutások szakaszos terheléssel, 5 másodperc alatti részteljesítmények (8–16-szori ismétlés, közte 30–45 másodperc pihentető járás, séta). Kitartó futás (lányoknak: 6–8 perc, fiúknak 8–15 perc). Félperces futások (irányteljesítmény: fiúknak 150–180 méter, lányoknak 120–150 méter), az ismétlések közben pihentető járás, séta. Futásból átmenet járásba, majd gyaloglásból átmenet futásba 2000–2500 méteres távon. A futás és gyaloglás aránya 60–40%. Tájékoztató időeredmény: fiúk 13–15 perc, lányok 18–20 perc.

1–2 kg-os tömöttlabdával labdaátadások párokban tovahaladással, kézzel és lábbal is. Félperces fogó. Pontszerző tömöttlabdával.

A szenzomotoros koordináció fejlesztését elősegítő gyakorlatok

Egyéni-, sor-, és váltóversenyek gyorsasági feladatokkal.

Indulás gyorsaságát fejlesztő futóversenyek 8–15 méteren.

Gyors labdaadogatás, egy tanuló két társsal szemben 2 db (1 kg-os) tömöttlabdával. Adogatás mozgás közben, helyezkedéssel, meghatározott területen csoportokban, több labdával (kézzel, lábbal, fejvel). Labdás csapatfogók. Cicajáték.

Atlétika

(kb. 14 óra)

Előkészítő gyakorlatok

Az I. osztály anyagának nagyobb hatásfokkal történő végrehajtása, a szerek fokozott használata.

Futószámok

Gyorsfutás 60–100 méteres távon.

Rajtversenyek.

Fokozó futás. Iramfutás.

Ugrószámok

Magasugrás: 5–7 lépés nekifutással, választott technikával. A technika javítása, különös tekintettel a kitámasztásra, a felugrássra és a légmunkára. Magasugróversenyek.

Távolugrás: nekifutással, guggoló vagy homorító technikával; az elugrás után kifejezett sodródással. Távolugróversenyek.

Dobószámok

Gránáthajtás távolba. A szer hosszú úton történő gyorsításának jelentősége és módja. Dobóversenyek.

Súlylökés: háttal felállásból, becsúszással. (Fiúk 4–5 kg-os, lányok 3–4 kg-os súlygolyóval.) Súlylökőversenyek.

Torna

(kb. 12 óra)

Előkészítő gyakorlatok

Az I. osztály anyagának nagyobb hatásfokkal történő végrehajtása, a szerek, illetve kéziszerek fokozott és tudatos felhasználása.

Ritmikus sportgimnasztika (lányok)

Íves és nyújtott kartartások variációi. Előre törzsdöntés fokozatai állásban. Törzsivek előre és hátra – térdelésben. Lábemelések, láblendítések előre, oldalra, hátra. Keringőlépés előre. 180°-os fordulatok egy lábon (pl. fúró fordulat). Különböző átugrások egyik lábról a másikra.

A tanult mozgásanyag összekapcsolása.

Talaj

Fellendülés futólagos kézállásba – gurulás előre állásba. Kézénátfordulás oldalt sorozatban (mindkét oldalra legalább kettőt

folyamatosan). Fejen- és kézenátfordulás. Repülő gurulóátfordulás.

Összefüggő talajgyakorlat az I. és II. osztályban tanult elemekből. Fiúk a gimnasztika, lányok a ritmikus sportgimnasztika elemeit használják fel összekötő elemekként.

Szekerényugrás

Fiúk: hosszában (4–5 rész) terpezátugrás; guggolóátugrás.

Lányok: hosszában (4–5 rész) felguggolás, leterpesztés; keresztben (4–5 rész) zsgorkanyarlati átugrás mindkét oldalra.

Korlát (fiúk)

Felkarfüggés. Alaplendület felkarfüggésben. Felkarfüggésben lendület, fellendülés előre támasz terpezülésbe. Terpezülésből emelés felkarállításba – gurulás előre terpezülésbe. Támaszban lendület, vetődési leugrás (balra vagy jobbra).

Összefüggő gyakorlat az I. és II. osztályban tanult elemek felhasználásával.

Gerenda (lányok)

Érintőjárás, hintajárás, hármaslépés. 180°-os fordulat két lábon állásban, guggolásban. Különböző állások és testhelyzetek: lebegő-, mérlegállások; térdelőmérleg, tarkóállás stb. Felugrás mellső oldal állásból: egy láb átlendítéssel oldal ülőtámasz egy combon. Leugrás: függőleges repülés különböző feladatokkal.

Összefüggő gyakorlat az I. és II. osztályban tanult mozgásanyag felhasználásával.

Gyűrű (fiúk)

Vállátfordulás előre. Függésben lendület előre, terpezleugrás hátra. Hátsómérleg kísérletek.

Összefüggő gyakorlat az I. és II. osztályban tanult elemek felhasználásával.

Sportjátékok

(kb. 12 óra)

Az I. osztályban választott sportjáték anyagát kell feldolgozni.

Megjegyzés: Az I. osztály szabadon választható anyaga a következő években módosítható, azaz évenként (osztályonként) változtatható.

Előkészítő gyakorlatok

Az I. osztály anyagának nagyobb hatásfokkal történő végrehajtása.

Kézilabda

Támadásban a védelem széthúzása gyors adogatással, lövő-cselekkel; résekre helyezkedés, a kapott labdával betörés, kapura lövés. Büntető dobás. Védekezésben törekvés az együttmozgásra.

Egyszerű lövő és átadási cselek. Egykezes labdavezetés. Kapuralövés futásból, felugrással.

Kosárlabda

Emberfogásos védekezés az I. osztály előírásai szerint. Egyéni és csapatrész támadások 1:1, 2:2 elleni játékban, betörések, befutások, dobások előkészítése. Játék egy és két kosárra, osztogatóval.

Az I. osztályban előírt elemek összetett változatai. Egyéb átadási módok: pattintott átadás, egykezes alsó átadás. Irányváltoztatások labdavezetés közben. Egykezes kosárra dobás futás közben átvett labdával (fektetett dobás). Indulócserek.

Labdarúgás

Támadásindítás, a támadások súlypontjának változtatása rövid és hosszú átadásokkal. A zavaró védőtől szabadulás a labda birtokában váratlan indulással, labdavezetés közben történő irányváltoztatással és megállással.

Indulás, futás, irányváltoztatás és megállás labdával (rálépés a labdára). Fordulatok állóhelyben labdával. Álló labda rúgása a lábfej belső csüd részével.

A védők váltása kijátszás esetén.

Röplabda

Játék 9×9 méteres pályán (hálómagasság 224 cm). Érintések: 1. pattintó- (alkar- vagy kosár-) érintés, vagy elkapás, feladás önmagának; 2. magas ívű feladás kosárérintéssel háló melletti társnak; 3. felső ütőmozdulattal átütés talajról, illetve felugrásból, vagy leütés felugrással. Alsó- vagy felsőnyitás. Egyéni sánc.

Mini röplabda 6×6 méteres pályán 3:3 ellen (hálómagasság lányoknál 210, fiúknál 224 cm). Alsó vagy felsőnyitás. Egyéni sánc.

Támadásban és védekezésben figyelem az együttműködésre. A kosár- és alkarérintés, az alsó- és felsőnyitás tökéletesítése. A leütés és egyéni sánc tanítása. A pontos hozzáállás kialakítása.

Téli foglalkozások szabadban

(kb. 6 óra)

A helyi lehetőségektől és az időjárástól függően sízés, korcsolyázás (gyors- és műkorcsolyázás), jégkorong (csak fiúknak), szánkózás, illetve képességfejlesztő gyakorlatok.

Kiegészítő anyag

Kötelezően választható anyag (kb. 16 óra)

A megadott időkeretben választható anyagként az alábbi sportágakat lehet figyelembe venni:

Atlétika: A törzsanyag előírása szerint a futások, az ugrások és a dobások magasabb szintű elsajátítása. Alkalmazható az atlétika bármelyik ága, amelynek gyakorlására iskolai körülmények között lehetőség kínálkozik.

Torna: A törzsanyag magasabb szintű elsajátítása. Alkalmazható a törzsanyagban nem szereplő szerek anyaga is. Ez utóbbiaknál, illetve a törzsanyag magasabb szintű oktatásánál a középiskolai tornaversenyek versenykiírásában szereplő előírt gyakorlat-
elemek, gyakorlatok nehézségi fokát kell figyelembe venni.

Sportjátékok: A kötelező anyag előírása szerint választott egy sportjáték anyagának bővítése, vagy a törzsanyagban nem tanított másik (választott) sportjáték kötelező anyaga. A tanított labdajáték „továbbvitele” mellett tehát – sportjáték választása esetén –, egy másik labdajáték is felvehető.

Szabadon választható anyag (kb. 16 óra)

Az iskola tárgyi feltételeinek és környezeti lehetőségeinek figyelembevételével választható: úszás, vízijátékok, sízés, szánkózás, korcsolyázás, tájékozódási futás, kerékpározás, tollaslabda, asztalitenisz, a kötelező és a választható anyagban nem tanított sportjátékok.

Követelmények

A képességfejlesztő gyakorlatok és a sportági tantervi anyag elsajátításának, gyakorlásának eredményeként alakuljon ki a tanulóknak az a meggyőződése, hogy a cselekvéstervezés, a mozgásszabályozás elvei, módszerei széles körben alkalmazhatók; váljanak képessé arra, hogy cselekvésükkel kapcsolatban követelmé-

nyek (erőkifejtés, pontosság, gyorsaság, tempó stb.) változtatásának szükségességét a feladathelyzet változtatásával összefüggésben helyesen érzékeljék, és ezekkel összhangban változtassanak tanulási, gyakorlási módszereiken is, fejlesszék fizikai képességeiket (erő, állóképesség, gyorsaság stb.), érdeklődjenek alapvető edzés-módszertani eljárások iránt.

Váljanak képessé arra, hogy a megismert sportok egyéni megítélésében különböző szempontokat érvényesítsenek (erőnlét megőrzése, a sportág vonzása, honvédelmi képesség, szabadidősport stb.). Legyenek öntevékenyek az általuk értékesnek tartott tulajdonságok erősítésében, legyen elképzelésük ezek fejlesztésére.

Versenyt és gyakorlást közben tartsák be és tartassák be a játékok szabályait, viselkedési normáit, a közös megállapodásokat. Rendeljék alá egyéni ambícióikat az elhatározott viselkedési szabályoknak (taktika, stratégia).

Vállaljanak készségesen rendezői, szervezői feladatokat, és törekedjenek pontosan, részrehajlás nélkül megoldani azokat.

Az együttes mozgás alakításában – a helyzettől függően – mutassanak fegyelmezett viselkedést; lássák be az egyöntetűség, a fegyelmezett viselkedés szépségét. Legyenek tudatában annak, hogy csoportjuk (osztályuk, iskolájuk) alakja fegyelmenek megítélése egyéni fegyelmezettiségüktől függ.

Alakuljon ki a tanulóknak az a meggyőződés, hogy az egészséges életmódnak fontos része a rendszeres fizikai aktivitás. A testápoltsága, az alapos mosakodás az órák után, az egyéni tisztasági felszerelés, a sportöltözet tisztasága váljon természetes követelménnyé.

Képességfejlesztő gyakorlatok

Önállóan hajtsanak végre a tanulók szabadgyakorlati alapprofájú gyakorlatokból összeállított bemelegítést. Ismerjék a szabad- és kéziszergyakorlatok intenzitásának néhány hatásvéleményét.

Az egyéni fejlődés mértékének megállapítása a motoros gyakorlatok eredményei alapján történik (1–7. gyakorlat az I. osztály előírásai szerint).

A tanulók önmagukhoz mért fejlődésének megállapításához iránymutató teljesítményértékek (országos standard) állnak rendelkezésre.

A gyakorlatok leírását az „Útmutató” tartalmazza. A 10%-os szint teljesítése alapkövetelmény.

Atlétika

A tanulók ugrásait az energikus fel-, illetve elugrás jellemezze. A magasugrásban – helyes kitámasztással – az emelkedés legyen kellően meredek, a felugrással szerzett magasságot növekvő mértékben használják ki. A hajtásban és a lökésben a szer gyorsítása minél hosszabb úton történjen.

Torna

Ismerjék a tanulók a függő- valamint a támaszszeréken történő gyakorlás lényegét; az egyes szeréken eddig tanult elemek helyes technikáját; az egyes szeréken végzendő gyakorlatok összeállításának a legalapvetőbb törvényszerűségeit. Tudják, hogy a helyes technikával történő gyakorlás, illetve végrehajtás jelenti a tornászos mozgást, és eredményezi a könnyed tornászos testtartást.

Sportjátékok

Kézilabda: A védelem fellazítását szolgáló labdaadogatás legyen célirányuló (változó ütemű és irányú), és a durva védekezési hibákat növekvő mértékben használják ki egyéni betörésre, kapura lövésre.

Kosárlabda: Szerezzenek a tanulók alapvető jártasságot a védő feladatok megoldásában (hátrahelyezkedés, a védővonalon helyezkedés, a védőtávolság szabályainak megtartása). Ismerjék a védőtől való elszakadás egyszerű módjait és törekedjenek ezek alkalmazására. Futás közben átvett labdával kosárra dobás (fektetett dobás).

Labdarúgás: Labdaátvételhez (illetve kapura lövéshez) törekedjenek a tanulók úgy helyezkedni, hogy viszonylag zavartalanul vehessék át a labdát (üres helyen) és egyszersmind minél kedvezőbb helyzetben legyenek a labda továbbítására (illetve kapura lövésére). Tudatosan törekedjenek a nagy területen való játékra (védelem széthúzására). Irányváltoztatás és megállás labdával.

Röplabda: Támadásban és védekezésben az együttműködés kialakítása. Az alkar- és kosárérintés, az alsó- és felsőnyitás biztonságos használata. A leütés és egyéni sánc ismerete.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására kb. 64 óra.

Rendgyakorlatok	—
Képességfejlesztő gyakorlatok	kb. 20 óra

Atlétika	kb. 14 óra
Torna	kb. 12 óra
Sportjátékok	kb. 12 óra
Téli foglalkozások szabadban	kb. 6 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására kb. 32 óra.	
Kötelezően választható anyag	kb. 16 óra
Szabadon választható anyag	kb. 16 óra
	96 óra

III. OSZTÁLY

Évi 96 óra

Tananyag

Törzsanyag

Rendgyakorlatok, katonai alaki gyakorlatok

Menet irányának változtatása egyes, kettős stb. oszlopban - járás közben. Testfordulatok járás közben. Futás ütemtartással.

Futás megindítása és megállítása. Fejlődés, szakadozás helyben, illetve járás közben. Vonulások, egyszerű ellenvonulások, keresztelő ellenvonulások - járás közben.

Képességfejlesztő gyakorlatok

(kb. 20 óra)

Gimnasztika

Az egész testet általánosan és sokoldalúan fejlesztő, több nagyobb izomsoportra, illetve testrészeire egyszerre ható erősítő, valamint nyújtóhatást eredményező, egyidejűleg összetett, a kiinduló helyzetben kívül 3-4 alapformát tartalmazó 8-16 ütemű szabad-, illetve szabadgyakorlati alapformájú páros gyakorlatok, kéziszergyakorlatok, szergyakorlatok.

Testtartást javító és légzési gyakorlatok

Az előző osztályok előírásai szerint.

Gyakorlatok és játékok (versenyek) a sokoldalú képességfejlesztésre

Az erő fejlesztése: Térdhajlítások és -nyújtások, felugrások, szökdelések helyben és tovahaladással, felugrás közben terpesztések és ollózások: páros lábon szökdelések lépcsőn felfelé, feladatok felugrásokkal, feladatsoportok alkotása stb.

Dobások 3-5 kg-os tömöttlabdával párokban, 2 labdával feladatokkal. Homokzsákkal lendítések, körzések egy és páros karral.

Törzsizomzat-erősítő gyakorlatok (szerek és kéziszerek felhasználásával is): Páros és társas küzdőgyakorlatok különböző testhelyzetekben (állásban, térdelésben, fekvőtámaszban stb.), szerek felhasználásával; cél: a társ elhúzása.

Kötélmászás: Különböző testhelyzetekből kiindulva: függeszkedés fel, majd le; vándorfüggeszkedés: több kötelen fel – egy kötelen le; karrángás fel, majd le – 2 kötelen; függeszkedési versenyek (fiúk).

Mászás fel – függeszkedés le; függésben karhajlítás, karnyújtás – 2 kötelen, mászóversenyek (lányok).

Gyűrűgyakorlatok (lányok).

Korlátlan saslendület helyben, szökkenéssel előre és hátra (fiúk).

Játékos társas gyakorlatok: társhordozással, emeléssel, birkózással.

A gyorsaság fejlesztése: Rajtgyakorlatok, versenyek kitett tárgyak elérésére különböző testhelyzetekben (állásból, ülésből, fekvésből).

A tanult mozgásanyag végrehajtásában gyorsaságra való törekvés (pl. a labda dobásában, rúgásában). Időre történő futások, felugrások, felmászások, támaszok, átbújások. Szer nélküli erőgyakorlatok végzésében gyorsaságra törekvés (karhajlítás és -nyújtás támaszban és függésben).

Az ügyesség fejlesztése: Sporteszközök használata azok jellegének és rendeltetésének megfelelően (labda, karika, pad stb.). Társal és csoportokban való együttműködés (labdával végzett gyakorlatok, futómozgás összehangolása stb.) a feladatok megoldásában.

Az állóképesség fejlesztése: A terhelés és pihenés szakaszos váltakozásával és az erőt, gyorsaságot és ügyességet fejlesztő gyakorlatok folyamatos végzésével.

Közepes iramú futásból átmenet gyaloglásba (az átmenet zökkenő nélküli végrehajtása egyenletes, gyors gyaloglásra törekedve), majd gyaloglásból átmenet futásba: a futás iramának egyenletességére való törekvés, illetve a táv utolsó szakaszának (kb. 100–150 m) fokozódó sebességű lefutása. Gyakorlászor résztávok (kb. 100–150 m) többszöri teljesítése megfelelő pihenők közbeiktatásával.

Hosszabb távon a futás és gyaloglás arányának kb. 70–30%-os kialakítása. Egyenletes futó- és gyaloglóképességre való törekvés. Irányadó követelmény fiúk: 3000 m (kb. 3 × 700 m futás, 2 × 400–500 m gyaloglás) 25–30 perc alatt; lányok: 2000–2500 m (kb. 2 × 500 m-es futás, 2 × 500 m-es gyaloglás) 20–23 perc alatt.

Atlétika

(kb. 14 óra)

Előkészítő gyakorlatok

Az I–II. osztályban tanult gyakorlatok bővítése a szerek és kéziszeres fokozott használatával.

Futószámok

Gyorsfutás 60–100 m-es távon.

Rajtversenyek álló- és térdelő rajttal 30 m-es távon.

Fokozó futás, iramfutások.

Ugrószámok

Magasugrás: választott technikával. A felugrás gyorsítása a kar- és láblendítésnek az elrugaskodással való fokozottabb összehangolásával (az optimális terhelés érdekében). Magasugróversenyek.

Távolugrás: választott technikával. A nekifutás távolságának kimerése tapasztalati alapon, az ugrómeder felé történő futással, segédvonal alkalmazásával. A kar- és láblendítés fokozottabb összehangolása az elrugaskodással a jobb felugrás érdekében. Távolugróversenyek.

Dobószámok

Gránáthajtás helyből, majd néhány lépés nekifutással (a gerelyhajtásnak megfelelő végrehajtásra törekedve). Irányadó követelmény: fiúknak 35–46 méter, lányoknak távolságra való tekintet nélkül. Dobóversenyek.

Súlylökés háttal felállásból, becsúszással; fiúk 4–5 kg-os, lányok 3–4 kg-os súlygolyóval. A szer minél hosszabb úton történő gyorsítása. Súlylökőversenyek.

Torna

(kb. 12 óra)

Előkészítő gyakorlatok

A vállöv, valamint a csípőízület mozgáshatárát növelő nyújtó, illetve lazító hatású gyakorlatok hatásfokának növelése társ segítségével és passzív lazító gyakorlatok alkalmazásával.

Az egyes nehezebb elemek elsajátítását szolgáló speciális erősítés, illetve lazítás, valamint célgimnasztika és rávezető gyakorlatok alkalmazása.

Ritmikus sportgimnasztika (lányok)

Törzsívek állásban. Tamadóállás előre, oldalra; védőállás. Galoppszökdelés előre, oldalra. Szökkenő hármaslépés. Keringőlépés hátrafelé. 180°-360°-os fordulatok tetszés szerinti végrehajtási móddal.

A tanult mozgásanyag összekapcsolása és variálása.

Talaj

Ülésből gurulás hátra kézállás felé. Fejbillenés. Fejenátfordulás. Fellendülés kézállásba (2 mp).

Összefüggő gyakorlatok: szabadgyakorlati elemek felhasználása a talajgyakorlatok bevezető és befejező részében a lendület lefékezésére, illetve lendületszerzésre, fokozásra, irányváltoztatásokra.

Székényugrás

Fiúk hosszában (5 rész): felguggolás, fejenátfordulás.

Lányok hosszában (4 rész): felguggolás, fejenátfordulás; keresztben (5 rész) guggolóátugrás.

Korlát (fiúk)

Támaszban lendület hátra; fellendülés felkarállásba. Felkarfüggésben lendület hátra: támaszba lendülés hátul. Felkarlebegőtámaszból billenés terpesz ülőtámaszba. Támaszban lendület előre, vetődés; leugrás (balra vagy jobbra) 90° fordulattal, oldalállásba, szemben a karfával.

Összefüggő gyakorlat a tanult elemekből.

Gerenda (lányok)

Felugrás oldal-guggolótámaszba. Keringőjárás. Felugrással lábtartás csere a levegőben. Gurulóátfordulás előre. Futólépések. Összefüggő gyakorlat a tanult elemekből.

Gyűrű (fiúk)

Húzódás-tolódás támaszba. Az I. és II. osztály anyagának gyakorlása.

Összefüggő gyakorlat a tanult elemekből.

Nyújtó (fiúk)

Lendületvétel. Alaplendület. Kelepfelhúzódás támaszba. Kelepforgás hátra. Alugrás. Ismert gyakorlategemek kapcsolatai.

Összefüggő gyakorlat a tanult elemekből.

Sportjátékok

(kb. 12 óra)

Az I. osztályban választott sportjáték anyagát kell feldolgozni.

Kézilabda

Szélesvonalú támadás a támadó játékosok helytartásával. Betörés a védelemből kilépő, védőtől üresen hagyott területen. Kapuralövés felugrással labdavezetésből és kapott labdával.

Kosárlabda

Emberfogásos védekezés az előző osztályokban tanult módon. Laza és szoros emberfogás. 2:2, 3:3 elleni játék, adogatások, dobások védővel szemben. Játék egy és két kosárra.

A tanult elemek összetett változatai. Megállás futás közben átvett labdával. Egykezes kosárradobás labdavezetéssel futás közben átvett labdával, álló védő mellett. Tempódobás.

Labdarúgás

Földről felpattant labda toppolása a lábfej belső részével fordulat nélkül helyben és előremozgás közben. A labda elhúzása állóhelyben ráfutó társ elől.

Röplabda

Játék a versenyszabályok szerint. Leütés a talajról sánc nélkül vagy leütés felugrással, kettős sánc alkalmazása.

Mini röplabda a II. osztály anyaga szerint.

Támadásban, védekezésben és előkészítésben állandó mozgással követni a játékot, a társak mozgásának és az ellenfél szándékának figyelésével.

A nyitás és labdatovábbítás tökéletesítése különböző távolságra és ívben. Leütés felugrással. Egyéni és kettős sánc. Utésvédés alakkal.

Téli foglalkozások szabadban

(kb. 6 óra)

A helyi lehetőségektől és az időjárástól függően sízés, korcsolyázás (gyors- és műkorcsolyázás), jégkorongozás (fiúk), szánkózás, illetve képességfejlesztő gyakorlatok.

Kiegészítő anyag

Kötelezően választható anyag (kb. 16 óra)

A megadott időkeretben választható anyagként az alábbi sportágakat lehet figyelembe venni:

Atlétika: A törzsanyag előírása szerint a futások, az ugrások és a dobások gyakorlása, magasabb szintű elsajátítása. Alkalmazható az atlétika bármelyik ága, amelynek gyakorlására az iskolai körülmények között lehetőség kínálkozik. A gyakorolt atlétikai számban versenyek.

Torna: A törzsanyag magasabb szintű elsajátítása. Alkalmazható a törzsanyagban nem szereplő szerek anyaga is. Ez utóbbiaknál, illetve a törzsanyag magasabb szintű oktatásánál a középiskolai tornaversenyek versenykiírásában szereplő előirt gyakorlategyek, gyakorlatok nehézségi fokát kell figyelembe venni. Tornaversenyek.

Sportjátékok: A kötelező anyag előírása szerint választott egy sportjáték anyagának változatos felhasználása vagy a törzsanyagban nem tanított másik (választott) sportjáték kötelező anyaga. A tanított labdajáték „továbbvitele” mellett tehát – sportjáték választása esetén – egy másik labdajáték is felvehető.

Szabadon választható anyag (kb. 16 óra)

Az iskola tárgyi feltételeinek és környezeti lehetőségeinek figyelembevételével választható: úszás, vízilabdázás, sízés, szánkózás, korcsolya, jégkorong, turisztika, tájékozódási futás, kerékpározás, tollaslabda, asztalitenisz, mini tenisz, a kötelező és a választható anyagban nem tanított sportjátékok.

Követelmények

A képességfejlesztő gyakorlatok és a sportági tantervi anyag elsajátításának eredményeként a tanulók váljanak képessé tudásuk, felkészültségük fejlesztésére, a sport által megkívánt mozgásképességek változtatására, gyarapítására (tökéletesítés, variálás, kombináció). Vegyék észre, hogy a különböző sportágakban a megoldandó feladatok eltérő minőségi jegyek érvényesítését kívánják meg, és megfelelő tanulási módszerekkel, edzésmódszerekkel törekedjenek egyéni optimumuk kialakítására. Törekedjenek eredetiségre, képességeik egyéni irányú továbbfejlesztésére. Igényeljenek ehhez útmutatást, társaik segítségét. Társaikat is képességeik saja-

tosságai alapján értékeljék és a csapatszervezésben is ezt érvényesítsék.

Versenyeken, gyakorlás közben – tanórai keretben is, más rendezvényeken is (házibajnokság, honvédelmi rajtverseny, stb.) – jellemezze magatartásukat a közösség iránti felelősség a helytállásban.

Fokozottan jusson kifejezésre – politikai tartalmában is – a honvédelmi kötelezettség teljesítésére való készülés.

Jellemezze a tanulók magatartását a tudatos fegyelem, váljon szokásukká a helyzetnek megfelelő viselkedés: dolgozzanak laza szervezeti keretekben is fegyelmezetten, és váljon jellemzővé a szervezett, köteletben való mozgásukra az alakiság sajátos ritmusa, az egyöntetűség, a szabályozottság.

Váljon szokásukká a tanórák utáni rendszeres és alapos mosakodás, a sportkörnyezet higiéniai és tisztasági szabályainak betartása.

Képességfejlesztő gyakorlatok

A tanulók legyenek képesek önállóan bemelegíteni szabadgyakorlati alapformájú gyakorlatokkal. Ismerjék a gyorsaság, az erő, az ügyesség és az állóképesség fejlesztésének egyszerű gyakorlatait.

Az egyéni fejlődés mértékének megállapítása a következő gyakorlatokkal történik:

1. 60 méteres síkfutás,
2. Súlypontemelkedés,
3. Tömöttlabda-dobás,
4. Lányoknál 800, fiúknál 1000 méteres futás,
5. Labdapasszolás,
6. Négyütemű szabadgyakorlat,
7. Fekvőtámaszban karhajlítás és -nyújtás.

A tanulók önmagukhoz mért fejlődésének megállapításához iránymutató teljesítményértékek (országos standard) állnak rendelkezésre.

A gyakorlatok leírását az „Útmutató” tartalmazza. A 10 %-os szint teljesítése alapkövetelmény.

Atlétika

A tanulók ugrásai – a magas-, illetve a távolugrás – a nekifutásból a felugrásba való átmenetet tekintve törésmentesek legye-

nek, és ezzel valósuljon meg az elrugaszzkodó láb optimális terhelése.

Sajátítsák el a tanulók a súlylökés teljes technikáját legalább „durva” formában, és elsősorban a lökés mozdulatának a végrehajtásában mutassanak javulást.

Torna

Tudják a tanulók, hogy a tornagyakorlatok elemeinek helyes technikával történő végrehajtásához döntő fontosságú az erő, a lazaság, a ruganyosság – s ezek fokozására állandóan törekedjenek.

Az egyes szereken a gyakorlatelemeket önállóan – a társ biztosítása mellett, de segítségadása nélkül – magabiztosan tudják végrehajtani.

Sportjátékok

Kézilabda: Javuljon a tanulók készsége abban, hogy a védelmi falat széles vonalon széthúzzák, és a védelem által viszonylag rövid időre szabadon hagyott réseket ki is használják betörésre, átlövésre.

Kosárlabda: Védőjátékosként törekedjenek a tanulók a tudatos helyezkedésre, és növekvő mértékben alkalmazzák a szoros és laza emberlogást. Támadásban céltudatosan építsenek játékos társukra a dobóhelyzet kialakításában. Tudjanak futás közben átvett labdával megállni, majd kosárra dobni.

Labdarúgás: Szerezzenek jártasságot a tanulók váltásban a támadók kijátszása, illetve helycseréje esetén. Tudják a földről felpattant labdát toppolni helyben a lábfej belső részével.

Röplabda: Támadásban és védekezésben az együttmozgás válják tudatossá, az ellenfél és a társak mozgásának figyelembevételével. Tudják a leütést játékhelyzetekben, sánc ellen is végrehajtani. A leütést védjék kettős sánccal és alkarral.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására kb. 64 óra.

Rendgyakorlatok	—
Képességfejlesztő gyakorlatok	kb. 20 óra
Atlétika	kb. 14 óra
Torna	kb. 12 óra
Sportjátékok	kb. 12 óra
Téli foglalkozások szabadban	kb. 6 óra

A kiegészítő anyag feldolgozására kb. 32 óra.

Kötelezően választható anyag	kb. 16 óra
Szabadon választható anyag	kb. 16 óra
	<hr/>
	96 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 84 óra

Tananyag

Törzsanyag

Rendgyakorlatok, katonai alaki gyakorlatok

Testfordulatok helybenfutás, majd futás közben. Futólépés egyes, kettes stb. oszlopban ütemtartással – menetirányok változtatásával.

Fejlődés illetve szakadozás futás közben. Ellenvonulások: egyszerű ellenvonulások, keresztező ellenvonulások – futás közben.

Képességfejlesztő gyakorlatok

(kb. 14 óra)

Gimnasztika

Az egész testet általánosan és sokoldalúan fejlesztő, több nagyobb izomcsoportra, illetve testrészre egyszerre ható, nyújtó (lazító) és erősítő, valamint nyújtóhatást eredményező, egyidejűleg és egymásutáni kapcsolataiban is összetett, a kiinduló helyzeten kívül 3–4 alapformát tartalmazó 8–16 ütemű szabad-, illetve szabadgyakorlati alapformájú páros gyakorlatok, kéziszergyakorlatok, szergyakorlatok.

Testtartásjavító és légzési gyakorlatok

Az előző osztályok előírásai szerint. Felkészítés az iskola elvégzése utáni gyakorlásra.

Gyakorlatok és játékok (versenyek) a sokoldalú képességfejlesztésre

Az erő fejlesztése: Térdhajlítások és -nyújtások, felugrások, szökdelések helyben és tovahaladással, felugrások közben terpesztések, ollózások, páros térd- és sarokemelések, szerterheléssel is. A felsorolt mozgások összekapcsolásából feladatesoportok alkotása. Kétkezes felsődobások 3–5 kg-os tömöttlabdával, a szerek súlyá-

nak és az ismétlések számának emelésével. Társas húzógyakorlatok különböző testhelyzetekben (állásban, térdelésben, fekvőtámaszban stb.) szerek felhasználásával (expander, gumikötél).

Mély fekvőtámaszban, támaszban karhajlítás – karnyújtás, az ismétlések számának emelésével a terhelés fokozása.

Kötélmászás. Fiúk: vándorfüggeszkedés több kötélén fel és le. Függeszkedésversenyek. Lányok: vándormászás több kötélén fel és le. Mászóversenyek.

Gyűrűgyakorlatok. (lányok).

A gyorsaság fejlesztése: Rajtgyakorlatok és versenyek összetett feladatok végzésében (pl. rajtolás megadott testhelyzetből és néhány lépés futás után mászás, függeszkedés kötélre, tömörtlabda szállítása pár lépésnyire és futásból visszatérés a kiindulási helyre).

Az ügyesség fejlesztése: Labdaadogatás számbeli fölényben levő csoporttal szemben. Adogatások 3–5 fős csoportokban, csoportonként több labdával. Védő feladat gyakorlása labdaadogatásban, számbeli fölényben levő támadó csoporttal szemben.

Az állóképesség fejlesztése: A terhelési és pihenési szakaszok változtatásával az erőt, a gyorsaságot és az ügyességet fejlesztő gyakorlatok folyamatos végzése.

Futásból átmenet gyaloglásba, majd gyaloglásból átmenet futásba, a futás iramának egyenletességére törekedve, illetve a táv utolsó szakaszának (kb. 200–300 m) fokozódó sebességű lefutása. Gyakorlaskor a résztávok (kb. 200 m) többszöri teljesítése (megfelelő pihenőket közbeiktatva). Hosszabb távon a futás és gyaloglás arányának kb. 70–30%-os kialakítása egyenletes futó- és gyaloglósebességre törekvés. Irányadó követelmény fiúk: 4000 m (kb. 3×800–900 m futás, 2×700–800 m gyaloglás) 26–30 perc alatt; lányok: 2000 m (kb. 2×600 m futás, 2×400 m gyaloglás) 25–28 perc alatt.

Atlétika

(kb. 14 óra)

Előkészítő gyakorlatok

Az előző osztályok anyagának nagyobb hatásfokkal és egyénre alkalmazott végrehajtása.

Futószámok

Gyorsfutás 100 m-es távolságon. Gyorsfutóversenyek. Rajtversenyek álló- és térdelőrajttal 30 m-es távon. Fokozó futás. Iramfutások.

Ugrószámok

Magasugrás választott technikával. Az ugrástechnika javítása. A helyes felugrás biztosítása a nekifutás egyénenkénti optimális sebességének megállapításával (a kitámasztás és a láb optimális terhelése). Egyéni technika kialakítására való törekvés. Magasugróversenyek.

Távolugrás választott technikával. Az ugrótéljesítmény növelése a nekifutás egyénenkénti optimális távolságának a megállapításával (a kitámasztás előtti enyhe súlypontsüllyesztéssel). Egyéni technika kialakítására való törekvés. Távolugróversenyek.

Dobószámok

Gránáthajítás: távolságra, nekifutásból. A III. osztályban tanult technika tökéletesítése. Irányadó követelmény: a fiúknak 40–50 m, a lányoknak távolsági követelmény nélkül. Dobóversenyek.

Súlylökés: A súlygolyó kilökésének helyes iránya, szöge. Súlylökőversenyek.

Torna

(kb. 11 óra)

Előkészítő gyakorlatok

Egyénileg szükséges speciális lazítás vagy erősítés, vagy bátorságfejlesztés, vagy egyensúlyérzék-, vagy testhelyzetérzékelés-fejlesztés, vagy célgimnasztika, illetve rávezető gyakorlatok alkalmazása meghatározott, az egyénnek problémát okozó feladatok megoldására.

Ritmikus sportgimnasztika (lányok)

Keringőjárás 180°-os fordulatokkal. Átmenetek egyik törzsívből a másikba.

A 4 év során tanult mozgásanyag egyéni elképzelés szerinti összekapcsolása és variálása.

Talaj

Kézenátfordulás előre. Az I–IV. osztályban tanult különböző gyakorlatelemek változatos összekapcsolása, pl. állásból guggoláson át gurulás hátra tarkóállásba, tarkóbillenés. Repülő gurulóátfordulás, gurulóátfordulás, fejenátfordulás. Fellendülés kézenállásba, gurulás előre állásba, kar és bal láb lendítéssel oldalt kézenátfordulás balra terpeszállásba, emelés fejállásba stb.

Összefüggő talajgyakorlat az I–IV. osztályban tanult elemekből. Fiúk a gimnasztikai, lányok a ritmikus sportgimnasztikai elemeket használják fel összekötőelemként.

Szekrényugrás

Fiúk hosszában (5 rész): a tanult ugrások közül a legkedveltebbek gyakorlása; keresztben: fejenátfordulás.

Lányok keresztben (4-5 rész): a tanult ugrások közül a legkedveltebbek gyakorlása; fejenátfordulás.

Korlát (fiúk)

Beugrás felkarfüggésbe, lendület előre támaszba. Felkarfüggésből lendület előre felkar-lebegőtámaszba, billenés támaszba. Korlátkarfa végén támasz arccal kifelé: mind nagyobb kiterjedésű alaplendületből fellendülés kézállás felé.

Összefüggő gyakorlat bemutatása az I-IV. osztályban tanult gyakorlategemek felhasználásával.

Gerenda (lányok)

Keringölépés 180°-os fordulatokkal. Felugrás terpesztalptámaszba. Az előző osztályokban tanult gyakorlategemek egyéni elközelés szerinti összekapcsolása és variálása.

Az I-IV. osztályban tanult gyakorlategemekből összefüggő gyakorlat bemutatása.

Gyűrű

Az előző osztályokban tanult elemek gyakorlása. Ismert elemekből összefüggő gyakorlatok.

Nyújtó (fiúk)

Billenés támaszba.

Az III-IV. osztályban tanult gyakorlategemekből egyszerű összefüggő gyakorlat bemutatása.

Sportjátékok

(kb. 11 óra)

Az I. osztályban választott sportjáték anyagát kell feldolgozni.

Előkészítő mozgásanyag

A négy osztály anyagának nagyobb hatásfokkal történő, egyéni szempontokat is figyelembe vevő végrehajtása.

Kézilabda

A területvédekezés és az ellene való játék gyakorlása. Emberfogásos védekezés laza (félpályás) emberfogással. Az emberfogás kijelölése, a védő helyezkedése. Mozgás közben adogatás, üres

helyre helyezkedés. Szabadulás a védőtől gyors elfutással, irányváltoztatással.

Kapuralövés beugrással.

Kosárlabda

Az emberfogásos védekezés és az ellene való játék gyakorlása. Területvédekezés 2:1, 2:2, illetve 2:3 felállásban: a védőterület felosztása, a védőjátékos mozgása, helyezkedése a kijelölt területen. Területvédelem elleni játék: 1:3:1 felállás: a védelem formálása (széthúzása, tömörítése) átadási, betörési, befutási irányok a védelem ellen.

Az előző osztályokban előírt technikai elemek gyakorlása (összetett formában is).

Labdarúgás

Védekezés a támadók emberfölénye esetén (területvédelem). Zavaró védőtől szabadulás a labda birtokában, egyszerű labdacselekkel.

Rálépő csel labdavezetésben. Alapszerelés. Indulást, elhúzást utánzó cselek.

Röplabda

Játék a versenyszabályok szerint.

A támadás és védekezés továbbfejlesztése: ésszerű helyezkedés, figyelem az ellenfél szándékaira, lehetőségeire, a sánc által fedett területre.

A leütés tökéletesítése. Ütés sánc mellett és fölött, ejtés tanítása. Kettős és csoportos sánc tökéletesítése, tanítása. Mentés gyakorlással.

Téli foglalkozások szabadban

(kb. 6 óra)

A helyi lehetőségektől függően: sízés, korcsolyázás (gyors- és műkorcsolyázás), jégkorong (fiúk), szánkózás, illetve képességfejlesztő gyakorlatok.

Kiegészítő anyag

Kötelezően választható anyag (kb. 14 óra)

Az előző osztályok előírásai szerint.

Szabadon választható anyag (kb. 14 óra)

Az előző osztályok előírásai szerint.

Követelmények

A képességfejlesztő gyakorlatok és a sportági tantervi anyag elsajátításának, gyakorlásának eredményeként a tanulók előtt válnon világossá, hogy a különböző teljesítmények az összetevők (technikai-taktikai-energetikai tényezők) szoros egységét kívánják meg. Ennek figyelembevételével törekedjenek egyéni teljesítményüket a megfelelő teljesítményjellemző (feladatmegoldási mód, erőnlét, akarat tényezők stb.) változtatásával növelni. Tegyenek szert gyakorlatra egyéni hibáik felderítésében és kijavításában. Növekedjék felelősségérzetük a kollektívával szemben, magatartásukra váljon jellemzővé a közösség (csapat, osztály, iskola) igény-szintjének emelésére való törekvés is. Fejlesszék felkészültségüket, gyakorlottságukat sportszervezői, játékevetői, versenyrendezési stb. feladatokban, legyenek kezdeményezők, öntevékenyek.

Legyenek képesek különböző egyéni- és csapatsportteljesítményeket adekvát szempontok szerint értékelni. Váljon egyre tudatosabbá magatartásuk a szabadidőben végzett sportolásban, edzettségük növelésében; érezzenek felelősséget saját magukkal, életmódjukkal szemben. Rendelkezzenek szabadidősportjukhoz egyéni felszereléssel. Erősödjön felelősségérzetük honvédelmi kötelezettségeik teljesítésével szemben, érezzék fontosnak felkészültségüket a követelmények teljesítésében (erőnlét, tűrőképesség, fegyelmezetttség, alakiság).

Képességfejlesztő gyakorlatok

A tanulók legyenek képesek önállóan bemelegíteni szabadgyakorlati alapformájú gyakorlatokkal. Ismerjék és használják fel a gyorsaság, az erő, az ügyesség és az állóképesség fejlesztését szolgáló gyakorlatokat.

Az egyéni fejlődés mértékének megállapítása a motoros gyakorlatok teljesítményei alapján történik. Az 1-7. gyakorlat a III. osztály előírásai szerint.

A tanulók önmagukhoz mért fejlődésének megállapításához iránymutató teljesítményértékek (országos standard) állnak rendelkezésre.

A 10%-os szint teljesítése alapkövetelmény.

Atlétika

Ismerjék a tanulók a nekifutás egyénileg optimális távolságát (illetve sebességét), amely a legkedvezőbb terhelést biztosítja az el-

rugaszzkodó láb számára. Tudják, hogy a magasugrásban a kitámasztás (lelapulás, az utolsó előtti lépés rövidítése) a felugrás legkedvezőbb szögét biztosítja. Fejlődjön ugróerejük, és ezzel javuljon egyéni teljesítményük.

A súlylökésben törekedjenek a kidobás helyes irányára, szögére.

Torna

Legyenek képesek bemutatni minden tanult szeren, a tanult elemekből – lehetőleg önállóan összeállított – olyan gyakorlatot, amelyet egyéni adottságaik érvényesítésével végre tudnak hajtani. A gyakorlatok nehézségét az elemkapcsolatok nehézségi fokának növelésével végezzék. A bemutatás során a tanuló szerbiztonsága határozottan nyilvánuljon meg.

Sportjátékok

Kézilabda: Javuljon a tanulók játékkészsége a területvédekezésben és az ellene való játékban. Növekvő biztonsággal és változatosan használják fel a tanult technikai elemeket a védő és támadó taktikai feladatok megoldásában, tudjanak beugrással kapura löni.

Kosárlabda: Javuljon a tanulók játékkészsége védő és támadó feladatok megoldásában, az emberfogásos védekezésben és az ellene való játékban. Növekvő biztonsággal alkalmazzák az összetett technikai elemeket a taktikai feladatok megoldására.

Tempódobás: Tudjanak futás közben átvett labdával megállni, majd kosárra dobni.

Labdarúgás: Ismerjék a tanulók a zavaró védőtől való szabadulás leggyakoribb módjait, és szerezzenek jártasságot változatos alkalmazásukban. Alapszerelés.

Röplabda: A támadásban és védekezésben tudjanak a tanulók úgy helyezkedni, hogy folyamatos játék alakuljon ki. A leütést tudják a változó helyzetnek (sánc ellen) megfelelően elvégezni, a leütés helyett más formát (pl. ejtés) alkalmazni. Végezzék összehangoltan a csoportos sáncot, ismerjék egyénileg a mentést gurulással.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A *törzsanyag* feldolgozására kb. 56 óra.

Rendgyakorlatok	–
Képességfejlesztő gyakorlatok	kb. 14 óra
Atlétika	kb. 14 óra

Torna	kb. 11 óra
Sportjátékok	kb. 11 óra
Téli foglalkozások szabadban	kb. 6 óra
<i>A kiegészítő anyag feldolgozására kb. 28 óra.</i>	
Kötelezően választható anyag	kb. 14 óra
Szabadon választható anyag	kb. 14 óra
	84 óra

Módszerek

A tanterv tartalma a játékok, a sportágak, a képességfejlesztő gyakorlatok és a rendgyakorlatok sajátos egysége az egész személyiségre hat.

A tanulók személyiségének az alakítása a tevékenységben való részvétel meg. Ezért fontos, hogy a tanulók a tantervben előírányzott tevékenységek céljait magukévá tegyék, mert csak így válhatnak a tanulási folyamat aktív részeseivé. A tanulás motivációja lényegében azoknak az indítékoknak a kimunkálása, amelyek tevékenységre serkentenek. Arra kell tehát törekedni a tanulási folyamat megtervezésében, a módszerek kiválasztásában és alkalmazásában, hogy a tanulók tevékenységére minél kevésbé legyen jellemző az utasítás-vegrehajtás, és minél nagyobb helyet kapjon az érdeklődés, az öntevékenység, az elérni kívánt célokkal való azonosulás. A pedagógus tevékenységére, módszerére is inkább a tanulási folyamat vezérlése legyen a jellemző, mint a közvetlen irányítás, a lépésről lépésre történő utasítás adás. Csak ilyen tanulási folyamat lehet a biztosítéka annak, hogy a tanulók elsajátítják a tanulás módszereit is, és képesekké válnak a maguk számára is új és új tanulási célokat felfedezni. A pedagógus feladata az, hogy a tanulók tevékenységét úgy vezérelje, hogy abban ne tetszőleges tanulási célok realizálódjanak, hanem a tantervi követelményeknek feleljenek meg.

Nagy módszertani körültekintést igényel a nevelőmunkának az a kettős célkitűzése, hogy az aktuális célokat úgy valósítsa meg, hogy az egyben a jövőbeli feladatokat is szolgálja. Különösen érvényes ez a nagy erőfeszítést kívánó feladatok esetében, mivel ezek jelentős erőfeszítést, fiziológiai terhelés elviselését kívánnak meg a tanulóktól – akár az állóképesség, akár az izomerő fejlesztéséről van szó –. Ezeket a feladatokat úgy kell megoldani, a módszereket úgy kell kiválasztani és alkalmazni, hogy az erőnlét javítását célzó gyakorlás ne váltson ki ellenszenvet, ne legyen unalmas, ne kertesztze azt a szándékot, hogy a tanulók tanórán kívül és az iskola befejezése után is rendszeresen sportoljanak.

A tantervi előírások jellemzője, hogy inkább a feladatot és kevésbé az „elvégzendő” konkrét gyakorlatokat jelöli meg. Ugyanakkor a követelményrendszer elég részletes. A pedagógus módszertani szabadsága ezért abban nyilvánul meg, hogy a tanulók adott tanultsági szintjét folyamatosan összeveti a követelményekkel, és úgy tervezi meg a konkrét gyakorlatokat, feladathelyzeteket, hogy a tanulók tudásának, magatartásának alakulása mind jobban megfeleljen a követelményekben megfogalmazott kritériumoknak. A pedagógus ezen belül szabadon tervezi a tanulók konkrét tevékenységét, és választja meg a módszereket. A módszertani szabadság tehát nem jelenthet tetszőleges előnyben részesítést már csak azért sem, mert a nevelési célok és a követelmények kötöttek.

A módszerek kiválasztásakor és alkalmazásakor azt is figyelembe kell venni, hogy a követelmények nem azonosíthatók az egyes tanulókkal szemben támasztható követelésekkel. A követelmények teljesítése nem csupán a tanulóktól függ, hanem attól a tevékenységtől is, amelyet a pedagógus a tanulók számára tervez. A testnevelésben folyó nevelés túlnyomó részében a tanulás a pedagógus irányításával a tanítási órákon zajlik. A tanulók előrehaladása, fejlődése ezért jórészt az itt végzett tevékenységnek a függvénye. A tanulók munkájának az értékelése is csak ilyen összefüggésben lehet reális.

A tanterv a tanítási anyagot testgyakorlati áganként csoportosítja. Kiemelten kezelt az általános képességfejlesztést szolgáló anyagszoprt, ezért ennek órakeretét is önállóan határozza meg a tanterv.

A tantervben megadott időkereteket nem szabad mereven kezelni. A helyi körülmények indokolhatnak kisebb eltéréseket, az időkeretek elsősorban az arányok érzékeltetését szolgálják. Az időkeret helyes értelmezéséhez tartozik, hogy 1 óra nem jelenti azt, hogy a tanítási óra tartalma csak egy testgyakorlati ág anyaga lehet. Az 1 órát tetszőleges bontásban fel lehet használni (pl. 3 órán át 15 perc, 30 + 15 perc két órában).

A kiegészítő anyagon belül a kötelezően választható anyag felhasználásával kapcsolatos lehetőségeket a tanterv az I. osztályban feltünteti. A választható anyag csak a tanterv törzsanyagát bővítheti az atlétikában, a tornában és a sportjátékokban. Ez alól csak az úszás kivétel. A választható anyag nem módosítható évenként ugyanabban az osztályban, de osztályonként eltérő lehet a választott anyag.

A tanterv a szabadon választható anyagot keretszerűen jelöli

meg. A tanár az iskola igazgatójával egyetértésben az iskola létesítményeit és felszerelését figyelembe véve választ:

amennyiben lehetőség van arra, hogy a tanulók a testnevelési órán egyidejűleg különböző testgyakorlati ágakkal foglalkozzanak, akkor több sportág tervezhető (pl. asztalitenisz, tollaslabda, sportjátékok);

amennyiben csupán egy létesítményre alapozható a testnevelési óra (télen tornateremre, úszás esetén uszodára, stb.), a tanár dönt arról, hogy mely testgyakorlati ágban foglalkoztatja a tanulókat a rendelkezésre álló időkeretben.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

a) *Tanulói segédletek*

Tanulói teljesítményfüzet

b) *Tanári segédletek*

Módszertani kiadványok

Gyakorlatgyűjtemények, játékgyűjtemények

Sportági szakkönyvek

Folyóiratok (A Testnevelés Tanítása stb.)

Auditív információhordozók

Hanglemezek, hangszalagok kísérőzenéhez (gimnasztika)

Vizuális információhordozók

Diafilm a rendgyakorlatok, az atlétika, a torna, a sportjátékok oktatásához

Általános tornaszerek

Tornapad 2, ill. 4 m-es (választás szerint); bordásfal (két-részes); ugrószőnyeg (laticel); ugródomb; talajszőnyeg; ugrósámoly; ugrószekrény és ugródeszka (Reiter); mászórúd, mászókötél; gyűrű; párhuzamos- és felemáskorlát; korlátkocsi; falnyújtó; függőszerkonzol, szabadtéri állvány; függőszertartó mennyezetgerenda; lengőkötél; gerenda.

Atlétikai szerek és felszerelések

Magasugróléc (műanyag); magasugrómérce; súlygolyó 3 és 4 kg-os; rajttámla (fa); váltóbot; gát; kislabda (maroklabda), kézigránát (fa).

Kéziszerek

Ugrókötel; gumikötél; színes tornabot; karika; gumi vagy műanyaglabda; 1, 2, 3 és 4 kg-os medicinlabda; homokzsák; kézisúlyzó 1–3 kg.

Sportjátékok eszközei

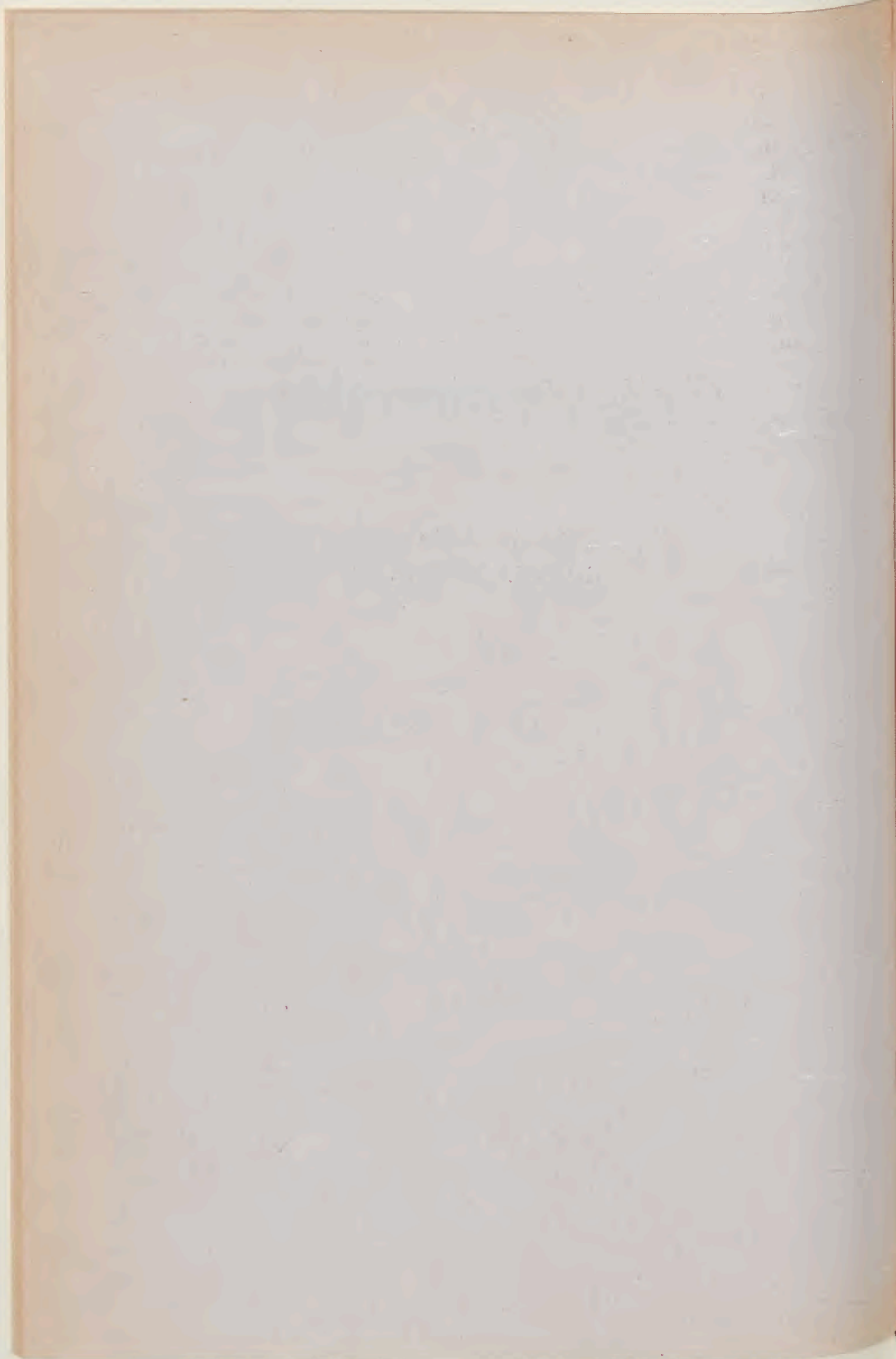
Kosárlabda; kézilabda; röplabda; futball-labda; kosárlabdaállvány; kézilabda-kapu, hálóval; pingpongasztal; tollaslabda-ütő; tollaslabda-háló; tollaslabda; túra siléc; korszolya; jégkorongütő; kerékpár.

Egyéb felszerelések

Mérőszalag; stopperóra; ásó; gereblye; pályajelző festékszóró; mentóláda; öntözőtömlő; öltözőpad; testmagasságmérő; személmérleg, súlypontemelkedés-mérő.

Gyógytestnevelés

Szerkesztette
BURKA ENDRE

Cél és feladatok

Szocialista társadalmunk léte és fejlődése szempontjából alapvetően fontos, hogy felnövekvő ifjúságunk egészséges, edzett, teljesítőképes legyen, és képessé váljék társadalmilag hasznos alkotó munka végzésére és a haza megvédésére.

Tanuló ifjúságunk egy részének egészségi állapota vele született vagy szerzett betegség, illetve a testi fejlődés lemaradása miatt bizonyos mértékig károsodott, ezért az ilyen tanulók gyógytestnevelésben részesülnek. Az iskolai gyógytestnevelés az iskolában folyó testnevelés és sport szerves része, annak egyik sajátos területe. Fő célja – az iskola egész oktató-nevelő munkájával és az iskolai testnevelés céljával összhangban – az, hogy sajátos eszközeivel elősegítse a gyógytestnevelésben részesülő tanulók egészségi állapotának javítását, helyreállítását, hozzájárulva ezzel a társadalom számára hasznos, sokoldalú ember kialakításához.

Ennek a célnak az elérése érdekében a gyógytestnevelésnek a következő *alappeladatokat* kell megvalósítania:

segítse elő a rászoruló tanulók egészségi állapotának javítását, helyreállítását (rehabilitációját);

a lehetőségekhez mérten segítse elő a tanulók egészséges testi fejlődését, fokozza edzettségüket, teljesítőképességüket és a betegségekkel szembeni ellenállóképességüket;

keltse fel igényüket az egészségi állapotuknak megfelelő testmozgás és sportolás iránt, járuljon hozzá a testmozgás, a sport megkedveltetéséhez, s alakítsa ezzel kapcsolatos szokásaikat;

fejlessze a tanulók általános mozgásműveltségét, és készítse fel őket elváltozásuk fokozódásának megakadályozására, állapotuk javítására;

járuljon hozzá a szocialista emberre jellemző pozitív személyiségvonások kialakításához.

A középiskolában az iskolai gyógytestnevelési óra feladata:
az egyéni elváltozások maximális figyelembevételével segítsen elő az egészség helyreállítását;

a testgyakorlatokkal elérhető sokoldalú élettani hatás révén segítse elő, hogy a középiskolai tanulmányaikat befejező tanulók egészségi állapota a lehető legjobb legyen, továbbá, hogy az egyéni adottságokhoz képest testileg fejlettek, a mozgásos terheléssel és az időjárással szemben ellenállóak és edzettek legyenek;

ellensúlyozza a különböző elváltozásokból fakadó kisebbségi érzésüket, gátlásaikat;

fejlessze magas szintre a testmozgások végrehajtásával és a mozgásos terheléssel kapcsolatos önellenőrzést;

fejlessze optimális szintre fizikai képességeiket és mozgásos feladatmegoldó képességüket, s ennek alapján tegye alkalmassá őket az életben, a munkában és a rendkívüli körülmények között adódó feladatok megoldására, a haza védelmére;

alakítsa ki a tanulóknál az érdeklődést és a kedvet a rendszeres testmozgás, testedzés, sportolás iránt, fejlessze idevonatkozó képzettségüket olyan szintre, amely alapul szolgál az öntevékeny, tudatos egészséghelyreállító tevékenységükhöz iskolai tanulmányaik befejezése után is;

alakítsa ki bennük a meggyőződést, hogy a rendszeres testedzés, sportolás az egészség helyreállításának, megőrzésének és megszilárdításának egyik legfontosabb eszköze, egyben a szabadidő felhasználásának kulturált, szórakoztató formája is;

fejlessze a szép mozgás iránti érzéküket, szoktassa őket a helyes, szép mozgásra, testtartásra;

fejlessze a szocialista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat, mint pl. a hazafiság, bátorság, fegyelmesség, határozottság, önuralom, akaratosság és a közösségi érzés.

Gyógytestnevelés ortopédiai elváltozások esetén

Évi 96 óra

Speciális feladatok

az elváltozások korrigálása;
a kontraktúrák oldása mobilizáló gyakorlatokkal;
a helyes testtartás kialakítása;

az izomzat fejlesztése; „izomfűző” kialakítása – az elváltozásoknak megfelelően;
önálló, tudatos munkára nevelés;
felkészítés az elváltozásokkal összefüggő felnőttkori feladatok megoldására.

Törzsanyag

Helytelen testtartások

Lapos hát javítása

A hiányzó fiziológiás görbületek kialakítását elősegítő gyakorlatok.

„Izomfűző” kialakítása, amely megakadályozza a háti szakasz deformálódását.

A mellkas nyílirányú tágitása, a vitális kapacitás növelése. Merevség esetén a gerinc mobilizálása. Pl. kúszások.

Káros anyag

Túlzott és hosszú ideig tartó hátrahajlások Pl. híd, fészek.

Nehéz terhek emelése, hordása.

Fejállás, kézállás, kézenátfordulások.

Nagy rázkódással járó ugrások.

Fokozott hajlatú gerinc (kifolordózis) javítása

A háti szakaszban levő mély hátizmok erősítése, amely nem terjed ki az ágyéki szakaszra.

A felületes hátizmok erősítése.

A lordózis gyakorlatainak alkalmazása.

A légzőszervek fejlesztése.

A helyes tartás kialakítása.

Káros anyag

Erős gerincerázkódást okozó ugrások, szökdelések.

Kitartott törzshajlítások előre, melyek fokozzák a kifotikus görbületet.

Fokozott törzshajlítások hátra, pl. híd, fészek.

Tarkóállás, fejállás, kézállás, kézenátfordulások.

Gurulóátfordulások.

Nehéz terhek hordása, társhordás.

Nyerges hát (lordózis) javítása

Lazító és nyújtó gyakorlatok a túlzott ágyéki homorulat megszüntetésére.

A has- és farizmok erősítése.

A rekeszlégzés javítása.

A medence hátrahúzott tartásának szokássá alakítása.

Káros anyag

Mély ugrások, a gerinc rázkódásával járó szökdelések, járások.

Fokozott törzshajlítások hátra, pl. híd, fészek.

Fejállás, kézállás, kézenátfordulások.

Nagyobb terhek emelése, hordása, társhordás.

Hirtelen testhelyzet változások, pl. fekvésből felugrás, törzscsavarások.

Domború hát (kifózis) javítása

Lazító gyakorlatok a háti szakasz merevségének és fokozott domborulatának megszüntetésére pl. küszó gyakorlatok, passzív törzsfeszítések.

Mély és felületes hátizmok erősítése.

A mellizmok és bordaközi izmok nyújtása és lazítása.

Tartásjavítás, pl. törzsfeszítő gyakorlatok.

Mellkasi „izomfűző” kialakítása.

A légzésfunkció javítása.

Káros anyag

A kifotikus görbületet erősen fokozó gyakorlatok.

Tarkóállás, fejállás, kézállás.

Gurulóátfordulások.

Nagyobb terhek emelése, hordása, társhordás.

Nagyobb rázkódással járó ugrások, szökdelések.

Nyaki és mellkasi deformitások

Ferdenyak (torticollis) javítása

A nyak kemény, megvastagodott izomzatának, a megfeszült fejbiccentő izomnak a fellazítása.

Az izom teljes zsugorodásának kiküszöbölése lazítással.

A mindkét oldali izomegyensúly helyreállítása pl. fejkörzések, fejfordítások.

Az egész törzsre ható komplex gyakorlatok végeztetése. Pl. törzshajlítások -fordítások -körzések, megfelelő fejmozgással.
A beszűkülő légzés javítása légzőgyakorlatokkal.

Káros anyag

Az izom erőltetett nyújtása.
Fejállás, kézállás, gurulóátfordulások.

Tölcser mell (pectus excavatum) javítása

A mellkas izomzatának erősítése, mellkas fejlesztése, „izomkozmetika”.

A légzésfunkció javítása, a mellkast nyílrányban tágító légzőgyakorlatok (bordalégzés).

A háti szakasz merevsége esetén lazítás, pl. kúszások.

Tartásjavítás, pl. mellkasemelések, törzsfeszítő gyakorlatok stb.

Káros anyag

A mellkas deformitását (szegycsont bemélyedését) fokozó gyakorlatok, testhelyzetek, pl. tarkóállás.

Tyúk mell (pectus carinatum) javítása

Mellkasfejlesztő gyakorlatok, a mellkas rugalmasságának fokozása, mellkastágítás (pl. mellkasi légzéssel) oldalirányban.

Légzőgyakorlatok a légzésfunkció fejlesztésére, a mellkasforma korrigálására.

Gyengén fejlett mellizomzat esetén azok fejlesztése, erősítése. „Izomkozmetika”.

Megrövidült mellizmok esetén nyújtás, a vállak hátrahúzott helyzetét biztosító izmok erősítése.

A háti szakasz merevsége esetén lazítás.

Rossz tartás esetén tartásjavítás, mély hátizom erősítése.

Káros anyag

A mellkas deformálódását (a szegycsont kiemelkedését) fokozó gyakorlatok, testhelyzetek, pl. híd, fészek.

Sprengel-féle deformitás

A lapocka környéki izmok (elsősorban a trapézizom) lazítása.

A lapocka helyzetének korrigálása.

A fűrész- és rombuszizom erősítése.

Káros anyag

A deformitás fokozódásával járó támasz- és függésgyakorlatok.

Scheuermann-féle kifózis

Lazító gyakorlatok a háti szakasz merevségének és fokozott domborulatának megszüntetésére, a hátizmok erősítésével párhuzamosan.

Mély és felületes hátizmok erősítése, főleg tehermentesített helyzetben.

A hát mobilizálásával párhuzamosan a mellizmok és bordaközi izmok nyújtása és lazítása, pl. kúszó gyakorlatokkal.

Káros anyag

Ugrások, szökdelések.

Fokozott törzshajlítások előre.

Tarkóállás, fejállás, kézállás.

Gurulóátfordulások.

Teherhordás, társhordás.

Megterhelő és fárasztó gyakorlatok, pl. hosszan tartó állás, járás, ülés.

Skoliózisok

Skoliózisok kontraktúrával

A gerinc mobilizálása a zsugorodott területek oldását elősegítő nyújtó és lazító gyakorlatokkal, pl. magas és mély kúszások.

A deformitások korrigálása: az asszimmetrikus testtartás leküzdése, a helyes testtartás kialakítása.

A mély hátizmok erősítése.

A légzés és keringés funkcióinak javítása.

Kontraktúra nélküli skoliózisok

A deformitások korrigálása: az asszimmetrikus testtartás leküzdése, a helyes testtartás kialakítása.

Mély hátizmok erősítése.

Az egész törzs izomzatának általános erősítése; „izomfűző” kialakítása.

Légzési gyakorlatok a deformitás korrigálására és a légzésfunkció javítására.

Káros anyag

A gerinc rázkódásával járó ugrások, szökdelések.

Hirtelen törzscsavarással járó mozdulatok, pl. súlylökés, gerelyhajítás, vívás, tenisz.

Tarkóállás, fejállás, kézállás.

Gurulóátfordulások.

Törzshajlítások hátra, pl. híd, fészek.

Súlyosabb terhek emelése, hordása.

Hosszan tartó állás, menetelés, túrák.

Kontraktúra nélküli skoliozis esetén a deformitás további romlását előidéző túlzott lazítás.

Csípőízületi deformitások

Csípőficam, Perthes-kór, Epiphyseolysis capitis femoris

A gluteális izmok és hasizmok erősítése.

A csípőízület korrigált helyzetének fenntartása, a csípőízület körüli „izomfüző” kialakítása; távolító, forgató mozgással erősítés (ellenállással szemben is).

Lordozis ellen ható gyakorlatok (fokozatos terheléssel).

Az alsó végtag erősítése, főleg tehermentesített helyzetben, pl. fekvésben, ülésben, függésben.

Járásgyakorlatok, egyenletes terheléssel, járásritmizálás.

Speciális egyensúlygyakorlatok.

Káros anyag

Rázkódással járó mozgások, szökdelések, ugrások.

Nehéz tárgyak emelése, hordása, társhordás.

A csípőízületre ható hirtelen mozdulatok, fordulatok.

Hosszantartó állások, járások, menetelés.

Elesés vagy leesés veszélyével járó helyzetek, mozgások, játékok.

Csípőízületi szalagokat túlnyújtó mozgások.

Lordotizáló gyakorlatok.

Lábdeformitások

Schlatter-Osgood-féle betegség

Térdhajlító mozgás gyakoroltatása ülésben, fekvésben.
A négyfejű combizom óvatos nyújtása.
A jó beidegzés biztosítása és megtartása.

Káros anyag

Ugrások, szökdelések, rúgások, guggolások.
Fárasztó állás, járás.
Súlyemelés, fokozott igénybevétellel járó mozgások, játékok.

Lábboltozat-süllyedés

A lábboltozat és a lábszár izomzatának erősítése, elsősorban tehermentesített helyzetben.

A lábizmok és szalagok zsugorodása esetén mobilizálás.

A láb helyzetének korrigálása, a helyes állás és járás tudatosítása és beidegzése gyakorlatokkal.

Káros anyag

A láb túlterhelése: súlyosabb terhek emelése, hordása, társ-hordás, hosszan tartó állás, menetelés.

Merev talajfogással végzett járások, futások, szökdelések, ugrások.

A talp és boka ízületi szalagjait túlnyújtó gyakorlatok.

Dongaláb

A láb izomzatának lazítása ülésben, fekvésben.

A szárkapocshoz tartozó izomzat aktív és passzív erősítése, pl. távolítás, kifelé fordítás, felfelé hajlítás gyakoroltatása.

Káros anyag

Lábujjjállás, külső talpszél terhelése.

Törökülésben végzett gyakorlatok.

A láb túlterhelése: súlyosabb terhek emelése, hordása, ugrások, mélyugrások, hosszan tartó állás, menetelés.

Kiegészítő anyag

Úszás (az elváltozásnak megfelelő úszásnemben és formában).
Tollaslabdázás.

Kirándulás.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására	kb. 64 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 32 óra
	<hr/> 96 óra

Szívbeteg tanulók gyógytestnevelése

Évi 96 óra

Speciális feladatok

a kardiorespiratorikus rendszer működésének javítása, fejlesztése;

helyes légzéstechnika kialakítása légzőgyakorlatokkal, valamint a keringési viszonyokhoz alkalmazkodó egyéni légzésritmus alkalmazásával;

a mozgás és a légzés szinkronjának kialakítása;

a teljes ideg-izomellazítás (relaxáció), valamint a koordinált mozgás megtanítása.

Törzsanyag

A kardiorespiratorikus rendszer működésének javítása, fejlesztése

Légzőgyakorlatok; a spontán légzés megfigyelése és a hasi, közép-, felső és a teljes légzés elsajátítása nyugalomban. Egyéni légzésritmus kialakítása a keringési viszonyoktól függően (kiszívó terheléssel járó congenitális szívelváltozások esetében kisebb intervallumos, nagyobb frekvenciájú, a többi esetben nagy intervallumos, nyújtottabb kilégzést biztosító légzéstempót kell alkalmazni).

A légzés és mozgás összekapcsolása (szinkronizálása) szabadgyakorlatok, járás, futás és különböző testnevelési gyakorlatok, torna, atlétika közben.

Járási, gyorsütemű járási (sietés) és futási közepes iramú, szakaszos terheléssel, pihentető járási és a légzőgyakorlatok közbeiktatásával. Futóedzés a táv fokozatos növelésével az iram állandósága mellett.

Az alapkondícióra építve a betegséghez viszonyított legmagasabb edzettségi szint elérése.

A mozgáskoordináció javítása

Izomérzékelést fejlesztő gyakorlatok; a feszítés és lazítás fázisainak gyakorlása fekvő testhelyzetben és mozgás nélkül. A test valamennyi izomcsoportjának egyénenkénti feszítése és lazítása. Feszítés és lazítás megfigyelése mozgások közben (pl. buzogány, babzsák gyakorlatok) a mozgás lendületének kihasználásával. A feszítés és lazítás érzékeltetése különböző súlyú labdákkal (pl. gurítások, dobások).

A gazdaságos mozgás megvalósítása bonyolultabb mozgások közben is (torna, atlétika).

Dobások; labdadobások különböző súlyú labdákkal egyénileg és párokban. Kislabdadobás.

Labdadobások és gurítások párokban hely- és helyzetváltatások közben.

Labda gurítása és dobása feladatokkal (tapsolás, guggolás, fordulat stb.).

Egyensúlyozó járás a pad merevítő gerendáján feladatokkal (szökdeléssel, kötéláhtajással helyben és haladással stb.).

Játékok és sportjátékok; A keringés edzését szolgáló testnevelési játékok (futó- és fogójátékok kezdetben járással). Sor- és váltóversenyek tárgyak megkerülésével és taktikai elemek elsajátítása a terhelhetőség szintjéhez alkalmazkodva.

A keringés alkalmazkodóképességét fejlesztő gyakorlatok

Határozott formájú váll-, csípő- és a gerincoszlop mozgékony-ságát növelő nyújtó, erősítő hatású szabad-, kéziszer- (lányoknál modern gimnasztika), páros-, pad- és bordásfalgyakorlatok.

Munkamozdulatokat utánzó gyakorlatok (emelések, hordások, tolások, húzások).

Gurulások előre és hátra, átfordulások és fordított testhelyze-tek (pl. tarkóállás) talajon és szer (pl. bordásfal) felhasználásával.

Gurulóátfordulások előre és hátra különböző kiindulóhelyzet-ből különböző testhelyzetekbe.

A keringés alkalmazkodóképességét szolgáló egyszerű torna-szer gyakorlatok (pl. zsugorfűgés).

Erőfejlesztő gyakorlatok

Egyszerű végtag- és törzserősítő gyakorlatok szer nélkül és kéziszerrel (kézisúlyzó, gumikötél, expander, medicinlabda). Tömött labda dobása. Helyből távolugrás.

Kiegészítő anyag

Úszás: elsősorban a mell-, majd a hát- és gyorsúszás elsajátítása versengések kizárásával, mellig érő vízben.

Turiztika: a terep adottságainak (emelkedő, lejtő) célszerű felhasználásával. Terepfutás.

Téli sportok: szánkózás, korcsolyázás.

Tollaslabdázás, asztaliteniszezés.

Káros anyag a szívbeteg tanulók gyógytestnevelésében

A kisvérkörü terheléssel járó congenitális szívhibáknál a fordított testhelyzetek (tarkóállás, kézállás).

A hirtelen, lökészerű megterheléssel járó gyakorlatok (pl. gyors rajtolások, erőteljes ugrások, hirtelen helyzetváltoztatások).

Minden fokozott préssel és huzamos légzésvisszatartással járó erőgyakorlat. Minden nagy erő kifejtést igénylő gyakorlat.

Fokozott izgalommal járó versengések, küzdőjátékok.

Úszás mély vízben, valamint olyan vízi játékok és gyakorlatok, amelyekben követelmény a víz alá merülés.

Az ellenjavallatot a kardiológus szakorvos egyénenként állapítsa meg.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására	kb. 64 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 32 óra
	<hr/>
	96 óra

Vegetatív disztóniás tanulók gyógytestnevelése

Évi 96 óra

Speciális feladatok

a kardiorespiratorikus rendszer edzettségi szintjének, az alapállóképességnek növelése;

gazdaságos légzés kialakítása a szervezet nyugalmi és terhelési fázisában is;

relaxációs gyakorlatokkal a belső szervek működésének tudatos szabályozása, a légzési és keringési rendszer működésének akaratlagos befolyásolása;

a légzés és a mozgás összehangolása, a laza, könnyed, gazdaságos és esztétikus mozgás kialakítása;

egy sportjáték megtanítása olyan szinten, hogy a tanulók képesek legyenek rövidített idő alatt, könnyített szabályokkal játszani;

a keringési rendszer szabályozási funkciójának edzése.

Törzsanyag

A légző- és keringési rendszer edzése

A szabadban végzett lassú iramú, rövid szakaszos, pihenőkkel megszakított futások, a légzés és a mozgás összehangolásával.

Tornateremben szalagfutások, futások feladatokkal.

Légzőgyakorlatok

Mellkasi, kulcsfonti, hasi (teljes) légzés. A légzés összehangolása a különböző mozgásokkal (futás, úszás, torna).

Relaxációs gyakorlatok

A test izomzatának ellazításával párhuzamosan a zsigeri működés diszfunkcióinak helyreállítása (pl. a szabálytalan szív működés helyreállítása).

Relaxációs gyakorlatok zenei aláfestéssel.

A koordinált mozgás, ügyesség fejlesztése

Az izomzat tudatos feszítésének, lazításának elsajátítása: lányoknál zenére művészi tornaelemek és összefüggő gyakorlat-sorozatok végzése. Fiúknál szabadgyakorlatsorozat zenére.

Ugrások: helyből távolugrás és alacsony magasságon helyből magasugrás.

Szereken (zsámolyon, padon, szekrényen) le-, fel- és átugrások kombinációi.

Dobásgyakorlatok: könnyű labda dobása, elfogása párokban, csoportban. Medicinlabdával végzett játékos gyakorlatok.

Testnevelési és sportjátékok

A kosárlabdajáték megtanítása könnyített szabályokkal.

A keringés szabályozó funkciójának edzése

Hirtelen végzett helyzetváltoztatások (pl. fekvésből felállás), gurulóátfordulások, forgások a horizontális és frontális tengely körül (pl. cigánykerék).

Egyensúlyozó gyakorlatok

Fokozatosan emelt magasságú padon, gerendán járások, fordulatok.

Erőfejlesztő gyakorlatok

Szer nélkül és szerrel (gumikötéllal, expanderrel, kéziszilyzóval, medicinlabdával) végzett erőfejlesztő gyakorlatok. Szereken végzett tolódzkodások, húzódkodások és a saját test ellenállásával szemben végzett erőfejlesztés.

Kiegészítő anyag

Úszás: elsősorban a hát-, majd a mellúszás.

Séták, gyalogtúrák, kirándulások, terepfutás.

Télien szánkózás, sielés, korcsolyázás.

Tollaslabdázás.

Káros anyag a vegetatív disztóniás tanulók gyógytestnevelésében

Mély és hideg vízbe ugrás és az abban való úszás.

Szédülést, félelmet kiváltó, magasban végzett gyakorlatok.

A terhelés intenzitásának és terjedelmének olyan mértékű növelése, amely nagy oxigénadósságot és tartós fáradtságot okoz.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására	kb. 64 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 32 óra
	<hr/> 96 óra

Hipertóniás tanulók gyógytestnevelése

Évi 96 óra

Speciális feladatok

a keringést szabályozó vegetatív idegrendszeri működések át-
hangolása paraszimpatikus irányba;
a helyes légzésfunkció kialakítása;
relaxációs képesség elsajátítása;
az arteriolák spazmusának feloldása és az életkornak meg-
felelő vérnyomás érték állandósítása;
a gazdaságos mozgásritmus kialakítása;
a szervezet magasabb edzettségi szintre való emelése;
a vérnyomásnak megfelelő, sportmozgásokkal kapcsolatos,
adekvát szokások kialakítása.

Törzsanyag

Légzésgyakorlatok

A spontán légzés megfigyelése. A hosszú, nyújtott, akadály nélküli kilégzés elsajátítása (vatta, pingponglabda stb. fújása). Hasi, közép-, felső és teljes légzés elsajátítása.

Egyéni légzésritmusra végzett végtag- és törzsmozgások az intenzív kilégzés érdekében. A járás, a gyorsütemű járás (sietés), a futás és a különböző testnevelési gyakorlatok légréssel szinkronizált gyakorlása és annak automatizálása.

Ernyesztő hatású és relaxációs gyakorlatok

Az izomzat (izomsoportok) feszítésének-lazításának gyakorlása különböző testhelyzetekben (fekvésben, állásban). Egyszerű szabadgyakorlati elemek végrehajtásával az izomzat feszítése, lazítása (pl. buzogány, babzsák, labda felhasználásával).

Járas, futás, úszás közben a működő és pihenő izmok feszítésének, lazításának tudatos szabályozása.

Kötött formájú váll-, csípő-, törzsgyakorlatok (lányoknál modern gimnasztika).

Kapillarizációt elősegítő és keringésfokozó gyakorlatok

Könnyű iramú futás, galopp- és indiánszökdelés. Könnyű, fokozódó iramú futás; átfutások és átugrások labdák, botok stb. felett.

Egy sportjáték technikai és taktikai elemeinek az elsajátítása.
Közepes iramú futás szakaszos terheléssel, pihenők közbeiktatásával, továbbá szökdelések, labdaátadások, labdavezetések kombinációi.

A mozgáskoordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok

Szabad-, kéziszer-, páros-, pad- és bordásfalgyakorlatok, modern gimnasztika (zenére), fokozott figyelemkoncentrációval a lazítás mozgásfázisára.

Labdadobások és -gurítások különböző súlyú labdákkal a gazdaságos erőfelhasználás érzékeltetésére.

Munkamozdulatok gazdaságos végrehajtását tudatosító gyakorlatok (emelések, hordások, húzások, tolások).

Relaxációs gyakorlatok

A figyelem összpontosítása az izomzatra a teljes elernyedés állapotában. A végtagok és a törzs elnehezítésének érzése. A lebegés érzésének átélése (vízen való ringatózás, hintázás stb.).

Egyensúlygyakorlatok

Járás a talajon kijelölt vonal mentén. Vak járás célba a távolság fokozatos növelésével. Járás a pad merevítő gerendáján előre, hátra és oldalt; feladatokkal is. A tanult egyensúlygyakorlatok gyakorlása zsámolyra emelt pad merevítő gerendáján.

A szédülékenységet megszüntető gyakorlatok

Helyzetváltoztatások. Gurulások, gurulóátfordulások. Átfordulások és fordított testhelyzetek talajon. Leugrások zsámolyról, padról és alacsony ugrószekrényről.

Az állóképességet fejlesztő gyakorlatok

Fokozatosan növekedő terjedelmű, lassú iramú futás a légzés szinkronizálásával és aktív pihenőkkel.

Az állóképességet fejlesztő testnevelési és sportjátékok.

Iramfutás lendületesen, erőlködés nélkül, pihenő szakaszok közbeiktatásával. Futóedzés az optimálisan megállapított terhelési alapszintet jelentő táv fokozatos hosszabbításával az iram állandósága mellett.

Erőfejlesztő gyakorlatok

Egyszerű végtag- és törzserősítő gyakorlatok szer nélkül és kéziszerekkel (kézisúlyzóval, gumikötéssel, expanderrel, medicinlabdával).

Ügyességet és gyorsaságot fejlesztő gyakorlatok

Feladatok labdával. Célbadobás.

A kiválasztott sportjátékok technikai elemeinek, dobásformáinak gyakorlása, később gyorsaságra való törekvéssel.

Kiegészítő anyag

Úszás: tetszőleges úszásnemben, nem túl hideg és nem túl mély vízben.

Turisztika: a terepadottságok célszerű felhasználásával.

Tájékozódási futás.

Téli sportok: szánkózás, korcsolyázás.

Tollaslabdázás, asztaliteniszezés.

Káros anyag a hipertóniás tanulók gyógytestnevelésében

Félelmet, szorongást előidéző, a figyelmet erősen és huzamosan igénybe vevő gyakorlatok.

Túlzottan lendületes, szédülést okozó gyakorlatok.

Az edzettségi szintnek nem megfelelő, a szervezet kimerülésével járó terhelés.

Túlzott napozás.

Présseléssel járó gyakorlatok.

Versenyszerű sportolás.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására kb. 64 óra

A kiegészítő anyag feldolgozására kb. 32 óra

96 óra

Elhízott tanulók gyógytestnevelése

Évi 96 óra

Speciális feladatok

a szív és keringési rendszer edzése;
a légzőrendszer működésének javítása;
általános és speciális izomerősítés, talpboltozat-erősítés;
a testsúly csökkentése a lehetőségek figyelembevételével;
a mozgáskoordináció fejlesztése, az egyensúly-érzékelés javítása;
kedvező pszichés hatások kiváltása: sikerélmény nyújtása, gátások oldása, önfegyelem, akaraterő, önbizalom növelése;
az étkezéssel és az életmóddal kapcsolatos helyes szokások alakítása.

Törzsanyag

A szív és keringési rendszer edzése

Járásgyakorlatok – feladatokkal is.
Lassú és közepes iramú futás szakaszos és tartós terheléssel.
Sportjátékok a korosztálynak és az elhízás mértékének megfelelően.

Légzésfunkció javítása

A helyes légzéstechnika – különösen a rekeszlégzés – megtanítása.
Légzési gyakorlatok végtag- és törzsmozgással összekapcsolva, légzéssel szinkronizált járás- és futásgyakorlatok.
Légzési gyakorlatok a légzésfunkció tökéletesítésére, a vitális kapacitás növelésére; teljes légzés és összetett légzési gyakorlatok.

Általános és speciális izomerősítés

Tartásjavító mély- és felületes hátizom-erősítő gyakorlatok.
Végtag- és törzsizom-erősítő gyakorlatok magas ismétlésszámmal, alacsony és közepes intenzitással.
Dobások – elsősorban medicinlabdával.
Talpboltozat-erősítő gyakorlatok kezdetben a láb tehermentesítésével (pl. ülésben), később állásban, járás közben stb.
Speciális izomerősítő gyakorlatok a helyi zsírrakódás csökkentésére: elsősorban a has-, a derék- és a csípőtájék átmozgatása pl. törzshajlításokkal, csípő-, derék- és törzskörzésekkel.

A mozgáskoordináció fejlesztése

Ügyességi játékos feladatok szer nélkül és különféle szerek felhasználásával.

Feladatok labdával: pl. labda feldobása és elfogása különböző testhelyzetekben, különféle végrehajtási változatokban; célba-dobások, labdavezetési feladatok akadályok felhasználásával.

A gazdaságos mozgás kialakítása.

Testnevelési játékok ügyességi feladatokkal.

Sportjátékok: egy sportág teljes megtanítása.

Egyensúlygyakorlatok: felfordított padon, alacsony gerendán egyszerű egyensúlyozó járás, illetve járásgyakorlatok feladatokkal (pl. különböző kartartásokkal, fordulatokkal, kéziszerek felhasználásával).

Pszichotoniás edzés

Fokozatosan emelkedő, de minden esetben teljesíthető követelményekkel; sikerélmények nyújtása.

A testmozgás megszerettetése játékokkal, illetve valamelyik testgyakorlati ág segítségével.

A relaxáció, az autogén tréning megtanítása, s ezen keresztül az önfegyelem, az önbizalom növelése és a gátlások oldása.

A helyes étkezési szokások és életmód kialakítása.

Kiegészítő anyag

Úszás: tetszés szerinti úszásnemben szakaszos, illetve tartós (de mindkét esetben állóképességi jellegű) terheléssel. (Különös gondot kell fordítani a helyes légzéstechnika alkalmazására!)

Gyalogtúrák: kirándulások, terepfutás.

Téli túrák: (pl. sítúra), sízés, korcsolyázás, hógolyózás, szánkózás.

Tollaslabdázás, asztaliteniszezés.

Káros anyag az elhízott tanulók gyógytestnevelésében

Túlságosan fárasztó, hosszan tartó álldogálás.

Súlyos terhek emelése, hordása.

Túlságosan fárasztó, hosszan tartó gyalogtúrák, kirándulások.

Nagyobb ugrások, mélyugrások.

Hirtelen, gyors testhelyzet-változtatások.

Hirtelen, lökésszerű terheléssel járó gyorsasági gyakorlatok (pl. rajtolások).

Fokozott préssel járó gyakorlatok (különösen, ha magas vérnyomás is fennáll).

Tartós függésgyakorlatok.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására	kb. 64 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 32 óra
	<hr/>
	96 óra

Asztmás tanulók gyógytestnevelése

Évi 96 óra

Speciális feladatok

a légutak, a szív és a keringési rendszer edzettségi szintjének emelése, a szervezet ellenálló képességének fokozása a megfázás ellen. Speciális légzőgyakorlatokkal alkalmassá kell tenni a tanulókat arra, hogy az esetleg fellépő roham alatt is tudjanak uralkodni légzésük felett;

a feszültség és a görcskészség csökkentésére a relaxációs technika megtanítása;

a mozgás és légzés összehangolásával (szinkronizálásával) együtt a laza, könnyed, koordinált mozgás kialakítása;

egy sportjáték megtanítása olyan szinten, hogy a tanulók képesek legyenek rövidített idő alatt, könnyített szabályokkal játszani;

a test izomzatának általános erősítése, főleg a törzsizomzat erejének növelése;

a tanulók felkészítése a tanórán kívüli önkéntes munkára;

a tanulók környezetének felderítése, az iskolai és az otthoni munka támogatása érdekében kapcsolatfelvétel a szülőkkel, és megnyerésük az együttműködésre.

Törzsanyag

A keringési és légzési rendszer edzése

Az állóképesség fokozására ősszel és tavasszal a szabadban végezhető lassú iramú, fokozatosan növekvő terjedelmű, pihenőkkel és légzőgyakorlatokkal megszakított futás.

Tornateremben szalagfutások, futások feladatokkal: labdavezetés, dobások és átadások mozgás közben.

Légzésfunkció javítása

Légzőgyakorlatok, speciális légzőmozgások (hasi légzés) a nagy volumenű és ellazított (relaxált) légzés kialakítására. A rekeszizom

erejének növelése és helyes mozgásának beidegzése speciális rávezető gyakorlatokkal (pl. hanyattfekvés, a hasfalra helyezett könnyű labdával).

Hangképzési gyakorlatok: magán- és mássalhangzók képzése a be- és a meghosszabbított kilégzés gyakorlására.

A roham alatti magatartás. A légzési egyensúlyt fenntartó meghosszabbított kilégzés és a helyes testtartás elsajátítása.

Légzés és mozgás összekapcsolása (szinkronizálása)

Szabadgyakorlatok a légzés és mozgás összehangolására. Lányoknál a modern gimnasztika mozgáselemeinek felhasználásával zenére végzett gyakorlatok.

A légzés és mozgás összehangolása ciklikus mozgások (futás, úszás), valamint testnevelési és sportjátékok közben.

Relaxációs gyakorlatok

A görcskészség és az izomzat feszültségének csökkentése a teljes ideg-izomellazítás elsajátításával.

Testnevelési és sportjátékok

A kosárlabdázás vagy a kézilabdázás technikai és taktikai elemeinek elsajátítása.

Erőfejlesztő gyakorlatok

Szerrel végezhető gyakorlatok (bot, gumikötél, kéziszúlyzó, medicinlabda, bordásfal, pad, zsámoly): különös tekintettel a mell- és a hátizom fejlesztésére.

Szer nélkül, a test ellenállásával végezhető erősítő gyakorlatok (tolózkodások, húzózkodások stb.). Mellkasfejlesztő és célzott tartásjavító gyakorlatok.

A mozgáskoordináció fejlesztése

Szabad-, kéziszer-, páros-, pad-, bordásfal-, lányoknál modern gimnasztika (zenére) gyakorlatok az izom feszítésével, lazításával kísérve.

Könnyű labda elfogása, dobása. Labdával végezhető páros és csoportos játékos gyakorlatok és feladatok.

Kiegészítő anyag

Úszás: elsősorban a mellúszás, a levegő lassú, hosszú kifújásával a víz alatt; majd a hátúszás elsajátítása. Úszás után végzett zuhanyozások fokozatosan csökkenő hőmérsékletű vízzel.

Terepjárás: enyhe emelkedőn felfelé járás pihenőkkel és ki-rándulások.

Terepfutások: változatos terepen, lassú és közepes iramban, szakaszos terheléssel.

Káros anyag az asztmás tanulók gyógytestnevelésében

Mély vízbe ugrás, hosszú légzésvisszatartás.

A légző- és keringési rendszert hirtelen és túlzott mértékben terhelő gyakorlatok, játékok (pl. gyors futások).

Fokozott fáradtságot és nagy oxigénadósságot előidéző tartós terhelések.

Fokozott préseléssel járó erő kifejtések (pl. nagyobb súlyok emelése, hordása).

Az asztmás tanuló számára allergén anyagot tartalmazó terepen, környezetben való fizikai terhelés.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására	kb. 64 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 32 óra
	<hr/> 96 óra

Csökkentlátó tanulók gyógytestnevelése

Évi 96 óra

Speciális feladatok

a látási észlelőképesség javulásának elősegítése;
a látáshibából adódó fejlődési hátrányok, rendellenességek csökkentése és ellensúlyozása:

- a mozgáskoordinációs zavarok megszüntetése;
- a mozgásérzék, az egyensúlyérzék, a térérzék fejlesztése;
- a reakcióképesség javítása;
- a mozgás- és közlekedési biztonság fokozása;
- a gátlások oldása;
- tartáshibák megelőzése, illetve korrigálása;

- g) a mozgásszegény életmód fokozatos felszámolása;
- h) a beszűkült társas kapcsolatok kiszélesítése;

az általános fizikai fejlesztés megoldása a szemészeti elváltozásnak nem ártó formában;

a látóképességet nem veszélyeztető öntevékeny testedzés kialakítása;

a szemészeti elváltozásnak megfelelő célszerű testmozgásokkal (sportágakkal), életvitellel kapcsolatos szokások megszilárdítása.

Törzsanyag

A látási észlelőképesség javítása (látásnevelés) A centrális észlelőképesség fejlesztése

A centrális látás tudatosítása. Játékos formájú tekintet rögzítési feladatok álló és mozgó pontra. Tekintetvezetési feladatok.

A perifériás észlelőképesség fejlesztése

A perifériás látás tudatosítása. A széles látókör érzékelésére, a mozgás korai perifériás észlelésére nevelés játékos feladatokkal, játékokkal.

A centrális és perifériás észlelés célszerű összekapcsolásának beidegzése

Feladatok váltakozó centrális és perifériás látással. Látásnevelési feladatok és játékok egyidejű centrális és perifériás észleléssel, az eredményesség érdekében tudatosan kombinált vegyes észlelésformával.

A térérzékelőképesség fejlesztése

A térbeli viszonyok helyes megítélésére, a tárgyak távolságának reális érzékelésére (mélységlátás) és a testszerű (háromdimenziós) látásra nevelő feladatok, játékok. A kétszemes látás megoldhatatlansága esetén a „másodlagos térlátás” kialakulását elősegítő feladatok.

A szemmozgató izmok gyakoroltatása A megfigyelőképesség fejlesztése

A gátlás oldását, az önbizalom növelését szolgáló feladatok, játékok öröm- és sikerélménnyel.

Mozgáskoordinálást szolgáló feladatok

Zenére végzett gimnasztika, könnyűlabda-, kéziszergyakorlatok; valamint járás és futás feladatokkal.

Mozgásbiztonságot kialakító feladatok

Behunyt szemmel végzett feladatok.

Felkészítés a szemüvegnélküliség rövid ideig tartó elviselésére.

Egyensúlygyakorlatok talajon és alacsony gerendán (szabadon és kéziszer alkalmazásával).

Helyváltoztatási, közlekedési biztonságot kifejlesztő feladatok, játékok.

Reakcióképességet fejlesztő feladatok

Reakcióidő csökkentése hallási, látási és vegyes ingerre.

Tartásjavítás

Általános és egyéni megelőzés, illetve korrigálás.

Az általános fejlesztést szolgáló gyakorlatok, feladatok, játékok

A szemészeti elváltozásnak és az életkornak megfelelő formában.

Kiegészítő anyag

Úszás: az elváltozásnak megfelelő úszásnemben és formában.

Turisztika.

Téli sportok, játékok.

Játék: Sportjátékok célszerűen módosított szabályokkal; tollaslabda, asztalitenisz stb.

Káros anyag a csökkentlátó tanulók gyógytestnevelésében

Ugrások (magas-, távol-, mélyugrások).

Fordított testhelyzetek (fejállás, mély és tartós hajlások stb.).

Fokozott erőkifejtés, préselés (súlyemelés, vízszintes testhelyzetből történő, nagyfokú erőfeszítéssel járó törzsemelések stb.).

Fokozott és hirtelen keringési terhelés (élénk sportjátékok, hirtelen rajtolás stb.).

Az ellenjavallatot a szemész szakorvos egyénenként állapítsa meg!

A szem vagy a fej épségét veszélyeztető mozgások, játékok (labdarúgás, hógolyózás stb.).

Leesés vagy elesés veszélyét magukban rejtő gyakorlatok.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

A törzsanyag feldolgozására	kb. 64 óra
A kiegészítő anyag feldolgozására	kb. 32 óra
	<hr/>
	96 óra

Tanesszközök

Általános tornatermi felszerelések

Bordásfal (kétrészes), ugrózsámolyok, ugrószekrények, tornapadok (2 és 4 m-es), talajszőnyegek, mászórudak és mászókötelek, gyűrű, domború bordásfal, gliszon (függesztő).

Sport- és játékeszközök

Röplabdaállvány hálóval, röplabda, kosárlabdaállvány, kosárlabdák, futball-labdák, gyógylabdák (2, 3, 4 kp-os), műanyag vagy gumilabdák, maroklabdák, tollaslabda-ütő, -háló és -labdák.

Kéziszerkek

Tornabot, gömbvégű bot, súlyzók (2, 4 kp-os kézisúlyzók), expander, gumikötél, babzsák, ugrókötél, buzogány, karika.

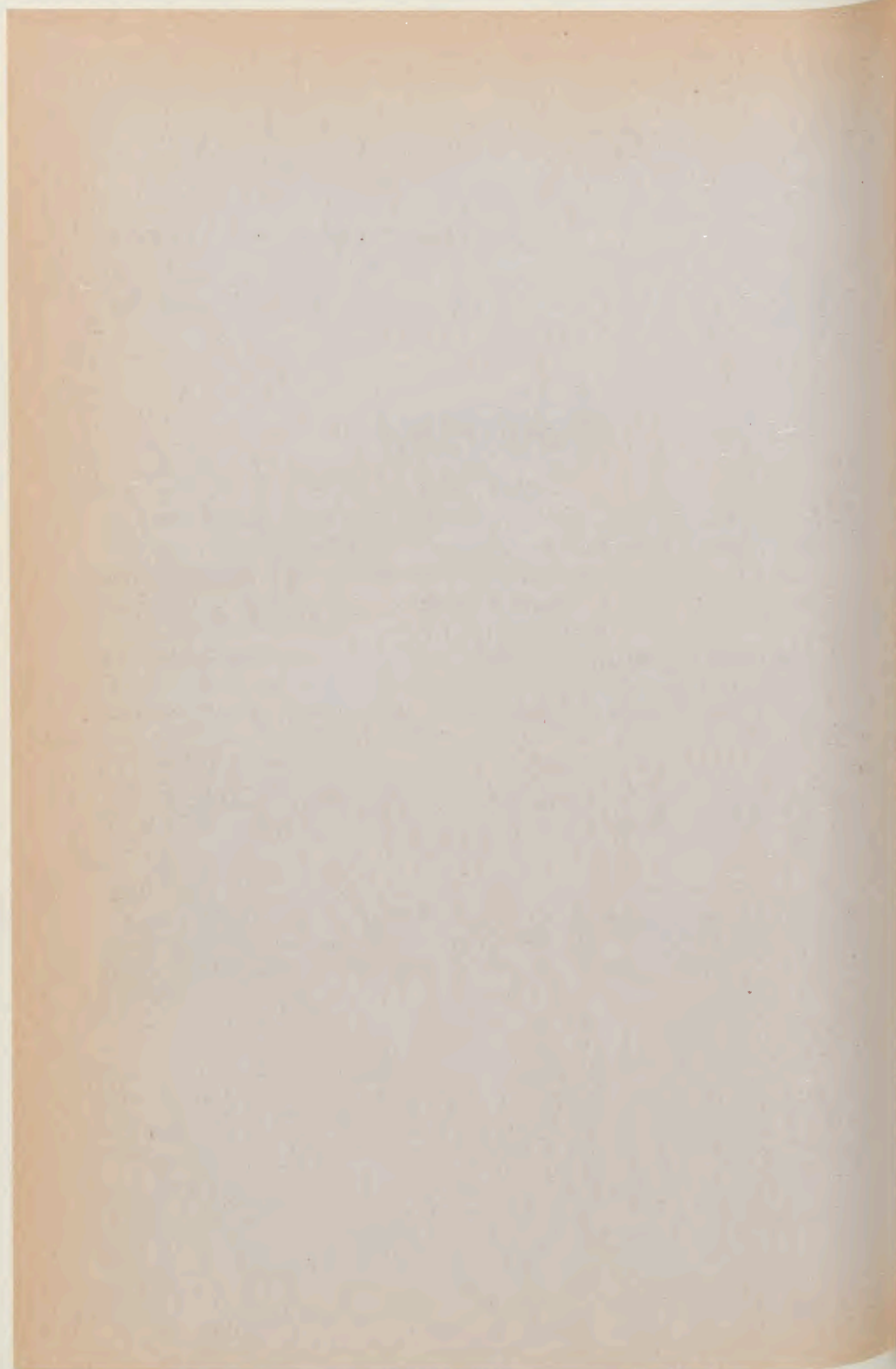
Egyéb felszerelések

Tükör, magnetofon hangszalagokkal, jelzőszalag, stopperóra, vérnyomásmérő, phonendoscop, mentőláda, gyermektakarók, szertárszekrény, labdatároló (láda), pumpa, öltözőpadok.

Technika

I-II. osztály

Szerkesztette
ÚJVÁRI KÁROLY

Cél és feladatok

A technika tanításának *célja*, hogy a tanulókat korunk technikai kultúrája iránt érdeklődő, annak általános és alapvető kérdéseit ismerő és értő, abban megfelelőképpen tájékozódni képes emberekké nevelje.

Ennek érdekében *feladata*, hogy:

nyújtson széles körben alkalmazható, alapvető technikai ismereteket; fejlessze tovább azokat a technikai ismereteket, jártasságokat és készségeket, amelyek a mindennapi életben szükségesek és felhasználhatók; fejlessze ki a tanulóban a jó munkaszervezés, az anyaggal és az idővel való takarékos gazdálkodás igényét;

a tantárgy oktatása során megszerzett technikai ismeretek nyújtsanak felhasználható tényanyagot más tárgyak – elsősorban a természettudományos tantárgyak – oktatásához, ugyanakkor a gyakorlati munkák és az üzemlátogatások során szerzett tapasztalatok teremtsenek összhangot a tanulók más tantárgyakban szerzett ismereteivel;

adjon lehetőséget a tanulói munkák önálló megtervezésére, az egyéni kezdeményezésre, az önellenőrzésre; fejlessze a tanulók technikai szemléletét, műszaki kulturáltságát, esztétikai érzékét; a közösségben végzett munka megszervezésével segítse elő a tanulók munkafegyelmének megszilárdulását; nevelje a tanulókat aktivitásra, együttműködésre és alkalmazkodóképességre, kulturált és egészséges munkavégzésre, a balesetek megelőzésére, szűkebb és tágabb környezetük védelmére;

nyújtson sokoldalú élményt a tanulóknak a termelésről, és ezáltal is erősödjék bennük a termelő munka megbecsülése, a dolgozó ember iránti tisztelet és szeretet;

adjon betekintést a kutató-fejlesztő és főleg a termelőszervezetek életébe;

értesse meg a tanulókkal, hogy a technikát állandó fejlődés,

folyamatos változás és ezzel együtt a természeti és társadalmi erők egyre tudatosabb és tervszerűbb felhasználása jellemzi;
tudatosítsa, hogy hazánk a szocialista világrendszer részeként fejleszti technikáját;
valamennyi tevékenységi formájával segítse elő a tanulók – adottságaiknak és képességeiknek megfelelő – pályaválasztását.

I. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Az anyag- és energiatovábbítás rendszere, folyamatai

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

A villamosenergia előállításának módjai.
Az energiaelosztás rendszere.
Energiatárolás.
Energiafelhasználás.
A rendszer felépítése, működése.
A rendszer elemei; a rész és egész viszonya, összhangja.
Környezeti rendszer.
A rendszer be- és kimenete.
A veszteség, a hatásfok, a hasznosított teljesítmény.
Transzfer-paraméter.

Kiegészítő anyag

Az energia előállításának gazdasági tényezői.
Országos és országok közötti kooperáció.
A tárolók kapacitása, kapacitást meghatározó tényezők.
A rendszer működésének állapotai.
A rendszer karbantartása.
Bemeneti változás, zavarás, belső állapotváltozás.

A mérés

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A rendszer működésének ellenőrzése.
Az emberi érzékelés korlátai.

A mérési rendszer rendeltetése, legfőbb elemei; a jel.

A mérés pontossága, mérési hibák, becslés.

Mérési tartomány. Valódi érték, mért érték.

A mérési eredmény megadása.

Kiegészítő anyag

Mérési módszerek, mérőeszközök.

Mérőjeladók mint fizikai, kémiai, transzfer folyamatok.

Jelátalakítás.

Mérések pneumatikus, hidraulikus műszerekkel.

Elektronikus mérőműszerek (csővoltmérő, oszcilloszkóp, hang-generátor stb.) kezelése.

Az erősítő

(kb. 4 óra)

Törzsanyag

Kimeneti teljesítmény.

A rendszeren belüli energiatároló.

Az erősítés (teljesítményerősítés) fogalma.

Analóg és digitális erősítés. Erősítők működési sebessége.

Teljesítményerősítő.

Kiegészítő anyag

Az erősítés jelentősége a technikában.

Nem elektronikus erősítők (hidraulikus, pneumatikus).

Mérőerősítők.

Hangerősítő berendezések kezelése, összekapcsolása.

A hangerősítés és hangvisszaadás módjai. Hanglemezek és hangszalagok használata, tárolása. A Hi-Fi technika alapjai. Torzítás.

Sztereofónia, kvadrofónia.

A vezérlés

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

A vezérlés. A vezérlés feladata.

A vezérlés hatásvázlata.

Vezérléstechnikai feladatok megoldásának rajzi ábrázolása.

Kiegészítő anyag

A vezérlő berendezés elemei és szervei.

Műveleti erősítők fajtái, felhasználási területei.

Vezérléstechnikai példák. Háztartási gépekben, eszközökben található vezérlő berendezések működési elve.

Vezérlések a közúti közlekedésben, a vasúti vontatásban. (Jelzőlámpák, fénysorompók, menetbefolyásoló berendezések távvezérlése.)

Vezérelt energiaforrások.

A szabályozás

(kb. 12 óra)

Törzsanyag

A szabályozás célja.

A szabályozási kör.

A szabályozás hatásvázlata, a szabályozási kör jelei.

Kiegészítő anyag

Kézi és automatikus szabályozás.

Visszacsatolás. Visszacsatolt rendszerek a természetben és a technikában.

Gerjedő visszacsatolt rendszer. A visszacsatolt rendszer stabilitása.

A háztartásban megtalálható szabályozás (lakószoba hőmérsékletének szabályozása).

Ipari technológiai folyamatok szabályozása (kohóipari, vegyipari, hőerőipari, hőerőművi stb. példák).

Komplex munkák

(kb. 20 óra)

Lehetséges változatok

a) Izzók, kapcsolók, csengő, kismotor felhasználásával egyszerűbb áramkörök megépítése; áram, feszültség, ellenállás és teljesítmény meghatározása méréssel, illetve számítással.

b) Érintkezős logikai áramkörök megépítése megjelölt feladatok teljesítésére.

c) Diódás áramkörök megépítése, mérések gyakorlása. Dióda karakterisztikájának felvételére alkalmas áramkör építése.

d) Tápegység építése.

Meghatározott rendeltetésű tápegység megtervezése (kapcsolási rajz, alkatrészjegyzék, elrendezési rajz...), és megépítése az esztétikai szempontok figyelembevételével.

e) Elektronikus erősítő építése.

Meghatározott funkciójú elektronikus erősítő építése.

Az elemzés szempontjai:

kapcsolási rajz,
alkatrészjegyzék,
összeállítási rajz elkészítése,
munkaponti adatok mérése,
az erősítés nagyságának meghatározása méréssel.
az erősítés értékének változtatása visszacsatolással.

f) Egyszerűbb vezérlési feladatok.

Pl. egyenáramú motor forgásirányának és fordulatszámának szabályozása elektronikusán. Kismotor, fordulatszám-áttételi eszköz és programtárca felhasználásával az alábbi feladatok megoldására alkalmas áramkör építése:

a motor fordulatszáma és a ráadott feszültség közötti összefüggést ábrázoló grafikon felvétele,
a rendszert nyomógombbal indítva a programtárca meghatározott fordulatot tegyen,
egymásra merőleges irányokba mutató két közlekedési lámpa vezérlése.

g) Érintkezõmentes logikai áramkörök építése.

h) Hangosított diavetítés megvalósítása.

i) Kapcsolás állandó hőmérséklet biztosítására.

j) Ellenállás, induktív és kapacitív jeladók készítése.

k) Egyszerűbb vizsgálóműszerek (fordulatszám-mérő, zárás-szög-mérő stb.) készítése.

Figyelembe veendő szempontok:

biztonsági előírások,
költségvetés, költségelemzés, felületkikészítés lehetőségei és költségei,
kezelőszervek elhelyezése, feliratai,
karbantartás igénye,
felhasználói dokumentáció készítése.

l) Egyszerűbb üzemanyagszint-mérési berendezés készítése, összeállítása.

m) Jel-távadók készítése, működtetése.

Üzemlátogatás

(kb. 4 óra)

Az iskola környékén levő olyan termelőüzem vagy kutatóintézet meglátogatása, ahol a tanulók a mérőberendezések, mérőkészülékek, automatikai elemek gyártását, felhasználását, valamint a távmérést, vezérlést, szabályozást, a számítógépes adatfeldolgozást tanulmányozhatják. Továbbá, ahol megismerhetik az automatizálás hatását a termelés szervezésére, a munkamegosztásra, a termelékenységre, a dolgozóknak a termelésben elfoglalt helyére és szerepére.

Ahol termelőegységek meglátogatására nincs lehetőség, a látogatások helyettesíthetők megfelelő – a témakörbe illő – oktatófilmek megtekintésével és közös értékelésével.

Követelmények

A tanuló az első év végén:

ismerje a technikai rendszerek elemeit, felépítését, működését; legyen tisztában az energia, a veszteség, a hatásfok fogalmával;

tudatosuljon benne a mérések fontossága; a jelenségek közötti összefüggések pontosabb feltárása szempontjából legyen tisztában a mérések jelentőségével; megfigyelései, tapasztalatai és az általános iskolában tanultak alapján tudja a mérőműszereket működési elvük és feladatkörük szerint csoportosítani, használni; ismerje fel az egyes mérőműszerek működési elvét;

ismerje az alapláda és a mérésáda fogalmát, a mérésáda kibővítésének módjait; tudjon feszültséget, áramerősséget, ellenállást mérni, illetőleg a mérési eredmények felhasználásával számitani;

legyen jártas az univerzális és az elektronikus mérőműszerek használatában;

ismerje a mérés pontossága és a mérési hibák közötti összefüggést; a mérési eredmény megadásának módjait; tudjon különbséget tenni a valódi érték és a mért érték között;

ismerje az erősítés fogalmát; a teljesítményerősítés módjait; az erősítők szerepét; az erősítők működési sebességét;

ismerje a vezérlés és a szabályozás célját; a vezérlés és a szabályozási kör jeleit; legyen tisztában a visszacsatolás és a stabilitás fogalmával; ismerje fel a környezetében található vezérléseket, szabályozásokat;

értse meg az elektromos iparnak – ezen belül az elektronikának, az automatizálásnak – mindennapi életünkben, társadalmunk fejlődésében betöltött szerepét és jelentőségét; érdeklődjék a technikai újdonságok iránt, igyekezzék azok működését ismeretei alapján feltárni és helyesen magyarázni; figyelje meg a gyártmányok formatervezését, esztétikáját; a funkció és forma összhangját;

ismerje az áramköri elemek, szerelvények, szerelési anyagok nevét, fontosabb jellemzőit, beszerzési helyét; a félvezetők főbb típusait, felhasználási területeit; az egyszerűbb logikai feladatok áramköri megvalósítását; az érintésvédelem, az elsősegélynyújtás előírásait, a balesetek megelőzésére vonatkozó rendszabályokat;

legyen jártas az alkatrészek csavarozásában, forrasztásában; egyszerűbb elektronikus eszközök, készülékek kapcsolási rajz alapján való építésében; automatikusan működő berendezések modelljének összeállításában, működésük ellenőrzésében; kapcsolási rajzok, hatásvázlatok, működési tömbvázlatok készítésében és olvasásában;

legyen képes munkáját gazdaságosan megtervezni és megszervezni; a feladat elvégzéséhez szükséges anyagokat, szerszámokat, mérőeszközöket kiválasztani; az egyes elektrotechnikai szerelő munkákban a lehetséges megoldások (alternatívák) közül a legmegfelelőbbet és kivitelezhetőbbet alkalmazni; a szerelés közben szerzett ismereteit általánosítani; gondolatait a szaknyelv használatával kifejezni és grafikusán ábrázolni; otthon és az iskolában elektronikus berendezéseket balesetmentesen üzemeltetni.

A gyakorlati munkában ismerje és tartsa meg a helyes magatartási formákat; a munkahely rendjét; a pontos munkavégzést; az egészséges testtartást; az eszközök, szerszámok, műszerek balesetmentes, szakszerű használatát; a munkavégzés szervezeti kereteit (egyéni, páros és csoportmunkák). Kapcsolódjék be a munkaterem fejlesztésével összefüggő munkába, az anyagok, eszközök, szerszámok előkészítésébe.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Az anyag- és energiatovábbítás rendszere, feladatai kb.	4 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)		
A mérés kb.	10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)		
Az erősítő kb.	4 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 1 óra)		

*Lásd az 594. lap alján található lábjegyzetet!

A vezérlés	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
A szabályozás	kb. 12 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Komplex munkák	kb. 20 óra
(változatok)	
Üzemlátogatás	4 óra
	<hr/> 64 óra

II. OSZTÁLY

Évi 64 óra

Tananyag

Elemek

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Elemek az építészetben, gépekben, elektromos készülékekben, termelésben, információs rendszerekben.

Az elemek csoportosítása anyaguk szerint.

Az elemek csoportosítása funkciójuk szerint.

Szervezeti egységek jellemzői.

A munka megszervezésének elemei.

Kiegészítő anyag

Az elemek cserélhetősége, a szabványosítás.

Az anyag- és energiatakarékosság jelentősége.

Új funkciók – új anyagok – új funkciók...

Részrendszerek

(kb. 10 óra)

Törzsanyag

Elemek összekapcsolása az építészetben, gépekben, elektromos készülékekben.

Részrendszerek funkciója (elemek kapcsolata).

* A megjelölt óraszámok keretjellegetűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bánik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Termelési és társadalmi részrendszerek, kommunikációs kapcsolatok.

A részrendszerek funkciójának megváltoztatása elemeserével, kapcsolatváltoztatással.

A részrendszerek működésének általános jellemzői.

Ember-gép kapcsolat és jellegzetességei.

Szervezetek kapcsolatai (termelési, szolgáltatási példák).

Kiegészítő anyag

Motor, ház, műszer, műhely (elemek, kapcsolatok).

Funkcionális követelmények (társadalmi igények, energia-takarékosság, környezetvédelem, biztonsági előírások).

Összetett rendszerek

(kb. 20 óra)

Törzsanyag

Részrendszerek összekapcsolása az építészetben, a gépészetben, az elektromos készülékekben, a vegyiparban.

A mérési rendszerek részrendszerei.

Termelés és szolgáltatás.

Összetett rendszerek irányítása: információs rendszerek, döntés.

Kiegészítő anyag

A ház, mint összetett rendszer (+épületgépészet).

Alaprajz, funkciók. Kapcsolat a környezettel.

Lakótelep; várostervezés. Tanulók által készített várostervek értékelése.

Szerszámgép vagy jármű főbb részrendszerei, működésének jellemzői, karbantartása, üzemeltetése.

A mérő és a vizsgált rendszer összekapcsolása (I. oszt. anyag alapján).

A rádió és a televízió adás-, illetve vételrendszere.

A távbeszélő és távíró rendszerek (helyi, helyközi és nemzetközi).

Közművek rendszere: vízellátás, vízgazdálkodás, szennyvízhálózatok, energiaellátás, hálózatok a föld alatt.

A társadalom alrendszerei. Környezetvédelem. Emberköz-pontosság. Térbeli és időbeli tervezés.

Információgyűjtés, rendszerezés.

Komplex munkák (kb. 20 óra)

Lehetséges változatok:

a) Településtervezés.

Kiadott funkció szerint, csoportosan megtervezendő egy lakótelep, esetleg egy új város.

Az elemzés szempontjai:

alkalmazkodás a tájhoz,
a környezet védelme,
az emberek nyugalma és biztonsága,
szolgáltatások,
közlekedés (zajvédelem, balesetmegelőzés).

b) Mezőgazdasági nagyüzem szervezése.

Meghatározott funkciójú mezőgazdasági nagyüzem szervezése irányított csoportmunkával.

Az elemzés szempontjai:

az állandó foglalkoztatottság biztosítása az időnyjellegű munkák figyelembevételével,
irányítási rendszer,
a természeti adottságokhoz alkalmazkodó termelési ágazatok szerepe,
a termelési egységek elhelyezése a funkcionális kapcsolatok figyelembevételével.

c) Közlekedésszervezés.

Egy városrész (város) közötti közlekedésének megtervezése.
Értékelni szükséges:

szükségletek és lehetőségek,
zajvédelem,
biztonság,
„zöldhullám”,
országos és nemzetközi úthálózatok átmenő forgalma.

d) Vegyi üzem, vegyi gyár szervezése.

Irányított csoportmunkában megszervezendő egy műanyagot, műtrágyát, festéket stb. előállító vegyi gyár vagy üzem.

A feladat elvégzése során elemezni kell a következőket:

az optimális üzemi paramétereket,
a mérések, szabályozások szükségességét,
a berendezések építését,

a költségelemzést;
következtetést a gazdaságosságra és optimumra,
a termelést, és anyagbeszerzést,
a raktározást,
az üzem építésének ütemtervét (hálótervet).

Üzemlátogatás

(kb. 4 óra)

Az iskola környékén levő termelőüzem, szolgáltatóegység meg-
látogatása. Az üzem és a környezet technikatörténetének feltárása,
elemzése. Riportkészítés az üzem gazdasági vezetőivel, fejlesztő és
üzemeltető szakembereivel.

Követelmények

A tanuló a második év végén:

legyen tisztában az elemek fogalmával, azok szerepével és
rendeltetésével; tudja az elemeket csoportosítani anyaguk és
funkciójuk szerint; ismerje a munka megszervezésének elemeit;

legyen tisztában a részrendszer funkciójával; ismerje a funk-
ció megváltozását elemcsere, illetve kapcsolatváltozás esetén;
ismerje a részrendszerek működésének általános funkcióit;

ismerje fel a termelési, a társadalmi, az információs rendszerek
belső és külső kapcsolatait;

érdeklődjön korunk technikai újdonságai iránt; vegye észre a
technikai fejlődés mozgórugóit, tanulja meg alkotó módon szinte-
tizálni a szaktárgyakban tanult ismereteket; szokja meg a rendszer-
szemléletű, komplex gondolkodást;

a gyakorlatok során, az elemek (alkatrészek) cserélhetőségével
kapcsolatosan győződjék meg a szabványosítás jelentőségéről; a
nemzetközi – elsősorban a szocialista országok közötti – együtt-
működés fontosságáról;

ismerje a nyilvántartás, az információgyűjtés rendszerét; az
információ és az anyag visszakereshető tárolásának néhány jel-
lemző módját; az információtárolás és visszakeresés néhány mű-
szaki eszközt; legyen jártas azok használatában;

legyen tisztában az anyag- és energiatakarékosság jelentősé-
gével, a környezetvédelem fontosságával;

vegye észre a régi és az új gyártmányok közötti különbségeket
a funkcióban, a formában, a kivitelezésben, a szerkezetben stb.,
legyen ezekről önálló véleménye;

vegye észre, hogy a modern technika vívmányai eredményeként a fizikai munkának mind több és több intellektuális eleme van, ezért az élet minden területén gondolkodó, problémaérzékeny és alkotó emberekre van szükség;

a gyakorlati munkavégzés során ügyeljen saját és társai testi épségére, ismerje és alkalmazza a balesetmegelőzés, az egészséges munkavégzés szabályait;

a gyakorlati munkában legyen gondos; tartsa rendben munkahelyét, eszközeit, szerszámaikat; a fegyelmezett és gondos munkavégzésre – szükség esetén – társait is figyelmeztesse;

legyen jártas a rajzi dokumentációk kezelésében, olvasásában, a különböző rajzjelek, szimbólumok alkalmazásában.

Az üzemlátogatások alkalmával figyelje meg a termelőmunka megszervezését; a modern gépek mellett dolgozók munkakörülményeit; a termelés eredményeit; ismerje fel az üzem helyét és jövőjét a népgazdaságban; értékelje hazánk ipari és mezőgazdasági fejlődését.

Fokozatosan alakítsa ki az adottságának és képességeinek leginkább megfelelő életpályára való érdeklődését; gyűjtsön erre vonatkozóan adatokat.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA*

Elemek	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Részrendszerek	kb. 10 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 3 óra)	
Összetett rendszerek	kb. 20 óra
(ebből kiegészítő anyag kb. 6 óra)	
Komplex munkák	kb. 20 óra
(változatok)	
Üzemlátogatás	kb. 4 óra
	<hr/> 64 óra

* A megjelölt óraszámok keretjellegűek. A törzsanyag feldolgozása kötelező, az óraszám arányai itt eligazító jellegűek. A kiegészítő anyag felhasználásának módját és mértékét az adott pedagógiai helyzet követelményei szabják meg, azzal a szaktanár belátása szerint bántik. Ezért az erre megjelölt óraszámok csak tendenciát jeleznek, a tanítás folyamatában szabadon átcsoportosíthatók.

Módszerek

A technika csak a többi tantárggyal szoros kapcsolatban oktatható eredményesen. Ez a kapcsolat a tantárgyakat tekintve kölcsönös: egyfelől tapasztalati anyagot ad más tantárgyak tanításához, másfelől a többi tantárgyban szerzett ismereteket a maga sajátos módján egybekapcsolja, szintetizálja.

A technikai ismeretek oktatása a tanulók tevékenységére (szerelés, építés, rajzi dokumentációkészítés stb.), valamint a tanulók által a környezetben, az üzemekben és más termelőegységekben végzett megfigyelésekre támaszkodik. Törekedjünk arra, hogy a tanulók mindig jussanak el gyakorlati tapasztalataik elvontabb, általánosított megfogalmazásához is.

A technikai ismeretek oktatásakor a hangsúlyt a jelenségcentrikus szemléletmóddal szemben a funkcionális és gazdaságossági szemléletre kell helyezni. Aknázzuk ki a tantárgy kollektív munkát követelő, alkalmazkodásra és önfegyelemre szoktató vonásait. Értessük meg a tanulókkal, hogy a munkamegosztás – és ezzel együtt minden kollektív munka – szervezést igényel, és valamilyen szervezeti keretben valósul meg. Ezért hangsúlyozottan fontos a tevékenységek tervszerű összehangolása, továbbá az üzemlátogatások során a nagyüzemi termelés folyamatának megfigyelése és elemzése.

A közvetlen tanulói munkán kívül a tantárgy igényeihez igazodó oktatástechnikai eszközökre és információhordozók felhasználására is szükség van.

A tanterv csak a tanulók által elsajátítandó ismereteket és az ezekhez szükséges tevékenységi formákat tartalmazza. A tanulói munka konkrét tárgyát (feladatát) a hely, a környezet, az iskola felszereltsége, a tanulócsoport teherbírása figyelembevételével a nevelő tervezze meg!

Az I. osztályos tananyag a mérés- és az irányítástechnika, a II. osztályos pedig a technikai rendszerek alapjaira épül.

A tanterv tananyaga alapvetően keretjellegű. A tananyagban szereplő elméleti és gyakorlati feladatok javasolt feladatoknak tekintendők. A tanterv keretjellege lehetővé teszi, hogy az iskola adottságait is figyelembe véve, a javasolt feladatokhoz hasonló – jellegében azonos – más konkrét megvalósítást (kivitelezést) igénylő feladatokat is tervezhessenek a szaktanárok.

Az üzemlátogatásokat lehetőleg a biológiával, a földrajzzal, a fizikával és a kémiával egybehangoltan szervezzék. Fontos, hogy az üzemlátogatások előkészítése, vezetése és lehetőség szerint értékelése is szakképzett vezető bevonásával történjék.

A technika tantárgy oktatása csoportbontásban eredményes. A gyakorlati feladatok megvalósítása, valamint a szükséges mérések elvégzése szükségessé teheti a kisebb létszámú csoportok kialakítását is. A csoportok nemek szerinti szétválasztása nem indokolt.

Ahol a felszereltség és a rendelkezésre álló eszközök mennyisége nem teszi lehetővé a frontális tanulói foglalkoztatást, ott az egyes tantervi témakörök anyagát forgószínpadszerűen foglalkoztatott csoportokkal kell feldolgozni.

A technika tantárgyban az elméleti és a gyakorlati ismeretek nem választhatók szét, ezért az ellenőrzés és az értékelés során egyaránt figyelembe kell venni a mindkét területről származó tanulói teljesítményeket, továbbá a tanórán kívül szerzett egyéb technikai ismereteket is.

Taneshközők

Nyomatott taneshközők

a) *Tanulói segédletek*

Tankönyv

b) *Tanári segédletek*

Technikai kisenciklopédia

Természettudományi kislexikon

Műszaki értelmező szótár

A tantervi anyaghoz kapcsolódó szabványok (előírások)

Folyóiratok (A Technika Tanítása, Delta, Élet és Tudomány

Műszaki Élet, Technika, stb.)

Nyomatott grafikai taneshközők

Fali táblázatok (tablók) a különböző ipari és mezőgazdasági termelési és szervezési folyamatok szemléltetésére a tantervi anyagból

Vizuális információhordozók

Diakép-sorozatok a tantervi anyagból

Fólia-sorozatok az egyes tantervi témakörökhöz

Audiovizuális információhordozók

Hangosfilmek a tanterv egyes témaköreihez

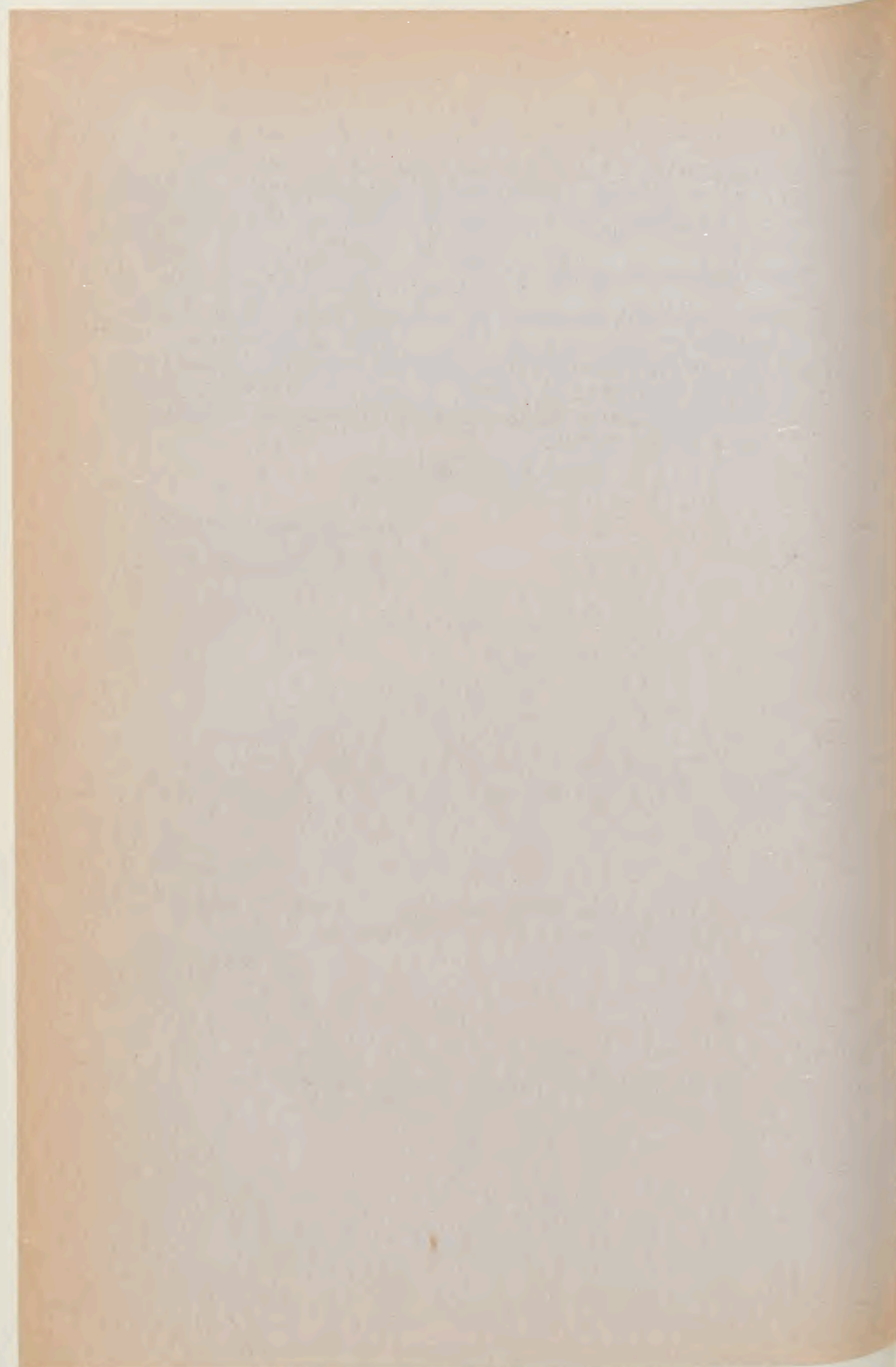
Az Iskolatelevízió adásai az egyes témakörökhöz és a tanulmányi kirándulások, illetve üzemlátogatások anyagához

Tanulókísérleti eszközök

Kéziszerszámok a tantervben szereplő építő-szerelő gyakorlatokhoz.

Mérőműszerek a tantervben szereplő komplex építő és szerelő gyakorlatokhoz

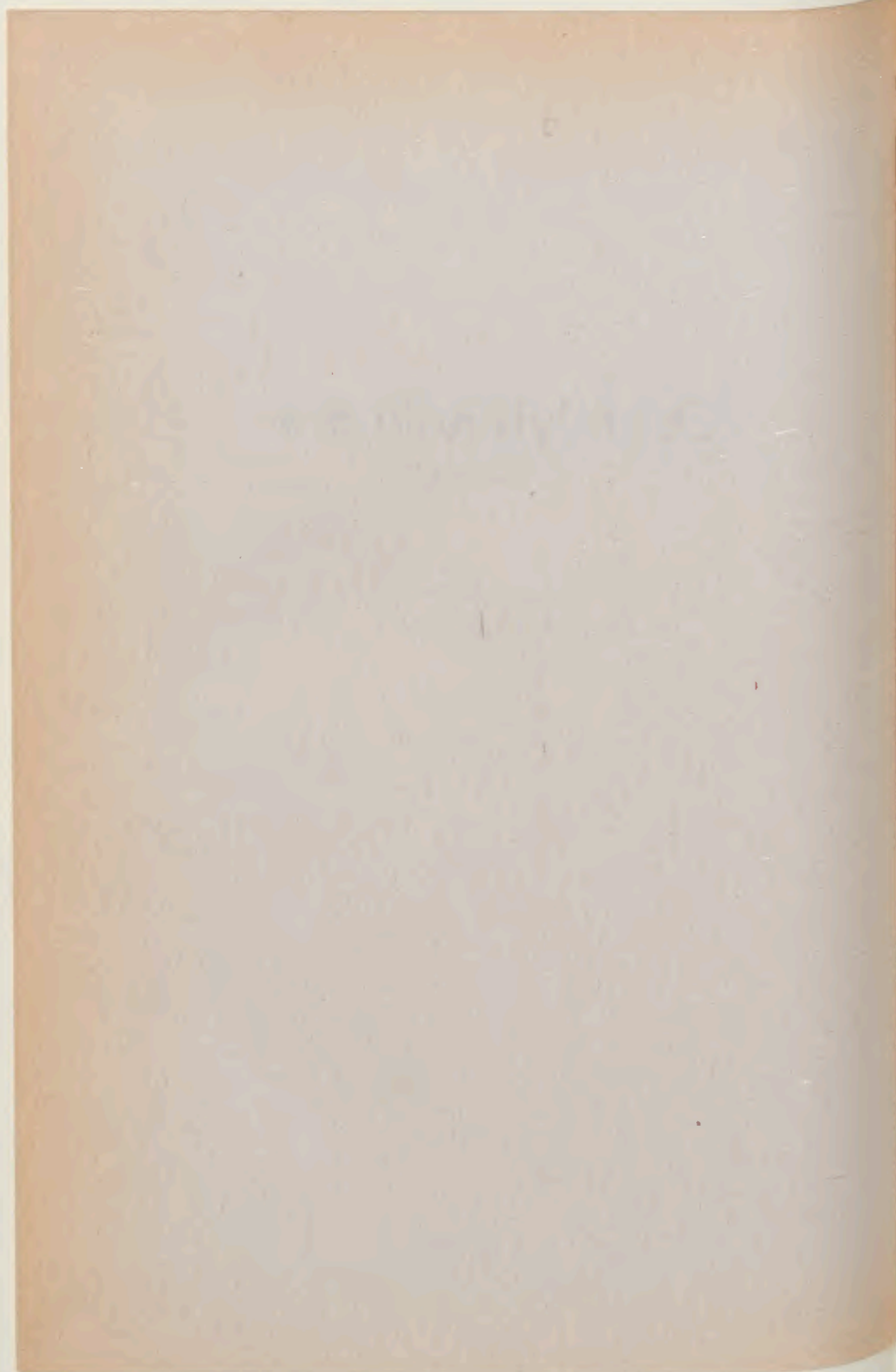
Elektrotechnikai modellező készlet a tantervben jelzett témakör feldolgozásához

Osztályfőnöki óra

I–IV. osztály

Szerkesztette
ÚJSÁSZI JÁNOSNÉ

Cél és feladatok

Az osztályfőnöki óra a tanulók közösségi életének, tevékenységének egyik fontos színtere, társadalmi tapasztalataik elemzésének, értékelésének jelentős fóruma. Fontos és sajátos szerepet tölt be az erkölcsi-politikai-világnézeti nevelésben. *Célja* az osztályban folyó nevelőmunka összehangolásával, s különösen az erkölcsi neveléssel a tanulók mindenoldalú, harmonikus fejlesztése, hozzájárulás a szocialista típusú személyiség kialakításához. *Célja* továbbá az osztály közösséggé formálása, a közösség fejlesztése. Ezek érdekében különféle tevékenységeket szervez.

Feladatai:

A közösség és a szocialista személyiség fejlesztése érdekében:

az osztály közösséggé alakítása közös célok kitűzésével, követelmények megfogalmazásával;

a közösségi-közéleti tevékenység szervezése, értékelése, gazdagítása;

kapcsolatok teremtése és együttműködés más közösségekkel: az ifjúsági szervezettel (KISZ), az üzemmel, a vállalattal, a társadalmi és a közművelődési intézményekkel;

a tanulói önkormányzat fejlesztése, együttműködés a nevelésben;

a tanulók önismeretre, önértékelésre, emberismeretre nevelése; pozitív tanulói közvélemény formálása, a szocialista erkölcs értékrendjének elfogadtatása;

a tanórák erkölcsi-politikai-világnézeti tartalmának nevelési célú elemzése és summázása, nevelési tartalmának gazdagítása;

útmutatás az egyéni és közösségi érdekek egymásból fakadó érvényesítéséhez;

a nemek közötti kapcsolatok helyes irányú befolyásolása;

felkészítés a párvalasztásra, családalapításra, gyermeknevelésre;

a szocialista típusú család jellemzőinek tudatosítása, életigénnyé formálása.

A tanulásra és a munkára nevelésben:

a tanulás – mint erő kifejtést igénylő munka és életszükséglet – értelmezése;

a tanulás korszerű és eredményes módszereinek megtanítása;

az állandó önművelés igényének fejlesztése;

segítségnyújtás a helyes pályaválasztási döntés előfeltételeinek tudatosításában;

a tanulók felkészítése a továbbtanulásra és a munkába állásra;

a munkához való szocialista viszony fejlesztése;

a szakmaszeretet és a hivatástudat kialakításának elősegítése;

a fizikai munkát igénylő életpályák helyes értékelésének és vállalásának elősegítése;

a különféle munkaformák szervezésén, végzésén, értékelésén keresztül a kollektív szellem növelése és elmélyítése.

A szocialista hazafiságra és internacionalizmusra nevelés érdekében:

a tudatos hazaszeretetnek és az internacionalizmus politikai-eszmei tartalmának elmélyítése, cselekvést kiváltó erővé formálása;

a szocialista hazafiság, internacionalizmus tudatának és érzelmevilágának fejlesztése, okozati és cselekvési fokra vitele. Ennek érdekében megfelelő tevékenységi formák szervezése;

felelősségérzet fejlesztése a haza védelmének, a szocialista társadalmi rendszer vívmányainak és létesítményeinek a megóvása érdekében.

A diákéletmód, felnőtt életmód szokásainak kialakításában:

a fiatalok és felnőttek értékes szórakozásának, időtöltésének módjaival való ismerkedés, iskolán kívüli formák szervezése;

a szabadidő kulturált, egészséges tevékenységekkel való eltöltésének szervezése;

a fejlett szocializmus új életformájára való felkészítés;

az életmód tágabb értelmezésével, értékelésével hozzájárulás a teljes, harmonikus személyiség kialakításához.

I. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Témakörök*

Első témakör: Közösség és személyiség

Középiskolába járunk

A gimnázium képzési rendszerének megismertetése, különös tekintettel a helyes pályaválasztást elősegítő fakultatív tantárgycsoportos oktatás rendszerére. Az iskola szerepe a felnőtté válás folyamatában, a fiatalok képességeinek kibontakoztatásában, személyiségük fejlesztésében, jövőjük kialakításában, a népgazdaság munkaerő-igényeinek kielégítésében. Helytállásra, művelődésre ösztönző hagyományok. Az iskola névadója.

A tanulók bemutatkozása.

Az iskolai életet szabályozó Rendtartás, Házirend, Műhelyrend legfontosabb részeinek ismertetése. A tanulók jogai a Házi- és Műhelyrend megalkotásában, módosításában, kötelességeik a bennük foglaltak érvényesítésében.

Az osztályterem díszítése, berendezésének megvédése.

Bekapcsolódás az iskola közösségi, mozgalmi életébe

Az iskolai ifjúsági szervezet életének ismertetése. Alapszervezetek, tevékenységi körök. Iskolai diákkörök, sportkörök.

Folyamatosság a mozgalmi életben. Az ifjúsági szervezetek szerepe, feladatai. Átmenet az úttörőmozgalomból a KISZ-be.

Az osztály kapcsolata az iskola más közösségeivel: a pártszervezettel, az iskolai KISZ-szervezettel, a tantestülettel, a többi osztállyal, a klubbal.

Az osztályközösség szerveződése

Az általános iskolából hozott közösségi, mozgalmi tapasztalatok számbavétele a tanulók bemutatkozása alapján. Elképzelések és javaslatok az osztály majdani közösségi életéről.

A jó osztályközösség jellemzői; nyitottság más közösségek felé. Közös célkitűzések, elhatározások. Az osztálytársak egymásnak nyújtott segítsége a tanulásban, magatartásuk formálásában.

* A kötött témákat csillaggal jelöltük.

A diákönkormányzat

Az ifjúsági önkormányzat formái. Működésük jellemzői. A diákok a maguk meghatározta feladatokat, ügyeket önálló hatáskörben tervezik, intézik és ellenőrzik.

A diákönkormányzat feladatai; az életkornak, a tanulók konkrét szükségleteinek és a lehetőségeknek megfelelő tartalma és köre. A diákönkormányzat általános iskolai tapasztalatainak hasznosítása.

Az osztálygyűlés mint az osztályönkormányzat legfelsőbb formája a középiskolában. Az osztály-diákbizottság választott tagjainak tevékenysége az osztályszintű feladatok ellátásában.

Milyenek legyenek az ODB tagjai?

Jogkörük és feladataik, a választás előkészítése.

Az osztály-diákbizottság választása

A jelölőbizottság teendői; a jelöltek összeállítása az osztálygyűlésre. Véleménykérés a KISZ-től, a vélemények ismertetése az osztályban.

A szavazás. A szavazatok számlálása az egész osztály nyilvánossága előtt.

Az ODB feladatköréből adódóan legfontosabb a tanulmányi és az érdekvédelmi felelős munkája.

Az osztály-diákbizottság – az osztályfőnök foglalkozási terével egyeztetett – munkatervének kialakítása és az osztálygyűlés elé terjesztése. A terv vitája és elfogadása. (A választást célszerű csak a második félévben megtartani, mikor az osztály tagjai már jobban ismerik egymást.)

Hogyan fejlődött az osztályközösség?

A tisztségviselők, a reszortfelelősök meghatározott időközönként beszámolnak munkájukról az osztályközösségnek. Év végén a közös értékelés tárgya: az osztályközösség szervezetségének foka, a közösség belső szerkezete.

Kiscsoportok. Baráti kötődés és párkapcsolatok a csoportban. A klikk.

A tanulók társadalmi, mozgalmi munkavállalása teljesítésének mértéke, minősége – összefüggésben a tanulmányi feladatok teljesítésével. (A tanulmányi helyzettel külön óra foglalkozhat.)

Az osztály-diákbizottság és a KISZ-szervezet dicséretekre és a jutalmazásokra tett javaslatainak megbeszélése. A jövő év előre-

látható feladatai a hiányosságok felszámolásában és a közösség továbbfejlesztésében.

A serdüléssel járó problémák*

A serdüléssel járó tünetek. A serdüléssel járó hangulati változások; az ingerlékenység, a környezettel való sorozatos összeütközés, önmaguk alul- vagy fölülértékelése stb.

Az életkor jellemzői; az egyedüllet, a befeléfordulás, a sirig tartó barátság, a másik nem felé fordulás, a különböző nemek egymás iránti érdeklődése, a sexualitás.

A változások fiziológiai és pszichológiai okainak magyarázata. Mik a veszélyei annak, ha az önállósulásra törekvés következtében a fiatal elutasítja a felnőttek tapasztalatának átadását, és a serdülő mindent maga akar kipróbálni, akár kudarc árán is, vagy csak a kortársi véleménnyel azonosul? Az önismeret, a jelenségek okainak kutatása, az akarat edzése, az önnevelés szerepe a problémák közötti eligazodásban.

Mennyire ismerjük egymást és magunkat?

Az önismeret és az emberismeret jelentősége. A megfigyelés, a tapasztalatok helyes értékelése. Az irodalom, az olvasás jelentősége az önismeret és emberismeret bővítésében. A logikus gondolkodás, az akarat és érzelmi élet szerepe az önismeretben, önirányításban. A tanulók helyzete, viselkedése, magatartása az iskolai közösségekben. A fegyelmezett, közösségi magatartás az iskolán kívül. Önmaguk és a felnőttek megértése. A véleménynyilvánítás módja, fórumai, helyes hangneme. Az önismeret és az emberismeret jelentősége a közösségi életben, a különféle társas kapcsolatokban, az iskolai, családi, munkahelyi problémák és összeütközések megoldásában.

A magatartás iskolai értékelése

A magatartás értékelésének szempontjai. Kinek milyen jó tulajdonságai vannak, hogyan használta fel ezeket a közösség és saját fejlődése javára?

A kötelességtudat, az aktivitás, a lelkiismeretes tanulmányi, közéleti, politikai munkavégzés, az osztály fegyelmeinek értékelése. Egymás kölcsönös megbecsülésének és segítésének mértéke. Megfelelés az iskola, az iljúsági szervezet, az osztályközösség diákönkormányzata követelményeinek. Az önkritika és egymás bírálatának lényegi tartalma, helyes hangvétele.

Írásbeli beszámoló:

Osztálytársaim közül kik miben példamutatóak számomra?

Az igaz barátság

A baráti kapcsolatok jelentősége a serdülőkorban. Az igaz barátság érzelmi támaszt, segítségnyújtást, egymás problémáinak megértését jelenti.

Az őszinteség, a titoktartás, a hűség és az egymásnak nyújtott baráti segítség mint az igazi barátság jellemzői. A rosszul értelmezett segítség, és a rosszul értelmezett szolidaritás, a betyárbecsület.

Hány barátja lehet az embernek?

Az igazi barátság és a cimboraság.

A barát megválasztásának szempontjai.

A barátság szerepe a fiatalok személyiségfejlődésében, érzelmi életében. Lehet-e igazi barátság fiú és lány között? Partner- és baráti kapcsolat.

Fiúk és lányok új tartalmú barátsága*

Az általános emberi kapcsolatokban érvényesülő erkölcsi normák, alapelvek, elfogadott társadalmi szokások mint a fiúk és lányok kapcsolatának szabályozói. A kortárscsoportokban kialakult, úgynevezett rejtett normák hatása a fiatalok öltözködésére, szokásaira, magatartására, nemek közötti kapcsolatára. A negatív megnyilvánulások ártalmas hatása. A helyes kapcsolat alapja az egymás tisztelete, megbecsülése, a segítőkészség, tapintat, felelősségérzet, udvariasság és a magatartásbeli fegyelmezettség. Ideálkeresés, diákszerelem. Ezek hatása a jellembeli tulajdonságokra. A belső érték szerepe és jelentősége a fiúk és a lányok közötti érzelmi kapcsolatban.

A diákszerelem és a barátság eltérése és hasonlósága. A biológiai érettség egyénenként eltérő üteme. A diákszerelem és a nemi élet megkezdésének a kérdése.

Az osztály véleménye és a közvélemény a fiúk és lányok kapcsolatának alakulásáról.

A gyermek helye a családban*

A család a társadalom alapvető közössége, a társadalmi nevelés elsődleges tényezője; funkcióinak változása napjainkban. (Biztosítja az utódok létrehozását és gondozását. Elemi gazdasági egy-

ség. Munkaközösség, melyben arányosan kell megosztani a családtagok között a tehevállalást, a felelősséget, a munkát.) A család stabilitásának anyagi, erkölcsi, érzelmi feltételei. A szocialista család a közösségi életmód első gyakorlótere.

A gyermek a családban. A szülők és a gyermekek kapcsolata. Az alkalmazkodás, a segíteni akarás, a kritika és önkritika helyes mértéke. A család szerepe a gyermek tanulásában, szellemi és testi fejlődésének segítésében, ellenőrzésében. A családi és az iskolai nevelés kapcsolata.

Második témakör: Tanulás és munka

Az eredményes tanulás módszerei a középiskolában

Az eredményes tanulás feltételei: az akaratereő, a figyelem-összpontosítás, a rendszeres munkavégzés szokása, az önismeret. A megfelelő külső körülmények fontossága, megteremtése.

Tehetség és szorgalom. Szorgalommal pótolható a tehetség, de a tehetség szorgalom nélkül nem bontakozhat ki. Adottságok és képességek. Az emberrel született adottságok rendszeres gyakorlással fejleszthetők képességekké.

A szabatos beszéd, a helyes írásmód és a gyors, hibátlan olvasás folyamatos fejlesztésének jelentősége. A lemaradások pótlása a további tanulmányok eredményességének elengedhetetlen feltétele. Az egyes tantárgyak óra alatti és órán kívüli sajátos tanulási módszerei. A problémamegoldó képesség szerepe a tanulásban. A közösen feldolgozott tananyag beillesztése az eddigi ismeretek rendszerébe. Az ehhez szükséges belső tanulói aktivitás. A tanultak alkalmazásának képessége. Az egyénre és a tantárgyra szabott legjobb tanulási módszer keresése és követése. Általános lexikonok, szaklexikonok, idegen nyelvű lexikonok, szótárak, bibliográfiák használatának megtanítása és gyakoroltatása az órán.

A tanítási órán kívüli tanulás

A tanítási órán kívüli iskolai tanulás kötetlen, szórakoztató formái. A szépirodalom, a rádió, a televízió, az újságok, a szaklapok, a szakkönyvek, az ismeretterjesztő filmek, a kiállítások szerepe a tananyag elmélyítésében, az új ismeretek szerzésében. Előzetes tájékozódás és a műsorok, olvasmányok helyes megválasztása; az arányos időráfordítás. A diákkörök, az érdeklődési körök, klub-

foglalkozások, vetélkedők, tanulmányi versenyek mint a tanultak alkalmazásának próbakövei. Ki milyen területen tudja legjobb eredményeit elérni?

Az olvasás, az önálló ismeretszerzés fontossága. A könyvtár használata. Ismerkedés a katalógusok fajtáival. Látogatás az iskolai és a városi könyvtárban.

Tevékenység és képességek

Tevékenységeink megválasztása összefügg az érdeklődéssel. A kíváncsiság és az érdeklődés közti különbség. Az ember legfőbb érdeklődési körei; a munka, az emberi kapcsolatok, a család, a kultúra, a tudomány, a világnézet, a sport, az egészség, a szórakozás stb. Az érdeklődésnek megfelelő tevékenységi körök. A tevékenység szerepe a képességek fejlesztésében. A sokoldalú tevékenység során fejlődik, gazdagodik az ember egész személyisége. Kit mi érdekel, mivel foglalkozik szívesen?

Részvétel a termelőmunkában

Az őszi közhasznú társadalmi munka, vagy egyéb közösen végzett termelőmunka értékelése. Az együttesen elért eredmény. A tanulók egyéni teljesítményének, szorgalmának, munka közbeni magatartásának megbeszélése.

Tanulói vélemények egymás munkájáról, a végzett munka értékelése. Élmények, tapasztalatok.

A munkáért kapott bér célszerű, egyéni felhasználása és egy része felajánlásának a kérdése az ifjúsági szervezet vagy az iskola közös céljaira, a tanulók közös tulajdonának gyarapítására.

Az osztály tanulmányi helyzete

Az osztályfőnök és az ODB tanulmányi felelőse – az osztályban tanító tanárokkal folytatott előzetes megbeszélés alapján – a tanulókkal az osztályfőnöki órán „munkaértekezletet” tart.

A tanulmányi eredmény értékelése, vélemények, nézetazonosságok és eltérések. A tanulószobai munka, a korrepetálások milyen segítséget nyújtottak a felzárkózóknak? A szorgalom- és magatartásjegyekre tett javaslatok – osztálygyűlésen előkészített – megbeszélése.

Nyilvános elismerés. A kritika és az önkritika gyakorlásának kérdése. Újabb célkitűzések, csoportos és egyéni vállalások a jövő tanévre.

Harmadik témakör: Szocialista hazafiság, internacionalizmus

Szocialista hazafiság, internacionalizmus

A hazafiság fogalmának változásai Magyarországon. Tudati és érzelmi tartalma a szocializmusban. A hazafiság ma elsősorban a szocialista építés eredményeivel – a szocialista országok együttműködésével és az internacionalizmussal – függ össze. A szocialista hazafiság és internacionalizmus egysége. A szocialista hazaszeretet egyformán fontos tényezői: dolgozó népünk jelene és nemzeti hagyományaink. A nemzeti hagyományok mint a magyar munkásság hagyományainak fontos része. A szocialista hazafiság feltételezi a lenini nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítását. A nacionalizmus és a sovinizmus bírálata.

Cselekvő hazafiság: társadalmilag hasznos munka és állandó készenlét a szocializmus szolgálatára és vívmányaink védelmére.

A rendőrség, a munkásőrség, a vám- és pénzügyőrség munkájának szerepe, megbecsülése, segítése.

A hadkötelezettség*

(2 óra)

A szocializmus építése és védelme oszthatatlan feladat, dialektikus kölcsönhatásban van egymással. A haza védelme népköztársaságunk alkotmánya szerint minden állampolgár alapvető kötelessége. A hadsereg és más fegyveres erők szerepe a szocialista államban és a haza védelmében. Az Alkotmány 70.§-ának és a honvédelmi törvénynek az értelmezése. Az 1976. I. törvény a hadkötelezettségről. Férfiak és nők hadkötelezettsége. Az egyes fegyvernemek. Mit várhatnak a fiatalok a hadseregtől, határőrségtől? A szakmák elsajátításának lehetősége, tanfolyamok a hadseregben. A tanulók felkészítése az iskolai honvédelmi napokra.

Ünnepek, megemlékezések

Nemzeti és nemzetközi ünnepeink. Az iskolai ünnepélyek és megemlékezések.

A megemlékezések az óra kereteihez mérték. Az osztály tanulóinak szerepe és feladata a megemlékezések szervezésében és megtartásában. A lelkiismeretes felkészülés és részvétel a kollektív munkában. A jól összeállított, sablonoktól mentes műsor eszmei-politikai tartalma és élményereje. Az aktív ünneplés. Az egyéni és

kollektív feladatok; a plakátok, a falújságok, a diáksajtó, az iskolai irodalmi színpad, az énekkar és az iskolarádió szerepe az ünnepélyek előkészítésében és utóhatásában.

A tanulók ünnepi műsorai az üzemek, a politikai és társadalmi szervek rendezvényein.

Negyedik témakör: Diákéletmód, felnőtt életmód

Az időbeosztásról

Tájékozódás a tanulók napi időbeosztásáról időmérleg alapján. Mennyi idő jut tanulásra, politikai és társadalmi munkára, pihenésre, szórakozásra? Diákköri, sportköri elfoglaltságok, korrepetálások, különórák számbavétele. A tanuló munkája a családban. A napirend kialakítása és betartása, rugalmas kezelése. A helyes tanulási módszerek és az egészségügyi szabályok betartása.

Aktív pihenés, pihenést jelentő tevékenységek. Passzív pihenés. Semmittevés.

A jó időbeosztás szokássá válásának haszna a felnőtt életkorban.

A szabadidő helyes felhasználása. A hobby

Az önképzés fogalma. A harmonikus önkifejlesztés lehetőségei a szabad önképzésben, a hobbyban, sportban, szórakozásban. Igénység önmagunk iránt. A hobby a fiatalok és a felnőttek hasznos időtöltése, kezűgyességet fokozó, izlésfejlesztő, ismeretgazdagító tevékenység. (Gyűjtés, barkácsolás, akvarisztika, zenélés, turisztika, diáklevelezés stb.). Mivel töltik szabad idejüket az osztály tanulói?

Az iskola és a közművelődési intézmények – pl. múzeumok, kultúrházak, klubok – nyújtotta lehetőségek felhasználása. Gyakorlati tanácsok.

Egy-egy tanuló érdekes gyűjteményének bemutatása.

Esztétikai élmények

Közösen szerzett képzőművészeti, színházi és zenei élmények hatásának az elemzése. Az esztétikai élmény szándékos keresése, törekvés a megértésére. A befogadó aktivitása. A szép és a tetszés. Miért különbözőek az ízlések? Az esztétikumban visszatükröződő világnézeti tartalom. Az esztétikai műveltség érzelemgazdagító, és fejleszti az erkölcsi érzéket. A művészetekkel való közvetlen

találkozás hatása az ember harmonikus, boldog életre törekvésére. Ösztönzés az értékes irodalmi és zenei művekkel való ismerkedésre, az amatőr művészeti csoportokban való részvételre.

Az egészséges életmód

A megfelelő napirend kialakítása, az iskolai és az iskolán kívüli elfoglaltságok figyelembevételével. Törekvés a tanulás, a munka, a szórakozás és a pihenés helyes arányaira.

A testnevelés, a sportolás, a kirándulások szerepe, jelentősége a sokoldalú testi fejlődésben, a honvédelemre való felkészülésben, az egészség megővésében.

A személyi higiénia. Tisztálkodószerek és a serdülőkorban használandó kozmetikai szerek. A fogápolás és a fogorvosi megelőző vizsgálat jelentősége. Az otthoni és az iskolai környezet tisztaságának, rendjének védelme.

A baleseti lehetőségek elkerülése, a balesetvédelmi előírások betartása a játékban, a sportban, a közlekedésben, a munkavégzés közben.

A szeszes ital és a dohányzás káros hatása a fejlődő szervezetre. Az alkoholos állapot szerepe a fiatalkorúak bűncselekményeinek elkövetésében.

A rendszeres étkezés és alvás fontos egészségügyi követelményei.

Illemszabályok a társas érintkezésben

A viselkedés szabályai változásának kapcsolata a társadalmi rendszerrel. Az egyes osztályok illemszabályai az osztálytársadalmakban. Magatartásformák a szocialista társadalomban. Az egyenlőség mindenoldalú elismerése, kölcsönös figyelmesség és tapintat, mások tiszteletben tartása.

A viselkedési normák és az illemszabályok változó elemei. A társas érintkezés néhány alapvető szabálya. (Például köszönési formák, bemutatkozás, megszólítás kortársak és felnőttek körében stb.)

A szerelmesek magatartása*

Egymás megbecsülése, kölcsönösség, egyenrangúság a szerelemben. Felelősség a másik ember és önmagunk iránt. Az igazi szerelem személyiségmozgósító ereje, pozitív hatása a jellemfejlődésre.

A szerelmes fiatalok és a felnőttek. A megértés, a féltés és az előítéletek. Szabadosság a szerelmesek viselkedésében, helytelen magatartásformák.

Nyilvános helyen való viselkedés, illemszabályok, szokások betartása.

A közlekedés jogi és etikai szabályairól*

Közlekedés gyalogosan, tömegközlekedési eszközökön, kerékpárral, motorral, személygépkocsival. A közlekedési szabályok, a jelzések, a KRESZ legfontosabb előírásai.

Közlekedés az iskola környékén és a lakóhelytől az iskoláig. A kollektív közlekedési erkölcs kialakításához legszükségesebb viselkedési formák; az udvarias, a figyelmes magatartás. (Utasok, járművezetők, gyalogosok.) Agresszív magatartás a közlekedésben. Az ittasság súlyos következményei. Különös figyelmesség, előzékenység az idősebbekkel, vakokkal, rokkantakkal, terhes anyákkal, a kisgyermekkel közlekedőkkel és a közlekedő kisgyermekkel.

A közös tulajdon védelme és gyarapítása

A tulajdonviszonyok; a társadalmi, a csoport- és a személyi tulajdon.

A társadalmi tulajdon védelme mint személyes érdek.

Rongálás, pazarlás; anyagi károkozás nemtörődömségből.

A szocialista tulajdon szándékos megkárosítói. A társadalmi tulajdon elleni vétségek.

A közös tulajdon gyarapításának kötelezettsége.

Tanulói javaslatok gyűjtése, hol, milyen munkával tudnának hozzájárulni az iskola felszerelésének öntevékeny védelméhez, karbantartásához, vagy más társadalmi tulajdon (pl. park, játszótér, szociális otthon, óvodai játékok) javításához, gyarapításához.

A személyi tulajdon ellen elkövetett vétségek, azok erkölcsi és jogi következményei.

A védnökségvállalás lehetőségeinek felmérése, megszervezése.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Kötött témák	kb. 6 óra
Az osztályfőnök által meghatározandó választható témák	kb. 19 óra
aktuális témák	kb. 7 óra
	<hr/>
	32 óra

II. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Témakörök*

Első témakör: Közösség és személyiség

A közösség előtt álló új feladatok

Hogyan befolyásolták a közösség fejlődését az első évi tervek megvalósításának sikerei és kudarcai? Amin változtatni kell. A tisztségviselők megerősítése vagy újak választása. A megbízások elosztása. A feladatok és a követelmények pontos meghatározása, tudatosítása. Hogyan szolgálják a közös célt a részfeladatok?

Mindenkinek legyen módja valamit tenni a közösségért. A diákönkormányzat önállóságának fokozása, jogkörének bővítése tanulói javaslatok alapján.

Az osztály-diákbizottság tanulmányi, politikai, közeleti, kulturális és sportmunkája tervének közös előkészítése. Tervek az osztályközösség kapcsolatainak kiterjesztéséhez.

Milyenek voltunk egy évvel ezelőtt, hol tartunk ma?

Az önismeretnek és az egymás megismerésének jelentősége a közösség fejlődése szempontjából. Ennek összefüggése a jellemformálással. A tárgyilagos elemzés szempontjai.

Az önismeret és az egymás megfigyelése a különféle tevékenységekben mint a pályairány, a fakultatív tantárgyak megválasztásának segítője.

A tanulók önjellemzése hibáik kijavítása és továbbfejlődésük érdekében. Különböző irányú képességek együttes hatása az osztályközösség fejlesztésére.

Az osztály előtt álló közvetlen és távolabbi feladatok; az egyéni és a kollektív megbízások az osztályban és az iskola más közösségeiben.

Közösségi viszonyok az iskolában

Hivatalos és nem hivatalos kapcsolatrendszer az iskolában. A pártszervezet, tantestület, az iskolatanács, a KISZ tanulói képviselőlete a tanári értekezleteken, esetenként a pártszervezet taggyűlésein.

Az iskolatársi és az osztályok közötti kapcsolatok. A KISZ-

* A kötött témákat csillaggal jelöltük.

szervezet és a tanulóiifjúság. Az alapszervezetek, az osztálygyűlés és az ODB. Mozgalmi délután biztosításának jelentősége és felhasználása a hét meghatározott napján a közös politikai, kulturális és sportmunkában.

A közösségi embert jellemző tulajdonságok

A közösségi beállítódás és magatartás. Igény a közösségre és annak továbbfejlesztésére. Azonosulás a közös célokkal. Önkéntes résztvállalás a feladatokból. A tudatos megértés és a másnak nyújtott segítség. A pozitív közösségi értékek, normák elfogadása, fejlesztése. A lelkiismeretes munkavégzés, a munkaszeretet. Pozitív viszony a társadalmi tulajdonhoz. Készség az önálló, folyamatos művelődésre. Jobbat akarás a társadalmi fejlődés érdekében.

Egyéni különbségek a közösségi emberré válás folyamatában.

Tervezés, ábrándozás

Közelebbi és távolabbi célkitűzések. Az életcél értelmezése. Magánélet és közélet harmóniája, egyéni és társadalmi célok közeletése. Az ábrándozás és a megvalósításra irányuló törekvés kibontakozásának a kapcsolata. A realitás ismeretének hiánya, hamis elképzelések kialakulása, a csalódás, a kiábrándulás. A célok eléréséhez vezető utak és az akadályok számbavétele. Az akarat szerepe a megvalósításban.

Az önnevelés

Az önnevelés irányulhat valamilyen jó tulajdonság kialakítására, rossz szokás elhagyására vagy valamely képesség fejlesztésére.

Az eredményes önnevelés világos célkitűzést követel, határozott jellembeli tulajdonságokat: állhatatosságot, kitartást. Az akarat edzése mint az önnevelés célja.

Az egyes konkrét tevékenységek rendszeres, kitartó gyakorlása révén hasznos szokások fejleszthetők ki. A jó szokások megkönnyítik az önnevelés eredményeinek állandósulását. A közösségek mint segítők az önnevelés akadályainak leküzdésében: család, ifjúsági szervezet, osztálykollektíva.

Felkészülés a családi életre*

Felkészülés a párválasztásra és a családalapításra. A párválasztás feltételei, helyes ismérvei. A meggondolt és a meggondolatlan párválasztás. A párválasztás kölcsönössége. Egymás megismerésének

jelentősége. A hasonló érdeklődés, gondolkodás. Felelősség a szerelemben és a családi életben. Harmónia, érzelmi kötődés, közös tervek, összehangolt cselekvés, családtervezés. A felelős családalapítás. A meggondolatlan házasság következményei, a felbomlott családi élet hatása a gyermekekre.

A családi élet szépségei, nehézségei*

A házasságkötés és a családalapítás felelősége. A családi élet szépségei: belső harmónia, közös életelvek, megvalósult tervek, sikerek, örömök; a gyerekek. Érzelmi biztonság, a családtagok személyiségének gazdagodása.

Nehézségek a családi életben. Megelőzésük lehetőségei, megoldásukra való közös törekvés. Alkalmazkodás, egymás egyéniségének tiszteletben tartása, fegyelmezettség, kölcsönös segítség és tehervállalás, együttérzés. Megértés a házastársak, a szülők, a nagyszülők és a gyermekek között. A kölcsönösségen alapuló kapcsolatok és a családon belüli őszinte, nyílt légkör.

A szocialista demokratizmus lényege

A demokratizmus fogalma, osztályjellege. Változása az egyes történelmi korokban. A polgári demokratizmus és a szocialista demokratizmus. A szocialista demokrácia politikai szabadságot és egyúttal elkötelezettséget is jelent; a joggal való élés igényét és a kötelezettségek teljesítésének kötöttségét. A demokratizmus mint a szocialista társadalomirányítás elve.

Demokrácia az iskolában. A demokratizmus megvalósítása az osztályban és a munkahelyen a jó közösség alapfeltétele. A kötelesek elmulasztása, a fegyelmezetlenség, a közömbösség, a véleményelhallgatás, az antidemokratikus magatartás.

Aktív részvétel az ODB, a KISZ rendezvényein. Az osztályban, a munkahelyen, az ifjúsági szervezetben, a diákparlamenten elmondott vélemény megalapozottsága, őszintesége.

Hogyan éltek eddig az osztály és az iskola tagjai a véleménynyilvánítás eszközével?

Második témakör: Tanulás és munka

Tanulás egy életen át

Az állandó képzés és önképzés igényének kialakítása önmagunkban. Napjainkban csak a magát állandóan továbbképző ember tud kora, társadalma változó követelményeinek eleget tenni.

A dinamikus műveltségfelfogás. Egyéni tanulási, önképzési mód-szerek. A szélesebbkörű elméleti felkészültség színvonalasabb gyakorlati munkát eredményez, meghatározó a világnézet és magatartás alakulásában.

A megértés, a lényeglátás, az önálló ítéletalkotás, a fejlett alkotó gondolkodás igénye az önművelésben. Az egyéni képességek fejlesztésének módjai, fontossága a pályaválasztásban.

Pályaválasztási szándék és a társadalmi szükséglet

A gazdasági fejlődés iránya, az ország gazdasági szerkezetének változása mint a munkaerő-szükséglet meghatározója.

A munkaerőigény és az oktatástervezés közötti kapcsolatok. A jelenben és a jövőben szükséges szakmák, foglalkozások, munkakörök ellátására való felkészítés, felkészülés jelentősége. Tájékozódás a tanulók pályaeérdeklődéséről három alaptípus szerint:

- a pályaválasztási tervek még hiányoznak;
- a terv gazdasági vagy személyi tekintetben irreális;
- a pályaválasztási tervek reálisak.

Az objektív és a szubjektív feltételeknek legjobban megfelelő pályakör és a fakultatív irányválasztás.

Az önismeret jelentősége a pályaválasztásban

Az érdeklődés, a hajlam, a képesség felismerése vagy félreismerése. Az önismeret jelentősége a pályaválasztásban.

Az akarati tulajdonságok szerepe a pályára, hivatásra való felkészítésben.

A választott pálya követelménye, sajátosságai. A reális lehetőségek felmérése mind az egyén, mind a társadalom oldaláról. Az egyén lehetőségeit korlátozhatja ugyan a népgazdaság munkaerő-szükséglete, de az alternatívák, az egy pályakörön belüli és a különféle szintek közötti választhatóság az érdekek közelítését lehetővé teszi.

A munkaszükséglet

Erkölcsei tanítások a munkáról mint büntetésről (az ember „bűnbeesésének” következményei). A munka külső kényszerjellege a kizsákmányoló társadalomban. A szocialista társadalomban a kényszerjelleg fokozatosan átalakul: egyrészt erősödik a munka szükségletként való átélése, másrészt a munkára való kényszerítésben, a munkakötelességben a társadalom egészének érdekei jutnak kifejezésre. A munkával való azonosulás feltételei a társadalomban

(például megfelelő munkamegosztás-struktúra, szocialista bérezési rendszer), az egyes munkahelyeken (például az adott munka és a szakképzettség összhangja), valamint az egyénben (munkaszeretet, az egyéni munka jelentőségének tudata stb.). Otthoni tapasztalatok a munkával kapcsolatosan.

Foglalkozás és hivatás

A munka, a foglalkozás, a hivatás. Lehet-e hivatás egy szakma művelése? A nagyobb mértékű szakosodás olyan szakmai alapismereteket és egyszersmind szélesebb látókört kíván meg, amely megkönnyíti az üzemi munkához szükséges speciális ismeretek megszerzését.

A ma még kedvezőtlen körülmények között folyó munkák ellátása. A nehézségek vállalása a szakma, a tudás érdekében. A szakember hivatásbeli elkötelezettsége. A magasszintű szakmai tudás és az új iránti fogékonyság egyéni, társadalmi jelentősége.

Érték és munkaerkölcs

A munka az egyén legfontosabb tevékenysége. Hatása a személyiség fejlődésére.

A tanulás és a munka összefüggése. A dolgozók tudása érték, a népgazdaság „aranyfedezete”. A lelkiismeretes, szakértelemmel végzett munka becsülete a szocialista társadalomban.

A jól szervezett, hatékonyabb, intenzívebb munka magasabb életszínvonalat biztosít.

A munka szerinti jövedelemelosztás elve a szocializmusban. Az anyagi érdekelttség és az anyagiasság.

Pályamunkák, tantárgyi, szakmai, sportversenyek értékelése

A pályázatokon, versenyeken való sikeres részvétel erkölcsi értéke, készségfejlesztő hatása. A további feladatok, tevékenységi formák megbeszélése az eredményes önfelkészítés érdekében. A közönség még több tagja vállalja az erőpróbát igénylő alkotást, teljesítményének fokozását, részvételét a versenyeken. Egyéni és kollektív részvétel a pályázatokon, versenyeken.

Harmadik témakör: Szocialista hazafiság, internacionalizmus

Nemzetközi kapcsolataink, nemzetközi közösségi szervezetek

Nemzetközi kapcsolataink legfőbb elvei: a szocialista országok közösségének erősítése, a különböző gazdasági és társadalmi berendezkedésű államok közötti békés együttműködés, a nemzetközi béke és biztonság megőrzése. Magyarország kapcsolatai a szocialista országokkal. A KGST mint a szocialista gazdasági integráció fontos tényezője. A Varsói Szerződés katonai szervezete mint a tartós béke védelmének záloga. Magyarország kapcsolatai a nem szocialista államokkal csak az érdekek kölcsönös figyelembevételével valósulhatnak meg.

A nemzetközi szervezetek jelentősége. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének szerepe a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában, a nemzetek közötti egyenjogúság tiszteletbentartásában, az emberi jogok biztosításában nemzetiségre, nemre, fajra, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül. Gazdasági, szociális és kulturális segítségnyújtás az elmaradott országoknak.

Az ENSZ fő szervezetei, kiemelve közülük az UNESCO szerepét.

A szocialista országok katonapolitikája*

(2 óra)

A szocialista országok békéjének és biztonságának megvédése. Az imperialista hatalmak agresszív törekvései a II. világháború után. A szocialista országok elleni politika megnyilvánulásai napjainkban. A NATO katonapolitikájának összefüggése a gazdasági és általános politikai célkitűzésekkel.

A szocialista világrendszer gazdasági és politikai erejének növekedése. A Varsói Szerződés létrejötte a katonai erőviszonyok eltolódását eredményezte a szocialista országok javára. A szocialista közösség fegyveres ereje az új világháború elhárításának fő biztosítója.

A fegyveres erők szerepe a szocializmus biztonságos, békés fejlesztésében, a belső rend biztosításában és az építés eredményeinek megvédésében.

Nyári élmények

A tanulók beszámolnak nyári utazásaikról, az ifjúsági táborokban szerzett élményeikről, tapasztalataikról. Az ország egyes tájain, termelőegységeiben, vagy a táborokban dolgozó, tanuló,

sportoló, nyaraló diákok ismertetik a táj földrajzi-természeti szépségeit, műemlékeit, történelmi, munkásmozgalmi múltját, a jelen szocialista alkotásait, kultúráját, helyi népszokásait.

Bekapcsolódás az „*Ismerd meg hazádat!*” mozgalom és az ifjúsági turizmus szervezéseibe, az Országjáró Diákok Körébe.

Negyedik témakör: Diákéletmód, felnőtt életmód

A mai diák és a tömegkommunikáció

Az igényes rádióhallgatás és televíziónézés. A műsorválasztás szempontjai. A rádió vagy a televízió előzőleg meghallgatott, nagy érdeklődést kiváltó műsorainak közös értékelése.

A diákok körében olvasott kiadványok, politikai, közgazdasági, jogi, műszaki sajtó-közleményeinek megvitatása az osztályközösségben.

A felmerülő gazdasági, politikai, világnézeti problémák helyes értelmezése. Az egyéni vélemények ütköztetése, a közvélemény irányítása.

Az információforrások használatában való jártasság. A lényeges megkülönböztetése a lényegtelenről.

Kulturált magatartás

A kulturált magatartás külső formái, belső tartalma. Az udvariasság, önmagunk és mások megbecsülése. Az udvarias magatartás elősegíti, vonzóbbá, kellemesebbé, szebbé teszi az emberek együttműködését, együttlétét, a közösség életét, és erősíti az egyén biztonságérzetét is.

A célszerű és divatos öltözködés. A helyes testtartás, a harmonikus mozgás.

Viselkedés különféle helyzetekben pl. az utcán, a járműveken, a színházban, a hangversenyen, a klubban, egyéb társas összejöveteleken, kiránduláson, táborozáson, strandon.

A környezetkímélő magatartás*

A természeti és a mesterséges környezet harmóniájának megóvása. Az egyén és a társadalom felelőssége ebben. Iskolánk és lakókörnyezetünk védelme. A települések különféle szennyeződésektől való megóvásában, tisztaságának fenntartásában mindenki köteles hathatósan közreműködni. A környezetkímélő magatartás különböző helyzetekben; munkavégzéskor, kiránduláskor, nyaralás-

kor. Természetvédelmi területeink óvják a kiveszőben levő növény- és állatfajokat. Természetvédelmi törvény, környezetvédelmi törvény. Nemzeti parkjaink: Hortobágyi, Kiskunsági, Bükki Nemzeti Park. A kirándulási terv elkészítésekor ezek megtekintésének szám-bavétele.

A közlekedésről*

A közlekedési szabályok ismeretének fontossága. A leggyakrabban előforduló és kárt okozó közlekedési szabálysértések. A szabálytalan közlekedés közveszélyessége. A motorizáció következménye és hatása a közlekedésbiztonságra. A gyermekek és az öregek veszélyérzetének hiánya a közlekedésben.

A közlekedésbiztonsági intézkedések.

Szocialista törvényeink tiszteletben tartása

A törvény, a rendelet, a szabály fogalma, ismerete az Értelmező Szótár szócikkjei alapján. Megtartásuk minden állampolgárra kötelező. A szabálysértések, vétségek, törvénybe ütköző cselekedetek jogi és erkölcsi megítélése. Munkakerülés, lopás, garázdaság, tiltott határátlépés. A fiatalkori bűnözés motivumai, hátterei (rossz társaság, unalom, csavargás, kalandvágy, alkoholizmus, alacsony politikai, etikai értékrend, családi problémák, gyenge jellem, agresszivitás). A televízió egy-egy ilyen témájú adásának közös megtekintése és vitája.

Az ifjúkori bűnözés*

A fiatalkori bűnözés mint társadalmi jelenség. Az egyént közvetlenül körülvevő környezet szerepe a bűnözés kialakulásában. Kapcsolata a bűnözés pszichikus sajátosságaival; alacsony értelmi szint, érzelmi kiegyensúlyozatlanság, akaratgyengeség. A fiatalkori bűnözés okai: gazdasági jellegű indítékok, a lakosság belső vándorlásának felgyorsulása, a családi élet szerkezeti változásai. A bűncselekmények elkövetése és az alkoholos állapot közötti összefüggés.

Egy bírósági tárgyalás közös meghallgatása.

Egészséges szülők, egészség gyermekek

A fiatalok egészséges életmódja. A fiúk és lányok korszerű, helyes testápolása. A reprodukció egészségtana: normális nemi funkciók, a nemi élet higiénája. A reprodukciót veszélyeztető alkoholfogyasztás, dohányzás, gyógyszeresedés. Pszichés ártalmak. A művi vetélés egészségkárosító hatása. A meddőség.

Középiskolás korban helytelen a nemi élet megkezdése.

A sport és az egészséges életmód

A rendszeres mozgás, a sport növeli az edzettséget, a fizikai állóképességet. Hatása az egészség fenntartásában és a munkavégzéskor jelentkező korai fáradtság elhárításában. A versenyszerű és az egészségfenntartó tömegsport közötti különbség. A versenyzés akaratfejlesztő hatása. A sportolás egy-egy formája szórakozás, hobby is lehet.

A kulturált szórakozás lehetőségei a sportban. A szurkolók táborának szélsőséges magatartása, annak elítélése.

Káros szenvedélyek, szokások

Szenvedélyek mint a szándékos cselekvések indítékai. Szenvedélyesség a jószándékú cselekvésben és a káros szenvedélyek. Utóbbiak kialakulásának környezeti és belső okai. Az akaratgyengeség szerepe a káros szenvedélyek létrejöttében.

Az alkoholizmus. Az alkoholizmus és az iszákosság. Az alkoholizmus észrevétlenül alakulhat ki a gyakori italfogyasztás nyomán. Az alkohol hatása károsabb a gyermeki és a fejlődő szervezetre, mint a felnőtt szervezetre. Az alkoholizmus veszélyes következményei az egyénre és a társadalomra. Az alkoholizmus nyomán jelentkező idegrendszeri és jellembeli elváltozások. A tanulók által gyűjtött orvosi statisztikai adatok ismertetése.

Az egymásért való felelősség.

Az italfogyasztás helyes módja a gasztronómiában és a vendéglátásban.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Kötött témák	kb. 6 óra
Az osztályfőnök által meghatározandó választható témák	kb. 19 óra
aktuális témák	kb. 7 óra
	<hr/>
	32 óra

III. OSZTÁLY

Évi 32 óra

Témakörök*

Első témakör: Közösség és személyiség

Az osztályközösség tevékenységének gazdagítása

A választott tisztségek és a megbízatások rendszerének felülvizsgálata. Az osztályközösség életrendjének önálló tervezése – a közösség igényei és a kialakult hagyományok alapján. Az osztály iskolaszintű feladatai. Kezdeményezések, javaslatok az iskola közösségi életének fejlesztésére.

A tudatos közvéleményformálás az osztályban. Az iskola fiatalabb tanulóival szembeni felelősségérzet, példamutatás. Közösségi erőfeszítések az iskolai tanulmányi és sportversenyeken, a politikai, kulturális vetélkedőkön.

Ösztönzés az egyéni képességek sokoldalú kipróbálására és fejlesztésére. A szocialista versenyszellem fokozása a tanulásban, munkában az ifjúsági szervezettel együttműködve.

Iskola és társadalom

Az iskola, az ifjúsági szervezet, a család, a kollégium és a társadalom intézményei, mint a tapasztalás és ismeretszerzés forrásai.

Az iskola által közvetített és elvárt szocialista-kommunista erkölcs értékrendje és ezek érvényesülése a gyakorlatban.

A tanultakkal ellentmondásos tapasztalatok átélése, megítélése különféle helyzetekben és környezetben.

A pozitív erkölcsi tulajdonságok jelentősége, szerepe a magatartás és világnézet kialakításában, az ellentmondások feloldásában.

Az iskola nyitottsága sokféle közösség felé lehetővé teszi az élettel való kapcsolatot, a tanulók társadalmi, közéleti feladatok ellátására való felkészítését, a felnőttek társadalmában való jövőbeni helytállását. A nyitottság gyakorlati megvalósításának módjai, feltételei. Az egyén és környezete egymásra gyakorolt hatásának kölcsönössége. Az állandóan változó hatások közötti eligazodás képessége. Egyéni döntés útján választott pozitív magatartásforma követése.

* A kötött témákat csillaggal jelöltük.

Az egyéni véleménynyilvánítás és a közvélemény szerepe

Hogyan él az osztály a bírálat és az önbírálat közösségfejlesztő eszközével?

A megalapozott véleménynyilvánítás fontossága a társadalmi élet különböző területein. A helyes értékelés és a reális önértékelés segíti az egyén kibontakozását, alakítja a közösség tagjait, formálja az egyén és a közösség önmagával szemben támasztott igényét. A jó közösség és a közvélemény alakulásának kölcsönhatása. A helyes megnyilvánulások megerősítése. A hibák elhallgatásából származó kár az iskolában, a munkahelyen, a közélet minden területén. Az értékelés hangneme. A dicséret ösztönző ereje. Az építő, bátor, javító szándékú bírálat és a kívülállók véleménye. A cinizmus.

Az osztályközösség év végi értékelése

Kiindulás az osztály konkrét helyzetéből, esetleg egy írásos felmérés tapasztalataiból. Az osztályközösség fejlődését befolyásoló tényezők: a tanulmányi és társadalmi-közéleti tevékenység, közös élmények, sikerek, kudarcok. Ezek értékelése és elemzése. Hogyan szerzett érvényt a közösség az osztály önálló elhatározásainak, döntéseinek? A társadalom erkölcsi értékrendje és az osztályban élő „diáknormák” egyezése és különbözősége. A közvélemény ereje, a közösség nevelő hatása. A közösségi légkör, az érzelmi-hangulati atmoszféra. A kollektív érzések és megnyilvánulások fejlettsége.

A család társadalmi védelme*

A család alapvető emberi közösség. A családjogi törvény. Gazdasági, szociális és egészségügyi intézkedések a család terheinek könnyítésére, a családok megszilárdítására. A házasságkötés; felelősségvállalás egymásért és az utódokért. A házastársak egyenlő jogai és kötelességei. Az állam segítségnyújtása a házasulandó fiataloknak.

A fejlődő család*

A társadalom és a család fejlődésének kapcsolata. A hazai demográfiai helyzet. Gazdasági intézkedések a kívánatos népesedés érdekében. A családi környezet jelentősége a gyermek testi és szellemi fejlődésében. Az apa és az anya közös felelőssége a gyermek gondozásában és nevelésében. A gyermeknevelés társadalmi és családi céljainak azonossága, összhangja és különbözősége. Jó és rossz hagyományok, előremutató jegyek a családi nevelésben. A családnak mint érzelmi közösségnek, mint pihenő és művelődési egységnek kibontakozása társadalmunkban.

A mai szülők*

A mai szülők problémája: a hivatás, a közélet, a családi élet és az önművelés kötelezettségeinek összeegyeztetése. Többféle közösséghez tartozás. A modern szülő határozott világnézettel rendelkezik, kulturált, szocialista értékrendhez igazodik, jártas a gyermekgondozásban és – nevelésben, a családi élet kérdéseiben, felelősségtudattól áthatott. Tudatos felkészülés ezeknek a tulajdonságoknak a megszerzésére. A szülők és gyermekek viszonyának tartalmi és formai változásai; őszinteség, demokratizmus. A gyermekek önállósodási törekvései. Az önállóság és az alkalmazkodás dialektikája a családtagok között. A szocialista életszemléleten nyugvó családi szokások kialakítása. Szerepük a család érzelmi életének gazdagításában, meghitt légkörének biztosításában.

Írásbeli feladat: Milyen szülő szeretnék lenni?

Eszményképek, eszmények

Az eszménykép szerepe az önnevelésben. A tanulók és a felnőttek eltérő elképzelései az eszményképről. Ennek okai az egyének különböző élményei, tapasztalatai; a nevelés, az életkor, a szűkebb és a tágabb környezet.

Egyéni ideál – társadalmi ideál. Az embereszmény típusait elsősorban a mindenkori társadalmi viszonyok határozzák meg. Az eszménykép típusának történelmi változásai a társadalmi formákkal együtt, és egy adott társadalmon belüli eltérések elsősorban osztálymeghatározottság szerint.

Eszménykép és önnevelés

Az eszményképválasztás motívumai ifjúkorban. A tudatos eszményképválasztás szerepe a személyiség fejlesztésében. Minta a követésre, modell az önneveléshez, viszonyítási alap mások megítéléséhez.

Az eszmény és a példakép viszonya. A példakép az elvont eszmény konkrét és részleges megtestesítője. A „mindennapi hősök” példamutatása.

Ellentétes tapasztalatok, negatív modellek.

Az erkölcs és jog

Az erkölcs és jog kapcsolata. Az erkölcs és a jog mint magatartást szabályozó rendszer, és mint a közösség viszonyaira érvé-

nyes normák rendszere. Az erkölcs történelmileg előbb jött létre, mint a jog. Ahol az erkölcsi szabályozás önmagában erőtlenné válik, ott jogra van szükség. Az erkölcs a közvéleményben fejeződik ki, a jog az állami kényszer erejére támaszkodik.

A szocialista erkölcs egyik alapelve és legfőbb tartalma a kollektívizmus. A marxista etika ennek szellemében és a munkához való viszonyból kiindulva oldja meg az erkölcs valamennyi problémáját.

A szocialista jog alapvető eszméi a törvényesség, az igazságosság, a társadalmi tulajdon és a munka megbecsülése, a demokratizmus, az egyenjogúság, az internacionalizmus.

Világnézet, erkölcs, politika

Világnézet, erkölcs és politika kapcsolata. Ismeret, nézet, meggyőződés, cselekvés és magatartás mint a korszerű műveltség elemei.

A világnézetet befolyásoló társadalmi környezet.

A marxista-leninista világnézet osztályalapja. A világnézet egyéni alakulásának folyamata. Tudatos törekvés a természeti és a társadalmi jelenségek megismerésére, a politikai aktivitásra, a szocialista erkölcs normáinak elsajátítására, elsajátíttatására, a társadalom életében való részvételre. A marxista világnézet segítségével találhatja meg az ember a helyét, feladatait a társadalom életében, és alakíthat ki hiteles véleményt olyan alapvető kérdésekben, mint az emberi élet értelme és az igazi boldogság.

Sikerélmény, kudarcélmény

Valóságos és vélt csalódások forrásai, szinterei. Családi, magánéleti konfliktusok.

Sikertelenség a tanulásban, munkában. Az okok feltárása, törekvés a megszüntetésükre. Az egyéni igény és teljesítményszint összehangolása. A nagy erőfeszítéssel elért kisebb eredmény megfelelő elismerése.

A sikerélmény jelentősége. A tartalmas siker és a népszerűség. A sikerek reális értékelése.

A kudarcok elviselése. A kitartás, bizalom, optimizmus szerepe az akadályok leküzdésében.

Optimizmus, életöröm

A derűs létezés jelentősége, hatása az életvitelre. Kialakulásának személyiséglélektani feltételei: az idegrendszer teherbíró képessége, intellektuális adottságok, érzelmi, indulati kiegyensúlyozottság.

lyozottság, humorérzék, boldogságérzés, önbizalom, akarat erő, önállóság, felelősségtudat, közösségi szellem és értékrendszer, kialakult életcél. Az erre való törekvés módjai, lehetőségei. Szociális feltetelek. A harmonikus, derűs családi légkör; a fiatalok szerepe ennek kialakításában, megteremtésében.

Második témakör: Tanulás és munka

Fegyelem a tanulásban és a munkában

A szocialista társadalomban a fegyelem – a nevelés és az önnevelés eredményeként – belső meggyőződésen alapul.

A fegyelem politikai és erkölcsi tartalma; a feladatok, a kötelességek teljesítése és a szabályok önkéntes betartása a tanulásban, a munkában, az egyéni és a közösségi élet minden területén.

A közösség követelményein nyugvó, belülről jövő fegyelem a társadalmi célok megvalósítását is előbbre viszi.

A fegyelem, a védettség és a szabadság összefüggése és elválaszthatatlansága.

Fegyelem – fegyelmezettség.

A fegyelmezetlen magatartás bírálata az osztályban, káros hatásai a tanulás és a munka eredményeiben, az egymás közötti kapcsolatokban.

A diákévek, mint a felnőtt életre készülési időszaka

A középiskolás diák tudatos munkájának, tanulásának, közösségben való tevékenységének jelenlegi, konkrét haszna és jelentősége személyiségének fejlődésében. Felkészülés az életpályára, a felnőtt korra. A biológiai, a szellemi és a társadalmi érettség, mint a felnőtté válás kritériumai. Jogszabályainknak értelmében gyakorúvá válik az a fiatal, aki a tizennyolcadik életévét betöltötte, illetve nagykorú a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy, ha házasságot köt.

A társadalom elvárásai a középiskolai diákévek alatt és után.

Az ifjúság helye és szerepe társadalmunkban

Az ifjúság megváltozott helyzete társadalmunkban. A társadalom követelményei, az ifjúság jogai és kötelességei. Az ifjúság szerepe a szocializmus építésében. A demokratizmus gyakorlása, felelősségvállalás, a közügyek iránti érdeklődés. Az állandó önkép-

zés. A társadalmi haladás érdekében vállalt eszmei, erkölcsi elkötelezettség és az egyéni szabadság összefüggése.

Az ifjúságról szóló jogszabályok biztosítják, hogy a munkahelyen a pályakezdő fiatalok helyzetére, szakmai-politikai fejlődésére, megfelelő bérezésére megkülönböztetett figyelmet fordítsanak. (Az ifjúságról szóló 1971. évi IV. törvény és az annak végrehajtásáról intézkedő 1043/1971. (X. 2.) Korm. számú határozat).

A fizikai és a szellemi munka

Az emberi élet alapfeltétele a munka. A munka társadalmunkban alkotmányos jog és kötelesség. A fizikai és a szellemi munka egyenrangúsága. Az osztálytársadalmak mesterséges szakadéktelentése a kétféle munka és a kétféle munkát végző emberek között. A fizikai dolgozók munkája közvetlenül értéktermelő, meghatározza hazánk gazdasági fejlődését, a társadalmi jólét alapját. A szellemi munka jelentősége, szerepe. A fizikai és a szellemi munka egymás kiegészítői, feltételezői. A fizikai munka presztízsenek alakulása, társadalmi megbecsülése.

A fizikai és a szellemi munka közti lényeges különbség folyamatos megszüntetésének útja a fejlett szocializmus és a kommunizmus építésében.

A tanulók pályaválasztási döntéseinek felülvizsgálata.

Helyesen döntöttek-e a tanulók a pályairány megválasztásában?

Az egyéni képességek alakulása és megfelelés a követelményeknek. A fakultatív tantárgycsoport változtatásának lehetőségei. A pályaválasztási korrekciók szükségessége, számbavétele.

Harmadik témakör: Szocialista hazafiság, internacionalizmus

A bevonulókkal szembeni követelmények*

(2 óra)

A szocialista és az imperialista hadseregek jellemző különbségei. A fegyveres erők, a Magyar Néphadsereg és a BM Határőrség feladatai.

Mit vár a Magyar Néphadsereg, a BM Határőrség a bevonuló fiataloktól? Katonaival szemben támasztott politikai, erkölcsi, fegyelmi követelmények. A fizikai állóképesség fontossága. A ka-

tonai szolgálat az ifjú ember életének értékes időszak, a hazaszereget, a helyállás iskolája.

A katonai szolgálat alóli indokolatlan felmentés, az elvtelen kivételezésre törekvés elítélése.

Korunk forradalmisága

A forradalmiság helyes értelmezése. A társadalom forradalmi átalakulását, fejlődését szolgáló magatartásmód.

A hazánkban folyó forradalmi társadalmi átalakulás további célja a fejlett szocializmus felépítése. A fejlődés ellentmondásainak, kritikus helyzeteinek megértése. Állandó törekvés ezek feloldására, megszüntetésére.

A forradalmiság a békés építés korszakában a fejlett szocializmus megvalósulásának igénylését és az ezért végzett mindennapi, becsületes, lelkiismeretes munkát jelenti. A forradalmiság cselekvéseket, tetteket jelent, melyeknek eredményei a társadalmi haladást szolgálják. Harc a visszahúzó erőkkel szemben. A szocializmustól idegen nézetek, a beszűkült, anyagi életforma, az apolitikus magatartás fogalma, elvetése.

Az álforradalmiság megnyilvánulásának bírálata. A romantikus forradalmiság és az öncélú lázadás.

Negyedik témakör: Diákéletmód, felnőtt életmód

A tartalmas életre törekvés

A szabadidő a gazdaságosan felhasznált munkaidő függvénye. A szabadidő társadalmi méretű növekedésével reálisabbá válik a tartalmas, sokszínű élet vágya.

A tervszerűség és céltudatosság a tanulásban, munkában, szórakozásban. Az idő gazdaságos kihasználása. A napirend, életrend tervezése, betartása hogyan vált a tanulók szokásává?

A korszerű műveltség tartalma a sokoldalú elméleti és gyakorlati képzettség, a marxista—leninista világnézet, a szocialista erkölcs és magatartás.

Törekvés a korszerű műveltség megközelítésére, elérésére az önképzés eszközeivel, közéleti, politikai feladatok vállalásával, társas kapcsolatok létesítésével, a művészeti alkotások megismerésével, befogadásával.

Milyen szórakozásokat, tevékenységeket tervezünk a hét végére?

Az érzelmi és indulati élet

Az ember életében bekövetkező különféle események érzelmi reakciókkal járnak együtt. A legegyszerűbb érzelmek: a fájdalom és az öröm. Sokféle érzellemmel kötődhet az ember a különböző közösségekhez, amelyekben él és az egyénekhez: szülőkhöz, testvérekhez, barátokhoz, másnembeli partnerekhez. Érzelmekkel kapcsolódunk az eszmékhez, a természethez, a tudományokhoz és a művészetekhez.

A tevékenységeinket kísérő érzelmek szerepe. A munkaöröm. Pozitív és negatív érzelmek.

Az érzelmi reakciók fokozásának és csökkentésének képességével szabályozható a kedélyállapokra, hangulatra gyakorolt hatásuk.

Az érzelmek eltitkolása és kinyilvánításuk módjai.

A gyorsan keletkező és heves érzelmek: indulatok. Az indulati cselekvés és veszélyei. Az önuralom fontossága az érzelmi és indulati élet irányításában.

A tanulók életéből vett helyzetek elemzése.

Játék a felnőtt korban

A játék a szabadidő eltöltésének legkötetlenebb, szórakoztató formája. A játékosság megőrzése felnőtt korban.

Egyéni és társasjátékok. A játék pszichológiai és erkölcsi szerepe. Feladatuk az unalom elhárításában. A testedző sportjátékok. A szellemi torna, a megoldások sikerélménye, a versengés társas jellege, a nyertesnek járó elismerés öröme. A társasjátékok szabályainak becsületes betartása.

Az egészséges játékszellem szenvedéllyé fokozásának veszélye. A nyereszkesedés jellemtorzító hatása. Az anyagiasság elvetése a játékban.

A művészi szép szerepe az ember életében

A művészi szép társadalmi értékrendje, jelentése környezetünkben, jelentősége a társadalom és az egyén életvitelében. Az esztétikai igényesség az élet minden területén. A művészi formarend izlésszabályozó szerepe, beépülése az ember mindennapjaiba.

Környezetünk esztétikai formálása, alakítása. Tágabb környezetünk; a városkép, lakótelep. Az iskola és környéke. Lakaskultúránk, formák, színek. Öltözködésünk, megjelenésünk.

A nemi élet egészségügyi kérdései* (nemenkénti csoportokban)

A fiatalok életmódja. A nemi élet higiéniája. A házasság előtti nemi élet veszélyeinek áttekintése. A nem kívánt terhességgel kapcsolatos egyéni és társadalmi problémák.

Anyagi, érzelmi és erkölcsi feltételek hiánya a gyermek felnevelésével kapcsolatosan. A művi megszakítás egészségre káros hatása, társadalmi kára.

A hormonális fogamzásgátlás az egészséges családtervezés eszköze.

A gyakran előforduló nemi betegségek. A fokozott fertőzés veszélye az alkalmoszerű kapcsolat, a gyakori partnersere esetén. A fertőzés tipikus módjai, tünetei, megelőzése, korai felismerése. Az öngyógyítás veszélye. Az orvosi gyógykezelés szakszerűsége és hatása.

Az összegyűjtött kérdésekre az iskolaorvos válaszol az osztályfőnök jelenlétében.

Egészséges életmód

Az egészséges, kulturált életmód szokásai. (A tanulók beszámolója és véleményei alapján.)

A felgyorsult élettempó fiziológiai és lelki ártalmak forrása. A modern életforma helytelen értelmezése. Mentálhigiéniai problémák. Korunk leggyakoribb betegségei, megelőzésük, gyógyításuk. A stressz-elmélet. Az egészségre káros környezeti hatások, szokások. A dohányzás, az alkoholfogyasztás, az éjszakázás, a kábítószeres egészségügyi és morális hatása az egyénre és az utódokra. Felelősség önmagunkért, egymásért, utódainkért.

A turizusról

A turizmus célja; ismeretlen tájak, jellegzetes vidékek, más emberek életének, munkájának és kulturális örökségeinek, népszokásainak megismerése.

A jól előkészített utazás élményt nyújt, elmélyíti az ismereteket, gyarapítja a tapasztalatokat. Felkészülés az utazásra. Előzetes tájékozódás, a lehetőségekhez igazodó válogatás a látnivalók közül. Az útvonal megtervezése. Útikönyvek, térképek használata. Az úton készített fényképek, feljegyzések maradandóbbá teszik az utazás élményeit.

Utazás hazai tájakra, szocialista és tőkés országokba. Az utazás várható költségeinek megtervezése. Az anyagi fedezet biztosí-

tása munkavállalással, szülői hozzájárulással, takarékossgal. A szocialista és a tőkés országokra vonatkozó útlevél- és vámrendelkezések.

A turizmussal kapcsolatos negatív jelenségek bírálata. (Beiktatható az órára egy – diavetítéssel egybekötött – tanulói útbeszámoló.)

A környezetvédelem – a társadalom, az ember védelme*

A természeti környezet megváltozása az ember termelőtevékenysége, civilizációs – urbanizációs törekvései nyomán következett be és mintegy folyamatként jelentkezik. A technika világszonylatban gyors fejlődése a bioszférát hosszú távon veszélyezteti. A tudományos-technikai forradalom előretörésével idegen anyagokkal szennyeződnek a vizek és a levegő. Ennek velejárója az élővilág – köztük az ember egészségének – károsodása és a kemizáció okozta talajpusztulás.

Az urbanizáció és az állandóan fokozódó gazdasági tevékenységek következtében nagyobb lett a hulladékanyagok mennyisége és a zajártalom. Intézkedések az ellenük való védekezésről. A környezetvédelem általános – és közvetlenül reánk háruló – feladatai.

A gazdasági tevékenység környezetkárosító hatása nem szükségszerű. Megakadályozására nemzetközi összefogásra van szükség. Az ENSZ 1972-es környezetvédelmi konferenciájának jelmondata: „Csak egy földünk van!” A Szovjetunió és az USA 1976-ban kötött egyezménye a környezetvédelem terén való együttműködésről.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Kötött témák	kb. 6 óra
Az osztályfőnök által meghatározandó	
választható témák	kb. 19 óra
aktuális témák	kb. 7 óra
	<hr/>
	32 óra

IV. OSZTÁLY

Évi 28 óra

Témakörök*

Első témakör: Közösség és személyiség

Közösségi kapcsolatok és viszonyok

A közösségfejlődés szakaszainak áttekintése a három év távlatában. Az önkormányzó-képesség továbbfejlesztésének feladatai. Az osztályközösség szerkezetének változása és helye az iskolaközösségben.

A fejlődés során kialakuló kapcsolatok: kölcsönös alá-, fölé- és mellérendelési viszonyok, a kooperáció. A megbízatások hogyan befolyásolták az egyes tanulók képességeinek fejlődését, közösséghez való viszonyát, magatartásának alakulását?

A jó ifjúsági vezető személyiségvonásai. Ezek tudatos fejlesztése hozzásegít a felnőttkori társadalmi, közeleti feladatokban való helytálláshoz. A vezetői tevékenység és a vezetői stílusok. Az autokratikus, a demokratikus és a ráhagyó stílus fogalma, jellemzői. Hatásuk a közös teljesítményre, a közösség légkörére, a vezetők és vezetettek társas viszonyaira. A vezetés alkotó jellege.

A közösségi tevékenység eredményei

Az osztály négyéves munkájának önértékelése.

Az osztály tekintélye, rangja az iskolában. Hagyományörző és hagyományteremtő tevékenysége. Tagjainak részvételi aránya, aktivitása és munkaeredményei az iskolai KISZ-bizottságban, az alapszervezetek vezetőségében, a diákszékekben és más közösségekben. (Tanulmányi, kulturális, politikai és sportversenyeken, társadalmi munkaakcióban.)

Az osztály patronáló, együttműködő kapcsolatai más évfolyamok tanulóközösségeivel. Mennyiben járultak hozzá az osztály tanulói munkájukkal – vagy társadalmilag hasznos munkájuk bérével – az iskola, az ifjúsági szervezet kulturális tárgyi feltételeinek javításához? E munkák során létrejött kötődések nagyobb közösségekhez (üzemekhez, vállalatokhoz, intézményekhez).

* A kötött témákat csillaggal jelöltük.

A személyiség helyzete a társadalmi közösségben

A személyiség kibontakozása szocialista kapcsolataink rendszerében különféle pozitív értékrendű közösségekben megy végbe. A sokféle közösségben az egyén a közösségi érdekekkel egybeeső életcélját megtalálja, lehetőséget kap képességei kibontakoztatására, védettséget élvez. A munkához és az emberekhez való viszony tudatos formálása a szocialista közösségekben.

Az iskolai közösségből más közösségi rendszerbe kerülve megváltoznak a társadalmi hatások és visszahatások. A felnőttek tevékenységének formái (pl. értéktermelés vagy felsőfokú továbbtanulás), ezeknek a személyiséget továbbfejlesztő hatása.

Beilleszkedés az új társadalmi környezetbe

A különféle környezeti tapasztalatok és hatások helyes értékelése. Az egyén és a környezet dialektikus kapcsolata, kölcsönös alakító hatása.

Az új környezetbe való beilleszkedés elvei, módjai a munkahelyen, a főiskolán, az egyetemen. A kezdet átmeneti nehézségei. Az új környezetbe kerülő ember helyes magatartása. Részvétel különféle kollektív munkaformákban.

Az alkalmazkodás és a megalkuvás. A beleszólás joga és felelőssége. A konstruktív bírálat, az új kezdeményezés formája, hangvétele. Az egészséges önbírálat.

A tanulókat érdeklő munkakönyv, leckekönyv, oklevél, diplomamunka bemutatása.

A tanulók személyiségének legfontosabb jegyei

A továbbtanuláshoz és a munkába álláshoz szükséges jellemzők tartalmi és formai előkészítése.

Az önismerettel kapcsolatos tapasztalatok és a mások megítélését szolgáló erkölcsi tulajdonságok felelevenítése.

Szemponatok az egyes tanulókról közösen készíthető jellemzősekhez. A személyiség fejlődését és magatartását befolyásoló szociális körülmények, családi viszonyok, egészségi állapot. A jellemzés érzékeltesse, hogy honnan hová jutott el a tanuló.

A jellemzés tartalma: a tanuló értelmi tulajdonságai (a tanulásban megmutatkozó képességei és eredményei), egyéb képességei, érdeklődésének sajátos területei, különös tekintettel a választott pályára. Mennyiben vált igényévé az állandó önképzés? Közösségi

magatartása, közéleti, politikai, mozgalmi aktivitása. A tanulás-hoz, a termelő munkához, a politikai közéleti munkához való viszonya. Eszmei-politikai meggyőződése, világnézetének korszerűsége és szilárdsága. Elveinek és életvitelének egyezősége. Jellem-erőssége.

A tanuló akaratí tulajdonságai, a nehézségek leküzdésében, kezdeményezéseinek, elhatározásainak véghezvitelében megmutató akaratereje. Ennek motívumai.

Érzelmi életének sajátos vonásai. Társaihoz és a felnőttekhez való viszonya. Önértékelésének tárgyilagossága, realitása.

„Próbajellemzés” közös elkészítése és megvitatása egy önként vállalkozó tanulórol.

Felkészülés a szülői szerepre*

A korszerű apai és anyai szerep alapvető tartalma: a gyermek-nevelés és -gondozás egyenlő jogai és kötelességei. A szülők tudatos nevelői feladatai sokrétűek: nyugodt életkörülmények biztosítása, a gyermek érzelmi és értelmi fejlődésének segítése. A hagyományok önmagukban nem elegendők a megfelelő színvonalú neveléshez, a mai szülőnek tudatosan kell felkészülnie erre.

A család és a gyermekintézmények kapcsolata, nevelési elveinek összehangolása.

Védőnő felkérése a babaápolási teendők bemutatására.

Párválasztás, házasság, családtervezés*

A családalapítás feltételei: társadalmi érettség, meggondoltság a párválasztásban, erkölcsi, személyi tényezők, a közös élethez szükségesség tárgyi feltételek biztosítása.

A boldog házasságnak, a házastársak egyéni boldogságérzetének feltételei a szexuális megértés, közös célok, azonos világnézet és erkölcsi értékrend, hasonló műveltség, egymás tisztelete és megbecsülése. A meggondolatlan házasság erkölcsi és jogi következményei, gyermeket sújtó hatása. A tudatos családtervezés fontossága; a közös élet hosszú távú tervezése, a gyermekek együttes vállalása.

A gyermekek vállalásának feltételei. A magzat egészséges fejlődési lehetőségeinek biztosítása. Az abortusztörvény. A fogamzásgátló módszerek alkalmazása.

Egy házasságkötés és egy névadó ünnepség társadalmi rendezvényeinek megtekintése.

Második témakör: Tanulás és munka

Felkészülés az érettségire

Az ismereteket rendszerező tanulási módszerek áttekintése. Jegyzetelés, komplex tanulási módok. Átfogóbb összefüggések, kapcsolatok az egyes tantárgyakban és a különböző tantárgyak ismeretanyaga között. A tanórán kívül és az iskolán kívül szerzett tapasztalatok és ismeretek felhasználása a felkészülésben. Helyes gazdálkodás az idővel és az energiával. A tanulás tudatos, racionális megszervezése. A szellemi higiénia.

Az érettségi vizsgaszabályzat és az iskolai előírások, hagyományok.

Az érettségi szabályzat tanulókra vonatkozó részleteinek ismertetése. A vizsga rendje. Megállapodások szervezési és formai kérdésekben.

A vizsgát megelőző és a vizsga alatti szorongás, pszichikus feszültség csökkentése, leküzdésének módjai. A nyugtató és élénkítő szerek használatának a szervezet károsodását és a vizsgaeredmény csökkenését okozó hatása.

Erkölcsei és anyagi ösztönzés a munkában

Társadalmi munkamegosztás, munkahelyi munkaszervezés. A munka kollektív jellege. A munkával megtermelt javak és az azokból való részesedés. A fegyelmezett, felelősségteljes munkára ösztönzés eszközei társadalmi viszonyaink között. Az anyagi és erkölcsi ösztönzés párhuzamos alkalmazása. A teljesítményért kapott ellenérték mint erkölcsi elismerés. Az anyagi ösztönzés formái.

Szocialista igazságérzetünk és jogrendünk fellép az ellen, hogy valaki a társadalom részére végzett hasznos munka nélkül jusson meg nem érdemelt jövedelemhez. A tisztességtelen harácsolás, a törvénytelen haszonszerzés, az „ügyeskedés” elítélése.

A munkahelyi etikai normák

A szocializmusban az emberek megítélésének legfontosabb mércéje a munka becsülete, a szakma szeretete és a lelkiismeretes munkavégzés. Az anyagi és a szellemi értékek. A munkaidő legjobb kihasználása. Helyes, takarékos gazdálkodás a köztulajdonnal. A munkahelyi és az egyéni érdek összehangolása.

A tájékozottság és a beleszólási jog gyakorlása gazdasági és szociális ügyekben. Felelősségvállalás, társadalmi tudatosság. A munkatársak közötti jó közösségi viszony. A munkahelyi közösség

erkölcsi-politikai arculata, az egyénre gyakorolt világnézeti, morális hatása. Közösségi és álközösségi akciók. A munkahelyi ellentétek, konfliktusforrások.

A lelkiismeret és kötelességtudat a tanulásban és a munkában

A lelkiismeret és a lelkiismeretesség fogalma. A lelkiismeret: cselekedeteink erkölcsös vagy erkölcstelen voltának felismerése és átélése. A lelkiismeretesség: belső készítetés a kötelességek lehető legjobb teljesítésére. A lelkiismeret éhren tartása tetteink ellenőrzésére. A lelkiismeret szerepe a tanulásban, a munkában, a közéletben, a politikai tevékenységben. A lelkiismeretlenség következményei. Konkrét esetek elemzése.

A becsület és a lelkiismeret.

A kötelességtudat. Alapja a követelmények felismerése, az érdekek összhangja. A kötelességtudat nem pusztán a kapott feladatok végrehajtására készítet, hanem magában foglalja a kritikai viszonyt is azok érdemi oldalához.

Harmadik témakör: Szocialista hazafiság, internacionalizmus

Helytállás és hűség

A helytállás erőpróbái a jelenben és a jövőben; tanulásban, munkában és egyéb kötelezettségekben. Az állampolgárok feladatai a társadalmi rend megvédésében, a szocialista létesítmények megóvásában, a társadalom továbbfejlesztésében, a haza védelmében. A fiatalok a felkészülés időszakában tanulással, testedzéssel, öneveléssel, politikai, közéleti tevékenységek gyakorlásával válhatnak erre alkalmassá. Rendelkezniük kell megfelelő ismeretekkel, marxista világnézettel, az egészséges, kulturált életvitel szokásaival, a közösségi embert jellemző magatartással.

A közöny és a felelőtlenség elítélése.

A társadalmi felelősségvállalás, a morális elkötelezettség kifejezése fogadalommal, esküvel, tettekkel.

A katonai eskü*

(2 óra)

A tanulók életében tett fogadalmak (úttörőfogadalom, KISZ-fogadalom, Ifjú Gárda fogadalom); tartalmuk, szerepük, jelentőségük.

A fogadalmak lényege: a dolgozó nép, a szocializmus ügye és a vállalt kötelességek magasszintű szolgálata.

A katonai eskü tartalma, követelményeinek elemzése. Miért tesz esküt a katona? Felkészülés az esküben vállalt kötelezettségekre a hadseregben, a határőrségben. Az eskühöz való viszony. Az eskü egész életen át kötelez. Akik esküjükhöz hiven helytálltak (példaképek).

Védjük államunk biztonságát*

A nemzetközi enyhülést meghatározó politikai erők. Az imperialista hírszerző szervek hazánk elleni ellenséges tevékenysége a változó körülmények között. A napjainkban is előforduló állam elleni bűncselekmények. A kémkedés fogalma és módszerei. Egyéb állam elleni bűncselekmények. A Büntető Törvénykönyv intézkedései az ilyen jellegű bűncselekmények bejelentési kötelezettségeiről. Az államtitok, a szolgálati titok fogalma. Mit kell tenni az állam elleni bűncselekmények megelőzése érdekében?

Negyedik témakör: Diákéletmód, felnőtt életmód

Életvitel – életmód

Az életmód értelmezése. A termelőmunkában, a közéletben való részvétel és a szabadidő felhasználásának formái. A szociális és kulturális szükségletek kielégítésének módjai, az emberek közötti kapcsolatok.

A szocialista életmód elterjedésének, megvalósításának társadalmi feltételei. Polgári életmód és életstílus az úgynevezett fogyasztói társadalomban.

A társadalmunkban fellelhető kispolgári életstílus helytelen megnyilvánulásai. Az időbeosztás, a jó egyéni munkaszervezés lehetővé teszi a lelkiismeretes munkavégzést, az önképzést, a szórakozást, az emberi kapcsolatok ápolását.

A boldogságra törekvés

Az egyéni boldogság részben a külső körülményeken, részben rajtunk múlik. Tényezői: az anyagi, kulturális és szociális szükségletek kielégítése. A jellem, a világnézet és az érzelmi élet.

A boldogságtudat elősegítője a kompenzációs képesség, amely a tények, a lehetőségek és a vágyak állandó egyeztetési törekvéseiben jut kifejezésre.

Boldogságérzetet kelthetnek a munka, az alkotás örömei, a magánélet rendezettsége, a belső harmónia, a teljesértékű, sokoldalú emberré váláshoz szükséges kapcsolatok, a közösséget, a társadalom fejlődéséért folytatott tevékenységek.

A boldogtalanság forrásai, okai. Van-e reménytelenül boldogtalan ember? Az öngyilkosság értelmetlensége. Az élet nehézségeire való felkészülés. Az erős jellem, az erkölcsi erő, a mások boldogságáért való cselekvés háttérbe szoríthatja az egyéni tragédiákat.

A munkábaállók és a továbbtanulók életmódja

A munkába álló és a továbbtanuló fiatalok életmódja – az eltérő körülmények miatt – különböző. Függségük, illetve önállóságuk megváltoztatja helyzetüket a felnőtté érés korában, a családban és a társadalomban.

A munkaviszonyba kerülő fiatal közvetlenül bekapcsolódik a társadalmi és termelési feladatok ellátásába. Megszűnik a családtól való gazdasági függősége, s ezzel közelebb kerül a felnőtt ember helyzetéhez. Jogilag is önálló állampolgár. Családalapításának anyagi lehetőségei érlelődnek. A munkába álló fiatal közvetlen kapcsolatba kerül a gazdasági és a közélettel. Ezek fejlesztik személyiségét, kollektivitását, társadalmi felelősségérzetét. Továbbképzésük a felnőtt oktatási formák és az önképzés keretében.

A felsőoktatási intézményekben továbbtanuló fiatalok társadalmi helyzetük tekintetében diákok maradnak. A választott szaktanulmányok meghatározzák az életmódjukat. A szülőktől való anyagi függés konfliktusokat okozhat a biológiailag és szellemileg érett fiatal számára. A hivatástudat, a helyes életterv jelentősége.

A nagykorúsággal járó jogok és kötelességek

Az Alkotmány mint a Magyar Népköztársaság alaptörvénye; az állampolgárok alapvető jogai és kötelességei. Az állampolgár legfontosabb jogai (pl. a munkához, pihenéshez, az egészség védelméhez való jog, öregség, munkaképtelenség, betegség esetén az anyagi ellátáshoz való jog). Az állampolgárok alapvető kötelességei: a Magyar Népköztársaság erejének fokozása, a nép vagyonának, természeti és kulturális értékeinek oltalmazása, a társadalom erősítése és a haza védelme. Az alkotmánybővítés oka; a változás, a társadalmi fejlődés.

A munkavállalás

A munkajogi szabályok; a munkaviszony létesítésének és megszüntetésének legfontosabb tudnivalói. A munkába álláshoz szük-

séges munkakönyv kiállításának kérelme. A munkaviszony általában munkaszerződés alapján jön létre. Ebben meg kell határozni a dolgozó munkakörét és személyi alaphérét.

A munkaviszonyra vonatkozó általános szabályokat a Munka Törvénykönyve és annak végrehajtási szabályai, a vállalatnál pedig a kollektív szerződés állapítja meg.

A munkavállalók és munkáltatók alapvető jogai és kötelességei.

Közösségi élet a felnőtt korban

Az MSZMP és a KISZ mint a politikai közösség szervezői. Az eszmei-politikai mozgalmi közösségek sajátosságai. A politikai közösséghez tartozás felelőssége. A KISZ pártirányításának érvényesülési módja. A KISZ-alapszervezet mint ajánló a fiatalok párttagfelvételéhez. Ifjú párttagok.

A szakszervezeti tagság ma; szervezett munkások a múltban. A szakszervezetek célja, szerepe a szocialista társadalomban. A szakszervezeti bizottság feladatai, jogköre a munkahelyen. Munkahelyi közéleti tevékenység. Munkahelyi közösség – üzemi demokrácia.

Nemzedékek egymás mellett

A fiatalok és felnőttek együttléte a különböző közösségekben: a családban, a lakóhelyen, a munkahelyen, a politikai és társadalmi szervezetekben. Az egyetértés alapja az egymás kölcsönös tisztelete, a megértésre való törekvés és a türelem. Az érzelmek jelentősége a kapcsolatokban. Mit becsülnek a fiatalok legjobban a felnőttekben? Elvi szilárdság, korszerű műveltség, hivatásszeretet, az ifjúság szeretete, kiegyensúlyozottság, igazságosság mint a tekintély alapjai.

A különböző korosztályokba tartozók között a megértés kialakulásának lehetőségei és módjai. Az azonos korosztályba tartozók közötti megértés vagy meg nem értés tényezői.

A viták leggyakoribb okainak elemzése.

Búcsú az iskolától

Az ünnepélyes búcsú előkészítése, szalagavató, ballagás.

A következő évfolyamnak átadandó iskolai hagyományok számbavétele. Az iskolával való kapcsolattartás formáinak megbeszélése. A visszajelzés megszervezése az egyéni életutakról.

AZ ÉVI ÓRAKERET FELOSZTÁSA

Kötött témák	kb. 4 óra
Az osztályfőnök által meghatározandó választható témák	kb. 17 óra
aktuális témák	kb. 7 óra
	<hr/> 28 óra

Módszerek

Az osztályfőnöki óra tanterve keretjelleget. A cél és a feladatok teljesítéséhez kötelező, választható és aktuális témák feldolgozására ad lehetőséget. Az évfolyamok anyagát a következő tagolásban tartalmazza:

közösség és személyiség;
tanulás és munka;
szocialista hazafiság, internacionalizmus;
diákéletmód, felnőtt életmód.

Évfolyamonként az egyes csoportba sorolt témák száma és tartalmi mélysége változó. Ezt az eltérő életkori sajátosságok és az egyéb pedagógiai megfontolásokról kiemelt feladatok indokolják. Az osztályfőnöknek az első három évfolyamban hat-hat, negyedikben négy kötött témát a tantervi szövegnek megfelelően kell feldolgoznia az órán.

A többi tantervi téma szabadon választható. Ezek tartalma évfolyamonként gazdagodva és elmélyítve ismétlődik, hogy ezzel a felépítési rendszerrel is segítse a tantervi feladatok teljesítését. Az osztályfőnök – az osztály érdeklődésének, fejlettségi szintjének, aktuális viszonyainak figyelembevételével és saját nevelői egyéniségének megfelelően – ebből a választékból állítja össze foglalkozási tervében azokat a témaköröket, amelyekkel a tanterv feladatait legeredményesebben megoldhatja. Maga dönti el, hogy egy-egy témára vagy témakörre hány órát szán. (Kivéve, ahol a kötött témához szükséges óraszám a cím mellett fel van tüntetve.) A nevelőmunka megtervezésekor évente 7 óra fenntartható váratlan problémák, aktuális kérdések feldolgozására.

Az osztályfőnöki órák személyiség- és közösségformáló hatása csak a témáknak legjobban megfelelő módszertani eljárások vagy módszerkombinációk alkalmazásával biztosítható. Azok a megoldások a legcélszerűbbek, amelyek a tanulók tapasztalataira, irányi-

tott megfigyeléseire, élményeire támaszkodnak, belső aktivitást váltanak ki, fejlesztik a logikus gondolkodást, a társadalmi problémamegoldó-képességet és erősen hatnak az érzelmekre.

Az osztályfőnöki órán leggyakrabban alkalmazott módszer a köteletlen beszélgetés és a vita. Ezek azonban nem választhatók el élesen egymástól, hiszen a beszélgetéssel induló témafeldolgozás gyakran vitában folytatódik. Míg pl. a tanulással összefüggő többoldalú kérdések „megbeszélhetők”, addig az osztályban megtörtént fegyelmi esetekben, vagy az iskolai házirend megalkotásában, módosításában a vitaformára van szükség.

A vita legtöbbször a közösséget érintő, vagy a diákokhoz közel álló, aktuális társadalmi, erkölcsi, politikai, világnézeti, gazdasági, kulturális stb. probléma felvetésével kezdődik. Ez többféle módon történhet: pl. a rádió hangszalagjainak, a tanulók magnós riportjának, filmrészletek bejátszásának, élethelyzetek bemutatásának felhasználásával. Az óra feladata az érzelmi ráhangolás, az érdeklődés felkeltése, a probléma többoldalú megközeiítése, lényegének feltárása és megfelelő összefüggésekbe helyezése.

Rendkívül fontos, hogy a vita légköre közvetlen és őszinte legyen, mindenki elmondhassa véleményét. Amennyiben a tanulók vita közben a lényegtől nagyon eltérnének, az osztályfőnöknek a további vitatkozást megfelelő kérdésekkel helyes mederbe kell terelnie. A vita kritikus helyzeteiben olyan diákoknak adjon szót, akikről biztosan tudja, hogy pozitív állásfoglalásaik helyesen befolyásolják a közvéleményt. A probléma megoldásához lehetőleg a diákok maguk jussanak el; el kell érni, hogy a helyes nézetet a többi tanuló is elfogadja, majd ez meggyőződésükké is váljék. További tanórai és tanórán kívüli pedagógiai tevékenységekkel elősegíthető, hogy ez a magatartásba is beépüljön.

A változatos tanulói foglalkozásokra épülő órák alkalmasak pl. a közéleti-közösségi feladatok ellátására; osztálygyűlés megtartására; önjellemzések készítésére; egymás jellemzéseinek, a magatartás- és szorgalomjegyeknek a megbeszélésére; megemlékezések, ünnepségek rendezésére.

Az osztályfőnöki órának jelentős szerepe van az osztályközösség egész tevékenységi rendszerének irányításában és befolyásolásában. Ezért gyakran kell tervező-, szervező-, értékelő munkával foglalkozó órát is tartani.

A kötött órák tematikájának fórum-, vagy ankétszerű feldolgozásához az adott területet jól ismerő szakember – pl. katona, jogász, bíró, rendőr, iskolaorvos, esetleg szigorló orvos – segítsége kérhető. A foglalkozások nagyobb eredményességét és jobb időki-

használatát teszi lehetővé, ha a tanulóktól begyűjtött kérdéseket az előadóhoz előre eljuttatjuk.

Az osztályfőnöki órákon a felsorolt módszereken kívül még számos változat alkalmazható. Bármely megoldást választ is az osztályfőnök, hagyjon időt az összegezésre, a vita végleges vagy ideiglenes lezárására. Helyes, ha az óra végén utal az órán és iskolán kívüli tevékenységi formákra, amelyek alkalmasak arra, hogy a tanulók a témában jobban elmélyülhessenek és további tapasztalatokat szerezhessenek, vagy – szükség esetén – feladatokat ad a következő órához.

Taneszközök

Nyomtatott taneszközök

Nevelői segédletek

Osztályfőnöki kézikönyv a középiskolák számára
Az Iskolatelevízió és az Iskolarádió műsornaptára

Audilitív információhordozók

Az Iskolarádió hangszalagra rögzített adásai
Hanglemezek (pl. irodalmi és zenei illusztrációk)

Vizuális információhordozók

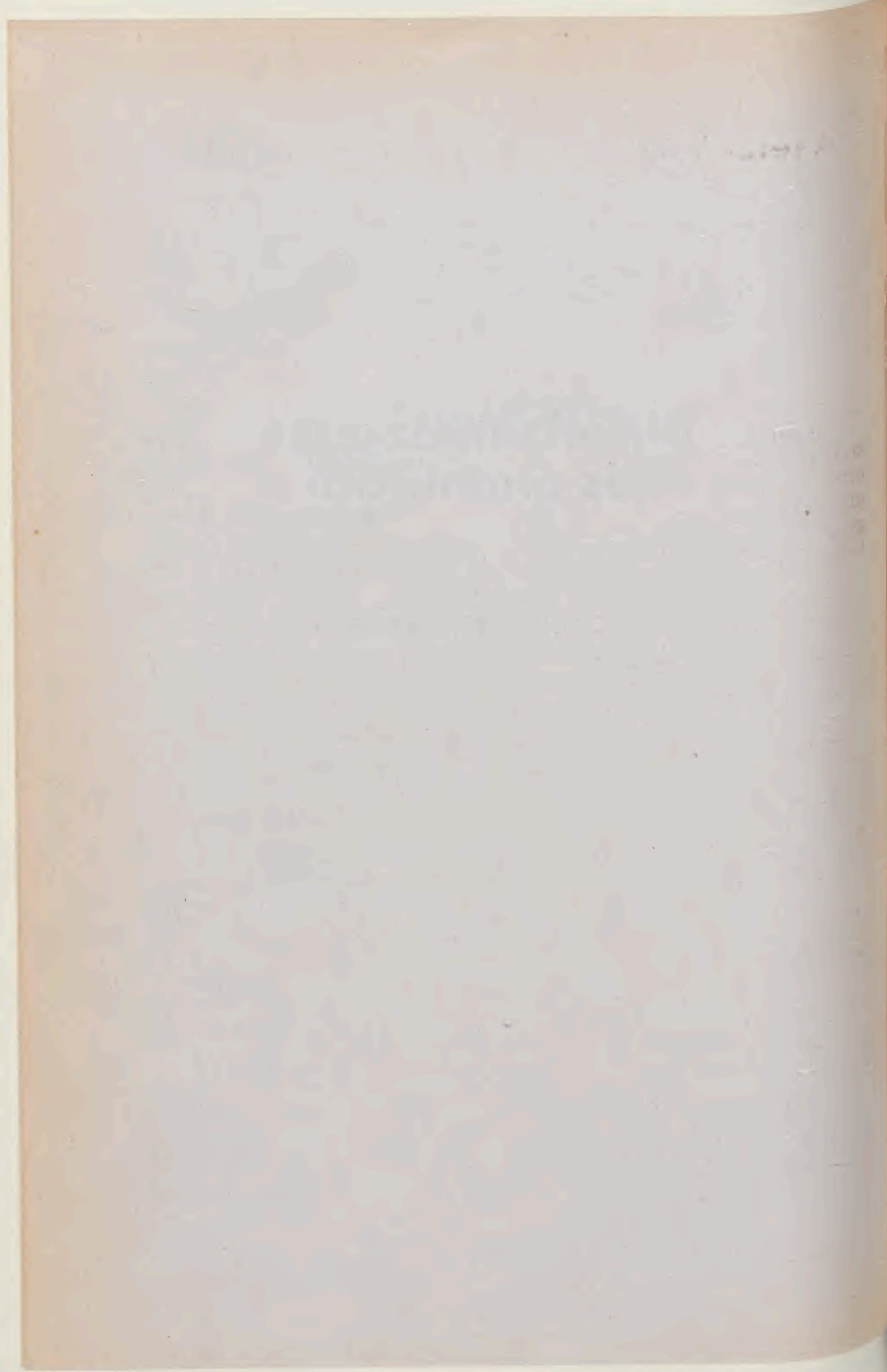
Diaképsorozatok

Audiovizuális információhordozók

Pergőfilmek
Az Iskolatelevízió adásai

III. Felzárkóztatás és orientáció

Szerkesztette
DR. SÜKÖSD JÁNOS

A felzárkóztatás és orientáció fogalma

A tanulóifjúság általános iskolai és gimnáziumi nevelését és képzését egységes folyamatként fogjuk fel. Ebben a folyamatban az általános iskola általános és sokirányú képességfejlesztést, ezen belül munkára nevelést és pályairányító tevékenységet valósít meg. A gimnáziumban a munkára nevelés és a pályairányítás határozottabb tartalmat és keretet kap. Föltétlen szükséges, hogy

a) tanulónként és tantárgyanként vizsgáljuk meg a felkészültségi szintet, valamint az általános képességszintet;

b) a vizsgálat eredményeként döntsük el, hogy a tanulónak van-e szüksége felzárkóztatásra, s ha igen, milyen tantárgyban, területen és mértékben;

c) a felzárkóztatást kövesse a sokoldalú orientáció, amelynek keretében a tanuló pályairányokat ismerjen meg;

d) ezek a lépések tegyék alkalmassá a tanulót arra, hogy felkészültségének, hajlamainak, képességeinek a leginkább megfelelő stúdiumokat és gyakorlati tevékenységet válasszon, amelyek valamely szakmai irányra (főiskolára, egyetemre vagy a közvetlen munkábaállítás valamely területére) készítik elő.

A gimnáziumi tanulók nem indulnak egyenlő felkészültséggel, azonos szinten kiművelt megismerő és munkavégző képességekkel, s ennek következtében esélyeik sem azonosak. A gyengébben képzett tanulók számára a gimnázium első osztályában lehetőséget kell adnunk arra, hogy hátrányukat behozzák. A felzárkóztatás célja a felkészültségbeli hiányok pótlása, a szükséges megismerő és munkavégző képesség kialakítása, s ehhez a megfelelő motiváció kiépítése.

A felzárkóztatást szintfelmérés előzi meg. Ezt központi feladatok segítségével oldjuk meg. A tulajdonképpeni felzárkóztatás a kapott válaszok alapján tervezhető meg.

A felzárkóztatást az orientációs tevékenység és a fakultatív ok-

tatás előfeltételének tekintjük. Lehetővé tesszük a tanulók felkészültség- és fejlődésbeli különbségeinek kiegyenlítését, a hátrányos helyzet okait megpróbáljuk felszámolni, illetve további következményeit megelőzni.

A kiegyenlítő célzatú felzárkóztatást a differenciáló igényű orientáció követi.

Az orientáció, amint a neve is mutatja, bizonyos irányban való tájékozódást jelent.

Meg kell találni tanulónként azt az irányt, amely a legeredményesebb és legharmonikusabb fejlődés lehetőségét nyújtja számára. Ezért az orientációs szakasz első részében nagy hangsúlyt helyezünk a választható pályairányok elméleti megismerésére, hogy a tanulók gazdag információt szerezzenek azokról.

Az optimális fejlődési lehetőséget biztosító terület megtalálása a tanuló számára egész sor elvi, tartalmi és módszertani kérdés megoldását igényli. Az orientáció jó megvalósításától függ a tanuló irányválasztása a fakultatív oktatás keretében, amely a tervszerű, folyamatosan elmélyülő, speciális képességfejlesztés kezdete, és amelyet majd egyetlen irány erőteljes művelése, a szakképzés követ.

A felzárkóztatás tartalma és megszervezése

A felzárkóztató foglalkozások időben való megkezdése megkívánja, hogy a tanévkezdés után szintfelmérő feladatlapok segítségével állapítsuk meg, milyen segítségre szorulnak a gimnázium I. osztályainak tanulói. Folyamatos vagy egy-két tantervi témára kiterjedő foglalkozások szükségesek-e, esetleg egyéb irányú nevelési eljárások érvényesítendők. Ennek alapján kell megtervezni a felzárkóztatás tartalmát és óraszámát.

A szintfelmérés előtt a tanulóknak tudatosítjuk, hogy a hiányok őszinte feltárása az ő érdekük, az esetleges hiányos válaszoknak nem lesz negatív hatása, nem kapnak rá érdemjegyet. Az előkészítéssel el kell érni, hogy a tanulók ne takargassák hiányosságait.

Szintmegállapítást magyar nyelv és irodalomból, történelemből, orosz nyelvből, matematikából, fizikából, kémiából és földrajzból végzünk. (Olyan tárgyakból, amelyeket a tanulók a 7-8. osztályban tanultak, s amelyek a gimnázium I. osztályában is szerepelnek.)

Mivel – különböző okok miatt – a gimnáziumba kerülő tanulók

felkészültsége, képességeik és készségeik fejlődési szintje különböző, felzárkóztatási tervet csak a felmérés adatainak tükrében, konkrétan a szükségleteknek megfelelően és differenciáltan lehet készíteni.

A szintmérő feladatlapok az általános iskolai tantervi anyag alapján készülnek. Figyelembe veszik az általános iskolai tantárgyak tantervét és tankönyvét, valamint a gimnázium I. osztályának az általános iskolára épülő követelményeit. Ezek összevetéséből állapítható meg, hogy a tanulóknak az általános iskolából hozott tudására a gimnázium miben tud, illetve miben nem tud támaszkodni. A szintfelmérő feladatlapok nemcsak a tudásszintet, hanem a képességet is mérik. Komplex, ilyen értelemben teljesértékű feladatlapok rendelkezésre állanak.

A tanulók által kitöltött szintfelmérő feladatlapok alapján a szaktanárok döntenek el, hogy kinek milyen mértékben van felzárkóztatásra szüksége. A tanárok segítsék a tanulókat az önálló tanulási módszerek, az intellektuális munkakészségek kialakításában, a hiányok pótlásában azért, hogy gimnáziumi tanulmányaik folytatására alkalmassá váljanak.

Az orientáció tartalma és megszervezése

A felzárkóztatás, az orientáció és a fakultáció egységes rendszert alkot. A II. osztályos orientáció segítségével a tanuló a II. osztály végén választ pályairányt, ezt később esetleg fel is cserélheti, amennyiben kiderül, hogy nem tud megfelelni az illető irány követelményeinek, illetve a képességei és a választott irány nincsenek összhangban.

A tervszerű pályaaorientáció kialakításában az alábbi szempontok érvényesüljenek:

tartalmában és szerkezetében feleljen meg a képesség és a személyiségstruktúra legfőbb területeinek;
adjon tájékoztatást a munkaerő-szükséglet, a szakmastruktúra és a szakképzés irányai alapján a főbb pályacsoportokról.

E szempontok érvényesítése feltétlenül megkívánja, hogy mielőtt a tanulót választás, döntés elé állítanánk, minél több pályairányról szerezhessen részletes ismereteket, személyes tapasztalatokat és élményeket.

Ezzel tesszük lehetővé, hogy valóban önállóan és tudásához, tapasztalataihoz, élményeihez, képességeihez mérten válasszon fakultációs irányt.

Az orientáció programja

Évi 32 óra

A) Bevezetés a pályorientációs fogalmakhoz

(kb. 4 óra)

- A féléves program megbeszélése.
- A szociometriai kérdőív felvétele.
- Döntés előtt.
- A pályaválasztást meghatározó tényezők.

B) Önismereti témák

(kb. 8 óra)

- Figyelem, tanulási módszer; megfigyelési képesség fejlesztése.
- Az emlékezet; az emlékező képesség fejlesztésének lehetősége, módjai.
- A képzelet és a problémamegoldó gondolkodás, fejlesztésük fontossága.
- A képességek és az iskolai teljesítmény fontosabb összefüggései.
- Az érdeklődés; pályae érdeklődés.
- Motiváció, pályamotiváció.
- Érzelmi, indulati élet.
- Az akarat nevelése, az akarat szerepe a választott életpályán.
- Az emberi személyiség és összetevői; nevelésének lehetőségei.
- Személyiségfejlesztés, önnevelés (fogalmazás).
- A tanulók által írt fogalmazások elemzése.
- Egészségügyi követelmények, érdeklődés, képességek, személyiség.

C) Iskolarendszer, munkaerő-gazdálkodás

(kb. 2 óra)

- Iskolarendszer és szerepe a társadalomban.
- Munkaerő-gazdálkodás, munkajog, munkabér.

D) Pályaismertetések

(kb. 14 óra)

- Pedagógiai pályák.
- Egészségügyi pályák.
- Jogi pályák.
- Közgazdasági pályák.
- Közgazdasági, ügyviteli pályák.

Műszaki pályák (nehéz- és energetikaipar, építőipar).
Műszaki pályák (vegyi-, gép-, elektrotechnikai ipar).
Műszaki pályák (könnyűipar, élelmiszeripar, szállító, hírközlő ipar).
Mezőgazdasági pályák (növénytermesztési, állattenyésztési).
Kereskedelem, vendéglátó-, szolgáltatóipari pályák.
Elméleti természettudományi pályák.
Elméleti társadalomtudományi pályák.
Katonai pályák.
Kulturális, művészeti pályák.

E) Összefoglalások, vetélkedők

(kb. 4 óra)

Összefoglaló foglalkozás: pályaismeret.

Összegező foglalkozás: vetélkedő.

Befejező összegezés.

E témák többsége (a *B*, *D*, *E* pontok) az önismeretre és a pályaismeretre vonatkozik. A pályaismereti témák (a tematikának közel fele) magukban foglalják társadalmunk munkamegosztásának lényegesebb tevékenységi területeit, a társadalom fejlődéséhez szükséges, legfontosabb pályákat.

A pályaaorientációs tematika mind tartalmában, mind terjedelmében igen nagy, ezért nem szükséges és nem is lehetséges valamennyi pálya részletes tanulmányozása. A foglalkozásokat irányító tanárnak lehetősége van arra, hogy az iskola területi sajátosságait tekintetbe vegye, és igazodjék a tanulók érdeklődéséhez, kialakulóban levő pályaszándékukhoz.

Az orientációs tematika ismertetett tartalma alapján a tanulók összefüggő képet kapnak egy-egy fontosabb tevékenységi terület, termelési ág lényegéről, fontosságáról, népgazdaságunk életében elfoglalt helyéről, fejlődési tendenciáiról, szakmberszükségletéről és az illető tevékenységi területen dolgozók képzettségi szerkezetéről. Ez nagyon jó feltételeket biztosít arra, hogy a tanulók szimultán módon ismerjék meg a pályairányokat, de egyben az egyes pályatömbökön, illetve irányokon belül a pályaszínteket is, amelyek egy-egy konkrét pályában, képzettségi és tevékenységi szintben öltének testet (például a pedagógus pályán: óvónő, tanító, általános iskolai tanár, középiskolai tanár, főiskolai, egyetemi tanár, kutató-pedagógus; a műszaki pályákon a pályafokozatok általában a következőképpen alakulnak: szakmunkás, műszaki rajzoló, technikus, üzemmérnök, mérnök, szakmérnök).

A tárgyalt téma tanulmányozása hozzásegíti a tanulókat ahhoz is, hogy megítéljék önmagukat, megismerjék a pályával kapcsolatos igényeket és bizonyos fokig a pályák élménytartalmát.

A felzárkóztatás és az orientáció feltételei és megoldási módjai

A felzárkóztatás és az orientáció nemcsak az osztályfőnök vagy az iskolai pályaválasztási felelősök feladata, hanem a gimnázium valamennyi pedagógusának közös ügye. Ezért a felzárkóztató és orientációs foglalkozásokon túl is minden tanárnak részt kell vennie a tanulók ismereteiben, tanulási módszereiben, munkavégző képességében és felfogásában jelentkező hiányosságok pótlásában. Segítenie kell a felzárkóztatásra szorulókat abban, hogy megtanuljanak önállóan megfigyelni, ésszerűen memorizálni, önállóan és logikusan gondolkodni.

A tanulók pályaválasztásának előmozdítása érdekében (műszaki, mezőgazdasági, egészségügyi, pedagógiai, közgazdasági stb. pályairányok) igen sokat tehetnek a különböző szaktanárok azzal, ha az oktatás folyamatában arra is törekednek hogy megvilágítsák a tudományos ismeretek gyakorlati alkalmazását az alapvető területi ágakban, a népgazdaság szervezésében stb. Ezáltal hozzájárulnak a tanulók látókörének szélesítéséhez, tájékozódó képességük javításához. Amikor a szaktanár tantárgya anyagát politechnikai szempontból kiaknázza, egyszerre kettős feladatot old meg: mind általánosan, mind sajátosan hozzájárul a tanulók orientálásához. A tanulók hatékony orientálása érdekében elengedhetetlen a tanárok együttműködése. Ennek az együttműködésnek a természetes koordinálója az osztályfőnök és az igazgató. Különösképpen szükségessé válik a kooperáció az osztályfőnöki munka, valamint a felzárkóztatás és orientáció között.

Az orientációs munka végzésében számolnunk kell azzal is, hogy a tanulók zömének már van egy vagy több kedvenc tantárgya. A tanulók egy része nem a pályák felől közelít a tantárgyakhoz, hanem megfordítva: van választott tantárgyuk és csak azután kristályosodik ki bennük a pályairány, majd a pálya. Lehetőleg úgy foglalkozunk a pályairányokkal, hogy azok egyaránt alkalmasak legyenek a tanulók elméleti és gyakorlati indítására. Ez lehetővé teszi perspektívikusan azt is, hogy a tanuló fizika-kémia, esetleg biológia-kémia szakos pedagógusi pályáról műszaki, vagy

mezőgazdasági pályára tudjon átváltani, esetleg gyakorlati pályáról elméleti pályára képezze át magát.

A fenti megfontolások kihatnak van a felzárkóztatással és orientációval kapcsolatos módszertani kérdésekre.

A felzárkóztatást a felmérés adatai alapján szervezzük meg.

A felzárkóztatás tartalma lehet:

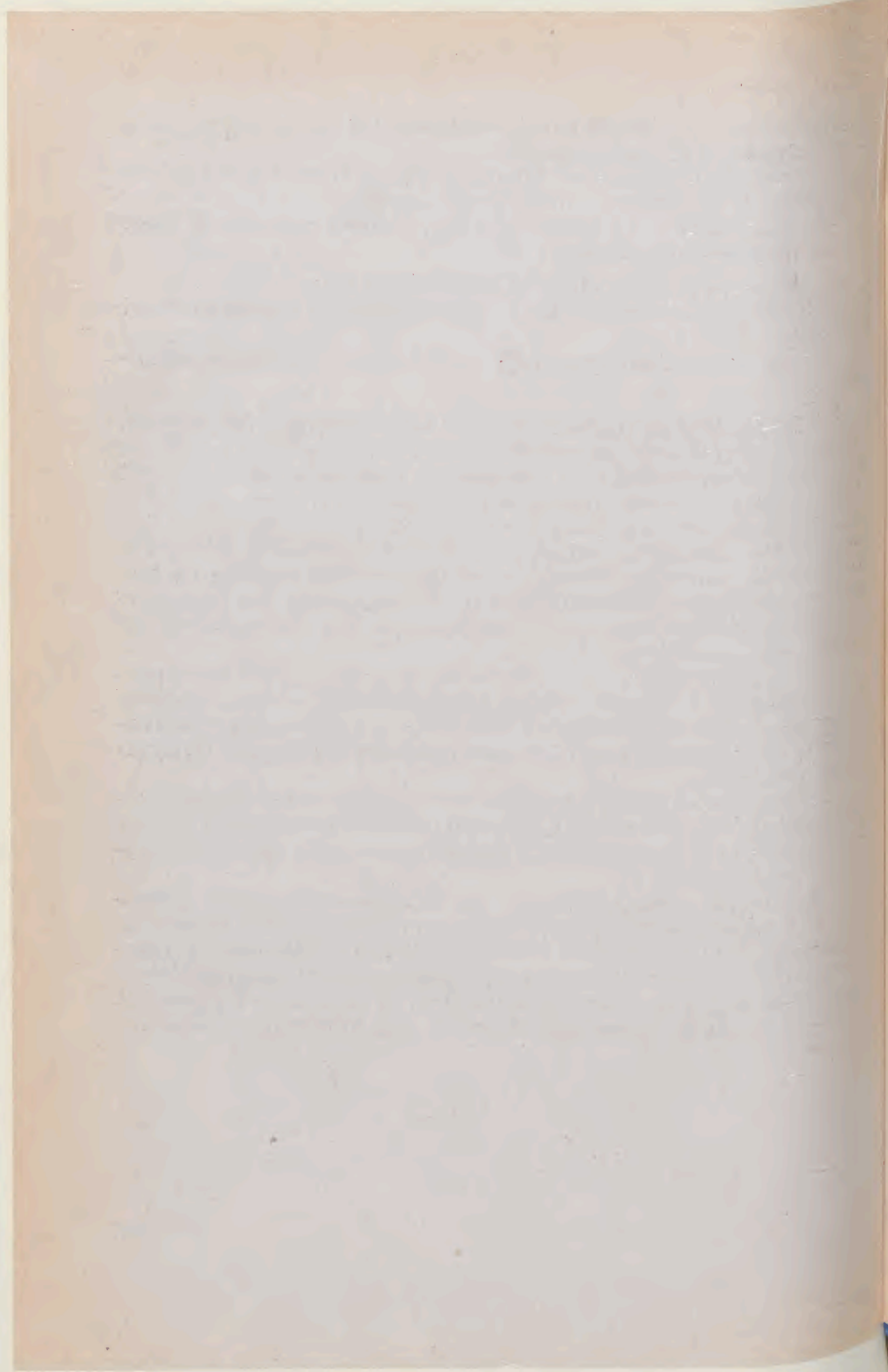
- a) hiányok pótlása (esetleg hosszabb időn át);
- b) időleges lemaradás miatti segítség (egy-két fejezetből rövid időn át);
- c) egy konkrét anyagrészt sajátos eszközökkel történő újratartása.

A felzárkóztatás megszervezésekor ahhoz kell igazodni, hogy az egyes tanulók más-más anyagrészből és különböző módon maradnak le. A párhuzamos osztályok tanulóiból a lemaradás típusjellegétől függően lehet összevont felzárkóztató csoportokat szervezni. A felzárkóztató tanárok alaposan tervezzék meg a munkájukat. A felzárkóztási tervben a tantárgytól, a konkrét témától, a tanulók létszámától, valamint a tanulószobai feltételektől függően tüntessék fel módszertani elképzeléseiket. A felzárkóztatás szervezési formáit és az alkalmazásra kerülő módszereket a tanár szabadon választja meg, alakítja ki.

A foglalkozásokon tág teret adunk az önálló egyéni és csoportos munkának. A csoportos munkát a tanulók létszámától, a csoport jellegétől (tudás szempontjából homogén vagy heterogén, a munka-ütem szempontjából gyors vagy lassú tanulók stb.) függően differenciáltan végezzük.

Helyezzük előtérbe a tanulói aktivitást növelő módszerek alkalmazását, továbbá az új, a korszerű oktatási technikához jobban kapcsolódó és a megismerőképességet fokozottabb mértékben fejlesztő módszereket.

A tanulók pályorientálását az oktató-nevelő munka egészében kell megvalósítani, következésképpen nem korlátozódhat csupán az orientációs foglalkozásokra. Ennek érdekében a különböző tantárgyak óráin is lehet eredményes orientációs munkát végezni, ha helyesen oldjuk meg a tantárgyak tanításában az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát, és eredményesen aknázzuk ki a képzés lehetőségeit.

IV. A tanítási órán és az iskolán kívüli nevelés terve

Szerkesztette
LENDVAYNÉ ABA ILDIKÓ

A tanítási órán és az iskolán kívüli nevelés célja és feladatai

Az iskola nevelőmunkájának egésze és minden területe szerves egységet alkot. A nevelési *Alapelvek* célkitűzései a tanórán kívüli nevelés célját és feladatait is meghatározzák. A tanórai és a tanórán kívüli (iskolai és nemiskolai) nevelés célja és feladata végössorban azonos, a különbség a megvalósítás munkamegosztásában, a ráhatások területeiben és módszereiben keresendő.

A tanórán kívüli nevelés célja, hogy a tanórai neveléssel szoros együttműködésben hasson a személyiség alakulására, sajátos eszközeivel járuljon hozzá a sokoldalú érdeklődésű, a tudományok alapjain kiművelt, a társadalomban tudatosan élni és dolgozni képes, szocialista meggyőződésű fiatalok neveléséhez, képességeik kibontakozásához, szocialista életvitelük kialakulásához.

Ennek érdekében elsődrendű feladat, hogy megteremtjük a tanórai és a tanórán kívüli nevelés szemléleti egységét, pedagógiai együttműködését és munkamegosztását, s ezzel a pedagógiai ráhatások egységét. Ezen a tervszerű és összehangolt nevelő tevékenységen belül kell megvizsgálni és kijelölni az egyes közösségi rendszerek, csoportok, munkafolyamatok helyét, szerepét és módszertani irányultságát, illetve az egyes nevelési területek és tényezők szerepét és feladatait

a tanórai és a tanórán kívüli tantárgyi foglalkozások kapcsolatában;

a tantárgyi és a tantárgyon kívüli iskolai nevelőmunka kapcsolatában;

az általános és a szakmai műveltség megszerzésére irányuló iskolai és iskolán kívüli tevékenységekben;

a tanórai munka tartalmához közvetlenül nem kapcsolódó egyéb művelődési területeken;

az iskolai és iskolán kívüli kulturális és sporttevékenységekben;

az iskolai és iskolán kívüli társadalmi tevékenység és a termelőmunka kapcsolatában;
az iskolai és a családi nevelőmunka kapcsolatában;
az iskola és az ifjúsági mozgalom nevelőmunkájának kapcsolatában.

A felsorolt területek összehangolt nevelő tevékenységének tervezésekor figyelembe kell venni az alapvető nevelési kereteket, formákat:

- az osztályközösséget;
- a mozgalmi közösséget;
- a kisebb, spontán tanulóközösséget;
- az iskolaközösséget;
- az iskola, illetve az iskolai KISZ-szervezet iskolán kívüli társadalmi kapcsolatait;
- a szakmai kollektívákat és az érdeklődési köröket;
- a termelő munkában való részvétel közben alakult alkalmi közösségeket;
- a tanulók sporttevékenysége közben létrejött kapcsolatokat és kollektívákat.

A tanórán kívüli nevelés iskolai munkatervének elkészítésekor számításba kell venni, hogy egyes tevékenységeket az iskola közvetlenül maga irányít és ellenőriz, másokat viszont csak közvetve befolyásolhat. Mindenképpen kívánatos azonban, hogy az utóbbiakat is a tervszerű nevelés hatókörébe vonja.

Az iskola tanulmányi munkájához kapcsolódó tanórán kívüli tevékenységek

Az egyes tantárgyakkal, illetve művelődési tartalmakkal kapcsolatos tanórán kívüli tevékenység vagy a tanórai hiányok pótlását, vagy a tanulók érdeklődésének a tanórai lehetőségeken túlmenő kielégítését szolgálja. Bármelyik legyen is a célja, mindenképpen a tanítás-tanulás egységes folyamatának részeként kell tekinteni és tervezni a következő területeken:

- az otthoni munka;
- a tanulószobai munka;
- a diákotthoni (kollégiumi) munka;
- a könyvtári munka;

a diákköri munka;
a gyakorlati munka;
a versenyeken, vetélkedőkön, seregszemléken való részvétel;
együttműködés a közművelődési intézményekkel.

Az iskola nevelő-oktató munkájának fontos pedagógiai szempontja a tanulói aktivitás és az önálló ismeretszerzés képességének kialakítása. A tanulói aktivitásnak különösen jelentős szerepe van a tanórán kívüli tevékenység minden területén és formájában. Ennek figyelembevételével egyrészt tudatosan és rendszeresen önállóságra kell nevelni a tanulókat, másrészt meg kell találni a tanórán kívüli segítség, irányítás sajátos formáit, módszereit. Ha a tanórán kívüli munkát nem a szaktanár irányítja, akkor különösen fontos a szaktanár és a diáktothoni nevelő, szakkörvezető, tanulószobai felügyelő tanár stb. folyamatos együttműködése.

A konkrét módozatokat és formákat mindig a helyi adottságok szabják meg, azonban az önállóságra nevelés gyakorlata szempontjából mindenképpen figyelembe kell venni a tanórán kívüli tevékenység felsorolt területeinek a sajátosságait, jellegét. Elsősorban azt, hogy korrekciós jellegű munkáról van-e szó – mint pl. a tanulószobában vagy a kollégiumi munka egy részében, amikor a spontán tanulói aktivitásra nemigen lehet számítani –; vagy otthoni, könyvtári stb. munkáról, amelyben minden tanuló részt vesz, tehát az érdeklődés és aktivitás különböző fokával kell számolni; vagy pedig önkéntes, a tanulmányi anyagon túlmenő szaktárgyi érdeklődésről (diákköri tevékenységről, versenyen, vetélkedőn való részvételről), amikor eleve meghatározott érdeklődésre, aktivitásra, átlagon felüli képességekre lehet számítani. Az otthoni, a tanulószobai és a diáktothoni tanulás irányítása megkívánja a tanártól a tanulás irányításával kapcsolatos pedagógiai kérdések ismeretét. Az önálló tanulás minden formája a tanulótól kívánja meg az ismeretszerzés módjában való jártasságot.

Az önálló ismeretszerzés képességének fejlesztése azért fontos, mert ez nem csupán az iskolai kötelezettségek teljesítésének a feltétele, hanem a további önképzésnek is. A tanulást a tanári és szülői követelménytámasztás és a tanulók sikerélményei, majd az érdeklődés és az érdekek tudatosulása motiválja. Ezáltal a tanuló egész személyisége gazdagodik; megszokja, meg is szereti a rendszeres munkát, megszilárdul kötelességérzete és fejlődik művelődési igénye is.

Az iskola vezetőinek a feladata, hogy megszervezzék a tanórán kívüli csoportos és egyéni munka feltételeit. A tanórán kívüli korrekciós vagy sajátos érdeklődést kielégítő tevékenység tervezésekor és szervezésekor az iskola lehetőségeiből és az egyes tanulók

igényeiből együttesen kell kiindulni. A hátrányos helyzetben levő tanulók felzárkóztatását kiemelt feladatnak kell tekinteni, és figyelembe kell venni a bejáró tanulók sajátos helyzetét. A tevékenységek szervezésében, irányításában része van a teljes tantestületnek, minden szaktanárnak. Külön feladatai vannak azonban az igazgatónak, az osztályfőnöknek, a KISZ-munkát segítő tanároknak, a szakoktatóknak, a kollégiumi nevelőknek és az ifjúsági vezetőknek. E feladatok teljesítése érdekében szorosan együtt kell működni az iskolai KISZ-szervezettel, a diákbizottsággal és minden öntevékeny tanulói kollektívával. Az együttműködés sajátos területét jelenti a szülőkkel való szoros kapcsolat, elsősorban a szülői munkaközösségek tevékenységében. Ennek az együttműködésnek szervezettnek és jól átgondoltnak kell lennie, ugyanakkor rugalmasan kell alkalmazkodnia a helyi adottságokhoz.

Önképzés a pályairányultság alapján

A pályairányú önképzés feltétele, hogy a tanuló ismerje azokat a szakmákat, amelyek közül választhat, és hogy megfelelően tájékozódhassék a továbbtanulás, illetőleg a munkába állás lehetőségeiről, feltételeiről, sajátos követelményeiről. Ezt a célt szolgálja az iskolai nevelő-oktató munka tervének részét képező *Felzárkóztatás és orientáció terve*. Ennek a tervnek a gyakorlati megvalósítása az osztályfőnök és a szaktanárok együttes feladata.

A helyes pályaválasztás előfeltétele a tanulók önismerete, önértékelése, a társadalmi igények és az egyéni hajlamok reális egyeztetése. Az iskola vezetése és nevelői kollektívája a tanórán kívüli nevelés alkalmait is felhasználva adjon meg minden segítséget a tanulóknak ahhoz, hogy – a tévedéseket, csalódásokat elkerülve – lehetőleg minél kevesebb kitérővel megtalálják a jövőendő életpályájukhoz, boldogulásukhoz vezető utat.

A tanulók szakmai irányultságú önképzésének számos lehetősége van az iskolai nevelő munka egészében; a felzárkóztatás és pályaaorientálás tervében rögzített módokat sok egyéb tevékenységi forma egészítheti ki elsősorban a diákkörök keretében. A szakmai foglalkozások tervezésekor figyelembe kell venni az iskola egyes tanárainak speciális szakismeretét, egyéni érdeklődését, tájékozottságát; értékes segítséget adhatnak a patronáló üzemek és a művelődési házak, klubok is. Az iskolák építsék ki kapcsolataikat a felsőoktatási intézményekkel is.

A nevelők tájékozódjanak a tanulók érdeklődési köréről, és ösztönözzék őket arra, hogy az önképzés valamelyik formájába – képességüknek megfelelően – kapcsolódjanak be. Ebben a tekin-

tetben is fokozott figyelmet kell fordítani a fizikai dolgozók gyermekeire, különösen a hátrányos helyzetben levő tanulókra, hogy szakmai önképzésük is segítse felzárkózásukat, a továbbtanuláshoz szükséges feltételek kialakulását, illetőleg a megfelelő pályaválasztást.

A KISZ-nek is jelentős szerepe van a tanulók szakmai öntevékenységének szervezésében, irányításában, mivel a KISZ-munkában összekapcsolódhat a politikai és a szakmai tevékenység, a képzés és az önképzés, a mozgalmi és a gyakorlati feladatvállalás.

A tanulók szakmai öntevékenységének egyre szélesedő és egyre nagyobb jelentőségű területei a szaktárgyi és szakmai versenyek, vetélkedők, elsősorban az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny. A versenyre való felkészülés egy-egy témakörben elmélyülő – elemző és rendszerező – munkát kíván; rendszerint ez az első nagyobb lélegzetű önálló erőpróba. A felkészülés motiváló és orientáló hatása önmagában is igen jelentős. A versenyben vagy a vetélkedőn elért siker pedig olyan élmény, amely egy életre meghatározhatja a tanuló pályairányát. Ezért fontos nevelési feladat a tanulók versengési kedvének a felkeltése és a felkészüléshez szükséges útmutatás, tájékoztatás biztosítása.

Az önképzés kollektív formái és az egyéni formák kiegészítik egymást. Jelentős szerepe van az egyéni megbízások rendszerének, ez azonban csak akkor érheti el a kívánt nevelési eredményt, ha a közösség törekvéseinek megvalósulásához járul hozzá.

Közéleti-politikai tevékenység; mozgalmi munka

A gimnáziumot elvégző tanulóknak képessé kell válniuk arra, hogy beilleszkedjenek a kiteljesedőben levő demokratikus közéletbe. Törekednünk kell arra, hogy egyéni elképzeléseiket és érdekeiket összehangolják a közösség céljaival, érdekeivel. Szükségletükre kell válnia annak, hogy közösségi életet éljenek.

Az iskola akkor tudja ellátni nevelési feladatait, ha gazdag emberi kapcsolatokkal átszőtt közösséget szervez, amely eleven kapcsolatban áll a környezettel, a társadalommal. A közösségi együttélés egyik alapvető követelménye a szocialista tulajdonosi szemlélet kialakítása.

A tanuló szocialista tulajdonosi szemlélete egyrészt azt jelenti, hogy az iskolapadot, a szemléltetőeszközöket és a többi munkaeszközt magáénak tekinti, de jelenti azt is, hogy magáénak érzi az iskola nevelési célját és feladatait. A nevelés törekvéseinek megvalósításához aktív közreműködést csak akkor várhatunk el a tanu-

lőktől, ha a célokat, követelményeket megismerik, elfogadják, azonosulnak velük. Az iskola igényelje a cselekvési szándékot, a tanulói közösségek aktív részvételét a közös célok megvalósításában, a feladatok megoldásában. Mindezen pedagógiai célok elérésének egyik eszköze a közösségek önkormányzó képességének a fejlesztése.

Ahol az általános nevelési célokat a tanulók magukénak érzik, az önkormányzat nemcsak a kötelezően előírt tevékenységek végrehajtója lesz, hanem az iskolai közösség által elfogadott elvek képviselője is.

Az önkormányzat működése akkor válik a tanulók számára fontossá és értékesé, ha az önkormányzat szerveinek és fórumainak tényleges jogai vannak, vagyis ha a közös munka egyes területein ők hozhatnak döntéseket a tanárokkal, oktatókkal közösen vagy – bizonyos esetekben – önállóan is.

A tanulókat a döntési jogok gyakorlása juttatja azokhoz a tapasztalatokhoz, amelyekből megértik, hogy az önkormányzás a közéleti-politikai aktivitás formája. Minden közösségnek és a közösség minden egyes tagjának éreznie kell a kötelességek és jogok összhangját; lehetőséget kell kapnia, hogy élhessen jogaival, és részt vállalhasson a közéleti tevékenységből, mert ezáltal élheti át a feladatokkal járó felelősség érzését.

Ahhoz, hogy az önkormányzó képességet minden közösségben ki lehessen alakítani, összhangot kell teremteni a tevékenységrendszer, a közösség fejlettsége és a jogok gyakorlása között. Ha a tanulók világosan látják közösségük feladatait, megértik, hogy jogaik bővülése annak a függvénye, hogy hogyan állítják tevékenységüket a közösen elfogadott célok szolgálatába.

A közösségi célok megértése alapvető feltétele a politikai aktivitásnak is. Ha a tanulók politikai ismeretei vitákban, beszélgetésekben véleménnyé alakulnak, majd állásfoglalássá érlelődnek, akkor igényelni fogják az állásfoglalás gyakorlati érvényesítésének – a tevékenységnek – a lehetőségét is.

A tanulók közéleti tevékenységének színtere elsősorban az iskolai KISZ-szervezet. A közéleti aktivitásra nevelésben, az iskolai demokrácia tartalmi fejlesztésében fontos, hogy a közvetlen fórumok jelentőségét tudatosítsuk a tanulóknban. Itt kapjon teret a közösség minden tagja aktivitásának kifejtésére, és alkalmat arra, hogy állást foglalhasson a közösség ügyeiben. A közösségnek kell eldöntenie azt is, hogy küldöttje mit tegyen azokon a fórumokon, amelyeken választóit, választóinak véleményét, szándékait képviseli. A közösség számoltassa be küldöttjét, képviselőjét megbízásának teljesítéséről, tevékenységéről és tapasztalatairól.

Az iskolavezetés akkor tudja eredményesen ellátni a politikai, közéleti nevelést irányító munkáját, ha a pedagógus-pártszervezetre támaszkodik; a pártszervezet közvetítésével érvényesíthetők ugyanis a területileg illetékes felsőbb pártszervek iránymutatásai. A mozgalmi, politikai tevékenység szintjén különösen fontos a kooperáció az iskolai pártalapszerv tagjaival és a párttag szülőikkel. Az iskola vezetői biztosítsák a feltételeket a nevelőtestület folyamatos, mindig friss politikai informálódásához és aktivitásához. Ez kihát a tanulóközösségre, befolyásolja az egész iskola politikai légkörét.

Az iskola elsődrendű feladata az iskolai demokrácia feltételeinek biztosítása, a tanár-diák viszony egészséges alakítása, a KISZ segítése a mozgalmi önállóság csorbitása nélkül.

Az iskola vezetői a diákfórumokon elhangzó javaslatok mindegyikét vegyék tudomásul, válaszoljanak rájuk, a reális javaslatokat fogadják el és valósítsák meg.

A nevelőtestület együttesen alakítsa ki koncepcióját a közönség szervezéséről, fejlesztéséről; közösen biztosítsa és tervezzék meg azokat a belső és külső feltételeket, amelyek révén a feladatok nemcsak nevelési eljárások, hanem tartalmas tennivalók lesznek.

A KISZ és a diákönkormányzat fórumai és szervei: az alapszervezeti taggyűlés, osztálygyűlés, KISZ-csoportgyűlés, KISZ-küldöttgyűlés, az iskolai diákszékház stb. akkor töltik be hivatásukat, ha a közös munka lényegi kérdéseiről szólnak, ismertetik a legfontosabb eredményeket és az újabb célokat; ha az adott közösség feladataival, azok végrehajtásának lehetőségeivel, a végrehajtást gátló tényezők feltárásával foglalkoznak; ha megszervezik és eredményesen megvalósítják az iskolában a politikai képzést.

Az iskolai KISZ-szervezet eredményesen hozzájárulhat ahhoz, hogy az ünnepélyek, rendezvények hazafias és internacionalista tartalma, politikai, érzelmi hatása erősödjék.

A tanulói önkormányzat szerveinek feladata tehát: a közös döntések végrehajtásának megszervezése, a felsőbb vezetés döntéseinek közvetítése, a közösség képviselése.

A végrehajtás megszervezésének lényeges eleme, hogy a közösség tagjai között megossza a munkát. Az egyéni képességekre alapozzon, azokat fejlessze, és kinek-kinek olyan megbízatást adjon, amelynek megoldása erőfeszítésre készítet, de sikerélményt is ad.

Munkatevékenység

A tanítási órán és az órán kívül folyó tanulmányi munka során a tanuló sok olyan személyiségvonással gazdagodik, amely majd

felnőtt korában is érvényesül termelő, alkotó tevékenységében. A naponkénti lelkiismeretes tanulmányi felkészülés a kötelességszerű, rendszeres munkavégzés szokását, igényét fejleszti; az ismeretek alkalmazására törvégyekezettben a munka produktivitásának motiváló hatása érvényesül; a tanulócsopottok munkája, az egymást segítő tanulás megalapozhatja a munkahelyi kooperációs készség kialakulását. Mindezt azonban nem pótolhatja a termelő-, a fizikai munka beépítését a nevelési folyamatba. A gimnáziumi tanulók körében különösen fontos nevelési célkitűzés a fizikai munka megbecsülésére, vállalására nevelés, különös tekintettel azokra, akik fakultatív tárgyként a felsőfokú tanulmányokhoz alapvetően szükséges elméleti tantárgyat választják; számukra a tanórán kívüli gyakorlati munkalehetőségek megismertetésének még nagyobb jelentősége van.

A szakmaszeretet, a hivatástudat és – általában – a munka megszerettetése elválaszthatatlan egymástól. Az ember elsősorban szakirányú érdeklődése, hivatáshoz kötődése útján szereti meg a munkavégzést is. A kiszemelt szakma, hivatás megszerettetésére a tanítási órán kívül is keresni kell a nevelési lehetőségeket, és belső szükségletté kell érlelni a mindennapos munkavégzés iránt érzett kötelességet.

A tanulókat kötelességeik, iskolai és családi feladataik átgon- dolt, ésszerű és pontos teljesítésére neveljük. Törekednünk kell arra, hogy a munkára nevelés személyiségformáló hatása is érvényesüljön: a tanulóknban fejlődjen a közösség érdekeinek megfelelő gondolkodás és cselekvési készség; munkatevékenységeik során vállalják saját cselekedeteik és mulasztásaik következményeit. Be kell látniuk, hogy nemcsak cselekedeteikért felelősek, hanem azért is, amit osztályuk, iskolájuk, a társadalom érdekében az adott körülmények között elmulasztottak megtenni.

A munkába lépő fiatalokat készítsük fel a felnőtt élet megkezdésének adaptációs problémáira. A várható akadályok, nehézségek említésekor mutassunk rá a megoldás lehetőségeire is. A fiatalok beilleszkedésének egyik feltétele annak belátása, hogy egyelőre még munkahelyi gyakorlatuk és élettapasztalatuk megszerzésének a kezdetén vannak, magatartásuk, viselkedésük ennek megfelelően legyen szerény, tanulni vágyó.

Az iskolavezetés gondosan készítse elő a tanulók részvételét az iskola, illetve a KISZ által szervezett termelő-, társadalmi munkában. Az iskolai KISZ-szervezettel együttműködve teremtsék meg a nevelők a munkára nevelés pozitív hatásának feltételeit a munkavégzés során. Elemezzék a tapasztalatokat, értékeljék az eredményeket, és a következő évi tervezést erre építsék. Gondoskodjanak

olyan közhasznú társadalmi munkaakciók lehetőségéről, amelyek a környezet (iskola, diákotthon, lakóhely) fejlesztését szolgálják, és így a munka társadalmi hasznossága közvetlenül tapasztalható.

Az iskolai közösséget szolgáló (pl. ügyeleti, javító-szerelő stb.) munkák végzése és értékelése során igyekezzünk elérni, hogy az iskolai közösség, az osztály, a csoport érdekében végzett tevékenységek lelkiismeretes, pontos végrehajtása közzüggé váljék.

Az iskolavezetés a tanórákon, a gyakorlati foglalkozásokon feldolgozott tananyag elmélyítése és kiegészítése céljából szervezen tanulmányi kirándulásokat, üzemlátogatásokat. A korszerű technológiai eljárások bemutatása mellett teremtsen lehetőséget a szocialista brigádokkal, kiváló dolgozókkal való beszélgetésre is; ismertesse meg a tanulókkal a szocialista munkaverseny, a szocialista brigádmozgalom jelentőségét, eredményeit.

Az osztályfőnök látogassa a fakultatív tantárgyi órákat, a diákotthont, a tanulószobát. Látogatásának tapasztalatait beszélje meg az érintettekkel, és használja fel a munkára nevelés reá hároló feladatainak megoldásában. A szülőkkel alakítson ki egyrészt olyan kapcsolatot, amely összhangba hozza a családi nevelést a munkára nevelés célkitűzéseivel, másrészt a szülőket mint szakembereket is vonja be – lehetőség szerint – az iskola nevelési feladatainak megoldásába.

A pedagógusok hivatástudatuk, szakmai felkészültségük, felelős munkavégzésük, a tanórán kívüli tevékenységekben való részvállalásuk révén is – példamutatással – gyakoroljanak pozitív hatást a tanulók munkához való viszonyának, munkaerkölcsének alakulására.

Az iskola keltse fel az egyéni kezdeményező kedvet, ösztönözön önálló és közös munkafeladatokat vállalására. Szervezen társadalmi munkaakciókat, hirdessen gyakorlati munkát igénylő pályázatokat, és rendezzen kiállításokat a tanulók által készített munkadarabokból.

Kulturális és testedző szabadidő-tevékenység, szórakozás

A szabadidő tartalmas felhasználása érdekében a tanulóknak meg kell ismerniük a szakmai és kulturális önképzésnek, a társadalmi-közéleti aktivitásnak, az értékes szórakozásnak, a testedzésnek és az egyéni érdeklődés kielégítésének lehetőségeit. Olyan életszemléletet és szokásokat kell kialakítani a tanulóknak, hogy önálló életvitelük egyre jobban megközelítse a szocialista életmód követelményeit.

Ezek a célkitűzések ne csak a diákélet harmonikus megszerve-

zésére irányuljanak, hanem – a csökkenő munkaidő és a permanens önképzés perspektívájában – a munkahelyi köteleességet és a szabadidőt egybehangolni tudó felnőtt életre is. Fejleszteni kell a tanulók esztétikai érzékét, szemléletét, hogy életvitelük ezzel is gazdagabbá váljék. Bár az esztétikai szemlélet a környező valóság egészét át fogja, kialakításában különleges szerepe van a művészeteknek. Ezért fontos feladat a művészi megismerés és átélés alkalmainak biztosítása, a művészi alkotókedv felkeltése.

A művészeti diákkörök szervezése lehetővé teszi az alkotó művészi hajlamok és készségek kibontakoztatását, a „művész diákok” munkájának bemutatását és értékelését. Az esztétikum befogadására és élvezetére a képtárak, tárlatok, hangversenyek és színházi előadások látogatása nevel; az esztétikai élményt elmélyíti, tudatosabbá teszi a szakszerű elemzés és értékelés.

Az erkölcsi és esztétikai igényesség jegyében meg kell kívánnunk, hogy a fiatalok társas szokásaikban is legyenek igényesek. Fordítsanak figyelmet a magatartás kultúrájára, esztétikumára a társas összejöveteleken, valamint színházlátogatások, kirándulások, sportrendezvények alkalmával is.

Egyfelől az iskolai társas élet, másfelől az irodalmi művek, a színházi előadások és a filmek számos olyan magatartási modellt tesznek szemléletessé a tanulók számára, amelyek hozzájárulhatnak erkölcsi értékrendjük kialakulásához.

Az iskolai társaséletnek, a kollektív élményeknek egyik fontos területe az iskolai évfordulók és más ünnepélyek pedagógiaiilag átgondolt megrendezése. Ezek az ünnepélyek, megemlékezések váltják a hagyományok, elsősorban a helyi hagyományok ápolását s ezen keresztül a pozitív szellemi és mozgalmi örökség átszarmaztatását. Az ünnepélyek szervezésében, megrendezésében és a műsor-számok előadásában – amilyen mértékben lehetséges – a tanulók is vegyenek részt.

Amikor a szabadidő felhasználásának értékes formáira nevelünk, célul tűzzük ki a harmonikus ember kialakításához elengedhetetlenül szükséges testi fejlesztést, ezzel kapcsolatosan a honvédelmi alkalmasság biztosítását is. A tanulók egyéni teherbírásának fejlesztése szempontjából fontos a rendszeres szellemi és fizikai megterhelés, valamint a kikapcsolódás, az aktív és a passzív pihenés harmóniája is.

Az egészséges életvitel kulcsa a rendszeresség; ez az élet szerveztségét és fegyelmet is jelenti. Szabad idejének nagy részével maga a tanuló rendelkezik, megszervezése azt jelenti, hogy az iskola a különböző szabadidő-tevékenységek lehetőségét, választékát

teremti meg számára, amit önként, egyéni szükséglete és érdeklődése szerint vehet igénybe.

Az iskola vezetősége mérje fel a tanulóközösség igényeit, érdeklődésének irányait, egyeztesse az iskolai közösségi élet fejlesztésének célkitűzéseivel, és ennek alapján teremtsen meg a feltételeket az iskolában és az iskolával együttműködő közművelődési intézményekben a szabadidő-tevékenységek rendszerré fejlesztéséhez. Támogassa a KISZ, a tanulói önkormányzat kezdeményezéseit, az iskolai klubélet kibontakoztatását; szervezze meg a diákköröket, az amatőr tevékenységek tanári segítségét, és becsülje meg a kötetlen foglalkozásokat segítő nevelők többletmunkáját.

Az osztályfőnök kísérelje figyelemmel a tanulók szabadidő-tevékenységét, tapasztalatait használja fel az osztályfőnöki órák hatékonyságának növelésére, a közösség fejlesztésére. A nevelők adjanak tanácsokat a tanulóknak: hogyan töltsék el – érdeklődésüknek megfelelően – hasznosan és értékesen szabadidejüket, hogyan válogassanak a kulturális rendezvények és a tömegkommunikációs eszközök programjaiból. Segítsék azokat az ifjúsági fórumokat, rendezvényeket, amelyek ezeket az élményeket feldolgozzák, megvitatják. Méltányos munkamegosztás alapján vállaljanak részt a tanulókkal való kötetlen együttlétből, közös szórakozásból is.

A kiadásért felelős: Petró András igazgató
Nyomdai kiadásra előkészítette: Bánki Lászlóné

Műszaki vezető: Lojd Lajos

Műszaki szerkesztő: Lojd Lajos

A kézirat nyomdába érkezett: 1978. május 25. Megjelent: 1978. augusztus 31.

Példányszám: 12 000. Terjedelem: 42 (A/5) iv.

Készült: Mono szedésről, rotációs magasnyomással
az MSZ 5601—59 és az 5602—55 szabvány szerint. Raktári szám: 84064

TA 2873-a-7880

78.1697 Athenaeum Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató

